COLLEGIO
S. FRANCESCO

548/8

BIBLIOTECA NAZIONALE
TORINO

CODICIS
D. IVSTINIANI
SACRATISSIM.
Principis, ex repetita prælectione,

TOMVS SECVNDVS.

Continens ſeptem poſteriores libros.

★

Cum Priuilegio Regis.

LVGDVNI,
Apud Gulielmũ Rouillium.
1581.

Collegio S. Francisco 548/8

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS PP. A. repetitæ prælectionis Liber ſextus.

TIT. I.

DE SERVIS FVGITIVIS, & libertis mancipiiſque ciuitatum, artificibus, & ad diuerſa opera deputatis, & ad rem priuatam vel dominicam pertinentibus.

Fuga ſeruum afficit, vt vſucapi vel præſcribi non poſſit. Bal.

1. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. A A. Aemiliæ.

Seruum fugitiuum ſui furtum facere, & ideo non habere locum nec vſucapionem, nec longi temporis præſcriptionem, manifeſtum eſt, ne ſeruorum fuga dominis ſuis ex quacunque cauſa fiat damnoſa. S. Idib. Decemb. Maximo II. & Aquilino Conſſ.

II. Iidem A A. & c c. Pompeiano

R*Equirendi fugitiuos poteſtatem fieri dominis, præſidalis officij eſt. Dat. Kalendis Maiis Cæſarib. Conſſ.*

III. Imp. CONSTANTIN. ad Probum.

* legendũ eſt, ad Barbaricum, vt etiam legebatur in noſtra editione ann. 1542.

S*I fugitiui ſerui deprehendantur ad Barbaros * tranſeuntes: aut pede amputato debilitentur, aut metallo dentur, aut qualibet alia pœna afficiantur. Sine die & Conſ.*

IN AVTHEN. *Vt nulli iudicum. § quia vero nos oportet. colla. IX. conſt. IX.*

S*ED nouo iure ſi criminis qualitas membri abſciſsionem exigat, vna ſola manus abſcindetur: ſed pro furto nec morietur, nec aliquod membrum abſcindetur, ſed aliter caſtigabitur. Fures autem vocantur, qui occulte & ſine armis huiuſmodi delinquunt. Qui autē violenter aggrediuntur, aut cum armis, aut ſine armis, aut in domibus, aut in itineribus, aut in mari, pœnis legalibus ſubiiciantur.*

IIII. Imp. CONSTANTIN. A. ad Valerianum.

* Hæc dictio incluſiuè ponitur. Pau.

Q*Vicunque fugitiuum ſeruum in domum vel in agrum inſcio domino eius ſuſcepit, eum cum alio pari vel viginti ſolidis reddat. Si verò ſecundo vel tertio eum ſuſceperit: præter * ipſum, duos vel tres alios, vel prædictam æſtimationem pro vnoquoque ſeruo domino repræſentet. In minorum perſona tutoribus*

tribus vel curatoribus; pœna ſimili imminente. Quòd ſi ad prædictam pœnam ſoluendam is qui ſuſceperit, minimè ſufficiat: æſtimatione cõpetentis iudicis caſtigatio in eum procedat. Quòd ſi ſeruus fugitiuus ingenuum ſe eſſe mentitus, ſub mercede apud aliquẽ fuerit, nihil is qui eum habuit, poterit incuſari. Sanè mancipium torqueri oportet, vt manifeſtet vtrum propter lucrum capiendum callidè à domino ad domum vel ad agrum eius qui eum ſuſcepit, immiſſus ſit, an non. Quòd ſi malignè factum eſſe, ex ſerui interrogatione patuerit: ſeruo etiam ſuo eum qui hoc fecerit, priuari oportet, & ad fiſcum pertinere mancipium. Dat. v. Kalendas Iul. Gallicano & Baſſo Conſſ.

V. Idem A. ad Ianuarium.

M*Ancipia diuerſis artibus prædita, quæ ad rempublicã pertinent, in iiſdem ciuitatibus placet permanere: ita vt ſi quis tale mancipium ſolicitauerit, vel auocandum crediderit: cum ſeruo altero ſolicitatum reſtituat, duodecim ſolidorum ſumma inferenda reipublicæ illius ciuitatis cuius mancipium abduxerit. Libertis quoque artificibus, ſi ſolicitati fuerint, cum eadem forma ciuitati reddendis: ita pro fugitiuo ſeruo, ſi ſolicitudine defenſoris non fuerit requiſitus & reuocatus, idem defenſor duo vicaria mancipia exigatur: nec benefi-*

gio principali, nec venditione in eius perſona iam de cætero valituris. Dat. XVI. Kalen. Mart. Conſtantino A.V. & Licinio Cæſar. Coſſ.

VI. Idem A. ad Tiberianum comitem Hiſpaniarum.

CVm ſeruum quiſpiam repetit fugitiuum, & alius euitandæ legis gratia, quæ in occultantes mancipia certam pœnã ſtatuit, proprietatem opponit, vel in vocẽ libertatis eum animauerit: ilico nequiſſimus verbero, ſuper quo ambigitur, tormentis ſubiiciatur, vt aperta veritate, diſceptationis terminus fiat. quod non ſolum vtriſque iurgantibus proderit, ſed etiã ſeruorũ animos à fuga poterit deterrere.* Dat. XV. Kalend. Septemb. Pacatiano & Hilariano Coſſ.

*detinere.

VII. Imppp. VALENS, VALENTINIA. & GRATIA. AAA. ad Felicem conſularem.*

*al. conſulem.

SI quis ſeruum fiſcalem putauerit occultandum: non ſolum eum reſtituere, ſed etiam duodecim libras argenti pœnæ nomine fiſci iuribus depẽdere compellatur. D. II. Id. April. Gratiano II. & Probo Coſſ.

VIII. Imppp. VALENTINIANVS, THEODOSIVS & ARCADIVS AAA. Albino præfecto vrbi Romæ.

SI qui publicorum ſeruorum fabricis, ſeu aliis operibus publicis deputati, tanquam propria

propriæ conditionis immemores, domibus ſe alienis, & priuatarum ancillarum conſortiis adiunxerint: tam ipſi, quàm vxores eorum, & liberi, confeſtim conditioni priſtinæ laborique reſtituantur. Dat. VIII. Kalen. Aug. Timaſio & Promoto Coſſ.

DE FVRTIS, ET SERVO CORRVPTO.

TIT. II.

I. Impp. SEVERVS & ANTONIN. A A. Theogeni.

SI pecunia [a] tua mandantibus ſeruis tuis [b] quidam prædia comparauerunt: eligere debes, vtrum furti actionem & condictionem, an mandati potius inferre debeas. neque enim æquitas patitur, vt & criminis cauſam perſequaris, & bonæ fidei contractum impleri poſtules. Dat. XI. Kalend. Maij, Seuero & Albino Coſſ.

[a] Si ex pecunia.

[b] alias deeſt dictio, tuis.

II. Idem A A. negotiatoribus.

INciuilem rem deſideratis, vt agnitas res furtiuas non prius reddatis, quàm precium fuerit ſolutum à dominis. Curate igitur cautius negotiari, ne non tantum in damna huiuſmodi, ſed etiam in criminis ſuſpicionem incidatis. P P. Kalend. Decembr. Chilone & Libone Coſſ.

III. Imp. ANTONINVS A. Secundo.

SI nondum rem templo diuino dedicatam vitricus tuus furto abſtulit: habes aduerſus eum furti actionem. PP. IV I. Id. Septemb. Læto II. & Cereale Coſſ.

IIII. Imp. ALEXANDER A. Aurelio Herodi.

ADuerſus eum dumtaxat, quem ſeruum tuum ſolicitaſſe dicis, ſi eum deterioris animi fecit, ſerui corrupti agere potes. Quòd ſi ſolicitatum occultauerit: etiam furti cum eodem agere potes. quas actiones etiam per procuratorem exercere minimè prohiberis. P P. Idib. Septemb. Alexan. A. Coſſ.

V. Idem Cornelio.

CIuile eſt quod à te aduerſarius tuus exigit, vt rei quam apud te fuiſſe fateris, exhibeas venditorem. nam à tranſeunte & ignoto te emiſſe, dicere non conuenit, volenti euitare alienam bono viro ſuſpicionem. P P. III. Kalen. Maij, Maximo II. & Aeliano Coſſ.

*Pythodoro.

VI. Idem A. Pythidoro.*

ALienum ſeruum ſine voluntate domini qui ſciens vendiderit, ſeu donauerit, vel alio modo alienauerit: nihil domino deminuere poteſt. Et ſi contrectet, vel apud ſe deminuerit: etiam furtum facit. P P. Kalen. Maij, Iuliano II. & Criſpino Coſſ.

VII.

VII. Idem A. Dato.

SI is cui te pecuniam ad matrem tuam perferendam dediſſe proponis, parua quantitate numerata, reliquam in vſus ſuos conuertit, furtum fecit. P.P. Idib. Iun. Modeſto & Probo Coſſ.

VIII. Idem A. Valentino.* *Valenti.

ETiam furti actione tributorum exactor tenetur ſi te non ceſſante in tributoria xactione, ſciens quòd nihil debetur, ancillam ui iuris abduxit aut vendidit. quæ res facit, vt ec emptor vſucapiat, vindicatióq; tibi ipſius mpetat. PP. X. Kalend. Mart. Pompeiano Peligno Coſſ.

IX. Imp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. A A. Ædiſio.

S Vbtracto furto, vel vi abrepto mancipio, quamuis hoc * rebus humanis non oblatum erit exemptum: tam ad raptorem, quàm ad rem periculum redundabit, & vterque eon pœna legitima coërcebitur. S. VII. Kad. Feb. Sirmij.*

* Aliàs, quamuis rebus huma. &c.

X. Idem A A. & C C. Valerio.

I abducta mancipia furto vel plagio, venundata præſes prouinciæ perſpexerit: cùm ab emptore propter cohærens vitium, anuam ad dominum poſſeſſio reuertatur, hæc capi poſſint: & te ei cuius fuerint, ſucceſrepererit: reſtitui tibi prouidebit. Sine die nſule.

XI. Iidem A A. & cc. Demoſtheni.

DE his quæ ſubtraxiſſe nouercam pupilli tui precibus ſignificas, rectorem adi prouinciæ: qui ſi eam poſteaquam dominus rerum is pro quo ſupplicas, factus eſt, aliquid furatã cognouerit: non ignorat in quadruplum furti manifeſti: nec manifeſti verò, dupli actione furti conſtituta, condemnationem formari. Dat. VI. Kal. Septemb. Viminacij, cc. *Coſſ.*

XII. Iidem A A. & cc. Quintæ.

ANcillæ ſubtractæ partus apud furem editi, priuſquã à domino poſſideantur, vſucapi nequeunt. matris furem, etiam horum cauſa furti actione teneri conuenit. quapropter furti actione & condictione, vel aduerſus poſſidentem rei vindicatione de mancipiis vti nõ prohiberis: cùm altera pœnam continens, alterius electione minimè tolli poſſit. Nam extra pœnam, rei perſecutionem eſſe, nulla iuris quæſtio eſt, cùm etiam hi qui aliena mancipia comparauerint, ſi hanc cauſam non ignorent, furti actione teneantur. Dat. Idib. Octob. Sirmij, cc. *Coſſ.*

XIII. Iidem A A. & cc. Domno.

POſt deciſionem furti leges agi prohibent. Quòd ſi non tranſegiſti, ſed de ſublatis partem tantùm accepiſti: reſiduum vindicare, vel condicere, & actione furti apud præſidem

dem {prouinciæ} [v] agere potes. Dat. Kalen. Decemb. Sirmij, CC. Coſſ. [v] deeſt.

XIIII. Iidem AA. & CC Dioniſio. [v] [v] al. Gratianæ.

EOs qui à ſeruo furtum ablata ſcientes ſuſceperint, non tantum de ſuſceptis conuenire, ſed etiã pœnali furti actione potes. Dat. VIII. Kal. Ianua. Sirmij, CC. Coſſ.

XV. Iidem AA. & CC. Socratæ.

FVrti actione minimè teneri ſucceſſores, ignorare non debueras: de inſtrumentis autem ablatis, in rem actione tenentes conuenire potes. Dat. III. Kal. Ianua. Sirmij, CC. Coſſ.

XVI. Iidem AA. & CC. Artemidoro, & aliis.

SI [v] ſeruum veſtrum nutriendum qui ſuſceperat, venundedit: furtum commiſit. Dat. Kal. Octob. Viminacij, CC. Coſſ.

[v] Ar. Iſtlut text. dicit S. lvce. quòd vendens rem alienã abſenté, cuius tamen habet poſſeſſioné, & conſtituens ſe nomine emptoris poſſidere committit furtũ. benefacit ſuprà e. l. alienum in fin.

XVII. Iidem AA. CC Cononi.

QVamuis etiam expilatæ hereditatis criminis promiſcuus vſus exemplo actionis furti ream vxorem fieri non patiatur: tamen heredes, itémq; filij ſuper his quæ de patris bonis poſſidet, aduerſus eam in rem actione experiri non prohibentur. Dat. Idib. Decemb. CC. Coſſ.

Qui ex naufragio vel incendio ſurripit, intra annum ad quadruplum: poſt annum tenetur ad ſimplum. Bald.

XVIII. Iidem AA. & CC. Dyoniſiodoro. [v] al. Iunior.

IN eum qui ex naufragio vel incendio cepiſſe, vel in his rebus damni quid dediſſe dicitur: intra annum vtilem ei cui res abeſt, quadrupli: poſt annum in ſimplum actionem proditam, præter pœnam olim ſtatutam, edicti forma perpetui declarat. Dat. Kal. Ian. Nicomediæ, C C. Coſſ.

Noua conſtitutio Friderichi imperatoris de ſtatutis & conſuetudinibus contra eccleſiæ libertatem editis, tollendis. col. x.

NAuigia quocunque locorum peruenerint, ſi quo caſu contingente rupta fuerint, vel aliàs ad terram peruenerint: tam ipſa nauigia, quàm nauigantium bona illis integra reſeruentur, ad quos ſpectabant antequã nauigia huiuſmodi periculum incurriſſent: ſublata penitus omniũ locorum cõſuetudine, quæ huic aduerſatur ſanctioni: niſi talia ſint nauigia, quæ piraticam exerceant prauitatem, aut ſint nobis ſiue Chriſtiano nomini inimica. Tranſgreſſores autem huius noſtræ conſtitutionis, bonorum ſuorum publicatione multentur: & ſi res exegerit, eorum audacia iuxta mandatum noſtrum modis aliis compeſcatur.

Quod falſo procuratori ſoluitur, tanquam à fure condicitur, & ad pœnam dupli tenetur. Bald.

xix. Iidem A A. & c c Neſtiæuo. * — *Conceſſitheo.

alſus procurator depoſitum recipiendo, el æs alienum exigendo citra domini vo- tem: furtum facit, ac præter rei reſtitutio- actione dupli, nec manifeſti furti conue- Sine die & conſule.

el ctis quæ poſſunt trahi in exemplum, punitur factum, licet non ſit perfectum. Bald.

xx. Imper. IVSTINIA. A. Iuliano P. P.

uis ſeruo alieno ſuaſerit vt aliquã rem mini ſui ſurriperet, & ad ſe deferret, * — *ducere.

autem hoc domino manifeſtauerit, & concedente res eius ad iniquum huiuſ- iaſionis auctorem pertulerit, & ipſe in- fuerit rem detinens: * *quali teneatur a-* — *detinere.

s qui res ſuſcepit, vtrũmne pro occaſione pro ſeruo corrupto, quia eum corrum- luerit: an non ſolum furti, ſed etiã ſer- pti is obligetur: veteres dubitauerunt. aq; eorum alte. cationes decidentibus, on ſolum furti actionem, ſed etiã ſer- pti contra eum dari. licet enim ſeruus leterior factus eſt, tamen conſiliũ cor- ad perniciem probitatis ſerui introdu- & quemadmodũ ſecundum iuris re- tum quidem non eſt cõmiſſum, quia furtum cõmittere, qui contra domi- tem res eius contrectat, ipſe autem

furti

furti actione propter dolum ſuum tenetur: ita & ſerui corrupti contra eum actio propter ſuũ vitium non ab re extendatur, vt ſit ei pœnalis actio impoſita tanquam re ipſa fuiſſet ſeruus corruptus: ne ex huiuſmodi impunitate, & in alium ſeruum, qui facilè poſſit corrumpi, hoc facere pertentet. Dat. Kal. Aug. Lampadio & Oreſte V V. C C. Coſſ.

Pro ſeruo bona fide poſſeſſo, conuenitur bonæ fidei poſſeſſor furti noxali, dum eum poſſidet. Bal

XXI. Idem A. Iuliano P P.

APud antiquos quærebatur, ſi ſeruus quẽ aliquis bona fide poſſideat, furtum commiſerit alienarum rerum, vel ipſius apud quem conſtitutus eſt: an ipſe qui eum bona fide detinet, noxalem furti actionem aduerſus verum dominum habeat, vel ipſe ab eo qui furtum paſſus eſt, prædicta cõueniatur actione. Cúmq; generalis regula ab antiqua prudentia expoſita eſt huius hominis gratia, pro quo noxalem furti actionem ſuſcipere quis compellitur, aduerſus alium furti actionem habere non concedens: quidam ita eam per coniecturam interpretati ſunt, aduerſus bonæ fidei quidem poſſeſſorem nullo modo furti actionem extendi: ipſi autẽ, ſi furtum fuerit paſſus, aduerſus verum dominum furti actionem noxalem recte decerni. Tunc autem bonæ fidei poſſeſſorem*

a Veterẽ.

furti

i nomine, quod paſſus eſt, noxalẽ actionem ra dominum habere poſſe, quando ſeruus lomini ſui fuerit conſtitutus poſſeſsione: & his rebus poſſe eum aduerſus dominum ha- actionem, nõ ſolum quas ſeruus ſubtraxit apud eum conſtitutus, ſed & quas furatus quando fugit quidem à bonæ fidei poſſeſſo- dhuc autẽ nondũ ſub manibus domini ſui t conſtitutus. Quam interpretationẽ pri- uidem iura per coniecturam introduce- nos autem altius & verius ad eam reſpi- es, generalẽ regulam ſic ab initio eſſe pro- accipimus. Cum igitur bonæ fidei poſſeſ mini cogitatione furem poſsidet: meritò, apud eum conſtitutus eſt, & alius tene- oxali actione, ſi extranei furtum à ſeruo t paſsi, & ipſe aduerſus verum dominũ abet actionem, ſecundum regulam dicen- Qui habet aduerſus alium furti actionẽ, teneri non poteſt. Sin autem deſinat in retentione,[*] *& ille apud verum dominũ inuentus: tunc ipſe quidem noxali furti e minimè poteſt teneri, aduerſus autem dominũ habet ipſe furti noxalẽ actio- ro rebus quas vel tunc furatus eſt, cum d verum dominum, vel antea poſtquam dei poſſeſſoris retentionẽ exceſsit, nec pud verum dominum factus eſt. Sic regulæ generali caſus euenit conſenta-* detentione.

neus:

neus: Qui enim habet tunc furti actionem aduerſus dominum, ipſe alijs teneri furti actione non poteſt. & ſic ex tempore omnibus diſcretis, vetuſtiſſima dubitatio noſtro fœdere conquieſcat, & bonæ fidei poſſeſſor in parte certa temporis habeat actionem, & non teneatur actione: & ipſe dominus in alio tempore non teneatur actione, & in alio ſub actione conſtituatur. De eo autem, qui liber conſtitutus, ab alio bona fide tenetur, ſi furtum commiſerit, recte & ſine aliqua dubitatione dicitur poſſe eum, qui liber eſt cognitus, & ab ipſo qui bona fide eum detinet, pro furto conueniri: & bonæ fidei poſſeſſorẽ, ſi extraneo furtum liber commiſerit, non poſſe conueniri, ſed ipſum pro ſuo furto reſpondere: quia generalis regula de ſeruo prolata eſt: & pro eo qui non ſeruus, ſed liber, & ſuæ poteſtatis eſt, noxalem moueri actionem, impoſſibile, noſtriſque legibus incognitum eſt. Dat. Kalend. Octob. Lampadio & Oreſte v v. cc. Coſſ.

* Iulliano P. P.

* Ex 50. deciſionibus.

XXII. Idem A. Ioanni P. P.*

M*Aniſeſtiſſimi* quidem iuris eſt, perpetrato furto ei competere furti actionem, cuius intereſt ne furtum committatur. Sed quærebatur apud antiquos legum interpretes, ſi quis commodauit alij rem ad ſe pertinentem, & ipſa ſubtracta eſt: an furti actio*

aduerſus

aduerſus furem inſtitui poſſit ab eo qui rem vtendam ſuſcepit, idoneo ſcilicet conſtituto: quia & ipſe commodati actione à domino pro ea re conueniri poſſit? Et hoc quidem penè iam fuerat conceſſum, vt habeat ipſe actionem, niſi inopia dinoſcatur laborare. tunc enim furti actionē domino cōpetere dicebant. Sed ea ſatis increbuit [*] *dubitatio, ſi tempore quo furtum committebatur, idoneus erat is qui rem commodatam acceperat, poſtea autem ad inopiam peruenit, antequam moueatur actio quæ ei antea competebat, an debeat actio quæ ſemel ei acquiſita eſt, firmiter apud eum manere, vel ad dominum reuerti. Tum & hoc quærebatur, an in caſu furti actio ambulatoria ſit, necne. Sed omnem talem tractatum alia ſequitur ſubdiuiſio, ſi ex parte ſoluendo ſit is qui rem vtendam accepit, vt poſſit non in totum, ſed particularem ſolutionem, ei facere: an habeat furti actionem, vel non. Tales itaque ambiguitates veterum, immo magis (quod melius dicendum eſt) ambages nobis decidentibus, in tanta rerum difficultate ſimplicior ſententia placuit: vt in domini ſit voluntate ſiue commodati actionem aduerſus res accipientem mouere deſiderat, ſiue furti aduerſus eum qui rem ſurripuit: & alterutra earum electa, dominum non poſſe ex penitentia ad alteram venire actionem: ſed ſi quidem ſy-*

[*] al. Increpuit.

rem elegerit, illum qui rem vtendam accepit, penitus liberari. ſin autem quaſi commodator veniat aduerſus eum qui rem commodatam accepit: ipſi quidem nullo modo competere poſſe aduerſus furem furti actionem: eum autem qui pro re cõmodata conuenitur, poſſe aduerſus furem quidem furti actionem habere: ita tamen, ſi dominus ſciens rem eſſe ſurreptam, aduerſus eum cui res cõmodata fuit, perueniat. Sin autem neſcius & dubitans rem non eſſe apud eum, commodati actionem inſtituit, poſtea autem re comperta voluit remittere quidẽ commodati actionem, ad furti autem peruenire: tunc licentia ei concedatur & aduerſus furem venire: nullo obſtaculo ei opponendo, quoniam iam incertus conſtitutus mouit aduerſus eum qui rem vtendam accepit, commodati actionem: niſi domino ab eo ſatisfactum eſt. tunc etenim omnimódo furem à domino quidem furti actione liberari, ſuppoſitum autem eſſe ei qui pro re ſibi commodata domino ſatisfecit: cum manifeſtiſsimum ſit, etiam ſi ab initio dominus actionem inſtituit commodati, ignorans [*] rem eſſe ſurreptam, poſtea autem hoc ei cognito aduerſus furem tranſiuit: omnimodo liberari eum qui rem commodatam ſuſceperit, quemcunque cauſæ exitum aduerſus furem dominus habuerit: eadem definitione obtinente, ſiue in partẽ, ſiue in ſolidum ſoluendo ſit

*ignarus.

do ſit is qui rem commodatam accepit.

Sed cum in ſecundam dubitationem incidebant, quid ſtatuendum ſit ſi quis rem commodatam habuerit quam aliquis furto ſubtraxerit, & lite pulſatus condemnationem paſſus fuerit, non tantum in rem furtiuam, ſed etiam in pœnam furti: & poſtea dominus rei venerit omnem condemnationem accipere deſiderans, vtpote ex ſuæ rei occaſione ortam: alia dubitatio incidit veteribus, vtrúmne rem tantum ſuam, vel eius æſtimationem conſequatur, an etiam ſummam pœnalem. Et licet ab antiquis variatum eſt, & ab ipſo Papiniano in contrarias declinante ſententias: tamen nobis hoc decidentibus, Papinianus licet variauerit, eligendus eſt, non in prima ſed in ſecunda eius definitione, in qua lucrum ſtatuit minimè ad dominum rei peruenire. vbi enim periculum, ibi & lucrum collocetur: ne ſit damno tantum deditus qui rem commodatam accepit, ſed liceat ei etiam lucrum ſperare.

Cum autem in confinio earum dubitationum tertia exorta eſt quæſtio: quare non & eam decidimus? Cum enim apertiſſimi iuris ſit, non poſſe maritum conſtante matrimonio furti actionem contra ſuam vxorem habere, quia lex ita atrocem actionem dare in perſonam ita ſibi coniunctam erubuit: eiuſmodi

incidit veterum ſenſibus quæſtio. Quidam etenim re ſibi commodata, huiuſmodi rei furtum à ſua muliere paſſus eſt: & dubitabatur, vtrúmne domino rei furti actio contra mulierem præſtaretur, an propter neceſſitatem cauſæ, & maritus eius, vtpote actioni commodati ſuppoſitus, poſſit habere furti actionem. Et auctores quidem iuris ſatis & in hac ſpecie contra ſe iurgium exercuerunt, ex præſenti autem lege, & anterioribus noſtris deciſionibus quæ in iſta poſitæ ſunt conſtitutione, poteſt & hæc ſpecies apertius dirimi. Si enim domino dedimus electionem ad quem voluerit peruenire: ſiue ad eum qui rem commodatam accepit, ſiue contra eum qui furtum commiſit: & in hac ſpecie maritus quidem propter matrimonij pudorem, non furti, ſed rerum amotarum actionem habeat, ſi ipſum dominus elegerit. Dominus autem omnem licentiam poſſideat ſiue aduerſus maritum commodati, ſiue aduerſus mulierem furti actionem extendere: ita tamen, vt ſi ipſe qui rem commodatam accepit, ſoluendo ſit, nullo modo aduerſus mulierem furti actio extendatur: ne ex huiuſmodi occaſione inter maritum & vxorem qui non bene ſecum viuunt, aliqua machinatio oriatur, & forſitan marito volente vxor eius extrahatur, & furti patiatur pœnalem condemnationem. Datum XV. Kalendas Septemb.

ptembris, Lampadio & Oreſte v v. c c. Coſſ.

DE OPERIS LIBERTORVM.

TIT. III.

I. Imp. SEVERVS & ANTONINVS A A. Romano.

SI tempore manumiſsionis operæ tibi impoſitæ ſunt: ſcis te eas præſtare debere. Solet autem inter patronos & libertos conuenire, vt pro operis aliquid præſtetur: licet pretium peti non poſsit, niſi quando propter inopiam pro alimentis id extra ordinem peti neceſsitas ſuaſerit: cum etſi operæ non erant impoſitæ, defectis tamen facultatibus patroni, eum alere cogebaris. P P. III. *Kalend. Ian. Chilone & Libone Coſſ.*

II. Idem A A. Eutycheti.

MAnumiſsionis cauſa traditus, neque in ſeruitutem reduci * *à manumiſſore poteſt, neque impoſitas operas præſtare cogitur.* P P. VI. *Kalend. Maij, Antonino* A. II. *& Geta* II. *Coſſ.* * deduci.

Operarum indebita præſtatio condicitur. Baldus.

III. Iidem A A. Quintiano.

QVi nummis acceptis ab extraneo, ſeruum ſuum manumiſit, & pro operis pecuniam ab eo accepit: ſiue fuerant operæ impoſitæ, ſiue non, vt indebitam [a] ſolutam reddere cogitur. PP. Kalend. Nouemb. Albino & Aemiliano Coſſ.

[a] indebitas ſolutas.

IIII. Imper. ANTONINVS. A. Valeriano.

SI quam tibi pecuniam à liberto tuo ex venditione operarum deberi probaueris, reſtitui tibi à liberto tuo præſes iubebit. Ex hoc enim liberam teſtamenti factionem libertus habet: modò ſi non onerandæ libertatis gratia emiſſam eſſe cautionem probabitur. PP. XIIII. Kalen. Maij, Duobus & Aſpris Coſſ.

V. Idem A. Terentio.

MAter tua ab eo quem ex cauſa fideicommiſſi manumiſit, operas impoſitas petere non poteſt: niſi eius tantum temporis, quo eum ante manumiſit, quàm dies fideicommiſſæ libertatis exiſteret. ſed niſi ei honorem patronis debitum exhibuerit: adeat competentem iudicem pro modo admiſſi vindicaturum. PP. III. Idus Maij, Duobus & Aſpris Conſſ.

VI.

VI. Imp. ALEXANDER A Minicio.* *Mudiano.

Nec patronis pro operis mercedem accipere licet: quamuis ſi indictæ operæ præſtitæ non ſint, ad pecuniæ exactionē obſequij non præſtiti æſtimatio cōuertatur. Qui autem duos filios in poteſtate, vel diuerſis temporibus habuit: lege Iulia de maritandis ordinibus obligatione operarum liberatur. Dat. XII. Kal. Iun. Iuliano II. & Criſpino Conſſ.

VII. IDEM A Auguſtino.* *Auguſto.

Si tuis nummis emptus es ab eo à quo manumiſſus es: nec operas ei debes, nec puniri ab eo vt ingratus potes: patronū tamen tuum eſſe eum negari non oportet. Dat. III. Id. Septemb. Iuliano II. & Criſpino Conſſ.*

*aliàs patronus tuus eſſe negari nō poteſt. al. nō oportet.

VIII. Idem A. Lictorio.

Libertæ tuæ, ducendo eam vxorem, dignitatem auxiſti: & ideo non eſt cogenda operas tibi præſtare, cum poſſis legis beneficio contentus eſſe, quòd inuito te alij non poſſit iuſtè nubere. Dat. X. Kalend. Mart. Fuſco & Dextro Conſſ.

IX. Idem A. Herculiano.

Titius ſi cum teſtamentum faceret, ſeruo ſuo Caio libertatem cum conditione ac dedit*, Caium ſeruum meum à die mortis meæ annis tribus peractis manumitti volo: ita tamen, vt præſtet heredibus meis, ſicut me viuo præſta-

*Alc. li. 6. parerg. c. 9.

bat. & cum idem ſeruus teſtatori diurnum quiddam præſtaret, & poſt mortem eius vſq; ad diem præſtandæ libertatis etiam heredibus præſtiterit: manifeſtum eſt, quod adeptus libertatem, ad eandem præſtationem compelli non poſsit. Dat. VII. Id. Auguſt. Fuſco & Dextro Conſſ.

X. Imp. ALEXANDER A. Cæcilio.

Liberti libertæq; defunctorum operas neq; extraneis heredibus patronorum, neque maritis patronarum debent. PP. Kalend. Nouemb. Alexandro A. Conſ.

XI. Imp. GORDIANVS A. Africano.

Quod ex liberta muliere naſcitur, ingenuum eſt. Is autem qui libertæ ſuæ nubendi commodauit adſenſum: quamuis operas ab ea exigere non poſsit, iura tamen patronatus non amittit. PP. III. Non. Aug. Pio & Pontiano Conſſ.

XII. Imp. DIOCLETIA. & MAXIMIANVS AA. Veneriæ.

Qui manumittuntur, liberum vbi voluerint commorandi arbitrium habent: nec à patronorum filiis, quibus ſolā reuerentiam debent, ad ſeruiendi neceſsitatē redigi poſſunt, niſi ingrati probentur: cum neq; cum patrono habitare libertos iura compellant. S. IX. Kal. Iun. ipſis AA. & Conſſ.

XIII.

XIII. Imppp. VALENS, VALENTINIA. & GRATIA. A.A.A. ad Probum præfectum prætorio.

IN redhibitione operarum manat pœna in eum qui libertum alienum recipiendum eſſe duxerit. Dat. III. Id. Iul. Gratiano A. II. & Probo Conſſ.

DE BONIS LIBERTORVM, ET IVRE PATRONATVS.

TITVLVS IIII.

I. Impp. SEVERVS ET ANTONINVS A A. Secundæ.

MVltum intereſt vtrum quis ſuis nūmis emptus ac manumiſſus ſit ab emptore, an à domino ſuo data pecunia mereatur libertatē. Priore enim caſu ad bona eius contra tabulas admitti patronum non placet, poſteriore vero omnia iura patronatus retinet. Et ideo cum Sabiniani patroni filij qui plenum ius habuit, vt hoſtis publici bona fiſco vindicata ſint: ſecundùm ea quæ diuo Pertinaci placuerunt, & nos ſecuti ſumus, in iura libertorum eius fiſcus noſter ſucceſſit. P P. V. Nonas Iul. Fauſtino & Rufino Conſſ.

II. Impp. VALENS & VALENTIN. A A. ad Florianum comitem rerum priuatarum.

SI liberti conniuentibus patronis conſortium cum ancillis coloniſue noſtris elegerint: ſciant illi ſe deinceps commoda patronatus amiſſuros. D. III. *Idus Octob. Treueri, Lupicino & Iouino* VV. CC. *Conſſ.*

III. Imp. IVSTINIANVS A. Demoſtheni præfecto prætorio.

SI quis patronorum in poſterum huiuſmodi narrationem conceperit vel in libertatibus quæ inter viuos actitantur, vel in his quæ ex teſtamẽto vel codicillis ſcriptis vel ſine ſcriptis habitis proficiſcuntur, vt liberti eorum à iure patronatus liberentur: antiqua interpretatione ſemota, non dubitet etiã patronatus ius ex ſola tali verborum conceptione libertis eſſe remittendum: nec eorum ſucceſſionibus, quæ ab inteſtato deſcendunt, quas veteres etiam poſt huiuſmodi actus ſeruari in libertorum bonis decreuerunt, à nobis patronis integris reſeruandis. Sed quemadmodum in natalium reſtitutione omne ius tollitur patronatus, ita & in huiuſmodi verbis eandem vim eſſe obſeruandã omnes non ignorant. Idémque iuris eſt ſi inter viuos manumiſſione impoſita, in vltimis voluntatibus conceſſio data fuerit patronatus, ita tamen, vt in omnibus natalium reſtitutiones, ex quibus penè ſolis ingẽuitas mera libertis competit, tam obtineant, quàm in noſtra republica polleant: cum nobis cordi eſt, ingenuis

magis

magis hominibus quàm libertis eam frequentari. Reuerentia tamen quæ à libertis patronis debetur, & iure quod aduerſus ingratos libertos patronis competit, integris reſeruandis, & ſi per verborum conceptionem ſecundum à nobis inductum modum ius patronatus fuerit amiſſum: cum etiam hæc ingenuitatis præmio tollantur, quàm penè ſola natalium reſtitutio inducit: his videlicet caſibus per quos pœnalibus modis ius patronatus quaſi ab indignis patronis eripitur, in ſuo robore duraturis. Recitata ſepties in nouo conſiſtorio palatij Iuſtiniani. Datum III. Kalend. Nouemb. Decio V. C. Conſ.

XIII. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός.* deeſt.

Varia capita Græcæ conſtitutionis Iuſtiniani de iure patronatus ex variis locis in vnum congeſta per Ant. Contium.

1. *Multi modi in ea enumerabantur, quibus ceſſat ius patronatus: vt paſſim aiunt Græci interpretes.*

2. *Volens patronus remittit ei qui manumittitur, iura patronatus. lib. 48. βασιλικ. tit. vlt.* † Harmenop. lib. I. tit. vlt. ex Micro. ſecundũ literarũ ordinem.

3. *Qui ſuis nummis eſt emptus, liber fit, & ſolutus omni iure patronatus etiam iure veteri. lib. 48. βασιλικ.*

* ὁ κλέψας ἀλλότρια πράγματα, καὶ διὰ τῶν ... κλεπτομένων πραγμάτων II συναλλαγῶν

γαγὼν, καὶ δοὺς ταῦτα ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ ἐλευθερίας ἐλευθεροῦται. ὁ δὲ ι κλέψας, οὐ δύναται δοῦναι ταῦτα καὶ ἐλευθερωθῆναι, ἀλλὰ δοῦλος μένει, καὶ τούτων ἀφαιρουμένων ἀπ᾽ αὐτοῦ.

Id eſt,

Qui alienas res furatus eſt, & ex earum diſtractione decem puta redegit, eáque dedit pro ſua libertate, liber fit. qui verò decem furatus eſt, nō poteſt ipſa dare & liber fieri, ſed ſeruus manet etiam iiſdem decem ei ablatis.

Harmenop. Ibid.

4. ὁ ἀπρονόητος ἐλευθεροῦται. ἀπρονόητος δέ ἐστιν, ἢ ὁ μηδένα τὸν προνοούμενον ἔχων αὐτοῦ, ἢ ὁ μὴ δυνάμενος ἑαυτοῦ προνοεῖσθαι. ὁποῖός ἐστιν ὁ παράφρων καὶ ὁ μαινόμενος.

libro 48. βασιλ. tit. 14. c. 1. Harmenop. lib. 1. tit. vlt.

5. *Seruus ægrotus, niſi eius curam dominus gerat, fit liber, & dominus amittit in eo ius patronatus.*

Item ne filij adoptiui patroni libertos patris adoptiui habeant.

6. Δοῦλος στρατευόμενος εἰδήσει τοῦ οἰκείου δεσπότου ἐλευθεροῦται. *Seruus ſciente domino militiam adeptus, poteſtate domini liberatur, & ingenuus fit ceſſante iure patronatus. Idem cautum fuiſſe videtur de ſeruo epiſcopatum vel clericatum vel aliquam dignitatem ſciente domino adepto, vt ita concipi debeat hæc epitome.*

Δοῦλος

δλ❧ τρχ]νόμζν❧ ἢ ἀξιωμάτικὸς γινόμε-
❧ αἰδίοσι, &c.

*Ancillas noſtras in concubinatu habere
ſſumus. Qui habet vxorem legitimam, non
teſt habere concubinam. Si quis ſine vxo-
conſtitutus ancillam ſuam ſub nomine ha-
at concubina, & in eadem vſq; ad mortem
am conſuetudine perſeuerauerit, illa cum li-
ris ſuis in ingenuitatem rapietur, & ſupra
gitimam portionem peculium quod dominus
m moreretur habebat, capiet: neq; liberi aut
redes aut cognati defuncti in illam ius pa-
natus habebunt.*

*Inteſtato liberto mortuo, ad eius ſucceſ-
nem primùm vocantur deſcendentes, id eſt
eteri* quidem iure liberi poſt libertatem pa-
ntum concepti, ex hac verò lege etiam libe-
in ſeruitute parentum concepti, & poſtea
anumiſſi, & poſt liberos huiuſmodi vocan-
r, deinde cæteri aſcendentes, & parentes li-
rti, & fratres, ſi modo ſint liberi, id eſt
anumiſſi, patronatus iure in hac parte ſo-
to.*

*Id eſt le-
ge duode-
cim tab.

*Placebat in eo genere percipiendarum
reditatum (loquitur de legitimis heredita-
us) ſucceſsionem non eſſe, id eſt, vt quamuis
oximus qui ſecundum ea quæ diximus, vo-
ur ad hereditatem, aut ſpreuerit heredita-*

tem,

tem, aut antequam adeat, deceſſerit: nihilo magis legitimo iure ſequentes admittantur. Quod iterum prætores imperfecto iure corrigentes, non in totum ſine adminiculo relinquebant: ſed ex cognatorum ordine eos vocabant, vtpote adgnationis iure eis recluſo. Sed nos nihil perfectiſſimo iuri deeſſe cupientes, noſtra conſtitutione quam de iure patronatus humanitate ſuggerente protulimus, ſancimus ſucceſſionem in adgnatorum hereditatibus nõ eſſe eis denegandam: cum ſatis abſurdum erat, quod cognatis à prætore apertum eſt, hoc adgnatis eſſe recluſum: maximè cum in onere quidem tutelarum, & primo gradu deficiente ſequens ſuccedit: & quod in onere obtinebat, non erat in lucro permiſſum.

Inſtitu. de ſeruili cognat.

10. Illud certum eſt, ad ſeruiles cognationes illam partem edicti qua proximitatis nomine bonorum poſſeſſio promittitur, non pertinere. nam nec vlla antiqua lege talis cognatio computabatur. Sed noſtra conſtitutione quam pro iure patronatus fecimus (quod ius vſque ad noſtra tempora ſatis obſcurum, atq; nube plenum & vndique confuſum fuerat) & hoc humanitate ſuggerente conceſſimus, vt ſi quis in ſeruili conſtitutus conſortio, liberum vel liberos habuerit, ſiue ex libera, ſiue ex ſeruilis conditionis muliere, vel contrà ſerua mulier ex libero vel ſeruo habuerit liberos cuiuſcun-

que

queſexus, & ad libertatem his peruenientibus, & ij qui ex ſeruili ventre nati ſunt, libertatem meruerint, vel dum mulieres liberæ erant, ipſi in ſeruitute eos habuerint, & poſtea ad libertatem peruenerint: vt hi omnes ad ſucceſsionem patris vel matris veniant, patronatus iure in hac parte ſopito. Hos enim liberos non ſolum in ſuorum ſucceſsionem, ſed etiam alterum in alterius ſucceſsionem mutuam vocauimus, ex illa lege ſpecialiter eos vocantes, ſiue ſoli inueniantur, qui in ſeruitute nati, & poſtea manumiſsi ſunt: ſiue vnà cum aliis, qui poſt libertatem parentum concepti ſunt: ſiue ex eodem patre, vel eadem matre, ſiue ex aliis qualicunque copulatione nati ſunt, ad ſimilitudinem eorum qui ex iuſtis nuptiis procreati ſunt.

II. Sed noſtra conſtitutio quam pro omni natione Græca lingua cõpendioſo tractatu habito compoſuimus, ita huiuſmodi cauſam definiuit, vt ſi quidem libertus vel liberta minores centenariis ſint, id eſt minus centum aureis habeant ſubſtantiam (ſic enim legis Papiæ ſummam interpretati ſumus, vt pro mille ſeſtertiis vnus aureus computetur (nullum locum habeat patronus in eorum ſucceſsione, ſi tamen teſtamentum fecerint. Sin autem inteſtati deceſſerint nullo liberorum relicto, tunc patronatus ius (quod erat ex lege duodecim Inſtitu. de ſucceſſione libertorum.

tabul

Probatio debet eſſe de neceſſariò concludentibus.

IIII. Iidem AA. Syr ſtæ.

NOn hoc, an tenuerit quis res hereditarias, nécne[a], *ſine voluntate acquirendæ ſibi hereditatis, quærendum eſt: ſed an admiſerit hereditatem, vel bonorum poſſeßionem. Datum* XI. *Kal. Ian. Sirmij*, CC. *Conſſ.*

[a] Alc. li. I. diſpun. c. 7. verba hæc, ſine volũtate, ſibi acquirendæ hereditatis, abundare dicit. Cõt.

Linea cognatorum nõ poteſt ſuccedere, niſi de iure prætorio per bonorum poſſeſſionem. Alex.

V. Iidem AA. Platoni.

CErtum quidem eſt cognationis iure citra admißionem bonorum poſſeßionis neminem poſſe ſuccedere: defuncti[b] *vero cognati ſuccedére nolentes, bonorum poſſeßionem petere non vrgentur. Dat.* XII. *Kalen. Mart. Sirmij*, CC. *Conſſ.*

[b] defunctis.

DE SVCCESSORIO EDICTO.

TITVL. XVI.

Excluſo primo, vel priore in ordine, admittitur ſequens in gradu, vel in capite. Bald.

I. Imp. ALEXANDER A. Iuliano.[a]

[a] Iulio.

SI mater tua propter furorem ſuum patris ſui bonorum poſſeßionem non accepit: tu filius eius ad eorundem bonorum patrui magni poſſeßionẽ ex edi-

ſto quo prioribus non petentibus, ſequentibus permittitur, admiſſus es. PP. III. Id. Decemb. Maximo II. & Aeliano Coſſ.

Si primus non agnouit bonorum poſſeſſionem, vel non vt debuit: ſequens admittitur per ſucceſſorium edictum. Alex.

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Firmo.[a]

[a] al. Sirmo.

[b] Aliàs, Si auiæ frater, corũ de quorũ &c.

SI auiæ eorum[b] frater de quorum ſucceſſione agitur, velut ex teſtamento adiit hereditatem, quos inteſtatos deceſſiſſe, ac falſum teſtamentum prolatum contendis, & ab inteſtato non petita bonorum poſſeſſione, vita functus eſt: ac tu, licet quinto gradu conſtitutus, ex ſucceſſorio capite petiiſti bonorum poſſeſſionem, vel necdum excluſus petas: eorum ſucceſſionem potes vindicare. Nam ſi is quẽ quarto gradu conſtitutum eſſe non ambigitur, ex edicto petiit, nec hoc te latuit: fruſtra nobis ſupplicaſti. Dat. VI. Id. April. Sirmij, CC. Conſſ.

DE CARBONIANO EDICTO. TIT. XVII.

I. Iidem AA. & CC. Floræ.

SI tibi ac filio tuo ab his contra quos ſupplicas, ſtatus mouetur quæſtio: perſpicis præmaturè rerum quas velut de patris ſucceſſione filius tuus vindicat, reſtit

reſtitutionem poſtulari:cum ſi in pupillari permaneat ætate, ſecundum formam edicti Carboniani data bonorum poſſeſſione, ſatiſdatione impleta,tunc demum in poſſeſſionem eum conſtitui conueniat: vel hac non oblata,portionem ab omnibus,quam vindicat,poſſideri:ſeruitutis vero quæſtionem in tempus pubertatis differri. Dat. XII. *Kalen.Nouemb.Sirmij,* CC. *Conſſ.*

Ex ſummaria cognitione peruenitur ad Carbonianum.Bal.

II. Imppp. THEODO. ARCAD. & HONOR. AAA. ad Rufinum præfectum prætorio.

CArbonianum [a] *edictum,ſub perſonis legitimis ex indubitato matrimonio cuſtodito partu, & probata legitima ſucceſſione,defertur:ſcilicet vt in poſſeſſione nouus heres conſtitutus, vſque ad pubertatis annos ſine inquietudine rebus vtatur interdum alienis. Dat.* III. *Kal.Octobr. Theodoſio* A.III.*& Habundantio Conſſ.* [a] C.Th.4. 3.1.

VNDE VIR ET VXOR.

TITVL. XVIII.

I. Impp. THEODOSIVS & VALENTIN. AA. Hierio præfecto prætorio.

MAritus & vxor ab inteſtato inuicem ſibi in ſolidum pro antiquo iure ſuccedant, quotiens deficit omnis parentũ liberorúmve ſeu pro-

pinquorum legitima vel naturalis ſucceßio, fiſco excluſo. Dat. XII. *Kalen. Mart. Hierio & Ardaburio Conſſ.*

IN AVTHENT. *de exhibend. & introduc. reis. §. quoniam vero. in fi. col. v. conſtitutio. vj. & coll. viij. conſti. vlt. vt li. matri & auiæ. § quia vero. ij.*

PRæterea ſi matrimonium ſit abſque dote, cõiunx autem præmoriens locuples ſit, ſuperſtes vero laboret inopia: ſuccedet vnà cum liberis communibus alteriúſve matrimonij in quartam, ſi tres ſint vel pauciores. Quòd ſi plures ſint, in virilem portionem: vt tamẽ eiuſdem matrimonij liberis proprietatem ſeruet, ſi extiterint: his vero non extantibus, vel ſi nullos habuerit, potietur etiam dominio, & imputabitur legatum in talem portionem.

DE REPVDIANDA BONORVM POSSESSIONE.

TITVL. XIX.

1. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. Theodoſiano.

EMancipatus, repudiata bonorum poſſeßione, abſentiæ patroni cauſæ velamẽto rurſus ad eandem redire quæſtionem fruſtra conatur. Sine die & conſule.[a]

[a] Videtur idem dies & conſul. addendus qui eſt in d. l. 4. de poſtulando.

Pater

Pater non poteſt iura filij repudiare in iudicio vel extra. Bal.

II. Iidem AA. & CC. Theodoro.

FIlio delatam bonorum poſſeſsionem, patri ad fraudem filij repudiare non licet. Dat. VI. *Kal. Decemb. Nicomediæ,* CC. *Coſſ.*

DE COLLATIONIBVS.

TITVLVS XX.

I. Imp. ALEXANDER A. Deuteriæ.

EMancipatos liberos teſtamento heredes ſcriptos, & ex eo ſucceſsionem obtinentes, à patre donata fratribus conferre non oportere, ſi pater vt hoc fiat, ſupremis iudiciis non cauit, manifeſti iuris eſt. PP. III. *Id. Iul. Iuliano.* II. *& Criſpino Coſſ.*

IN AVTHEN. *de trien. & ſemiſ. §. illud quoque bene. colla. iij. conſtitu. vj.*

EX teſtamento & ab inteſtato ceſſat dotis & aliorũ datorum collatio, ita demum ſi parens hoc deſignauit expreſsim, aliis quæ de collatione dicta ſunt, ſuum robur obtinentibus.

II. Idem A. Primo.

SI pater inteſtatus deceſſerit relictis duobus filiis, & filia cuius nomine dotem promiſerat: portiones hereditatis æquæ ſunt, & dos nihilo minus ita conferenda eſt, vt pro portio-

nibus fratres eius à neceſſitate præſtandæ eius dotis liberentur. Datum III. *Id. Septemb. Iuliano* II. *& Criſpino Conſſ.*

III. Idem A. Alexandro.

PActum dotali inſtrumento comprehenſum, vt contenta dote quæ in matrimonio collocabatur, nullũ ad bona paterna regreſſum haberet, iuris auctoritate improbatur: nec inteſtato patri ſuccedere filia ea ratione prohibetur. Dotem ſanè quam accepit, fratribus qui in poteſtate manſerunt, conferre debet. Data XIIII. *Kalend. Iul. Agricola & Clementino Conſſ.*

IIII. Imp. GORDIANVS A. Marino.

FIliæ dotem in medium ita demum conferre coguntur, ſi vel ab inteſtato ſuccedant, vel contra tabulas petant. nec dubium eſt profectitiam ſeu aduẽticiam dotem à patre datam vel conſtitutam, fratribus qui in poteſtate fuerunt, conferendam eſſe. His etenim qui in familia defuncti non ſunt, profectitiam tantummodo dotem poſt varias prudentium opiniones conferri placuit. PP. IIII. *Id. Mart. Gordiano A. & Auiola Conſſ.*

Dos data confertur conſtante matrimonio, minus accipiendo de portione hereditatis. Bald.

V. Idem A. Alexandro.*

DOtis quidem portio perſeuerante matrimonio tibi non competebat. quãuis enim eam

*legendũ Alexandræ, vt liquet ex verbis. alloquitur enim mulierem.

eam inteſtato patre defuncto, fratri cõferre debueras: non tamen eo nomine aduerſus maritum tibi actio potuit eſſe: cum eo minus in partem tibi delatæ ſucceſſionis patris auferre potueris. Datum Non. Septemb. Gordiano A. *& Auiola Conſſ.*

IN AVTHENTIC. *de æqualitate dotis. §. illud quoque. collat. vij. conſt. viij.*

QVod locum habet ſiue pars viri ſit idonea, ſiue mulieri poßit imputari quare marito ad inopiam vergente, ex lege Iuſtiniani etiam conſtante matrimonio non exegerit dotem. Quod et licet, cum & ſui iuris ſit, & legitimæ ætatis, & cum mater obtulerit dotem, & pater ei conſentiat agenti. his ceſſantibus, ſolam actionem (licet inanem) conferens, partem ex hereditate feret. hoc cum dos parua ſit. Sed dotem magnam quæ conferri ſperatur, inuito etiam patre filia exigere poteſt. Hæc obſeruantur vbicunque collationis ratio emergit. etiam ſi auita ſit ſucceßio.*

VI. Idem A. Claudio.

EA demum ab emancipatis fratribus, his qui remanſerunt in poteſtate, conferri conſueuerunt, quæ in bonis eorum fuerunt eo tempore quo pater fati munus impleuit: exceptis his videlicet quæ ab ipſis aliis debentur. Dat. VII. *Kaled. Maij, Peregrino & Aemiliano Conſſ.*

VII. Imp. PHILIPPVS A. Tyranniæ.

FIliam teſtamento patris inſtitutam heredem, fratribus iiſdémq; coheredibus dotem conferre non oportere, niſi pater hoc ipſum ſpecialiter deſignauerit, explorati iuris eſt. PP. VI. *Kalendas Maij, Præſente & Albino Conſſ.*

VIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANVS A A. Calippo.

SI ſoror tua in paternorum bonorum diuiſione te fefellit, nec dotem quam acceperat à patre veſtro inteſtato diem functo, contulit: præſes prouinciæ, examinatis partium allegationibus, cum bonis dotem confundi iubebit: & quod deducta ratione plus apud eam eſſe animaduerterit, tibi reſtitui iubebit. Idem eſt & ſi arbitro dato diuiſio celebrata eſt. S. VI. *Id. Iul. ipſis* A A. *Conſſ.*

IX. Iidem A A. & C C. Oneſimo.

SI emancipati vtrique à patre fuiſtis: collatio ceſſat. Sin autem frater tuus in poteſtate patris mortis tempore fuerat, nec vllum teſtamentum relictum eſt, vel nouiſſimum iudicium communis patris, téque emancipatum probatum fuerit: ab inteſtato te ad ſucceſſionem paternam venientem, ad collationem forma edicti perpetui certo iure prouocat. S. VI. *Kalend. Maij Heracliæ,* C C. *Conſſ.*

Relictum

Relictum in codicillis filia capit, licet dotem non conferat. Bald.

x. Iidem AA. & cc. Hirenæ.

A Patre verbis precariis in codicillis relictum, extero iure capiens filia, ad collationem dotis vrgeri non poteſt. s. VI. *Kalen. Decemb. Sirmij,* cc. *Conſſ.*

xi. Iidem AA. & cc. Artemiæ.[a] — [a] Anthemiæ.

POſthumo præterito patris teſtamentum rũpenti, atque inteſtato ſuccedenti, emancipatum petita bonorum poſſeßione conferre debere bona ſua, perpetuo edicto cauetur: cum his etiam qui ſui futuri eſſent ſi viuo patre nati fuiſſent, conferre debere manifeſtè ſignificatur: & emancipatis, ſi legi datæ collationis non pareant,[a] denegandas actiones, non eſt ambigui iuris. v. *Kalendas Ianuar. ipſis* AA. *& Conſſ.* — [a] pareatur in omnibus.

xii. Iidem AA. & cc. Philanteæ.[a] — [a] Nilanthiæ.

FIliæ, licet maneat in ſacris, ſi dotem non conferat, quam mortis tempore communis patris habuit, fratribus in eadem familia conſtitutis: actiones hereditarias denegari non ambigitur. Vnde conſulte ac pro iuris ratione collationem fratribus tuis quos in patris cõmunis mortis tẽpore fuiſſe poteſtate proponis, offeres. Cum[a] autem fratres tui durantes in familia patris, peculium (ſi hoc neque caſtrenſe, — [a] aliàs Quod. aliàs Quin.

neque relictum eis doceatur) præcipuum habere non poſſint, ſed in diuiſionem paternæ veniat hereditatis, nec quicquã mutet penes quẽ res ex hoc proficiſcentes, & in eadem cauſa durantes, conſtitutæ reperiantur: abſoluti manifeſtíque iuris eſt. Datum XI. *Kalend. Febr. Sirmij,* C C. *Conſſ.*

XIII. Iidem A A. & C C. Antiſtiæ.

SI donatione tibi poſt mortem patris fundum quæſiſti: ſoror tua portionem eius vindicare non poteſt. Nam ſi is filiæfamilias cõſtitutæ tibi à patre donatus eſt: cum ſorore patri communi ſuccedens, eum præcipuum habere contra iura poſtulas. Dat. VI. *Id. Febr. Sirmij, iiſdémque* C C. *Conſſ.*

Ius petendi collationem tranſit ad heredes. Alex.

XIIII. Iidem A A. & C C. Stratonicæ.

SI maritus quondam tuus ab inteſtato patri ſuo heres extitit, & ei poſthumus à te editus ſucceſſit: actiones hereditarias amitæ filij veſtri quas habuit patris ſui mortis tẽpore, dotem non conferenti, denegare præſes non dubitabit. P P. VII. *Kalend. Mart. Trimontij, Tuſco & Anulino Conſſ.*

XV. Iidem A A. & C C. Philippo.[a]

[a] Philippæ.

NEc emancipati poſt mortem communis patris quæſita conferre cogũtur: ſed hæc retinentes, eius bona pro hereditaria diuidunt portione. Dat. Idib. Decemb. ipſis C C. *Conſſ.*

XVI. Iidem A A. & C C. Socrati.

F Iliam cum fratribus ſuis coheredibus inteſtato patri ſuccedentem, vltra relictum dicillis non conferentem dotem, iudicio famie erciſcundæ nihil poſſe conſequi, ſumma cum tione placuit. Dat. V. Kalend. Ianuar. Ipſis C. & Conſſ.

XVII. Imp. LEO A. Erytrio præfecto prætorio.

VT liberis[a] tam maſculini quàm fœmini ſexus, ſiue ſui iuris, ſiue in poteſtate con tutis, quocunque iure inteſtatæ ſucceſsionis, eſt, aut teſtamento penitus non condito, aut factum fuerit, contra tabulas bonorum poſßione petita, vel inofficioſi querela mota reſſo, æqua lance parique modo proſpici poßit: c etiam æquitatis ſtudio præſenti legi credinus inſerendum, vt in diuidendis rebus ab eſtato defunctorum parentum, tam dos, àm ante nuptias donatio conferatur, quam ter vel mater, auus vel auia, proauus, vel auia, paternus vel maternus, dederit vel miſerit pro filio vel filia, nepote vel nepte, nepote vel pronepte, nulla diſcretione incedente, vtrum in ipſas ſponſas pro liberis memorati parentes donationem contulet, an in ipſos ſponſos earum, vt per eos ean in ſponſos donatio celebretur: vt in diuidis rebus ab inteſtato [defuncti][b] parentis

[a] Huius l. meminit Zen. l. 29. ʒ. de inof. teſt.

[b] deeſt in omnibus.

tis cuius de hereditate agitur, eadem dos vel ante nuptias donatio ex ſubſtantia eius profecta conferatur: emãcipatis videlicet liberis vtriuſq; ſexus, pro tenore præcedentium legum ea quæ in ipſa emancipatione à parentibus ſuis (vt adſolet fieri) conſequuntur, vel poſt emancipationem ab eiſdem parentibus acquiſierint, collaturis. Datum v. Kalend. Mart. Buſæo & Ioanne Conſſ.

Puſeo, legendũ eſt.

Quocũque modo liberi ſui iuris efficiantur, ad collationem vt emancipati vocantur. Salyc.

XVIII. Imp. ANASTASIVS A. Conſtantino præfecto prætorio.

Liberos qui per noſtræ legis auctoritatem, per oblationem precum & imperiale reſcriptum, ſui iuris effecti fuerint, ad ſimilitudinem cæterorum qui emancipati ex antiquo iure ſunt, collationes facere iubemus compelli ſecundum ea quæ ſuper cæteris emancipatis ſtatuta ſunt. Datum XII. Kalend. Auguſt. Conſtantinopoli, Probo & Auieno iuniore Conſſ.

Pars l. ſi ab eo. j. de legit. her. & l. iubemus. j. de emancip. lib.

XIX. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

Illam merito dubitationem amputare duximus, quæ ſuper collatione dotis, vel ante nuptias donationis, inter certas perſonas ſatis iam ventilata eſt. Nam ſi inteſtatus quis defunctus eſſet, filio vel filiis, [aut] filia vel filiabus

bus relictis, & ex mortua filia [vel filio] uſcunque ſexus aut numeri nepotibus: vel qua inteſtata defuncta eſſet, filio quidem filiis, filia vel filiabus ſimiliter relictis, ex rtuo vero filio vel filia itidem nepotibus cucunque ſexus aut numeri: de modo quin ſucceßionis minimè dubitabatur, ſed pan erat quòd huiuſmodi nepotes duas partes ernæ vel maternæ portionis tantum [a] *haent, tertiam partem patruis ſuis vel auunis, vel amitis vel materteris, pro iam po- conſtitutione concedentes. de collatione velotis, vel ante nuptias donationis, quam uncta perſona pro filio vel filia ſuperſtiti-, & pro mortuo vel mortua filio vel filia liſſet: multa dubitatio orta eſt. ſuperſtiti- quidem filiis defunctæ perſonæ non debere otem, vel ante nuptias donationem pro ſe am à ſuo patre vel matre, conferre filiis rtui fratris ſui, vel mortuæ ſororis ſuæ conlentibus, eo quòd nulla conſtitutio ſuper uſmodi collatione poſita eſſet: nepotibus venortuæ perſonæ non tantum huic reſiſtenti-, ſed etiam adſerentibus quòd onus collatio- conſtitutione Arcadij & Honorij* [b] *diuæ noriæ ſibi impoſitum, in perſonis tantumlo ſuorum auunculorum, non etiam parum, vel amitarum, vel materterarum m habere poſſet. Talem igitur ſubtilem*

dubit

[a] tantummodo.

[b] Ea hodie extat in Cod. Th. l. nepotes. Co. Th. de legit. here. Cont.

dubitationem amputantes, præcipimus tam filios vel filias defunctæ perſonæ dotem vel ante nuptias donationem à parentibus ſuis ſibi datam conferre nepotibus vel neptibus mortuæ perſonæ: quàm eoſdem nepotes vel neptes patruis ſuis aut auunculis, amitis etiam & materteris dotem, vel ante nuptias donationem patris ſui, vel matris, quam pro eo vel ea mortua perſona dedit, ſimiliter conferre: vt cõmixtis huiuſmodi collationibus cũ bonis mortuæ perſonæ, duas quidem partes nepotes vel neptes habeant illius portionis quæ patri vel matri eorum, ſi ſupereſſet, deferebatur: tertiam verò eiuſdem portionis partem vnà cum ſibi competentibus portionibus filij vel filiæ defunctæ perſonæ, cuius de hereditate agitur, capiant. Datum Kalend. Iun. Conſtantinop. D.N. *Iuſtinia.* A. PP. II. *Conſ.*

IN AVTHENT. *de trien. & ſe. §. neq; illo. collat. iij. conſtit. v.*

QVæ tertiæ portionis diminutio correctionem nouo iure capit, ad æqualitatis inſtitiam redacta in omnibus talibus perſonis.

XX. Idem. A. Mennæ præfecto prætorio.

ILlud ſine ratione à quibuſdam in dubietatem deductum, plana ſanctione reuelamus: vt omnia quæ in quartam portionem ab inteſtato

*to ſucceſſionis computantur his qui ad actio-
m de inofficioſo teſtamento vocantur: etiam
nteſtatus is deceſſerit, ad cuius hereditα-
n veniunt: omnimodo coheredibus ſuis con-
ant. Quod tam in aliis, quàm in his quæ
aſione militiæ vni heredum ex defuncti pe-
niis acquiſitæ lucratur is qui militiam me-
it, locum habebit: vt lucrum quod tempo-
mortis defuncti ad eum peruenire poterat,
n ſolum teſtamento condito quartæ parti ab
eſtato ſucceſſionis computetur, ſed etiam
inteſtato conferatur. Hæc autem regula,
omnia quæ portioni quartæ computantur,
am ab inteſtato conferantur: minimè è con-
rio tenebit, vt poſſit quis dicere etiam il-
quæ conferuntur, omnimodo in quartam
rtem his computari qui ad inofficioſi que-
am vocantur. Ea enim tantummodo ex
quæ conferuntur, memoratæ portioni com-
tabuntur, pro quibus ſpecialiter legibus vt
fieret expreſſum eſt. Ad hæc cum ante
ptias donatio vel dos à patre data, vel ma-
vel aliis parentibus pro filio vel filia, ne-
e vel nepte, cæteríſque deſcendentibus con-
atur: ſi vnus vel vna liberorum ante nu-
as tantummodo donationem vel dotem,
n etiam ſimplicem donationem accepit, vel
eperit, alter vero vel altera neque dotem
que donationem ante nuptias à parente ſuo
ſuſcep*

ſuſcepit, vel ſuſceperit, ſed ſimplicem tantummodo donationem: ne ex eo iniuſtum aliquid oriatur, ſi ea quidem perſona quæ ante nuptias donationem vel dotem ſuſcepit, conferre eam cogenda ſit: illa verò quæ ſimplicem tantummodo donationem meruit, ad collationem eius minimè coarctanda: ſi quid huiuſmodi acciderit, iubemus ad ſimilitudinem eius qui ante nuptias donationem vel dotem conferre cogitur, etiam illam perſonam quæ nulla dote vel ante nuptias donatione data, ſolam ſimplicem donationem à parentibus ſuis accepit, conferre eam: nec recuſare collationem ex eo quòd ſimplex donatio non aliter confertur, niſi huiuſmodi legem donator tempore donationis ſuæ indulgentiæ impoſuerit. Datum VIII. *Idus Auguſti Conſtantinopol. Decio* V. C. *Conſ.*

XXI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

VT nemini decætero ſuper collatione dubietas oriatur: neceſſarium duximus conſtitutioni quam iam fauore liberorum fecimus, hoc addere: vt res quas parentibus acquirendas eſſe prohibuimus, nec collationi poſt obitum eorum inter liberos ſubiaceant. Vt enim caſtrenſe peculium in commune conferre in hereditate diuidenda, & ex priſci iuris auctoritate minimè cogebantur: ita & alias

res

rum libertarúmque vocentur, ſicut ex ea conſtitutione intelligendum eſt: & ſi eiuſdem patroni vel patronæ vel duorum duarúmque pluriúmve liberi ſint, qui proximior eſt, ad liberti vel libertæ vocetur ſucceſsionem: & in capita non in ſtirpes diuidatur ſucceſsio: eodem modo & in iis, qui ex tranſuerſo latere veniunt, ſeruando. Pene enim conſonantia iura ingenuitatis & libertinitatis in ſucceſsionibus fecimus.

12 *Cúmque antea fuerat ſeptimo loco bonorum poſſeſsio*, Tum quem ex familia, *& octauo*, Vnde patroni patronæque & parentes eorum: *Vtramque per conſtitutionem noſtram, quam de iure patronatus fecimus, penitus euacuauimus. Cum enim ad ſimilitudinem ſucceſsionis ingenuorum, libertinorum ſucceſsiones poſuimus, quas vſque ad quintum gradum tantummodo coartauimus, vt ſit aliqua inter ingenuos & libertinos differentia, ſufficit eis tam contra tabulas bonorum poſſeſsio, quàm* Vnde legitimi & vnde cognati, *ex quibus poſſunt ſua iura vindicare, omni ſcrupuloſitate & inextricabili errore iſtarum duarum bonorum poſſeſsionum reſoluta.* Inſtit. de bonorũ poſſeſ. §. cúmque.

13 Contius. Videri poſſet & hac lege conſtitutum fuiſſe id quod ait Iuſtinianus Inſtit. quibus manumitt. non licet, ne maſculus in teſtamento manumittere poſſet niſi decimumſepti-

mum impleſſet annum, & decimum octauum attigiſſet: & vice verſa ne fœmina teſtamento manumitteret; niſi decimumſextum impleuiſſet, & decimumſeptimum attigiſſet: vt vtroque caſu tam in maſculo quàm in fœmina media via electa ſit inter annos pubertatis & viginti annorum ætatem. Sed quia Græci numeri hac in re deprauati ſunt, nec hanc conſtitutionem diſerte exprimunt, nihil hîc ea de re affirmare audemus. ſequatur quiſque quod probabile videbitur, donec certiore confirmatione vel refutatione certior fiat, quid neceſſario ſequi debeat.

SI IN FRAVDEM PATRONI A LIBERTIS alienatio facta ſit.

TITVLVS V.

Alienata in fraudem patroni, reuocantur vſque ad legitimam portionem. Bald.

1. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Claudio.

SI in fraudem patroni libertus aliquid alienauerit: quatenus legitima pars deminuta eſt, reuocandi tributam conuenit eſſe poteſtatem.

Dat.

Datum Kalendis Nouembr. Sirmij, Cæſaribus Conſſ.

II. Iidem AA. & cc. Iuliæ.

D*Efuncto quidem liberto patronus inteſtato ſuccedens, per actionem Caluiſianam in eius fraudem alienata reuocare poteſt. Verùm cum patronum poſt liberti ſui mortem ab eo fundi collatam* [a] *donationem habuiſſe ratam adſeueras: manumiſſoris factum infirmare ſucceſſores eius minime poſſunt. Dat.* VIII. *Kalendas Iauuar. Sirmij, Cæſarib. Conſſ.*

[a] collocatam.

DE OBSEQVIIS PATRONO PRAESTANDIS.

TIT. VI.

I. Imp. ALEXANDER A. Zotico.

C*Ontra patronum tuum famoſam actionem inſtituere non potes.* PP. II. *Id. Maij, Maximo* II. *&* *Aeliano Conſſ.*

Liberta patroni voluntate nupta vel de iure, non tenetur ei obſequia præſtare. Saly.

II. Idem A. Leontogono. [a]

[a] Leontegonio.

L*ibertæ quæ voluntate patroni aut iure nuptæ ſunt, non coguntur officium patronis ſuis* [b] *præſtare. Dat.* XIIII. *kalend.*

[b] al. deeſt.

Auguſt. Maximo II. & Aeliano Conſſ.

Acātho. III. Idem A. Xantho.

ETiam qui pactione data à dominis manumittuntur, mero iure omne eis obſequium debent.*

Libertus non debet contra patronum vim vel audaciam exercere: ſed ſine atrocitate verborum, æquitatem ſuæ petitionis exponere ius dicenti. Bald.

IIII. Idem A. Victorino.

SI manumiſſori tuo vim & audaciam obiecisti, ei qui te beneficio ſuo ex ſeruitute liberando, vt aduerſarium te haberet, fecit: præſes prouinciæ quatenus coercere eiuſmodi temerariam licentiam debeat, æſtimabit. Nam ſi qua tibi pecunia debebatur, ſiue de rebus aduerſus patronum diſceptatio fuerat: non protinus ad litigandum currere debueras. maxime autem ſi hoc facere auderes, ſine atrocitate certe verborum æquitatem petitionis tuæ commendare iudici potuisti, omni honore patrono debito reſeruato. PP. II. *Kalend. Octobr. Iuliano* II. *& Criſpino Conſſ.*

Patrono damnato, tenetur libertus præſtare reuerentiam liberis eius. Salyce.

V. Imp. GORDIANVS A. Sulpitiæ.

ETiam liberis damnatorum conſuetum obſequium libertos paternos præſtare debere, in

re,in dubium non venit. Proinde ſi non agnoſcunt reuerentiæ debitæ munus: non immerito videntur ipſi aduerſus ſe prouocare ſeueritatem. PP. *Non. Septemb. Sabino* II. *& Venuſto Conſſ.*

Libertus tenetur ad obſequium, non ad operas non impoſitas.
Salyce.

VI. Idem A. Cornelio.

LIbertos ſiue libertas, maxime quibus impoſitæ operæ non ſunt, conſuetum potius obſequium quàm ſeruile miniſterium manumiſſoribus exhibere debere, neque vincula perpeti, non eſt opinionis incertæ. Dat. III. *kalẽd. April. Attico & Prætextato Conſſ.*

Priuignis & filiis patroni debetur reuerentia. Bald.

VII. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. Metrodoro.

NEque libertis nouercæ, iniuriæ inferendæ priuignis eius libera facultas eſſe debet. paternos etiam libertos (ſicut dicis) iniurioſos tibi fuiſſe, ferendum non eſt. Præſes igitur prouinciæ vindictam tibi perſonarum conditioni congruentem impertiri ° *non dubitabit. Dat.* V. *Id. Maij, Maximo* II. *& Aquilino Conſſ.*

° impertire.

VIII. Iidem AA. Hermiæ.

NEque patronæ tuæ obſequiis refragari te fas eſt. Dat. XII. *kal. Febr. Diocletia-*

no & Maximiano, AA. *Conſulibus.*

DE LIBERTIS, ET EORVM LIBERIS.

TIT. VII.

I. Imp. ANTONINVS A. Daphno.*

*Domno. al. Dahno. aliàs Defano.

N*ON eſt ignotum, quòd ea quæ ex cauſa fideicommiſſi manumiſit, vt ingratum libertum accuſare non poteſt: cum id iudicium extra ordinem præbeatur ei qui voluntate ſeruo ſuo libertatem gratuitam præſtitit, non qui debitam reſtituit.* PP. V. *kalend. Maij Meſſala & Sabino Conſſ.*

II. Imp. * CONSTANTIN. A. AD Maximum præfectum vrbi.

*c. T. 4. 10. I. vbi ſic inſcribitur, Imper. Conſtāt. A. ad cōcilium Bizacinorum.

S*I manumiſſus ingratus circa patronū ſuum extiterit, & quadam iactantia vel contumacia ceruicem aduerſus eum erexerit, aut leuis offenſæ contraxerit culpam: à patrono rurſus ſub imperium ditionémque mittatur, ſi in iudicio vel apud pedaneos iudices patroni querela exorta ingratum eum oſtendat: filius etiam qui poſtea nati fuerint, ſeruituris: quoniam illis delicta parentum non nocent, quos tunc eſſe ortos conſtiterit, dum libertate illi potirentur. Sane ſi is qui in noſtro * conſilio vindicta liberatus eſt, poſt coercitionem* [ex] *pœnitentiá dignum*

*aliàs qui noſtro cō cilio. recte.

gnum ſe præſtiterit vt ei ciuitas Romana reddatur: non prius fruetur beneficio libertatis, quàm ſi hoc patronus eius oblatis precibus impetrauerit. Dat. Idib. April. Romæ Conſtan. A. V. *& Conſtante Cæſ. Conſſ.*

III. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. ad Senatum.

Liberti "*non modò* " *aduerſus patronos non audiantur, verumetiam eandem quam patronis ipſis debent reuerentiam, præſtent heredibus patronorum: quibus ingrati actio, ſicut ipſis manumiſſoribus, deferetur, ſi illi datæ ſibi libertatis immemores, nequitiam receperint ſeruilis ingenij. Dat.* VII. *Id. Auguſt. Rauennæ, Marimano & Aſclepiodoto Conſſ.* * Ex Nouell. Valẽtiniani De libertis & eorum ſucceſſ conſtit. 1. "ſolum.

Ingenuus liberti filius propter ingratitudinem viuente patre commiſſam, poteſt reuocari in ſeruitutem: & hoc operatur conditio patris. quod eſt not. Salycetus.

IIII. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Baſſo præfecto prætorio.

Libertinæ conditionis homines, vel eorum filij, etiam ſi militantes docebuntur ingrati: ad ſeruitutis nexum proculdubio reducentur. "*Dat. Kalen. April. Rauen. Theodoſio* XI. *& Valentiniano* AA. *Conſſ.* * producentur.

DE IVRE AVREORVM ANVLORVM, ET DE NAtalibus reſtituendis.

TIT. VIII.

I. Impp. DIOCLETIA. & MAXIM. AA. Philadelpho.

Natales antiquos, & ius ingenuitatis nō ordo præſtare decurionum, ſed à nobis peti potuit. Dat. XV. *Kalendas April. Rauennæ: ipſis* AA. *& Conſſ.*

II. Iidem AA. & cc. Eumeni.

Aureorum vſus anulorum beneficio principali tributus, libertinitatis quoad viuunt imaginem, non ſtatum ingenuitatis præſtat. Natalibus autem antiquis reſtituti liberti, ingenui noſtro conſtituuntur beneficio. Dat. XIII. *kal. *Sirmij,* CC. *Conſſ.*

IN AVTHENT. *vt liberti decætero. §. j. & §. illud. col. vj. conſti. vj.*

Hodie ſola manumiſsione quilibet libertus conſequitur ius aureorum anulorum. Saly.

SEd hodie quia manumittentes ſeruos ſuos, ciues denunciant Romanos: (non enim aliter licet) ex ipſa manumiſſione, aureorum anulorum, & regenerationis ius habent: vt ſint quidem liberi & ingenui, ſed iure patronatus illæſo.

QVI

QVI ADMITTI AD BONORVM POSSESIONEM POSSVNT, ET INTRA quod tempus.

TIT. IX.

. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Macrinæ.

Bonorum poſſeſsio filiofamilias delata, cùm ignorante quoque patre poſsit peti, emolumentum etiam patri allatura, ſi ratam petitionem er habuerit, amittitur tranſacto tempore. e die & conſule.

II. Iidem AA. Criſpino.*

I bonorum poſſeſsio tibi dumtaxat competit proximitatis nomine: habuiſti ſpatium tum dierum vtilium, ex quo eum defunm ſciſti, ad bonorum poſſeſsionem ample dam. Dat. III. *Non. Nouemb. Geta. Coſ.* * Criſpinæ.

I. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMI. AA. Creſcentio.* *Creſcentiano.

Ifantis nomine agnitam bonorum poſſeſsioem, & antequam loqueretur, diem functi, e competere nulla dubitatio eſt. S. Kalend. uar. Maximo II. *& Aquilino Conſſ.*

IIII. Iidem AA. & cc. Marcello.

Mancipata ſi non agnouit intra annum Vnde liberi *bonorum poſſeſsionem: nul-*

lam ad heredes vindicationẽ ſucceßionis tranſmittere potuit. Dat. III. Kal. Maij, Heracliæ, CC. Conſſ.

Ignorans non poteſt agnoſcere, nec labitur ei tempus. Bald.

V. Iidem AA. & CC. Maximo.

QVandiu per facti quæſtionem incertum eſt vtrúmne ſecundum tabulas, an ab inteſtato, & ex quo capite poſſeßio ſit delata, ne tibi tempus agnoſcendæ bonorum poſſeßionis præfinitum cedat, ſuperſtitioſam geris ſolicitudinem.

VI. Iidem AA. & CC. Frontinæ.[a]

[a] al. Fortianæ. al. Florétiæ.

IVris ignorantiam nec mulieribus prodeſſe in edicti perpetui curſu de agnoſcenda bonorum poſſeßione, manifeſtum eſt. Dat. III. Kalend. Maij, Sirmij, Cæſaribus Conſſ.

Tutor ſolus poteſt agnoſcere bonorũ poſſeſſionem pupillo delatam. Bald.

VII. Pars epiſtolæ CONSTANTII & MAXIMIANI Auguſtorum, & Seueri & Maximiani nobiliſſimorum Cæſarum.

BOnorum quidem poſſeßionem pupilli nomine agnoſcere tutorẽ potuiſſe, apertè declaratur. ipſe autem pupillus bonorum poſſeßionem ſine tutoris auctoritate amplecti nõ poteſt, niſi etiam impuberi ſine tutoris auctoritate hoc poſtulanti, ſciens hoc competens iudex dederit bonorum poſſeßionem. tũc enim emolumentum ſucceßionis videtur ei prætorio iure quæſitũ eſſe.

VI. Id.

vi. Id. Septē. Conſtantio & Maximiano Conſſ.

Ruſticitas, ignorantia facti, & alia iuſta ratio, impediunt currere tempus præfixum ad bonorum poſſeſsionem agnoſcendam. Alex.

VIII. Imp. CONSTANTIVS A. ad Dionyſium.

QVicunque res ex parentum vel proximorum ſucceßione iure ſibi competere confidit: ſciat ſibi non obeſſe ſi per ruſticitatem, vel ignorātiam facti, vel abſentiam, vel quamcumque aliam rationem intra præfinitum tempus bonorum poſſeßionem minimè petiſſe noſcatur: quoniam hæc ſanctio huiuſmodi conſuetudinis neceßitatem mutauit. D. prid. Id. Mart. Heliopoli, Conſtantio A. *& Conſtante Cæſ. Coſſ.*

Hodie ſufficit bonorum poſſeſsionis agnitio facta coram iudice ſine eius decreti interpoſitione: dummodo agnoſcatur intra legitimum tempus quod currit ſecundo ſtatim cùm excluditur primus. Alexand.

IX. Idem A. ad populum.[a]

VT verborū inanium excludimus captiones: ita hoc obſeruari decernimus, vt apud quemlibet iudicē, vel etiā apud duūuiros, qualiſcunq; teſtatio amplectēdæ hereditatis oſtendatur, ſtatutis priſco iure temporibus coarctanda: eo addito, vt etiā ſi intra alienā vicē, id eſt, prioris gradus, properantius exeratur, nihilo minus tamen efficaciam parem quaſi ſuis ſit vſa cur-

[a] Conſtantinianā legē vocat Iuſtinianus. l. vlti. ſ. de curato. fur. vnde claret non recte eā tribui hîc Conſtantio.

ricu

riculis conſequatur. D. Kalendis Februarij, Laodiceæ.

QVANDO NON PETENTIVM PARTES PETENTIbus accreſcant.

TIT. X.

In ſucceſſionibus non petentium portiones accreſcunt petentibus. Alex.

*al. Marcianæ.

1. Imp. GORDIANVS A. Marthanæ.*

Quotiens pluribus liberis, ceſſante legitima ſucceßione, bonorum poſſeßio defertur: beneficium edicti perpetui quibuſdam omittentibus, his ſolis qui bonorum poſſeßionem agnouerunt, portionem non petentium accreſcere, in dubium non venit. D. Idib. Ianua. Peregrino & Aemiliano Conſſ.*

*partes.

DE BONORVM POSSESSIONE SECVNDVM TABVLAS.

TIT. XI.

Donec cauſa falſi per appellationem diſcutitur, bonorum poſſeſſio agnoſci non poteſt. Bald.

1. Imp. ALEXANDER A. Vitali.

Penden

PEndente appellatione à ſententia qua falſum teſtamentum pronunciatum eſt: incerto adhuc an defunctus inteſtatus deceſſerit: proximitatis nomine bonorum poſſeſſioni locus non eſt. Datum III. *Kalend. Maij Maximo* II. *& Aeliano Coſſ.*

II. Imp. GORDIAN. A. Cornelio.

B*Onorum quidem poſſeſſionem ex edicto prætoris non niſi ſecundum eas tabulas quæ ſeptem teſtium ſignis ſignatæ ſunt, peti poſſe, in dubium non venit. Verum ſi eundem numerum adfuiſſe ſine ſcriptis teſtamento condito, doceri poteſt: iure ciuili teſtamentum factum videri, ac ſecundum nuncupationem bonorum poſſeſſionem deferri, explorati iuris eſt.* PP. XII. *Kalend. Martij, Attico & Prætextato Coſſ.*

DE BONORVM POSSESSIONE CONTRA TABVLAS, quam prætor liberis pollicetur.

TIT. XII.

I. Imp. ALEXANDER A. Rufo.

LIberi, contra tabulas parentum bonorum poſſeſſione admiſſa, ſolis parentibus & liberis legata præſtare ſecundum

ſecundum edictum debent. PP. IIII. *Idus Octo. Maximo* II. *& Aeliano Conſſ.*

II. Idem A. Claræ.

P*Oſthumo nato, qui neque heres inſtitutus à patre, neque nominatim exheredatus eſt, teſtamentum rumpitur. Et ſi contra tabulas bonorum poſſeſsio infantis nomine à tutore petita eſt: ſecundum tabulas bonorum poſſeſsio locum habere non poteſt. Dat. Kal. Mar. Iuliano* II. *& Criſpino Conſſ.*

°al. de bo. con. tab. poſſ. liberti.

DE BONORVM° POSSESSIONE CONTRA TABVLAS liberti, quæ patronis liberíſque eorum datur.

TIT. XIII.

I. Imp. GORDIANVS A. Herculiano.

L*Icet ex cauſa fideicommiſsi manumiſſus ſit is quem ex voluntate patris cum ſorore tua te manumiſiſſe proponis: tamen ſi extraneos ſcripſit heredes: partis legitimæ contra tabulas eius bonorum poſſeſsionem petendo; vel contra nuncupationem, ſi teſtamentum ſine ſcriptis conditum eſt, intra tempora edicto præſtituta eam partem poteris obtinere.* PP. VI. *Kalend. Decemb. Gordiano* A. *& Auiola Conſſ.*

VI. Imp. ANASTASIVS A. Aſclepiodoto.

P*Atronus, liberti muneribus electis, & operis, à contra tabulas bonorum poſſeßio repellitur. Dat.* XIII. *Kalen. Mart. Viatore & Aemiliano Conſſ.*

VNDE LIBERI.

TIT. XIIII.

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Sarpedoni.

S*I auus tuus relictis tribus emancipatis filiis deceſſerit, hique bonorum poſſeßionem Vnde liberi acceperint: pro rata portione heredes eos extitiſſe, palam eſt. Dat.* IIII. *Nonas.* * *Maximo* II. *& Aquilino Conſſ.*

II. Iidem AA. & CC. Zozimo.

E*X teſtamento vel ab inteſtato exiſtente filio vel nepote ſuo herede, nemo poteſt ab inteſtato heres exiſtere. Dat.* III. *Id. Mart. ipſis* AA. *& Conſſ.*

III. Imp. CONSTANTINVS A. ad Leontium comitem R. P. Orientis.

Q*Vi ſe patris poſt auum inteſtatum*[a] *defuncti negat heredē: mortui aui paterni ſuſcipere facultates non poteſt, maxime emancipatus: niſi per bonorum poſſeſſionem ad huiuſmodi beneficium peruenerit.*

[a] al. inteſtato. ſed in omnibus manuſ. reperi, inteſtatum: quæ rectior eſt lectio.

Dat.

res quæ minimè parentibus acquiruntur, propri as liberis manere cenſemus. Dat. XV. *Kal. Nouemb. Lampadio & Oreſte* vv. cc. *Conſſ. anno* II.

DE TESTAMENTO MILITIS.

TIT. XXI.

I. Imp. ANTONINVS * A. Floro militi.

*qui Caracalla & Baſſianus fratricida cognominatur. *al. ex

FRATER *tuus miles ſi te ſpecialiter in* bonis quæ in paganico habebat, heredem fecit: bona quæ in caſtris reliquit, petere non potes, tiam ſi is qui eorum heres inſtitutus eſt, adire a noluerit: ſed ab inteſtato ſuccedentes veniunt: modo ſi in eius locum ſubſtitutus non s, & liquidò probetur fratrem tuum caſtrenſia bona ad te pertinere noluiſſe. Nam voluntas militis [in expeditione occupati] pro iure ſeruatur: Accepta.* v. *Id. Septemb. Duobus & Aſpris Conſſ.*

II. Idem A. Septimo militi.

M*Iles ſi caſtrenſium tantummodo bonorum commilitonem ſuum inſtituit heredem: cætera bona eius, vt inteſtati defuncti, mater eius iure poſſidebit. Quòd ſi extraneum ſcripſit heredem, iſque adiit hereditatem: bona eius in te transferri non iure deſideras.* PP. XI. *Ka. Mar. Antonino* A. IIII. *& Balbino Conſſ.*

III. Idem A. Vindiciano.

QVanquam militũ teſtamenta iuris vinculis non ſubiiciantur, cum propter ſimplicitatem militarem quomodo velint & quomodo poßint, ea facere his concedatur: tamen in Valeriani quondam centurionis teſtamento inſtitutio etiam iure communi accepit auctoritatem. Nam cum paterfamilias filiam ex duabus vnciis, vxorem ex vncia heredes ſcripſerit, nec de reſiduis portionibus quicquam ſignificauerit: in tres partes diuiſiſſe eum apparet hereditatem: vt duas habeat quæ ſextantem accepit: tertiam quæ ex vncia heres eſt inſtituta. PP. *Kalend. Nouembr. Antonino* A. IIII. *& Balbino Conſſ.*

Priuilegium militis non tollit legem eius fauore inductam, ob imbecillitatem conſilij. Bald.

IIII. Imp. ALEXAND. A. Iunio.

SI Rufinus vir clariſsimus tribunus laticlauius maior annis lege definitis faciens teſtamentum, te manumiſit: iuſtam tibi libertatem competiſſe, ſcire debes. Quòd ſi minor annis ex lege conſtitutus fuerit cum faceret teſtamentum: lege impediente nullam libertatem adeptus es, quæ in hac parte nec militibus remiſſa eſt. Quòd ſi idẽ teſtator cauſam manumittendi te habuit, quæ probabilis viuo manumittente conſilio futura eſſet: quia per fideicommiſſum data libertas à quolibet minore

annis, ei cuius cauſa probari potuit, præ-ſtari debet: ex teſtamento militis eiuſmodi ſeruis iuſtam libertatem competere, conſe-quens eſt. Dat. XVI. *Kalend. Decembr. Ale-xandro* A. *Conſ.*

V. Idem A. Sozomeno.

EX teſtamento militis, ſiue adhuc in mi-litia, ſiue intra annum miſſus honeſtè de-ceſsit, hereditas & legata omnibus quibus re-licta ſunt, debentur: quia inter cætera quæ mi-litibus cõceſſa ſunt, liberum arbitrium quibus velint relinquendi ſupremis [iudiciis ſuis] con-ceſſum eſt: niſi lex ſpecialiter eos prohibuerit. Dat.* XVII. *Kalend. Februa. Iuliano* II. *& Criſpino* CC. *Conſ.*

*al. incluſa deſunt, nõ ineptè. Contius.

VI. Idem A. Valentino.

IN teſtamento quidem eius qui non miles fuit, ſi duobus heredibus inſtitutis, altero cui potuit vſque ad tempus pubertatis parens facere teſtamentum, altero cui poſteaquam he-res extitit, ſubſtituere non potuit, inuicem ſub-ſtitutio eiſdem verbis facta eſt: in eum ſolum caſum eam locum habere ſententiis prudentiũ virorum, & conſtitutionibus diuorum paren-tum meorum placet, quo vtrique pari ratione potuit ſubſtitui. Sed cum ex teſtamento mili-tis controuerſiam eſſe proponas, defuncta par-uula eius filia poſteaquam heres extitit patri,

cum qua ſimul æquis partibus heres inſtitutus eras, ſubſtitutione inuicem facta: & mater quidem inteſtatæ filiæ ſibi ſucceſsionem defendat, tu autem ex ſubſtitutione ad te pertinere contendas: iuris quidem ratio manifeſta eſt, licere militibus proprio priuilegio etiam heredibus extraneis, poſteaquam heredes extiterint mortuis ſubſtituere: ſed tibi probandum eſt an ita frater tuus ſenſerit. PP. XI. *Kalen. Maij, Fuſco* II. *& Dextro Conſſ.*

VII. Idem A. Fortunato.

EX his verbis, Fortunato liberto meo do lego, vindicare tibi libertatem non potes, ſi pagani teſtamentum proponatur. At enim cum teſtatorem militem fuiſſe proponas: ſi non errore ductus libertum te crediderit, ſed dandæ libertatis animum habuerit: libertatem equidem directam competere tibi, ſed & legati vindicationem habere te, prærogatiua militaris priuilegij præſtat. Dat. XII. *Kalend. Ianua. Alexandro* A. II. *& Marcello Conſſ.*

Miles poteſt decedere pro parte temporis teſtatus, & pro parte temporis inteſtatus. Salyc.

VIII. Imp. GORDIANVS A. Aeterno militi.

CErti iuris eſt, militem ad tempus etiam heredem inſtituere poſſe. PP. III. *Kal. Octobr. Pio & Pontiano Conſſ.*

IX.

IX. Idem A. Valerio.

SIcut certi iuris eſt, militem qui ſcit ſe filiũ habere, aliósque ſcripſit heredes, tacitè eũ exheredare intelligi: ita ſi ignorans ſe filium habere, alios ſcribat heredes, non obeſſe filio ademptam hereditatem, ſed minimè valente teſtamento, ſi ſit in poteſtate, eum ad ſucceſſionem venire, in dubiis non habetur. PP. V. *Non. Octobr. Pio & Pontiano Conſſ.*

Poſtumus vel iam natus à milite ignorante præteritus, ab inteſtato ei ſuccedit: eo ſcien te, habetur pro exheredato. Salyc.

X. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS C. Iuſtino militi.

SI cum vel in vtero haberetur filia inſcio patre milite, ab eo præterita ſit: vel cum in rebus humanis eam non eſſe falſo rumore perlato pater putauit, nullam eius in teſtamento fecit mentionem: ſilentium huiuſmodi, exheredationis notam nequaquam infligit. Is autem miles qui teſtamento filiam ſuam appellauit, eíque legatum dedit: non inſtituendo eam heredem, exheredauit. PP. XII. *Kalend. Iun. Præſente & Albino Conſſ.*

Captatoria inſtitutio non valet etiam in militis teſtamento. Bald.

XI. Iidem A. & C. Aemiliano militi.

CAptatorias inſtitutiones etiã in militis teſtamento nullius eſſe mom̃eti, manifeſtũ eſt. PP. VII. *Kal. Iul. Præſente & Albino Cõſſ.*

XII. Iidem A. & C. Domitiæ.

IN teſtamento militis legem Falcidiam, & in legatis & fideicommiſſis ceſſare, explorati iuris eſt. Sanè ſi quid vltra vires patrimonij poſtulatur: competenti defenſione tueri te potes. P P. VI. Non. Iul. Præſente & Albino Conſſ.

Reſeruatio teſtamenti facta militi damnato de crimine capitali, non extenditur niſi ad caſtren. ſi.i. Alex.

XIII. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Claudiæ.

ET militibus noſtris, cẽturionibus quoque ob flagitium militare damnatis, non aliarum quàm caſtrenſium rerum teſtamentum facere permittitur, & inteſtatis iure proprio ſucceditur à fiſco. Prop. Non. Auguſt. Valeriano & Gallieno AA. III. & II. Conſſ.

In teſtamento militis non requiritur ſolennitas iuris communis. Alex.

XIIII. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIANVS AA. heredibus Maximi.

SI à fratre ſuo militante mater veſtra ſcripta heres, ſucceſſionem eius ſibi quæſiuit: quamuis teſtamenti ſcriptura non continet iuris obſeruationem: hanc tamen hereditatem fratrem teſtatoris vel eius filios ab inteſtato euincere non potuiſſe, iure conſtitit. P P. V. Non. Maij, ipſis AA. & Conſſ.

XV.

XV. Imp. CONSTANTINVS A. ad populum.

Milites in expeditione degentes, ſi vxores, aut filios, aut amicos, aut commilitones ſuos, poſtremò cuiuſlibet generis homines amplecti voluerint ſupremæ voluntatis affectu: quomodo poßint, ac velint, teſtentur: nec vxorum, aut filiorum eorum, cum voluntatem patris reportauerint, meritum aut libertas dignitásve quæratur. Proinde ſicut iuris rationibus licuit, ac ſemper licebit, ſi quid in vagina, aut clypeo literis ſanguine ſuo rutilantibus adnotauerint, aut in puluere inſcripſerint gladio ſub ipſo tempore quo in prælio vitæ ſortem derelinquunt, huiuſmodi voluntatem ſtabilem eſſe oportet. Dat. III. *Id. Aug. Nicomediæ, Optato & Paulino Conſſ.*

Notarij & apparitores militum non gaudent priuilegio militari, licet in matricula militum deſcripti ſint. Alex.

XVI. Imp. ANASTASIVS A. Hierio præfecto prætorio.

Scriniarios vel apparitores qui virorum magnificorum magiſtrorum militum iuſſionibus vel actibus obtemperant: etſi nomina eorum matriculis militaribus referri videantur, nullatenus, tamen in vltimis à ſe conficiendis voluntatibus iuris militaris habere facultatem decernimus. Dat. Id. Feb. Conſtantinop. Paulo V. C. *Conſ.*

Miles non militans, non gaudet priuilegio militis. Bald.

XVII. Imp. IVSTINIAN. A. Mennæ præfecto prætorio.*

*Pars l. vl. ſ. de reſtit. mili. Contius.

NE quidam putarent in omni tempore licere militibus teſtamenta quoquo modo voluerint componere: ſancimus his ſolis qui in expeditionibus occupati ſunt, memoratum indulgeri circa vltimas voluntates conficiendas beneficium. Dat. IIII. Idus April. Decio V. C. Conſ.

Pupillus licet ſit tribunus, ſeu capitaneus militum, non poteſt teſtari. Alex.

XVIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

LIcet antiquis legibus permittebatur pupillis, ſi tribunatum numerorum merebantur, vltimum elogium conficere poſſe: attamen indignum noſtris temporibus eſſe videtur, eum qui ſtabilem mentem nondum adeptus eſt, propter priuilegia militum, ſapientium hominum iura pertractare, & in tam tenera ætate ex tali licentia parentibus fortè ſuis vel aliis propinquis nocere, propriam ſubſtantiam extraneis relinquendo. Ideóque hoc fieri nullo modo concedimus. Dat. Kalend. Nouemb. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC. anno ſecundo.

QVI

QVI TESTAMENTA FACERE POSSVNT, VEL NON.

TIT. XXII.

I. Imp. GORDIANVS A. Petronio militi.

Qvanquam omnium bonorum ſocer tuus, itémque frater eius, ſocij fuerint: tamen non eo minus idem frater eius cum fati munus impleret, teſtamento ſuo potuit ſibi heredem inſtituere quem vellet. Item non idcirco minus is teſtamenti factionem habet, quòd indiuiſam ſucceſſionem cum ſorore ſua dicatur habuiſſe. P P. XII. *Kalend. Aug. Ariano & Pappo Conſſ.*

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIA. AA. & cc. Viatori & Pontiæ.*

SI is qui te cum vxore tua heredem ſcripſit, quando teſtamentum ordinauit, ſanæ mentis fuit, nec poſtea alicuius ſceleris conſcientia obſtrictus, ſed aut impatiens doloris, aut aliqua furoris rabie conſtrictus, ſe præcipitem dedit, eiúſque innocentia liquidis probationibus commendari poteſt à te: adſcitæ mortis obtentu poſtremum eius iudicium conuelli non debet. Quòd ſi futuræ pœnæ metu, voluntaria morte ſuppliciũ anteuerterit: *ratam voluntatẽ eius conſeruari leges vetant.* PP. *Kalend. Decemb. ipſis* AA. *& Conſſ.*

* Victori & Pontianæ.

* anteuenit. vet.

Senectus, aut corporis infirmitas, factionem teſtamenti non impediunt in homine ſanæ mentis: ſed patria poteſtas bene impedit.

III. Iidem AA. & CC. Licinio.

SEnium quidem ætatis, vel ægritudinem corporis, ſynceritatem mentis tenentibus, teſtamenti factionem certum eſt non auferre. Filium autem qui in poteſtate eſt, teſtamentum facere non poſſe, indubitati iuris eſt. *Dat. IIII. Non. April. Sirmij, CC. Conſſ.*

Pupillus non poteſt teſtari, ſed ille qui excellit pupillarem ætatem, poteſt. Alex.

"Rhodoni IIII. Iidem AA. & CC. Radoni."

SI frater patruelis tuus ante decimūquartum ætatis ſuæ annum deceſsit, cum facere non potuit teſtamentum: nihil rectè ex eius poſtremo iudicio poſtulatur. Nam ſi hanc ætatem egreſſus, licet vigoris nondum emerſiſſent veſtigia, ſuum ſolenniter ordinauit iudicium: hoc euellere fruſtra conaris. S. VI. *Idus Nouemb. Pantichi.* CC. *Conſſ.*

Inhabilitas ad generandum, non inhabilitat ad teſtandum. Salyc.

V. Imp. CONSTANTINVS A. ad Rufinum præfectum prætorio.

EVnuchis liceat facere teſtamentum, componere poſtremas exemplo omnium voluntates, conſcribere codicillos ſalua teſtamentorum obſeruantia. Dat. V. *Kalend. Mart. Sirmij, Conſtantio* A. V. *& Conſtante Cæſ. Conſſ.*

ui imperatorem ſibi fecit heredem, nō prohibetur alium ſibi inſtituere, & imperatorem reuocare. Salyc.

VI. Idem A. ad Voluſium [*] præfectum vrbi. [*] Voluſianum.

SI quis imperatorem forte heredē inſtituerit: habeat mutandi iudicij facultatem, & quemcunque voluerit ſecundum leges in teſtamento ſuo heredem ſcribendi. Dat. XII. Kalend. Mart. Mediolani, Arbitione & Lolliano Conſſ.

VII. Imppp. VALENS, VALENTINIA. & GRAT. AAA. Maximo. [*] [*] hęc l. corrigit l. 2. Cod. Theo. l. 4. tit. 4.

CVm heredes inſtituuntur imperator ſeu Auguſta: ius commune cum cæteris habeant. Quod & in codicillis & fideicommiſſariis epiſtolis iure ſcriptis obſeruandum erit. Et ſicuti priſcis legibus cautum eſt, Imperatori quoque & Auguſtæ teſtamentum facere liceat, & mutare. Dat. VII. Id. Aug. Gratiano A. II. & Probo Conſſ.

Cæci vtroque lumine ex accidenti, vel à natura, poſſunt ſuas vltimas voluntates per nuncupationem condere, ſeruatis tamē ſolennitatibus in hac lege cōprehenſis. Alex.

VIII. Imp. IVSTINVS A. Demoſtheni præfecto prætorio.

HAc conſultiſſima lege ſancimus, vt carentes oculis, ſeu morbo, vitióve, ſeu ita nati,

nati, per nuncupationem ſuæ condant moderamina voluntatis: ſcilicet præſentibus ſeptem teſtibus, quos aliis quoque teſtamentis intereſſe iuris eſt, tabulario etiam: vt cunctis ibidem collectis, primum ad ſe conuocatos omnes, vt ſine ſcriptis teſtentur, edoceant: deinde exprimant nomina ſpecialiter heredum, & dignitates ſingulorum, & indicia, ne ſola nominum cōmemoratio quicquam ambiguitatis pariat: & ex quanta parte, vel ex quot vnciis in ſucceſſionem admitti debeāt: & quid vnumquenque legatarium ſeu fideicommiſſarium adſequi velint: omnia denique palam edicant quæ vltimarum capit diſpoſitionum ſeries lege conceſſa. Quibus omnibus ex ordine peroratis vno eodémque loco & tempore, ſed & tabularij manu conſcriptis ſub obtutu ſeptem (vt dictum eſt) teſtium, & eorundem teſtium manu ſubſcriptis, dehinc conſignatis tam ab eiſdem teſtibus quàm à tabulario, plenum obtinebit robur teſtantis arbitrium. Quæ in eundem modum erunt obſeruanda, quamuis non heredes inſtituere, ſed legata ſolùm vel fideicommiſſa, & in ſumma quæ codicillis habentur congrua, duxerint ordinanda. At cum humana fragilitas mortis præcipue cogitatione perturbata, minus memoria poßit res plures conſequi: patebit eis licentia, voluntatem ſuam, ſiue in teſtamenti, ſiue

*n codicilli tenore compoſitam cui velint ſcri-
ẽdam credere: vt in eodem loco poſtea conuo-
atis teſtibus & tabulario, re etiam (vt di-
ſum eſt) patefacta cuius cauſa conuocati
unt, etiam chartula promatur quam ſuſce-
tam teſtatori recitabit tabularius, ſimul &
ſtibus: vt vbi tenor eorum cunctis innotue-
t, elogium ipſe ſuum profiteatur agnoſcere,
r ex animi ſui quæ lecta ſunt, diſpoſuiſſe ſen-
ntia, et in fine ſubſcriptio ſequatur teſtium,
ecnō omnium ſignacula tam teſtium, (prout
ctum eſt) quàm tabularij. Sed quia tabula-
orum copia non in omnibus locis datur quæ-
ntibus: iubemus, vbi tabularius reperiri
on poſsit, octauum adhiberi teſtem: vt quod
abulario pro ſupradicto modo commiſimus, id
er octauum teſtem effectum capiat: libera
oteſtate concedenda voluntates ſuas in præ-
ictum modum ordinantibus, chartulam ita
ubſcriptam, ita denique conſignatam vt an-
elatæ formæ declarant, cui velint ex teſtibus
uſtodiendam mandare. Sic fieri nanque con-
dimus, vt non recipiat.*[a] *ſe tantùm in cæcis* [a]decipiat.
*eſtandi licentia: ſed ne locum quidem vllum
elinquat inſidiis, tot oculis ſpectata, tot in-
inuata ſenſibus, tot inſuper in tuto locata
nanibus.* D. *Kal. Iun. Conſtantinopoli, Iuſti-
iano & Valerio Conſſ.*

IX.

IX. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

Furioſum in ſuis inducijs vltimum condere elogium poſſe, licet ab antiquis dubitabatur, tamen & retro principibus & nobis placuit. Nunc autem hoc decidendum eſt, quod ſimili modo antiquos animos mouit, ſi cœpto teſtamento furor eum inuaſit. Sancimus itaque tale teſtamentum hominis, qui in ipſo actu teſtamenti aduerſa valetudine tētus eſt, pro nihilo eſſe. Si vero voluerit in dilucidis interuallis aliquod condere teſtamentum, vel vltimam voluntatem, & hoc ſana mente inceperit facere, & conſummauerit, nullo tali morbo interueniente: ſtare teſtamentum ſiue quancunque vltimam voluntatem cenſemus: ſi & alia omnia acceſſerint, quæ in huiuſmodi actibus legitima obſeruatio requirit. [a] *D. Kal. Sept. Conſtantin. Lamp. & Oreſte vv. cc. Coſſ.*

[a] ſequitur, in omnibus manuſcrip. rectè.

Surdus & mutus à natura, teſtari non poteſt.

X. Idem A. Ioanni [b] P. P.

[b] Iuliano

Diſcretis ſurdo & muto, quia non ſemper huiuſmodi vitia ſibi concurrunt: ſancimus, ſi quis vtroque morbo ſimul laboret: id eſt, vt neque audire, neque loqui poſſit, & hoc ex ipſa natura habeat: neque teſtamentum facere, neque codicillos, neque fideicommiſſum relinquere, neque mortis cauſa donationem celebrare concedatur, nec libertatem ſiue vindi-

la ſiue alio modo imponere: eidem legi tam maſculos quàm fœminas obedire imperantes. Vbi autem & huiuſmodi vitij non naturalis, ſiue maſculo, ſiue fœminæ accidit calamitas, ſed morbus poſtea ſuperueniens & vocem abſtulit, & aures concluſit: ſi ponamus huiuſmodi perſonam literas ſcientem: omnia quæ priori interdiximus, hæc ei ſua manu ſcribēti permittimus. Sin autem infortunium diſcretum eſt, quod ita raro contingit: & ſurdis, licet naturaliter huiuſmodi ſenſus variatus eſt, tamen omnia facere & in teſtamentis, & in codicillis, & in mortis cauſa donationibus, & in libertatibus, & in omnibus aliis permittimus. Si enim vox articulata ei à natura conceſſa eſt: nihil prohibet eum omnia quæ voluerit facere: quia ſcimus quoſdam iuriſperitos & hoc ſubtilius cogitaſſe, & nullum eſſe expoſuiſſe, qui penitus non exaudiat ſi quis ſupra cerebrum illius loquatur, ſecundum quod Iubentio Celſo placuit. In eo autem cui morbus poſtea ſuperueniens auditum tantummodo abſtulit: nec dubitari poteſt quin poſſit omnia ſine aliquo obſtaculo facere. Sin vero aures quidem apertæ ſint, & vocem recipientes, lingua autem eius penitus præpedita: licet à veteribus auctoribus ſæpius de hoc variatum eſt: attamen ſi hunc peritum literarum eſſe* proponamus, nihil probibet eum ſcribētem hæc* omnia facere,

* Id eſt qui poſſit literas ſcribere, aut pingere.

* & hæc.

facere, ſiue naturaliter, ſiue per interuentum morbi huiuſmodi infortunium ei acceſſerit: nullo diſcrimine neque in maſculis neque in fœminis in omni iſta conſtitutione ſeruando. Dat. XV. Kalendas Martij, Conſtantinopoli poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC.

Filiusfamilias non poteſt teſtari vel codicillari in aduentitiis, ſed in caſtrenſibus vel quaſi poteſt. Alex.

XI. Idem A. Ioanni P. P.

NEmo ex lege quam nuper promulgauimus, in rebus quæ parentibus acquiri non poſſunt, exiſtimet aliquid eſſe innouandũ, aut permiſſum eſſe filiisfamilias cuiuſcunque gradus vel ſexus teſtamenta facere: ſiue ſine patris conſenſu bona poſſideant ſecundum noſtræ legis diſtinctionem, ſiue cum eorum voluntate. Nullo etenim modo hoc eis permittimus: ſed antiqua lex per omnia conſeruetur, quæ filiisfamilias, niſi in certis caſibus, teſtamenta facere nullo modo concedit, & in his perſonis quæ huiuſmodi facultatem habere iam conceſſæ ſunt. S. *Dat. Kalend. Septemb. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* V.V. CC.

XII. Idem A. Ioanni P. P.

OMnes omnino, quibus quaſi caſtrenſia peculia habere ex legibus conceſſum eſt, habeant licentiam in ea tantummodo vltimas voluntates condere ſecundum noſtræ conſt

conſtitutionis tenorem, quæ talibus teſtamentis de inofficioſi querela immunitatem præſtitit.* Dat. III. Nonis Decemb. Conſtantinopoli, poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC.

*præſtauit. in omnibus.

DE TESTAMENTIS, ET QVEMADMODVM TEſtamenta ordinentur.

TIT. XXIII.

I. Imp. HADRIANVS A. Catonio Vero.

TESTES, ſerui an liberi fuerint, non in hac cauſa tractari oportet: cum eo tempore quo teſtamentum ſignabatur, omnium conſenſu liberorum loco habiti ſint, nec quiſquam eis vſque adhuc ſtatus controuerſiam mouerit. Sine die & cõſule.

Scriptura teſtamenti publicata fidem facit, etiam ſi originalis ſcriptura ſit deperdita. Alex.

II. Imp. ALEXANDER A. Expedito.

PVblicati ſemel teſtamenti fides, quamuis ipſa materia, in qua primum à teſtatore ſcriptum relictum fuit, caſu qui probatur, intercidit: nihilo minus valet. PP. Kal. Ian. Fuſco II. & Dextro Conſſ.

Si teſtamentum eſt imperfectum, non valet: etiamſi princeps in eo ſit inſtitutus. Alex.

III. Idem A. Antigono.

Ex imperfecto teſtamento nec imperatorem hereditatem vindicare poſſe, ſæpe conſtitutum eſt. Licet enim lex imperij ſolennibus iuris imperatorem ſoluerit: nihil tamen tam proprium imperij eſt, quàm legibus viuere. PP. XI. *Kal. Ian. Lupo & Maximo Conſſ.*

Falſa demonſtratio non vitiat, ſi de corpore conſtat. Alex.

IIII. Imp. GORDIANVS A. Rufino.

Si in nomine, vel prænomine, ſeu cognomine, [ſeu agnomine] teſtator errauerit, nec tamen de quo ſenſerit, incertum ſit: error huiuſmodi nihil officit veritati. PP. XII. *Kal. Ian. Gordiano* A. *& Auiola Conſſ.*

Adſeueratio alicuius non facit filium eum, qui non eſt. Alexand.

V. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. Lucillo.

*Neque profeſſio,*ᵃ *neq; adſeueratio nuncupantium filios qui non ſunt, veritati præiudicat: & quæ vt filiis teſtamento relinquuntur, iuxta ea quæ à principibus ſtatuta ſunt, non deberi certi iuris eſt. Accep.* VI. *Non. Iul. Valer. & Gall.* AA. III. *& II. Coſſ.*

ᵃde profeſſione in cēſum, intellige. Cont.

Verba enunciatiua teſtatoris, non inducunt diſpoſitionem in præiudicium eorum, quos grauare non poterat. Alex.

VI. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Terentiæ.

VErba teſtamenti, quibus mater veſtra decedēs nihil ſe cuiquam donaſſe ſignificauit: ſi res ſe aliter habeat, fidē veri non perſtringunt. PP. III. *Non. Nouembr. Diocletiano* A.* *& Ariſtobolo Conſſ.* *al. A. II.

Error ſcribentis, veritati non nocet. Alex.

VII. Iidem AA. Rufinæ.

ERrore ſcribentis teſtamentum, iuris ſolennitas mutilari nequaquam poteſt, quando minus ſcriptum, plus nuncupatum videtur: & ideo recte teſtamento condito, quanquam deſit, heres eſto: conſequens eſt, exiſtente herede legata ſeu fideicommiſſa iuxta voluntatem teſtatoris oportere dari. PP. XVII. *Kal. Feb. ipſis* AA. IIII. *&* III. *Coſſ.*

Propter neceſſitatem diſpoſitio iuris interdum ſuſpenditur, non autem in totum tollitur. Salyc.

VIII. Iidem AA. Marcellino.

CAſus maioris ac noui contingentis ratione, aduerſus timorem cōtagionis, quæ teſtes deterret; licet aliquid de iure laxatum eſt: non tamen prorſus reliqua teſtamentorum ſolennitas perempta eſt. Teſtes enim huiuſmodi morbo oppreſſos eo tempore iungi atque ſociari remiſſum eſt: non etiam conueniendi numeri eorum obſeruatio ſublata eſt. Dat. XVI. *Kal. Iul. ipſis* IIII. *&* III. AA. *Conſſ.*

Teſtes adhibiti ad teſtamentum, debét eſſe in præſentia teſtatoris, & vno & eodé contextu fungi officio teſtium. Alex.

*Patrochiæ.

IX. Iidem A A. Patrocliæ.*

SI non ſpeciali priuilegio patriæ tuæ iuris obſeruatio relaxata eſt, & teſtes non in conſpectu teſtatoris teſtimoniorum officio functi ſunt: nullo iure teſtamentum valet. PP. X. *Kal. Iul. ipſis* IIII. *&* III. AA. *Conſſ.*

Teſtamentum iure perfectum, non reſcinditur per reſcriptum. Salyc.

*Menophiliano. aliàs Méno Philiano.

X. Iidem A A. & c c. Menophelimo.*

SI teſtamentum iure factum ſit, & heres ſit capax: auctoritate reſcripti noſtri reſcindi non oportet. Dat. XV. *Kalendas Auguſti* AA. *Conſſ.*

Vitium furti vt extrinſecum non vitiat teſtamentum. Salyc.

*Zepho.

XI. Iidem AA. & cc. Zenoni.*

NOn idcirco minus iure factũ teſtamentum ſuas obtinet vires, quòd poſt mortem teſtatoris ſubtractum probatur. S. *Dat. Prid. Id. Nouemb.* AA. *Conſſ.*

XII. Iidem AA. & cc. Matronæ.

SI vnus de ſeptem teſtibus defuerit, vel coràm teſtatore omnes eodem loco teſtes ſuo vel alieno anulo non ſignauerint: iure deficit teſtamentum. De his autem quæ interleta ſiue ſupraſcripta dicis, nõ ad iuris ſolennitatem, ſed ad fidei pertinent quæſtionem: vt appareat

vtrum teſtatoris voluntate emendationem meruerint, vel ab altero inconſulte deleta ſint, an ab aliquo falsò hæc fuerint commiſſa. S. Dat. Prid. Non. Iulij, Philippop. AA. Conſſ.

Nemo poteſt facere quo minus leges in ſuo teſtamento locum habeant. Alexand.

XIII. Iidem AA. & cc. Eurypbidæ.

TEſtandi cauſa de pecunia ſua legibus certis facultas eſt permiſſa: nō autem iuriſdictionis mutare formam, vel iuri publico derogare cuiquam permiſſum eſt.

Rei qualitas, agentis intentionem demonſtrat. Bald.

XIIII. Iidem AA. & cc. Achilleo.

NOn codicillum, ſed teſtamētum auiam veſtram facere voluiſſe, inſtitutio & exheredatio facta probant euidenter. Subſcr. Idib. Decemb. cc. Conſſ.*

*Sic ſingulari quoque numero dixit Iuſtinia. l. 28. j

Hodie in inſtitutione heredis non requiritur ſolennitas verborum. Alex.

XV. Imp. CONSTANTIN. A. ad Populum.

QVoniam indignum eſt ob inanem obſeruationem irritas fieri tabulas & iudicia mortuorum: placuit ademptis his quorum imaginarius vſus eſt, inſtitutioni heredis verborum non eſſe neceſſariam obſeruantiam; vtrum imperatiuis & directis verbis fiat, aut inflexis. Nec enim intereſt ſi dicatur, [heredem facio, vel in-

ſtituo] vel volo, vel mando, vel cupio, vel eſto, vel erit: ſed quibuſlibet confecta ſententiis, vel in quolibet loquendi genere formata inſtitutio valeat, ſi modò per eam liquebit volũtatis intentio. Nec neceſſaria ſunt momenta verborum, quæ forte ſeminecis & balbutiens * lingua profudit. Et in poſtremis ergo iudiciis ordinandis amota erit ſolennium verborum neceſſitas: vt qui facultates proprias cupiunt ordinare, in quacunque inſtrumenti materia conſcribere, & quibuſcunque verbis vti, liberam habeant facultatem. s. Dat. Kal. Febr. Serdicæ, Conſtantio A. II. & Conſtante A. C C. Conſſ.

* Al. balbutientis. Cont.

Dignitas inſtituti vel legatarij non vitiat inſtitutionem vel legatum. Alex.

XVI. Imppp. GRATIANVS, VALENTIN. & THEODO. AAA. Eutropio P. P.

Non dubium nec incertum eſt, ſicut imperatoribus, ita qualibet dignitate vel poteſtate decoratis viris, tam hereditatẽ, quàm legatum ſeu fideicommiſſum relinqui poſſe. Illud etiam adiiciendum eſt, vt qui ex teſtamento vel ab inteſtato heres extiterit: etſi voluntas defuncti circa legata ſeu fideicommiſſa ſeu libertates legibus non ſit ſubnixa: tamen ſi ſua ſponte agnouerit, implendi eam neceſſitatem habeat. s. Dat. Kalen. Iul. Theſſalonicæ, Gratiano V. & Theodoſio A A. Conſſ.

Super

Superflua non vitiant: ſed omiſſio neceſſariorum omnem diſpoſitionem vitiat. Alex.

XVII. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Aeternali proconſuli Aſiæ.

Teſtamentum[a] *non ideo infirmari debebit, quòd diuerſis hoc deficiens nominibus appellauit; cum ſuperflua non noceant. Nanq; neceſſaria prætermiſſa imminuunt contractus, & teſtatoris officiunt voluntati, non abundans cautela. Dat.* XII. *Kalend. April. Arcadio* IIII. *& Honorio* III. AA. *Conſſ.*

[a] Ex codice Theodoſia. lib. 4. ti. 4. l. 3.

Inſinuatio facta coram non competenti iudice, non tenet. Bal.

XVIII. Iidem AA. Africano præfect. vrbi.

Teſtamenta omnia,[a] *cæteráque quæ apud officium cenſuale publicari ſolent, in eodem loco reſeruentur,*[b] *nec vſquam permittatur fieri vlla tranſlatio. Mos nanque retinendus eſt fideliſsimæ vetuſtatis: quem ſi quis in hac vrbe voluerit mutare, irritam mortuorum videri faciet volũtatem. Dat.* XII. *Kal. Octob. Conſtantinop. Cæſario & Attico Conſſ.*

[a] Ex cod. Theodoſ. li. 4. tit. 4. l. 4. Cont.

[b] Legendum eſt, referentur, ex vet. lib.

XIX. Impp. HONORIVS & THEODOS. AA. Ioanni P. P.

Omnium teſtamẽtorum ſolennitatem ſuperare videtur, quod inſertum mera fide precibus inter tot nobiles probatáſque perſonas, etiam conſcientiam principis tenet. Sicut

ergo ſecurus erit, qui actis cuiuſcunq; iudicis, aut municipũ, aut auribus priuatorũ mẽtis ſuæ poſtremum publicauit iudicium: ita nec de eius vnquam ſucceßione tractabitur, qui nobis mediis, & toto iure (quod in noſtris eſt ſcriniis conſtitutum) teſte ſuccedit. Nec ſanè illud heredibus nocere permittimus, ſi reſcripta noſtra nihil de eadem voluntate reſponderint. Voluntates etenim hominum audire volumus, non iubere: ne poſt ſententiam noſtram inhibitum videatur commutationis arbitrium: cum hoc ipſum quod per ſupplicationem noſtris auribus intimatur, ita demum firmum ſit, ſi vltimum comprobetur, nec contra iudicium ſuum defunctus poſtea veniſſe detegatur. Ne quid ſanè prætermiſiſſe credamur: huiuſmodi inſtitutionis ſucceſſoribus deſignatis, omnia quæ ſcriptis heredibus competunt, iubemus eos habere, nec ſuper bonorum poſſeßionis petitione vllam cõtrouerſiam naſci: cum pro herede agere cuncta ſufficiat, & ius omne ipſa complere aditio videatur. Omnibus etenim præſtandum eſſe cenſemus, vt libero arbitrio, cui teſtandi facultas ſuppetit, ſucceſſorem ſuum oblatis precibus poßit declarare: & ſtabile ſciat eſſe quod fecerit. Nec inſtitutus heres pertimeſcat, cum oblatas preces ſecundum voluntatem defuncti idoneis teſtibus poßit approbare, ſi ei alia nocere non poſſunt. Dat. XII. Kalen. Mart.

Rau

Rauennæ, poſt conſulatum Honorij VIII.[a] *&* *Theodoſij* V. A A. [a] Legendū VIIII.

Teſtamentum in ſcriptis ſolenniter conditum, non tollitur per ſequens etiam ſolenne ſine ſcriptis conditum, in quo princeps vel alius potens diceretur inſtitutus. Bald.

XX. Eorundem AA. edictum ad populum vrbis Conſtantinopolitanæ, & omnes prouinciales.

Nolumus conuelli[a] *deficientium ſcriptas iure ac ſolẽniter voluntates, dum quodam morientis supremũ, & nõ ſcriptum*[b] *proceſſiſſe confirmatur arbitrium, tanquã patrimonium ſuum ad nos deficiens maluerit pertinere. Omnibus enim priuatis & militantibus interdicimus, ne huiuſmodi perhibeant teſtimonia: & falſi criminis reos teneri præcipimus, ſi cum ſcriptæ iure ac ſolenniter deficientium extiterint voluntates, non ſcriptum aliquid ſub noſtrorum nominum mentione falſo adſtruere moliantur. Nemo itaque relictus heres, vel legibus ad ſucceſſionem vocatus, noſtrum, vel potentium nomen horreſcat: nemo ferre teſtimonia in hunc modum, vel ſuſcipere in geſtis huiuſmodi voces audeat noſtro vel etiam priuatorum potentium nomine. Dat.* VII. *Id. Mar. Conſtantino. Theodoſ.* A. V I I. *& Palladio Coſſ.*

[a] Ex Codice Theodoſiano lib. 4. titu. 4. l. 5. Contius.

[b] al. adſcriptum. in Codi. Th. & quibuſ. manuſ.

Teſtamentum in ſcriptis fieri debet ſecundum formam hac lege traditam. Alex.

XXI. Impp. THEODOS. & VALENTI. AA. Florentio PP.

*HAc conſultiſſima lege ſancimus licere per ſcripturam conficientibus teſtamentum, ſi nullum ſcire volunt ea quæ in eo ſcripta ſunt, conſignatam, vel ligatã, vel tantum clauſam,** *inuolutámq; proferre ſcripturã, vel ipſius teſtatoris, vel cuiuſlibet alterius manu conſcriptam, eámq; rogatis teſtibus, ſeptem numero, ciuibus Romanis, puberibus, omnibus ſimul offerre ſignandam & ſubſcribẽdam: dum tamen teſtibus præſentibus teſtator ſuum eſſe teſtamentum dixerit, quod offertur, eique ipſe coram teſtibus ſua manu in reliqua parte teſtamenti ſubſcripſerit: quo facto, & teſtibus vno eodémque die ac tempore ſubſcribentibus & conſignantibus, teſtamentũ valere: nec ideo infirmari, quòd teſtes neſciant quæ in eo ſcripta ſunt teſtamento. Quòd ſi literas teſtator ignoret,** *vel ſubſcribere nequeat: octauo ſubſcriptore pro eo adhibito, eadem ſeruari decernimus. In omnibus autem teſtamentis, quæ præſentibus vel abſentibus teſtibus dictantur, ſuperfluum eſt vno eodémque tempore exigere teſtatorem & teſtes adhibere, & dictare ſuum arbitrium, & finire teſtamẽtum. Sed licet alio*

* incluſam.

* i. ſcribere & literas pingere neſciat. Cont.

tem

tempore dictatum ſcriptúmve proferatur teſtamentum: ſufficiet vno tempore eodémque die, nullo actu [extraneo] interueniente, teſtes omnes, videlicet ſimul, nec diuerſis temporibus ſubſcribere ſignaréque teſtamentum. Finem autem teſtamẽti ſubſcriptiones & ſignacula teſtium eſſe decernimus. Non ſubſcriptum autem à teſtibus, ac non ſignatum teſtamentum, pro infecto haberi conuenit.

Deeſt in vete. & excuſis anno 1542. Irrepſerat autem ex gloſſis interlinearibus.

Teſtamentum imperfectum ratione ſolennitatis, valet inter liberos tantùm. Alex.

1 ¶ *Ex imperfecto autem teſtamento voluntatem tenere defuncti, niſi inter ſolos liberos à parentibus vtriuſque ſexus habeatur, non volumus. [Si vero in huiuſmodi voluntate liberis alia ſit extranea mixta perſona: certum eſt eam voluntatem defuncti quantum ad illam dumtaxat permixtam perſonam pro nullo haberi, ſed liberis accreſcere.]*

Hæc inclusa pars deeſt in Nouell. Theod. & eſt addita ex l. vlt. ℱ. fam. erci. vbi idem quod in hoc §. cauetur. Contius.

IN AVTHEN. *de teſta. imperfectis. §. nos igitur omnia. coll. viij. conſtit. iij.*

QVod ſine ſubſcriptione ita procedit, ſi parens literas edoctus, manu propria, non ſignis, ſed literarum conſequentia declaret & tempus, & liberorum nomina, item & vnciarum numerum, ſeu ſigna rerum ſpecialium: in quo & aliis legari, & fideicommitti, & libertas relinqui poteſt.

IN AVTHEN.*de teſt.imperfc.§. & ſi quidem.colla.viij.conſtit.iij.*

Hoc inter liberos teſtamentum ita infirmatur, ſi parens ſeptem teſtibus adhibitis declaret ſe nolle tale teſtamentum valere, & aliam diſponat voluntatem vel in teſtamento perfecto, vel in non ſcripta perfecta voluntate.

Finit text. authent. Sequitur textus Codicis.

¶ *Per nuncupationem quoque, hoc eſt ſine ſcriptura, teſtamenta non aliàs valere ſancimus, quàm ſi ſeptem teſtes (vt ſupra dictum eſt) ſimul vno eodémque tempore collecti, teſtatoris voluntatem, vt teſtamentum ſine ſcriptura facientis audierint.* 1

¶ *Si quis autem teſtamento iure perfecto, poſtea ad aliud venerit teſtamentum: nō aliàs quod antè factum eſt, infirmari decernimus, quàm ſi id quod ſecūdò facere teſtator inſtituit, iure fuerit cōſummatū. Niſi fortè in priore teſtamento ſcriptis his qui ab inteſtato ad teſtatoris hereditatem vel ſucceſſionē venire non poterant, in ſecūda voluntate teſtator eos ſcribere inſtituit, qui ab inteſtato ad eius hereditatem vocantur. eo enim caſu, licet imperfecta videatur ſcriptura poſterior, infirmato priore teſtamento, ſecundā eius voluntatē non quaſi teſtamentū, ſed quaſi voluntatē vltimā inteſtati* 2

ſtati valere ſancimus: in qua voluntate quinq; teſtium iuratorum depoſitiones ſufficiunt: quo non facto, valebit primum teſtamentum, licet in eo ſcripti videantur extranei.

Poteſt quis teſtari Græcè & Latinè. Bal.

Illud etiam huic legi proſpeximus inſerendum, vt etiam Græcè omnibus liceat teſtari. Dat. Idibus Septemb. Theodoſio A. XVII. *& Feſto Conſſ.*

XXII. Imp. Zeno A. Sebaſtiano præfecto prætorio.

Dictantibus teſtamenta, vel aliã quamlibet vltimã voluntatem, legatũ, vel fideicõmiſſum, vel quodcunq; aliud, quolibet legitimo titulo teſtatorem poſſe relinquere, minimè dubitandũ eſt. Teſtibus etiam ad efficiendam voluntatem adhibitis pro ſuo libito quod voluerit teſtator relinquere non prohibetur. D. *Kal. Maij, Cõſtant. Baſilio Iuniore* V.C. *Coſ.*

XXIII. Imp. IVSTINVS A. Archelao præfecto prætorio.

*Conſulta diualia * quibus conſideratè proſpectum eſt ne volũtates vltimæ deficientiũ in hac regia vrbe confectæ, apud alium aperiri poſſint, quàm apud virum clariſſimum pro tempore cenſus magiſtrum, monumentis interuenientibus pro iuris ordine: néve in hereditate cuius ſumma centum aureorum preciũ non excedit, mercedis quicquam aut ſumptuum, cenſum adminiſtrantes, aut cenſualis* appar

*Id eſt l. Teſtamenta. 3. eo. vt ad eã adnotaui. Contius.

apparitio ſuper intimandis iiſdẽ elogiis audeat adſequi, firma nunc quoq; dicimus: ac repetita promulgatione, non ſolũ iudices quorũlibet tribunalium, verumetiam defenſores eccleſiarum, quos turpiſſimum intimationis genus irrepſerat, præmonendos cenſemus, ne rẽ attingant, quæ nemini prorſus omnium ſecundum conſtitutionum præcepta, quàm cenſus magiſtro competit. Abſurdum eſt namque, ſi promiſcuis actibus rerum turbentur officia, & alij creditum, alius ſubtrahat: & præcipuè clericis, quibus opprobrium eſt ſi peritos ſe velint diſceptationum eſſe forenſium. Pœna etiã temeratoribus præſentis ſanctionis feriẽdis quinquaginta librarum auri. Nec enim concedendum eſt* vt ſuprema vota deficientium, euerſionis quicquã ex incongrua inſinuatione contrahant, dum res ab incongruis vſurpantur audacter. Dat. XIII. Kal. Decemb. Conſtantin. Iuſtino A. II. & Opilione Coſſ.*

*hinc ſumpta eſt l. Repetita. ꝟ. de epiſcopis. Contius.

*hic corrigit poſteriorem clauſulã l. teſtamẽta. ꝟ. eod. Contius.

Verborum ambiguitas, vel ordinis peruerſio, ſi à tabellionis errore procedant, non vitiant. Alex.

XXIIII. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

AMbiguitates quæ vel imperitia vel deſidia teſtamenta conſcribentium oriuntur, reſecandas eſſe cenſemus: & ſiue inſtitutio heredum poſt legatorũ donationes ſcripta ſit, vel

vel alia prætermiſſa ſit obſeruatio, nō ex mēte teſtatoris, ſed vitio tabellionis, vel alterius qui teſtamentum ſcribit: nulli licentiam concedimus per eam occaſionem teſtatoris voluntatem ſubuertere, vel minuere. Dat. Kal. Ianuar. D N. *Iuſtiniano* A. P P. I I. *Coſ.*

Tranſpoſitio verborum non vitiat contractum, nec vltimam voluntatem. Bald.

XXV. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

P*Raepoſteri reprehenſionem, quam nouella conſtitutio* [*diui Leonis*] *in dotalibus inſtrumentis ſuſtuliſſe noſcitur: in aliis quoq; omnibus tam contractibus quàm teſtamentis tollimus: vt tali exceptione ceſſante, & ſtipulatio & alij contractus, & teſtatoris voluntas indubitate valeant: exactione videlicet poſt conditionem vel diem competente.* S. *Datum* V I I. *Idus Decembris*, D N. *Iuſtiniano* A. P. P. I I. *Coſ.*

XXVI. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

I*N teſtamentis ſine ſcriptis faciēdis omnem formalem obſeruationem penitus amputamus: vt poſtquam ſeptem teſtes conuenerint, ſatis ſit volūtatē teſtatoris vel teſtatricis ſimul omnibus manifeſtari, ſignificātis ad quos ſubſtantiā ſuā peruenire velit, vel quibus legata* [*dare**] *vel fideicōmiſſa, vel libertates diſponere:* *etiam*

* al. dēeſt. & tūc paulo poſt, pro diſponere, legendū diſponeret.

etiam ſi non ante huiuſmodi diſpoſitionẽ prædixerit teſtator vel teſtatrix illa formalia verba, ideo eoſdem teſtes cõueniſſe, quòd ſine ſcriptis ſuam voluntatem vel teſtamentum componere cenſuit. ſ. *Dat.* IIII. *Id. Decemb. Conſtant.* D N. *Iuſtiniano* A. P P. II. *Coſ.*

Teſtamentum perfectum ſolo curſu temporis non tollitur, ſed per ſequens perfectum teſtamentum.

XXVII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

*Sancimus, ſi quis legitimo modo condidit teſtamentum, & poſt eius confectionem decennium profluxerit: ſi quidem nulla innouatio vel cõtraria voluntas teſtatoris apparuerit, hoc eſſe firmum. Quod enim non mutatur, quare ſtare prohibetur? Quemadmodum enim qui teſtamentum fecit, & nihil voluit contrarium, inteſtatus efficitur? Sin autem in medio tempore contraria teſtatoris voluntas oſtenditur: ſi quidem perfectiſſima eſt ſecundi teſtamenti confectio: ipſo iure prius tollitur teſtamentum. ſin autem teſtator tantummodo dixerit non voluiſſe prius ſtare teſtamentum, vel aliis verbis vtendo contrariam aperuerit voluntatem, & hoc vel per teſtes idoneos non minus tribus, vel inter acta manifeſtauerit, & decenniũ fuerit emenſum**: tũc irritũ eſt teſtamentũ, tam ex contraria voluntate, quàm ex curſu*

* aliàs, elapſum.

curſu temporali. Aliter etenim teſtamenta mortuorum per decennij tranſcurſionem euaneſcere nullo patimur modo: prioribus conſtitutionibus", *quæ ſuper huiuſmodi teſtamentis euacuandis latæ fuerant, penitus antiquandis. Dat.* XV. *Kalend. April. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte* VV. CC. *Conſ.*

"Theodoſij & Honorij quæ extant in Codice Theodoſia. eod. titulo. l. ne quis poſt dié. Cont.

Modicum interuallum, ſiue actus contrarius ex neceſſitate naturæ proueniens teſtatori, vel teſtibus, non vitiat teſtamentum. Saly.

XXVIII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm antiquitas teſtamenta fieri voluerit nullo actu interueniente, & huiuſmodi verborum compoſitio non rite interpretata penè in perniciem & teſtantium & teſtamentorum proceſſerit: ſancimus in tempore quo teſtamentum conditur, vel codicillus naſcitur, vel vltima quædam diſpoſitio ſecundum priſtinam obſeruationem celebratur (nihil enim ex ea penitus immutandum eſſe cẽſemus) ea quidem quæ minimè neceſſaria ſunt, nullo procedere modo. quippe cauſa ſubtiliſsima propoſita, ea quæ ſuperflua ſunt, minimè debent intercedere. Si quid autem neceſſarium euenerit, & ipſum corpus laborantis reſpiciens contigerit, id eſt vel victus neceſſarij, vel potionis oblatio, vel medicaminis datio, vel impoſitio, quibus relictis ipſa ſanitas teſtatoris periclite-

tur, vel ſi quis neceſſarius naturæ vſus ad depoſitionem ſuperflui põderis immineat vel teſtatori vel teſtibus: non eſſe ex hac cauſa teſtamentum ſubuertendum, licet morbus comitialis (quod & factum eſſe comperimus) vni ex teſtibus contigerit: ſed eo quod vrget & imminet, repleto, vel depoſito, iterum ſolita per teſtamenti factionem adimpleri. Et ſi quidem à teſtatore aliquid fiat teſtibus pauliſper ſeparatis, cum corã his facere aliquid naturale teſtator erubeſcat: iterum introductis teſtibus, conſequentia factionis teſtamenti procedere. Si tamen in quendam vel quoſdam teſtium aliquid tale contingat: ſi quidem ex breui temporis interuallo neceſſitas poteſt tranſire: iterum eorundem teſtium reuerſum expectari, & ſolennia peragi ſancimus. Sin autem longiore ſpacio refectio fortuiti caſus indigeat, & maximè ſi ſalus teſtatoris periclitãtis immineat: tunc illo vel illis teſtibus circa quos aliquid tale eueniet, ſeparatis, alios ſurrogari, & ab eo vel ab eis tam teſtatorẽ quàm alios teſtes ſciſcitari, ſi ea quæ eorũ præſentiã antecedunt, omnia coram his proceſſiſſent. Et ſi hoc fuerit vndique manifeſtum: iubemus tunc eos vel eum vnà cũ alijs teſtibus, ea quæ oportet, facere, et ſi in medio ſubſcriptiones teſtiũ iam fuerãt ſubſecutæ. Sic etenim & naturæ medemur, & mortuorum elogia in ſuo ſtatu facimus permanere.

In

In ſcriptura priuati teſtatoris, non requiritur ſubſcriptio. Bald.

1 ¶ *Cum autem conſtitutione quæ de teſtamentis ordinandis proceſſit, cauetur, quatenus ſeptem teſtium præſentia in teſtamentis requiratur, & ſubſcriptio à teſtatore fiat, vel ab aliquo pro eo, & conſtitutio ſic edixit, Octauo ſubſcriptore adhibito: & quidam teſtamentum ſuum omne* manu propria conſcripſit, & poſt eius literas teſtes adhibiti ſuas ſubſcriptiones ſuppoſuerunt, aliáque omnia ſolenniter in teſtamento peracta ſunt, & teſtamentũ ex hoc dubitabatur an irritum factũ eſſet: eandẽ conſtitutionẽ corrigẽtes, ſancimus, ſi quis ſua manu totum teſtamentum vel codicillum conſcripſerit, & hoc ſpecialiter in ſcriptura repoſuerit, quòd hæc ſua manu confecit: ſufficiat ei totius teſtamenti ſcriptura, & non alia ſubſcriptio requiratur neque ab eo, neque pro eo ab alio: ſed ſequantur huiuſmodi ſcripturam & literæ teſtium, & omnis quæ expectatur obſeruatio: & ſic teſtamentum validum, & codicillus, ſi quinque teſtium literæ teſtatoris ſcripturæ coadunentur, in ſua firmitate remaneant, & nemo callidus machinator huiuſmodi iniquitatis in poſterum inueniatur. Dat. VI. Kalen. April. Conſtantinopo. Lampadio & Oreſte VV. CC. Coſſ.*

*hoc vocatur Holographum ab Iſidoro & Valétiniano l. 2. De teſtamen. in li. Nouel. D. Valétiniani. Cont.

In teſtamento in ſcriptis, nomen cuiuslibet heredis inſtituti debet eſſe ſcriptum manu teſtatoris, aut eius voce nuncupatum coram teſtibus. Alex.

XXIX. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

IVbemus omnino teſtatorem, ſi vires habeat ad ſcribendum, nomen heredis vel heredum in ſua ſubſcriptione, vel in quacunque parte teſtamenti ponere: vt ſit manifeſtum, ſecundum illius voluntatem hereditatem eſſe tranſmiſſam. Sin autem forſitan ex morbi acerbitate, vel literarum imperitia hoc facere minimè potuerit: teſtibus teſtamenti præſentibus, nomen vel nomina heredis vel heredum ab eo nuncupari, vt omnimodo ſciant teſtes, qui ſint ſcripti heredes: & ita certo heredis nomine ſucceſsio procedat. Si enim talis eſt teſtator, qui neque ſcribere, neque articulatè loqui poteſt: mortuo ſimilis eſt, & falſitas in elogiis committitur. Quam, vt exul fiat à republica noſtra, maximè in teſtamentorum confectione, cupientes, hanc edictalem legem in orbem terrarum ponimus. Quod ſi non fuerit obſeruatum, & nomen heredis vel heredum non fuerit manu teſtatoris ſcriptum, vel voce coram teſtibus nuncupatum: hoc teſtamentum ſtare minimè patimur, vel in totum, ſi tota heredum nomina fuerint prætermiſſa: vel in eius heredis inſtitutionem, cuius nomen neque lingua

gua

gua neque manus teſtatoris ſignificauit. Sed ne aliqua forſitan obliuio teſtium animis incumbat, pluribus interdum nominibus heredum expreſſis: ipſi teſtes in ſuis ſubſcriptionibus (cum teſtator hæc non ſcripſerit, ſed nuncupauerit) eorum nomina ſubſcribere non differant ad æternā rei memoriam. Sin verò ipſe teſtator in qualicunque parte teſtamenti nomina heredum (ſicut dictum eſt) ſcripſerit: ſuperuacum eſt poſtea teſtes in ſua ſubſcriptione hæc exprimere: cum forſitan nec eos ſcire teſtator ſuos heredes voluerit, & ſemel cauſa ex ipſius teſtatoris ſcriptura appareat. Oportet enim omnimodo vel ex literis teſtatoris, vel ex voce quidem teſtatoris, literis autem teſtium qui ad elogium conficiendū fuerint conuocati, nomina manifeſtari heredum. Quemadmodum enim in elogio quod ſine ſcriptura conficitur, neceſſe eſt teſtatorem voce exprimere nomen vel nomina heredum: ita & in teſtamentis per ſcripturam conficiendis, cum ipſe teſtator manu ſua ſcribere heredes vel noluerit, vel minimè potuerit, voce tamen eius eos manifeſtari oportet. Quæ in poſterum tātummodo obſeruari cenſemus: vt quæ teſtamenta poſt hanc nouellam noſtri numinis legem conficiūtur, hæc cum tali obſeruatione procedant. Quid enim antiquitas peccauit, quæ præſentis legis inſcia, priſtinam ſecuta eſt obſeruatio-

nem? Sciturìs & tabellionibus,& his qui con ficienda teſtamenta procurant, quòd ſi aliter facere auſi fuerint,pœnam falſitatis non euitabunt,quaſi doloſe in tam neceſſaria cauſa ver ſati. Dat. Kalend. *Mart. Conſtantinopo. poſt conſulat. Lampadij & Oreſtis* VV. CC.

*Huius ſubſcriptionis meminit idē Iuſtinianus in Nouel. 66 ſ. pe. Cōt.

IN AVTHENTIC. *vt ſponſa. larg. §. quia vero. colla. ix. conſti. ij.*

Et non obſeruato eo, ſubuenitur teſtamentis, ſiue per ſe, ſiue per alium quis inſcribat nomen heredis.

XXX. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Noſtram prouiſionem, maximè circa vltima elogia defunctorum, nunc etiam extendi properamus. Vnde cum inuenerimus quaſdam controuerſias veteribus iuris interpretatoribus exortas propter teſtamentum quod legitimo modo conditum, ſeptémque teſtium ſigna habens, poſtea fortuito caſu, vel per ipſius teſtatoris operam lino toto, vel plurima eius parte inciſa, in ambiguitatem incidit: ſolitum ei præbemus remedium, ſancientes, ſi quidem teſtator linum vel ſignacula inciderit, vel abſtulerit: vtpote eius voluntate mutata, teſtamentum non valere. ſin autem ex alia quacunque cauſa hoc contigerit: durante teſtamento ſcriptos heredes ad hereditatem vocari: maximè cum noſtra conſtitutio, quam

pro tuitione teſtamentorum promulgauimus, teſtatorem diſpoſuerit vel ſua manu nomen heredis ſcribere, vel ſi imperitia literarum, vel aduerſa valetudine, ſeu alio modo hoc facere non poſſit: teſtes ipſos audito nomine heredis, ſub præſentia ipſius teſtatoris nomen heredis ſuis ſubſcriptionibus declarare. Data XV. *Kalend. Nouemb. Conſtantinop. poſt conſul. Lampadij & Oreſtis* VV. CC.

XXXI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

ET ab antiquis legibus, & à diuerſis retro principibus ſemper ruſticitati conſultum eſt, & in multis legum ſubtilitatibus ſtricta obſeruatio eis remiſſa, quod ex ipſis rerum inuenimus documentis. Cum enim teſtamentorum ordinatio ſub certa definitione legum inſtituta ſit: homines ruſtici, & quibus non eſt literarum peritia, quomodo poſſunt tantam legum ſubtilitatem cuſtodire in vltimis ſuis voluntatibus? Ideóque ad dei humanitatem reſpicientes, neceſſarium duximus per hanc legem eorum ſimplicitati ſubuenire. Sancimus itaque in omnibus quidẽ ciuitatibus, & in caſtris orbis Romani, vbi & leges noſtræ manifeſtæ ſunt, & literarum viget ſcientia: omnia quæ in libris noſtrorum Digeſtorum, ſeu Inſtitutionum, & imperialibus ſanctionibus, noſtríſque diſpoſitionibus in condendis teſta-

mentis cauta ſunt, obſeruari, nullámq; ex præſenti lege fieri innouationem. In illis verò locis, in quibus rarò inueniuntur homines literati, per præſentem legem ruſticanis concedimus antiquam eorum conſuetudinem legis vicem obtinere: ita tamen, vt vbi ſcientes literas inuenti fuerint, ſeptem teſtes (quos ad teſtimonium conuocari neceſſe eſt) adhibeantur, & vnuſquiſque pro ſua perſona ſubſcribat. Vbi autem non inueniuntur literati: ſeptem teſtes etiam ſine ſcriptura teſtimonium adhibentes admitti. Sin autem in illo loco minimè inuenti fuerint ſeptem teſtes: vſque ad quinque modis omnibus teſtes adhiberi iubemus: minus autem nullo modo concedimus. Si verò vnus, aut duo vel plures fuerint literati: liceat eis pro ignorantibus literas, præſentibus tamen ſubſcriptionem ſuã interponere: ſic tamen, vt ipſi teſtes cognoſcant teſtatoris voluntatem: & maximè quem vel quos heredes ſibi relinquere voluerit: & hoc poſt mortem teſtatoris iurati deponant. Quod igitur quiſque ruſticorum (ſicut prædictum eſt) pro ſuis rebus diſpoſuerit: hoc omnimodo, legum ſubtilitate remiſſa, firmum validúmque conſiſtat. Dat. III. *Non. Iul. Conſtantinop.* DN. *Iuſtiniano* A. IIII. *& Paulino* V. C. *Coſſ.*

De

DE HEREDIBVS INSTITVENDIS, ET QVAE PERſonæ heredes inſtitui non poſſunt.

TIT. XXIIII.

I. Imp. TITVS AELIVS* ANTONINVS A. Antheſtiano.

QVI deportantur, ſi heredes ſcribantur, tanquam peregrini capere non poſſunt, ſed hereditas in ea cauſa eſt, in qua eſſet ſi ſcripti non fuiſſent. Sine die & conſule.

*al. M. Aelius. al. T. Aurelius. ſignificatur autem Antoninus Pius.

II. Imp. ANTONINVS A. Cælitio.

*PAter tuus ſi ex reſidua parte heres inſtitutus eſt, quam alter heres ſcriptus capere non poterat, iſque ad nullam partem hereditatis per conditionem ſuam admitti potuit: ex aſſe heres extitit. nam reſidui commemoratio, etiam totum admittit.** PP. XV. *Kalend. Iul. Romæ, Duobus & Aſpris Coſſ.*

*Iuris interpretatione, ſcilicet. l. cæterorũ. de verb. ſig.

Subſtitutus vulgariter ſeruo teſtatoris, & alterius quem teſtator tanquam proprium libertum inſtituerat, admittitur vel repellitur ſecundum quod de mẽte teſtatoris fuiſſe probatur. Alex.

III. Imp. ALEXANDER A. Vitali militi.

CVm proponas Alexandrum equitẽ teſtamento primo loco Iulianum vt liber-

tum ſuum heredem inſtituiſſe, eique ſubſtituiſſe his verbis, Quòd ſi ex aliqua cauſa primus heres hereditatem meam adire noluerit, vel non potuerit: tunc in locum eius ſecũdum heredem ſubſtituo Vitalem. *poſt mortem autem teſtatoris Iulianum ſeruum communem fuiſſe defuncti militis & Zoili fratris eius apparuerit, an tu ex ſubſtitutione admittaris, voluntatis eſt quæſtio. Nam ſi credens eum proprium & ſuum libertum, heredem inſtituit, nec per eum ad alium quenquam hereditatem pertinere voluit: extitit conditio ſubſtitutionis: tibíque hereditas delata eſt. Quòd ſi verba ſubſtitutionis ſubſcriptæ ad ius retulit, vt ſi nec per ſemetipſum alium feciſſet heredem (potuit enim, quamuis iubente domino, nolle adire) ita demum ſubſtitutus vocaretur: ſi tamen paruerit domino, & adierit: ſubſtitutioni locus non eſt.* P.P. VI. *Kalen. Maij, Maximo* II. *& Aeliano Coſſ.*

Inſtitutio facta de aliquo, tanquam de filio vel de fratre, cum non ſit, habetur pro non facta, & hereditas eſt in cauſa inteſtati. Alex.

IIII. Imp. GORDIA. A. Vlpio.

S*I pater tuus eum quaſi filium ſuum heredem inſtituit, quem falſa opinione ductus ſuum eſſe credebat, nõ inſtituturus ſi alienum noſſet, íſque poſtea ſubditus eſſe oſtenſus eſt*

eſt:auferendam ei ſucceſsionem,diuorum Seueri & Antonini placitis continetur. PP. *Prid. Non. Octob. Pio & Pontiano Coſſ.*

Non vitiatur inſtitutio,ſi vxor appellatur adfinis. Alexand.

V. Idem A. Caſſiano.

N*On ideo minus vxor tua iure heres videtur inſtituta,quòd non vxor, ſed adfinis teſtamento nominata eſt.* PP. V. *Kalend. Octob. Gordiano* A. II. *& Pompeiano Coſſ.*

Inſtitutio facta de parte hereditatis animo compenſandi totum debitũ,petitionem debiti excludit. Alex.

VI. Impp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS C. Antonio.

S*I compẽſandi debiti gratia vxor maritum fecit heredem:deſiderio tuo præter portionem hereditatis debitum quoque reſtitui poſtulantis, non tantum iuris ſeueritas, verùm etiam defunctæ voluntas refragatur.* PP. XII. *Kal.Mart.Præſente & Albino Coſſ.*

Non poteſt quis adoptari vt frater: & inſtitutus vt frater à teſtatore errante,nihil debet habere. Salyc.

VII. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. Zinoni.[a]

*Al.Lizonio.al.Niconi.

N*Ec apud peregrinos fratrem ſibi quiſquam per adoptionem facere poterat. Cum igitur quod patrem tuum voluiſſe facere dicis,irritum ſit:portionẽ hereditatis quam is aduerſus quem ſupplicas, velut adoptatus frater*

frater heres inſtitutus tenet: reſtitui tibi præſes prouinciæ curæ habebit. PP. III. *Non. Decemb. Diocletiano* II. *& Ariſtobulo Coſſ.*

Collegium non approbatum, non poteſt inſtitui. Alex.

VIII. Iidem AA. Hadriano.

C*Ollegium ſi nullo ſpeciali priuilegio ſubnixum ſit, hereditatem capere non poſſe, dubium non eſt.* PP. X. *Kal. Iun. ipſis* IIII. *&* III. AA. *Coſſ.*

Poteſt quis inſtitui cum teſtator morietur. Alex.

IX. Iidem AA. & CC. Iuliæ.

E*Xtraneum etiam cum quis moreretur, heredem ſcribi [ſibi] placuit.* PP. XVI. *Kal. Nouemb. Sirmij* AA. *Coſſ.*

Qui per ſe capere non poteſt, etiam per alium capere non poterit.

X. Iidem AA. & CC. Aſclepiadæ.

N*Eque per ſe heredes inſtitutos, quibus hoc conceſſum non eſt, neque per ſeruos proprios hereditatem poſſe quærere, iuris dictat ratio.* S. XVI. *Kal. Septemb. Sirmij, Cæſaribus Coſſ.*

Ignotus poteſt heres inſtitui. Salyc.

XI. Impp. THEODO. & VALENTIN. AA. Hierio. P. P.

E*Xtraneum etiam penitus ignotum, heredem quis inſtituere poteſt.* D. XI. *Kalend.*

lendis Martij, Conſtantinopoli, Felice & ...uro Coſſ.

...uitates poſſunt capere relicta tam vniuerſalia, quàm particularia, corporalia & incorporalia. Bald.

... II. Imperator LEO A. Erythrio præfecto prætorio.

HEreditatis, vel legati, ſeu fideicommiſſi, aut donationis titulis domus, aut anno... ciuiles, aut quælibet ædificia, vel mancipia; ...us inclytæ vrbis, vel alterius cuiuſlibet ci...tis peruenire poſſunt. Dat. v. Kal. Mart. ...rtiano & Zenone Coſſ.* *titulo, in omnibus manuſcr. rectè.

...ſtitutus in re certa, habetur loco legatarij, vniuerſaliter inſtituto hereditatem adeunte. Salyc.

XIII. Imp. IVSTINIAN. A. Mennæ præfecto prætorio.

QVotiens certi quidem ex certa re ſcripti ſunt heredes, vel certis rebus pro ſua inſtitutione contenti eſſe iuſ...nt, quos legatariorum loco haberi certum ...lij verò ex certa parte, vel ſine parte, qui ...veterum legum tenore ad certam vnciarū ...itutionem referuntur: eos tantummodo o...bus hereditariis actionibus vti vel conue... decernimus, qui ex certa parte vel ſine ...te ſcripti fuerint, nec aliquam deminutio... earundem actionum occaſione heredum ...erta re ſcriptorum fieri. Dat. VIII. Id. April.

April. Conſtantinop. Decio V. C. *Coſ.*

Inſtitutio quæ non poteſt ſaluari ſecundum proprium directum ſignificatum verborum, ſaluatur ſecundũ improprium & indirectum, ſi fieri poteſt. Alexand.

XIIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Cum in libris Vlpiani, quos ad Maſuriũ Sabinum ſcripſit, talis ſpecies relata ſit: hanc apertius expedire nobis viſum eſt. Quidam teſtamentum faciens ita inſtituit, Sempronius Plotij heres eſto. *Veteres quidem exiſtimabant errorem nominis eſſe, & ſic inſtitutionem valere, quaſi teſtator Plotius nominaretur, & Sempronium ſibi ſcripſiſſet heredem. ſed huiuſmodi ſententiam craßiorem* " *eſſe exiſtimamus. neque enim ſic homo ſupinus, imò magis ſtultus inuenitur, vt ſuum nomen ignoret. ſed ſi quidem ipſe teſtator Plotio cuidam heres extitit: manifeſtum eſt ſibi Sempronium heredem inſtituiſſe, vt per mediã ipſius teſtatoris perſonam Plotij heres efficiatur. Et hoc argumentamur ex antiqua regula, quæ voluit heredem heredis, teſtatoris eſſe heredem. Sin autem nihil tale factum eſt, ſuperuacuam & inanem huiuſmodi inſtitutionem eſſe: niſi prius herede Plotio ſibi inſtituto, ſic adiecerit,* Sempronius Plotij heres eſto. *Tunc etenim exiſtimandum eſt eum dixiſſe, ſi non Plotius heres ſibi fuerit, tũc Sẽproniũ in totum*

" al. groſſiorem. al. graſſiorem.

tum partémue Plotij ex ſubſtitutione vocari: ita vt ex conſequentia verborum Plotius quidem inſtitutus, Sempronius autem ſubſtitutus inueniatur. Sin autem neque ipſe teſtator Plotio heres extitit, neque Plotium heredem antea ſcripſit, & ſic Sempronium Plotio heredem eſſe voluit: nullius eſſe momenti talem inſtitutionem, cum non eſt veriſimile in ſuum nomen quemquã erraſſe. Dat. III. Kal. Aug. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis vv.cc.* *Al. in locum partémve.

DE INSTITVTIONIBVS *ET SVBSTITVTIONIBVS, & * reſtitutionibus ſub conditione factis.

*vel ſubſt. *ſeu reſt.

TIT. XXV.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Alexandro.

CVm auum maternum ea cõditione filiam tuã heredẽ inſtituiſſe propo nas, ſi Anthylli filio nupſiſſet: nõ prius eã heredẽ exiſtere, quàm cõditioni paruerit, aut Anthylli* filio recuſante, matrimonium impeditum fuerit, manifeſtum eſt. PP. Kal. Octobr. Anulino & Frõtone Coſſ.*

*Antilli. *al. Antilli.

Vbi conditio non eſt turpis, debet heres inſtitutus parêre, aliàs ſubſtitutus admittitur. Salyc.

II. Imp. ANTONINVS A. Caſſiæ.

Conditioni

Conditioni ſub qua teſtamẽto matris tuæ heres inſtituta es, ſi non paruiſti: locum habet ſuſtitutio. Nec enim videri poteſt ſub ſpecie turpium nuptiarum viduitatem tibi indixiſſe, cùm te filio ſororis ſuæ conſobrino tuo probabili conſilio matrimonio iungere voluerit. Nec extraordinario auxilio indiges: cum ex his [precibus] quis * libello complexa es, declaretur non per eum ſtetiſſe quo minus ſupremæ voluntati matris tuæ teſtatricis ſatisfieret.* PP. VIII. *Id. Mart. Romæ Antonino* A. IIII. *& Balbino Coſſ.*

*Al. induxiſſe, in lib. manuſcri. Contius.

*al. quæ.

Conditio emancipationis verificatur etiam per mortem naturalem patris, vel eius deportationem. Sal.

III. Idem Auguſtus Maxentio & aliis.

Si mater vos ſub conditione emancipationis heredes inſtituit, & prius quàm voluntati defunctæ pareretur, ſententiam deportationis pater meruit, vel aliter defunctus eſt: morte eius vel alio modo patria poteſtate liberati, ius adeundæ hereditatis cum ſua cauſa quæſiſtis. s. Prid. Kal. Maij, Sabino et Anulino Conſſ.

Filius in poteſtate, non poteſt heres inſtitui à patre ſub conditione quę in eius poteſtate non ſit. Alex.

IIII. Imp. ALEXANDER A. Æmiliàno.*

*Æmilio.

Si pater filium quem in poteſtate habebat, ſub conditione quæ in ipſius poteſtate non erat,

erat,heredem ſcripſit,nec in defectum eius exheredauit:iure teſtatus non videtur. Cum autem trans mare & longe te agentem ſub hac conditione heredem ſcriptum eſſe dicas, ſi in patriam quæ in prouincia Mauritaniæ erat, regreſſus fuiſſes,nec exheredatum te alleges ſi in eum locum nō rediſſes:manifeſtum eſt multis caſibus non voluntariis,ſed fortuitis euenire potuiſſe vt eam implere non poſſes: & ideo adire hereditatem non prohiberis. PP. VI. *Kal. April.Iuliano* II. *& Criſpino Conſſ.*

Conditio dirimendi matrimonium, tanquam turpis reiicitur de inſtitutione, & remanet inſtitutio pura. Alexand.

V. Impp. VALERIA. & GALLIEN. AA. Maximo.*

*Legédū Maximæ: vt patet ex verb is legis. Cont.

R*eprehendenda tu magis es quàm mater tua.illa enim ſi heredem te ſibi eſſe vellet:id quod eſt inutile, matrimonium te dirimere cum viro non iuberet. tu porro voluntatem eius diuortio comprobaſti. Oportuerat autem, etſi conditio huiuſmodi admitteretur, præferre lucro concordiam maritalem. Enimuero cum boni mores hæc obſeruari vetent: ſine vllo damno cōiunctionem retinere potuiſti. Redi igitur ad maritum, ſciens hereditatem matris,etiam ſi redieris, retenturam: quippe quam retineres licet prorſus ab eo non receſſiſſes.* PP. XII. *Kal. Dec. Valeriano* IIII. *& Gallieno* III. AA. *Conſſ.*

* Græca Conſtitutio Iuſtiniani.

Diſiunctiua poſita inter conditiones negatiuas, reſoluitur in coniunctiuam fauore liberorum: quod ad extraneos eſt extenſum. Salyc.

VI. IDEM A. ad Senatum.

Generaliter ſancimus, ſi quis ita verba ſua cōpoſuerit vt edicat, Si filius vel filia inteſtatus vel inteſtata, vel ſine liberis [aut ſine teſtamento] vel ſine nuptiis deceſſerit: & ipſe vel ipſa liberos ſuſtulerit, ſiue nuptias contraxerit, ſiue teſtamentum fecerit: firmiter res poßideri, & non eſſe locum ſubſtitutioni eorū, vel reſtitutioni. Si enim nihil ex his fuerit ſubſecutum: tunc valere conditionem, & res ſecundum verba teſtamenti reſtitui, vt incertus ſucceßionis morientis exitus videatur certo ſubſtitutionis vel reſtitutionis fine concludi. Cui enim ferendus eſt intellectus, ſi forſitan teſtamentum quidem non fecerit, poſteritatem autem habuerit: propter huiuſmodi verborum anguſtias liberos eius omni penè fructu paterno defraudari? Viam itaque impiam obſtruentes, vt ne quis alius deuiet, huiuſmodi facimus ſanctionem: & hanc legem in perpetuum valituram inducimus, tam patribus quàm liberis gratam: quo exemplo etiam aliis perſonis, licet extraneæ ſint, de quibus huiuſmodi aliquid ſcriptum fuerit, medemur.

Subſtitutio

Sùbſtitutio facta per fideicommiſſum generale vel particulare liberis, intelligitur facta ſi ipſi liberi ſine legitimis deſcendentibus deceſſerint. Alex.

1 *Cum autem inuenimus excelſi ingenij Papinianum in huiuſmodi caſu, in quo pater filiis ſuis ſubſtituit, nulla liberorū ex his procreandorum adiectione habita, optimo intellectu diſpoſuiſſe, euaneſcere ſubſtitutionem, ſi is qui ſubſtitutione prægrauatus eſt, pater efficiatur, & liberos ſuſtulerit: intelligentem non eſſe veriſimile, patrem, ſi de nepotibus cogitauerit, talem feciſſe ſubſtitutionem: humanitatis intuitu hoc & latius & pinguius interpretandum eſſe credidimus, [vt] & ſi quis naturales filios habeat, & partem eis reliquerit vel dederit vſque ad modum quem nos ſtatuimus, & ſubſtitutioni eos ſubiugauerit, nulla liberorum eorum mentione facta: & hic intelligi euaneſcere ſubſtitutionem, liberis eam excludentibus, & intellectu optimo his qui ad ſubſtitutionem vocantur, obſiſtente, & non concedente ad eos eam partem venire, ſed ad filios vel filias, nepotes vel neptes, pronepotes vel proneptes morientis tranſmittente, & non aliter ſubſtitutione locum accipiente, niſi ipſi liberi ſine iuſta ſobole deceſſerint: vt quod inter iuſtos liberos ſancitum eſt, hoc & in naturales filios extendatur. Quæ omnia & in legatis &*

ᵃdeeſt in quibuſdam.

fideicommiſsis ſpecialibus locum habere ſancimus. Dat. XI. Kalend. Auguſt. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte VV. CC. Conſſ.

Sufficit conditionem caſualem vel poteſtatiuam non facilem, impleri viuo teſtatore, vt hereditas, legatum, vel fideicommiſſum poſtea debeatur.
Salycet.

VII. IDEM A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis heredē ſcripſerit ſub tali conditione, Si ille conſul factus fuerit vel prætor. *vel ita filiam ſuam inſtituerit heredem,* Si nupta fuerit. *viuo autem teſtatore vel ille conſul proceſſerit, vel prætor fuerit factus, vel filia eius nupta fuerit, vel adhuc viuo teſtatore conſulatum quidem vel præturam ille depoſuerit, filia autem eius à marito diuerterit: omni veterum dubitatione exploſa, ſancimus, quandocunque impleta fuerit conditio, ſiue viuo eo, ſiue mortis tempore, ſiue poſt mortem: conditionem videri eſſe completam. Quod & in legatis & fideicommiſsis & libertatibus obtinendum eſſe cenſemus: ne dum nimia vtimur circa huiuſmodi ſenſus ſubtilitate, iudicia teſtantium defraudentur. Dat. IX. Kal. Augu. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC.*

Accidentia deficientia non vitiant teſtamentum. Iaco. But.

VIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI teſtamentum ita ſcriptum inueniatur, Ille heres eſto ſecundum conditiones infra ſcriptas. *ſi quidem nihil eſt adiectum, neq; aliqua conditio in teſtamento poſita eſt: ſuperuacuam eſſe conditionum pollicitationem ſancimus, & teſtamentum puram habere inſtitutionem. Et argumento vtimur quod Papinianus reſpondit,* ° *Vicos reipublicæ relictos qui proprios fines habebant, non ideo ex fideicommiſſo minus deberi, quòd teſtator fines eorum, & certaminis formam quod* ° *celebrari ſingulis annis voluit, alia ſcriptura ſe declaraturum promiſit, ac poſtea morte præuentus non fecit. Sin autem conditiones quaſdam in quauis parte teſtamenti poſuit: tunc videri ab initio conditionalem eſſe inſtitutionem, & ſic omnia compleri, tanquam ſi teſtator ipſas inſtitutiones eiſdem conditionibus copulaſſet quæ infra conſcriptæ ſunt. Dat.* VI. *Kalend. Auguſt. Conſtantinopo. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* V V. C C.

° Verba Papiniani in lege cũ pater 77. §. vlti. de lega. 2. Contius.

° quam.

IX. Idem A Ioanni PP.

CVm quidam prægnantem habens coniugem, ſcripſit heredem ipſam quidem ſuam vxorem ex parte, ventrem verò ex alia parte, & adiecit: ſi non poſthumus natus fuerit, alium ſibi heredem eſſe: poſthumus autem

natus impubes deceſsit: dubitabatur quid iuris ſit, tam Vlpiano quàm Papiniano viris diſertiſsimis voluntatis eſſe quæſtionem ſcribentibus, cum opinabatur Papinianus eundem teſtatorem voluiſſe poſthumo nato, & impubere defuncto, matrem magis ad eius venire ſucceſsionem, quàm ſubſtitutum. Si enim ſuæ ſubſtantiæ partem vxori dereliquit: multo magis & luctuoſam hereditatem ad matrem venire curauit. Nos itaque in hac ſpecie Papiniani dubitationem reſecantes, ſubſtitutionem quidem in huiuſmodi caſu, vbi poſthumus natus adhuc impubes viua matre deceſſerit, reſpuendam eſſe cenſemus. Tunc autem tantummodo ſubſtitutionem admittimus, cum poſthumus minime editus fuerit, vel poſt eius partum mater prior deceſſerit. Dat.* III. *Kal. Auguſt. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* VV. CC.

*aliàs, ideo.

DE IMPVBERVM, ET ALIIS SVBSTITVTIONIBVS.

TIT. XXVI.

1. Imp. M. AELIVS ANTONINVS A. Secundo.

C*VM heredes ex diſparibus partibus inſtituti, & inuicem ſubſtituti ſunt, nec in ſubſtitutione facta eſt*

eſt ullarum partium mentio: verum eſt non alias partes teſtatorem ſubſtitutioni tacitæ inſeruiſſe, quàm quæ manifeſtè in inſtitutione expreſſæ ſunt. Datum Claro II. & Seuero Conſſ.

Subſtitutio breuiloqua ſeu reciproca facta perſonis imparibus, non continet pupillarem in perſona impuberis. Alex.

II. Impp. SEVERVS & ANTONINVS A A. Frontiniæ.* — * Fronimiæ al. Forminæ.

Hereditatem quidem defuncti inteſtati filij delatam tibi dubitari non oportet. ſubſtitutio enim teſtamẽto patris facta, ad pubertatis tempora porrigi non poteſt: quia ipſo & aliis non eiuſdem conditionis heredibus inſtitutis, & inuicem ſubſtitutis, propter eorum perſonam quibus in unum caſum dumtaxat ſubſtitui poteſt, etiam in filio idem debere ſeruari, & ratio ſuadet, & diuus Marcus pater * *conſtituit.* PP. VI. *Kalend. Auguſt. Chilone & Libone Conſſ.* — * nõ quidẽ meus, ſed Commodi. Cõtius.

Verba, ſi heres non erit, intelliguntur ſcilicet ex teſtamento: & ideo ſubſtitutio vulgaris cauſam inteſtati excludit. Bald.

III. Imp. ALEXANDER A. Achillæ.* — * al. Achillex.

Heres inſtituta matris teſtamento, ſi ſucceſſionem ex teſtamento omiſiſti, & ab inteſtato bonorum poſſeſſionis ius habere voluiſti: ſubſtituto locum quin feceris, in dubium non venit. Proinde ſi ſubſtitutus heredi-

tatem amplexus eſt: actionibus quæ tibi aduerſus matrem competebant, ipſum conuenire, non ſucceſsionem ab inteſtato potes vindicare. P P. X I. *Kalen. Septemb. Maximo* I I. *& Aeliano Conſſ.*

Natura copulæ eſt reſtringere copulata ad vniformem interpretationem iuris, non ad difformem. Bald.

I I I I. Idem A. Firmiano.

* D. Marco. l. iam hoc. ff. eo. Cõt. i. vulgaré extendi ad pupillarem.

Q*Vamuis placuerit*[a] *ſubſtitutionem impuberi qui in poteſtate teſtatoris fuerit, à parente factam ita,* Si heres non erit: *porrigi ad eum caſum quo poſteà quàm heres extitit, impubes deceſsit, ſi modò non contrariam defuncti voluntatem extitiſſe probetur: cum tamen proponas ita ſubſtitutionem factam eſſe,* Si mihi Firmianus filius & Ælia vxor mea (quod abominor) heredes non erunt, in locum eorum Publius Firmianus heres eſto: *manifeſtum eſt in eum caſum factam ſubſtitutionem, quo vtrique heredum ſubſtitui potuit.* P P. IIII. *Kal. Iul. Fuſco.* I I. *& Dextro Coſſ.*

Per aditionem hereditatis, extinguitur vulgaris ſubſtitutio. Saly.

V. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. A A. Hadrianæ.[b]

* Adriano.

P*Oſt aditam hereditatem directæ ſubſtitutiones non impuberibus filiis factæ, expirare ſolent.* P P. X. *Kalend. Iun. ipſis* I I I I. *&* III. A A. *Conſſ.*

Inter inſtitutos qui adinuicem ſunt ſubſtituti, habet locum etiam ius accreſcendi. Alex.

VI. Iidem A A. & c c. Quintiano.

TEſtamento iure facto, multis inſtitutis heredibus, & inuicem ſubſtitutis: adeuntibus ſuam portionem etiam inuitis, coheredum repudiantium accreſcit portio. Sine die & conſule.

Per ſubſtitutionem pupillarem, ſucceditur pupillo ex teſtamento:& venientes ab inteſtato repelluntur. Alex.

VII. Iidem A A. & c c. Feliciano.

SI teſtamento [iure] [a] *facto, intra pupillarem ætatem & in ſua poteſtate conſtitutæ filiæ, ſi intra pubertatem deceſſerit, directis verbis pater ſubſtituit: heredem te factum ex teſtamento poſt euentum conditionis, inteſtati ſucceſſionem excluſiſſe conſtat.* S. *Kalen. Ianuar. Sirmij,* A A. *Conſſ.*

[a] Deeſt in veterib. Cont.

Subſtitutus vulgariter, per aditionem heredis inſtituti excluditur: nec admittitur ex tacita pupillari, ſi mater pupilli erat in medio.

VIII. Idem A A. & cc. Patronæ. [b]

PRecibus tuis manifeſtius exprimere debueras, maritus quondam tuus miles defunctus, quem teſtamento facto heredem communem filium veſtrum inſtituiſſe proponis, & ſecundum heredem ſcripſiſſe, vtrúmne in primum caſum, an [in ſecundum [c] *] filio ſuo,*

[b] Petroniæ. al. Patroniȩ.

[c] Deeſt in manuſcr. rectè.

quem habuit in poteſtate mortis tēpore, ſi intra decimumquartum ſuæ ætatis annum, aut poſtea deceſſerit, ſubſtituerit. Nam non eſt incerti iuris, quòd ſi quidem in patris militis poſitus poteſtate, primo tantum caſu habuit ſubſtitutum, & patri heres extitit: eo defuncto ad te omnimodo eius pertineat ſucceſsio. Si vero ſubſtitutio in ſecundum caſum, vel expreſſa, vel compendio, non vſque ad certam ætatem facta reperiatur: ſi quidem intra pubertatem deceſſerit, eos habeat heredes quos pater ei conſtituit, & adierint hereditatem. Si vero poſt pubertatem: tunc eius te ſucceſsionem obtinente, veluti ex cauſa fideicommiſſi bona quæ cum moreretur patris eius fuerint, à te peti poſſunt. S. v. Id. Aprilis A A. Conſſ.

Parentibus vtriuſque ſexus permittitur, filiis mente captis ſaltem in legitima inſtitutis, ſubſtituere directo, ad ſimilitudinem pupillaris. Alex.

IX. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ P. P.

HVmanitatis intuitu parentibus indulgemus, vt ſi filium, nepotem, vel pronepotem cuiuſcunque ſexus habeant, nec alia proles deſcendentium eis ſit, iſte tamen filius vel filia, nepos vel neptis, pronepos vel proneptis mente captus vel mente capta perpetuò ſit: vel ſi duo vel plures iſti fuerint, nullus vero

vero eorum ſapiat: liceat hiſdem parentibus legitima portione ei vel eis relicta, quos voluerint his ſubſtituere: vt occaſione huiuſmodi ſubſtitutionis ad exemplum [a] pupillaris querela nulla contra teſtamentum eorum oriatur: Ita tamen, vt ſi poſtea reſipuerit, vel reſipuerint: talis ſubſtitutio ceſſet. Vel ſi filia aut alij deſcendentes ex huiuſmodi mente capta perſona, ſapientes ſint: non liceat parenti qui vel quæ teſtatur, alios quàm ex eo deſcendentes, vnum vel certos, vel omnes ſubſtituere. Sin vero etiam liberi teſtatori vel teſtatrici ſint ſapientes, ex his vero perſonis quæ mente captæ ſunt, nullus deſcendat: ad fratres eorum vnum, vel certos, vel omnes eandem fieri ſubſtitutionem oportet. Dat. III. *Id. Decemb. Conſtantinop.* DN. *Iuſtiniano* A. PP. II. *Coſ.*

[a] Inde exemplaris ſubſtitutio ab interpretibus latinis vocata eſt. Cõtius.

X. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm quidam duobus impuberibus filiis ſuis heredibus inſtitutis adiecit, ſi vterq; impubes deceſſerit, illum ſibi heredem eſſe: dubitabatur apud antiquos legum auctores, vtrúmne tunc voluerit ſubſtitutum admitti, cum vterque filius eius in prima ætate deceſſerit: an alterutro decedente, ilico ſubſtitutum in eius partem ſuccedere. Et placuit Sabino ſubſtitutionem tunc locum habere, cum vterque deceſſerit. cogitaſſe enim patrem primo filio

deced

decedente, fratrem ſuum in eius portionem ſuccedere. Nos eiuſdem Sabini veriorem ſententiam exiſtimantes, non aliter ſubſtitutionem admittendam eſſe cenſemus, niſi vterque eorum in prima ætate deceſſerit. Dat. V I. *Kal. Aug. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* V V. C C.

Subſtitutus proprio nomine, cum heredibus inſtitutis per verba diſtributiua, Quiſquis mihi heres erit, admittitur pro virili: & pater adiectus vnà cum filiis, ad vnam virilem tantum. Salyc.

X I. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis duobus heredibus inſtitutis, filio ſuo impuberi eos vnà cum alio tertio ſubſtituerit, & verba teſtamenti ita compoſuerit: Quiſquis mihi heres erit, & Titius filio meo heres eſto: *ſecundum quod apud Vlpianum inuenimus, mortuo impubere filio quærebatur, quomodo ad ſubſtitutionem vocentur tres ſubſtituti: vtrùmne duo priores, qui & patri heredes fuerant ſcripti, in dimidiam vocentur, tertius*[a] *in reliquã dimidiam: an tres ſubſtituti, vnuſquiſque ex triente, ad ſubſtitutionem vocentur? Alia applicata dubitatione, ſi quis heredẽ ita ſcripſerit,* Titius vnà cum filiis ſuis & Sempronius heredes mihi ſunto. *& in præſenti enim ſpecie quærebatur ſecundum Vlpianum, voluntas teſtantis vtrùmne Titium vnà cum filiis ſuis* in

[a] & Titius in alterã dimid.

in dimidiam vocet,[a] *& Sempronium in aliam dimidiam, an omnes in virilem portionem. Nobis autem in prima quidem ſpecie videtur tres ſubſtitutos, vnumquenque in trientem vocari: in ſecunda autem ſpecie, cùm & natura pater & filius eadem eſſe perſona penè intelligantur, dimidiam quidem partem Titio cum filiis ſuis, alteram autem partem Sempronio adſignari. Dat.* VI. *Kalend. Auguſt. Conſtantinop. poſt conſulat. Lampadij & Oreſtis* VV. CC.

[a] vocat.

DE NECESSARIIS SERVIS HEREDIBVS INſtituendis vel ſubſtituendis.

TIT. XXVII.

Inſtitutio de ſeruo non ſpecialiter pignorato, facta ab omnino non exiſtente ſoluendo, facit eum liberum, & heredem neceſſarium etiam in prçiudicium creditoris. Saly.

I. Imp. PERTINAX A. Lucretio.[b]

I*s qui ſoluendo non eſt, heredem neceſſarium etiam in fraudem creditorum relinquere poteſt. ſed ſi pignori*[c] *datus fuiſti, & in eadem cauſa permanſiſti: ne ab eo quidem debitore qui ſoluendo nõ fuit, liber & heres neceſſarius exiſtere potuiſti.* PP. XI. *Kalen. April. Falcone & Claro Conſſ.*

[b] al. Lucio.

[c] al. additur, ſpecialiter. ſed gloſſema eſſe puto.

In

In inſtitutione qui ſcienter dicit ſeruum ſuum eſſe liberum, videtur ei libertatem relinquere: ſecus in legato. Alex.

*Eufidio.

II. Imp. ANTONINVS A. Aufidio* & aliis.

CVm ſerui conſtituti, ſub appellatione libertorum heredes ſcripti eſſetis: ea ſcriptura benigna interpretatione perinde habenda eſt, ac ſi liberi & heredes inſtituti fuiſſetis: quod in legato locum non habet. Accepta VII. Kal. Mart. Priſco & Apollinare Conſſ.

Tutor non poteſt ſeruum pupilli ſui facere ſibi neceſſarium heredem. Alex.

*al. Idem A. Felici.

III. Impp.* DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Felici.

SI tutor ancillam tuã contubernio ſuo coniunxit, ac poſt heredem eam inſtituit: neq; dominium ex huiuſmodi facto tibi auferri potuit: & vt eius aditione iuſſu tuo tibi per hanc ſucceßio quæratur, iure conceſſam habes facultatem. S. XVI. Kalen. Ianua. Sirmij, AA. Conſſ.

Licet ſeruus pupillo ſubſtitutus, à gradu inſtitutorum adeuntium ſit conſecutus directam libertatem: tamen poſtea ex ſubſtitutione pupillari, efficitur pupillo heres neceſſarius. Alex.

IIII. Imp. IVSTINIAN. A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm quidam ſuum pupillũ heredem inſtituit, & ſeruo directis verbis libertatem reliquit, & in ſecundo gradu in quo pupillar

pillarem ſubſtitutionem faciebat, ipſum ſeruum ſine libertate pupillo ſuo ſubſtituit: quærebatur inter prudentes, ſi ex huiuſmodi ſubſtitutione heres neceſſarius pupillo exiſteret. Cauſa enim altercationis ex vetere regula orta eſt, qua [a] *omnibus placuerat hunc ſeruum neceſſarium heredem domino fieri, cui in eodem gradu & hereditas & libertas relinquebatur. In præſenti autem non in vnum tam libertas quàm ſubſtitutio congregata eſt, ſed in alium & alium gradum. Nobis itaque eandem altercationem decidentibus, mirabile viſum eſt, ſi quis putet ex huiuſmodi ſcrupuloſitate impediri teſtatoris voluntatem, maximè domini, & exiſtimet non fieri ſeruum heredem neceſſarium, ſed ei licentiam præſtet & libertatem conſequi, & hereditatem reſpuere, & domini voluntati reclamare. Qui ſi hoc facere* [b] *tentauerit: etiam puniendus eſt. ſit itaque & viuo pupillo liber, quia teſtator hoc voluit: & mortuo pupillo neceſſarius heres, quia & hoc voluit teſtator. Da. XV. Kal. Decem. Conſtanſtantinop. Lampadio & Oreſte* V V. CC. *Conſſ.*

[a] quia.

[b] In vete: eſt differre. Cont.

Inſtitutio facta de ſeruo proprio, tacitè eidem tribuit libertatem, ſicut tacita tutoris factio de eo: nec reuocatur per ſimplex legatum de eo poſtea factum. Salyc.

V. Idem A. Ioanni P P.

Q*Vidam* [c] *cum teſtamentum conderet, duobus heredibus ſcriptis, vnũ quidem ex-*

[c] Ex 50. Deciſionibus.

ex parte inſtituit, ſeruum autem ſuum, cuius & nomen addidit, ex reliqua parte ſine libertate ſcripſit heredem, & poſtea eundem ſeruum alij legauit, vel poſt inſtitutionem heredis ſeruum per legatum alij adſignauit, & tũc heredem eum ſine libertate inſtituit. Dubitabatur ſi huiuſmodi legatum vel inſtitutio aliquas vires poſſet habere, & cui acquiratur legatum vel inſtitutio. Dubitationis autem materia erat, quòd adhuc ſeruum ſuum conſtitutum, heredem ſine libertate ſcripſerat. & tanta inter veteres exorta eſt contentio, vt vix poſsibile ſit videri eandem decidere. Sed antiquitatem quidem hæc altercantem relinquendo, nobis alius modus huius deciſionis inuentus eſt: quia ſemper veſtigia voluntatis ſequimur teſtatorum. Cum igitur inuenimus noſtro iure hoc eſſe inductum, vt ſi quis ſeruum ſuum tutorem filiis ſuis reliquerit ſine libertate, ex ipſa tutelæ datione præſumatur etiam libertatem ei fauore pupillorum impoſuiſſe: quare non hoc etiã in hereditate & humanius, & fauore libertatis inducimus, vt ſi quis ſeruum ſuum ſcripſerit heredem ſine libertate, omnino ciuis Romanus efficiatur: quo inducto neq; acquiſitio, neque tam effuſus veterum atque inextricabilis tractatus locum habeat? Neque enim ferendũ eſt ſupponere quoſdã eſſe ita ſupinos,

vt

vt eundem ſeruum & heredem inſtituant ſine libertate, & iterum alij per legatum eundem ſeruum adſignent.

Vtiliter datum, ex inutili confirmatione non vitiatur. Iac. But.

1 ¶ *Sed cum veteres & aliam propoſuerunt ambiguitatem, dicentes, ſi quis ſeruum ſuum in teſtamento quidem heredem ex parte ſine libertate ſcripſerit, in codicillis autem libertatem ei reliquerit: ſi poßit inſtitutio valere, & ille tam heres quàm liber fieri, ne videatur per codicillos hereditas cõfirmari, in quibus hereditas dari ſecundum veteres regulas non poteſt: Nos itaq; in tali diſpoſitione, licet in codicillis fuerit ſcripta, & libertatem & hereditatem ſimul ſeruis per noſtram liberalitatem & benignam interpretationem indulgemus, vt gratulentur, cum non ſerui remaneant, ſed & liberi & heredes efficiantur: cum tanta in eos noſtri numinis beneuolentia effuſa eſt, vt etſi libertas eis neque teſtamento neq; codicillis data ſit: tamen hereditate ſeruis relicta, quaſi iniunctam eſſe libertatem videri [poßit.]*[a] [a]deeſt. rectè, idque ex imitatione græci ſermonis.

Aliquid debetur ex vrbanitate, quod non debetur obligationis neceſſitate. Bald.

2 ¶ *Illo videlicet obſeruando, vt ſi legatum vel fideicommiſſum eis ſine libertate relinquatur, maneant in ſeruitute: non tamen ita impij heredes exiſtant, vt liberalitatem*[a] *teſtatoris, &* [a]aliàs, vt

liberalitate teſtatoris ſeruiles labores, &c. recte.

ſeruiles labores debita remuneratione defraudare conentur, & non derelictum, licet adhuc ſeruis conſtitutis, donent.

Secundus gradus inducit ſuſpenſionem in primo, & videtur ordo conuerſus, ſed non eſt propter libertatem. Bald.

3 *Quæ iuris noſtri definitio etiam ad aliam ſpeciem dubitatam benigne extendatur. Si quis etenim teſtamento principali ſeruum ſuum cuidam legauerit, in pupillari autem ſubſtitutione eundem ſeruum filio ſuo ſine libertate ſubſtituerit: quærebatur, ſiue vtilis eſſet talis ſubſtitutio, & per ſeruum legatum ſubſtitutio poſt mortem pupilli legatario acquiratur: ſiue inutilis eſſet huiuſmodi ſubſtitutio, quia ſine libertate in ſeruum proprium facta eſt? Melius itaque nobis videtur, legatario eum non ſtatim acquiri ſancire, ſed expectandum eſſe ſubſtitutionis euentum. & ſi quidem pupillo mortuo locus fuerit ſubſtitutioni: & liber & heres efficiatur. ſin autem ſubſtitutio minimè locum habuerit, forſitan pupillo iam in pubertatem perueniēte: tunc ad legatarij dominium tranſeat. Quemadmodum enim veteres, ſi cum libertate ſubſtitutio fuiſſet, hoc inducebant, quatenus in ſuſpenſo fiat libertas, & ſtatuliber* intelligatur: ita & ex noſtra interpretatione, & ſine adiectione libertatis in ſubſtitutione, & liber, & heres pupill-*

*ſtatim liber.

pillo exiſtat. Dat. II. *Kalend. Maij Conſtantinopo. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* VV. CC.

Si ſeruo purè inſtituto à domino, relinquatur libertas ſub conditione quæ non exiſtat, ſi quidem erit poteſtatiua, non erit heres, nec liber. Alex.

VI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Deciſione noſtra [a] *quam fecimus, ſancientes eum qui à domino ſuo ſine libertate heres inſtituitur, videri libertatem accepiſſe, in propria firmitate durante: ſi quis ſeruum ſuum pure quidem heredē inſtituerit, libertatem autem ſub conditione ei donauerit: ſi quidem conditio talis ſit quæ in poteſtate ſerui poſita eſt, ille autem eam neglexerit, minimeq; compleuerit: & libertate eum, & hereditate ſua culpa defraudari. Sin autem caſualis conditio eſt, & ex fortunæ inſidiis defecerit: tunc humanitatis intuitu libertatem quidem ei omnimodo competere: hereditatem autem, ſi quidem ſoluendo ſit, ad alios venire, quos leges vocant ſi non aliquis fuiſſet ſubſtitutus. Sin autem ſoluendo non ſit: vt neceſſarius heres inſtitutus,* [b] *ſimul & libertatem & hereditatem obtineat. Tunc enim ſecundū definitionē tam veteris quàm noſtræ deciſionis, & liber, & heres neceſſarius exiſtat. Dat.* II. *Kal. Auguſt. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* VV. CC.

[a] Ex 50. deciſionibus.

[b] conſtitutus.

DE LIBERIS PRAETERITIS VEL EXHEREDATIS.

TIT. XXVIII.

Exheredatio ab omnibus gradibus facta expreſſe vel tacite, facit valere gradus, qui aliàs ratione præteritionis vitiarétur. Alex.

Flauio. al. Fauio. I. Imp. ANTONINVS A. Fauiano.

CVM poſt omnes heredum gradus exheredatio ſcribitur, ſi adiiciat teſtator, ab omnibus ſe gradibus exheredare: non dubitatur iuri ſatiſfactum eſſe. Et ideo etiam ſi id non adiiciatur, appareat tamen eum id eo conſilio ſcripſiſſe, vt ab omnibus exheredaret: rectè factum teſtamentum videtur. Proinde cum paterfamilias filiis inſtitutis & inuicem ſubſtitutis, filium exheredauerit, intelligendus eſt exheredationem ab vtroque gradu feciſſe. Nam cum iidem heredes inſtituti ſunt: nulla ratio reddi poteſt quare videatur in poſteriore tantum caſu exheredare voluiſſe.* PP. VI. Kal. Iul. Chilone & Libone Conſſ.

*filiam.

Nepos, qui poſt mortem patris incipit tenere primum locum in ſuitate, ſi reperitur præteritus, teſtamentum rumpit. Alex.

II. Imp. ALEXANDER A. Heraclidæ.

SI auus tuus, qui patrem tuum & nouercam æquis portionibus heredes inſtituit, cum te quo

te quoque haberet in poteſtate, teſtamento nominatim non exheredauit: mortuo patre tuo viuo auo, ſine impedimento legis Velleiæ ſuccedendo in patris tui locum, rupiſti aui teſtamẽtum, & ad te hereditas eius tota pertinuit. PP. VI. *Id. April. Fuſco* II. *& Dextro Conſſ.*

Interpretatio non debet fieri ad literam, ſed ad ſenſum: quia ſenſus verbis prævalet. Bald.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni * P P. *Iuliano.

S*I quis filium proprium ita exheredauerit,* Ille filius meus alienus meæ ſubſtantiæ fiat: *talis filius ex huiuſmodi verborum conceptione non præteritus, ſed exheredatus intelligitur. Cum enim manifeſtiſſimus eſt ſenſus teſtatoris: verborum interpretatio nuſquam tantum valeat, vt melior ſenſu exiſtat. Dat.* X. *Kalendas Mart. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* VV. CC.

IIII. Idem A. Ioanni * P. P. *al. Iuliano.

M*Aximum vitium antiquæ ſubtilitatis præſenti lege corrigimus, quæ putauit alia eſſe iura obſeruanda in ſucceſſione parentum, ſi ex teſtamento veniant, in maſculis; & alia in fœminis, cum ab inteſtato ſimile* [*ius* *] *vtriq; ſexui ſeruauerint. Et aliis verbis exheredari filium debere ſanxerunt, aliis filiam: & inter* *deeſt. ſed ſubauditur.

nepotes exheredandos alia iura ciuilia, alia
pretoria[a] *introduxerunt. & ſi præteritus fuerat filius: vel ipſo iure teſtamentum euertebat, vel contra tabulas bonorum poſſeßionem in totum accipiebat. Filia autem præterita ius accreſcendi ex iure vetere accipiebat, vt eodem momento & teſtamentum patris quodammodo ex parte iure accreſcendi euerteret, & ipſa quaſi ſcripta legatis ſupponeretur: ex prætore autem habebat contra tabulas bonorum poſſeßionem in totum. Conſtitutio autem magni Antonini eam in tãtum coarctabat, in quantum ius accreſcendi competebat. Qui enim tales differentias inducunt, quaſi naturæ accuſatores exiſtunt, cur non totos maſculos generauit, vt vnde generentur, non fiant.*[b] *Nam hoc corrigentes, maiorum noſtrorum ſequimur veſtigia, qui eandem obſeruationem colere maniſeſtiſſime viſi ſunt. Scimus etenim antea ſimili modo & filium & filiam, & alios omnes inter cæteros exheredatos ſcribere eſſe conceſſum.* [*Tum etiam*[c]] *centumuiri aliam differentiam introduxerunt: & ex hac iniquitate vitium emerſit, quale ex libris Vlpiani quos ad edictum prætoris fecit, inuentum à Tribuniano viro glorioſiſſimo noſtro quæſtore cæteriſque viris facundiſſimis compoſitoribus iuris enucleati, ad noſtras aures relatum eſt. Nam cum vltimum adiutorium de inofficioſi querela poſitum*

[a] prętores

[b] fiat, in vet. manu ſcript. recte. Contius.

[c] Pro incluſ. in veter. legit. Tametſi.

ſitum eſſet, & nemo ex alio ortus præſidio ad hanc decurrere poſſet: inuenta fuerat filia præterita minus habens, quàm filia exheredata. Cum enim per contra tabulas bonorum poſſeſsionem, vel ius accreſcendi ſemiſſem ſubſtantiæ filia præterita accipiebat, & omnibus legata præſtare compellebatur, ſcilicet vſque ad dodrantem ſuæ portionis: remanebat ei ſeſcuncia tantummodo in ſua ſucceſsione. Quòd ſi fuiſſet exheredata: quarta pars omnimodo totius ſubſtantiæ ei relinqui debebat. & quam, iniuria dignam pater exiſtimabat, amplius habebat ea quam taciturnitate in inſtitutione præteriit. etſi ſecundum noſtræ conſtitutionis," *definitionem, quam de ſupplemento quadrantis diſpoſuimus,* " *repletio fuerat introducta: ſimili modo exheredatæ in quartam partem repletio accedebat. & ita vitium permanſit, vt nec ex noſtra conſtitutione emendationem aliquam ſentiret. Sancimus itaque quemadmodum in ſucceſsionibus parentum quæ ab inteſtato deferuntur, æqua lance & mares & fœminæ vocantur: ita & in ſcriptura teſtamentorum eas honorari, & ſimilibus verbis exheredationes nominatim procedere, & contra tabulas bonorum poſſeſsionem talem habere, qualem filius vel ſuus vel emancipatus haberet: vt & ipſa ſi fuerit præterita, ad inſtar filij emancipati vel ſui, vel teſtamentum*

" l. omnimodo. ſ. de inoffi. teſtam.

" al. impoſuimus. al. poſuimus.

*ipſo iure euertat, vel per contra tabulas bonorum poſſeßionem ſtare hoc non patiatur. Et hæc non ſolum in filiabus obtinere, ſed etiam in nepotibus & neptibus, & deinceps obſeruari cenſemus, ſi tamen ex maſculis progeniti ſunt. Sed quia & aliud vitium fuerat ſub obtentu differentiæ introductum, & alia iura exheredationis in poſthumis, alia in iam natis obſeruabantur: cum neceſſe fuerat poſthumam inter cæteros exheredatam etiam legato honorari, filiam autem iam progenitam etiam** *ſine datione legati: & hoc breuißimo incremento verborum ad plenißimam definitionem deduximus, ſancientes eadem iura obtinere & in poſthumis exheredandis, ſiue maſculini, ſiue fœminini ſexus ſint, quæ in filiis & filiabus iam ſtatuimus: vt etiam ipſi vel ipſæ nominatim exheredentur, id eſt, poſthumi vel poſthumæ facta mentione. Dat. Kalendis Septembr. Conſtantinop. poſt conſulat. Lampadij & Oreſtis* VV. CC.

* & ſine dat. rectè.

IN AVTHENT. *Vt cum de app. cog. §. aliud quoque capitulum. cum ſequentibus §§. coll. viij. conſtit. xij.*

NOn licet parenti aliquem ex liberis exheredare, vel præterire, niſi is probetur ingratus, & ingratitudinis cauſas nominatim inſerat teſtamento. Cauſæ vero ingratitudinis

noua cōſtitutione expreſſæ ſunt quatuordecim.

IN AVTHENT. *Vt cum de appell. cog. §. aliud. & §. ſequenti, & §. ſiue igitur. & §. & hæc. in fi. col. vij. conſti. xj.*

EX cauſa exheredationis vel præteritionis irritum eſt teſtamentum quantum ad inſtitutiones. cætera nanque firma permanent.

DE POSTHVMIS HEREDIBVS INSTITVENDIS, VEL EXHEREDANdis, vel præteritis,

TIT. XXIX.

Per natiuitatem poſthumi præteriti, teſtamentum rumpitur, & legata non debentur. Alex.

1. Imp. ANTONINVS A. Brutatio.[a] [a] al. Britanicio. al. Britatio.

SI poſt teſtamentum factum, quo poſthumorum ſuorum nullam mentionem teſtator fecit, filium filiámve ſuſcepit, inteſtatò vita functus eſt: cum agnatione poſthumi vel poſthumæ, cuius non meminit, teſtamentum ruptum ſit.

Ex rupto autem teſtamento nihil deberi, neque peti poſſe, explorati iuris eſt. Dat. & PP. IIII. *Kalend. Iul. Antonino* A. IIII. & *Balbino Conſſ.*

Abortiuus non rumpit teſtamentum, ſed natus viuus, licet ilico deceſſerit. Alexander.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Soterico.

VXoris abortu teſtamentum mariti non ſolui: poſthumo vero prœterito, quamuis natus ilicò deceſſerit, non reſtitui ruptum, iuris euidentiſsimi eſt. S. XII. *Kalendas Mart. Sirmij, Cæſaribus Conſſ.*

Poſthumus natus viuus, licet ilico decedat, rumpit teſtamentum, ſi ipſe ad nullum declinat monſtrum, vel prodigium. Saly.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni "præfecto prætorio.

*Iuliano.

*Ex 50. deciſionibus. corrigit autẽ ſententiã Pomponij in l. cõmodiſſime. de libe. & poſthumis. Contius.

*faciebat. vet. Cont.

QVod "certatum eſt apud veteres, nos decidimus. Cum igitur is qui in ventre portabatur, præteritus fuerat, qui ſi ad lucem fuiſſet redactus, ſuus heres patri exiſteret ſi non alius eum antecederet, & naſcendo ruptum teſtamentum faceret": ſi poſthumus in hunc quidẽ orbem deuolutus eſt, voce autem non emiſſa ab hac luce ſubtractus eſt, dubitabatur ſi is poſthumus ruptum facere teſtamentum poſſet: [&] veterum animi turbati ſunt, quid de paterno elogio ſtatuendum ſit. Cúmque Sabiniani exiſtimabant, ſi viuus natus eſſet, & ſi vocem non emiſit, rumpi teſtamentum: apparétque, quòd & ſi mutus fuerat, hoc ipſum facie

faciebat:eorum etiam nos laudamus ſententiã: & ſancimus, ſi viuus perfectè natus eſt: licet ilico poſtquam in terram cecidit, vel in manibus obſtetricis deceſſit:nihilo minus teſtamentum rumpi[a]*: hoc tantummodo requirendo, ſi viuus ad orbem totus proceſſit, ad nullum declinans monſtrũ vel prodigium. Dat.* XV. *Kalend. Decemb. Conſtantinopol. Lampadio & Oreſte* VV. CC. *Conſſ.*

[a] al. in vet. corrũpi. Contius.

In vltimis voluntatibus caſus omiſſus habetur pro expreſſo, ſi non ſit diuerſitatis ratio, & tractetur de fauore, non de odio. Salyc.

IIII. Idem A. Ioanni[b] præfecto prætorio.

Q*Vidam*[c] *cum teſtamentum faciebat, his verbis vſus eſt:* Si filius vel filia intra decem menſiũ ſpacium poſt mortem meam editi fuerint, heredes ſunto. *vel ita dixit*[d] Filius vel filia, [qui[e]] intra decem menſes proximos mortis meæ naſcentur, heredes ſunto. *iurgium antiquis interpretatoribus legum exortum eſt, an*[f] *videãtur non contineri teſtamento, & hoc ruptum facere. Nobis itaque eorum ſententiam decidentibus, cum frequentiſſimas leges poſuimus teſtatorum voluntates adiuuantes: ex neutra huiuſmodi verborum compoſitione ruptum fieri teſtamentum videtur: ſed ſiue viuo teſtatore, ſiue poſt mortẽ eius intra decem menſes à morte teſtatoris numerãdos filius vel filia*

[b] Iuliano. in vet. rectè. Cont.

[c] Ex quinquag. deciſ. corrigit autem legem 10. ff. e. Cont.

[d] ſi filius. rectè.

[e] deeſt. rectè.

[f] videntur hîc deſiderari hæc verba, an filij viuo eo nati &c. vt ex ſequẽtib. verbis liquet. Cõt.

filia fuerint progeniti: maneat teſtatoris voluntas immutilata, ne pœnam patiatur præteritionis, qui ſuos [filios ª] non preteriit. Dat. XII. Kalend. Decemb. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte VV.CC. Conſſ.

ª deeſt. recté.

DE IVRE DELIBERANDI, ET DE ADEVNDA VEL ACquirenda hereditate.

TITVLVS XXX.

Iure iſto emancipatus non efficitur heres ab inteſtato ex ſola manumiſſione, vel alia geſtione. Salyc.

I. Imp. ANTONINVS A Titiæ.ª

ª Titianæ.

SI à patre emancipata, eo defuncto bonorum poſſeſſionem non agnouiſti: fruſtra vereris ne hereditati paternæ ſis obligata, quòd ſeruum eius nullo iure manumiſiſti, res quoque & mancipia quædã propter funeris impenſas diſtraxiſti. PP. *Kal. Iul. Meſſala & Sabino Conſſ.*

Filius ſoluens ſimpliciter debitum patris defuncti, præſumitur ſoluere vt heres. Salyc.

II. Imp. ALEXANDER A. Florentino ª militi.

ª al. Floréntiano.

CVm debitum paternum te exoluiſſe alleges: pro portione hereditaria agnouiſſe te hereditatẽ defuncti, non ambigitur. PP. *VI. Id. Febru. Maximo II. & Aeliano Conſſ.*

III.

III. Imp. GORDIANVS A. Florentino militi.

SI fratris tui filius mortis tẽpore in patris ſui fuit poteſtate: ſiue ex aſſe heres inſtitutus eſt, etiam clauſis tabulis heres potuit exiſtere: ſiue ex parte, nihilo minus ſtatim ſuus ei heres extitit: nec eapropter quòd intra paucos dies mortis patris ſui conceſſit in fatum, tu ad eiuſdem fratris tui potes accedere ſucceſſionem. Quòd ſi cum iuris ſui eſſet, ante aditam hereditatem deceſſit, túque fratri tuo legitimus heres extitiſti: ſiue intra tempora edicto præfinita, bonorum poſſeſſionem agnouiſti: quæ hereditariarum facultatum ſunt, vel quæ ab alio iniuria detinētur, præſidis diligentia tibi reſtituentur. PP. XV. *Kalen. Septemb.* Gordiano A. II. *&* *Pompeiano Conſſ.*

Non refert an aliquid faciam, an voluntate mea fiat. Bald.

IIII. Imp. DECIVS A. Athenaidi.

FIliofamilias delata hereditate, ſi pater pro herede voluntate filij geſſit: ſolennitati iuris ſatisfactum videri, ſæpe reſcriptum eſt. PP. X. *Kal. Mart. Decimo* A. *&* *Grato Conſſ.*

Hereditatem delatam pupillo, debet pupillus adire cum auctoritate tutoris. Alex.

V. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS. A A. Paulo.[a] [a]Paulino.

POtuit pupillus pro herede tutore auctore gerendo conſequi ſucceſſionem: ſed ipſius actus & voluntas fuit neceſſaria. Nam ſi quid

neſciente

neſciente eo tutor egit: illi hereditatem non potuit acquirere. PP. XVI. *Kalend. Iul. ipſis* IIII. *&* III. AA. *Conſſ.*

Qui de hereditate ſibi relicta teſtatur, eo ipſo ipſam adire videtur. Bal.

VI. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Philippæ.

SI auia tua patrem tuum ex duabus vnciis ſcripſit heredem: ex ſola animi deſtinatione pater tuus heres fieri poterat. Igitur ſi teſtamento ſuo eaſdem vncias ad te pertinere decreuit: apud rectorem prouinciæ duarum vnciarum ius perſequi poteris.* PP. XVI. *Kalend. Auguſt. Sirmij, ipſis* IIII. *&* III. AA. *Conſſ.*

*aliàs, peruenire.

Hereditas fratris non adita, non tranſmittitur. Bal.

VII. Iidem AA. & CC. Euſobino.*

* al. Euſebio.

QVoniam ſororem tuã prius defunctam eſſe proponis, quàm cognoſceret an à fratre ſibi aliquid hereditatis fuiſſet relictum: manifeſtum atque euidens eſt, antequam pro herede gereret, vel bonorum poſſeſſionem admitteret, defuncti ſucceſſionẽ eam non potuiſſe ad heredes ſuos tranſmittere. PP. *Kalend. Maij, Thiralli,* AA. *Coſſ.*

Non videtur qui diu tacuit, renunciaſſe hereditati paternæ. Bal.

VIII. Iidem AA. & CC. Claudio.

LIcet incontinenti ſui heredes ſe paternis non immiſcuerint bonis: tamen ignoran-

tes delatam ſibi eſſe hereditatem, longi temporis præſcriptione, quo minus hanc rectè vindicent, excludi non poſſunt. S. XVII. *Kalend. Ian. Sirmij,* AA. *Conſſ.*

Ille cui delata eſt hereditas, ad inſtantiam creditorum interrogari poteſt, an velit eſſe heres, vel non. Alex.

IX. Iidem AA. & cc. Platoni.

SI curatoris quondam tui teſtamento iure facto, vel ab inteſtato legitima delata eſt ſucceſsio: hoc caſu ei qui non repudiauit hereditatem, eam licet adire. Rector igitur prouinciæ aditus, ſi hereditati necdum ſunt obligati, eos an heredes ſint, interrogare debebit: ac ſi tempus ad deliberandum petierint, moderatum ſtatuet. S. XVI. *Kal. Ianuar. Sirmij,* AA. *Conſſ.*

Inopia defuncti, vel iniuria illata à tertio, non excuſat heredem quin teneatur creditoribus. Alex.

X. Iidem AA. & cc. Sabinæ.

SI te bonis paternis maior quinque & viginti annis immiſcuiſti: neque inopia patris te excuſat, neq; vis fratris portionem tuam vel teſtamentum eripientis arcere de exactione creditorum, qui iure ciuili pro hereditaria portione te conueniunt, poteſt. S. XVI. *Kalend. Ianua. Sirmij, Cæſaribus Conſſ.*

Pater hereditatem filio delatam, ſine filij voluntate repudiare non poteſt. Alex.

* Publiniæ.

XI. Iidem AA. & cc. Philumenæ.*

Renitente te pater tuus in cuius fuiſti poteſtate, neque ſpem delatæ tibi legitimæ quærendæ ſucceßionis abſumere, neque hereditarios manumittendo ſeruos, his præſtare libertatem potuit. S. VI. Id. Febr. Sirmij, CC. Conſſ.

Qui agnoſcit de iure prætorio, videtur adire de iure ciuili. Bart.

XII. Iidem AA. & cc. Antonio.

Puberem agnoſcentē bonorum poſſeßionem, poſteaquam ei fuit hereditas delata, pro herede gerere non ambigitur. S. III. Kalend. Decemb. CC. Conſſ.

Omiſſo prætoris beneficio, poteſt ſuus heres ſuccedere de iure ciuili. Bald.

* Aſclepidis.

XIII. Iidem AA. & cc. Sclepolidi.*

Suum heredem omiſſa bonorum poſſeßione paternam ſucceßionem obtinere potuiſſe, certi iuris eſt S. III. Id. Decemb. Nicomediæ, CC. Conſſ.

Hereditas poteſt quæri, licet bona non poſſideantur. Bald.

XIIII. Iidem AA. & cc. Flauiæ.

Si ſorori ſuæ frater tuus ciuili vel honorario ſucceßit iure: licet res ex eius bonis deſcendentes non probetur tenuiſſe: heres tamen effectus, contra poßidentes experiri poteſt. S. XII. Kal. Ian. Nicomediæ, CC. Conſſ.

In quærendo hereditatis commodo, tempus aditionis inſpicitur. Bald.

XV. Imp. CONSTANTIVS A. ad Leontium comitem Orientis.

NOn eſt dubium, ſi priuſquam filius iuſſu patris adierit hereditatem, propriæ poteſtatis effectus ſit, arbitrio ſuo eundem hanc ſibi potuiſſe quærere. Data XVII. Kalen. April. Limenio & Catulino Conſſ.

Ad contrahendum, vel quaſi, nemo inuitus compellitur. Bald.

XVI. Impp. ARCAD. & HONO. AA. Annodio.[a]

NEc emere, nec donatũ adſequi, nec damnoſam quiſquã hereditatem adire compellitur. Dat. VI. Kal. Ian. Olybrio & Probino Conſſ.

[a] Ennodio C.Th. Ennoio. C. T. 121. 149.

Quolibet die poteſt hereditas adiri. Saly.

XVII. Iidem & THEODO. AAA. Anthemio præfecto prætorio.

CRetionum ſcrupuloſam ſolennitatem hac lege penitus amputari decernimus. Dat. V. Kalend. April. Conſtantinop. Honorio VII. & Theodoſio AA. Conſſ.

XVIII. Impp. THEODO. & VALENTIN. AA. ad Senatum.

SI infanti, id eſt minori ſeptem annis, in poteſtate patris vel aui vel proaui conſtituto vel conſtitutæ, hereditas ſit derelicta, vel ab inteſtato delata à matre, vel linea ex qua mater deſcendit, vel aliis[b] quibuſcunque perſonis: licebit parentibus eius, ſub quorum poteſta-

[b] ab aliis.

te eſt, adire eius nomina hereditatem, vel bonorum poſſeßionem petere. Sed ſi hoc parens neglexerit, & in memorata ætate infans deceſſerit: tunc parentem quidem ſuperſtitem omnia ex quacunque ſucceßione ad eundem infantem deuoluta, iure patrio quaſi iam infanti quæſita capere. Parente vero non ſubſiſtente, ſi quidem poſt eius obitum tutor infanti ſit, vel datus fuerit: poſſe [eum] etiã adhuc infante pupillo conſtituto, eius nomine adire hereditatem, ſiue viuo parente, ſiue poſt mortem eius ad eum deuolutam: vel bonorum poſſeßionem petere, & eo modo eidem* infanti hereditatem quærere. Sin vero vel non ſit tutor, vel cum ſit, ea facere neglexerit: tunc eodem infante in ea ætate defunčto, omnes hereditates ad eum deuolutas, & nõ agnitas ita intelligi quaſi ab initio nõ eſſent ad eum delatæ:* & eo modo ad illas perſonas perueniant quæ vocabantur, ſi minime hereditas infanti fuiſſet delata. Ea verò quæ de infante in poteſtate parentum conſtituto ſtatuimus, locum habebunt, & ſi quacunque cauſa ſui iuris idem infans inueniatur. Si autem ſeptem annos ætatis pupillus exceſſerit, & priore parente mortuo, in pupillari ætate fati munus impleuerit: ea obtinere præcipimus, quæ veteribus continentur legibus: nulla dubietate relička, quin pupillus poſt impletos ſeptem annos ſuæ ætatis ipſe adire hereditatem, vel bonorum poſſeßionem*

*deeſt: ſed ſubauditur, & ſignificat tutorẽ. al. nõ deeſt.

*eandem.

*deuolutæ.

nem

nem petere, conſentiente parente, ſi ſub eius poteſtate ſit: vel cum tutoris auctoritate, ſi ſui iuris ſit, poſsit: vel ſi non habeat tutorem, adire prætorem, & eius decreto hoc ius cōſequi. Datum VI. *Id. Nouemb. Rauennæ, Theodoſio* XII. *& Valentiniano* II. A.A. *Conſſ.*

Ius deliberandi currit ſolum ſcienti: & cum patre ſuperextāti regulariter. hodie à quocunq; tranſmittitur in quemcunque: quod olim erat in filiis ſpeciale. Salyc.

XIX. Imp. IVSTINIAN. A. Demoſtheni* P.P. *Ioanni.

Cum in antiquioribus legibus, & præcipuè in quæſtionibus Iulij Pauli inuenimus filiosfamilias paternam hereditatem deliberantes poſſe & in ſuam poſteritatem hanc tranſmittere: & aliis etiam quibuſdam adiectis, quæ in huiuſmodi perſonis præcipua ſunt: eam deliberationem & in omnes ſucceſſores, ſiue cognatos, ſiue extraneos duximus eſſe protelandam. Ideóque ſancimus ſi quis vel ex teſtamento, vel ab inteſtato vocatus, deliberationem meruerit: vel ſi hoc quidem non fecerit, non tamen ſucceſsioni renunciauerit, vt ex hac cauſa deliberare videatur: ſed nec aliquid geſſerit, quod aditionem, vel pro herede geſtionem inducat: prædictum arbitrium in ſucceſsionem ſuam tranſmittat: ita tamen, vt vnius anni ſpacio eadem tranſmiſsio fuerit concluſa. Et ſi quidem is qui ſciens hereditatem vel ab inteſta-

to vel ex teſtamento ſibi eſſe delatam, deliberatione minime petita, intra annale tempus deceſſerit: hoc ius ad ſuam ſucceſsionem intra annale tempus extendat. Si enim ipſe, poſtquam teſtamentum fuerit inſinuatum, vel ab inteſtato, vel ex teſtamento, vel aliter ei cognitum ſit heredem eum vocatum fuiſſe, annali tempore tranſlapſo nihil fecerit, ex quo vel adeundam vel renunciandam hereditatem manifeſtauerit: is cum ſucceſsione ſua ab huiuſmodi beneficio excludatur. Sin autem inſtante annali tempore deceſſerit: reliquum tempus pro adeunda hereditate ſuis ſucceſſoribus ſine aliqua dubietate relinquat: quo completo nec heredibus eius alius regreſſus in hereditatem habendam ſeruabitur. Recitata ſeptimo in nouo conſiſtorio palatij Iuſtiniani. Dat. III. Kalend. Nouemb. Decio v. c. Coſ.*

* Septimi liario, legendum. ſ. admonui.

Inſtitutus in diuerſis portionibus eiuſdem hereditatis, & ab eodem teſtatore, ſi vnam agnoſcit, omnes agnoſcere videtur. Alex.

XX. Idem A. Ioanni P. P.

QVidam elogio condito heredem ſcripſit in certas vncias, & poſt certa verba teſtamenti eundem in alias vncias, vel tantas, vel quantaſcunque, & tertio vel in aliam partem hereditatis, vel in quendam vnciarum modum: ille autem vnã inſtitutionem vel

vel duas admittens, vnam vel duas, vel quantaſcunque reſpuendas eſſe cenſuit. quærebatur apud veteres, ſi hoc ei facere permittatur. Similique modo dubitabatur, ſi impuberem quis filium ſuum heredem ex parte inſtituit, & quendam extraneum in aliam partē, quem pupillariter ſubſtituit: & poſtquā teſtator deceſſit, pupillus quidem patri eius heres extitit, extraneus autem hereditatem adiit: & poſtea adhuc in prima ætate pupillus conſtitutus ab hac luce ſubtractus eſt, & pupillaris ſubſtitutio locū ſibi vindicauit. Cúmq; ſubſtitutus eandem partem admittere noluit, quæſitum eſt, ſi poteſt iam heres ex principali teſtamento factus, pupillarem ſubſtitutionē repudiare? Vtranque igitur dubitationem ſimul decidendam eſſe cenſemus. Placuit etenim nobis, ſiue in inſtitutione,[a] *ſiue in pupillari ſubſtitutione, vt vel omnia admittantur, vel omnia repudiētur, & neceſſitas imponatur heredi particulari facto, vel aliam aut alias partes hereditatis admittere, vel etiā ſubſtitutionē pupillarem. Dat. Prid. Kalend. Maij Conſtantinopo. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* VV. CC.

[a] inſtitutionibus.

Obedientia ad vnum effectum, non extendit ſe ad alium. Bald.

XXI. Idem A. Ioanni P. P.

C*Vm*[a] *aliquis ſcripſit heredem eum qui de ſua conditione ei qui dominium eius*

[a] Ex 50. decisionibus. Cót.

vindicabat, in iudicio aduerſabatur: is autem qui dominum ſe eſſe dicebat, adire eum hereditatem imperabat, vt acquiſitio hereditatis per eum celebraretur, indignatus eſt quaſi domino ei parère: dubitatio veteribus exorta eſt, ſi qua pœna imponatur huiuſmodi inſolentiæ. Veteres in multas trahuntur * *ſententias: ſed nos eorum diſcordiam ſic eſſe decidendam cenſemus, vt diſtinctio ſubtilis cauſæ ei imponatur: vt ſi quidem ita ſcripta eſt inſtitutio,* Illum ſeruum illius heredem inſtituo: *quia apertiſſimum eſt, intuitu domini inſtitutionem eſſe conſcriptam, neceſſe ſit omnimodo per competentem iudicem eum compelli adire quidem hereditatem, & eam acquirere: nulli autem ex poſtfacto ſubiici grauamini, ſi liber pronuntietur: ſed omne ſiue lucrum ſiue damnum ad eum redundare, qui in ſeruitutem eum trahebat, & denegari ei & aduerſus eum omnes hereditarias actiones, nullo ei ex hoc præiudicio generando. Sin autem quaſi liber inſtitutus eſt, nulla domini vel ſerui mentione in inſtitutione habita: tunc nullo compelli modo eum adire hereditatem, nec denegari ei liberale iudicium: ſed & hereditatem per ſuum ius decurrere, & liberale iudicium ſuam expectare ſententiam, ſiue agente eo, ſiue pulſato: vt ſi quidem ſeruus pronuntietur, tunc domino ſuo hereditatem acquirat*

* retrahuntur.

quirat: ſin autem liber, eam adipiſcatur, ſi adire maluerit. Dat. II. *kalend.Maij, Conſtantinopoli poſt conſulatũ Lampadij & Oreſtis* V V. C C.

De inuentarij beneficio.

XXII. Idem A. ad Senatum.

SCimus [a] *iam duas eſſe promulgatas à noſtra clementia conſtitutiones: vnam* [b] *quidem de his qui deliberandum pro hereditate ſibi delata exiſtimauerint: aliam autem de improuiſis debitis, & incerto exitu per diuerſas ſpecies eis impoſito. Sed & veterem conſtitutionem non ignoramus, quam diuus Gordianus ad Platonem ſcripſit, de militibus qui per ignorantiam hereditatem adierunt: quatenus pro his tantummodo rebus conueniantur, quas in hereditate defuncti inuenerint: ipſorum autem bona à creditoribus hereditariis non inquietentur. Cuius ſenſus ad vnam præfatarum conſtitutionum à nobis redactus eſt. Arma etenim magis quàm iura ſcire milites ſacratiſſimus legiſlator exiſtimauit. Ex omnibus itaque iſtis vnam legem colligere, nobis apparuit eſſe humanum: & non ſolùm milites adiuuare huiuſmodi beneficio, ſed etiam ad omnes hoc extendere: non tantum ſi improuiſum emerſerit debitum, ſed etiam ſi oneroſam quis inueniat eſſe quam adiit hereditatem. ita enim nec ſatis neceſſarium delibera-*

[a] Ex 50. deciſ. quarũ meminit Impe. in præfat. huius codic. Cont.
[b] i.l.cũ antiquioribus.ĩ.e.

tionis erit auxilium, niſi hominibus formidoloſis, qui & ea timent quæ nulla digna ſunt ſuſpicione.

Cum igitur hereditas ad quendam ſiue ex teſtamento ſiue ab inteſtato ſit delata, ſiue ex aſſe, ſiue ex parte: ſi quidem recta via adire maluerit hereditatem, & ſpe certiſsima hoc fecerit, vel ſeſe immiſcuerit, vt non poſtea eam repudiet: nullo indiget inuentario, cum omnibus creditoribus ſuppoſitus ſit, vtpote hereditate ei ex ſua voluntate infixa. Similíque modo ſi non titubante animo reſpuendam vel abſtinendam eſſe crediderit hereditatem, & apertiſsime intra trium menſium ſpacium ex quo ei cognitum fuerit ſcriptum ſe eſſe vel vocatum heredem, ei renunciet: nullo nec inuentario faciendo, nec alio circuitu expectando, ſit alienus ab huiuſmodi hereditate, ſiue oneroſa ſiue lucroſa ſit. Sin autem dubius eſt vtrúmne admittenda ſit nécne defuncti hereditas: non putet ſibi eſſe neceſſariam deliberationem, ſed adeat hereditatem, vel ſeſe immiſceat: omni tamen modo inuentarium ab ipſo conficiatur, vt intra triginta dies poſt apertas tabulas, vel poſtquam nota fuerit ei apertura tabularum, vel delatam ſibi ab inteſtato hereditatem cognouerit, numerandos, exordium capiat, inuentarium ſuper his rebus quas defunctus mortis tempore habebat. & hoc inuent

uentarium intra alios ſexaginta dies modis omnibus impleatur ſub præſentia tabulariorum, " cæterorúmque qui ad huiuſmodi confectionem neceſſarij ſunt. ſubſcriptionem tamen ſupponere heredem neceſſe eſt, ſignificantem & quantitatem rerum, & quòd nulla malignitate circa eas ab eo facta vel facienda res apud eum remaneant: vel ſi ignarus ſit literarum, vel ſcribere præpediatur, ſpeciali tabulario ad hoc ſolum adhibendo, vt pro eo literas ſupponat, venerabili ſigno antea manu heredis præpoſito: teſtibus videlicet adſumendis qui heredem cognoſcant, & iubente eo tabularium pro ſe ſubſcribere, interfuerint. Sin autem à locis in quibus res hereditariæ, vel maxima pars earum poſita eſt, heredes abeſſe contigerit: tunc eis vnius anni ſpacium à morte teſtatoris numerandum damus ad huiuſmodi inuentarij conſummationem. ſufficit enim præfatum tempus, & ſi longiſsimis ſpaciis diſtant. tamen placuit dare eis facultatem inuentarij conſcribendi vel per ſe, vel per inſtructos procuratores in loca vbi res poſitæ ſunt, mittendos.

" Hodie ſolis tabulariis non confidit, ſed iubet omnes legatarios & fideicō miſſarios cōuocari, vel his abſentibus tres teſtes ciues fide dignos. Nouell. 1. §. hinc nobis. Cont.

Heres qui ſolenniter conficit inuentarium, vltra vires hereditatis non tenetur & Falcidia vtitur.

1 ¶ *Et ſi præfatam obſeruationem inuentarij fa*

ciendi ſolidauerint: hereditatem ſini periculo *Idem in
habeant, & legis Falcidiæ [a] *aduerſus legata-* Nouell.1.
rios vtantur beneficio: vt [a] *in tantum heredi-* Contius.
tariis creditoribus teneantur, in quantum res *& in.
*ſubſtantiæ ad eos deuolutæ valeant: & eis ſa-
tisfaciant qui primi veniant creditores: & ſi
nihil reliquum eſt, poſteriores venientes re-
pellantur: & nihil ex ſua ſubſtantia penitus
heredes amittant: ne dum lucrum facere ſpe-
rant, in damnum incidant. Sed & ſi lega-
tarij interea venerint: eis ſatisfaciant ex here-
ditate defuncti, vel ex ipſis rebus, vel ex ea-
rum forſitan venditione. Sin verò creditores
qui poſt emenſum patrimonium necdum com-
pleti ſunt, ſuperueniant: neque ipſum here-
dem inquietare concedantur, neque eos qui
ab eo comparauerint res quarum precia in le-
gata vel fideicommiſſa vel alios creditores pro-
ceſſerunt: Licentia creditoribus non denegan-
da aduerſus legatarios venire, vel hypothecis
vel indebiti condictione vti, & hæc quæ acce-
perint, recuperare: cum ſatis abſurdum ſit cre-
ditoribus quidem ius ſuum perſequentibus le-
gitimum auxilium denegari, legatariis verò
qui pro lucro certant, ſuas partes leges accom-
modare. Sin verò heredes res hereditarias cre-
ditoribus hereditariis pro debito dederint in ſo-
lutum, vel per dationem pecuniarum ſatis eis
fecerint: liceat aliis creditoribus qui ex ante-*

riorib

rioribus veniunt hypothecis, aduerſus eos venire, & à poſterioribus creditoribus ſecundum leges eas abſtrahere vel per hypothecariam actionem, vel per condictionem ex lege, niſi voluerint debitum eis offerre. Contra ipſum tamen heredem (ſecundum quod ſæpius dictum eſt) qui quantitatem rerum hereditariarum expendit, nulla actio extendatur. Sed nec aduerſus emptores rerum hereditariarum quas ipſe heres pro ſoluendis debitis vel legatis vendidit, venire alij concedatur: cum ſatis anterioribus creditoribus à nobis prouiſum eſt vel ad poſteriores creditores, vel ad legatarios peruenientibus, & ſuum ius perſequentibus.

Expenſa funeris teſtamenti, & inuentarij, & aliarum cauſarum neceſſariarum facta per heredem qui facit inuentarium: ante omnia deducitur de hereditate. Alex.

2 ¶ *In computatione autem patrimonij damus ei [licentiam [a]] excipere & retinere quicquid in funus expendit, vel in teſtamenti inſinuationem, vel in inuentarij confectionem, vel in alias neceſſarias cauſas hereditatis approbauerit ſeſe perſoluiſſe. Si verò & ipſe aliquas contra defunctum habebat actiones: non hæ confundantur, ſed ſimilem cum aliis creditoribus per omnia habeat fortunam: temporum*

[a] deeſt, & rectè.

tamen

tamen prærogatiua inter creditores ſeruanda.

Creditores & legatarij probare poſſunt maiorem eſſe ſubſtantiam, quã in inuentario ſit deſcripta.. Alex.

¶ Licentia danda creditoribus, ſeu legatariis, vel fideicommiſſariis, ſi maiorem putauerint eſſe ſubſtantiam à defuncto derelictam, quàm heres in inuentario ſcripſit, quibus voluerint legitimis modis quod ſuperfluum eſt approbare, vel per tormenta [a] *forſitan ſeruorum hereditariorum ſecundum anteriorem noſtram legem quæ de quæſtione ſeruorum loquitur, vel per ſacramentum illius, ſi aliæ probationes defecerint: vt vndique veritate exquiſita, neque lucrum neque damnum aliquod heres ex huiuſmodi ſentiat hereditate: illo videlicet obſeruando, vt ſi ex hereditate aliquid heredes ſurripuerint, vel celauerint, vel amouendum curauerint poſtquam fuerint conuicti, in duplum hoc reſtituere, vel hereditatis quãtitati computare compellantur.* 3

[a] Citãtur hæc verba in Nouel. 1.

Intra tempus datum ad confectionem inuentarij, non poteſt heres à creditoribus vel legatariis conueniri. Alex.

¶ Donec tamen inuentarium conſcribitur: vel ſi res præſto ſint, intra tres menſes: vel ſi abfuerint, intra annale ſpacium ſecundum anteriorem diſtinctionem, nulla erit licentia neque 4

neque creditoribus neque legatariis vel fidei-commiſſariis eos vel inquietare, vel ad iudicium vocare, vel res hereditarias quaſi ex hypothecarum auctoritate vindicare: ſed ſit hoc ſpacium ipſo iure pro deliberatione heredibus conceſſum: nullo ſcilicet ex hoc interuallo creditoribus hereditariis circa temporalem præſcriptionem præiudicio generando.

Qui inuentarium ſolenniter non facit, creditoribus in ſolidum tenetur: & Falcidiam non detrahit. Alex.

5 ¶ *Sin verò poſtquam adierint, vel ſeſe immiſcuerint, præſentes vel abſentes inuentarium facere diſtulerint, & datum iam à nobis tempus ad inuentarij confectionem effluxerit: tunc ex eoipſo quòd inuentarium ſecundum formam præſentis conſtitutionis non fecerint, & heredes eſſe omnimodo intelligantur, & debitis hereditariis in ſolidum teneantur: nec legis noſtræ beneficio perfruantur, quam contemnendam eſſe cenſuerunt.*

Tempus ad deliberandum, quod hodie non eſt neceſſarium, eſt tempus anni, quando impetratur à principe. Alex.

6 ¶ *Et hæc quidem de his ſancimus, qui deliberationem nullam petendam eſſe curauerint: quam putamus quidem penitus poſt hanc legem eſſe ſuperuacuam, & debere ei derogari. Cum enim liceat eis & adire hereditatem, &*

ſine

ſine damno ab ea diſcedere ex præſentis legis auctoritate: quis locus deliberationi relinquitur? Sed quia quidam vel vana formidine, vel callida machinatione, pro deliberando nobis ſupplicandum neceſſarium eſſe exiſtimant, quatenus eis liceat annale tempus tergiuerſari, & hereditatem inſpicere, & alias contra eam machinationes excogitare, & eandem deliberationem flebilibus adſertionibus repetita prece ſæpius accipere: ne quis nos putauerit antiquitatis penitus eſſe contemptores, indulgemus quidem eis petere deliberationem vel à nobis vel à noſtris iudicibus: non tamen amplius ab imperiali quidem culmine vno anno, à noſtris verò iudicibus nouem menſibus: vt neque ex imperiali largitate aliud tempus eis indulgeatur: ſed & ſi fuerit datum, pro nihilo habeatur. Semel enim, & non ſæpius eam peti concedimus.

Qui petit tempus ad deliberandum: licet inuentarium fecerit, & hereditatem adierit, vel intra dictum tempus non repudiauerit (quod pro aditione habetur) tenetur creditoribus hereditariis in ſolidum: & vtitur Falcidia ſicut olim. Alex.

¶ *Sin autem hoc aliquis fecerit, & inuentarium conſcripſerit (neceſſe eſt enim omnimodo deliberantem inuentarium cum omni ſubtilitate facere) non liceat ei poſt tempus præſtitutum, ſi non recuſauerit hereditatem, ſed* 7

adire

adire maluerit, noſtræ legis vti beneficio: ſed in ſolidum ſecundum antiqua iura omnibus creditoribus teneatur. Cum enim gemini tramites inuenti ſint, vnus quidem ex anterioribus, qui deliberationem dedit: alter autem rudis & nouus à noſtro numine repertus, per quem adeuntes ſine damno conſeruantur: electionem ei damus, vel noſtram conſtitutionem eligere, & beneficium eius ſentire: vel ſi eam aſpernandam exiſtimauerit, & ad deliberationis auxilium conuolauerit, eius effectum habere: & ſi non intra datum tempus recuſauerit hereditatem, omnibus in ſolidum debitis hereditariis teneatur: & non ſecundum modum patrimonij, ſed etiam ſi exiguus ſit cenſus hereditatis, tamen quaſi heredem eum in totum obligari. & ſibi imputet, qui pro nouo beneficio vetus elegerit grauamen. & ideo ad ipſam deliberationis dationem, & diuinum reſcriptum ſuper hac promulgatum, hoc adiici volumus, vt ſciant omnes, quòd omnimodo poſt petitam deliberationem ſi adierint, vel pro herede geſſerint, vel non recuſauerint hereditatem, omnibus in ſolidum hereditariis oneribus teneãtur. Si quis autẽ temerario propoſito deliberationẽ quidem petierit, inuẽtarium autẽ minimè conſcripſerit, & vel adierit hereditatẽ, vel minimè eã repudiauerit: non ſolũ creditoribus in ſolidũ tenea-

tur,

tur, ſed etiam legis Falcidiæ beneficio minimè vtatur. Quòd ſi poſt deliberationem recuſauerit, inuentario minimè conſcripto: tunc res hereditarias creditoribus, vel his qui ad hereditatem vocantur, legibus reddere compelletur: quantitate earum ſacramento res accipientium manifeſtanda, cum taxatione tamen à iudice ſtatuenda.

Per hanc conſtitutionem eſt derogatum tribus conſtitutionibus, de quibus eſt facta mentio in principio huius legis. Alex.

¶ *Notiſſimum autem eſt hac conſtitutione,* 8 *quæ omnes caſus continet, noſtris conſtitutionibus iam pro eiſdem capitulis promulgatis eſſe derogatum, quarum altera etiam Gordianæ conſtitutionis ſenſus continebatur. Cum enim ampliore tractatu habito, melior exitus inuentus ſit, & tribus conſtitutionibus in vnum congregatis, vnus appareat & in milites & in alios omnes iuris probabilis articulus: eapropter ex anterioribus inquietari noſtro ſubiectos imperio non patimur: ſcilicet vt milites etſi propter ſimplicitatem præſentis legis ſubtilitatẽ non obſeruauerint, in tantum tamen teneantur, quantum in hereditate inuenerint. Quam, patres conſcripti, in huiuſmodi caſibus in poſterum obtinere ſancimus. Dat. v. Kal. Decemb. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* vv. cc.

DE

DE REPVDIANDA VEL ABSTINENDA HEREDITATE.

TIT. XXXI.

Suus à paterna hereditate abſtentus, præſumitur per actum cõtrarium abſtentionem reuocare, & velle adire, niſi probet contrarium. Saly.

I. Imp. ANTONIN. A. Mutatio.* *Mutiano

SI paterna hereditate te abſtinuiſſe conſtiterit, & non vt heredem in domo, ſed vt inquilinum, vel cuſtodem, vel ex alia iuſta ratione habitaſſe liquidò fuerit probatum: ex perſona patris conueniri te procurator meus prohibebit. PP. *Id. Iul. Meſſala & Sabino Conſſ.*

Suus non præſumitur abſtentionem reuocare, quando reperitur ex cauſa noua poſſidere. Alex.

II. Idem A. Seuero.* *Sabino.

SI paterna hereditate te abſtinuiſti: non ideo quòd à creditoribus fundos comparaſti (ſi modò id bona fide feciſti) à poſterioribus, qui ſub eiſdem obligationibus pecuniam patri crediderunt, iure conueniris. S. PP. V. *Kal. Iulij, Læto* II. *& Cereale Conſſ.*

Inutilis tranſactio, non habet in ſe pactum. Bald.

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. & cc. Theodotiano.

SVus heres exceptione pacti, qui teſtamẽtum iniuſtum adſeuerans, poſtea nihil ſe de paterna ſucceßione petiturum non ex cauſa donationis, ſed tranſigẽdi animo in iure profeſſus eſt: cum reſpuere quæſitam nequiret hereditatem, & tranſactio nullo dato vel retento ſeu promiſſo minimè procedat, ſubmoueri non poteſt. Sine die, Cæſſ. Conſſ.

Semel heres per repudiationem non deſinit eſſe heres, ſed confeſſus in iudicio, pro iudicato habetur. Bald.

IIII. Iidem AA. & cc. Modeſtino militi.

SIcut maior vigintiquinq; annis antequam adeat, delatam repudiãs ſucceßionem, pòſt quærere non poteſt: ita quæſitam renunciando nihil agit, ſed ius quod habuit, retinet: nec quòd confeſſos in iure pro iudicatis haberi placuit, ad vocem repudiantis hereditatem, ſed ad certam quantitatem deberi confitentem pertinet. S. V. *Kal. Ianua. Sirmij,* AA. *Conſſ.*

Pupillus hereditatem etiam damnoſam repudiare non poteſt. Bald.

V. Iidem AA. & cc. Claudianæ.[a]

[a] Claudinæ.

PVpillorum repudiatio delatæ hereditatis ſine tutore auctore facta, nihil eis nocet. S. II. *Kal. Ianua. Sirmij,* AA. *Conſſ.*

Suus abſtentionem non reuocat, vbi res ſunt alienatę, niſi beneficio minoris ætatis. Alex.

VI. *Imp.*

VI. Imp. IVSTINIAN. A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis *ſuus recuſauerit paternam hereditatem, deinde maluerit eam adire: cum fuerat indiſtinctè ei remiſſum, * donec res paternæ in eodem ſtatu permanent, hoc facere, & poſt multum temporis licebat ei ad eandem hereditatem redire: hoc corrigentes, ſancimus, ſi quidem res iam venditæ ſunt: vt nullus aditus ei ad hereditatem reſeruetur. quod & antiquitas obſeruabat. Sin autem res alienatæ non ſunt: ſi quidem maior annis cõſtitutus eſt, & tempora reſtitutionis nulla ei ſuperſunt: intra trium annorum ſpacium tantummodo huiuſmodi ei detur licentia. Sin autem vel minor eſt, vel in vtili tempore conſtitutus: tunc poſt impletum quadriennium (quod ſpacium pro vtili anno qui reſtitutionibus dabatur, præſtitutum eſt) aliud triennium ei indulgeri, intra quod poteſt rebus in ſuo ſtatu manentibus adire hereditatem, & ſuam abdicationem reuocare. Quo tempore tranſacto, nullus aditus penitus ad paternam hereditatem ei reſeruetur: niſi fortè adhuc eo in minore ætate conſtituto res venditæ ſint. Tunc etenim per in integrũ reſtitutionem non denegatur ei adire hereditatem, & res recuperare, & creditoribus paternis ſatiſfacere. Dat. XV. Kal. Nouemb. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC. anno ſecũdo.

*al. ſi quis filius heres recuſauerit. aliàs ſi quis ſuus heres recuſa. Cont.

*permiſſum. vete rectè. Contius.

QVEMADMODVM TESTAMENTA APERIANTVR, INSPICIANTVR, ET deſcribantur.

TIT. XXXII.

Teſtamentum petitur aperiri per officium iudicis. Alex.

I. Imp. ALEXANDER A. Proculæ.

V T teſtamentum quod dicis factum, proferatur, & publicè recitetur, competens iudex iubebit. P P. I I. *Kalend. April. Maximo* II. & *Aeliano Coſſ.*

Teſtamenta debent aperiri ſecundum conſuetudinem loci vbi fit apertio. Alex.

II. Impp. VALERIA. & GALLIEN. A A. Alexandro.

TEſtamenti tabulas ad hoc tibi à patre datas, vt in patriam perferantur, affirmans: potes illuc perferre, vt ſecundum leges moréſque locorum inſinuentur: ita ſcilicet, vt teſtibus non præſentibus, adire prius vel pro tribunali vel per libellum rectorem prouinciæ procures: ac permittente eo, honeſtos viros adeſſe facias, quibus præſentibus aperiantur, & ab his rurſum obſignentur. P P. XII. K*alen. Ianuarij, Maximo* I I. & *Glabrione Conſſ.*

III.

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. & CC. Ariſtoteli.[a]

[a] Ariſtoliæ.

[b] ſcilicet teſtaméti.

Ius [b] quod ad cauſam nouiſſimi patris veſtri iudicij pertinet, de calumnia tibi iuranti, præter partem quam aperiri defunctus vetuit, vel ad ignominiam alicuius pertinere dicitur, inſpiciendi ac deſcribendi, præter diem & conſulem, rector prouinciæ facultatem fieri iubebit. Dat. VI. Kal. Maij, CC. Conſſ.

Eodem modo publicantur & aperiuntur codicilli, quo & teſtamentum. Bal.

IIII. Imppp. GRATIA. VALENTINVS & THEOD. AAA. ad Heſperium P.P.

Codicillos, ſeu ſcripturam quolibet tenore formatam, ea oportebit obſeruatione in publicum proferri, qua teſtamenta panduntur. Dat. III. Kalend. Auguſt. Mediolani, Auſonio & Olybrio Conſſ.

DE EDICTO DIVI HADRIANI TOLLENDO: ET quemadmodum ſcriptus heres in poſſeſsionem mittatur.

TIT. XXXIII.

In adipiſcenda poſſeſsione, inſtitutus præfertur ſubſtituto vulgari. Alex.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Lucillo.[a]

[a] Lucillæ.

C*VM inter inſtitutum & ſubſtitutum cõtrouerſia moueatur: eum qui primo loco inſtitutus eſt, induci in poſſeſſionem oportet.* PP. XII. *Kalen. Decemb. Dextro & Priſco Conſſ.*

Vitium teſtamenti inuiſibile, non impedit heredem mitti in poſſeſsionem. Alex.

II. Imp. ALEXAN. A. Eutacto.

*Eutaracto.

Q*Vamuis quis ſe filium defuncti præteritum eſſe alleget, aut falſum vel inofficioſum teſtamentum, ſeu alio vitio ſubiectum, vel ſeruus defunctus eſſe dicatur: tamen ſcriptus heres in poſſeſſionem mitti ſolet.* PP. VI. *Kal. Nouemb. Maximo* II. *& Æliano Conſſ.*

III. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præf. præt.

E*Dicto diui Hadriani quod ſub occaſione viceſimæ partis hereditatis introductum eſt, cum multis ambagibus, & difficultatibus, & indiſcretis narrationibus penitus quieſcente, quia & viceſima hereditatis ex noſtra receſſit republica: antiquatis nihilo minus & aliis omnibus quæ circa repletionem vel interpretationem eiuſdem edicti promulgata ſunt: ſancimus, vt ſi quis ex aſſe vel ex parte inſtitutus, competenti iudici teſtamentum oſtenderit non cancellatum, neque abolitum, neq; ex quacunque ſua formæ parte vitiatum, ſed quod in prima*

ma figura ſine omni vituperatione appareat, & depoſitionibus teſtium legitimi numeri vallatum ſit: mittatur quidem in poſſeſsionem earum rerum quæ teſtatoris mortis tempore fuerunt, non autem legitimo modo ab alio detinentur, & eam teſtificatione publicarum perſonarum accipiat. Sinautem aliquis contradictor extiterit: tunc in iudicio competenti, cauſæ in poſſeſsionem miſsionis, & ſubſecutæ contradictionis ventilētur: & ei poſſeſsio acquiratur, qui potiora ex legitimis modis iura oſtenderit: ſiue qui miſſus eſt, ſiue qui antea detinens contradicendum putauit, nullis anguſtiis temporum huiuſmodi miſsione coartanda: ſed ſiue tardius, ſiue præmaturè aliquis miſſus eſt: legis tantummodo arbitrium requiratur & cauſa, vnde vel miſsio vel contradictio exoritur. Siue enim poſt annale tempus, ſiue poſt maioris æui curricula aliquis fuerit miſſus, ſi tamen ex legitimè formato teſtamēto miſsio procedat, nullum ei temporis obſtaculum obiiciatur: niſi tantum temporis effluxerit, quod poſsit vel poſſeſſori pleniſsimè ſecuritatem ſuper dominio præſtare, vel ipſi qui miſſus eſt, omnem intentionem excludere. Si enim vel ex vna parte, vel ex vtroque latere temporis prolixitas occurrerit: maniſeſtiſsimum eſt non ſolum miſsionem, ſed etiam ipſam principalem cauſam eſſe ſopitam. Datum XII. Kalend. April. Conſtantinop. poſt

Conſulat. Lampadij & Oreſtis V V. C C.

SI QVIS ALIQVEM TESTARI PROHIBVERIT, *vel coëgerit.*

TIT. XXXIIII.

I. Imp. ALEXANDER A. Seueræ.

CIVILI *diſceptationi crimen adiungitur, ſi teſtator non ſua ſponte teſtamentum fecit, ſed compulſus ab eo qui heres eſt inſtitutus, vel à quolibet alio, quos noluerit ſcripſit heredes. S.* X V. *Kal. Ian. Alexandro* A. *& Conſule.*

Priuatur ſucceſsione, qui impedit aliquem quo minus teſtetur. Saly.

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIA. AA. & CC. Nicagoræ.

EOS *qui ne teſtamentum ordinaretur, impedimento fuiſſe monſtrantur, velut indignas perſonas à ſucceßionis compendio remoueri, celeberrimi iuris eſt.* P P. *Kalend. Ianua. Diocletiano* II. *& Ariſtobulo Conſſ.*

Inſtitutio facta blando ſermone, non eſt vitioſa. Saly.

III. Iidem AA. & CC. Eutychidi.

*nec captatoriū. Contius.

IVdicium *vxoris poſtremum in ſe prouocare martiali ſermone, non eſt criminoſum.** *Datum* V. *Kal. Ianua.* C C. *Conſſ.*

De

DE HIS QVIBVS VT INDIGNIS HEREDITATES AVFERVNTVR: ET ad ſenatuſconſultum Silanianum.

TIT. XXXV.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Celeri.*

HEREDES *quos necem teſtatoris inultam omiſiſſe conſtiterit fructus integros cogantur reddere. Neque enim bonæ fidei poſſeſſores ante controuerſiam illatam videntur fuiſſe, qui debitum officium pietatis ſcientes omiſerunt. Ex hereditate autem rerum diſtractarum, vel à debitoribus acceptæ pecuniæ poſt motam litem bonorum, vſuras inferant. quod in fructibus quoque locum habere, quos in prædiis hereditariis inuentos, aut exinde perceptos vendiderint, procul dubio eſt. Vſuras autem ſemiſſes dependere ſatis eſt. Dat.* XV. *Kal. April. Chilone & Libone Conſſ.*

* Hãc Seueri epiſtolam ad Celeré vocat Vlpia. l. Item veniunt. §. petitã. ff. de petiti. heredita. Contius.

Factum defuncti maioris, non retractatur ex perſona heredis minoris. Alex.

II. Iidem AA. Vero.*

POlla *quidem liberam habuit adminiſtrandi patrimonij ſui poteſtatem: nec idcirco quòd pupillus illi heres extitit, ea quæ ab ipſa finita ſunt, reuocari in diſceptationem oportet.*

* Veroſolæ.

Sed ſi pupilli nomine falſum dicere vis teſtamentum, de quo per Pollam tranſactum eſt, potes experiri: dum memineris, ſi in cauſa non obtinueris, & portionem quam ex eo teſtamento pupillus habet, te ei ſaluam facturum (quam adimi pupillo neceſſe erit ſecundum iuris formam) & de calumnia tua præſidem deliberaturum, quamuis pupilli nomine agere videaris, cum retractas ea quæ finita ſunt per coheredem. PP. VII. *Kal. Maij, Antonino* A. III. *& Geta* III. *Conſſ.*

III. Imp. ALEX. A. Antiochiano.

SI ea quæſtio infertur filiis eius quam conſobrinam tuam dicis, quòd tabulæ teſtamenti patris eorum qui à familia interfectus dicebatur, priuſquam quæſtio de ſeruis haberetur, apertæ & recitatæ ſunt: propter ampliſſimi ordinis conſultum hereditas à fiſco vindicatur: & ideo agi cauſa apud procuratorem meum debet: quia non eo tempore pupilli fuerunt. PP. II. *Non. April. Alexandro* A. *Conſ.*

Hereditas in codicillis directo adimi non poteſt. Alex.

IIII. Idem A. Philomuſo.

HEreditas in teſtamento data, per epiſtolam vel codicillos adimi [verbis[a] directis] non potuit: quia tamen teſtatrix voluntatem ſuam non mereri vnum ex heredibus ſuis declarauit: merito eius portio non iure ad alium tranſlata,

[a] deeſt. & rectè.

tranſlata, fiſco vindicata eſt. Libertates autem in eadem epiſtola datæ, peti poterunt. PP. II. *Kal. Decembr. Maximo* II. *&* *Aeliano Conſſ.*

Qui expenſas funeris non facit vt teſtator iuſsit, non propterea remouetur vt indignus. Bald.

V. Idem A. Tyranno.

NON oportet vt indignis heredibus ſucceſsiones auferri prætextu quòd in ſepultura ſupremis [iudiciis vel voluntatibus] defunctorum obtemperatum non fuiſſet. PP. VII. *Id. Mart. Iuliano* II. *& Criſpino Conſſ.*

Crimen inultæ necis non obiicitur minoribus, ſed maioribus. Salyc.

VI. Idem A. Venuſto & Clementino.

MInoribus vigintiquinque annis heredibus non obeſſe crimen inultæ mortis placuit. Cum vos autem etiam accuſationem pertuliſſe, & quoſdam ex reis punitos proponatis: licet is qui mandaſſe cædem dicitur, prouocauerit: vereri non debetis, ne quam hereditatis paternæ quæſtionem à fiſco meo patiamini. Conuenit enim pietati veſtræ reſpondere cauſam appellationis reddenti. Quòd ſi maioris ætatis fuiſſetis: etiam ex neceſsitate prouocationis certamen implere deberetis, vt poſſetis adire hereditatem.* PP. XV. *Kal. Iul. Alexandro* A. III. *& Dione Conſſ.* *& cauſam.

Qui

Qui non eſt in culpa, non debet eſſe in pœna. Bald.

VII. Idem A. Vitaliæ.

SI ideo vltio necis teſtatoris non eſt deſiderata, quia cædis autores reperiri nõ potuerint: obeſſe heredibus, ex quo[a] nulla eorum culpa detegitur, non oportet. PP. Idib. Mart. Lupo & Maximo Conſſ.

[a]in quo.

Delictum perſiſtentiæ purgatur per deſiſtentiam: & non dicitur perfectum, niſi per perſeuerantiam. Bald.

VIII. Imp. GORDIANVS A. Tatiæ.

ALia cauſa eſt eius qui falſi inſtituta accuſatione, ad finem vſque quod inſimulabat perduxit, & cõtrariam ſententiam meruit: alia eius, qui inchoatam accuſationẽ non pertulit: cum in illius quidem partem ſuccedat fiſcus: hic autem, qui contrariam iudicis ſententiam non ſuſtinuit, ſuæ partis non perdat perſecutionem. PP. XV. Kalend. Febr. Gordiano A. & Auiola Conſſ.

Si occiſores ignorantur, poteſt hereditas adiri impunè. Alex.

IX. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Ælianæ.

CVm fratrem tuum veneno peremptum eſſe adſeueres: vt effectus ſucceſſionis eius tibi non auferatur, mortem eius vlciſci te neceſſe eſt. Licet enim hereditatẽ eorum, qui clandeſtinis inſidiis perimuntur, hi qui iure vocantur, adire non vetantur: tamen ſi interitũ non

fuerint

fuerint vlti, ſucceßionem obtinere non poſſunt.
PP.* *Tiberiano & Dione Coſſ.*

Heredi ſcripto à legitimo præuento, non aufertur hereditas à fiſco, ſi mora vel culpa non poſſit ei imputari. Saly.

x. Iidem AA. & CC. Syluanæ.

Sororem fratris necem iure licito vindicantem, euincere ab vxore rectè ſcripta ſuceßionem non conuenit. ſecundum quæ ſi fiduciam innocentiæ geris, & neque dolo malo tuo maritum necatum, neq; aliàs indignam te ſucceßione probari poſſe confidis: aduerſus omnem calumniam maximam habes ſecuritatē. Dat. XII. *Kal. Maij, Sirmij* CC. *Conſſ.*

Dilatio ad vindicandum necem defuncti, non nocet heredi interim morienti, nec ſeruis libertate donatis, nec aliis legatariis. Saly.

XI. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfec. præto.

Cvm Silanianum[a] *ſenatuſconſultum à nobis tam laudandū, quàm corroborandum eſt, necnon diui Marci oratio,*[b] *quæ circa id facta eſt: inuenimus autem nullam in ea mentionem libertatis factam, & veteres mouit quædam de libertatibus relictis in teſtamento necati teſtatoris quæſtio: neceſſarium nobis viſum eſt & hanc dirimere. Hi enim qui libertate fuerant in hoc teſtamento donati, ſi eam accepiſſent, lucrum quod eis in medio tempore accidit, poterant ſibi acquirere. Interea autem*

[a] Factum tēporibus Auguſti. Cont.

[b] quæ multo poſterior fuit s. c. Silaniano.

procra

procraſtinatione propter necis vindictam habita, hoc minimè ad eos peruenit, & poſtea in libertatem deducti periclitabantur. Sed ne medium tempus fieret eis damnoſum, & maximè ſi ancillæ in medio pepererint, & poſtea hereditas adita ſit: belliſsimum nobis videtur, diui Marci prudentiſsimi principis orationem & in libertatibus producere, ne princeps philoſophiæ plenus aliquid videatur imperfectum ſanxiſſe: ſed ita in hereditatibus, & legatis, & fideicommiſsis, & maximè in libertatibus, quas ſemper philoſophia amplectitur, extendatur eius oratio: vt & lucrum quod in medio accidit eis poſt libertatem acceptam reſtituatur: & partus liber & ingenuus eſſe intelligatur: nullaque machinatione huiuſmodi præpeditio dãnum aliquod irrogare concedatur: vt & libera eorum poſteritas, ſi in medio fuerint ab hac luce ſubtracti, ſuorum genitorum commodum conſequatur. Merito enim nobis ſacratiſsimi Marci per omnia conſtitutionem replere placuit. nihil etenim actũ eſſe credimus, dum aliquid addendum ſupereſt. Datum XV. *kalend. Maij, Conſtantinopol. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* VV. CC.

XII. Idem A. Ioanni præfecto præto.

T*Alis de antiquo iure dubietas noſtræ ſerenitati ſuggeſta eſt propter ſenatuſconſultum*

ſultum Silanianum, & ſeruos qui ſupplicio afficiuntur, ſub eodem tecto commorantes, & non ſuum auxilium domino per inſidias occiſo præbentes. Veteres enim certum non faciunt, quin intellectus de verbis, ſub eodem tecto, *ſignificatur: ſiue in eodem cubiculo, ſiue in triclinio, vel porticu, vel in aula hæc appellatio accipi debeat: adiicientes, ſi dominus in via vel in agro fuerit interfectus, eos ſeruos puniri qui præſto erant, & non auxilium ad prohibendum periculum præbuerunt, nulla diſtinctione ſuper qualitate præſentiæ vtentes. Nos igitur omnem eis occaſionem ad declinanda ſupplicia ſuper negligentia ſalutis domini ſui amputantes, ſancimus, omnes ſeruos ex quocunque loco, ſiue in domo, ſiue in via, ſiue in agro, poſſint clamorem exaudire, vel inſidias ſentire, & non auxilium tulerint: ſupplicio ſenatuſconſulti ſubiacere. Oportet enim eos vbicunque ſenſerint dominum periclitantem, ad prohibendas inſidias concurrere. Datum* XV. *kalend. Nouembr. Conſtantinopo. poſt conſulatum Lãpadij & Oreſtis* VV.CC. *anno ſecũdo.*

DE CODICILLIS.

TITVLVS XXXVI.

Natiuitate poſthumi præteriti rumpitur teſtamentum, & etiam codicilli ab eo dependentes. Alex.

I. *Imp.*

* Muciano.

I. Imp. ALEXANDER A. Mocimo, * & aliis.

*Rupto quidem teſtamento poſthumi agnatione, codicillos quoque ad teſtamentum pertinētes non valere, in dubium non venit. Sed cum poſt ruptum teſtamentum patrem pupillorum veſtrorum literas emiſiſſe proponatis quibus præcedens iudicium confirmauit: prætor nihil contra ius fecit, ſi nouiſſimam eius voluntatem ſecutus, relictum teſtamento reipublicæ fideicommiſſum vt * ex codicillis relictum, præſtandum eſſe pronunciauit.* PP. III. *Kalend. Iul. Maximo* III. *& Paterno Conſſ.*

* velut.

In codicillis non poteſt directo dari vel adimi hereditas, ſed per fideicommiſſum ſic. Bal.

II. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS C. Aſclepiodotæ.

Hereditatem quidem neque dari neque adimi codicillis poſſe, manifeſtum eſt. Verbis tamen precariis per huiuſmodi etiam nouiſſimi iudicii ordinationem iura non faciunt irritas voluntates. Vnde inefficaciter te codicillis rogatam eſſe, vt quibuſdam rebus contenta portionem quam teſtamento fueras conſecuta, aliis reſtitueres, falſo tibi perſuaſum eſt. PP. *Idib. Octob. Peregrino & Aemiliano Conſſ.*

Per

Per ſequentes codicillos nõ derogatur præcedentibus, niſi quatenus inuicem ſunt contrarij. Alex.

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Hyacintho & aliis.

CVm proponatis pupillorum veſtrorum matrem diuerſis temporibus ac diſſonis voluntatibus duos codicillos ordinaſſe: in dubium non venit, id quod priori codicillo inſcripſerat, per eum in quem poſtea ſecreta voluntatis ſuæ contulerat, ſi à prioris tenore diſcrepat, & contrariam voluntatem continet, reuocatum eſſe. PP. VI. *Id. Septembr. ipſis* IIII. *&* III. AA. *Coſſ.*

In vltima voluntate non requiritur præſentia grauati, vel onerati: nec etiam præſentia coniunctorum. Bal.

IIII. Iidem AA. & CC. Stratonico.

NOn idcirco minus, quòd inteſtato te abſente codicillos mater tua fecit: hi quibus precariis verbis adſcripta ſunt, relicta capiunt. Sine die & conſule.

Ei qui negat aliquem fuiſſe ſanæ mentis, incumbit onus probandi. Alex.

V. Iidem AA. & CC. Flauiæ.

NE codicillos quidem furentem poſſe facere, certiſſimi iuris eſt. Si igitur ſcriptura velut codicillorum patris tui fuit prolata, vt aliquid ex hac peti poſſit: adſeuerationi tuæ

mentis eum compotem fuiſſe negãtis, fidem adeſſe probari conuenit. Dat. VI. *Kalen. Decem. Diuelli* CC. *Coſſ.*

Codicilli confirmati in teſtamento, valent ſiue præcedat teſtamentum, ſiue ſequatur. Alex.

VI. Iidem AA. & CC. Demoſtheni.

SIue initio, quæ fuerat codicillis relicturus generaliter, ſiue nouiſſimè relicta ſeruari mandauerit: confirmatione munitus; nullam iuſtam gerere ſolicitudinem potes. Dat. III. *Idus Decembr. Nicomediæ,* CC. *Coſſ.*

Illa quæ habent diuerſa nomina, & quæ habent diuerſos tractatus, dicuntur habere diuerſos effectus. Alex.

VII. Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum PP.

*SI idem codicilli quod teſtamenta poſſent: cur diuerſum his inſtrumentis vocabulum mandaretur, quæ vis ac poteſtas vna ſociaſſet? Igitur ſpecialiter codicillis inſtituendi ac ſubſtituendi poteſtas iuris auctoritate data non eſt. Dat.** III. *Iun. Pacatiano & Hilariano Coſſ.*

Ex eadem ſcriptura nõ poteſt quis petere hereditatem ex teſtamento & ex codicillis. Saly.

*Ex Codice Theodoſiano lib. 4. ti. 4. l. 7.

VIII. Imp. THEODOSIVS A. Aſclepiodoto P. P.

SI quis agere ex teſtamento quolibet modo, ſiue ſcripto, ſiue ſine ſcriptura confecto,

da

de hereditate voluerit: ad fideicommiſsi perſecutionem adſpirare cupiens, minimè permittatur. Tantum enim abeſt vt aditum cuiquam pro ſuo migrãdi deſiderio cõcedamus: vt etiam illud ſanciamus, ſi teſtator faciens teſtamentum, in eodem pro codicillis etiã id valere complexus ſit: qui hereditatem petit, ab ipſis intentionis exordiis, vtrum velit eligendi habeat poteſtatem, ſciens ſe vnius electione alterius ſibi aditum præcluſiſſe: ita vt ſiue bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas, ſiue ſecundum nuncupationem, cateráſque ſimiles poſtulauerit, aut certè [a] *mitti ſe in poſſeſsionem ex more petierit: ſtatim inter ipſa huius iuris auſpicia propoſitum ſuæ intentionis explanet.* [b] *Illud quoque pari ratione ſeruandum eſt, vt teſtator qui decreuit facere teſtamentum, ſi id adimplere nequiuerit, inteſtato videatur eſſe defunctus, nec tranſducere liceat ad fideicommiſsi interpretationem, velut ex codicillis vltimam voluntatem: niſi id ille complexus ſit, vt vim etiam codicillorum ſcriptura debeat obtinere: illo electionis videlicet iure perdurante, vt qui ex teſtamento agere voluerit, ad fideicommiſſum migrare non poſsit. Si quis verò ex parentibus vtriuſque ſexus, ac liberis vſque ad quartum gradum agnationis vinculis alligatus, vel cognationis nexu conſtrictus vſque ad tertium, ſcriptus heres fuerit, vel nuncupatus,*

[a] Ex edicto D. Hadriani, additur in Codice Theodoſiano. Cõtius.

[b] Multa hîc abſcidit Iuſtinianus quæ ſunt in Codice Theodoſiano. Cõtius.

in eo videlicet teſtamento, quod teſtator vicem quoque codicillorum voluit obtinere: licebit ei, ſi de hereditate ex teſtamento ſecundum mortui voluntatem agens fuerit ſuperatus, vel certè ipſe ſponte voluerit, ad fideicommiſsi ſubſidium conuolare. non enim par eadémque ratio videtur, amittere debita, & lucra non capere. In omni autem vltima voluntate, excepto teſtamento, quinque teſtes vel rogati, vel qui fortuitu venerint, in vno eodémque tempore debent adhiberi: ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis voluntas conficiatur: teſtibus videlicet, quando in ſcriptis voluntas componitur, ſubnotationem ſuam accommodantibus. Datum XV. *Kalend. Mart. Conſtantinop. Victore* V.C. *Coſ.*

DE LEGATIS.

TIT. XXXVII.

a legendum Sextiæ Baſiliæ, ex manuſ. & Pand. Flor. in l. 13 §. Imp. D. de alim. leg. vbi hæc cõſtitutio ad verbũ ſicut & hoc loco recitatur. Cont.

1. Imp. ANTONINVS PIVS A. libertis Sextiliæ.[a]

Quamuis verbis his, quoad cum Claudio Iuſto morati eſſetis, alimenta vobis & veſtiarium legatum ſit: tamen hanc fuiſſe defuncti cogitationem interpretor, vt & poſt mortem Iuſti Claudij eadem vobis

vobis præſtari voluerit. Sine die & conſule.

Venditio hereditatis heredem non liberat, licet contra emptorem regreſſum habeat. Bal.

II. Impp. SEVERVS & ANTONIN. AA. Sabiniano.* *Sauianç.

QVamuis heres inſtitutus hereditatem vendiderit, tamen legata & fideicommiſſa ab eo peti poſſunt: & quod eo nomine datum fuerit, venditor ab emptore vel fideiuſſoribus eius petere poterit. PP. X. *Kalend. Septemb. Laterano & Rufino Coſſ.*

Obligatio rei legatæ, non extinguit legatum. Salyc.

III. Iidem AA. Victorino.

QVi poſt teſtamentum factum prædia quæ legauit, pignori vel hypothecæ dedit, mutaſſe voluntatem circa legatariorum perſonam non videtur. Et ideo etiam ſi in perſonam actio electa eſt: rectè placuit ab herede prædia liberari. PP. VI. *Kalend. Maij, Gentiano & Baſſo Coſſ.*

Legatum factum ſeruo ſine libertate, non valet: nec conualeſcit, ſi poſt mortem teſtatoris efficiatur liber. Alex.

IIII. Imp. ANTONINVS A. Sulpitio.

SEruis teſtamento dominorum non data libertate, legatum ſeu fideicommiſſum relictum non valet: nec conualeſcere poteſt, licet poſt mortem teſtatoris libertatem aliqua ratio-

ne conſecuti ſint. PP. V. *Kalend.Iul. Antonino* A. IIII. *& Balbino Coſſ.*

Legatarius ſubtrahens rem legatam per heredem apprehenſam, perdit illam, & eius actionem. Saly.

V. Idem A. Donato.

NOn eſt dubium denegari actionem legatorum ei pro portione competenti in his rebus quas ſubtraxiſſe eum de hereditate apparuerit. PP. V. *Idus Septembr. Antonino* A. IIII. *& Balbino Coſſ.*

Subſtitutio vulgaris facta in legato, expirat per agnitionem primi legatarij. Bald.

Iulio. VI. Idem A. Iuliano.

SI legata relicta primus legatarius agnouit; ſubſtitutio eorum in perſona Pontianæ facta euanuit. PP. VIII. *Kal. Maij, Romæ, Læto* II. *& Cereale Coſſ.*

Coniuncti re faciunt ſibi partem per concurſum: & error in nomine, non vitiat, ſi de corpore conſtat. Bal.

VII. Idem A. Fauſto.

SI Fortidianum fundum primò pater tuus fratribus per præceptionem, ac mox tibi legauit: concurſu dominium eius tibi quoque quæritur. Error autem nominum in ſcriptura factus, ſi modò de mancipiis vel poſſeſſionibus legatis non ambigitur, ius legati dati non minuit. PP. V. *Idus Iul. Læto* II. *& Cereale Coſſ.*

Cond

Conditio impoſſibilis de iure, non vitiat legatum, ſed ipſa vitiatur & reiicitur. Alex.

VIII. Idem A. Demetrio.

AB adminiſtratione tutelæ religio ſacramenti Marcellum, quem vobis à patre tutorem datum teſtamento proponitis, eripit. Quæ res, quo minus legatum conſequatur, non impedit. Nec enim iuſtè ab ea petitione repellitur: cum etiam ſi vellet tutelam adminiſtrare, prohibeatur. PP. VIII. *Idus Mart. Romæ, Sabino* II. *&* *Anulino Coſſ.*

IX. Imp. ALEXANDER A. Antiocho.

SI in fraudem eorum quæ teſtamento relicta ſunt, admiſſus eſt accuſator, qui teſtamentum falſum diceret: præſes prouinciæ ſecundum iuriſdictionis formam ſolui legata iubebit interpoſita cautione, ſi euicta fuerit hereditas, ea reſtituturum: quamuis aliàs tunc cautioni locus ſit, cum ſine controuerſia legata ſoluantur. PP. VII. *Id. Febr. Maximo* II. *& Aeliano Coſſ.*

Legatum rei alienæ ſcienter factum valet, ſed ignoranter factum non valet. Alex.

X. Idem A. Ingenuæ.

CVm alienam rem quis reliquerit, ſi quidem ſciens: tam ex legato, quàm ex fideicommiſſo ab eo qui legatum ſeu fideicommiſſum meruit, peti poteſt. Quòd ſi ſuam eſſe putauit: non aliter valet relictum, niſi proximæ perſonæ, vel vxori, vel alij tali perſonæ da-

tum ſit, cui legaturus eſſet, & ſi ſciſſent rem alienam eſſe. PP. V. *Kal. Febr. Albino & Maximo Coſſ.*

Si legatum factum pro dote, detur filiæ in dotem ab ipſomet patre viuente: non poteſt amplius eo mortuo peti. Alex.

XI. Idem A. Albiniano.

F*Ilia, legatorum non habet actionem, ſi ea quæ ei in teſtamento reliquit viuus pater, poſtea in dotem dederit.* PP. V. *Non. Mart. Pompeiano & Peligno Coſſ.*

Heres qui partem hereditatis in qua fuit inſtitutus repudiauit, totum prælegatũ conſequitur. Alex.

XII. Imperator GORDIANVS A. Mutiano.

C*Vm reſpõſo viri prudentiſſimi Papiniani, quod precibus inſertum eſt, præceptionis legatum, & omiſſa parte hereditatis vindicari poſſe declaretur: intelligis deſiderio tuo iuxta iuris formã eſſe conſultum. Verba verò reſpõſi hæc ſunt: Filiæ*[a] *mater prædium ita legauit:* Præcipito ſumito extra partẽ hereditatis. *Cum hereditati matris filia renunciaſſet: nihilo minus eam rectè legatum vindicare viſum eſt.* PP. *conſtitutio.* V. *Id. Iulias Sabino* II. *& Venuſto Coſſ.*

[a] Simile ferè refertur in l. 87. de legat. I.

Res propria nemini poteſt legari. Salyc.

XIII. Impp. DIOCLET. & MAXIM. AA. Seueræ.

P*Roprias tuas res legari vel fideicommitti tibi non potuiſſe certum eſt.* P P. XV. *Kalend*

lend. Maij, Maximo II. *& Aquilino Coſſ.*

Non monumentum, ſed ius inferendi mortuum, poteſt legari. Salyc.

XIIII. Iidem AA. Tatiano.* *Titiano.

MOnumenta quidem legari non poſſe manifeſtum eſt: ius autem mortuum inferendi, legare nemo prohibetur. PP. II. *Kal. Septemb. Maximo* II. *& Aquilino Coſſ.*

Nemo relinquit quod non habet. Bald.

XV. Iidem AA. Terentio & aliis.

SI vniuerſæ facultates quas pater veſter reliquit, debito fiſcali aut priuato abſumuntur: nihil ex his quæ teſtamento eius adſcripta ſunt, valere poteſt. Quòd ſi deducto debito, in relictis bonis ſuperfluum eſt: libertates impediri iuris ratio non permittit: quin[a] *etiam legata necnon fideicommiſſa, ſalua lege Falcidia præſtanda ſunt.* PP. III. *Kalendas Octob. ipſis* IIII. *&* III. AA. *coſſ.* [a] quando

Si debitor legat creditori rem pignoratam, non tenetur creditor reſtituere eam heredi, etiam oblato vel ſoluto precio. Alex.

XVI. Iidem AA. & CC. Syllæ.

CReditor ſi à debitore ſuo rem quam pignoris nomine ſuſceperat, legatam ſibi contendit: etiam debito ab heredibus eius oblato, quo minus reſtituat defendi poteſt. S. XVIII. *Kalend. Feb. Sirmij,* CC. *Coſſ.*

Sicut legata fieri poſſunt, ita & adimi. Alex.

XVII. Iidem AA. & CC. Eutychiano.

DAtum legatum adimi tam pure, quàm ſub condicione, non libertis tantùm, ſed etiam ingenuis placuit. Dat. III. Non. Mart. CC. Coſſ.

Ille cui legatur nomen debitoris, habet vtilem actionem ſuo nomine. Alex.

XVIII. Iidem AA. & CC. Iuſtino.

EX legato nominis, actionibus ab his qui ſucceſſerunt non mandatis, directas quidem actiones legatarius habere non poteſt: vtilibus autem ſuo nomine experietur. Dat. VI. Id. Decemb. CC. Coſſ.

Breuitas temporis quo matrimonium durauit, non impedit ab altero coniugum alteri poſſe legari. Salyc.

XIX. Iidem AA. & CC. Niconi.

NOn tantùm duorum menſium, ſed & minoris temporis maritus vxoris teſtamento ſcriptus ſuccedit: nec legata vel fideicommiſſa ſeu donationes temporis huius anguſtia capi prohibet.. Dat. V. Id. Decemb. Nicomediæ, CC. Coſſ.

Si quis legat rem in qua vſumfructum habet, illud ius tantùm quod habet, legaſſe videtur, licet morte finitum ſit. Alex.

XX. Iidem AA. Eutychiano.

VXor patrui tui ſi teſtata deceſſerit: res tuas, tantùm vſumfructum earum habens, legare non potuit. Dat. VII. Kalend. Ianuar. CC. Coſſ.

XXI. Imppp. CONSTANTINVS, CONSTANTIVS & CONSTANS AAA. ad populum.

IN legatis[a] vel fideicommiſsis neceſſaria non ſit verborum obſeruantia: ita vt nihil prorſus interſit quis talem voluntatem verborum caſus exceperit, aut quis loquendi vſus effuderit. Datum Kalend. Febr.[b] Conſtantio II. & Conſtante Coſſ.

[a] Pars l. quoniã. ẜ de teſta. Contius.

[b] Serdicę. vt ẜ. de. teſta. l. quoniã. hæc enim illius legis pars eſt. Contius.

Appellatione heredis veniunt heredes in infinitum. Alex.

XXII. Imper. IVSTINIANVS A. Mennæ præfec. præt.

IN annalibus legatis vel fideicommiſsis, quæ teſtator non ſolum certæ perſonæ, ſed & eius heredibus præſtari voluit, eorum exactionem omnibus heredibus, & eorum heredum heredibus ſeruari, pro voluntate teſtatoris præcipimus. Datum III. Id. Decemb. Conſtantinop. DN. Iuſtiniano A. PP. II. Coſ.

Si vni legatur totum, alteri poſtea pars eiuſdem totius, cenſetur illa pars de toto adempta. Alex.

XXIII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm[c] quæſtio talis de ſignificatione verborum animos veterum mouit, ſi quis cuidam agrum Cornelianũ puta, vel alium quempiam in ſolidum legauerit, deinde alij partem eius dimidiam, quantam portionem primus, quantam ſecundus legatarius cõſequitur: ſimili dubitat

[c] Ex quinquaginta deciſioni. Contius.

dubitatione & in hereditate, & in fideicom- ſis habita: cúmque computationes multæ introducebantur, & multis ratiocinationibus dignæ: nos huiuſmodi computationes quaſi ſuperfluas & contrarias voluntati teſtatoris, omnes eſſe ſopiendas cenſemus. Cum enim manifeſtum eſt eum qui ab initio duodecim vncias rei cuidam reliquit, alij autem poſtea ſex, receßiſſe quidem à priore voluntate, voluiſſe autem minui eam ſex vnciis, cum alij eas obtulit: & præſens caſus exitũ apertißimum inueniet. Si quis itaque vel agrum vel hereditatem reliquerit, primo quidem in totum, ſecundo autem in partem dimidiam: vtrunque in ſex vncias eſſe vel dominum rei legatæ, vel heredem. Et ſi tota re primo relicta, tertiam partem ſecundo reliquerit: ſecũdum prædictum modum octo quidẽ vncias vel agri vel hereditatis apud primũ remanere, tertiam autẽ partem, vel quatuor vncias ad ſecundũ migrare. Et ſic in omnibus ſtatuẽdum eſt, id eſt in hereditatibus, vel legatis, vel fideicommißis. veſtigia enim voluntatis teſtatoris non aliter niſi per huiuſmodi viam æſtimanda ſunt.

Plures nominationes de eodẽ vniformiter factæ, nõ faciunt ipſum ad maiorem portionem vocari. Alex.

¶ *Sed & aliam diſceptationem iuris antiqui non abſimilem conſtitutam decidere nobis humanum* 1

manum eſſe apparuit. Agitabatur enim, ſi quis agrum Cornelianum, vel forte alium, vel quandam rem cuidam legauerit, & poſtea iterum vel ſæpius ei eandem rem per legatum vel fideicommiſſum dederit, poſt talia[a] autem verba teſtamenti Sempronio eundem agrum vel aliam rem legauerit, vt ſæpius quidē fuiſſet Titij mentio, ſemel autem Sempronij: quid ſtatuendum eſt? & quid iuris ſit, ſi coniunctim, aut ſeparatim eis relinquatur, ſiue in legato hoc conſiſtat, ſiue in hereditate? Huiuſmodi igitur decidentes antiquam controuerſiam, ſancimus, cuicunque ſit hereditas, vel ager in memoratis caſibus, ſiue coniunctim, ſiue ſoli, ſiue ſæpius eidem relictus: æqua lance & hereditatem, & agrum, & aliam quancunque rem diuidi & ad dimidiam partem vnumquemque vocari: niſi ſpecialiter expreſſerit, & dixerit teſtator, tantas quidem partes velle vnum, tantas autem alterum habere. In omnibus etenim teſtatoris voluntatem, quæ legitima eſt, dominari cenſemus. Datum XV. *Kalend. Decemb. Lampadio & Oreſte* VV. CC. *coſſ.*

[a] Poſt alia.

A ſubſtituto exheredati non poteſt legari, vel fideicommitti, etiam ſi exheredato pater aliquid legauerit. Salyc.

XXIIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Cum

CVm quidam ſuum filiumfamilias impuberem exheredatum fecit, aliis heredibus ſcriptis, eidem autem pupillo alium ſubſtitutum reliquit, maximam ſcilicet oſtendens ad filium ſuum adfectionem, cui nihil quidē emolumenti reliquit, ſed poſt exheredationis iniuriam etiam ſubſtitutionē ei addidit, & à ſubſtituto legatum reliquit: quærebatur ſi huiuſmodi legatum vel fideicommiſſum poſſet valere. Sed & ſi legatum eidem exheredato filio pater reliquerit, & ſubſtituerit ei exheredato facto aliquem extraneum: iterum certabatur, ſi ſaltem per eundem modum fideicommiſſum poſſet relinquere. Cum igitur antiquitas quidem hoc diuersè tractare maluerit, nobis autem huiuſmodi iurgia ſuperuacua eſſe videantur: ſancimus, nullo legato, nullo fideicommiſſo huiuſmodi ſubſtitutum, qui exheredato pupillo datus eſt, prægrauari: nec ſi ipſam rem quam pupillo legauit, à ſubſtituto eius vel legare vel fideicommittere voluit. Datum II. Kalend. Maij, Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC.

Legatarius celans teſtamentum, priuatur legato, & remanet heredi ſcripto. Salyc.

XXV. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI legatarius, [vel fideicommiſſarius] celauerit teſtamentum, & poſtea hoc in lucem emerſerit: an poſſet legatum ſibi relictum

is qui

is qui celauerit, ex eo teſtamento vindicare, dubitabatur. quod omnimodo inhibendum eſſe cenſemus, vt non accipiat fructum ſuæ calliditatis, qui voluit heredem hereditate ſua defraudare: ſed huiuſmodi legatum illi quidem auferatur, maneat autem quaſi pro non ſcripto apud heredem: vt qui alij nocendum eſſe exiſtimauit, ipſe ſuam ſentiat iacturã: quemadmodum ſi legatarius, cui propter tutelam gerendam aliquid relictum ſit, non ſubierit tutelam: ei quidem legatum aufertur, pupillo autẽ adſignatur, cui ille vtilis eſſe noluit. Datum Kalen. Nouemb. Conſtantinop. poſt conſulat. Lampadij & Oreſtis VV. CC.

XXVI. Idem A. Ioanni præfecto prętorio.

ILlud quod de legatis vel fideicommiſſis temporalibus, vtpote irritis, à legum conditoribus definitum eſt, emendare proſpeximus: ſancientes etiam talem legatorum vel fideicommiſſorum ſpeciem valere, & firmitatem habere. Cum enim iam conſtitutum ſit, fieri poſſe temporales donationes, & contractus: conſequens eſt etiam legata vel fideicommiſſa, quæ ad tempus relicta ſunt, ad eandem ſimilitudinem confirmari: poſt completum videlicet tempus ad heredem iiſdem legatis vel fideicommiſſis remeantibus, neceſſitatem habente legatario vel fideicommiſſario cautionem in perſonam heredis exponere, vt ei poſt tranſ-

actum

aƈum tẽpus res non culpa eius deterior facta reſtituatur. D. XV. *Kal. Nou. Conſtãtinop. poſt conſulatũ Lãpadij & Oreſtis* VV. CC. *anno ij.*

DE VERBORVM ET RERVM SIGNIFICATIONE.

TIT. XXXVIII.

Legato fundi inſtructi non cedunt ea quæ ibi ſunt ad tempus: ſed ea tantum quæ ibi ſunt cauſa perpetui vſus. Salyc.

I. Imp. ANTONINVS A. Antipatræ.

P*Rædiis inſtructis legatis, quamuis ex fructibus vinum & oleum in eodem fundo habuit: tamen ſi id venale fuit, item ea quæ ad tempus propter incurſionem latronum tutelæ cauſa in prædium tranſlata ſunt, legato non cedere, iuris auctoribus placuit. Vinum verò quod in apothecis fuit, ſi ideo illic habuit, vt cum in prædium veniſſet materfamilias eo vteretur: legato cedere, ignorare non debes.* PP. VI. *Id. Aug. Antonino* A. IIII. *& Balbino Coſſ.*

In legato fundi inſtructi veniunt inſtrumenta tam fundi, quàm patrisfamilias. Salyc.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Rufino.

F*Vndo ſicut inſtructus eſt, legato, ſiue per fideicommiſſum relicto: villicum quidem, hominéſque, & omnia quæ vel ipſe pater-*

famil-

familias cum ibi ageret, vel vt fundus eſſet inſtructus, non temporis cauſa in eo habuit, relicta eſſe, iuris auctoritate definitum eſt. ea etiam quæ tam fructuum colligẽdorum, quàm ſeruandorum, item pecora ſtercorandi vel paſcendi cauſa ibi conſtituta, vt de his fructus capiantur, vel vt fundus ſit inſtructus: "fideicommiſſo cedere, certi" iuris eſt. Dat. Non. Octo. Sirmij, A A. *Conſulibus.*

"inſtructior. "certiſſimi.

Cautionis verbo ſimplex cautio ſignificatur. Bald.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano P. P.

S*Ancimus cautionis nomine vel* "ἀσφαλείας. i. ſecuritatis, *nõ eſſe fideiuſſoris dationem interpretandam: niſi hoc ſpecialiter vel in Græcis vel in Latinis verbis ſcriptum fuerit. niſi enim vel generaliter de ſatiſdatione vel fideiuſsione ſpecialiter ſit nominatum: cautione vel ἀσφαλείᾳ minimè fideiuſsionẽ, ſed nudam promiſsionem ſignificari. Dat.* Kal. *Mart. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte* VV. CC. *Conſſ.*

Diſiunctiua appoſita inter perſonas, ponitur pro coniuncta: ſecus ſi inter res. idem in contractibus. Bal.

IIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

C*VM quidam ſic vel inſtitutionem, vel legatum, vel fideicommiſſum, vel libertatem, vel tutelam ſcripſiſſet,* Ille aut ille mi-

hi, heres eſto. *vel* Illi aut illi do lego, *vel* dari volo. *vel*, Illum aut illum liberum, *aut* tutorem eſſe volo, *vel* iubeo. *dubitabatur vtrúmne inutilis ſit huiuſmodi inſtitutio & legatũ, & fideicommiſſum, & libertas, & tutoris datio: an occupantis melior conditio ſit: an ambo in huiuſmodi lucra vel munera vocentur: & an ſecundum aliquem ordinem admittantur: an vterque omnimodo: cum alij in inſtitutionibus primum quaſi inſtitutum admitti, ſecundum quaſi ſubſtitutum, alij in fideicommiſsis poſteriorem ſolum accepturum fideicommiſſum exiſtimauerint, quaſi recentiore voluntate teſtatoris vtentem. Et ſi quis eorũ altercationes ſigillatim exponere maluerit: nihil prohibet non leue libri volumen extendere, vt ſic explicari poſſit tanta auctorum varietas: cum nõ ſolum iuris auctores, ſed etiam ipſæ principales conſtitutiones, quas ipſi auctores retulerunt, inter ſe variaſſe videntur. Melius itaq; nobis viſum eſt, omni huiuſmodi verboſitate exploſa, coniunctionem* aut, *pro* & *accipi: vt videatur copulatiuo modo eſſe prolata, & magis ſit παραδιάζευξις*[a] *vt & primam perſonam inducat, & ſecundam non repellat. Quemadmodum enim (verbi gratia) in interdicto* Quòd vi aut clàm: aut *coniunctio pro* & *apertiſsimè poſita eſt: ita & in omnibus huiuſmodi caſibus ſiue inſtitutionum, ſiue legatorum,*

[a] ſic in omnib. manuſc perperam. Alcia. lib. 9. parerg. c. 18. dixit legi hic συνάζευξις.

torum, ſiue fideicommiſſorum, vel libertatum, ſeu tutelarum hoc eſt intelligendum, vt ambo veniant æqua lance ad hereditatem: ambo legata ſimiliter accipiant: fideicommiſſum in vtrumque diuidatur: libertas vtrumq; capiat: tutoris ambo fungantur officio: vt ſic nemo defraudetur à commodo teſtatoris: & maior prouidentia pupillis inferatur: ne dum dubitatur apud quem debeat eſſe tutela, in medio res pupillorum depereant. Sed hæc quidem ſancimus, cũ in perſonas huiuſmodi proferatur ſcriptura. Sin autẽ vna quidẽ eſt perſona, res autẽ ita derelictæ ſunt, Illam aut illam rem illi do lego, *vel* per fideicommiſſum relinquo: *tunc ſecundum veteres regulas & antiquas definitiones, vetuſtatis iura maneant incorrupta, nulla innouatione eis ex hac conſtitutione introducenda. Quod etiam in cõtractibus locum habere cenſemus. Dat. pridie* Kalen. *Maij, Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* V V. C C.

Relictum familiæ debetur gradatim perſonis appellatione familiæ contentis, & in hac lege deſcriptis. Sin autem fiat de familia, intelligitur de rebus. Salyc.

V. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

S*Vggeſtioni Illyricianæ aduocationis reſpondentes, decernimus familiæ nomen talem habere vigorem: parentes & liberos, omnéſq; propinquos, & ſubſtantiam, libertos etiam, &*

patronos, necnon ſeruos per hanc appellationem ſignificari. Et ſi quis per ſuum elogium fideicommiſſum familiæ ſuæ reliquerit, nulla ſpeciali adiectione ſuper quibuſdam certis perſonis facta: non ſolum propinquos, ſed etiam, his deficientibus, generum & nurum. Eos enim nobis humanum eſſe videtur ad fideicommiſſum vocari: ita videlicet, ſi matrimonium morte filij vel filiæ fuerit diſſolutum. Nullo etenim

*poſsit. *modo poſſunt* * *gener vel nurus filiis viuentibus ad tale fideicommiſſum vocari: cum hi proculdubio eos antecedant. & hoc videlicet gradatim fieri, vt poſt eos liberti veniant. Hoc eodem valente & ſi quis rem immobilem cuidam legauerit vel fideicommiſerit, eámque alienare prohibuerit, adiiciens, vt ſi hoc fideicommiſſarius præterierit, familiæ ſuæ res acquiratur. In aliis autem caſibus nomen familiæ pro ſubſtantia oportet intelligi: quia & ſerui & aliæ res in patrimonio vniuſcuiuſque eſſe putantur. Datum* XV. *Kalend. Nouembr. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* VV. CC. *anno ſecundo.*

SI OMISSA SIT CAVSA TESTAMENTI.

TIT. XXXIX.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Ianuariæ.

SI

SI in fraudem legatorum transmiſſam hereditatem ad ſubſtitutum probatura es: vtilis actio aduerſus eum cum quo fraudis cōſilium participatum eſt, tibi competit. Plane ſi pecunia accepta omiſit aditionem: legata & fideicommiſſa præſtare cogitur. Accep. kalend. Octob. Fuſco & Dextro Conſſ.

Si hereditas quæ adiri poterat, repudietur in fraudem legatorum, habet locum hoc edictum. Bald.

II. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS C. Victoriæ.

EVM qui cùm[a] teſtamento poſſet obtinere hereditatem, ab inteſtato ius ſucceſſionis voluit amplecti: libertatibus eodem teſtamento datis obeſſe non poſſe, iam pridē placuit. Quòd ſi cum iam neque adiri ex teſtamento hereditas, neque bonorum poſſeſſio peti poſſit, iudicium defuncti non vſurpabitur, ſed ad irritum iuris ratione reuocatum eſt: petitio relictorum nullo iure procedit. Si vero iure facto teſtamento, ceſſante herede ſcripto, alter ab inteſtato adiit hereditatem: neq; libertates neque legata ex teſtamento poſſe præſtari, manifeſtum eſt. PP. kal. Ian. Philippo A. & Titiano Conſſ.

[a] al. additur, ex.

Beneficium iſtius edicti tranſmittitur ad heredem cum ſua cauſa. Bald.

III. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIM. AA. & CC. Apro & Piæ.

[a]Proculina. [b]heredes.

SI Proculiana [a]patri veſtro, cuius eſtis heredes, teſtamento quid reliquit, & ſcripti iure[b] ſecundum eius iudicium, vel omiſſa cauſa teſtamenti ſucceſſerunt ab inteſtato: aditus competens iudex, quatenus legis Falcidiæ modus patitur, vobis relicta reſtitui iubebit. Dat. XV. kal. Ianuar. Sirmij, AA. Conſſ.

DE INDICTA VIDVITATE, ET LEGE IVLIA MIſcella tollenda.

TITVLVS XI.

Conditio viduitatis non ſpernitur, ſi legatum non adſcribitur mulieri, ſed alteri. Bald.

I. Imp. GORDIAN. A. Bono.

[b]defecit vet. rectè. Contius.

LEGATVM alij ſub conditione ſic relictum, ſi vxor nuptui ſe poſt mortem mariti non collocauerit, contractis nuptiis conditione deficit:[b] ideóque peti nequaquam poteſt. PP. XIII. Kalen. Auguſt. Gordiano A. II. & Põpeiano Conſſ.

Lex Iulia Miſcella cum iuramento & cautione Mutiana, quæ præſtabatur, ceſſat. Salyc.

[a]Iuliano,

II. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni[a] præfecto prætorio.

AMbiguitates legis Iuliæ Miſcellæ generali lege tollẽtes, nullum concedimus fieri iuramentum ſecundum prædictam legem, ſed

penitus ea vnà cum Mutiana cautione ſuper hac cauſa quieſcente, licere mulieribus etiam maritorum ſuorum interminatione ſpreta, quæ viduitatem eis indicit, & non dato ſacramento, procreandæ ſobolis gratia tantùm ad ſecundas migrare nuptias, pœna huiuſmodi ceſſante ſiue habeat liberos, ſiue non: & ea percipere, quæ maritus dereliquit. Quorum omnium manifeſtiſſimum eſt, dominium minime eas liberis exiſtentibus habere, vſufructu tantummodo apud eas remanente, & ad liberos prioris tori proprietate eorum deferenda, ſecundum ea quæ de ſecundis nuptiis, & lucris quæ ex his mulieribus obueniunt, ſtatuta ſunt: ne ex neceſſitate legis & ſacramento colorato periurium committatur. Cum enim mulieres ad hoc natura progenuerit, vt partus ederent, & maxima eis cupiditas in hoc conſtituta ſit: quare ſcientes prudentéſque periurium committi patimur? Tale igitur iuramentum conquieſcat, & lex Iulia Miſcella cedat cum Mutiana cautione ſuper hoc introducta, à noſtra republica ſeparata. Augeri etenim magis noſtram rempublicam, & multis hominibus legitime progenitis frequentari, quàm impiis periuriis affici volumus: cum ſatis eſſe inhumanum videatur, per leges quæ periuria puniunt, viam periuriis aperiri. Dat. x. kalen. Mart. Conſtantinop. poſt Conſulat. Lampadij & Oreſtis, vv. cc.

N 4

IN AVTHENT. *de nupt. §.quæ vero nunc ſequitur.colla.iiij.conſtit.j.*

Hodie conditio viduitatis in vidua non ſpernitur,& legatum ei forma hac l.ſtatuta debetur.Salyc.

CVI relictum quid fuerit à coniuge, vel à qualibet perſona ne ſecundas ineat nuptias: intra annum quidem non petat, niſi ſpes nuptiarum deficiat: poſt annum vero capiat, præſtita cautione rei cum fructibus reſtituendæ, ſi contra fecerit. Pro re immobili iuratoria cautio fiat cum hypothecis:pro mobili (ſi perſona ſit idonea) eadem ſit cautio: alioqui & fideiuſſor exigitur, ſi præſtari poteſt. Contractis nuptiis res data vindicari poteſt: quod ſic admittitur, ac ſi et relictũ vel ordinatũ non eſſet.

Lex Iulia Miſcella correcta in muliere, eſt correcta in viro: & conditio in viduitate appoſita, ſi perſeuerantiam non requirit,eſt expectanda. Bald.

III. Idem A.Ioanni præfecto prætorio.

LEgem Iuliam Miſcellam quemadmodum in fœminis ſuſtulimus, ita & in maſculis eſſe ſublatam, pertinere quidem ad ſenſum noſtræ legis,quam ſuper hoc promulgauimus,non eſt incertum. ne tamen quædam ambiguitas ſimplices animos moueat, etiam expreſſim ſancimus legem Iuliam Miſcellam, & ſenatuſconſultum quod circa eam factum eſt, nec non Mucianam cautionẽ, quæ ſuper talibus nuptiis

introd

introducta eſt, non ſolùm in fœminis, ſed etiam in maſculis ceſſare. Sed quia apud Vlpianum in libris Sabinianis inuenimus quædam verba, quæ effugiunt legis Miſcellæ obſeruationem: ne quis & ea ſublata eſſe putauerit, ſancimus, cum huiuſmodi verbis mulieribus aliquid relinquatur, ſi vidua erit, *vel* quotiẽs vidua erit: *vel* cùm vidua erit: *vel è contrario maribus,* ſi amiſerint vxores: *vel* quando ad cœlibatum peruenerint: *non vetari ea vindicare, vel legitimo modo ſumere, quæ eis derelicta ſunt. Neque enim vt permaneant vel fœminæ in viduitate, vel maſculi in cœlibatu, videtur eſſe relictum: vt locum ante* "*noſtram legem habeat lex Iulia Miſcella, quæ iam perempta eſt: ſed cum primum hoc euenerit, ilico competat talibus perſonis eius quod relictum eſt perſecutio: quia ſub conditione relictum eſſe videtur, ſiue ſemel, ſiue in annos ſingulos hæc liberalitas fuerit conſcripta, quaſi pro ſolatio ſuæ triſtitiæ. D. kal. Nouẽbr. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* VV. CC.

"Aliàs, vt locũ vel ante noſtram legem habuerit lex Iulia. &c.

DE HIS QVAE POENAE NOMINE IN TESTAMENTO vel codicillis ſcribuntur vel relinquuntur.

TIT. XLI.

Relictum, vel in alium tranſlatum pœnæ nomine, valet: niſi ob turpem cauſam vel impoſsibilem conditionem relinquatur.

1. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prętorio.

*In quibuſdã exemp. nõ habetur vox, legum.

SVPERVACVAM *obſeruationem veterum legum,* *per quam teſtatorum voluntates ad effectum duci impediebantur, amputamus, præcipientes nullum valere dicendo pœnæ nomine quædam eſſe relicta vel adempta in ſupremis teſtantium voluntatibus, eas infirmare: ſed licere teſtanti pro implendâ ſua voluntate vel pecunias dari præcipere, vel aliam pecuniariam pœnam inferre quibus voluerit tam in adimendis hereditatibus vel legatis vel fideicommiſsis vel libertatibus, quàm in præcipiendo ad alias perſonas eas transferri ab eo cui relicta ab initio ſunt, vel aliquid aliis ab eo dari, ſi minus diſpoſitionibus ſuis heres vel legatarius vel libertate donatus paruerit. Quòd ſi aliquid facere vel legibus interdictum, vel aliàs probroſum, vel etiam impoſsibile iuſſus aliquis eorum fuerit: tunc ſine vllo damno, etiam neglecto teſtatoris præcepto, ſeruabitur. Datum Kalend. Ianuar. Conſtantinop. Domino noſtro Iuſtiniano* A. PP. II. *Conſ.*

DE FIDEICOMMISSIS.

TIT. XLII.

I. Imp. ANTONINVS A.

SI probaueris Demetrium petiiſſe de matre heredéque ſua, vt tibi alimenta menſtrua & veſtiarium annuū præſtaret, eámque ſecutam voluntatem filij ſui per multum temporis, id eſt, non minus in tali cauſa triennio, ea præſtitiſſe: vt in futurum quoque ea præſtentur, & ſiqua in præteritum præſtita non ſunt, vt exoluātur, impetrabis. P P. XVII. *Kal. Septēb. Duobus & Aſpris Conſſ.*

Agnoſcens minus ſolennem voluntatem & ſoluens, non repetit. Bald.

II. Idem A. Eupatrio.

ETſi inutiliter fideicōmiſſum relictum ſit: tamen ſi heredes comperta voluntate defuncti prædia ex cauſa fideicommiſſi auo tuo præſtiterunt: fruſtra ab heredibus eius de ea re quæſtio tibi mouetur, cum non ex ea ſola ſcriptura, ſed ex conſcientia relicti fideicommiſſi defuncti voluntati ſatisfactū eſſe videatur. P P. VI. *Kal. Augu. Læto II. & Cereale Conſſ.*

Si grauatus honorato ſuccedit, confunditur obligatio. Bald.

III. Idem A. Rufino,

CVM ſecundum voluntatem defunctæ *defūcti. *Chryſidem puellam ab heredibus manumiſſam,*

miſſam, eámque priuſquam ei reſtitueretur hereditas, inteſtato vita functam proponas: ad manumiſſores eius ſucceſſio pertinet. Qui ſi adierint eius hereditatem: confuſis actionibus, fideicommiſſo ſunt liberati PP. V. *Id. Decemb. Læto* II. *& Cereale Conſſ.*

Prohibita venditione extra familiam, prohibetur etiam donatio, niſi fiat in familia. Sal.

IIII. Imp. ALEXANDER A. Victorino.

VOluntas patris prohibentis liberos fundos extra familiam vendere, vel pignori dare, fratrem ſorori donare prohibuiſſe non videtur. PP. V. *Kalen. Iul. Maximo* II. *& Aeliano Conſſ.*

Directa pupillaris expirat pubertate, non fideicommiſſaria. Bald.

V. Idem A. Reginæ.

SI frater tuus poſtquam patri heres extitit, pubes iam factus ſine liberis deceſſit: ex pupillari ſubſtitutione tibi hereditas eius delata non eſt. Sed ſi verbis fideicommiſſi aliqua parte teſtamenti confirmata eſt: fideicommiſſum ab heredibus petere non prohiberis. PP. XV. *Kalend. Febr. Iuliano* II. *& Criſpino Conſſ.*

Obligata per fideicõmiſſum à teſtatore ſciente relicta, tenetur heres luere: & ſi ſunt diſtracta, tenetur precium ſoluere. Salyc.

VI. Idem A. Nilio.[a]

[a] Nilo.

PRædia obligata per legatum vel fideicommiſſum relicta, heres luere debet: maxime

cum

cum teſtator conditionem eorum non ignorauit: aut ſi ſciſſet, legaturus tibi aliud quod non minus eſſet, fuiſſet. Si vero à creditore diſtracta ſunt: precium heres exoluere cogitur, niſi contraria defuncti voluntas ab herede oſtendatur. PP.XVI. *Kalend. Mart. Iuliano* II. *&* *Criſpino Conſſ.*

Interpretatio vltimæ voluntatis, ſpectat ad iudicem. Bald.

VII. Idem A. Septimo.

Voluntatis defuncti quæſtio in æſtimatione iudicis eſt. PP.XV. *Kalend. Mart. Fuſco* II. *&* *Dextro Coſſ.*

Vt legatum non ſit inutile, non prius cedit dies legati quàm libertatis. Bal.

VIII. Idem Maſculo.

Qui fideicommiſſariam libertatem meruit, legata ſeu fideicommiſſa à defuncto ſibi data ſuo iure perſequitur. PP.XV. *Kalen. Iun. Fuſco* II. *&* *Dextro Conſſ.*

Quem non honoro, grauare non poſſum. Bald.

IX. Imp. GORDIANVS A. Paulinæ.

Ab eo qui neque legatum, neque fideicommiſſum, neque hereditatem vel mortis cauſa donationem accepit, nihil per fideicommiſſum relinqui poteſt. PP. XVII. *Kal. Octobr. Pio & Pontiano Conſſ.*

Senſus intellectualis perficit orationem, quæ in ſuo conſtructu perfecta non eſt. Salyc.

X.

x. Idem A. Firmio.

VErbum, volo, licet deſit: tamẽ quia additum perfectum ſenſum facit, pro adiecto habendum eſt. PP. III. Idus Decembr. Gordiano A. & Auiola Conſſ.

Si alienationi conſentiant qui reuocare poſſunt, amplius non admittuntur ſi reuocare velint. Salyc.

a Papiano. xI. Idem A. Papyriano.[a]

QVotiens ab omnibus qui alienatione facta ad fideicommiſsi petitionem adſpirare poſſunt, venditio celebratur, aut quibuſdam vendentibus alij conſenſerint: contractus auctoritas conuelli nequaquam poteſt. PP. II. Kalend. Ianuar. Gordiano A. II. & Pompeiano Conſſ.

Rogatus reſtituere poſt mortem, poteſt reſtituere prius retenta vel omiſſa quarta. Salyc.

a al. ad. P. V. xII. Imp. PHILIPPVS A. & Philippus c. Rufino.[a]

POſt mortem ſuam rogatam reſtituere hereditatem, defuncti iudicio, & antequam fati munus impleat, poſſe ſatisfacere, id eſt reſtituere hereditatem, quarta parte vel retenta, vel omiſſa, ſi voluerit, explorati iuris eſt. PP. Idi. Octob. Peregrino & Aemiliano Conſſ.

Inſtitutus non præſtat legata à ſubſtituto relicta. Bald.

xIII. Iidem A. & c. Sempronio.

QVotiens principali loco heres inſtitutus teſtatori ſuccedit: legata ſeu fideicommiſſa à ſubſtituto data poſci iure non poſſunt. PP. VIII. *Kalend. Mart. Præſente & Albino Conſſ.*

Vbi inſtitutio per errorem teſtantis eſt nulla, legata & fideicommiſſa intelliguntur repetita à venientibus ab inteſtato. Salyc.

XIIII. Impp. VALENTIN. & GALLIEN. AA. Falconi.

EAm[a] *quam frater tuus inſtituerat, ſiue quæſita ſiue non quæſita hereditate deceſſerit: cum tamen ſimpliciter antequam duodecimum ætatis annum impleuiſſet, verbis precariis*[b] *teſtamento facto nonnullos ei voluerit ſubſtitutos: nihil prohibet fideicommiſſum petere vel ab ipſius heredibus, vel ab his qui bona inteſtati tenent. Tunc enim locum habet quod regulariter traditur, ea quæ in teſtamente relinquuntur, ſi ex teſtamento non adeatur hereditas, non valere: cum verbis relicta directis adiri potuit hereditas, non cum illa ipſa ſic data eſt, vt eſſet ab inteſtato ſucceſſoribus poſtulanda. Quod reſcripſimus ſequentes adſeuerationem tuam, quaſi ſcripta heres non fuerit iure adoptata. alioquin ſi in familia relicta heres facta deceſſerit: & conſequenter ipſius heredes petitione fideicōmiſſi reſpondere coguntur.* PP. XIIII. *Kalend. Septembr. Valeriano* III. & *Gallieno* II. AA. *Conſſ.*

[a] Græciſmus pro ea quam: vt quidā volūt. ſed poteſt ſine hac figura intelligi. Cōt.

[b] al. precatiuis.

Qui

Qui vult antecedens, vult conſe quens quod ſequitur ad illud: non ſolum ex ordine, ſed ex ſenſu diſponentis. Bald.

XV. Iidem AA. Philocrati.

Quamuis ſimpliciter te ac fratrem tuum aliquis inſtituerit heredes, eiúſque hereditatis commodum pater ex tua fratríſque perſona pro portionibus veſtris poteſtatis ratione quæſierit: tamen quia inferioribus verbis teſtamenti vos ſui iuris facere teſtator curauit, intelligi poteſt reſtituendæ hereditatis commodo[a] *fideicommiſſo patrem obſtrictum eſſe.* PP. VI. *Id. Octobr. Romæ Maximo* II. *&* *Glabrione Conſſ.*

[a] cômodi.

Ex fideicommiſſo vniuerſali debentur prælegata etiam poſtea facta, ſi verba fideicommiſſi ſint apta comprehẽdere illa: niſi aliud appareat de voluntate teſtatoris. Salyc.

XVI. Imppp. CARVS, CARINVS & NVMERIA. AAA. Iſidoræ.

Cum virum prudentiſſimum Papinianum reſpõdiſſe non ignoremus, etiã legata huiuſmodi fideicõmiſſo contineri, id eſt, vbi heres rogatus fuerit quicquid ex hereditate ad eum peruenerit, poſt mortẽ reſtituere: animaduertimus[b] *etiam præceptionis compendium teſtatoris verbis comprehenſum eſſe. Sanè quoniam in fideicommiſſis voluntas magis quàm verba plerunque intuenda eſt:*[c] *ſi quas pro rei veritate præterea probationes habes ad commẽdandam hanc patris voluntatem, quam fuiſſe adſeueras apud*

[b] animaduertis.

[c] ſunt.

apud præſidem prouinciæ experiri non vetaris. PP. *Prid.Id.Nouembr. Caro & Carino* AA. *Conſſ.*

Diſpoſitiò liberationis de futuro, inducit exceptionem de præſenti. Bald.

XVII. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. Fortunato.

SI creditoris voluntas iure ſubnixa liberari te debito volentis doceri poteſt: etiam antequam ſolenniter tibi liberatio à ſucceſſore præſtetur, exceptionem tibi ex voluntate defuncti[a] *deſcendentem competere, manifeſtum eſt.* PP. XII. *Kalend.Maij, Maximo* II. *& Aquilino Conſſ.*

[a] al. deeſt defuncti. in omnibus man.

Tutor liberandus non tenetur reddere rationem. Bald.

XVIII. Iidem AA. Apolauſto.[a]

CVm neceßitatem reddendæ rationis defunctus remittendam tibi eſſe petierit, manifeſti iuris eſt voluntatem defuncti immutatam eſſe debere. PP. *Id. Mart. ipſis* IIII. *&* III. AA. *Conſſ.*

[a] Aplauſto.

Quod pendet ex futuro, ex vltimis ſumit effectum. Bald.

XIX. Iidem AA. Ampliato.[a]

CLari & aperti iuris eſt, in fideicommiſſis poſteriores voluntates eſſe firmiores. PP. VIII. *Id.Septemb.ipſis* AA. IIII. *&* III. *Conſſ.*

[a] Amplidio.

Relictum à tutore, intelligitur relictum à pupillo. Salyc.

xx. Iidem AA. Iuliano.

Etiam à pupillorum tutoribus, velut ab ipſis relicta fideicommiſſa debentur. PP. III. *No. Decemb. ipſis* IIII. *&* III. AA. *Conſſ.*

Si dies fideicommiſſi ceſſit viuente fideicommiſſario, fideicommiſſum tranſit ad eius heredem, etiam tunc in rerum natura non exiſtentem. Salyc.

xxi. Iidem AA. & cc. Tiberio.

SI in perſonam patris tui cui te ſucceßiſſe proponis, fideicommißi dies vtiliter ceßit: licet tempore quo fuerat datum, necdum te natum fuiſſe probetur: vxorem patrui tui, quem contendis rogatum fuiſſe patri tuo ſi ſine liberis deceſſerit, ab auo tuo relicta reſtituere: ſi ei ſucceſſerit, de fideicommiſſo conuenire debes. Nam ſi patrui etiam hereditas tibi quæſita eſt: non de fideicommiſſo quærendum, ſed hereditas ab ea vindicanda eſt. Dat. VI. *Id. Feb.* AA. *Conſſ.*

Fideicommiſſum poteſt relinqui in qualibet vltima voluntate, legitimo numero teſtium comprobata. Salyc.

*Plotiano.

xxii. Iidem AA. & cc. Plautiano.*

ET in epiſtola, vel libello, vel ſine ſcriptura, imò etiam nutu fideicommiſſum relinqui poſſe adhibitis teſtibus, nulla dubitatio eſt. Datum Idib. April. Byzantij, AA. *Conſſ.*

Ex minus ſolenni voluntate non debentur fideicommiſſa, niſi per heredem ſcienter fuerint agnita. Salyc.

xxiii. Iidem AA. & cc. Stratonico.

Si

SI veritas vel ſolennitas iuris deeſt,nec amplexus parentis voluntatem relicta dediſti,vel tranſactionis cauſa ſtipulantibus promiſiſti,negotiúmque integrum eſt : ad ſolutionem vrgeri non potes. Datum v. *Kalend. Febr.* AA.*Conſſ.*

Inſtrumenta emptionalia rei legatę debent remanere penes heredes,præſtita cautione de illis exhibendis cum fuerit neceſſe.Salyc.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Menoſtrato.[a]

INſtrumenta prædiorum per fideicommiſſum relictorum, quæ ad probationem originis eorum pertinent, heredes præſtare neceſſe non habent : cautionem tamẽ præſtare debent: quòd ſi opus fuerit, legatario ſeu fideicommiſſario ipſa (ſi habeant) proferant. Dat. Kalen. Decemb. Sirmij, AA.*Conſſ.*

[a] Meneſtrato.

Teſtator poteſt ita legare rem heredis ſicut propriam.Salyc.

XXV. Iidem AA. & CC. Iulianæ.[a]

HEredum etiam res proprias per fideicommiſſum relinqui poſſe, non ambigitur. Dat. XI. *Kalend. Mart.* CC.*Conſſ.*

[a] Iuliæ,

Repudiatio patris non nocet filio cui eſt legatum.Salyc.

XXVI. Iidem AA. & CC. Fortunato.[a]

EX repudiatione fideicommiſſi, doli mali exceptio iuſta cauſa intercedente tunc opponitur, quando ipſe cui fideicommiſſum relictum eſt,repudiatione vſus fuerit. Vnde cum

[a] Caiano-

hoc non te,ſed patrem feciſſe adſeueres,qui tibi nocere non potuit:nihil tibi obeſſe poteſt. Dat. II.*Id.April.Sirmij*,CC.*Conſſ.*

Sola pœnitentia reuocat fideicommiſſum & legatum.Salyc.

XXVII. Iidem AA. & CC. Olympiadi.

*FIdeicommiſſum eius qui reliquerat, pœnitentia probata,ſucceſſores nunquam præſtare compelluntur. Dat.*V.*Kalend.Octob.Viminacij*, CC.*Conſſ.*

Fideicommiſſum relictum ſeruo proprio, non tenet, quia libertatem ei non tribuit.Salyc.

•Caio. XXVIII. Iidem AA. & CC.Tiberio.•

EX fideicommiſſo ſub conditione ſine libertate ſeruis propriis inutiliter dato, libertas peti non poteſt. Dat. XV. *Kalend.Nouembr.Trans mare*, CC.*Conſſ.*

Legata in teſtamento inualido non debentur, niſi fuerint repetita ab inteſtato. Salyc.

XXIX. Iidem AA. & CC. Achilleo.

*EX teſtamento quod iure non valet, nec fideicommiſſum quidem,ſi non ab inteſtato quoque ſuccedentes rogati probentur, peti poteſt. Dat.*VIII. *Kalend.Decemb.*CC.*Conſſ.*

Deſcendentes teſtatoris grauati poſt mortem ſuam reſtituere hereditatem, intelliguntur grauati ſi deceſſerint ſine liberis. Salyc.

XXX. Imp. IVSTINIAN. A. Demoſtheni præfecto prætorio.

Cum

CVm acutiſſimi ingenij vir, & merito ante alios excellens Papinianus in ſuis ſtatuerit reſponſis, " ſi quis filium ſuum heredem inſtituit, & reſtitutionis poſt mortem oneri ſubegit, non aliter hoc videri diſpoſuiſſe, niſi cum filius eius ſine ſobole vitam ſuam reliquerit: nos huius ſenſum merito mirati, pleniſſimũ ei donamus euentum: vt ſi quis hæc diſpoſuerit, non tantùm filium heredẽ inſtituens, ſed etiam filiam, vel ab initio nepotem vel neptem, pronepotem vel proneptem, vel aliam deinceps poſteritatem, & eam reſtitutionis poſt obitum grauamini ſubiugauerit: non aliter hoc ſenſiſſe videatur, niſi ij qui reſtitutione onerati ſunt, ſine filiis vel filiabus, nepotibus vel neptibus, pronepotibus vel proneptibus fuerint defuncti: ne videatur teſtator alienas ſucceſſiones propriis anteponere. Recitata ſeptimò in nouo conſiſtorio palatij Iuſtiniani. Dat. III. Kalen. Nouembr. Decio v.c. Conſ.

"lib. ix. reſpõſorum l. 102. ff. de cõd. & demõſtratio.

Legata & fideicommiſſa relicta à filio præterito non debentur. Salyc.

XXXI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

QVidam filium ſuum à ſacris paternis remiſit, & poſtea teſtamento condito eum præteriit, nullo ei penitus relicto, aliis heredibus derelictis. ipſum autẽ, quem neque heredem, neque exheredatum fecit, fidei-

commiſſo prægrauauit. quærebatur ſi vtile eſſet huiuſmodi fideicommiſſum. Tota igitur antiqua dubietate ſuper hoc exploſa, nobis in hoc caſu placuit, vt emancipatus (vtpote iniuria à patre adſectus) non compellatur fideicommiſſum à ſua perſona relictum præſtare. Quod etiam in aliis perſonis quas exheredari neceſſe eſt, locum habere cenſemus. Datum Pridie Kalend. Mart. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis. VV. CC.

Vbi teſtator eſt confiſus de ſola fide heredis, cogitur heres ſoluere legatũ: & negans fideicommiſſum, cogitur iurare, vel ſoluere. Salycetus.

XXXII. Idem A. Ioanni præfecfecto prætorio.

QVæſtionem ex facto emergentem reſecantes, & voluntati mortuorum proſpicientes, ſancimus, ſi ſine ſcriptura & præſentia teſtium fideicommiſſo derelicto fideicommiſſarius elegerit heredis iuramentum, vel forſitan legatarij, vel fideicommiſſarij, quotiens ab eo relictum eſt fideicommiſſum, ſiue vniuerſitatis ſiue ſpeciale: neceſſe habere heredem vel legatarium ſeu fideicommiſſarium, prius iureiurãdo de calumnia præſtito, vel ſacramentum ſubire, & omni inquietudine ſeſe relaxare: vel ſi recuſandum exiſtimauerit ſacramentum, aut certam partem vel quantitatem manifeſtare fideicommiſſario derelictam

ctam noluerit, ſi forſitan maiorem fideicommiſſarius expetat: omnimodo exactioni fideicommiſſi ſubiacere, & eum ad ſatisfactionem compelli: cum ipſe ſibi iudex & teſtis inueniatur, cuius religio & fides à fideicommiſſario electa eſt, nullis teſtibus, nullíſque aliis aduentitiis probationibus requiſitis. Sed ſiue quinque ſint teſtes, ſiue minores, vel nemo: cauſam per illius ſacramentum vel dandum vel recuſandum ſuam habere tam firmitatem, quàm exactionem: ſiue pater ſit qui fideicommiſſum dederit, ſiue extraneus: vt æquitatis ratio communiter in omnes procedat. Cum enim res per teſtium ſolennitatē oſtenditu r: tunc & numerus teſtium, & nimia ſubtilitas requirenda eſt. Lex etenim, ne quid falſitatis incurrat per duos fortè teſtes compoſitum teſtamentum, maiorem numerum teſtium expoſtulat: vt per ampliores homines perfectiſſima veritas reueletur. Cum autem is qui aliquid ex voluntate defuncti lucratur, (& maximè ipſe heres cui ſumma auctoritas totius cauſæ commiſſa eſt) dicere compellitur veritatem per ſacramenti religionem: qualis locus teſtibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneam fidem decurratur, propria & indubitata fide relicta? cum & in leges reſpeximus quæ iuſtis diſpoſitionibus teſtatorum omnimodo heredes obedire compellunt: & ſic ſtrictius cau-

ſam exigunt, vt etiam amittere lucrum hereditatis ſanciant eos qui teſtatoribus ſuis minimè paruerint.

IN AVTHENT. *de heredib. & Falc. §. ſi quis autem non implens. collat. j. conſtit. j.*

Hoc amplius qui defuncti iudicium lege non ᵃ *repræſentatum monitus à iudice intra annum non implet, excluditur eo quod præter debitum naturale perceperit ex eodem iudicio: hoc autem cum onere ſuo, danda ſuper hoc cautione, defertur primo ſubſtitutis, mox ordine ſeruato coheredibus adeuntibus, vel generali fideicommiſſario, vel legatario ſoli, vel ex pluribus in parte potiori, vel ſpeciali fideicommiſſario, vel legatario maioris emolumenti, vel omnibus, vel volentibus, vel libertate in teſtamento donatis, prout quiſque eorum prior nominatus eſt: exheredatis ne hic quidem reſpectis: poſtremo defertur extraneo vel fiſco.*

ᵃ aliàs deeſt non.

COMMVNIA DE LEGATIS, ET FIDEICOMMISſis: & de in rem miſſione tollenda.

TIT. XLIII.

Pro re teſtatoris legata, & ad grauatũ peruenta competunt tres actiones, ſcilicet actio perſonalis ex teſtamento: rei vendicatio, & hypothecaria. Salyc.

1. *Imp.*

1. Imp. IVSTINIANVS A. Demoſtheni præfecto prætorio.

CVm hi qui legatis vel fideicommiſſis honorati ſunt, perſonalẽ actionem plerunque habere noſcantur:" "noſcuntur. *quis vel vindicationis, vel ſinendi modo,*" "ſinendi modi. *aliorúmque generum legatorum ſubtilitatem prono animo admittat, quam poſteritas optimis rationibus vſa nec facilè ſuſcepit, nec inextricabiles circuitus laudauit? quis in rem miſsionis ſcrupuloſis vtatur ambagibus? Rectius igitur eſſe cenſemus, in rem quidem miſsionem penitus aboleri: omnibus verò tam legatariis quàm fideicommiſſariis vnam naturam imponere: & non ſolùm perſonalem actionem præſtare, ſed & in rem: quatenus eis liceat eaſdem res, ſiue per quodcunque genus legati, ſiue per fideicommiſſum fuerint derelictæ, vindicare in rem actione inſtituenda: & inſuper vtilem Seruianam, id eſt hypothecariam ſuper his quæ fuerint derelicta, in res mortui præſtare. Cum enim iam hoc iure noſtro increbuit, licere teſtatori hypothecam rerum ſuarum in teſtamento quibus voluerit dare, & iterum nouellæ*" "l.j.§.j.ſ. de rei vx. actio. *conſtitutiones in multis caſibus & tacitas hypothecas introduxerunt*" "induxerunt. *: non ab re eſt etiam nos in præſenti caſu hypothecariam donare actionem, quæ etiam nullo verbo præcedente*

poßit ab ipſa lege induci. Si enim teſtator ideo legata vel fideicommiſſa dereliquit, vt omnimodo perſonæ ab eo honoratæ ea percipiant: apparet ex eius voluntate etiam præfatas actiones contra res teſtatoris eſſe inſtituendas, vt omnibus modis voluntati eius ſatisfiat: & præcipuè cum talia ſint legata vel fideicommiſſa, quæ piis actibus ſunt deputata. Et hæc diſpoſuimus non tantum ſi ab herede fuerit legatum derelictum, vel fideicommiſſum: ſed & ſi à legatario vel fideicommiſſario, vel alia perſona quam grauare fideicommiſſo poſſumus, fideicommiſſum cuidam relinquatur. Cum enim non aliter valeat, niſi aliquid lucri adferat ei à quo derelictum eſt: nihil eſt graue, etiam aduerſus eum, non tantum perſonalem, ſed etiam in rem & hypothecariam extendere actionem in rebus quas à teſtatore conſecutus eſt. In omnibus autem huiuſmodi caſibus in tantum & hypothecaria vnumquemque conueniri volumus, in quantum perſonalis actio aduerſus eum competit: & hypothecam eſſe non ipſius heredis, vel alterius perſonæ quæ grauata eſt fideicommiſſo, rerum, ſed tantummodo earum quæ à teſtatore ad eum peruenerint. Datum decimoquinto Kalendas Octobris, Chalcedone, Decio viro clariſſimo Conſule.

Exæquata ſunt legata & fideicommiſſa,

verbor

verborum varietate reiecta. Salyc.

11. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

Omne verbum ſignificans teſtatoris legitimum ſenſum legare vel fideicommittere volentis, vtile atque validum eſt: ſiue directis verbis, quale eſt iubeo, [a] *forte: ſiue precariis vtatur teſtator, quale eſt* rogo, volo, mando, fideicommitto: *ſiue iuramentum interpoſuerit: cum & hoc nobis audientibus ventilatum eſt, teſtatore quidem dicente* ἐν ὅρκῳ, *partibus autem huiuſmodi verbum huc atque illuc lacerantibus. Sit igitur (ſecundum quod diximus) ex omni parte verborum non inefficax voluntas, ſecundum verba legantis, vel fideicommittentis: & omnia quæ naturaliter inſunt legatis, & fideicommiſſis inhærere intelligantur: & contrà quicquid fideicommittitur, hoc intelligatur eſſe legatum: & ſi quid tale eſt quod non habet naturam legatorum, hoc ei ex fideicommiſſis accommodetur: & ſit omnibus perfectus euentus, & ex omnibus naſcantur in rem actiones, ex omnibus hypothecariæ, ex omnibus perſonales. Vbi autem aliquid contrarium in legatis & fideicommiſſis eueniet, hoc fideicommiſſo quaſi humaniori aggregetur, & ſecundum eius dirimatur naturam. Et nemo moriens putet legitimam voluntatem reprobari, ſed noſtro ſemper vtetur adiutorio. & quemadmodum viuent*

[a] Atqui Vlpian. in fragm. ait hoc verbum eſſe precariū. quod magis probo. Contius.

viuentibus prouidimus, ita & morientibus proſpiciatur. & ſi ſpecialiter legati tantum faciat teſtator mentionem, hoc & legatum & fideicommiſſum intelligatur: & ſi fidei heredis vel legatarij aliquid committatur, hoc & legatum eſſe videatur. Nos enim non verbis, ſed ipſis rebus leges imponimus. Datum x. *Kalen. Mart. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* vv. cc.

Vbi plures quibus optio eſt relicta, diſcordant in eligendo, ſorte dirimitur. Bald.

III. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI duobus vel tribus hominibus, vel pluribus forte optio ſerui vel alterius rei fuerit relicta, vel ſi vni quidem legatario optio ſerui vel alterius rei relicta eſt, ipſe autem moriens plures ſibi reliquerit heredes: dubitabatur inter veteres, ſi inter legatarios, vel heredes legatarij fuerit certatum, & alter alterum ſeruum, vel alteram rem eligere velit, quid ſit ſtatuendum. Sancimus itaque in omnibus huiuſmodi caſibus rei iudicem fortunam eſſe, & ſortem inter altercantes adhibendam: vt quem ſors prætulerit, is quidem habeat poteſtatem eligendi, cæteris autem æſtimationem præſtet contingentium eis partium: id eſt, ſeruis quidem & ancillis maioribus decem annis, ſi ſine arte ſint, viginti ſolidis æſtimandis: minoribus verò decem annis, non amplius quàm in

in decem ſolidos computandis. ſin autem artifices ſint: vſque ad triginta ſolidos æſtimatione eorum procedente, ſiue maſculi, ſiue fœminæ ſint: exceptis notariis, & medicis vtriuſque ſexus: cum notarios quinquaginta ſolidis æſtimari velimus, medicos autem & obſtretices ſexaginta. Eunuchis minoribus quidem decem annis, vſque ad triginta ſolidos valentibus: maioribus vero vſque ad quinquaginta. ſin autem artifices ſint, vſque ad ſeptuaginta.

1 ¶ *Sed & ſi quis optionem ſerui vel alterius rei reliquerit non ipſi legatario, ſed quem Titius forte elegerit, Titius autem vel noluerit eligere, vel non potuerit, vel morte fuerit præuentus: & in hac ſpecie dubitabatur apud veteres quid ſtatuendum ſit: vtrúmne legatum expiret, an aliquod ei inducatur adiutorium, vt viri boni arbitratu procedat electio. Cenſemus itaque, ſi intra annale tempus ille qui eligere iuſſus eſt, hoc facere ſuperſederit, vel minimè potuerit, vel quandocunque deceſſerit: ipſi legatario videri eſſe delatam* " *electionem: ita tamen, vt non optimum ex ſeruis, vel aliis rebus quicquam eligat, ſed mediæ æſtimationis: ne dum legatarium ſatis eſſe fouendum exiſtimamus, heredis commoda defraudentur.*

" aliàs datam.

Rei reſtitutioni ſubiectæ purè vel ſub certa die alienatio, pignoratio, & manumiſſio non tenet ipſo iure. Salyc.

¶ *Sed*

¶ Sed quia noſtra maieſtas per multos caſus à legatariis & fideicommiſſariis proſpexit, actionéſque tam perſonales, quàm in rem & hypothecarias dedimus: & in rem miſsionis tenebroſiſsimus error abolitus eſt, & ad hanc legem peruenimus. Nemo itaque [heres] ea quæ per legatum vel pure vel ſub certo die relicta ſunt, vel quæ reſtitui aliis diſpoſita ſunt, vel ſubſtitutioni [a] *ſuppoſita, ſecundum veterem diſpoſitionem putet in poſterum alienanda, vel pignoris vel hypothecæ titulo adſignãdà, vel mancipia manumittenda: ſed ſciat hoc quod alienum eſt, non ei licere, vtpote ſui patrimonij exiſtens, alieno iuri applicare: quia ſatis abſurdum eſt, & irrationabile, rem quam in ſuis bonis pure non poſsidet, eam ad alios poſſe transferre, vel hypothecæ pignoríſve nomine obligare, vel manumittere, & alienam ſpem decipere.*

[a] ſubſtitutione poſita.

Res quæ ſubiacent reſtitutioni ſub conditione, vel ſub die incerta, poſſunt interim alienari, vel obligari. Salyc.

¶ Sin autem ſub conditione vel ſub incerta die fuerit relictum legatum vel fideicõmiſſum vniuerſitatis, vel ſpeciale, vel ſubſtitutione, vel reſtitutione: melius quidem faciet, ſi & in his caſibus caueat ab omni venditione, vel hypotheca, ne ſe grauioribus oneribus euictionis nomine ſupponat. Sin autem auaritiæ cupidine propter ſpem conditionis minimè implendæ, 3

ad ven

ad venditionem vel hypothecam proſiluerit: ſciat quòd conditione impleta ab initio cauſa in irritum deuocetur: & ſic intelligenda eſt, quaſi nec ſcripta, nec penitus fuerit celebrata: vt nec vſucapio, nec longi temporis præſcriptio contra legatarium vel fideicommiſſarium procedat. Quod ſimiliter obtinere cenſemus in huiuſmodi legatis, ſiue pure, ſiue ſub die certo, ſiue ſub conditione, ſiue ſub incerta die relicta ſint. Sed in his omnibus caſibus legatario quidem vel fideicommiſſario omnis licentia pateat rem vindicare, & ſibi adſignare nullo obſtaculo ei à detentatoribus opponendo.

IN AVTHENT. *de reſtitut. & ea quæ pa.§. quam ob rem præſentem. collat. iiij. conſtitut.vj.*

RES quæ ſubiacent reſtitutioni, prohibentur alienari quidem, vel obligari. Sed ſi liberis portio legitima non ſufficit ad dotis ſiue donationis propter nuptias obligationẽ: permittitur res prædictas in eam cauſam alienare vel obligare pro modo honeſtati perſonarum congruo. Ea enim quæ communiter omnibus proſunt, his quæ ſpecialiter quibuſdam vtilia ſunt, præponimus.

Finis Authenticæ.

Sequitur textus legis Codicis.

¶ *Emptor autem ſciens rei grauamen, aduerſus ven*

ſus venditorem actionem habeat tantùm ad reſtitutionem precij, neque duplæ ſtipulatione, neque melioratione locum habente: cum ſufficiat ei ſaltem pro precio, quod ſciens dedit pro aliena re, ſibi ſatisfieri: Creditori nihilo minus pignoratitia contraria actione aduerſus debitorem competente: vt ex omni parte omniq́ue ſtudio id quod ſemper properamus, ad effectum perducatur, & vltimá elogia defunctorum legitimum finem ſortiantur, bonæ fidei proculdubio emptoribus integra iura, & nullo modo ex hac conſtitutione deminuta, contra venditores habentibus. Dat. Kalen. Septemb. Conſtantinopo. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC.

DE FALSA CAVSA ADIECTA LEGATO VEL FIDEICOMMISSO.

TIT. XLIIII.

I. Imp. ANTONIN. A. Septimo.

Verba teſtamenti quæ inſeruiſti, aut ſolutam pecuniam debitam teſtatori declarant, aut voluntatem eius liberare volentis debitorem manifeſtè oſtendunt. Et ideo aut peti quod ſólutum eſt, non poteſt: aut ex cauſa fideicommiſſi, vt debitor liberetur, agendum eſt: niſi liquidò probari poſſit eum non liberari debitorem

bitorem

bitorem voluiſſe,ſed errore lapſum ſolutam ſibi pecuniam exiſtimaſſe. PP. VII. *Kal.Martij, Antonino* A. IIII.*& Balbino Conſſ.*

II. Imp. ALEXAND. A. Fauſtinæ.

E*Tiam ſi veritas debiti non ſubeſt, falſa tamen demonſtratio non perimit legatũ: & ex*[a] *teſtamento eius quoque nomine competit actio.* PP. VII.*Id. Nouemb. Alexandro* A. *Coſ.* [a] ſed ex

Si maritus legat dotem vxori certa quantitate non expreſſa,oportet vxorem probare numerationem.Saly.

III. Idem A. Verinæ.

S*I non deſignata certa quantitate dotem tibi legauit maritus, ſed quodcunque ad eum dotis nomine perueniſſet,peruenturúmve eſſet,& id ex teſtamento petis:neceſſaria probatio eſt numeratæ pecuniæ.Quod ſi quantitatem expreſſerit,debetur.& ſi in dotem datum non eſt:quaſi aliud legatum,non eo iure, quo dos,fungitur.* PP.*Non. Maij, Maximo* II. *& Æliano* CC.*Conſſ.*

IIII.Imp. GORDIANVS A. Alexandro.

S*I dotem (vt proponis) defuncta in matrimonio vxore tua patri eius reddidiſti, vel etiam ea non reddita,teſtamẽti verbis(vt adſeueras)munitus es, quibus ſe recepiſſe dotem vniuerſam quõdam ſocer tuus ſignificauit:ne hoc nomine cõueniaris,ſolicitè agere non debes: cum aut ſoluta dote, nulla ſuperſit actio:aut*

non reddita, aduerſus petentem iuxta defuncti voluntatem parata ſit exceptio. PP. XV. *Kalend. Iun. Sabino* II. *& Venuſto* CC. *Conſſ.*

Si legatur dos facta relatione ad inſtrumentum dotis, nihil aliud requiritur, niſi quod inſtrumentum loquitur. Bald.

V. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIA. AA. & CC. Seueræ.

R*Efert largiter [an] dotem tibi reddi maritus, an quæ inſtrumento dotali conſcripta ſunt, legati ſeu precariis verbis ſtatuit: quippe cum ſuperiore quidem caſu datũ pro quibus repeti tantum, poſteriore vero nihil nocente falſa demonſtratione [quod] ſignificatum [eſt] inſtrumẽto, poſtulari poſſit. Script.* XIIII. *Kalend. Decemb.* CC. *Conſſ.*

DE HIS QVAE SVB MODO LEGATA VEL FIDEICOMMISSA RELINQVVNTVR.

TIT. XLV.

I. Imp. ANTONINVS A. Saturninæ.

I*N legatis quidem & fideicommiſſis etiam modus adſcriptus pro conditione obſeruatur. Sed ſi per te non ſtat quo minus voluntati teſtatoris pareas, ſed per eum cui nubere iuſſa*

es,

es, quo minus id quod tibi relictum eſt, obtineas, "*non oberit.* PP. V. *Kalendas Ian. Gentiano & Baſſo Conſſ.*

"retineas. vet. recte.

Pro relicto ſub modo aliquid alteri dandi, vel faciendi, ei competit actio & exceptio, in cuius perſona aliquid debet dari, vel fieri. Saly.

II. Imp. GORDIANVS A. Ammonio præfecto prætorio.

E*X his verbis,* Titio decem milia, vel inſulam relinquo, ita vt quinque milia ex his, vel eandem inſulam Mæuio reſtituat: *licet antea neque legati neque fideicommiſſi petitio naſcebatur, tamen in libertate à diuo Seuero hoc admiſſum eſt. Sed & in pecuniariis cauſis volũtatis tuendæ gratia non immerito recipiendum eſt, vt etiam ex huiuſmodi verbis, ſiue ad conditionem, ſiue ad modum reſpiciant, ſiue ad dandum vel faciendum aliquid: fideicommiſſi actio omnifariam naſcatur, videlicet in conditionibus poſt exitũ earum. Sin vero legato aut fideicommiſſo relicto, teſtator legatarium ſeu fideicommiſſarium prohibuerit, vel heredem ſuum, vel aliũ quendam debitum exigere: habet debitor aduerſus legatarium ſeu fideicommiſſarium agentem, vſque ad quantitatem relicti, ſiue fideicommiſſi, ſiue legati exceptionem.* PP. VI. *Idus Augusti, Sabino* II. *& Venuſto Conſſ.*

DE CONDITIONIBVS INSERTIS TAM LEGAtis quàm fideicommiſsis & libertatibus.

TITVL. XLVI.

Conditio, ſi quis deceſſerit ſine liberis, deficit ex mente ſolùm vno nepote ex filia exiſtente. Saly.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Claudiæ.* — *Claudio.

CVM teſtatorem fideicommiſſum Tralliano* ab eo quem pro parte heredem inſtituerat, ita reliquiſſe proponas, ſi ſine liberis inſtitutus* diem obiiſſet: iſque nepotem quem ex filia ſuſceperat, heredem inſtituerit: conditionem adſcriptam fideicommiſſo defeciſſe manifeſtũ eſt: niſi alia defuncti voluntas euidẽter probetur. PP. Non. Decemb. Laterano & Rufino Conſſ.

*al. Trallianis. rectè. *inſtitutis. quæ lectio verior videtur.

Argumentum à contrario ſenſu non ſumitur, vbi reſultat prauus intellectus contra legem. Bald.

II. Iidem AA. Galliano.* — *Gallicano.

CVm patremfamilias fideicommiſſi nomine, quod in diem certam reliquit, ita cauere præcepiſſe proponas, ſi à marito nõ diuertiſſet: iuriſdictionis originem perinde ſeruari æquum eſt, ac ſi nihil ſuper ea re ſcriptũ fuiſſet.

ſet. Nec exemplum legati, vel hereditatis, in quibus conditio diuortij nonnunquam remitti ſolet, huic rei comparandum eſt: cum abſurdum ſit ideo perpetui edicti negligi formam, quia patris ſui voluntati non obtemperatur. P P. *Antiochiæ* XI. *Kalend. Auguſti, Antonino* A. II. & *Geta* II. *Conſſ.*

Defectus conditionis per factum implere debentis, eum impedit habere legatum. Saly.

III. Imp. ANTONINVS A. Aurelio militi.

SI ea conditione Aulazanus [*] *legata teſtamento præſtari voluit, ſi cum focaria ſua matréque eius moraretur, & per eum ſtetit quo minus voluntati teſtatoris pareret: cum ſua ſponte ſcripturæ teſtamenti non obtemperauerit, ad petitionem non admittitur.* PP. VI. *Idus Iul. Læto* II. & *Cereale Conſſ.*

[*] Aulizanus. al. Au litanus.

Si conditio deficit per caſum fortuitum contingentem in perſona eius in cuius perſona debet impleri, deficit legatum. Saly.

IIII. Imp. ALEXAN. A. Liciniæ.

LEgatum ſiue fideicommiſſum à patruo tuo relictum tibi ſub conditione, ſi filio eius nupſiſſes: cum mortuo filio priuſquam matrimonium cũ eo contraheres, conditio defecerit: nulla ratione deberi tibi exiſtimas. PP. *Ka. Decemb. Alexandro* A. II. & *Marcello Conſſ.*

Vt legata quęrantur patri vel filio, conſidera tempus quo eorum cedit dies vel conditio. Salyc.

v. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. A A. & C C. Fauſtino.

SI vxorem tuam tempore nuptiarum in patria poteſtate fuiſſe monſtretur: fideicommiſſi commodum ei relictũ cum nupſerit: nullo alio diem eius cedere prohibente, patri quæſitum non ambigitur. Quod ſi à patre ante nuptias emancipata fuerit, ac poſtea deceſſerit, ſuperſtite patre & marito ac liberis: actionem fideicommiſſi ſibi competentem ad heredes ſuos tranſmiſit. S. VI. *Kalend. Februa. Sirmij, Cæſaribus Coſſ.*

Impletio conditionis non prodeſt niſi implenti. Bald.

VI. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

SI plures perſonæ vnam conditionem implere fuerint iuſſæ: apud Vlpianum dubitabatur, vtrúmue omnes ſimul eandem facere debeant, an ſinguli quaſi ſoli implere eam compellantur. Videtur autem nobis vnumquenque neceſſitatem habere conditionem implere, & pro portione ſibi contingente accipere quicquid ex hoc commodi eſt: vt hi quidem qui compleuerint iuſſa, ad lucrum vocentur: qui autem neglexerint, ſibi imputẽt ſi ab huiuſmodi commodo

modo repellantur. Dat. III.*Kalen. Auguſt. Conſtantinop. poſt conſulat. Lampadij & Oreſtis* VV. CC.

Iuſſus liber eſſe ſi certum quid heredi dederit, illo pereunte caſu fortuito, ſtatim liber efficitur, & pro re perempta ad æſtimationem tenetur. Sal.

VII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm quidam teſtamento condito libertatem ſeruo ſuo dereliquit ſub conditione, ſi ſuo heredi certum numerum ſolidorum præſtaret, vel aliam quandam ſpeciem, vel vicarium ſeruum: ille autem ſeruus non in eodem loco conſtitutus vbi etiam heres fuerat, herili teſtamento cognito properabat ad heredem cum ipſo quod iuſſus erat dare heredi, ſed in medio latronum vel hoſtium incurſione, vel alio fortuito caſu peremptũ eſt quod portabat: quærebatur inter antiquos ſi præpediretur libertas, quia hoc dare ſeruus non poteſt propter memoratum fortuitum caſum. Itaq; veterum dubietate quieſcente, nobis placuit, vt & libertas omnimodo competat, & commodum quod heredi vel extraneo relinquitur, non abſtrahatur. Ex quacunque igitur cauſa impediatur, ſiue per heredem, ſiue per eum cui dare aliquid iuſſus eſt, ſiue per fortuitos caſus: in libertatem quidem ipſe omnimodo perueniat, niſi ipſe ſeruus noluerit adimplere cõditionem: obnoxius tamen conſtituatur poſt libertatem

heredi,vel ei cui dare aliquid iuſſus eſt(niſi & ipſe oblatas pecunias nõ ſuſceperit.quod enim ſemel repudiatum ab eo eſt,redintegrari minimè concedimus) quatenus hoc quod dare iuſſus eſt,omnimodo implere compellatur: vel in ipſo mancipio præſtando ſi exſtat:vel in æſtimatione eius non amplius quàm in quindecim ſolidos computanda: vel in alia re, ſi & ipſa appareat:vel ſi non exiſtat, vera eius æſtimatione præſtanda.Dat.prid.Kalen.Maij, Conſtantinop.poſt conſulat. Lampadij & Oreſtis* VV.CC.*anno ſecundo.*

*ſolidis imputanda.

DE VSVRIS ET FRVCTIBVS LEGATORVM, SEV FIDEICOMMISSORVM.

TIT. XLVII.

Vſurę legatorum debentur à tempore litis conteſtatę,ſi antea heres non fuit in mora:& etiam fructus & mercedes ſeruorum.Saly.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA.Maximo.

LEGATORVM *ſeu fideicommiſſorum vſuras ex eo tempore quo lis conteſtata eſt, exigi poſſe manifeſtum eſt: ſed & fructus rerum,& mercedes ſeruorum,qui ex teſtamento debentur,ſimiliter præſtari ſolent.Propoſita prid.Kal.Aug.Aemiliano* & Frõtone Coſſ.*

*Anulino

He

Heres excuſatur ab vſuris propter dubium legis Falcidiæ, niſi legatarius paratus ſit ſatiſdare de reſtituendo quanto plus receperit. Salyc.

II. Imp. ANTONINVS A. libertis Caſſiani.

ADuerſus eos qui ſub obtemptu legis Falcidiæ legata morantur, notiſsimum eſt iuris auxiliũ. Si igitur propoſita ſtipulatione, cauere cum ſatiſdatione poteſtis vos reſtituturos quanto amplius quàm per eam legem licet, acceperitis: iudex qui de fideicommiſsis ius dicit, ſolida vobis legata præſtari iubebit. Quòd ſi ſatiſdationem implere non potueritis: arbitro dato certum diem vobis præfiniet, intra quem altera parte ceſſante partibus ſuis fungetur. Et ſi conſtiterit legi Falcidiæ locum non eſſe: & vſuras & fructus poſt litem conteſtatam percipietis. PP. XVI. *Kalend. Iun. Duobus & Aſpris Coſſ.*

Moroſus etiam tenetur de caſu fortuito. Saly.

III. Imp. ALEXAN. A. Paterno.

SI homines certi per fideicommiſſum tibi relicti fuerint, poſt moram periculo debitoris fideicommiſsi ſunt. Propoſita XII. *Kal. Aprilis, Iuliano* II. *& Criſpino Coſſ.*

Non ex die mortis teſtatoris, ſed à die litis conteſtatę fructus rei legatę debentur. Sal.

IIII. Imp. GORD. A. Dionyſio.

IN legatis & fideicommiſsis fructus poſt litis conteſtationẽ, non ex die mortis conſequan-

tur:ſiue in rem,ſiue in perſonam agatur. PP. *Non.Septem.Gordiano* A.*& Auiola Coſſ.*

DE INCERTIS PERSONIS. TIT. XLVIII.

1. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς.*

Huius conſtitutionis meminit Iuſtinianus Inſti.de legatis.§. poſtumo. & inſtit. De bon.poſſeſſ.in princ.ex quibus locis hoc argumentum confeci.

C*VM olim incertis perſonis nec legata,nec fideicommiſſa relinqui poſſent,nec libertas,nec poſtumo alieno, qui nec inſtitui poterat,hæc omnia correxit Iuſtinianus,ita tamen vt incertus tutor nec hodie dari poſſit.*

Photius quoque & Balſamon in Nomocanone non vno in loco eius meminerunt,aiúntque eſſe titu.48. libr. 6.conſtitutionem vnam. Ex his igitur, & ſequentes quoque epitomas conſeci.

Numerat hæc conſtitutio varia themata, variáſque ſpecies quibus docet id quod illicito collegio relictum eſt,non valere, niſi ſingulis è collegio legatum ſit:contra autem quicquid licito collegio legatur,valere. Nomocanonis titu. 12.capit. 9.

Item

Item aliud argumentum.

DIcit conſtitutio valere quod relinquitur licito collegio aut corpori, vel clericis, vel collegis, vel curiæ vel cohorti præſidis, vel medicis vel doctoribus vel aduocatis vel militibus vel eiuſdem artificij opificibus ſeu artificibus, vel ſacerdotibus vel cuipiam alij corpori: & ait relictum diuidi viritim, & ex æquis partibus inter eos qui tempore mortis teſtatoris fuerint deſcripti in albo, præterquàm ſi certam quantitatem teſtator vnicuique attribuerit. Dicit quoque ad extremum ea conſtitutio, quòd ſi ſemel, aut annuum quid in pios vſus relictum ſit, aut eccleſiis aut xenonibus aut ptochiis, aut venerabilibus domibus, aut communi clericorum, aut ad captiuorum redemptionem, aut ipſis pauperibus, vel captiuis, valeat defuncti voluntas. Nomoca. Ti. 2. c. 1. Hæc excerpſi ex vtraq; Nomocanonis Latina trãſlatione, in quibus editionibus & cæteris eiuſdem farinæ ſunt permulta nobis valde ſuſpecta. Itaque peßimè mihi videntur de nobis omnibus mereri, beneuole lector, qui cum Græca habeant vel βασιλικῶν vel Nomocanonis exemplaria, & cætera ad ius pertinentia, ſuppreßis Græcis ſuas futiles & indoctas tranſlationes duntaxat edunt, quò minus eorum fœdißima pleraque peccata ex Græcorum collatione coargui poßint.

AD

AD SENATVSCONSVLTVM TREBELLIANVM.

TIT. XLVIII.

Heres qui ſoluit creditoribus: poſt hereditatem reſtitutam à fideicommiſſario repetit pro rata. Bald.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Probo.

SI ex ſenatuſconſulto quartam partem hereditatis retinuiſti, & dodrantem fideicommiſſario reſtituiſti: quod creditoribus hereditariis pro nouem vnciis præſtiteris, à fideicommiſſario petere potes. PP. XV. *Kalend. April. Laterano & Rufino Coſſ.*

Fideicommiſſarius cui portio hereditatis reſtituitur, pro rata tenetur ad onera & legata. Salyc.

II. Imp. Philippus A. & Philippus C. Iuliano.

AD eum cui ex Trebelliano ſenatuſconſulto pars hereditatis reſtituitur, ſucceſſionis onera ſeu legatorum præſtationem pro competenti portione ſpectare, indubitati iuris eſt. PP. XVIII. *Kal. Nouemb. Peregrino & Aemiliano Coſſ.*

Quælibet ciuitas dicitur habere rempublicā, cui poteſt legari, vel fideicommitti. Bal.

III. Imppp. CARVS, CARIN. & NVMERIA. AAA. Zotico & aliis.

Si per

SI per fideicommiſſum hereditas reipublicæ relicta eſt: ex Trebelliano ſenatuſconſulto (quod ab inteſtato quoque locum habet) quartæ partis & fructus eius vobis reſtitutio competit. Sine die & conſule.* *aliàs, reſtituta eſt.

Iuſſus de adeundo in perſona heredis recuſantis adire, transfert onus reſtitutionis in ſubſtitutum vulgarem, & coheredem eius ſine quartæ retentione.

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & cc. Quintianæ.

NOn iuſtam te gerere ſolicitudinem per fideicommiſſum relictæ portionis hereditatis perſpicimus, verêtem ne fructum amittas relicti fideicommiſſi, quoniam auia teſtatoris ex parte heres ſcripta, & tibi rogata reſtituere, calliditate ac fraude repudiauit, vt ad alium nepotem, eundémque coheredem deuoluatur portio, à quo tibi nominatim nõ fuerat fideicommiſſum relictum: & coacta ſuſpectam hereditatem adire, priuſquam pro herede gereret, rebus ſit humanis exempta: cum diuo Antonino parenti noſtro deberi etiam à ſubſtitutis fideicommiſſum contemplatione iudicij teſtatoris, quaſi tacite ab his repetitum, iamdudum placuerit. Neque enim quartæ retentionem, quam illa quæ repudiauit, hereditatem adire coacta vt ſuſpectam retinere non potuit, timere debes. S. VI. Idus Iul. Philippop. AA. Conſſ.

A ſuccedentibus ab inteſtato fideicommiſſum poteſt relinqui,& ab eiſdem quarta retineri. Sal.

V. Iidem AA. & cc. Veriſſimo.

ET ſine ſcriptura per fideicommiſſum hereditas rectè relinquitur. Igitur ſi vxor tua te & priuignum ſuum in diſcrimine mortis cõſtituta deſignauit velle ſucceßionem obtinere vſque ad dodrantem: eius voluntatem ratam ſeruari conuenit: cum ab inteſtato ei ſuccedentes, de reſtituendo fideicommiſſo conuentos, vltra quartã, ære alieno deducto, quantum penes eos ſententia ſenatuſconſulti relinqui præcepit, tantum obtinere poſſe præſtiterit.* S. V. Kal. Maij Scrimij, Cæſ. Conſſ.

*ſic vet. vbi gloſſa additur, id eſt obtinuerit.

Liberi primi gradus non tenẽtur ſibi fructus computare in quarta, nec tenẽtur ſatiſdare de fideicommiſſo, niſi in certis caſibus. Sal.

VI. Imp. ZENO A. Dioſcorio præfecto prætorio.

IVbemus quotiens pater vel mater, filio ſeu filia, filiis vel filiabus, ex æquis vel inæquis partibus heredibus inſtitutis, inuicem ſeu ſimpliciter quoſdam ex his, aut quendam rogauerit, qui prior ſine liberis deceſſerit, portionem hereditatis ſuæ ſuperſtiti ſeu ſuperſtitibus reſtituere: vt omnibus modis retenta quarta pro auctoritate Trebelliani ſenatuſconſulti, non per imputationem redituum (licet hoc teſtator rogauerit vel iuſſerit) ſed de ipſis rebus hereditariis

reditariis dodrans reſtituatur. Idémque in retinenda legis Falcidiæ portione obtinere iubemus,& ſi pater vel mater filio ſeu filia inſtitutis (ſicut ſupra dictum eſt) heredibus,rogauerit eos eáſve nepotibus vel neptibus, pronepotibus vel proneptibus ſuis,ac deinceps reſtituere hereditatem.

Filius vel filia non tenetur ſatiſdare nepoti de reſtituendo fideicommiſſo paterno vel materno,niſi iſte filius vel filia tranſeant ad ſecunda vota,vel niſi teſtator iuſſerit ſatiſdari. Bald.

1 ¶ *In ſupradictis autem caſibus fideicommiſſorum ſeruandorum ſatiſdationem ceſſare iubemus,ſi non ſpecialiter eandem ſatiſdationem teſtator exigi diſpoſuerit, & cum pater vel mater ſecundis exiſtimant* nuptiis non abſtinendum.In his enim duobus caſibus,id eſt cum teſtator ſpecialiter ſatiſdari voluerit,vel cum ſecundis ſe pater vel mater matrimoniis iunxerit:neceſſe eſt vt eadem ſatiſdatio pro legum ordine præbeatur.* *exiſtimauit.

Vnicus filius excludit ſubſtitutum ſicut multitudo liberorum, licet teſtator fecerit mentionẽ de liberis in plurali.Bal.

2 ¶ *Sin autem is qui fideicommiſſaria reſtitutione grauatus eſt,vno filio ſuperſtite, vel nepote ex filio ſeu filia nato, vel pronepote vel poſthumo relicto deceſſerit: non videtur extitiſſe cõditio:& ideo deficit fideicõmiſſi petitio.*

Primi

Priuilegium conceſſum filiis, nõ extenditur ad nepotes. Bald.

¶ Illud etiam admonemus, ea quæ de Falcidiæ portione non per reditus, ſed per ipſas res hereditarias retinenda, & de ſatiſdatione fideicommiſſorum (ſicut ſupra dictum eſt) concedenda diximus: non vlterius quàm in his perſonis & caſibus quorum ſuperius mentio facta eſt, oportere produci. PP. *Kalen. Septemb. Conſtantinop. Probino & Euſebio Conſſ.*

IN AVTHENTIC. *de ſanct. epiſc.* §. *ſed & hoc præſenti. coll. ix. conſtit. fin.*

NIſi rogati reſtituere datum dotis cauſa vel propter nuptias donationis, vel relictum ſub cõditione nuptiarum vel liberorum, monaſterium vel alium locum venerabilem ingrediantur: ſiue reſtitutio aut ſubſtitutio fiat ſub prædictis conditionibus, ſiue in redemptionem captiuorum, ſeu in egentium alimẽta.

IN AVTHEN. *de reſtit.* §. *nobis ergo recte. colla. vij. conſtit. iiij.*

Rogatus de reſtituendo quod ei ſupererit ex hereditate, tenetur ſaltem quartam partem reſeruare. Salyc.

COntra, cũ rogatus fuerit quis vt ſine liberis decedens, quod tunc ex hereditate ſupereſt, reſtituat, vel aliis huiuſmodi fideicommiſſi verbis grauatus: quartam inſtitutionis fideicommiſſario reſtituere cogitur. Super hoc igitur & cautionem, niſi à defuncto remiſſa ſit,

ſit, exponet. Quòd ſi contingat eam deminui: aut ex ipſius ſubſtantia ſuppletur, aut ea deficiente, in rem actione & hypothecaria fideicommiſſario vti permittitur aduerſus rerum acceptores. Ex cauſa tamen dotis ſeu propter nuptias donationis, ſeu captiuorum redemptionis, vel ſi nō habeat vnde faciat expenſas, huius quartæ permittitur deminutio.

Soli tutori poteſt hereditas reſtitui, ſi pupillus neſcit fari: idem in curatore furioſi. Salyc.

VII. Imp. IVSTINIAN. A. Iuliano præfecto prætorio.

SAncimus, licentiam eſſe etiam ſoli tutori rectè fieri fideicommiſſi nomine vniuerſitatis reſtitutionem, quod pupillo relictum eſt, & ſine onere fideiuſſionis: vbi tamen pupillus fari non poſſit, vel abeſſe noſcitur: ne dum nimia ſubtilitate vtimur circa res pupillares, ipſa ſubtilitas ad perniciem eorum reuertatur. Idémque iuris eſſe oportet & ſi furioſo fideicommiſſaria debeatur hereditas: vt reſtitutio curatori eius ſoli, nomine ſcilicet furioſi celebretur. Quis enim ſenſus, quæ vox certa furioſo eſſe intelligitur, cum in vtroque caſu reſtituentes pleniſſimam conſequantur ex noſtra lege ſecuritatem? Hoc eodem obſeruando & ſi ipſi pupilli vel furioſi reſtitutione grauati ſunt.

Si heres de reſtituendo grauatus, per contumaciam ſit abſens, vel antequam reſtituat, ſine herede decedat, ipſo iure transferũtur vtiles actiones. Salyc.

¶ Cum autem aliquis hereditatem reſtituere iuſſus eſt, & dolo malo vel poſt litem conteſtatam vel antea ſeſe contumaciter celauerit: vel ſi ſuppoſitus fideicommiſſariæ reſtitutioni, antequam reſtitueret hereditatem, ab hac luce ſubtractus eſt, nullo herede vel ſucceſſore ei exiſtẽte: vel fideicommiſſarius cui reſtituta eſt ex Trebelliano ſenatuſconſulto hereditas, alij per fideicommiſſum reſtituere iuſſus fuerit res hereditarias: quemadmodum actionum tranſlatio celebretur in tribus iſtis caſibus, apud veteres dubitabatur. & Domitius Vlpianus conſtituendum eſſe ſuper his putauit. Sancimus itaque, vt ſiue per cõtumaciam abfuerit is cui reſtitutio impoſita eſt, ſiue morte præuentus nullo relicto ſucceſſore fuerit, ſiue à primo fideicommiſſario in ſecundum trãſlatio celebrari iuſſa eſt: ipſo iure vtiles actiones transferantur. Dat. x. Kalend. Nouemb. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte vv. cc. Conſſ.

Rogatus de reſtituendo fideicommiſſum vniuerſale & ſpeciale, totum debet reſtituere abſque ſpeciali detractione. Sal.

VIII. Idem A. Ioanni P. P.

QVidam teſtamento condito iuſſit heredẽ omnẽ hereditatẽ quã ei dereliquit, alij

reſtituere:

*reſtituere:ſpeciale etiam fideicommiſſum alteri adſcripſit.& quærebatur,ſpecialis fideicommiſſarius id quod ei derelictum eſt,à quo conſequi debeat:vtrúmne ab herede,vt poſt reſtitutionem eius alias res vniuerſitatis fideicommiſſarius accipiat:an vnà cũ aliis rebus oporteat & hoc generali fideicommiſſario aggregari,vt ipſe ſpeciali fideicommiſſario hoc tradat;ſiue in rebus,ſiue in pecuniis fideicommiſſum relictum ſit? Sancimus itaque totam quidem ſubſtantiam ſecundum ſenatuſconſulti Trebelliani auctoritatem reſtitui generali fideicommiſſario:illum autem ſpeciali fideicommiſſario id quod ei derelictum eſt, dependere. Dat.*XV.*Kal.Nouemb.Conſtantin.poſt conſulatum Lamp.& Oreſtis* VV.CC.*anno ſecundo.*

AD LEGEM FALCIDIAM.

TIT. XLIX.

Non offendit ius commune ille,qui beneficio non vult vti. Bald.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Priſco.[a]

SCIRE *debes,omiſſa Falcidia quo pleniorem fidem reſtituendæ portionis exhiberes,non videri plus debito ſolutum eſſe.* PP. III. *Id. Maij, Laterano & Rufino Conſſ.*

[a] Proclo.

Falcidia minuit omnia legata pro rata. Salyc.

*Sanctiano.

II. Idem A. Sactiano.*

FAlcidiæ rationem aduerſus omnes pro modo legatorum et fideicommiſſorum locum habere, certi & explorati iuris eſt. PP. *Kal.Iul.Laterano & Rufino Conſſ.*

Ablata heredi tanquam ab indigno, legata non minuunt, neque augent. Bal.

III. Imp. ALEXANDER A. Hermagoræ.

ETiam ſi tacitum fideicōmiſſum heredem adminiſtraſſe apparuerit: legata tamen ſeu fideicommiſſa quæ teſtamento relicta ſunt, præſtanda eſſe, ambigi non oportet: ad eum videlicet modum quem lex Falcidia patitur: cum quartā quæ aufertur heredi qui contra legem fidem ſuam obtulit, legatariis proficere nō placuit. PP. *Idibus Octob. Alexandro* A. *Conſ.*

De legatis principi dandis detrahitur Falcidia. Salyc.

IIII. Idem A. Philetiano.

ET in legatis principi datis legem Falcidiam locum habere, meritò diuo Hadriano placuit. PP. V. *Kalend. Ianuar. Alexandro* A. *Conſ.*

De donatione cauſa mortis detrahitur Falcidia. Bald.

*Samoſatæ.

V. Idem A. Damaſatæ.*

SI mortis cauſa immodicas donationes in ſororem tuam matrem contuliſſe probare potes: legis Falcidiæ ratione ſecundum conſtitutionem

butionem diui Seueri aui mei vti meritò potes. PP. XV. *Kalend. Nouemb. Maximo* II. *&* *Aeliano Conſſ.*

Primo detrahitur æs alienum etiam de rigore aditionis confuſum: de ſuperfluo legata præſtãtur deducta Falcidia de quolibet legato pro rata. Bald.

VI. Idem A. Secundinæ.

IN imponenda ratione legis Falcidiæ, omne æs alienum deducitur, etiam quod ipſi heredi mortis tempore debitũ fuerit, quamuis aditione hereditatis confuſæ ſint actiones. Omnia autem legata quanuis in operibus publicis conficiendis ſtatuíſque ponendis data ſint, ad contributionem dodrantis pro rata ſuæ cuiuſque quantitatis reuocantur. Nec ſi quid vltra ſolidũ heres præſtiterit aut perfecerit, legitimæ computationi præiudicatur. S.V.*Kal. Ianuar. Maximo* II.*&* *Aeliano Conſſ.*

Iure iſto ceſſat Falcidia in teſtamento militis: heres tamen poteſt deducere bona ſua per defunctum poſſeſſa. Salyc.

VII. Idem A. [Primo &][a] Pomponio. [a] al. deeſt.

IN teſtamento quidem militis ius legis Falcidiæ ceſſat. Sed ſi ea quæ ad vos pertinent, defunctus tenuit, bonorum eius videri minimè poſſunt: & ideo rectè rationem eorum, vt æris alieni, haberi deſiderabitis. PP.*Kalend. Maiis, Alexandro* II. *& Marcello Conſſ.*

IN AVTHENTIC. *de here. & Falcid. §. hinc nobis. & §. ſeq. col. j. conſtit. j.*

SEd cum teſtator hoc expreſſim vetuit, nõ ignarus quis modus ſit ſui patrimonij, ceſſat Falcidia: & ſi heres in hoc defuncto non pareat, defertur hereditas perſonis enumeratis ſub titulo de legatis & fideicommiſſis. Item ſi heres quædam legata, ſubſtantiæ ſuæ menſurã ſubtiliter agnoſcens, præſtat in ſolidum: neque ex his repetitio, nec ex aliis permittitur retentio: niſi inopinatum quid emergat. His ceſſantibus locus eſt Falcidiæ, ſi fiat inuẽtarium ſecundum modum tempúſque ſtatutum in aditione: Hac quoque adhibita obſeruatione, vt in præſentia omnium ipſius ciuitatis in qua fiat, legatariorum, aut pro eis agentium, ſi perſonæ ratio ſit habenda, perficiatur: vel ſi quis abſit ex ipſis, aut intereſſe noluerit, ſuccedat præſentia trium teſtium itidem *videlicet. *ipſius ciuitatis locupletum & bonæ opinionis, abſque præiudicio tamen veritatis inquirendæ per ſeruorum quæſtionem, & heredis teſtiúmque iuſiurandum. Quo non obſeruato, ſolida legata præſtet, etſi fines hereditarios excedant. Nulla autem quæſtionũ talium vel litium excedat annum. Anno enim culpa heredis tranſacto cadet à relictis.*

IN AVTHENTIC. *vt ſpon. larg. §. ſi quando. colla. ix. conſtit. ij.*

De re

De re prohibita per legatarium vel fidei-
commiſſarium alienari, non detra-
hitur Falcidia vel Trebel-
lianica. Bald.

SEd & in ea re ceſſat Falcidia, quæ ita relicta eſt, ne alienetur, ſed permaneat apud ſucceſſores eius cui relicta eſt.

IN AVTHEN. *de eccle.tit.§. ſi autem heres.colla.ix.conſtit.vj.*

De relictis ad pias cauſas non detrahi-
tur Falcidia. Salyc.

SImiliter Falcidia ceſſat in his quæ ad pias cauſas relicta ſunt.

Grauamen de reſtituendo teſtatori in mor-
te iniunctum, non facit irritum eius
teſtamentum. Salyc.

VIII. Idem A. Aurelio.

IRritum quidem propterea teſtamẽtum fratris tui eſſe non poteſt, quòd ex cauſa fideicommiſſi obligatus fuit, vt ſi ſine liberis prior decederet, paternam tibi hereditatem redderet. Sed licet te heredem ſcripſerit: in imponenda tamen legatorum ratione, quibus te oneratum eſſe ſuggeris, fideicommiſſum debitũ æris alieni loco deduci oportet: inſupérque in reſiduo legis Falcidiæ beneficium vindicabis. P P. *Idib. Septemb. Maximo* II. *& Paterno Conſſ.*

Error facti non impedit quartam Falci-
diç repeti: ſed certa ſcientia, vel iu-
ris ignorantia ſic. Salyc.

IX. Imp. GORDIANVS A. Meſtriano.

ERror facti, quartæ ex cauſa fideicōmiſsi non retentæ repetitionem non impedit. Is autem qui ſciens ſe poſſe retinere, vniuerſum reſtituit, condictionem non habet: quinetiam ſi ius ignorauerit, ceſſat repetitio. PP. XV. *Kal. Nouembr. Pio & Pontiano Conſſ.*

Heres grauatus de reſtituendo, tranſmittit ad ſuos ſucceſſores id quod poterat retinere ratione legis Falcidiæ. Salyc.

X. Idem A. Diogenio.[a]

[a] Diogeni.

QVanquam pater tuus fratrem tuum rogauerit, vt ſi ſine liberis diem ſuum fungeretur, portionem hereditatis tibi reſtitueret: tamen inteſtato eo[b] diem ſuum functo, id quod beneficio legis Falcidiæ habere potuit, ad ſucceſſorē inteſtati pertinere: ideóque non immerito ſororem tuam, quæ ſimul tecum ab inteſtato ei ſucceſſit, emolumenti quod retinere potuit, portionem ſibi vindicare, manifeſtum eſt. P P. V. *Id. Nouem. Gordiano* A. II. *& Pompeiano Conſſ.*

[b] eodem.

Teſtator non poteſt Trebellianicam prohibere. Bal.

XI. Idem A. Maximæ.

SI (vt allegas) pater tuus eam portionem ex qua te fecit heredem, fratribus tuis reſtituere iuſsit, certíſque ſpeciebus pro Falcidia præcepit eſſe contentam: auxilium legis Falcidiæ quod imploras, apud ſuum iudicē non prohiberis

hiberis flagitare. P P. V I I. *Kal.Nouem. Ariano & Pappo Conſſ.*

In donationibus morte confirmatis, habet locum Falcidia. Saly.

XII. Imp. DIOCLET. & MAXIMIANVS A A. Iuſtino.

IN donationibus inter virũ & vxorem factis legem Falcidiam habere locum, quando fideicommiſſi partibus funguntur, nonnullis iuris placitis comprehenſum eſt. PP. XVI. *Kal. Iul. ipſis* A A. IIII. *&* III. *Conſſ.*

XIII. Iidem A A. & cc. Zetho.* — *Tetho.

SI ea cuius filium tuum ſeruum ſignificas, ex iudicio defuncti quem dicis fideicommiſſariam libertatem ei reliquiſſe, aliquid conſecuta eſt: ad reſtituendam fideicommiſſariam libertatem non immerito obnoxia conſtituta debet vrgeri. Nam fideicommiſſum ei relictum vſque ad eum modum poteſt petere, quem deducto precio ſeruorum quos fuerat rogata manumittere, relictorum ſubſtantia patitur. S. V. *Kalend. Maij Heracliæ* A A. *Conſſ.*

XIIII. Iidem A A. & c c. Fauſtinæ.

LIcet adieris patris hereditatem, & confuſione pro parte qua eidẽ ſucceſſeris, extinguatur actio quam tibi adſeris competere, eo quòd ex adminiſtratione tutelæ multa eum debuiſſe contendis: pro reſiduis tamen partibus coheredes conuenire nõ prohiberis: & fundum à te relictum eatenus quoad deducta quarta

ERror facti, quartæ ex cauſa fideicõmiſsi non retentæ repetitionem non impedit. Is autem qui ſciens ſe poſſe retinere, vniuerſum reſtituit, condictionem non habet: quinetiam ſi ius ignorauerit, ceſſat repetitio. PP. XV. *Kal. Nouembr. Pio & Pontiano Conſſ.*

Heres grauatus de reſtituendo, tranſmittit ad ſuos ſucceſſores id quod poterat retinere ratione legis Falcidiæ. Salyc.

[a] Diogeni.

X. Idem A. Diogenio.[a]

QVanquam pater tuus fratrem tuum rogauerit, vt ſi ſine liberis diem ſuum fungeretur, portionem hereditatis tibi reſtitueret: tamen inteſtato eo [b] diem ſuum functo, id quod beneficio legis Falcidiæ habere potuit, ad ſucceſſorẽ inteſtati pertinere: ideóque non immerito ſororem tuam, quæ ſimul tecum ab inteſtato ei ſucceſsit, emolumenti quod retinere potuit, portionem ſibi vindicare, manifeſtum eſt. P P. V. *Id. Nouem. Gordiano* A. II. *& Pompeiano Conſſ.*

[b] eodem.

Teſtator non poteſt Trebellianicam prohibere. Bal.

X I. Idem A. Maximæ.

SI (vt allegas) pater tuus eam portionem ex qua te fecit heredem, fratribus tuis reſtituere iuſsit, certíſque ſpeciebus pro Falcidia præcepit eſſe contentam: auxilium legis Falcidiæ quod imploras, apud ſuum iudicẽ non prohiberis

hiberis flagitare. P P. V I I. *Kal. Nouem. Ariano & Pappo Conſſ.*

In donationibus morte confirmatis, habet locum Falcidia. Salv.

XII. Imp. DIOCLET. & MAXIMIANVS A A. Iuſtino.

IN donationibus inter virũ & vxorem factis legem Falcidiam habere locum, quando fideicommiſſi partibus funguntur, nonnullis iuris placitis comprehenſum eſt. PP. XVI. *Kal. Iul. ipſis* A A. I I I I. & I I I. *Conſſ.*

XIII. Iidem A A. & cc. Zetho.[a] [a] Tetho.

SI ea cuius filium tuum ſeruum ſignificas, ex iudicio defuncti quem dicis fideicommiſſariam libertatem ei reliquiſſe, aliquid conſecuta eſt: ad reſtituendam fideicommiſſariam libertatem non immerito obnoxia conſtituta debet vrgeri. Nam fideicommiſſum ei relictum vſque ad eum modum poteſt petere, quem deducto precio ſeruorum quos fuerat rogata manumittere, relictorum ſubſtantia patitur. S. V. *Kalend. Maij Heracliæ* A A. *Conſſ.*

XIIII. Iidem A A. & c c. Fauſtinæ.

LIcet adieris patris hereditatem, & confuſione pro parte qua eidẽ ſucceſſeris, extinguatur actio quam tibi adſeris competere, eo quòd ex adminiſtratione tutelæ multa eum debuiſſe contendis: pro reſiduis tamen partibus coheredes conuenire nõ prohiberis: & fundum à te relictum eatenus quoad deducta quarta

reſidui ſubſtantia patitur,præſtare neceſſe habes. Datum VI. *Kalendas Octob. Viminacij,* A A. *Conſſ.*

Nec de dote prædiorum,nec de inſtrumentis Falcidia detrahitur. Bald.

XV. Iidem A A. & C C. Pomponio.

SI prædiorum dotis apud te iure remanentis inſtrumenta verbis precariis,vel teſtamento,vel codicillis vxor tibi dari mandauit, eius iudicium ſucceſſores implere compellentur: cum inſtrumentis prædiorum domino relictis, Falcidiæ nulla poſsit interuenire quæſtio.Suppoſita XVI. *Kal.Februa.Sirmij,* C C. *Conſſ.*

Si æs alienum abſorbet totam defuncti ſubſtantiam, legata non debentur:& fruſtra de Falcidia quæritur. Salyc.

XVI. Iidem A A. & C C. Diomedi.

*SVcceſſores legata vel fideicommiſſa, ſi æs alienum hereditarium defuncti ſubſtantiæ fines occupauerit, legis Falcidiæ iuſsio peti, item Trebelliani ſenatuſconſulti præceptum exigi non concedit.*S. XVI. *Kal. Februa.Sirmij,* A A. *Conſſ.*

De prælegatis deducitur Falcidia. Bald.

XVII. Iidem A A. & C C. Caio.

* aliàs incipit, Coheredibus.

A Coheredibus * *relicta legata, quatenus modus legis Falcidiæ præſtitutus patitur,poſſe peti,certiſsimi iuris eſt.Suppoſ.*V.*Kalend.Nouembr.Anchiali,* C C. *Conſſ.*

Sicut

Sicut teſtator iure iſto non poteſt prohibere Falcidiam directo, ita nec per indirectum: & de mortis cauſa capione detrahitur Falcidia, ſicut de mortis cauſa donatione. Saly.

XVIII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis quadringentorum forte ſolidorum habens ſubſtantiam, iuſſerit heredem non aliter adire hereditatem, niſi prius trecentos octoginta ſolidos cuidam perſoluat, vel aliam quantitatẽ quæ deminuere Falcidiæ rationem poteſt: ſancimus, heredem, ſi adierit, legis Falcidiæ beneficio ſuſtentatum, replere quidẽ quod ad Falcidiam deeſt: & prius eo dato [a] *vel retento, ſiue vna datio eſt quæ celebrari diſpoſita fuerit, ſiue in multas diuiditur perſonas, præfatæ legis immutilatum habere beneficium. Si enim cum mortis cauſa donatio procedat, & hæc modum legis Falcidiæ excedat, heres poſt aditionem repetit eam pecuniam quæ vltra modum legis Falcidiæ corporaliter quidem data eſt, lege antẽ in patrimonio teſtatoris permanſit: quare non in præſenti caſu & viuentibus & morientibus prouidemus, & eorũ vltima elogia conſeruantes, & commodum hereditarium non minuentes? Dat. Kal. Nouemb. Conſtantinop. poſt conſulat. Lampadij & Oreſtis* V V. C C.

[a] Ergo hodie ex hac lege datur vindicatio Falcidiæ, cũ ante eam ſola retentio cõpeteret: ex verbis legis Falci. l. 1. ff. ad l. Falcid.

Ita agnoſcit legatum qui ſolidum promittit, ſicut qui integraliter ſoluit. Bald.

XIX. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm certum ſit heredem qui plenam fidem teſtatori exhibet, in ſolidum legata dependentem, non poſſe poſtea rationem legis Falcidiæ prætendentem, repetitione vti, quia videtur voluntatem teſtatoris ſequi: iubemus hoc ſimili modo firmum haberi & ſi cautionem ſuper integra legatorum ſolutione fecerit: quod veteribus legibus in ambiguitatem deductum eſt. In vtroque etenim caſu, id eſt ſiue ſoluerit, ſiue ſuper hoc cautionem fecerit: æquitatis ratio ſimilia ſuadere videtur. D. XV. Kalen. Nouemb. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis V V. C C. anno ſecundo.

DE CADVCIS TOLLENDIS.

TIT. L.

I. Imp. IVSTINIAN. A. Senatui vrbis Conſtantinopolitanæ.

ET nomen & materiam caducorum ex bellis ortam & auctam [a] ciuilibus, quæ in ſe populus Romanus mouebat, neceſſarium duximus Patres conſcripti, in pacificis noſtri imperij temporibus ab orbe Romano recludere: vt quod belli calamitas introduxit, hoc pacis lenitas ſopiret. Et quemadmodum in multis capitulis lex Papia ab anterior

[a] Tacitus lib. 3. ait legem Papiam Poppæam à ſeniore Auguſto latam augendo ærario, & vt populus velut parens omniũ vacantia teneret. Contius.

terioribus principibus emendata fuit, & per deſuetudinem abolita: ita & à nobis circa caducorum obſeruationem inuidioſum ſuũ amittat vigorem, qui & ipſis prudentiſsimis viris diſplicuit, multas inuenientibus vias, per quas caducũ non fieret. Sed & ipſis teſtamentorum conditoribus ſic grauiſsima caducorum obſeruatio viſa eſt, vt & ſubſtitutiones introducerent ne fiant caduca: & ſi facta ſint, ad certas perſonas recurrere diſponerent, vias recludentes, quas lex Papia poſuit in caducis: quod & nos fieri concedimus. Et cum lex Papia ius antiquum, quod ante eam in omnibus ſimpliciter verſabatur, ſuis machinationibus & anguſtiis circuncludens, ſolis parentibus & liberis teſtatoris vſque ad tertium gradũ, ſi ſcripti fuerant heredes, ſuum imponere iugũ erubuit, ius antiquum intactum eis conſeruans: nos omnibus noſtris ſubiectis ſine differentia perſonarum hoc concedimus.

Lege Papia & ſenatuſconſultis circa eam & materiam caducorum verſantibus correctis, ſtatuitur, vt hereditas defuncti poſſit adiri clauſis tabulis. Salyc.

1 ¶ *Cum igitur materiam & exordium caducorum lex Papia ab aditionibus quæ circa defunctorum hereditates procedebant, ſumpſit, & ideo non à morte teſtatoris, ſed ab apertura*

tab

tabularum dies cedere legatorum ſenatuſconſulta quæ circa legem Papiã introducta ſunt, ° conceſſerunt. *cenſuerunt.* " *vt quod in medio deficiat, hoc caducum fiat: primum hoc corrigentes, & antiquum ſtatum renouantes,* " ° reuocantes. *ſancimus, omnes habere licentiam à morte teſtatoris adire hereditatem: ſimiliq; modo legatorum vel fideicommiſſorum pure vel in diem [certam]* " ° Deeſt in vet. rectè. Irrepſit namque ex gloſſis. *relictorum diem à morte teſtatoris cedere.*

Vltimæ voluntates quæ deficiunt ex parte honorati, quandoque ſunt pro non ſcriptis, videlicet quando relinquitur iam mortuo: quandoque quaſi caducæ. Bald.

¶ *Et cum triplici modo ea quæ in vltimis elogiis relinquuntur, contingebat deficere: conſentaneum eſt & tempora eorum & nomina manifeſtè exponere: vt quod vel tollitur vel reformatur, non ſit incognitum. Ea etenim vel his relinquebantur qui in rerum natura tunc temporis cum condebantur vltima elogia, non fuerant, forte hoc ignorantibus teſtatoribus: & ea* pro non ſcriptis " ° ſcripto. vet. rectè. *eſſe leges exiſtimabãt. Vel viuo teſtatore is qui aliquid ex teſtamẽto habuit, poſt teſtamentum ab hac luce ſubtrahebatur: vel ipſum relictum expirabat, forte quadam conditione ſub qua relictum fuerat, deficiente: quod veteres appellabant* in cauſa " ° cauſam. caduci. *Vel mortuo iam teſtatore hoc quod relictum erat, deficiebat: quod aperta voce* caducum *nuncupabatur.*

Legatum

Legatum pro non ſcripto remanere debet penes heredem, niſi legatarius in eo habuerit ſubſtitutum vel coniunctum. Salyc.

3 ¶ *In primo itaque ordine, vbi* pro non ſcriptis *efficiebantur ea quæ perſonis iã ante teſtamentum mortuis teſtator donaſſet: ſtatutum fuerat vt ea omnia bona manerent apud eos, à quibus fuerant derelicta: niſi vacuatis vel ſubſtitutus ſuppoſitus, vel coniunctus fuerat aggregatus. tunc enim non deficiebant, ſed ad illos perueniebant, nullo grauamine (niſi perraro) in hoc* pro non ſcripto *ſuperueniente: quod & noſtra maieſtas quaſi antiquæ beneuolentiæ conſentaneum, & naturali ratione ſubnixum, intactum atque illibatũ præcepit cuſtodiri in omne æuum valiturum.*

Olim quaſi caduca deuoluebantur ad fiſcum: hodie deuoluuntur ad ſubſtitutum coniunctum vel grauatum cum onere ſuo. Bald.

4 ¶ *Pro ſecundo verò ordine, in quo ea vertuntur quæ* in cauſa caduci *fieri contingebant, vetus ius corrigentes, ſancimus, ea quæ ita euenerint, ſimili quidẽ modo manere apud eos à quibus ſunt derelicta, heredes forte, vel legatarios, vel alios qui fideicommiſſo grauari poſſunt: niſi & in hunc caſum vel ſubſtitutus vel coniunctus eos antecedat. Sed omnes perſo-*

nes

naſ quibus lucrũ per hunc ordinẽ deſertur,eas etiam grauamen quod ab initio fuerat cõplexum,omnimodo ſentire:ſiue in dando ſit cõſtitutum,ſiue in quibuſdam faciendis,vel in modo, vel conditionis implendæ gratia, vel alia quacunq; via excogitatũ. Neq; enim ferendus eſt is qui lucrum quidẽ amplectitur, onus autem ei annexum contemnit.

Hæreditas poteſt adiri etiam clauſis tabulis. & quo ad adeundum cedit dies à morte teſtatoris:ſed quo ad tranſmittendum iura vetera ſeruantur.

¶ *In nouiſſimo autem articulo, vbi propriè* 5
caduca *fiebant,ſecundum quod prædiximus, etiã clauſis tabulis tam exiſtere heredes quàm poſſe adire,ſiue ex parte ſint,ſiue ex aſſe inſtituti,cenſemus,& dies legatorum & fideicommiſſorum (ſecundum quod prædiximus) à morte defuncti cedere. Hereditatẽ etenim, niſi fuerit adita, tranſmitti, nec veteres concedebant,nec nos patimur:exceptis videlicet liberorum perſonis,de quibus Theodoſiana lex ſuper huiuſmodi caſibus introducta loquitur: his nihilo minus quæ ſuper his qui* [a] *deliberantes ab hac luce migrant, à nobis conſtituta ſunt, in ſuo robore manſuris.*

[a] aliàs quę ſuper his perſonis quæ deliber.&c.

Legatum libertatis cedit ab adita hereditate:item legatum quod dependet ex libertate.Bal.

¶ *Libertatibus proculdubio & poſt præ-* 6
ſentem

*ſentem ſanctionem propter ſui naturam quæ aditionem heredis expectant, ab adita hereditate vnà cum aliis quæ ſeruis in teſtamento manumiſſis, vel aliis legatis relicta ſunt, competentibus. Excepto etiam vſufructu, qui** *ſui natura ad heredes legatarij trãſmitti non patitur: quia neque à morte teſtatoris, neque ab adita hereditate, quantum ad tranſmiſſionem, dies eius cedit. Sed hæc omnia in his obſeruari ſancimus ſecundum præfatam diſpoſitionem, quæ purè, vel in diem certum relicta fuerint.*

*al. quem ſua natura.

Dies legatorum & fideicommiſſorum cedit à morte, ſi legatum & fideicommiſſum eſt purum. ſed ſi conditionale, vel in diem incertum, non cedit, niſi adueniente conditione, vel die incerto. Bald.

7 ¶ *Sin autem aliquid ſub conditione relinquatur vel caſuali, vel poteſtatiua, vel mixta, quarum euentus ex fortuna, vel ex honoratæ** *perſonæ voluntate, vel ex vtroque pendeat, vel ſub incerto die: expectari oportet conditionis euentum, ſub qua fuerit derelictum, vel diem: vt tunc cedat, cum vel conditio impleatur, vel dies incertus extiterit. Quòd ſi in medio is qui ex teſtamento lucrum ſortitus eſt, decedat, vel eo ſuperſtite conditio defecerit, hoc quod ideo non præualuit, manere diſponimus ſimili modo apud eos à quibus relictum eſt: niſi & hic vel ſubſtitutus relictum accipiat, vel coniunctus, ſiue*

*oneratæ. ſed alterũ rectius.

heres, ſiue legatarius hoc ſibi acquirat: cum certi iuris ſit, & in inſtitutionibus, & legatis, & fideicommiſſis, & mortis cauſa donationibus poſſe ſubſtitui.

Omne quod deciſum eſt ab aliquo, ſi ad ſua initia reuertitur, taliter reuertitur, qualiter emanauit ab illo. Bald.

¶ *Sed vt manifeſtetur pro qua parte manere oportet hoc quod fuerit defectum, apud eos à quibus ſit derelictum: ſancimus, ſi quidem ad heredes lucrum perueniat, pro parte hereditaria fieri eius diſtributionem: cum & ab ipſis ſimili modo ſi valuiſſet, præſtaretur, niſi nominatim ab vno vel à certis heredibus fuerit derelictum. tunc enim quemadmodum ſolus, vel ſoli præſtabunt, ita & lucrum ſentient. Sin autem legatarij vel fideicommiſſarij ſint, vel mortis cauſa donatione honorati, vel alia fortè perſona quæ fideicommiſſo prægrauari poteſt, & hoc euaneſcat: manere hoc apud enumeratas perſonas ſancimus pro virili omnimodo portione, id eſt pro numero perſonarum.* 8

Onus quod poteſt per alium impleri, migrat de ſubiecto in ſubiectum.

¶ *Ne autem hoc quod non inelegranter ſummi ingenij vir Vlpianus in hac parte cum omni ſubtilitate diſpoſuit, prætereatur: ſanctione noſtra hoc apertius inducimus. Cum enim iam ſtatuimus hoc cum ſuis oneribus ad eum qui lucratur, peruenire: ſancimus, ſi quidem conditio,* 9

vel

vel aliud grauamen in dando ſit conſtitutum: hoc omnimodo lucrantes pro modo lucri agnoſcere. Sin autem in faciendo aliquid impoſitum eſt: ſi quidem hoc per alium impleri poſſit, ſimili modo & à lucrante agnoſci: puta ſi honorata persona iubeatur inſulam vel monumentum, vel aliud tale ſuis ſumptibus facere, vel heredi, vel legatario, vel alij fortè cui teſtator voluerit: vel rem ab herede teſtatoris emere, vel locationem vel fideiuſſionem ſubire, & ſi quid huiuſmodi facti ſimile ſit. nihil enim refert, ſiue per eum de quo teſtator locutus eſt, ſiue per alium eiuſdem lucri ſucceſſorem adimpleatur. Sin verò talis eſt verborum conceptio, & facti natura, vt quod relictum eſt, ab alio impleri non poſſit: tunc etſi lucrum ad aliquem peruenerit, non tamen & grauamen ſequi: quia hoc neque ipſa natura concedit, neque teſtator voluit. Quid enim ſi teſtator iuſſerit eum in certum locum abire, vel liberalibus ſtudiis imbui, vel domum ſuis manibus extruere, vel pingere, vel vxorem ducere? quæ omnia teſtatoris voluntas in ipſius ſolius perſona intelligitur concluſiſſe, cui & ſuam munificentiam relinquebat. Hoc videlicet in omnibus obtinente, vt pro ſimili parte & lucrum ſentiant: & grauamen, vbi hoc poſſit procedere, ſubeant. Et hoc locum habente omni quidem modo in his quæ* in cauſa ca-

*onerata.

duci, *vel* caduca (*ſecundum quod ſupra dictum eſt*) *fiebant: in* pro non ſcriptis *autem, non omnibus, ſed quibuſdam: quia eorum quædam etſi talia ſint, tamen cum ſuo onere veniebant: quæ & nos in noui iuris compoſitione ſpecialiter enumerari iuſsimus, ne quis veteris iuris prolixitatem quaſi rebus neceſſariam, vel pro eorum reuoluat ſcientia.*

Si aliqui ſunt coniuncti re & verbis, & aliqui verbis diſiuncti, ſi deficit aliquis ex coniunctis, accreſcit collegæ: ſi ex diſiunctis, accreſcit omnibus. Bald.

¶ *His ita definitis, cum in ſuperiore parte no-* 10
ſtræ ſanctionis in plurimis locis coniuncti *fecimus mentionem: neceſſarium eſſe duximus omnem inſpectionem huius articuli latius & cum ſubtiliori tractatu dirimere, vt ſit omnibus & hoc apertiſsimè conſtitutum. Non enim tantùm coniunctiuo modo quædam relinquuntur, ſed etiam diſiunctiuo. In his itaque, ſi quidem coheredes ſunt omnes coniunctim, vel omnes diſiunctim vel inſtituti, vel ſubſtituti: hoc quod fuerit quoquo modo euacuatum, ſi in parte hereditatis vel partibus conſiſtat, aliis coheredibus cum ſuo grauamine pro hereditaria parte, etiam ſi iam defuncti ſunt, acquiratur. & hoc nolentibus ipſo iure accreſcat, ſi ſuas portiones iam agnouerint: cum ſit abſurdum, eiuſdem hereditatis partem quidem*

agno,

agnoſcere, partem verò reſpuere, ſecundum quod in diuinis noſtri numinis ° *deciſionibus ſtatutum eſt. Sin verò quidam ex heredibus inſtitutis [vel ſubſtitutis] permixti ſunt, & alij coniunctim, alij disiunctim nuncupati: tunc ſi quidem ex coniunctis aliquis deficiat, hoc omnimodo ad ſolos coniunctos cum ſuo veniat onere, id eſt pro parte hereditatis quæ ad eos peruenit. Sin autem ex his qui diſiunctim ſcripti ſunt, aliquid euaneſcat: hoc non ad ſolos diſiunctos, ſed ad omnes tam coniunctos quàm etiam diſiunctos ſimiliter cum ſuo onere pro portione hereditatis perueniat. Hoc ita tam variè, quia coniuncti quidem propter vnitatem ſermonis quaſi in vnum corpus redacti ſunt, & partem coniunctorum ſibi heredum quaſi ſuam præoccupant: diſiuncti verò ab ipſo teſtatoris ſermone apertiſsimè ſunt diſcreti: vt ſuum quidem habeant: alienum autem non ſoli appetant, ſed cum omnibus coheredibus ſuis accipiant. & hæc in heredibus tantummodo ſtatuenda ſunt.*

° nominis

Inter legatarios & fideicommiſſarios eſt locus iuri accreſcendi: tamen non accreſcit inuitis.
Bald.

11 ¶ *Vbi autem legatarij vel fideicommiſſarij duo fortè vel plures ſunt, quibus aliquid relictum ſit: ſi quidem hoc coniunctim relinquatur: &*

omnes veniant ad legatum, & pro ſua portione quiſque hoc habeat. Si verò pars quadam ex his deficiat: ſancimus eam omnibus, ſi habere maluerint, pro virili portione cum omni ſuo onere accreſcere: vel ſi omnes noluerint, tunc apud eos remanere, à quibus derelictum eſt. Cùm verò quidam voluerint, quidam noluerint: volentibus ſolummodo id totum accedere. Sin autem diſiunctim fuerit relictum: ſi quidem omnes hoc accipere & potuerint & maluerint, ſuam quiſque partem pro virili portione accipiat: & non ſibi blandiantur, vt vnus quidem rem, alij autem ſinguli ſolidam eius rei æſtimationem accipere deſiderent: cum huiuſmodi legatariorum auaritiam antiquitas varia mente ſuſceperit, in vno tantummodo genere legati eam accipiens, in aliis reſpuendam eſſe exiſtimans. Nos autem omnimodo repellimus, vnam omnibus naturam legatis & fideicommiſſis imponentes, & antiquam diſſonantiam in vnam trahentes concordiam. Hoc autem ita fieri ſancimus, niſi teſtator apertiſſimè & expreſſim diſpoſuerit, vt vni quidem res ſolida, aliis autem æſtimatio rei ſingulis in ſolidum præſtetur. Sin verò non omnes legatarij, quibus ſeparatim res relicta ſit, in eius acquiſitionem concurrant, ſed vnus fortè eam accipiat: hæc ſolida eius ſit: quia ſermo teſtatoris omnibus prima facie ſolidum

[margin: * quidem.]

adſig

adſignare videtur, aliis ſuperuenientibus partes à priore abſtrahentibus, vt ex aliorum quidem concurſu prioris legatum minuatur. Sin verò nemo alius veniat, vel venire potuerit: tunc non vacuatur pars quæ deficit, nec alij accreſcit, vt eius qui primus accepit, legatum augere videatur: ſed apud ipſum qui habet, ſolida remaneat, nullius concurſu deminuta. Et ideo ſi onus fuerit in perſona eius apud quem remanet legatum, adſcriptum: hoc omnimodo impleat, vt voluntati teſtatoris pareatur. Sin autem ad deficientis perſonam hoc onus fuerit collatum: hoc non ſentiat is qui non alienum, ſed ſuum [tantum] legatum imminutum habet. Sed & varietatis non in occulto ſit ratio: cùm ideo videatur teſtator diſiunctim hoc reliquiſſe, vt vnuſquiſque ſuum onus, non alienum agnoſcat. nam ſi contrarium volebat, nulla erit difficultas coniunctim ea diſponere.

Iura de his quibus vt indignis, per hanc legem reſeruantur intacta. Salyc.

12 ¶ *Quæ autem antiquis legibus dicta ſunt de his quæ vt indignis auferuntur, & nos ſimili modo intacta ſeruamus: ſiue in noſtrum fiſcum, ſiue in alias perſonas perueniant.*

Hereditas non adita debetur ſubſtituto: & eius defectu, venientibus ab inteſtato: & vltimo, fiſco. Salyc.

13 ¶ *Cùm autem in ſuperiore parte legis non adi-*

tam hereditatem minimè, niſi quibuſdam perſonis," *ad heredes defuncti transmitti diſpoſuimus: neceſſe eſt, ſi quis ſolidam hereditatem non adierit: hanc, ſi quidem habeat ſubſtitutum, ad eum, ſi voluerit, & potuerit, peruenire. Quòd ſi hoc non ſit: vel ab inteſtato ſucceſſores eam ſuſcipiant: vel ſi nulli ſint, vel accipere nolint, vel aliquo modo non capiant: tunc ad noſtrum ærarium deuoluatur.*

•al. additur exceptis.

Omnia in hac lege ſtatuta habent locum in qualibet vltima voluntate poſt hanc legem facta. Salyc.

14 *¶ Hæc autem omnia locum habere cenſemus tam in teſtamentis, ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis habitis, quàm in codicillis, & omni vltimo elogio, vel ſi quid ab inteſtato fuerit derelictum, necnon in mortis cauſa donationibus. Tantum etenim nobis ſupereſt clementiæ, quòd ſcientes etiam fiſcum noſtrum vltimum ad caducorum vindicationem vocari: tamen nec illi pepercimus,*" *nec Auguſtum priuilegium exercemus: ſed quod communiter omnibus prodeſt, hoc rei*" *priuatæ noſtræ vtilitati præferendum eſſe cenſemus, noſtrum eſſe proprium ſubiectorum commodum imperialiter exiſtimantes.*

•al. proſpeximus

•In quibuſdã codic. deeſt hęc vox, rei.

¶ Locum autem huic legi conſtituimus in his defunctorum elogiis, quæ poſthac" *compoſita fuerint. anteriores etenim caſus ſuo marte diſcurrere concedimus. Hæc omnia ad vos, Patres conſcri*

•poſt hãc

conſcripti, duximus eſſe ſancienda: [*ſcilicet*] *vt nemini maneat incognitus noſtræ beneuolentiæ labor: ſed edictis ex ſolennitate à noſtris magiſtratibus propoſitis, omnibus innoteſcat. Datum Kalend. Iun. Conſtantinop.* D N. *Iuſtiniano* A. PP. IIII. & *Paulino* V. C. *Coſſ.*

DE HIS QVI ANTE APERTAS TABVLAS HEhereditatem tranſmittunt.

TIT. LI.

Hereditas aſcendentium, etiã non adita, tranſmittitur ad poſteros per liberos inſtitutos morientes, etiam clauſis tabulis: quod obtinet in legatis & fideicommiſsis. Salyc.

1. Impp. THEODOSIVS & VALENTINIAN. AA. Hormiſdæ præfecto prætorio.

PER *hanc iubemus ſanctionem in poſterum* [*valituram,*] *filios, ſeu filias, nepotes, aut neptes: pronepotes, aut proneptes, à patre, vel matre: auo, vel auia: proauo, vel proauia ſcriptos heredes, licet non ſint inuicem ſubſtituti: ſeu cum extraneis, ſeu ſoli ſint inſtituti: & ante apertas tabulas defuncti (ſiue ſe nouerint ſcriptos heredes, ſiue ignorauerint) in liberos ſuos, cuiuſcunque ſint ſexus vel gradus, derelictam ſibi hereditariam*

portionem poſſe tranſmittere: memoratáſque perſonas (ſi tamen hereditatem non recuſant) nulla huiuſmodi præſcriptione ſibi obſtãte, eam tanquam debitam vindicare. Quod ſcilicet etiam ſuper legatis ſeu fideicommiſſis à patre vel à matre: auo, vel auia: proauo, vel proauia derelictis, locum habet. Siquidem perindignum eſt, fortuitas ob cauſas, vel caſus humanos, nepotes, aut neptes, pronepotes, aut proneptes, auita vel proauita ſucceſſione fraudari, alióſque aduerſus auitum vel proauitum deſiderium vel inſtitutum inſperato legati commodo vel hereditatis gaudere. Habeant verò ſolatium triſtitiæ ſuæ, quibus eſt merito conſulendum. Datum III. *Non. Aprilis, poſt conſulatum Protogenis & Aſterij.*

QVANDO DIES LEGATI VEL FIDEICOMMISSI CEDIT. TIT. LII.

Legata annua ab initio cuiuſlibet anni ſunt ſoluenda.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS A A. Agrippæ.

SI competenti iudici annua legata vel fideicommiſſa tibi relicta probaueris, ab initio cuiuſque anni exigendi ea habebis facultatem. Suppoſita III. *Kalend. Iun. Saturnino & Gallo Coſſ.*

Quod liberè capitur, reſtitutioni non ſubiacet. Bald.

II. Iidem AA. Priſco.

AGrum pluribus relictũ nominatim animaduertimus: & cautum eſſe, vt ad eum qui ſuperfuiſſet, *pertineret. Quicunque igitur is fuerit: ad heredem ſuum dominium tranſmittit, nec tali fideicommiſſo adſtringitur.* PP. V. *Kalend. Aug. Chilone & Libone Conſſ.* *al. ſuperuixiſſet.

Legatum relictum ſi ad certam ætatem peruenerit, impletis diebus tranſmittitur ad heredem. Bald.

III. Iidem AA. Æliæ.

SI Pontionilla ad eam ætatem peruenit, cui legatum vel fideicõmiſſum relictum erat: petitionem ad heredes tranſmiſit, licet antè deceſſerit, quàm conſequeretur legatum vel fideicommiſſum. PP. V. *Kalend. Augu. Chilone & Libone Coſſ.*

Sufficit quòd conditio in momento temporis ſit impleta. Bal.

IIII. Iidem AA. Ammiæ.* *Protagoræ.

CVm vxori vſusfructus fundi *legatur, & eius proprietas, cùm liberos habuerit: nato filio ſtatim proprietatis legati dies cedit: nec quicquam obeſt ſi is decedat.* PP. *Kalend. Augu. Antonino* A. III. *& Geta item* III. *Coſſ.* *prędij.

Quando tempus certæ ætatis adiicitur poſt præcedentem diſpoſitionem puram, non facit conditionem, ſed differtur in tempus impletum. Bald.

V. *Imp.*

V. Imp. ALEXANDER A. Maximo.

EX *his verbis*, Do lego Æliæ Seuerinæ filiæ meæ, & Secūdæ decem: quæ legata accipere debebit, cum ad legitimum ſtatum peruenerit: *non conditio fideicommiſſo vel legato inſerta, ſed petitio in tempus legitimæ ætatis dilata videtur. Et ideo ſi Aelia Seuerina filia teſtatoris cui legatum relictum eſt, die legati cedente, vita functa eſt: ad heredem ſuum actionem tranſmiſit, ſcilicet vt eo tempore ſolutio fiat, quo Seuerina ſi rebus humanis ſubtracta non fuiſſet, viceſimumquintum annum ætatis impleſſet. Nō cœptum enim annum, ſed impletum, ſi de emolumento relicti fideicommiſsi tractetur expectandum eſſe iuris prudentibus placuit.* P P. XIII. *Kalend. Ianuar. Alexandro* A. II. *&* *Marcello Coſſ.*

Fideicommiſſum etiam ab inteſtato relictum poſt diem eius cedentem, tranſmittitur ad heredem. Salyc.

VI. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. & CC. Euſebio.

S*I fideicommiſſum ab inteſtato fuerit ſorori tuæ relictum codicillis, & poſteaquā dies fideicommiſsi ceſsit, rebus humanis, licet ignorans fideicommiſſum, exceſſerit:*[a] *actionem huiuſmodi acquiri potuiſſe, diſsimulare non poteris: ſalua ſcilicet ab inteſtato ſuccedenti quarta portione. Suppoſ. Kal. Maiis, Trallis,* AA. *Coſſ.*

[a] deceſſit.

Vt

VT IN POSSESSIONEM LEGATORVM VEL FIDEICOMMIſſorum ſeruandorum cauſa mittatur, & quando ſatiſdari debeat.*

*al. ſatiſdare non debet.

TITVLVS LIII.

Ex ſummaria cognitione, venitur ad ſatiſdationem legatorum. Bal.

I. Diuus ANTON. PIVS Saluio.* — *Saluino.

QVoniam nihil actor amplius poſtulat, quàm vt fideicommiſſi nomine ſatiſdetur: non debet is qui iuri dicundo præeſt, ſubtiliter cognoſcere, debeatur nécne fideicommiſſum, ſed tantùm decernere vt ſatiſdetur. Sine die & conſule.

Satiſdatio de fideicommiſſis & legatis præſtandis poteſt per teſtatorem remitti. Saly.

II. Diuus Marcus Stratonicæ.* — *Stratonico.

IPſis rerum experimentis cognouimus ad publicam vtilitatem pertinere, vt ſatiſdationes quæ voluntatis defunctorum tuendæ gratia in legatis & fideicommiſſis inductæ* ſunt, eorundem voluntate remitti poſſint. Quocunque enim iudicio* voluntatis, cautio legati vel fideicommiſſi remitti poteſt. Sine die & conſule.*

*huius l. meminit 46. D. de pact. & l. 7. ſ. eo.

*inductę.

*indicio.

Prius inductus in poſſeſſionē ex pignore prætorio, potior eſt quàm emptor vel creditor poſterior. Bald.

III. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Symphoro.

SI poſtquam ſeruandi legati ſeu fideicõmiſſi gratia in poſſeßionem inductus es, pignoris obligatio aut venditio ab herede interuenerit: præcedere cauſam tuam, quam iure prætorio veluti pignus habuiſti, manifeſtum eſt. PP. XI. *Kalen. Decemb. Dextro & Priſco Coſſ.*

Cautio nomine fideicommiſſi debet præſtari per heredem rogatum, non per debitores hereditarios cõditione fideicommiſſi pendente. Bald.

IIII. Imp. ANTON. A. Protagorę.

CVm Artemidoram patri pupillorum tuorum heredem extitiſſe proponas: quãuis vt fideicommiſſam" *hereditatem his, cum moreretur, reſtitueret, petita ſit: nullam tamen aduerſus debitores hereditarios habent pupilli tui actionem. Planè vt ſatis fideicommiſſorum nomine Artèmidora det, (ſi modo teſtator id fieri non prohibuerit) apud ſuum iudicem conueni.*" PP. III. *Kalend. Iulij, Læto* II. *& Ceреale Coſſ.*

" quãuis fideicom.

"al. conueniri poteſt. ſed altera lect. verior.

Miſſus in poſſeſſionem non nanciſcitur proprietatem, ſed debet adire iudicem, qui ad ſoluendum compellat heredem. Salyc.

V. Imp. ALEXAND. A. Paulinæ.

QVi legati ſiue fideicommiſſi cauſa in poſſeßionem mittuntur, non proprietatem nanciſcuntur, ſed ius pignoris. Vt autem & poſt acceptũ pignus ſatisfiat defuncti

functi voluntati, competens iudex te adeunte prouidebit. PP. III. *Id. Aug. Iuliano* II. *&* *Criſpino Coſſ.*

Propter primam contumaciam heredis, fit miſſio in bonis hereditariis, etiã dolo alienatis. Bald.

VI. Idem A. Donato.

CErta eſt forma iuriſdictionis, qua fideicommißi ſeruandi cauſa in poſſeßionem rerum quæ in cauſa hereditaria ſunt, aut dolo malo eſſe deſierunt, is cui legati vel fideicommißi nomine ſatis non datur, mittitur, vel in proprias res heredis, ſi fideicommiſſo ſatis non fit[a] *poſt ſex menſes quàm peti*[a] *cœperit, ſecundum diui Antonini patris mei conſtitutionẽ.* PP. VI. *Id. Ianua. Fuſco* II. *&* [a] *Dextro Coſſ.* [a] al. non fecit. [a] al. petere.

Cautio legatorum poteſt per teſtatorem remitti, ſed non cautio fruſtratoria. Bald.

VII. Idem A. Proculiano.

SCire debetis, fideicommißi quidem & legati ſatiſdationem remitti poſſe, diuum Marcum & diuum Commodum conſtituiſſe. Vt autem boni viri arbitratu, is cui vſusfructus relictus eſt, vtatur fruatur: minimè ſatiſdationem remitti teſtamento poſſe. PP. X. *Kalend. Martij Fuſco* II. *& Dextro Coſſ.*

Pro legato reipublicæ tenentur adminiſtratores ſatiſdationẽ petere: quod ſi non faciant, tenentur ad intereſſe. Salyc.

VIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Zenodoro.

Contra

Contra eos, ſiue ſucceſſores eorum, qui rempublicam adminiſtrantes per officij neceßitatem ciuitati ſub conditione relicti fideicommißi ſatis accipere debuerunt: quanti reipublicæ intererit ſatis acceptum non eſſe, dirigendam certum eſt actionem. Suppoſ. VII. Kalen. Mart. CC. Coſſ.

* De legitimis liberis. perperam.

DE SVIS ET LEGITIMIS LIBERIS,* ET EX FILIA NEPOTIBUS AB INTESTATO VENIENTIBUS.

TITVL. LIIII.

Heres legitimus à ſuccedendo non excluditur centum diebus. Saly.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Criſpinæ.

SI fratri tuo legitima heres eſſe potes: centum dierum præfinitione non excluderis ab acquirenda hereditate. PP. III. Non. Nouemb. Antonino A. II. & Geta II. Coſſ.*

*ad adquirendã hereditatẽ.

Nepotes ex diuerſis filiis ſuccedunt auo in ſtirpes. Bald.

II. Impp. DIOCLET. & MAXI. AA. Auiæ.

NEpotes ex diuerſis filiis varij numeri auo ſuccedẽtes ab inteſtato, non pro pro virilibus.

*virilibus portionibus , ſed ex ſtirpibus ſuccedunt.S.*III.*Kalend.Mart. Hadrianopoli,ipſis* AA.IIII.*&* III.*Coſſ.*

Filius filij præmortui ſuccedit æqualiter auo cum ſuperſtite eius filio.Bald.

III. Iidem AA. & cc. Frontoni.[a]

VT inteſtato defuncti[b] *filius ac nepos ex alio, qui mortis eius tempore in rebus humanis non inuenitur , manentes in ſacris,pariter ſuccedant:euidenter lege duodecim tabularum cauetur. quod & honorarij iuris obſeruatio ſequitur. S.*XV.*Kal.Iul.*AA.*Coſſ.*

[a]Frõtinç.
[b]defuncto

Filius poſthumus præfertur ſorori defuncti. Bald.

IIII. Iidem AA. & cc. Marcellæ.

*INteſtato[quidem] defuncto poſthumũ ſuum heredem,quàm ſororem,licet cõſanguineam, haberi potiorem ordo ſucceßionum lege duodecim tabularum factus, nimis euidenter demonſtrat.S.*VI.*Idus Decembr.*AA.*Coſſ.*

Adoptiuus admittitur ad ſucceſſionem cum filiis legitimis & naturalibus .Bald.

V. Iidem AA. & cc. Appiano.

*SI te parens,in cuius fuiſti poteſtate,ſolẽniter in adoptionem dedit:cum filiis naturalibus adoptiui patris ante vel poſt quæſitis defuncto inteſtato ſuccedere potes. Dat.*VI.*Kal. Mart.Cæſaribus Coſſ.*

Natus ex libera & ſeruo, non ſuccedit vt ſpurius, licet patri dignitas ſuperueniat. Salyc.

VI. Iidem AA. & cc. Poſidonio.

Ex libera conceptus & ſeruo, velut ſpurius habetur: nec vt decurionis filius (quãuis pater eius naturalis manumiſſus, & natalibus ſuis reſtitutus hũc adeptus fuit honorem) defendi poteſt. Suppoſita VI. *Idus Februarij*, CC. *Coſſ.*

Libertus filium habet in poteſtate: ideo ad eius ſucceſſionem admittitur vt legitimus. Salyc.

VII. Iidem AA. & cc. Æmilianæ.

Filium habere ſuum libertus in poteſtate non prohibetur, cum ob præteritũ ſtatum ex legitimis nuptiis ingenuorum exemplo filios habere liberto non ſit interdictum. S. XVI. *Kal. Mart.* CC. *Coſſ.*

Exiſtentia ſui heredis operatur tranſmiſſionem de filia ad matrem. Saly.

VIII. Iidem AA. & cc. Catoniæ.

Apud hoſtes patre defuncto, filia communis vobis, quo caſu mortis ſcientia non poſtulatur, heres extitit ſua, & ad te tranſmiſit ſucceſſionem. S. XII. *Kalen. Decemb. Nicomediæ, Cæſaribus Conſſ.*

Auo vel auiæ ab inteſtato morienti ſuccedunt nepotes ex filia, cum auunculis & materteris, cum deminutione tertię partis eius portionis, in qua parens ſuccederet ſi viueret. Salyc.

IX

IX. Imppp. VALENTINIANVS THEODO. & ARCAD. AAA. Conſtantino præfecto prætorio.

SI defunctus,[a] *cuiuſcunque ſexus aut numeri reliquerit filios, & ex filia diem functa, cuiuſcunque ſexus aut numeri nepotes: eius partis quam defuncta ſuperſtes patri inter fratres ſuos fuiſſet habitura, duas partes conſequantur nepotes ex eadem filia: tertia pars fratribus ſororibúſve eius quæ defuncta eſt, id eſt filiis filiabúſque eius, de cuius bonis agitur, auunculis ſcilicet ſiue materteris eorum, quorum commodo legem ſancimus, accreſcat. Hæc eadem quæ de aui materni bonis conſtituimus, & de auiæ maternæ ſiue etiam paternæ ſimili æquitate ſancimus: niſi forte auia elogia inurenda impiis nepotibus iuſta ſemotis ratione dixerit, & hec fuerit legibus approbatum. Non ſolum autem ſi inteſtatus auus auiáve deceſſerit, hæc nepotibus*[b] *quæ ſancimus iura ſeruamus: ſed & ſi auus vel auia, quibus huiuſmodi nepotes erunt, teſtati obierint, & præterierint nepotes, aut exheredauerint. Eadem & de iniuſto auorum teſtamento. Et ſi quæ filiæ poterant vel de re vel de lite competere actiones, nepotibus deferimus ſecundum iuſtum noſtræ legis modum, quæ de parentum inofficioſis teſtamentis competunt filiis. Dat. v. Kalend. Mart. Mediolani, Timaſio & Promoto Conſſ.*

[a] Ex Codice Theodoſia. li. 5. ti. 4. Contius.

[b] al. de nepotibus.

Emancipatio non concernit lineam maternam. Bald.

x. Impp. THEODO. & VALENTI. AA. Maximo PP.

[a] Ex Cod. Theod. lib.5.tit.5. l.6.

VBi auiarum[a] ſucceßio morte interuenien te diſcutitur, capitis deminutio paterna quærenda non eſt. Tunc enim in huiuſmodi hereditatibus filiorum ſtatus aut perſona ſpectatur, quotiens de eius bonis qui poteſtatem familiæ potuit habere, tractatur. Dat.XV. Kalend. Octobr. Rauennæ. Theodoſio XIII.[b] *& Valentiniano* III. AA. *Conſſ.*

[b] IX. Cont.

Patri & matri filius & filia ipſo iure ſuccedunt. Salyc.

XI. Impp. THEOD. & VALENTINIAN. AA. ad Senatum vrbis Romę.[a]

[a] C.T.5.1. 8. Pars. l. mater.7. ad Tertu.

SI matre ſuperſtite filius vel filia, qui quæ've moritur, filios dereliquerit: omnimodo patri ſuo matrive ſuæ ipſo iure ſuccedant. quod ſine dubio & de pronepotibus obſeruãdum eſſe cenſemus. Dat. Idib. Nouembr. Theodoſio XV. *& Valentiniano* III. AA. *Conſſ.*

Deſcendentes (etiam quibus non competit bonorum poſſeſſio vnde liberi) potiores ſunt de iure ciuili, quàm collaterales agnati. Salyc.

XII. Imp. IVSTINIANVS A Mennæ præfecto prætorio.

Quotien

Votiens *aliquis vel aliqua inteſtatus vel inteſtata, mortuus vel mortua fuerit, nepotibus vel pronepotibus cuiuſcunque ſexus, vel deinceps aliis deſcendentibus derelictis, quibus* Vnde liberi *bonorũ poſſeſſio minimè competit, & inſuper ex latere quibuſcunque agnatis: minimè poſſint iidem agnati quartam partem hereditatis mortuæ perſonæ ſibi vindicare, ſed deſcendentes ſoli ad mortui ſucceſſionem vocentur. Quod tantùm in futuris, non etiam præteritis negotiis ſeruari decernimus. Dat. Kalend. Iul. Conſtantinop.* DN. *Iuſtiniano* A. PP. II. *Coſ.*

*Corrigit l. ſi defunctus. C. T. eo. quatenus ad illã clauſulã attinet, quę agnatis quadrãté dabat. quatenus autẽ attinet ad tertiã quę nepotibus ex filia adimitur, &c. nondum hîc corrigit, ſed demũ in Nouella 18. Contius.

IN AVTHEN. *de here. ab inteſta. §. j. colla. ix. conſtit. j.*

Hodie ad ſucceſſionem defuncti primo vocantur liberi, ſublata differentia ſexus, & patriæ poteſtatis. Salyc.

I*N ſucceſſione mortui patrisfamilias, ſiue filiifamilias, liberi eius, ſi ſunt, omnibus aliis prælati ſuccedunt. Primi quidem gradus æqualiter ſuccedunt, nepotes & vlteriores in ſtirpes, non diſtinguendo ſexum, vel iura poteſtatis, ſed ſola naturali cauſa inſpecta.*

AD SENATVSCONSVLTVM TERTVLLIANVM.

TIT. LV.

Mater ſuccedit filio infanti ab inteſtato morienti,& econtra. Salyc.

I. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIAN. AA. & CC. Viuianæ.[a]

[a] Iuniano

Licet liberi matribus ab inteſtato ita demum per ſe heredes exiſtant, ſi fari poßint: tamen matres liberis etiam ſi infantes naturæ conceſſerint, poſſe ſuccedere, nulla dubitatio eſt. PP. X. *Kalend. April. Tiberiano & Dione Coſſ.*

Pater præfertur matri in ſucceſſione filij. Salyc.

II. Iidem AA. & CC. Rheſæ.

IN ſucceßione filij vel filiæ communis ſine liberis & fratribus & ſororibus morientis, pater manumiſſor, quia ei ſit vetus ius ſeruatum,[a] matri præfertur. S. VI. *Id. Decemb.* CC. *Conſſ.*

[a] reſeruatum.

Exceptio tutoris non petiti, non excludit matrem à ſucceſſione filij poſtea facti adulti. Salyc.

III. Imp. CONSTANTIVS A. Catulino proconſuli Africæ.

MAtres quæ puberes amiſerunt filios, licet impuberibus eis tutores non petierint, præſcriptione tamen non petiti tutoris ad excludendam eorum ſucceßionem minimè debere præſcribi, certum eſt. Datum VI. *Kalendas Auguſti, Conſtantio* A. VII. & *Conſtante Coſſ.*

IIII.

IIII. Imppp. GRA. VALEN. & THE. AAA. Eutropio PP.

SI qua [a] *mulier nequaquã religionem priori viro, ex quo filios ſeu filias non habet, nuptiarum feſtinatione præſtiterit, ex iure quidem notiſſimo infamis ſit, niſi huiuſmodi maculam imperiale beneficium ei remittat. ſin autem ei filij erunt ſeu filiæ, & impetrauerit indulgentiam, infamiæ abolitionem permittimus, & cæterarum pœnarum antiquationem, ſi facultatum omnium quæ fuerunt tempore nuptiarum, medietatem filio vel filiæ, filiis ſeu filiabus donauerit, quos habebat ex viro priore ſuſceptos, pure ſcilicet & omni donationis ſolennitate completa, nec retẽto quidem vſufructu. Quem quidem ſemiſſem ſi duobus filijs ſeu filiabus pluribúſve donauerit, & ſorte fatali vnus vel vna, ſeu alius vel alia ex iiſdem inteſtatus vel inteſtata obierit: ſemper ad ſuperſtites fratres vel ſorores volumus pertinere. Sin autem vniuerſi vel vniuerſæ inteſtati diẽ obierint: duræ fortunæ ad matrẽ ſolatia ex integro reuertantur: ita ſcilicet, vt hunc ſemiſſem, quem filiis vel filiabus donauerat, inteſtato diem obeuntibus, rurſus ipſa ſeparatim ab vltimi filij vel filiæ hereditate præſumat.* PP. XV. Kal. Ian. *Gratiano* V. *& Theodoſio* AA. *Coſſ.*

[a] Hæc lex iiſdẽ verbis iã poſita eſt in tit. de ſec. nupt. Cõt.

Mater quæ ſuccedit filio, ſi alteri non nubat, hereditatem retinet pleno iure. ſi verò nu-

pſerit: in bonis à marito prouenientibus ſolum habet vſumfructum: in aliis, ius plenum. Salyc.

V. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA. Senatui vrbis Romæ.[a]

Ex Cod. Theod. li. 5. tit. 1. l. 8.

MAter quæ defuncto filio filiæue ſine liberis, ex teſtamẽto vel ab inteſtato ſuccedit: ſi matrimonium ſecundum poſt mortem filij vel filiæ non contraxerit: omnia filij ſeu filiæ morte delata vel derelicta, pleno iure acquirat. Sin verò alterius mariti coniugium elegerit: extrinſecus quidem quæſita filio filiæve, ſimili firmitate poſſideat. rerum verò paternarum[a] defuncti ſolo vſufructu humanitatis contemplatione potiatur, proprietatem & ſororibus & fratribus tranſmiſſura defuncti. Dat. VII. *Id. Nouembr. Rauennæ, Theodoſio* XII. *& Valentiniano* II. AA. *Coſſ.*

[a] Hæc lex abrogata eſt nominatim per Nou. 2. §. nequaquã. Cõt.

Mater tutrix filij priuatur eius hereditate, ſi tranſiuit ad ſecunda vota, antequam tutorem alium fecerit ei ordinari. Salyc.

VI. Iidem AA. Florentio præfecto prætorio.

[a] Ex Nouel. Theodoſij de tut. tit. 4.

OMnem[a] matri, ſiue ab inteſtato, ſiue iure ſubſtitutionis, ſi filius impubes moritur, denegandam volumus ſucceſſionem, ſi ea legitima liberorum tutela ſuſcepta, ad ſecũdas contra ſacramentum præſtitum adſpirauerit nuptias, antequam ei tutorem alium fecerit ordinari, eique quod debetur ex ratione tutelæ geſtæ, perſoluerit. Dat. VII. *Id. Iul. Conſtantinop*

nopoli, Theodoſio A. XVI. *& Feſto Coſſ.*

Fratres defuncti non excludunt eius matrem, ſed cum ea ſuccedunt pro virili: ſorores verò in ſtirpes.

VII. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

*SI quis,*ª *vel ſi qua, matre ſuperſtite & fratre, vel legitimo, vel ſola cognationis iura habente, inteſtatus vel inteſtata deceſſerit: non excludi à filij ſucceſsione matrē, ſed vnà cum fratre mortui vel mortuæ, ſi ſuperſtes vel filius vel priuignus ipſius ſit, ad eam peruenire, ad ſimilitudinem ſororum mortui vel mortuæ: ita tamen, vt ſi quidem ſolæ ſorores agnatæ vel cognatæ, & mater defuncti vel defunctæ ſuperſint:*ᵇ *pro veterum legum tenore dimidiam quidem mater, alterā verò dimidiam partem omnes ſorores habeant. Sin verò matre ſuperſtite & fratre, vel fratribus ſolis, vel etiam cum ſororibus inteſtatus quis vel inteſtata moriatur: in capita diſtribuatur eius hereditas: nec liceat matri occaſione ſororum mortui vel mortuæ ampliorem partem ſibi vindicare, quàm rata portio capitum exigit: patruo ſcilicet mortui vel mortuæ, & eius filio vel nepote, nullum ius ad eius hereditatem (matre eius herede exiſtente) habentibus: nec ex veteribus legibus, vel ex conſtitutionibus partem matris minui. Sin autem defuncta perſona non ſolū matrem & fratres & ſorores ſuperſtites habeat, ſed etiā patrem:*

ª Hæc l. corrigit l. 2. D. e. tit.

ᵇ ſubeſſent.

*ſi quidem ſui iuris deceßit, quia patris perſona interueniẽs, matris iura ſuperare videtur: omnibus pio animo prouidentes, ſancimus fratres quidem & ſorores mortuæ perſonæ ad ſucceſſionem proprietatis ſolos pro virili portione vocari: patri autem & matri vſumfructum totius ſucceßionis*ᵃ *pro beſſe competere, æqua lance inter patrem & matrem diuidendum, reliqua parte vſusfructus apud fratres & ſorores remanẽte. Sin verò defuncta perſona in ſacris patris conſtituta deceſſerit: pater quidẽ vſumfructum, quem & viuẽte filio habebat, teneat donec viuat incorruptum: mater autẽ quia hunc vſumfructũ habere viuẽte patre non poteſt, totum apud patrẽ conſtitutum: vnà cum fratribus defunctæ perſonæ ad proprietatẽ vocetur, ſcilicet cum ſororibus ſola in dimidiã, cum fratribus vel promiſcui generis ſecundum ſupradictam diſtributionem in virilem portionem: Omnibus videlicet quæ de mulieribus ad ſecundas nuptias migrantibus ſancita ſunt, in ſuo ſtatu durantibus. Dat. Kalend. Iun. Conſtantinop. D N. Iuſtiniano A. PP. II. Coſ.*

ᵃ aliàs vſusfruct. totius ſuceeſſionis ſemiſſem cõpetere.

IN AVTHENT. *de nupt. §. & quoniam mater, collat. iiij. conſtit. j.*

ET cum ſolis fratribus, & cum ſolis ſororibus, & cum permixtis, vocantur matres in virilem portionem.

IN AVTHENT. *vt cum de appellat. cog.*

§. ſanc

§.ſancimus itaque.& §. ſi verò contigerit.collat.viij.conſtit.xj.

IN teſtamento quoque non licet liberis parentes excludere, niſi iuſta cauſa exheredationis inſeratur, quæ ſeptenario numero noua conſtitutione diſtribuitur. alioquin reſcinditur teſtamentum circa inſtitutiones: nam in cæteris perſeuerat.

IN AVTHENT. *de hered. ab inteſt. venien. §.conſequens. & §.ſequenti. collat.ix. conſtitut.j.*

DEfuncto ſine liberis filio, parentes ſi ſoli ſunt ſuccedunt ſalua gradus ſui prærogatiua. ſi pari gradu ſunt, pariter ſuccedunt: paternis quidem dimidia, maternis verò alia dimidia delata: licet ſit diſpar eorum numerus. Sed ſi cum parentibus fratres & ſorores vtrinque defuncto coniuncti ſuperſint: vocantur cum aſcendentibus gradu proximis, ita vt viriles portiones fiant: excluſa prorſus omni differentia ſexus & patriæ poteſtatis, vbi nulla ſecundarum nuptiarum ſit mentio.

AD SENATVSCONSVLTVM ORFICIANVM.

TIT. LVI.

Ad ſucceſſionem matris primò vocatur filius, quàm defunctæ mater, vel frater. Salyc.

1. *Imp.*

I. Imp. ALEXANDER A. Euangelo.

SI inteſtatæ mulieri conſanguinei exiſtant, & mater & filia: ad ſolam filiam ex ſenatuſconſulto Orficiano hereditas pertinet. PP. XV. *Kal. Febr. Fuſco* II. *& Dextro Coſſ.*

Non numerus liberorum, ſed hereditatis aditio deſignat portiones. Bal.

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS A A. & C C. Metrodoræ.

NOn pro numero ſuperſtitum mortis matris tempore, ſed ſuccedentium, materna ſcinditur hereditas. Quapropter ſi mater veſtra te & vno fratre emancipatis, duobus autem aliis in patria poſitis poteſtate ſuperſtitibus diem functa eſt, & hi qui in poteſtate patris fuerant, priuſquam maternam hereditatem ſibi quærerent, rebus humanis exempti ſunt: inter duos tantùm viriles non ambigitur factas portiones. S. VII. *Kalendas April. Sirmij* A A. *Coſſ.*

Ius ciuile non excluditur tempore, licet prætorium excludatur. Bal.

III. Iidem A A. & C C. Iulianæ.

MAtri inteſtatò defunctæ ſecundum Orficianum ſenatuſconſultum, citra bonorum poſſeſſionem filia pro herede gerendo, ſuccedere non prohibetur. S. XII. *Kalend. Nouemb.* A A. *Coſſ.*

IIII.

IIII. Imppp. GRATIANVS, VALENTINIA. & THEODOS. AAA. ad Hilarianum P. V.

QVotiens de emancipati filij filiæve ſucceſſione tractatur: filiis ex his genitis eferatur intacta pro ſolido ſucceſſio, neque lla defuncti defunctæue patri matríue conce-latur inteſtatæ ſucceſſionis hereditas. Datum v. Kalend. Mart. Mediolani, Merobaude II. & Saturnino Coſſ.

Aulieri illuſtri ſpurius legitimis extantibus non ſuccedit. Bald.

V. Imp. IVSTINIANVS A. Demoſtheni præfecto prætorio.

SI qua illuſtris mulier filium ex iuſtis nuptiis procreauerit, & alterum ſpurium habuerit, cui pater incertus ſit: quëadmodum res naternæ ad eos perueniant, ſiue tantummodo d liberos iuſtos ſiue etiam ad ſpurios, dubita-atur. Sancimus itaque, vt neque ex teſtamen-o, neque ab inteſtato, neq; ex liberalitate inter iuos habita, iuſtis liberis exiſtentibus, aliquid enitus ab illuſtribus matribus ad ſpurios per-eniat: cum in mulieribus ingenuis & illuſtri-us (quibus caſtitatis obſeruatio præcipuũ de-itum eſt) nominari ſpurios, ſatis iniurioſum, ſa ſque acerbum, & noſtris temporibus indi-num eſſe iudicemus. Et hanc legem ipſi pudi-tiæ, quam ſemper colendam cenſemus, merito

dedic

[a] Hinc notanda eſt differẽtia eorũ qui per fornicationẽ, & eorum qui per concubinatũ coniungũtur. Contius.

[b] Inuidia.

dedicamus, Sin[a] *autem concubina liberæ conditionis conſtituta, filium vel filiã ex licita conſuetudine ab homine libero habita procreauerit: eos etiam cum legitimis liberis ad materna venire bona, quæ iure legitimo in ſuo patrimonio poßidet, nulla dubitatio*[b] *eſt. Dat. XV. Kal. Octob. Chalcedone, Decio V. C. Coſ.*

Poſt moram in præſtanda libertate commiſſam, partus naſcitur legitimus, & ſuccedit matri, & econtra. Salyc.

VI. Idem A. Iuliano P. P.

Qvidam ancillæ ſuæ per fideicommiſſum libertatem reliquit. eo autem à quo libertas relicta eſt, moram in libertate præſtanda faciente, peperit ancilla. & eſſe [eum] quidem ingenuum puerum, vel puellam, qui poſt moram nati ſunt, omnes veteris iuris auctores conſentiunt: dubitabatur autem inter eos, ſi matri morienti poſſet ſuccedere. Huiuſmodi itaque dubitationem eorum decidentes, vlterius eam procedere non patimur: ſed ſancimus eandem matris progeniem heredem ab inteſtato ei poſſe exiſtere, ſaluo iure legitimo ex auctoritate ſenatuſconſulti Orficiani proli ſeruando; & tam matre ex ſenatuſconſulto Tertulliano, quàm prole ex Orficiano ſenatuſconſulto inuicem ad ſuas hereditates venientibus. Datum Kalend. Octob. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte VV. CC. Coſſ.

DE LEGITIMIS HEREDIBVS.

TIT. LVII.

Titulo conſanguinitatis vel cognationis ita ſuccedit ſoror, etiam dotata, ſicut frater. Bald.

I. Imp. ALEXANDER A. Caſſio * & Hermionæ. *Caſſiano

IN ſucceſſione quæ titulo conſanguinitatis, vel in bonorum poſſeſſione, quæ proximitatis nomine competit, tam fratres quàm ſorores pari iure ſe, licet non ex eadem matre ſuſcepti * *ſunt, t certum eſt. Nec huic derogatur, quòd amis veſtras ab auo veſtro dotatas fuiſſe propotis.* PP. *Non. Maiis, Maximo* II. *&* *Aemno Coſſ.* *ſuſceptę

ɔſtquam filius repudiauit hereditatem paternam, poteſt extraneam ſibi viuente patre delatam adire, & ſeparationem bonorum petere. Salyc.

II. Imp. GORDIANVS A. Tatianæ* & aliis. *Titianæ

SI eius quæ vos heredes inſtituit, patri hereditatem non quæſiſtis, poſteáque mortuo itre, ac repudiata eius hereditate, defunctæ ccesſionem agnouiſtis: ea quæ bonorum ſunt funct æ, ab his ſeparari, quæ patris veſtri fuent, præſes prouinciæ non ignorabit. PP. VI. *April. Gordiano* A. *&* *Auiola Coſſ.*

Soror

Soror fratris filio antefertur ciuili ac prætorio iure ex gradus prioritate. Bald.

III. Imp. DECIVS A. Aſclepiodotæ.

CONſanguinitatis iure & fœminas ad inteſtatorum ſucceßionem admitti poſſe, explorati iuris eſt. Proinde cum fratris tui inteſtato mortui ad te conſanguinitatis iure hereditas pertineat: nulla ratione alterius fratris tui filij ad eandem ſucceßionem adſpirare deſiderant. nam & ceſſante iure agnationis in perſona omnium, prætorij iuris beneficio ad te potius, quæ ſecundum gradum obtines, hereditas pertinet, quàm ad fratris tui filios, qui in tertio gradu conſtituti ſunt. PP. II. *Non. Decemb. Decio* A. *& Grato Coſſ.*

IN AVTHENT. *de hered. ab inteſt. ve. §. reliquum. collat. ix. conſtit. j. & vt fra. fi. §. j. collat. ix. conſtit. vij.*

CEſſante ſucceßione lineæ deſcendentis, & eius quæ ſola ſit aſcendentis, vocãtur primo fratres, fratríſque præmortui filij in ſtirpes. Dico autem de fratre, eiúſque fratris filiis, qui ex vtroque parente contingunt eum de cuius hereditate nunc agitur. quæ perſonæ veniunt & ſine defunctæ nunc perſonæ parentibus, & cum proximis gradu aſcendentibus. Et quidem prædicti fratris filius & ſi tertio gradu ſit, præfertur fratribus defuncti qui ex vno tantum parente cognati ſunt. In hac ſucceßione omnis

iſſerentia ſexus & emancipationis ceſſat.

IN AVTHENT. *De hered. ab inteſta. .his autem non.& §.illud.coll.ix.conſtit.j.*

Oſt fratres autem ex vtroque parente & eorum filios admittuntur ex vno latere fra es, ſororéſve: cum quibus & filij eorum, ſi ui ex eis iam deceſſerint. Hi autem fratrum lij cum pares ſint defuncti fratribus, præferun r proculdubio eiuſdem defuncti patruis, & iis ſimilibus: & in his ſucceßionibus omnino ſſat ſexus & agnationis ratio.

IN AVTHENT. *De hered. ab inteſta. enien.§.ſi vero neque.colla.ix.conſtitut.j.*

Oſt fratres, fratrúmque filios vocantur qui- cunque gradu ſunt proximiores: vt pares gradu pariter admittantur, ſublata diffe- ntia maſculorum & fœminarum. Sola nan- ue cognatio ſpectatur in talibus. Fiet autem di ſio in capita, & non in ſtirpes.

Nihil & inualidum, æquiparantur. Bald.

III. Impp. DIOCLETIA. & MAXIM. AA. & CC. Cæcilio."

"Cælio.

SI aut nullum teſtamentum nepos patrui tui ordinauit, aut intra quatuordecim an- os conſtitutus fecit, & agnationis iure ſucceſ- o eius tibi delata eſt: etiam citra bonorum oſſeßionis ſubſidiū legitimo iure ſubnixus es. P. *Idib. Iul. ipſis* AA. IIII. & III. *Coſſ.*

De iure iſto agnati præferuntur cognatis. Salyc.

Cyrillæ. v. Iidem AA. & cc. Cupillę.

AD inteſtati ſucceſsionē agnationis quàm proximitatis iure venientes haberi potiores, certum eſt. Suppoſ. XVI. *Kalend. Iul. Sirmij,* AA. *Coſſ.*

Filiis ſe abſtinentibus, vel repudiantibus, frater defuncti admittitur. Saly.

Claudię. vi. Iidem AA. & cc. Claudianę.

DEfunctis, ſuis extantibus heredibus, & abſtinentibus vel repudiantibus hereditatem, frater iure conſanguinitatis ſuccedere poteſt. Sup. Kalen. Ian. AA. *Coſſ.*

Iure iſto potiores ſunt agnati, quàm cognati: & ideo patruus prǫfertur. materterę Salyc.

Cumiano. vii. Iidem AA. & cc. Amiano.

PAtruo ac materteræ tertio conſtitutis gradu nō pariter inteſtati ſucceſsio defertur, ſed patris frater agnationis iure ſorori matris anteponitur. S. XVII. *Kal. Sirmij,* cc. *Coſſ.*

Agnati vocantur ad ſucceſſionem defuncti apud hoſtes, beneficio legis Cornelię. Sal.

viii. Iidem AA. & cc. Syllano.

SI his de quorum ſucceſsione agitur, apud hoſtes defunctis, ſecundum legis Corneliæ beneficium iure agnationis adita hereditate, vel petita bonorum poſſeſsione ſucceſsiſti, eorum ſubſtantiam vindicare non prohiberis. S. Non. Iul. Sirmij, AA. *Coſſ.*

Soror

Soror prçfertur auo & auię maternis. hodie corrigitur. Bald.

IX. Iidem AA. & CC. Demagorę.

IN ſucceßione inteſtatæ, ſororẽ quàm[a] *auiam vel auum maternum, haberi potiorem, non* [a]quàm auum maternũ. ſic in optimis manuſ. quidã aiunt legi matrem in quodam exemplari, ſed ea lectio praua eſt. Cont.
mbigitur. S. VI. Kalend. Iul. Nicomediæ,
: C. Coſſ.

X. Impp. THEODOS. & VALENT. AA. ad Florentium P. P.

SCiant[b] *qui ad ſucceßionem vocantur pupilli mortui, ſi defuncto eius patre, tutorem ei ſe-undum legem non petierint intra annum, om-em eis, ſiue ab inteſtato, ſiue iure ſubſtitutio-is, ſucceßionem eius, ſi impubes moritur, dene-andam eſſe. Dat. V. Id. Iul. Conſtantp. Theo-oſio A. XVII. & Feſto Coſſ.*

[b]Ex Nou. Th. de tutoribus. pars. l. 6. 7. ad Tertull. & l. 6. 7. in quibus cauſ. pig.

.eſcriptum principis reſeruans emancipato iura agnationis, ſiue ius ſuccedendi, intelligitur reſeruare tam actiuè quàm paſſiuè. Salyc.

XI. Imp. ANASTASIVS A. Conſtantino præfecto prętorio.

SI ab eo qui ex ſacro reſcripto ſecundum noſtrã conſtitutionẽ fieri poſtulauerit emanci-ationem liberorum, petitũ ſit, quatenus ei qui mancipãdus emãcipandáve eſt, minimè legiti-a iura per emancipationẽ extinguantur: eadẽ ira tam emãcipato vel emãcipatæ cõtra per-nas alias hoc modo ſibi coniunctas, quàm liis itidem contra eum vel eam in hereditati-us, vel in ſucceßionibus, & tutelis, necnon

cæteris ſeruentur intacta: collationibus tamen ab his ſecundum ea quæ ſuper emancipatis ſtatuta ſunt, quotiens talis caſus emerſerit, vtpote peracta emancipatione, faciendis. Datum XV. *Kalend. Aug. Probo & Auieno Iun. Coſſ.*

Partus natus ex muliere etiam quinquagenaria eſt legitimus, & ideo ad ſucceſſionem admittitur. Salyc.

XII. Imp. IVSTI. A. Ioanni præfecto prætorio.

SI maior quinquagenaria partum ediderit, ſi debet huiuſmodi ſoboles ſuo patri ſuccedere,ª & hereditatem eius nanciſci, à Cæſariana aduocatione interrogati ſumus. Et ſancimus, licet mirabilis huiuſmodi partus inueniatur, & raro contingat: nihil tamen eorum quæ probabiliter à natura noſcuntur eſſe producta, reſpui: ſed omne ius quod ex quacunque lege liberis præſtitumᵇ eſt, hoc merum atque immutilatum huiuſmodi filiis vel filiabus ſeruari in omnibus ſucceſſionibus, ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato: & ſummatim, non abſimiles aliis fiant, quos ſimiles natura efficit: maximè cum & anteriore noſtra lege huiuſmodi nuptias permiſimus, imparesᶜ eas videri minimè concedentes. Dat. IX. *Kalend. Nouembr. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* VV. CC. *anno ſecundo.*

ª al. ſuo patri ſua cõſtitui, & heredi, &c.
ᵇ al. præſtitutum.
ᶜ ſic vocari ait Vlpian. eas nuptias, quas maior quinquagenaria cum minori ſexagenario contrahit, in frag. titu. 16. Contius.

Si filius emancipatus per ſacrum reſcriptum deceſſerit ſuperſtitibus patre & fratribus, pater

pater eius hereditatis habet vſumfructum, fratres verò proprietatem, ex ceptis bonis maternis, in quibus vterini præferuntur aliis fratribus. Salyc.

XIII. Idem A. Ioanni P. P.

DE emancipatis filiis, qui ex ſacro reſcripto patribus impertito hoc à ſuis genitoribus meruerunt, dubitatum eſt. Cum enim Anaſtaſiana lex iura fratribus legitima noſcitur ſeruare: ſi quis ex his ſine teſtamento & liberis deceſſerit, vtrúmne ad fratrem vel ſororem eius ſucceſſio deuoluatur, an ad ſuperſtitem patrem, dubitabatur. huiuſmodi dubitationem compendioſo reſponſo duximus eſſe finiendam. Ideoque ſancimus, ad ſimilitudinem maternarum rerum aliarúmque de quibus iam à nobis lex poſita eſt, etiam huiuſmodi hereditatem iure quidem dominij ad fratres vel ſorores in totum peruenire, vſumfructum autem eius patri totum, ſiue priorem torum ſeruauerit, ſiue ad ſecundas migrauerit nuptias, acquiri: ſiue per ſacrum oraculum emancipatio procedat, ſiue alio legitimo modo à ſacris paternis fuerint abſoluti. Cum enim & pater vtitur vſufructu, & votum eius eſt ad alios filios ſuas res peruenire: eapropter cum ex lege Anaſtaſiana in alium articulum fratribus proſpectum eſt, nunc à nobis in hac ſpecie plenius eis ſubuenitur: vt pater habeat vſumfructum, fratres autem vel ſorores dominium rerum reli-*

*quapropter.

ctarum: exceptis maternis rebus, in quibus, ſi ex eadem matre fratres vel ſorores ſint, eos ſolos vocari oportet. Sin autem non ſuperſint, tũc ad ſimilitudinem aliarum rerum in totam fraternitatem dominium earũm cedere, vt ſit apertiſsimus in omnibus tractatus, & non per differentiam perſonarum vel rerum vacillare noſcatur. Dat. Kalend. *Nouembr. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* V V. C C. *anno ſecundo.*

Fœminæ iure agnationis pariter vt maſculi admittuntur, ſublato quodam iure contrarium diſponéte poſt legem xij. tabul. Salyc.

XIIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

ªal. Romano generi rectè. Cont.

*Lege duodecim tabularum bene humano*ª *generi proſpectum eſt, quæ vnam conſonantiam tam in maribus quàm in fœminis legitimis, & in eorum ſucceſsionibus, necnon & in liberis obſeruandam eſſe exiſtimauit: nullo diſcrimine in ſucceſsionibus habito, cùm natura vtrunque corpus ediderit, vt maneat ſuis vicibus immortale, & alterum alterius auxilio egeat, & vno ſemoto & alterum corrumpatur. Sed poſteritas dum nimia vtitur ſubtilitate, non piam induxit differentiam, ſicut Iulius Paulus in ipſo principio libri ſingularis quem ad ſenatuſconſultum Tertullianum fecit, apertiſsimè docuit. Cui enim ferendum eſt, ab inteſtato ſucceſsionibus ſuas quidem filias ad*

ſimilitu

ſimilitudinem maſculæ ſobolis in parentis vocari ſucceßionem, & iterum germanas iure conſanguinitatis eandem ſibi vindicare prærogatiuam, deinceps autē legitimas fœminarum perſonas, ſi iura conſanguinitatis non poßident, à ſucceßione legitima repelli, cum maribus eadem ſucceßio pateat? Quare enim patris ſoror non ad ſucceßionem filij fratris ſui vnà cum maſculis vocatur, ſed aliud ius in amitis, aliud in patruis obſeruatur? Vel qua ratione fratris filius ad ſucceßionem patrui vocatur, germana autem eius ab eadem ſucceßione recluditur? Huiuſmodi itaque legis antiquæ reuerentiam & nos anteponi nouitati legis cenſemus: & ſancimus omnes legitimas perſonas (id eſt per virilem ſexum deſcendentes) ſiue maſculini, ſiue fœminini generis ſint. ſimili modo ad iura legitimæ ſucceßionis ab inteſtato vocari ſecundum gradus ſui prærogatiuam: non ideo excludendas, quia conſanguinitatis iura ſecundum germanæ obſeruationē non habeant. Cum enim vnius ſanguinis iura remaneant per virilem ſexum incorrupta: quare naturam offendimus, & legitimo iuri derogamus? cum & aliam maximam iniuriam res in ſe continet, pleriſque quaſi vulnus inteſtinum incognitum. Cum enim & ad ipſarum mulierum ſucceßionem maſculi iure agnationis vocantur: quis patiatur earum quidem heredita-*

* al. inteſtatorum.

tem ad eos legitimo iure deferri, ipſas verò nec inuicem ſibi, nec maſculis eodem iure poſſe ſuccedere, ſed propter hoc ſolum puniri, quòd fœminæ natæ ſunt, & paterno vitio (ſi hoc vitium eſt) prolem innocentem grauari? In his igitur caſibus legem duodecim tabularum ſequentes, & nouum ius nouiſſimo iure corrigentes, etiam vnum gradum pietatis intuitu trãſferri à iure cognationis in legitimam volumus ſucceſſionem: vt non ſolum fratris filius & filia (ſecundum quod iam definiuimus) ad ſucceſſionem patrui ſui vocentur, ſed etiam germanæ conſanguineæ, vel ſororis vterinæ filius & filia ſoli, & non deinceps perſonæ vnà cum his ad iura auunculi ſui perueniant: & mortuo eo qui patruus quidem eſt fratris ſui filiis, auunculus autem ſororis ſuæ ſoboli, ſimili modo ex vtroque latere ſuccedant, tanquam ſi omnes legitimo iure veniant: ſcilicet vbi frater & ſoror ſuperſtites non ſunt. His etenim perſonis præcedentibus, & hereditatem admittentibus, cæteri gradus remaneant penitus ſemoti. Illo proculdubio obſeruando, vt ſucceſſio non in ſtirpes, ſed in capita diuidatur, & is gradus in ordinem legitimum transferatur: cæteris omnibus ſucceſſionibus ſecundum ius vſque ad præſens tempus obſeruatum in ſuo ſtatu manentibus. Si qui autem caſus iam euenerunt: ſecundum quod priſtina iura*

vole

* Hinc ſumptus eſt §. hoc etiã addẽdũ. Inſt. de legit. adgnat. ſuc.

volebant, eorum fiat diſtributio. Datum v. Kalend. Decembr. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis V V. C C.

XV. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Meminimus antea diuinam nos promulgaſſe conſtitutionem, per quam ad veſtigia legis duodecim tabularum totam progeniem ex legitima ſobole deſcendentem, ſiue maſculinam, ſiue fœmininam, legitimo iure hereditatem adipiſci ſanximus: vt quemadmodum ipſis à legitimis perſonis ſucceditur, ita & ipſæ legitimarum perſonarum amplectantur ſucceßionem. In qua conſtitutione vnum gradum ex cognatis in ius legitimum reduximus, id eſt germanæ conſanguineæ filios & filias, & ſororis vterinæ filios ac filias. Quam conſtitutionem in ſuo robore permanere cenſemus, cum & in noſtris inſtitutionibus tenor eius à nobis relatus eſt. Sed ſubtiliore tractatu habito, neceſſarium duximus, & ſi quid ex prætoria iuriſdictione frugi inuentum eſt, & hoc cum perfectißima definitione diſpoſito, noſtras leges ampliari. Cum igitur prætorem filium emancipatum, licet ſubtili iure capite fuerat deminutus, attamen in patris ſucceßionem ſine vlla deminutione vocare manifeſtum eſt: non eodem autem iure etiam ad fratrum ſuorum ſucceßiones ab eo vocabatur, ſed nec filij eius

iure legitimo ſuis patruis ſuccedebant: neceſſarium duximus hoc primum corrigere, & legem Anaſtaſianam iuſto incremento perfectam oſtendere: vt emancipati filius & filia, non ſolum in paternis bonis ad ſuorum ſimilitudinem ſuccedant, ſed etiam in fratrum vel ſororum ſuarum ſucceſsione (ſiue omnes ſui, ſiue omnes emancipati ſint, ſiue mixti)ᵃ æquo iure inuicem ſibi ſuccedant, & non ſecundum legem Anaſtaſianam parte aliqua deminuta. Et hæc quidem de filiis emancipatis ſancire belliſsimum nobis viſum eſt. Sed nec fratrem vel ſororem vterinos concedimus in cognationis loco relinqui. Cum enim tam proximo gradu ſunt: meritò eos ſine vlla differentia, tanquam ſi conſanguinei fuerant, cum legitimis fratribus & ſororibus vocandos eſſe ſancimus: vt ſecundo gradu conſtituti, & legitima ſucceſsione digni reperti, aliis omnibus qui ſunt vlterioris gradus, licet legitimi ſint, præcellant. Et hæc quidem de ſecundi gradus ſucceſsione ſatis abundéque à nobis cum ſumma vtilitate diſpoſita ſunt. Cum autem tertio gradui ex tranſuerſa linea fuerit locus, vbi patruis & filiis fratrum & ſororum locum antiquitas dedicauit: vnà cum illis tam emancipati fratris, quàm emãcipatæ ſororis filium tantummodo & filiam, ſiue emancipatos, ſiue ſuos patribus ſuis conſtitutos, & neminem alium vlterius: necnon fratris vterini & ſororis germanæ

ᵃomnes permiſti.

germanæ," *vel vterinæ filiũ & filiam tantummodo ex legitima linea inuicem vocari cenſemus, ſicut iam ſanximus: vt omnes qui vel ab antiquo iure, vel à noſtra liberalitate in legitimorum quidem poſiti ſunt prærogatiua, & eodem tertio gradu ſunt, ſimili iure vocentur. Succeßionis videlicet iure & in hac parte ſeruando: vt ſi qui ex ſecundo gradu vocati renunciauerint hereditati, & noluerint eam adire, nullúſque alius ſit in ſecundo gradu, qui ſuccedere poteſt, & vult: tunc hi quos præſenti lege enumerauimus ex tertio gradu, in locum recuſantium ſuccedant. Illo etiam obſeruando, vt ſucceßio non in ſtirpes, ſed in capita diuidatur: cæteris omnibus ſucceßionibus ſecundum ius vſque ad præſens tempus obſeruatum procedentibus, & nullo ex cognatis ſupra memoratos gradus ad iuris agnatitij formam redigẽdo, ſed ſuum ordinem ſuámque proximitatem retinente incorruptam. Quas autem perſonas ex iure cognationis in legitimas ſucceßiones tranſueximus, eas etiam tutelæ grauamini vicißim ſupponimus, ſcilicet ſi maſculi ſint, & perfectæ ætatis, ſecundum noſtræ conſtitutionis tenorem: vt non ſolum lucrum ſentiant, ſed etiam grauamini ſubiugẽtur. Si qui autem caſus iam euenerunt, & per iudicialẽ ſententiam, vel amicabilem trãſactionẽ ſopiti ſunt, nullam ſentiant ex hac lege retractationem. Dat. Idib. Octob.*

" conſanguineæ.

Octobr. Conſtantinop. DN. *Iuſtiniano* A. PP. IIII. *&* *Paulino* v.c. *Coſſ.*

COMMVNIA DE SVCCESSIONIBVS.

TITVLVS LVIII.

Ad ſucceſſioné fratris emancipati pariter vocatur frater emãcipatus cum ſorore in poteſtate exiſtente. Salyc.

I. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & cc. Varaniæ.

Scire debuiſti, fratre emancipato potiorem eam quæ in familia manſit, in alterius emancipati bonis nõ haberi: ſed eos pariter, ſi ſolenniter petierint bonorum poſſeßionem ſuccedere. S. XV. *Kalendas Iun. Sirmij,* cc. *Coſſ.*

Quo ad tranſmiſſionem non refert an hereditas ſit quæſita de iure ciuili, vel prætorio. Saly.

*Apollinario.

II. Iidem AA. & cc. Apollinari.*

SI pater tuus propius ſobrino tuo agnato cõſtituto, & inteſtato defuncto, ciuili iure adita hereditate, vel hoc ab initio nõ interueniẽte, ſeu capitis deminutione perempto, ſolenniter bonorum poſſeßione admiſſa, ſucceßit, ac tibi patris tui quæſita hereditas eſt: adire præſidem prouinciæ debes, ac tutorem eius de tutela conuenire. Dat. XIIII. *Kal. Iun. Veronæ* AA. *Coſſ.*

Vitrico

Vitrico non defertur priuigni ſucceſſio. Salyc.

III. Iidem AA. & cc. Vlpianæ.

VItrico priuigni ſucceſſionem inteſtato ciuili honorario iure non deberi, certiſſimũ eſt. S. XV. Kal. Mart. Sirmij, cc. Coſſ.

Seruo nemo ſuccedit. Bald.

IIII. Iidem AA. & cc. Aſterio.

SEruus ſucceſſores habere non poteſt. D. Non. April. Cæſaribus Coſſ.

Priuignus non ſuccedit nouercæ per ſe, ſed per mediam perſonam natorum ex ea, qui ſunt fratres ſui ex latere patris. Bald.

V. Iidem AA. & cc. Iuſtinæ.

AMitæ cui ſucceſſiſſe filios ſuos proponis, hereditatem tuo nomine non rectè petis. Sed quoniam hos etiam inteſtatos diem functos adſeueras: ſi quidẽ hi quos priuignos eiuſdem amitæ dicis, eorum conſanguinei fuerint, fratres tam agnationis quàm cognationis iure ſecundo gradu conſtitutos, tibi præferri nõ ambigitur. Nam ſi amitinis tuis alio etiam patre natis, nũquam eorum matris priuigni ſunt: admiſiſſe te bonorum poſſeſſionem probans, eorum vindica ſucceſſionem. S. XII. Kalend. Mart. cc. Coſſ.

Auunculus pręfertur filiis materterę. Salyc.

VI. Iidem AA. & cc. Publiciano.

AVunculo priori, qui eſt in tertio gradu, quàm conſobrino, qui ſequentẽ occupat, deferri

deferri ſucceßionem inteſtati, certi iuris eſt, Suppoſita Kalend. Octob. cc. Coſſ.

Adfines qui habentur ratione vxoris, viro non ſuccedunt. Salyc.

VII. Iidem AA. & cc. Nicolao.

A*Dfinitatis iure nulla ſucceßio permittitur. S. Idi. Octobr. cc. Coſſ.*

Quandiu ſuccedi poteſt ex teſtamento, ceſſat ſucceſſio ab inteſtato. Salyc.

VIII. Iidem AA. & cc. Iuſtæ.

A*Nteequam ſcriptus heres cuiuſcunq; portionis capax repudiet hereditatē, vel alia ratione quærendæ facultatem amittat: ei qui teſtamentum reliquit, inteſtato* [a] *nemo ſuccedit. Igitur perſpicis quòd teſtamētariæ ſucceßionis ſpe durante, inteſtatò bona defuncti non rectè vindicentur. S. VI. Id. Mar. Retiariæ, cc. Coſſ.*

[a] inteſtati.

Per contubernium cum non conſtat matrimonium, ſucceſſio non defertur. Bald.

IX. Iidem AA. & cc. Sopatro.

A*Ncillæ dominus, liberi hominis cum quo contubernium hæc habuit, per hanc coniunctionem ſucceßionem vindicare non poteſt. S. XV. Kalen. Ianua. Nicomediæ, cc. Coſſ.*

Iure nutricationis ſucceſſio non acquiritur. Bald.

X. Iidem AA. & cc. Danubio.[b]

[b] Danulo.

N*Vtritoribus hoc nomine, nec ciuili, nec honorario iure defertur hereditas. S. VI. Kalen. Ian. cc. Coſſ.*

IN AVTHENT. *De ſtatu. & conſue. §. omnes peregrini. coll. x. conſt. ſi.*

Si aduenæ peregrini decedant teſtati, eorum voluntas ſeruari debet. & ſi inteſtati, veniunt proximiores. Salyc.

O*Mnes peregrini & aduenæ liberè hoſpitētur vbi voluerint. Et hoſpitati ſi teſtari voluerint, de rebus ſuis liberam ordinandi habeant facultatem, quorum ordinatio inconcuſſa ſeruetur. Si verò inteſtati deceſſerint: ad hoſpitem nihil perueniet, ſed bona ipſorū per manus epiſcopi loci, ſi fieri poteſt, heredibus tradantur, vel in pias cauſas erogentur. Hoſpes verò ſi aliquid ex talium bonis contra hanc conſtitutionem noſtram habuerit: epiſcopo triplum reſtituat, quibus viſum ei fuerit, adſignandum: non obſtante ſtatuto aliquo, aut conſuetudine, ſeu priuilegio, quæ hactenus contrarium inducebant. Si qui autem contra hanc noſtram conſtitutionem venire præſumpſerint: eis de rebus ſuis teſtandi interdicimus facultatem, vt in eo puniantur, in quo deliquerunt: aliàs prout culpæ qualitas exegerit, puniendi.*

XI. Imp. IVSTINIANVS A. Demoſtheni præfec. prææt.

S*Ancimus, quemadmodum de his rebus quæ liberis in ſacris conſtitutis ex occaſione maritali acquiſitæ ſunt, certus deſtinatus*

eſt

eſt ordo, vt ſi quis ex his ab hac luce fuerit ſubtractus, pars eius quam lucratus fuerat, ad liberos eius vel nepotes concedatur: quibus non extantibus, ad fratres ſuos ex eodem matrimonio progenitos, vel ſi etiam non ſuperſint, ad fratres ex aliis nuptiis procreatos: cúmque nemo eorum fuerit relictus, tunc ad patrem perueniat: ita & de his quæ materna linea per quancunque occaſionem, vel inter viuos, vel per vltimas diſpoſitiones, vel ab inteſtato deſcendunt, ſimilis ordo ſeruetur: primo in filij vel filiæ ſucceſſionem poſteritate eius vocanda: eáq; non inuenta, fraterno conſortio eiuſdem vel alieni matrimonij ſecundum prædictum ordinem arceſſito: tunc ad vltimum locum pater à legibus conclametur, & ſui filij non gratam hereditatem relictam, ſed triſte lucrum ſibi lugeat acquiſitum. In omnibus videlicet caſibus in ſuperſtite ſobole liberorum, & fratribus adhuc viuétibus qui ad hereditatem defuncti patrem antecedunt, vſufructu rerum quarum dominium ad eos peruenit, apud parentes remanſuro. Dat. XV. *Kalend. Octob. Chalcedone, Decio* V. C. *Coſ.*

IN AVTHEN. *De conſan. & vte. fra. §. j. colla. vj. conſtitu. xij.*

ITaque mortuo patrefamilias, ſi filius decedat inteſtatus ſine liberis, relictis fratribus & ſororibus, aliis conſanguineis, aliis vterinis,

& quibuſdam ex vtroque parente coniunctis: in eos ſolos trãſmittit hereditatem, qui ex vtroque latere connexi ſunt.

DE BONIS MATERNIS, ET MATERNI GENERIS.

TITVLVS LIX.

In rebus maternis delatis filio in poteſtate conſtituto, pater habet hodie ſolum vſumfructum. S aly.

1. Imp. CONSTANTINVS A. conſulibus, prætoribus, tribunis pleb. Senatui S.[a] [a] Ex Cod. Theodo. lib.8.ti.9. l.1. Cont.

Res quæ ex matris ſucceſſione ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato fuerint ad filios deuolutæ, ita ſint in parentum poteſtate, vt vtendi fruendi duntaxat habeãt in diem vitæ facultatem: dominio videlicet earum ad liberos pertinente. Parentes autem, penes quos maternarum rerum vtendi fruendíque tantum poteſtas eſt, omnem debent tuendæ rei diligentiam adhibere: & quod iure filiis debetur, in examine per ſe, vel per procuratorem poſcere: & ſumptus ex fructibus impigre facere, & litem inferentibus reſiſtere: atque ita omnia agere, tanquam ſolidum perfectúmque dominium [eis acquiſitum fuiſſet,][a] & perſonam gerant legitimam: ita vt ſi quando rem alienare voluerint: emptor, vel is cui res donatur, obſeruet ne vnquam[b] partem

[a] in quibuſdã deſunt incluſa.

[b] ne quã.

earum rerũ quas alienari prohibitum eſt, ſciens accipiat, vel ignorans. docere enim pater debet, proprij iuris eam rem eſſe quam donat, aut diſtrahit: & emptori, ſi velit, fideiuſſorem licebit accipere: quia nullam poterit præſcriptionem opponere filiis quandocunque rem ſuam vindicantibus. Dat. XV. Kalen. Augu. Aquileiæ, Sabino & Ruſino Conſſ. Recitata apud Vectium Ruſinum P.V. in Senatu Non. Septemb. Conſtantino A. & Licinio Conſſ.

IN AVTHENT. *De nup. §. ſi vero expectet. ver. interminatur. coll. iiij. conſti. j.*

Niſi tricennale tempus tranſeat quo poſſeſſor dominus ſit: & detentatio accipientes dominos faciat vel conſtituat: tempore incipiente filiis currere, ex quo ſuæ poteſtatis eſſe apparuerint. niſi tamen aliquem impuberem ætas adiuuet.

II. Impp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Florentio præfecto prætorio.

[a] Ex Cod. Theodo. lib. 8. ti. 9. l. 4.

Qvicquid[a] *auus auia, proauus proauia ex materna linea venientes, nepoti, nepti, pronepoti, pronepti, teſtamento, fideicommiſſo, legato, donatione, vel alio quolibet titulo largitionis, vel etiam inteſtati ſucceſſione contulerint: pater filio filiæ've integra illibatáque cuſtodiat, vt vendere, donare, relinquere, alteri obligare, ſicut nec materna bona, non poſſit, vſuſfructu duntaxat ad eum pertinente;*

uente: ita vt quemadmodum ipſe ſuper his rebus licentiam totius poteſtatis amittit: defuncto eo, filio filiæve præcipua computetur, nec ab illis qui ex parte ſunt coheredes, vindicentur. Dat. Idib. Octob. Olybrio & Probino Coſſ.

III. Imp. THEODOSIVS & VALENTINIANVS AA. ad Senatum vrbis Romæ.[a]

SI viua[a] matre emancipati ſunt filij, & poſtea deceſſit mater: quoniam omni commodo deſtituitur pater, neq; retinet vſumfructum, viriles ei inter filios (ſiue vnus, ſiue plures ſint) vſusfructus tribuimus portiones. Sin verò mulier moriens alios ex filiis emancipatos à patre, alios in patria poteſtate dimiſerit, in hoc caſu diſpari vtetur maritus defunctæ beneficio. quo caſu vtrique præſcripſimus: id eſt circa eorum quidem portionem qui adhuc in ſacris retinentur, vſumfructum ex legum auctoritate retinebit pater: & præmium delatæ emancipationis cum volet accipiet. In eorum verò parte quos exiſſe de poteſtate viua matre conſtiterit, vſumfructum virilis inter eos portionis ſecundum præſcripta percipiet. In nepotibus etiam vel neptibus hoc obſeruandum eſſe cenſemus, vt maritus qui vxore mortua non extantibus filiis cum ſolis nepotibus vel neptibus ex hac lege ad emolumentum vocandus eſt: ſi vnus, vel vna, pluréſve nepotes ex filio vno, vel pluribus.

[a] Codicis Theodoſ. lib. 8. ti. 9. l. 5.

qui in poteſtate defecerunt, procreati ſunt: hoc iure vtatur, quod de filiis conſtitutum eſt. Nam licet hoc nouum præſens lex conſtituat in nepotes: non tamen ab re eſt, vt in hoc caſu deteriores eſſe nepotibus filij non ſinantur. Habeat igitur auus veniens cum nepotibus in poteſtate durantibus, vſumfructum bonorum omnium quæ ex defunctæ auiæ ſucceßione delata ſunt. Cum verò his quoque libertatem emancipatione largitur: ſimiliter & ab ipſis (ſicut de filiis conſtitutũ eſt) [præmium manu mißionis] * *accipiat: vel ſi ex pluribus alteros manumittit, alteros retinet: ex parte manumiſſorum legitimum præmiũ, ex parte verò in poteſtate manentiũ retineat vſumfructum. Quòd ſi nepotes ſint neptéſve, aut ex emancipato filio aut ex filia procreati, aut ab ipſo auia viuente ſacris dimißi: idem auus virilis cum ipſis portionis habeat vſumfructum. Si verò ex nepotibus neptibúſve tempore quo in auiæ ſucceßionem vocantur, alij in aui ſunt poteſtate,** *id eſt mariti defunctæ, alij ſui iuris ſunt: circa perſonas quidem eorum qui in poteſtate conſiſtunt, & in vſufructu conſequẽdo, & in emancipationis præmio conquirendo, ratio ſupradicta ſeructur. In his vero qui ſui iuris ſunt, facultas capiendi vſusfructus virilis inter eos portionis habeatur. Eadem autem & de pronepotibus vtriuſque ſexus ſancimus: manente definitione*

* In Cod. Theodo. pro incl. legebatur trientem: ſed ideo id detraxit Iuſtinianus, quia illũ trienté ſuſtulit per l. cũ oportet. ĵ. de bon. quæ lib. Cont.

* al. alij in aui poteſtate, alij ſui iuris ſint: circa &c.

nitione quæ de ſingulis ſancita eſt ſi filij ſint pariter ac nepotes. Dat. VI. *Id. Nouemb. Theodoſio.* XIII. *& Valentiniano* III. AA. *Coſſ.*

Pater per tranſitum ad ſecunda vota, non perdit vſumfructum ſibi quęſitum in rebus filiorum. Sal.

IIII. Imp. LEO. A. Calliſtrato[a] P. P. per Illyricum. [a] Calligrato.

Omnem ambiguitatis confuſionem amputantes, hac liquida & compendioſa lege ſancimus, circa vſumfructum maternarum rerum nullam eſſe differentiam, ſiue in priore matrimonio pater ex quo filios habuit, permanere voluerit, ſiue nouercam filiis ſuperinduxerit: legibus quæ de maternis bonis latæ ſunt, ſuam habentibus firmitatem. Patres igitur vſumfructum maternarum rerum, etiam ſi ad ſecundas migrauerint nuptias, ſine dubio habere debebunt: nec vllam filiis, vel quibuſlibet ex perſona eorum contra patres improbam vocem accuſationémque poſſe competere. Datum Kalend. Septembr. Anthemio A. II. *Coſ.*

DE BONIS QVÆ LIBERIS IN POTESTATE PATRIS CONSTITVTIS, EX MATRIMONIO VEL ALIÀS ACQUIRUNTUR, & EORUM ADMINISTRATIONE.

TITVLVS LX.

Lucra nuptialia non quæruntur patri per filium, niſi quo ad vſumfructum, ſicut nec bona materna. Salyc.

I. Impp. THEODOSIVS & VALENTIN. AA. ad Senatum vrbis Romæ poſt alia.

* ex Cod. Theodoſiano li.8. ti.vlt.

CVm * *venerandæ leges vetuerint patribus iure poteſtatis acquiri quicquid eorum filiis auus auia, proauus proauia, à linea materna venientes quocunque titulo contuliſſent: hoc quoque conuenit obſeruari, vt* * *quicquid vel vxor marito non emancipato, vel maritus vxori in poteſtate poſitæ, quocunque titulo vel iure contulerit, ſiue tranſmiſerit: hoc patri nullatenus acquiratur: atque ideo in eius tantùm cui delatum eſt, iure durabit. Datum* III. *Idus Nouembris Rauennæ, Theodoſio* XII. *&* *Valentiniano* II. AA. *Conſſ.*

* hanc legem citāt Leo & Anthemius l.5.c. Cōtius.

Quamuis lucrum ex coniugio filio in poteſtate quæſitum, patri non acquiratur, niſi quo ad vſumfructum, tamen dos vel donatio propter nuptias ipſi lucranti ab ipſo patre data vel conſtituta, ad patrem redit. Sal.

II. Iidem AA. Hierio præfecto prætorio.

Conſti

*COnſtitutionis*ᵃ *nouæ capitulum clariore interpretatione ſancimus, vt quæ per filios nepotes, pronepotes, itémque filias, neptes, proneptes, quamuis in poteſtate ſint, minimè acquiri patri decreuimus, à marito vel vxore quocunque titulo collata, ſiue vltima trāſmiſſa voluntate: nullus ad id quoque pertinere exiſtimet, quod ab ipſo parente datum, vel dotis vel ante nuptias donationis cauſa, pro vna ex memoratis perſonis præſtitum fuerat, vt minimè ad eum, ſi caſus tulerit, reuertatur. Proſpiciendum eſt enim, ne hac iniecta formidine, parentum circa liberos munificentia retardetur: ſed vt his poteſtatis iure ad parentes reuerſis, cæterarum rerum quæ ex ſubſtantia ſpecialis coniugis ad ſuperſtitem deuenerant, quamuis idem in ſacris ſit, fructu tamen ſolo atque vſu parentibus deputato, dominium ei qui à coniuge,*ᵇ *vel quæ à marito meruit, reſeruetur: parente propter emancipationis beneficium, ſi voluerit, ſicut in maternis rebus, vel quæ per eandem lineam veniunt, præmium habituro. Dat. x. Kal. Mart. Felice & Tauro Conſſ.*

ᵃ videtur pars l. vlt. C. Th. De ſponſal.

ᵇ al. ei qui vel quæ à coniuge meruit.

Filiifamilias in lucris nuptialibus liberos ſuos habent heredes. Bald.

III. Iidem A A. Florentio præfecto prætorio.

*QVod*ᶜ *ſcitis prioribus continetur, nec à filia quæ in poteſtate eſt, donationem*

ᶜ Ex Nouel. Theodoſ. de paternis ſeu maternis bonis. tit. 6. Conſt.

ante nuptias patri, nec à filio dotem acquiri, eo addito confirmamus, vt defunctis his adhuc in poteſtate patris, ſi liberis extãtibus moriantur, ad liberos eorum eadem res iure hereditatis, non ad patres iure peculij tranſmittantur, nec per nepotes auo videlicet acquirendæ. Sin autem idem nepos ſuperſtitibus tam patre, quàm auo paterno diem ſuum ſine liberis obierit: eorum dominium, quæ ad ipſum ex matre, vel ab eius linea peruenerint, non ad auum, ſed ad patrem eius perueniat, vſufructu videlicet in huiuſmodi caſibus auo (dum ſupererit) reſeruando. Datum VII. *Idus Septembris, Conſtantinopoli, Theodoſio* A. XVII. *&* *Feſto Conſſ.*

IIII. Impp. LEO & ANTHEMIVS A A. Erythrio præfecto prætorio.

Q*Væcunque res ad filiũ vel filiam, nepotes ſiue pronepotes vtriuſque ſexus in poteſtate conſtitutos, ex priore, vel ſecũdo, aut tertio, ſeu numeroſiore*[a] *coniugio peruenerint, ex dote, vel quacunq; donatione, ſeu hereditate, vel legato vel fideicommiſſo: earum rerum vſq; in diem vitæ ſuæ pater, vel auus, vel proauus vſumfructum habeant: eaſdem res quocunque modo alienandi, vel pignoris ſeu hypothecæ iure obligãdi facultate eis penitus interdicta: dominio videlicet earũ apud filios & nepotes ſiue pronepotes vtriuſque ſexus permanente, etiam ſi ex*

[a] Ergo licet quartò nubere: quod tamẽ Conſtantinus Harmen. ait eſſe vetitũ. Cõt.

ſi ex eodem matrimonio procreati non ſint, ex quo eædem res ad parentes eorum, qui quæue in poteſtate ſunt, fuerint deuolutæ: eo videlicet obſeruando, vt morientium fratrum ſororúmue portiones, qui quæúe ex eodem matrimonio progeniti vel progenitæ ſunt, primo quidem ad liberos eorum (vt dictum eſt) ſi tamen fuerint, deinde his non extantibus, ad ſuperſtites tantummodo fratres vel ſorores eorum perueniant, aut ad ſuperſtitem, ſi ex iiſdẽ fratribus aut ſororibus vnus vnáue remanſerit. Omnibus autem qui ex eodẽ coniugio fuerint procreati, defunctis: tunc demum ad eos qui ex alio ſunt matrimonio editi, eaſdẽ res pro virili peruenire ſtatuimus: nulla " *autem ex memoratis perſonis exiſtente, parentes eorum eas percipere. Parentibus verò quorum ſub poteſtate ſunt, vſumfructum duntaxat habituris, memoratas res iure poteſtatis alienandi vel obligandi licentiam denegamus: non prohibendis iiſdem liberis quandocunque ſui iuris fuerint, nulla temporali præſcriptione obſiſtente, eaſdem res omnibus modis vindicare: niſi fortè poſtquam poteſtate parentum eos contigerit liberari, tantum temporis effluxerit, vt ex continua & inconcuſſa tenentis poſſeſſione eorum intentio excludatur. Datum quinto Kalendas Martias, Martiano & Zenone Conſſ.* "nullo.

V 5

Sicut quæſita à marito vxor non acquirit patri niſi quo ad vſumfructum, ſic nec quæſita à ſponſo. Salyc.

a Nepoti.

V. Iidem AA. Nepotiano a magiſtro militum Dalmatiæ.

NOn ſine ratione de negotio quod inter matremfamilias, cuius veſtra ſuggeſtio meminit, & germanum eius vertitur, magnitudo tua diuerſis legibus ex vtraque parte prolatis, noſtram credidit conſulendam eſſe clementiam: cum mulier diuerſis iuris lectionibus idem intelligi maritum & ſponſum niteretur probare, germanus autem mariti nomen illi ſoli qui nuptias contraxiſſet, ex recitatione conſtitutionis diuorum retro principum Theodoſij & Valentiniani b (qua cauetur, quicquid maritus vel vxor in poteſtate conſtituti, inuicem ſibi reliquerint, non patri acquiri, ſed ad eorum ius pertinere) imponere. c Quamuis ergo ſignificatione nominis, maritus vel vxor poſt cœptum matrimonium intelligatur, ex quo videlicet inducta eſt dubietas: attamen quia conſequens eſt ambiguas atque legum diuerſis interpretationibus titubantes cauſas benigne atque naturalis iuris moderamine temperare: non piget nos in præſenti quoque negotio, de quo ſublimitas tua ſuggeſſit, æquitati conuenientem Iuliani d tantæ exiſtimationis viri atque diſertiſſimi iuriſperiti opinionem ſequi: qui

b L.j.ſ.eod.

c imponi

d Non extat, ſed Caij ſimilis in l.iiij ff. de fun. dot. Cót.

qui quidem de dotali prædio tractatu propoſito, idem ius tam de vxore, quàm de ſponſa obſeruari arbitratus eſt, licet lex Iulia de vxore tantùm loquatur. Qua ratione tam ſponſalitiam donationem, quàm hereditatem quam memoratus ſponſus ſuam ſponſam lucrari voluit, non acquiri patri, ſed ad eam peruenire, benignius eſſe perſpicimus. Dat. Kalen. Iunij Leone A. V. *Conſ.*

Hodie bona vndecunque quæſita (dummodo non ex patris ſubſtantia) filiusfamilias non quærit patri, niſi quo ad vſumfructum, exceptis caſtrenſibus vel quaſi. Salyc.

VI. Imp. IVSTINIANVS A. Demoſtheni præfecto prætorio.

CVm oportet ſimilem prouidentiam tam patribus quàm liberis deferri, inuenimus autem in veteris iuris obſeruatione multas eſſe res quæ extrinſecus ad filiosfamilias veniunt, & minimè patribus acquiruntur: quemadmodum in maternis bonis, vel quæ ex maritali lucro ad eos perueniunt, ita & in his quæ ex aliis cauſis filiisfamilias acquiruntur, certam introducimus definitionem. Si quis itaq; filiusfamilias, vel patris ſui vel aui vel proaui in poteſtate conſtitutus, aliquid ſibi acquiſierit, non ex eius ſubſtantia, cuius in poteſtate ſit, ſed ab aliis quibuſcunque cauſis, quæ ex liberalitate fortunæ, vel laboribus ſuis ad eum perueniant: eas ſuis parentibus non in plenum,

num, ſicut antea fuerat ſancitum, ſed vſque ad vſumfructum ſolum acquirat: & eorũ vſusfructus quidẽ apud patrem vel auum vel proauum, quorum in ſacris ſit conſtitutus, permaneat: dominium autẽ filiisfamilias inhæreat, ad exemplum tam maternarum, quàm ex nuptialibus cauſis filiisfamilias acquiſitarum rerum. Sic etenim & parenti nihil derogabitur, vſumfructum rerum poßidenti: & filij non lugebunt, quæ ex ſuis laboribus ſibi poſſeſſa ſunt, ad alios transferenda aſpicientes, vel ad extraneos, vel ad fratres ſuos, quod etiam grauius multis eſſe videtur: exceptis caſtrenſibus peculiis, quorum nec vſumfructum patrẽ vel auum vel proauum habere veteres leges concedunt. in his enim nihil innouamus, ſed vetera iura intacta ſeruamus: eodem obſeruando etiam in his peculiis quæ quaſi caſtrenſia peculia ad inſtar caſtrenſis peculij acceſſerunt.

IN AVTHEN. *vt lic. mat. & auiæ. in princ. collat. vij. conſt. fin.*

Contra voluntatem teſtatoris vel contrahentis, patri non acquiritur vſusfructus. Bal.

EXcipitur quod eis datur vel relinquitur ab aliquo parentum, conditione hac adiecta, ne ad patrem perueniat vſusfructus.

IN AVTHENT. *de heredib. ab inteſt. ve. §. ſi vero cum. collat. ix. conſtit. j.*

Quando

Quando pater habet conſortium proprietatis, non habet vſumfructum in filij portione. Bald.

ITem hereditas fratris ſororíſve, ad quã vnà cum patre admittitur, & forſan ſi aliunde quæratur lege prædicta.

IN AVTHENT. *vt nulli iud. §. quia verò. collat. ix. conſtit. ix.*

IDem eſt in his quæ ex lege deferuntur liberis, parentibus præſumentibus ſoluere matrimonium ſine cauſis lege definitis.

Finit authentica.

Sequitur textus l. Codicis.

1 ¶ *Sub hac tamen definitione hunc legis articulum inducimus, vt in ſucceßione quidem earundem rerum quæ extrinſecus filiusfamilias acquiruntur, iura eadem obſeruentur, quæ in maternis & nuptialibus rebus ſtatuta ſunt.*

Pro rebus filij quas pater adminiſtrat ratione ſui vſusfructus, filius hypothecam non habet in rebus paternis, nec rationem adminiſtrationis à patre poteſt exigere. Saly.

2 ¶ *Non autem hypothecam filiifamilias aduerſus res patris viuentis adhuc ſeu iam mortui ſperare audeãt, nec ratiocinia ei ſuper adminiſtratione inferre: ſed tantummodo alienatione vel hypotheca ſuo nomine patribus denegata, rerum habeat parens plenißimam poteſtatem, vti fruíque his rebus quæ per filiosfamilias ſecundum*

cundum prædictum modum acquiruntur, & gubernatio rerum earum ſit penitus impunita: & nullo modo audeat filiusfamilias vel filia vel deinceps perſona, vetare eum in cuius poteſtate ſunt, eaſdẽ res tenere, aut quomodo voluerit gubernare: vel ſi hoc fecerint, patria poteſtas in eos exercenda eſt: ſed habeat pater vel aliæ perſonæ quæ ſuperius enumeratæ ſunt, pleniſſimam poteſtatem vti frui, gubernaréque res prædicto modo acquiſitas. Et ſi quid ex vſu earum pater, auus, vel proauus collegerit: habeat licentiam, quemadmodum cupit, hoc diſponere, & in alios heredes tranſmittere: vel ſi ex earum rerum fructibus res mobiles vel immmobiles, vel ſe mouentes comparauerit: eas etiam quomodo voluerit habeat, & tranſmittat, & in alios transferat, ſiue extraneos, ſiue liberos ſuos, ſeu quamlibet perſonam. Sin autem res ſibi memorato modo acquiſitas parens noluerit retinere, ª *ſed apud filium aut filiam vel deinceps perſonas reliquerit: nullam poſt obitum eius licentiam habeant heredes alij patris vel aui vel proaui eundem vſumfructum, vel quod ex hoc ad filiosfamilias peruenit (vtpote patri debitum) ſibi vindicare: ſed quaſi diuturna donatione in filiũ celebrãda, qui vſumfructum detinuit, quem patrem [eius] habere oportuerat, ita cauſa intelligatur, vt eundem vſumfructum poſt obitum patris ipſe lucretur: parentis*

ª tenere.

rente ius exactionis quaſi ſibi debitæ à filio, qui vſumfructum conſenſu eius poßidebat, ſuæ poſteritati vel ſucceßioni minimè tranſmittente: quatenus in omni pace inter ſe ſucceßio eius permaneat, nec altercationis cuiuſdam (maximè inter fratres) oriatur occaſio.

Pater habet ſolùm hodie dimidiam vſusfructus in præmium emancipationis, etiam ſi nihil in emancipatione dictum fuerit. Saly.

3 ¶ *Cum autem Conſtantiniana lege*[a] *cautum erat, ſi filiifamilias ab his qui eos in poteſtate habent, nexu paterno per emancipationem liberentur, debere patrem tertiam partem bonorum quæ acquiri non ſolent, quaſi remunerationis gratia à filio accipere vel retinere, & ex hac cauſa iterum pars non minima ſubſtantiæ liberorum adimebatur: ſancimus huiuſmodi caſu interueniente, & emancipatione liberis impoſita, non tertiam partem dominij rerum minime acquiſitarũ, ſed dimidiam vſusfructus apud maiores qui emancipationem donant, reſidere: exceptis & in hoc caſu caſtrenſibus & quaſi caſtrenſibus tantummodo peculiis, quibus nihil ex hac*[b] *cauſa deminuitur. Sic enim nec liberis cuiuſcunque ſexus aliquid dominij auferetur, & patribus amplioris patrimonij vſusfructus adſignabitur. Hoc obtinente & ſi in emancipatione ſibi parentes hoc minimè ſeruauerint. ſed niſi ſpeciali-*

[a] cuius pars extat l. j. ſ. titu. proxi. ex qua tamẽ mentionẽ trientis expunxit Iuſtinianus. Cont.

[b] al. in hac.

liter vel in emancipatione huic præmio renunuerint: vel donatione facta ſeſe & ab huiuſmodi beneficio alienauerint, & in liberos hoc tranſtulerint: manere apud eos etiam tacentes ius & beneficium vſuſfructus retinendi: vt poſt obitum eorum vſuſfructus in omnibus memoratis cauſis ad eos perueniat, quorum dominium eſt ſcilicet, ſecundum quod iam diximus: in ſucceßionibus eorum omnibus ſeruandis quæ de maternis & nuptialibus bonis conſultißimis legibus definita ſunt.

Tacita hypotheca in rebus patris filio conceſſa, competit à tempore inchoatæ adminiſtrationis, non à tempore malæ geſtionis. Salyc.

¶ *Sed cum tacitas hypothecas tam veteres leges in quibuſdam certis caſibus introduxerunt, quàm nos in maternis cæteríſque donationibus*[a] *quas ſeruare neceſſe eſt, & dubitabatur ex quo tempore hypothecas competere oportet, vtrúmne ab initio, an ex eo tempore ex quo male aliquid geſtum eſt: compendioſa narratione interpretamur initium gerẽdæ vel deſerendæ adminiſtrationis vel obſeruationis eſſe ſpectandum, & non tempus ex quo male aliquid geſtum fuerit. Recitata*[b] *in nouo conſiſtorio palatij* D N. *Iuſtiniani. Datum* III. *Kalendas Nouembris, Decio viro clarißimo Coſ.* 4

[a] rebus. al. vtrunque deeſt.

[b] Septimi-liario, néperpe vt ſupra præfatus ſum.

Dona

Donata à principe vel ab Auguſta, non quæruntur patri etiam quo ad vſumfructum, ſicut nec caſtrenſia. Salyc.

VII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVM multa priuilegia imperialibus donationibus iam præſtita ſunt, dignum incrementum & his conferre *noſtra dignata eſt clementia. Si quis igitur à sereniſſimo principe vel à piiſſima Auguſta ſiue maſculus ſiue fœmina donationes ſit conſecutus vel conſecuta, ſiue mobilium, ſiue immobilium, ſiue ſe mouentium rerum, filiusfamilias tamen conſtitutus vel conſtituta, habeat huiuſmodi res omni acquiſitione abſolutas, & nemini eas acquirat, neque earum vſumfructum pater vel auus vel proauus ſibi vindicet: ſed ad ſimilitudinem caſtrenſis peculij omnem facultatem in eas filij vel filiæfamilias habeant. Vt enim imperialis fortuna omnes ſupereminet alias, ita oportet & principales liberalitates culmen habere præcipuũ.* Dat. propoſita XII. Kal. *April. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte* VV. CC. *Coſſ.*

* afferre.

VIII. Idem A. Ioanni præfecto preto.

CVM non ſolum in maternis rebus quæ filiusfamilias deferuntur, ſed etiam de aliis omnibus quæ acquiſitionẽ effugiũt (& maximè poſt nouellam noſtri numinis legem, quæ omnia quæ extrinſecus ad filiosfamilias perueniunt, & non ex paterna ſubſtantia ſunt, non eſſe acquirenda patribus ſtatuit, niſi tantum-

modo ad vſumfructum) variæ altercationes exortæ ſint, & varius euentus variúſque continetur tractatus, ª *& ſemper in iudiciis verſantur: neceſſe eſt vtiliter & apertiſsime omnia dirimere. Sancimus itaque, in omnibus rebus quæ effugiunt quidem dominij acquiſitionem, ſed vſusfructus tantummodo patri offertur vel aliis parentibus à filiofamilias cuiuſcunque gradus vel ſexus, ſiue pater adire filiumfamilias integræ ætatis compellit, & ille reclamandũ exiſtimat, ſiue filiusfamilias adire cupit, & pater in contrarium inclinat: liberam habere licentiam & patrem ipſum ſibi adire hereditatem recuſante filio, & omne ſiue damnum ſiue lucrum in ſuam habere fortunam, nullo ex hoc præiudicio filio generando. Siue econtrario patre recuſante filius adire hereditatem voluerit: nullam acquiſitionem, nec vſumfructum patri offerri, ſed ipſum filium ſibi imputare ſi quid ex hoc contigerit: nulla actione neque contra patrem danda, vbi aduerſus eius voluntatem filius hereditatem, vel legatum, vel fideicommiſſum, vel aliud quicquam ex quocunque titulo ſiue donationis ſiue contractus alterius ſibi acquirere maluerit: neque aduerſus filium ſimili modo actione extendenda, vbi recuſante eo pater ſua auctoritate hæc ſibi vindicet: huiuſmodi aditionis tramite ex præſenti lege patri competente: ſed habeat*

ª contractus.

pater

pater omnem licentiam & actiones mouere, & ab aliis pulſari, vbi ad eum totum commodum aduenit: Et filius ſimili modo in agendo & pulſando ſolus habeat & detrimentum & cõmodum: neceßitate per officium iudicis patri imponenda tantummodo filio conſentire vel agenti, vel fugienti, ne iudicium ſine patris volũtate videatur conſiſtere. Et hoc quidem, ſi plenæ ætatis filius eſt, qui paternam voluntatem ſequi non patitur. patria.

Filio minore annis vigintiquinque recuſante adire, adit pater: & econtra. Salyc.

1 ¶ *Sin autem in ſecunda ætate adhuc filius eſt, & hereditate ei delata pater conſentire adeunti hereditatem noluerit, vel patre volente ipſe reclamauerit: ſi quidem recuſauerit filius, licentiam damus patri ſimili modo hereditatem adire, & eam pleno iure habere: his omnibus quæ ſuperius diximus, locum habentibus. Sin autem patre recuſante filius adire maluerit: damus quidem licentiam ei hoc facere. Nolente autem patre res filij gubernare propter cauſæ neceßitatem: habeat facultatem filius adire competentem iudicem, & ab eo petere curatorem hereditati dari, per quem gubernatio rerum ad eum delatarum procedat: in vtroque caſu in integrum reſtitutionis auxilio minime ei denegando.*

Si filius miles recuſet adiri hereditaté caſtrẽſem, pater ad adeundum admittitur tanquam heres inſtitutus. Salyc.

*¶ Similiq; modo & in milite filiofamilias, qui recuſauerit aditionem hereditatis, quæ ei ex caſtrenſibus occaſionibus veniat: *patri danda licentia adire hereditatem, vt ad ipſum perueniat pleno iure, tam per vſumfructum, quàm per dominium eandem hereditatem poſſeſſurum, quaſi ipſe pater ab initio fuiſſet heres inſtitutus: eo videlicet ſubiacente omnibus oneribus hereditariis, & omnia commoda habituro, & ad filium nullo periculo redundante. Et hæc quidem in his caſibus obſeruanda ſunt, quibus diſcordia inter patrem & filium vertitur.* 2

*al. ex caſtrẽſibus actionibus proueniat.

¶ Vbi autem in vnum voluntas eorum concurrit, & pater vſumfructum, & filius habeat proprietatem: & in agentibus & fugientibus pater quidem ſuſcipiat actiones, & moueat, cuiuſcunque ætatis filius inueniatur. adhibeatur autem etiam filiorum conſenſus, niſi adhuc in prima ætate ſunt conſtituti, vel longe abſunt: ſumptibus videlicet à patre propter rerum incrementa faciendis. cum enim nuda proprietas apud filium inueniatur, ex qua ſubſtantia poſſibile eſt eum ſumptus litis dependere? 3

Si æs alienũ eſt in hereditate aduentitia, vt ſoluatur, permittitur patri bona védere: qui li. ſit in mora, cogitur de ſuo vſuras ſoluere. Sal.

¶ Sin

4 ¶ *Sin autem æs alienum ex defuncti perſona deſcendit: cum etiam apud veteres hæc eſſe ſubſtantia intelligatur, quæ poſt detractum æs alienum ſuperſederit: habeat pater licentiam ex rebus hereditariis (primum quidem mobilibus: ſin autem nō ſufficiunt, ex immobilibus) ſufficientem partem nomine filij venundare, vt ilico reddatur æs alienum, & non vſurarum onere prægrauetur. Quòd ſi pater hoc facere ſuperſederit, ipſe vſuras vel ex reditibus vel ex ſubſtantia ſua omnimodo dare compelletur. Sin autem legata vel fideicommiſſa, ſiue annalia, ſiue ſemel relicta imminent huiuſmodi perſonis: ſi quidem tales reditus ſunt, qui ſufficiunt ad annalia legata: pater ex huiuſmodi reditibus hoc dependere compelletur. Sin autem non habeat ſubſtantia ſufficientem reditum ad legatorum vel fideicommiſſorum præſtationem, vel minimè reditus vel alias acceſsiones contineat, ſint tamen res mobiles vel immobiles, ſteriles quidem, non tamen inutiles, veluti domus in prouinciis precioſæ, vel vbicunque poſita ædificia vel ſuburbana, ex quibus huiuſmodi legata poſsint explicari: licentia dabitur patri ſufficientem partem eorum ſimiliter filij nomine vendere, & ſatisfacere legatis: hoc procul dubio obſeruando, vt & mancipia ipſe vſufructuarius alere debeat, & omnia circa vſumfructum facere, quæ nullo modo proprietatem*

poſſint deteriorem facere: paterna reuerentia eum excuſante & à ratiociniis, & à cautionibus, & ab aliis omnibus quæ ab vſufructuariis extraneis à legibus exiguntur ſecundum noſtræ conſtitutionis tenorem, quam ſuper huiuſmodi caſibus tulimus.

Pater tenetur alere filios, & econtra: nec poteſt pater, licet habeat vſumfructum, bona filij alienare, niſi in ſolutione æris alieni, vel ſi ſunt oneroſa hereditati. Salyc.

¶ *Ipſum autem filiũ vel filiam, filios vel filias,* 5
& deinceps, alere patri neceſſe eſt, non propter hereditates, ſed propter ipſam naturam & leges, quæ & à parentibus alendos eſſe liberos imperauerunt, & ab ipſis liberis parentes, ſi inopia ex vtraque [a] *parte vertitur. Sed pater quidem in prædictis tãtummodo cauſis habeat licentiam rite res filiorumfamilias vendere filij nomine: vel ſi emptorem non inuenerit, rite pignori ſupponere, nullo modo licentia concedenda filijs eaſdem venditiones vel hypothecas retractare. Non autem licentia parentibus danda extra memoratas cauſas, res quarum dominium apud eorum poſteritatem eſt, alienare, vel pignori vel hypothecæ titulo dare: ſed ſi hoc fecerint, ſciturus quòd neceſſe eſt eos in legum laqueos incidere, quibus huiuſmodi venditiones vel hypothecæ ſunt interdictæ: exceptis videlicet rebus mobilibus vel immobilibus illis,*

[a] alterutra.

quæ

quæ oneroſæ hereditati ſunt, vel quocunque modo damnoſæ, quas ſine periculo vendere patri cum paterna pietate licet: vt precium earum vel in res vel in cauſas hereditarias procedat, vel filio ſeruetur. Filiis autem familias in his duntaxat caſibus, in quibus vſusfructus apud parentes conſtitutus eſt, donec parentes viuunt, nec de iiſdem rebus teſtari permittimus, neque citra voluntatem eorum quorum in poteſtate ſunt, vlla licentia eis concedenda dominium rei ad eos pertinentis alienare, vel hypothecæ titulo dare, vel pignori adſignare. Melius enim eſt coartare iuueniles calores, ne cupidini dediti triſtem exitum ſentiant, qui eos poſt diſperſum expectat patrimonium. Cum enim (ſicut dictum eſt) parentes alere eos ſecundum leges & naturam compellantur: quare ad venditionem rerum ſuarum proſilire deſiderant?

6 ¶ Vbi autem puerilis ætas patri licentiam præſtat etiam ſine conſenſu filij hereditatem nomine eius adire: ſi hoc fecerit pater, damus quidem filio in integrum reſtitutionem poſtquam patria fuerit poteſtate liberatus, vel adoleuerit: patrem autem omnibus oneribus hereditariis, licet nomine filij adiit, modis omnibus illigamus. Quare enim talem hereditatem adiit, qualem nec ipſe, nec nunc filius idoneam ſibi eſſe exiſtimat? Non autem filio damus licentiam, ſi in integrum reſtitutionem

petat, reſpuendam credens eſſe hereditatem, adhuc minoribus curriculis inſtantibus, iterum per aliam reſtitutionem adire præfatam hereditatem: ne ludibrio leges ei fiant, ſæpius eandem & amplecti & reſpuere hereditatem cupienti. Si enim quod pater fecit, filius ratum non habuit, & propter hoc reſtitutus eſt: quomodo ferendus videatur iterum iudicium amplectens, quod poſt patris voluntatem contraria affectione aſpernandum eſſe exiſtimauit? Sin vero pater quidem hereditatem repudiauerit infante filio conſtituto, ipſe autem filius poſtea vel adhuc in ſacris conſtitutus, vel patria poteſtate liberatus, adeundam eſſe crediderit eandem hereditatem: licentiam damus ei, vel ſi ſui iuris efficiatur, tutoribus eius vel curatoribus hereditatem adire, nullo præiudicio ex recuſatione paterna ei generando. ſimili modo & in hac parte nulla ei vel tutoribus vel cu curatoribus eius licẽtia concedenda cõtra priorem ſuam voluntatem in integrum reſtitutionem petere. Quæ & in legatis & in fideicommiſſis tam ſpecialibus quàm per vniuerſitatem relictis, & in aliis cauſis quas ſupra enumerauimus, ſimilibúſque eis, obſeruanda ſunt. In ſeruis autem qui filiis vel filiabusfamilias donantur, ſiue conſtante matrimonio, ſiue ab extraneis ſub ea conditione, vt ſtatim eos in libertatem perducant: nullum impedimentum

paterna

paterna faciat auctoritas. Qualis enim vſusfructus poteſt ei acquiri, qui momentarius eſſe oſtenditur? Si enim in ipſo momēto neceſſe habeat eum & poßidere, & libertate donare, in talem hominem qualis vſusfructus patri poteſt acquiri?

DE HEREDITATIBVS DECVRIONVM, NAVICVLARIORUM, COHORTALIUM MILITUM, & FABRICENSIUM.

TITV. LXI.

I. Imp. CONSTANTIVS A. Maſtichiano[a] præfecto annonæ. [a]al. Marciano PP.

SI quis nauicularius ſine teſtamento & liberis vel ſucceſſoribus defunctus ſit: hereditatem eius non ad fiſcum, ſed ad corpus nauiculariorum ex quo fatali ſorte ſubtractus eſt, deferri præcipimus. PP. XV. *Kalend.*[*] *Laſtronæ, Conſtantio* A. VII. *& Conſtante Cl. Cæſ. Conſſ.*

II. Idem[b] A. Bonoſo magiſtro equitum.[c] [b]Ex Cod. Theo. li. 5 tit. 4. l. 1. [c]militū, in manuſcrip.

VNiuerſis tam legionibus, quàm vexillationibus, comitatenſibus ſeu cuneis inſinuare debebis, vt cognoſcant, cum eorum aliquis fuerit rebus humanis exemptus, atque inteſtatus, ſi ſine legitimo herede deceſſerit, ad vexillationem in qua militauit, res eiuſdem ne-

ceſſario peruenire. Dat. VII. *Id. Maij, Hierapoli, Rufino & Euſebio Conſſ.*

III. Idem A. Rufino præfecto prę to.

SI quis cohortali conditione grauatus, ſine teſtamento vel quolibet ſucceſſore vltimum diem obierit: ſucceßionem eius non ad fiſcum, ſed ad cæteros cohortales eiuſdẽ prouinciæ pertinere iubemus. Datum V. *Kalendas Ianuar. Limenio & Catulino Conſſ.*

IIII. Imp. THEODO. & VALENT. AA. Florentio P. P.

INteſtatorum curialium bona, ſi ſine herede moriantur, ordinibus patriæ eorum adipiſci[a] *præcipimus. Datum* V. *Idib. Mart. Florentio & Dionyſio Conſſ.*

[a] al. addici. vet. manuſcrip.

V. Iidem AA. & CC. Aureliano comiti rerum priuatarum.

SI quis fabricenſis ſine liberis vel legitimo herede deceſſerit non condito teſtamento: eius bona, cuiuſcunque ſummæ ſint, ad eos pertinere ſancimus, qui velut creditores[a] *decedentium attinentur:*[b] *qui fiſco pro intercepto reſpõdere coguntur. Hoc enim facto contingit, vt & reipublicæ ratio ſalua permaneat: & fabricenſes collegarum ſuorum ſolatiis perfruantur, qui damnis ac detrimentis retinentur obnoxij.*

[a] creatores. veter. manuſcrip. rectè. Cont.

[b] al. admittuntur.

Codicis D N. noſtri Iuſtiniani perpetuò Auguſti repetitæ prælectionis liber ſextus explicit.

CODI

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISS. PRINCIPIS EX repetita prælectione Liber VII.

DE VINDICTA [LIBERTATE,] ET APVD CONCILIVM MANVMISSIONE.

TITVLVS I.

Decretum ex falſa cauſa interpoſitum, fauore libertatis non reſcinditur. Salyc.

I. Imperator ANTONINVS A Tertio.

EORVM *qui apud concilium manumittuntur, poſt cauſam à iudicibus probatam, & manumiſſionem ſecutam, non ſolet ſtatus in dubium reuocari, ſi dicantur falſa demonſtratione liberati.*

Libertas ſemel præſtita, non reiteratur, nec augetur. Salyc.

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & cc. Salluſtio.

Nihil

Nihil ciuitati Romanæ ſemel præſtitæ, vel addere vel detrahere ſecundam manumiſsionem potuiſſe, certiſsimum eſt. Dat. prid. Kalend. Maij, AA. CC.

Nec per procuratorem, nec per maritum manumittitur. Salyc.

Acdiæ. III. Iidem AA. & CC. Attonitæ.

Nec mulierem per maritum, nec alium per procuratorē vindicta manumittere poſſe non eſt ambigui iuris.

Apud præſides & magiſtratus manumiſſio fieri poteſt. Salyc.

IIII. Imp. CONSTANTIVS A. Maximo præfecto prætorio.

Apud concilium noſtrum, vel apud conſules, prætores, [præſules,] præſides, magiſtratúſve earum ciuitatum quibus huiuſmodi ius eſt, adipiſci poteſt patronorum iudicio ſedula ſeruitus libertatem.

verbum præſules, abeſt ab omnibus ſcrip. lib. rectè. Cōtius.

DE TESTAMENTARIA MANVMISSIONE.

TIT. II.

Confirmatio codicillorum futurorum facta tempore inhabili, non impedit libertatem poſtea in eis pręſtari tempore congruo. Salyc.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Primo.

Si

SI codicillos maior viginti annis feciſſet, confirmationis tempus libertati non nocere certum eſt. nec enim poteſtas iuris ſed iudicij conſideratur.

Non adita hereditate, libertates relictæ non debentur. idem ſi memoria defuncti damnetur. Salyc.

II. Iidem AA. Phileto.

EX teſtamento defuncti libertates præſtari non poſſunt hereditate non adita, vel ſi rei memoria propter crimen quod morte non intercidit, damnata eſt.

Reſtitutio ad aditionem hereditatis, non obeſt libertati iam competenti. Salyc.

III. Iidem AA. Euphroſyno.* *Euphroſynę.

LIbertas teſtamento [defuncti] data, adita hereditate contingit: & licet heres ſcriptus per in integrum reſtitutionem abſtinuerit hereditate, tamen nihil ea res libertati obeſt. S. XVII. *Kal. Maij, Apro & Maximo Conſſ.*

Sicut liber factus de antegeſto non tenetur reddere rationem, ſic nec eius heres. Salyc.

IIII. Iidem AA. Archelao.

CVm teſtamento directam libertatem pater tuus ſit conſecutus: quamuis ei heres extiteris, fruſtra tamen rationes quas tempore ſeruitutis geſſit, vt reddas compelleris, cum non ea conditione acceperit libertatem. Is autem cui libertas, ſeu fideicommiſſaria, ſeu directa, ſi rationes

tiones reddidiſſet, relicta eſt: ante reliqua illata, & ea quæ malo conſilio amota ſunt, ad libertatem non poteſt peruenire. Sin autem non debitor ex rationibus fuerit repertus: poſt aditam hereditatem quaſi puram libertatem conſequitur. Propoſita VII. *Kalend. Decemb. Læto* II. *& Cereale Conſulibus.*

Qualitas heredis non facit conualeſcere teſtamentum. Bald.

[a] al. Quintiano.

V. Imperator ALEXAN. A. Quintiliano.[a]

IN fraudem creditorum teſtamento datæ libertates, quamuis debitori heres qui ſoluendo eſt, extiterit: per legem Aeliam Sentiam non valent.

Si hereditas repudiatur quia non eſt ſoluédo, poteſt ſeruus libertate donatus petere bona ſibi addici cauſa ſuæ libertatis conſeruandæ. Salyc.

VI. Imp. GORDIANVS A. Piſiſtrato.

SI hereditas eius à quo teſtamento dicis te eſſe manumiſſum, ob æs alienum ſpernitur ab heredibus: conſeruandæ libertatis gratia non iniuſta ratione creditoribus hereditariis ſatis offerens, iudicium teſtatoris obſeruari[b] *tibi poſtulabis: maximè cum id etiam à diuo Marco conſultiſſimo principe ſit conſtitutum.*[c] *quod in extranei quoque perſona obſeruari oportet.*

[b] ſeruari.

[c] l. 2. 3. & 4. de fideicō miſ. liberta. Cont.

Contra voluntatem defuncti non debet libertas ab heredibus præſtari. Salyc.

[d] Veſtæ.

VII. Idem A. Iuſtæ.[d]

Contra

Ontra voluntatem matris tuæ libertatem in eum conferre, quem illa liberum ſeri prohibuit, non debes: ne videaris iura pietatis violare.

...libertas relinquitur in tempus nuptiarum alicuius, intelligitur relicta ſi ille verè nuptias contraxerit. Salyc.

VIII. Imp. PHILIPPVS A. & PHILIPPVS Cæſ. Tremellio.* *Mello.

Vm teſtator libertatem tempore nuptiarum filij ſui vel filiæ ſeruo dari iuſſit: nõ tempus præſtandæ libertatis præſtituit, ſed potius conditioni locum fecit, vt non inſecutis nuptiis libertas iure poſci non poſſit.

Alieno ſeruo non poteſt libertas relinqui directe, etiam ſi ſit heredis. Salyc.

IX. Imppp. CARVS, CARINVS & NVMERIAN. AAA. Mauro.

Eruo tuo defunctus licet te heredem ſcripſiſſe proponitur, directam tamen libertatem non potuit dare: iure enim directo libertatem ſeruis alienis nemo poteſt dare.

...t per impoſitionem pilei, & per aditionem hereditatis ſeruus conſequitur libertatem directè, & vocatur libertus Orcinus. Salyc. *ſola.

X. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & cc. Germano. *Perſius Saty. 5. Hæc mera libertas, hanc nobis ...ilea donãt.

Irectis verbis iure data libertate, non ſolùm impoſitione pilei,* ſed & adita hereditate, (ſi nulla iuris impediat conſtitutio) liberti conſtituuntur Orcini.*

Si

Si teſtamentum non valet, libertates in eo relictæ non debentur, niſi in eo eſſet clauſula codicillaris. Salyc.

XI. Iidem AA. & cc. Laurinæ.[a]

[a] Largino.

SIiure non ſubſiſtit teſtamentum: in hoc nec libertates (cum non fuiſſe adiectum vt pro codicillis ſcriptum valeret, proponas) rectè datas conſtabit.

Colluſio heredis non prӕiudicat libertati, ſiue hoc faciat poſt aditam hereditatem, ſiue ante, dummodo faciat in fraudem. Salyc.

XII. Iidem AA. & cc. Rhyſo.

SI heredes iure facto teſtamento ſolenniter adierint hereditatem: ex teſtamento tibi libertas quæſita, poſtea colludentibus tam ſcriptis heredibus, quàm ab inteſtato vindicantibus ſucceſſionẽ, adimi non potuit. Quòd ſi ſponte repudiauerint ſibi delatam ſucceſſionem: omnia quæ in teſtamento fuerant ſcripta, defeciſſe conuenit. Si vero vt vos defraudarent heredes libertate, colluſiſſe eos præſes animaduerterit: ſecundum hæc quæ diuus Pius Antoninus conſtituit, libertatibus conſuli prouidebit.

Statuliber non poteſt alienare in præiudicium libertatis conſequendæ conditione eueniente. Salyc.

XIII. Iidem AA. & cc. Martiali.

STatuliberis datã libertatem adimi ab herede nõ poſſe, certum eſt: nec alienatio nec vſucapio

vſucapio ſtatulibero, quo minus exiſtente conditione libertatem conſequatur,nocere poteſt.

Tam Græcis quàm Latinis verbis libertas relinqui poteſt. Salyc.

XIIII. Impp. THEODO. & VALENTIN. AA. Florentio præfecto prętorio.[a]

DIrectas libertates Græcis verbis liceat in teſtamentis relinquere: vt ita libertates directè datæ videantur, ac ſi legitimis verbis eas teſtator dari iuſsiſſet.[b]

[a] Ex Nouella Theodoſij de teſtamētis lib.

[b] Data pridie Id. Februar. Cōſtātinop. Theodo. A. XVII. & Feſto v.c. Coſ.

XV. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm conſtitutio diui Marci declaret, ſi quis cōdito teſtamento, vel ſine teſtamento moriens, vt locus fiat ab inteſtato ſucceſsioni, libertates reliquerit, nemo autem adire velit defuncti hereditatem, eo quòd ſuſpecta eſſe videatur, & fuerint libertates forſitā & ſine ſcriptis fideicommiſſariæ relictæ: licere vel cuilibet extraneo, vel vni ex ſeruis, qui & ipſe libertate donatus eſt, & pro ſua periclitatur conditione, adire hereditatem ſub hac conditione & ſatiſdatione, quòd & creditoribus omnibus ſatiſfaciat, & libertates imponat his quibus voluit teſtator: variæ dubitationes ex hac conſtitutione emerſerunt. nam ſi res hæreditariæ herede minime inuento venierint, an & poſt venditionem earundem rerum poßibile ſit vel ſeruum vel quemlibet alium adire, & recuperare qui-

dem ab emptoribus res, ſatisfacere autem liber tatibus & creditoribus, quærebatur. & licet diuus Seuerus ſemel rebus vẽditis hoc non admiſit, nobis tamen Vlpiani ſententia admodum placuit, maxime propter libertates, ne deperẽat & poſt venditionem rerum annale remedium dare diui Marci conſtitutioni, intra quod & creditoribus omnibus ſatisfiat, & emptores nihil noui patiantur, qui annalem ſæpe ſentiebant reſciſsionem: [a] *& licere ſeruo qui libertate donatus eſt, vel alij cuidam extraneo, vel ante venditionem rerum, vel poſt venditionem, intra annale tamẽ tempus adire hereditatem, & res recuperare, prius ſatiſdatione danda, vt tam libertatibus quàm creditoribus ſatisfiat.*

[a] al. reſuſionem.

Sin autem libertatibus quidem omnibus ſatiſfacere quis polliceatur, creditoribus autem non in ſolidum, ſed in partem ſoluere creditum, illi autem huiuſmodi pactionem admiſerint: ſancimus & in huiuſmodi caſu conſultiſsimi principis locum habere conſtitutionem, & eum modis omnibus admittendum [eſſe] cenſemus: maximè cum ex voluntate creditorum hæc interponitur. nolentibus etenim creditoribus, admitti talem pactionem nullo modo concedimus.

Sin vero quidam ex ſeruis libertatem amplexi fuerint, alij autem cenſuerint eſſe reſpuendam: & in hunc caſum extendenda eſt diui Marci oratio: & proculdubio & in hac ſpecie

audiend

audiendus eſt petitor hereditatis : & maneat liberum arbitrium ſeruorũ, ſiue ad libertatem venire volunt, ſiue in ſeruitute remanere. Licet enim Romanam ciuitatem recuſare nemini ſeruorum licitum ſit: tamen in hoc caſu, ne propter quorundam indeuotionem alij maneant in ſeruitute, volentibus quidem omnibus ſeruis licere in libertatem peruenire, nolentibus autem quibuſdam, vel recuſantibus, ſpontaneam ſeruitutem imminere oportet: & quem patronum habere noluerint, dominum ſuum & forſitan acerbum ſentiant. Sin verò non omnes libertates adimplere pollicitus fuerit, ſed certum numerum ſeruorum ex his qui ad libertatem venire [iure] ſunt iuſſi: melius eſt, ſi quidem res hereditariæ ſufficiũt ad implendos creditores, etiã omnibus ſeruis dare libertatẽ, etſi hoc pollicitus non eſt. Sin autem deeſt [aliquid] in exoluẽdis creditoribus, humanius eſt vt pauci ſaltem perueniant ad libertatem. Sed hoc quidem antiquis dubitationibus remedium inuenimus: belliſſimam autem repletionem præfatæ conſtitutioni donantes, ſancimus, vt ſi non *vnus veniat hereditatis petitor, ſed plures quidem vno momento, vterque, vel ampliores: omnibus detur licentia communiter hereditatem adire, prius ſatiſdatione ab omnibus danda, vt creditoribus & libertatibus ſatisfaciant. Sin autem per interualla temporum hoc fiat: qui*

* In quibuſdã co. legitur, ſancimus vt ſi non vnus veniat hereditatis petitor, ſed plures: ſi quidem vno momẽto vterque, vel amplio- res: omnibus detur &c.

primus venit, habeat prærogatiuam, ſi etiam ſatiſdationem præſtare poteſt. Illo autem ceſſante hoc facere, alij gradatim ſecundum tempora petitionis ſuccedant, & hoc intra annale tempus obſeruetur. Sin autem vno pollicente quoſdam liberos facere, non autem totos, alius emerſerit ſatiſdationem paratus idoneam præſtare, quòd omnibus creditoribus & omnibus libertatibus ſatisfaciat: æquiſſimum eſt eum admitti, vt omnes libertates indiſtinctè celebrẽtur. quod priuilegium damus non ſolum ſeruo qui libertate donatus eſt, ſed etiam ei cui nulla libertas relicta eſt: vt aliquid venuſtum eueniat: vt per eum cui relicta libertas non eſt, aliis libertas imponatur. Sed ſi quidem antequam prior hereditarias res & libertatem accipiat, hoc eueniat: ſecundo petitori, vel tertio, vel deinceps ampliores libertates pollicentibus fieri locum cenſemus. Sin autem iam rebus ſeruo qui primus petiit hereditatem, datis, & libertatibus ab eo quibuſdam ſeruis hereditariis impoſitis, quidam ſeruus alius hereditarius, vel liber[a] *extraneus hoc facere maluerit: licebit quidem hoc ei impetrare, & ſub maioribus pollicitationibus & ſatiſdationibus hereditatem accipere. Sed prior in libertate petitor maneat, licet res ab eo diſtrahantur: his omnibus intra annum (ſecundum quod dictum eſt) celebrandis, ex quo prior petitor iudicem adierit.*

[a] vel quilibet.

DE

DE LEGE FVSIA CANINIA TOLLENDA.

TIT. III.

Aliquo tempore viguit lex Fuſia Caninia,quę prohibuit libertates in teſtamento relictas valere,quæ hic tollitur. Salyc.

1. Imperator IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prętorio.

Seruorum libertates in teſtamento relictas, tam directas, quàm fideicommiſſarias ad exemplum inter viuos libertatum indiſtinctè valere cenſemus, lege Fuſia Caninia decætero ceſſante, nec impediente teſtantium pro ſuis ſeruis clementes diſpoſitiones effectui mancipari. Dat. Kal. Iun. * AA. *Conſſ.*

DE FIDEICOMMISSARIIS LIBERTATIBVS.

TITVL. IIII.

Hereditate non adita, libertas in teſtamento relicta non debetur,niſi fuerit ab inteſtato repetita,vel heres corruptus pecunia omiſerit. Salyc.

I. Impp. SEVERVS ET ANTONINVS A A. Primo.

CVm proponas hereditatẽ eius [teſtatoris] aditam nõ eſſe, à quo tibi fideicommiſſariam libertatem relictam dicis, & ab inteſtato alium quàm qui ſcriptus eſt hereditatem poſſediſſe: ſi non à legitimo quoque herede fideicommiſſaria libertas repetita eſt, nullo iure præſtari eam ab eo qui rogatus non eſt, deſideras. Planè ſi pecunia accepta heredem inſtitutum omiſiſſe hereditatem docueris, libertatem tibi præſtare cogetur. PP. XIII. *Kalend. Mart. Laterano & Rufino Conſſ.*

Ex falſa cauſa dominium transfertur, & libertas data non reuocatur.

II. Imp. ANTONINVS A. Valerio.

QVamuis codicilli quibus auunculo defunctæ legatus eſſe videris, falſi pronunciati ſunt: tamen ſi ante motam criminis queſtionem iuſtam libertatem es à legatario conſecutus, poſterior euentus non infirmat ita datam libertatem. Planè ſecundum diui Hadriani conſtitutionem datur heredi viginti aureorum repetitio.

Natus ex ancilla ſub conditione libera, ante conditionis euentum eſt ſeruus. Salyc.

III. Imp. ALEXANDER A. Lucio.

CVm libertatem mulieribus ſub conditione datam proponas: quid dubium eſt eos

qui

qui ex his ante impletam eam eduntur, ſeruos naſci, & pertinere ad heredes iure dominij? His enim demum ſuccurſum eſt, qui poſt moram præſtandæ libertatis progeniti ſunt, vt liberi & ingenui nati videantur.

Si ancilla ab herede manumittenda, eius voluntate moretur vt libera, liberum parit. Salyc.

IIII. Idem A. Hadriano.

SI voluntate domini in libertate eſt morata, cui fideicommiſſaria libertas relicta [a] *fuit: ſecundum ſenatuſconſultum & conſtitutiones ad id pertinentes ciuis Romana facta ingenuos peperit. Sed ſi nunquam ab ea libertas petita eſt: ſibimet imputare debet, cur interea progeniti ex ea ſerui ſunt.*

[a] debita

Iure iſto minor viginti annis non poterat in teſtamento relinquere libertatem. Salyc.

V. Idem A. Dionyſio.

MInor annis lege definitis, nec per fideicommiſſum libertatem ſupremis ſuis elogiis relinquere poteſt, niſi his quorum cauſam probare poteſt.

Licet dominus ancillę nollit eam vẽdere, non deficit legatum libertatis ab herede quandocunque poſtea præſtandæ. Salyc.

VI. Idem A. Maximo.

DEberi etiam alienæ ancillæ fideicommiſſariam libertatem placuit, nec deficit hoc debitum ſi interim domina (ſi modo nihil ex iudicio eius qui quære reliquit liber-

tatem, perceperit) noluit vendere: quia poſsit tempore procedente, vbicunque occaſio redimendæ ancillæ fuerit, præſtari libertas.

Manumiſſus ex fideicommiſſo, libertus efficitur maumittentis.

VII. Idem A. Nicomedi.

HI quibus per fideicommiſſum libertas ſupremis iudiciis relinquitur, eorum liberti efficiuntur, à quibus manumittuntur. PP. *Kalend. April. Fuſco & Dextro Conſſ.*

Libertas peti poteſt, etiam ſi coheres in cuius voluntate eſt appoſita, hereditatem non adeat, dummodo iuſte non contradicat. Salyc.

VIII. Idem A. Eutycheti.

CVm proponas fideicommiſſariam libertatem ita tibi datam, ſi vxori teſtatoris placuiſſet: licet [ea] non adeunte hereditatem, pertinere cœperit ad filium ſolida hereditas: non refragante tamen vxore teſtatoris, potes petere libertatem.

Seruus tutor datus, videtur in teſtamento per fideiccommiſſum liber eſſe iuſſus, ſi teſtator eius conditionem non ignorauit. Salyc.

IX. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. A A. Daphnidi.[a]

[a] Dapho.

ETſi non adſcripta libertate teſtator ſeruum ſuum tutorem filiis ſuis dederit: receptum eſt tamen & libertatis & pupillorum fauore, vt per fideicommiſſum manumiſiſſe eum videatur. Et ſi non ſuum proprium, ſed alienum

num

num ſeruum, conditionem eius ſciens, tutorem adſcripſerit: æquè fideicommiſſariam libertatem datam (niſi aliud euidenter defunctum ſenſiſſe appareat) prudentibus placuit.

Libertas non perit, licet moriatur ille in cuius perſona tempus certum præſtandæ libertatis erat appoſitum, ſed cum tempus aduenerit, debetur. Salyc.

x. Iidem A A. Mercuriali.

FIdeicommiſſaria quidem libertas ita tibi relicta, cum teſtatoris filius ad annum viceſimumquintum peruenerit, non intercidit, licet heredem intra præſtitutam ætatẽ deceſſiſſe proponas. tẽpore quippe quo, ſi viueret, præfinitam ætatem impleturus foret, ſpem libertatis non intercidere, vetus placitum eſt.

Fideicommiſſaria libertas eſt præſtanda: non autem competit ipſo iure.

XI. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIAN. A A. [& cc.] Flauiano.

SI ſeruus fuiſti, ac tibi per fideicommiſſum libertas relicta fuit: peruides ſine manumiſſione te ad libertatem peruenire non potuiſſe. quapropter ſi verbis precariis conſtitutus ſeruus libertatem accepiſti: adire præſidem prouinciæ te oportet, vt cauſa cognita, ſi tibi deberi libertatem perſpexerit, ad manumittendum eum qui debet vrgeat: vel ſi latitet, contra latitantem interpoſito decreto tibi proſpiciat.

Per verbum, commendo, non grauatur heres de manumittendo. Salyc.

XII. Iidem AA. & cc. Hyrenio.

EX verbo, commendo, *teſtamento vel codicillis non videri fideicommiſſariam libertatem relictam [eſſe,] auctoritate iuris declaratur.*

Alienæ ancillæ poteſt fideicommiſſaria libertas relinqui: & tenetur heres eam redimere, vel eam vendere; ſi ſibi relictum agnouit. Salyc.

XIII. Iidem AA. & cc. Pythagoridæ.

SI te donatam ante matrimonium vxori ſuæ, poſtea ei legato relicto, teſtamento manumitti, ſeu codicillis, ſeu verbis precariis à ſucceſſoribus voluit: tam eos ad redemptionem & manumiſſionem, quàm eam quæ in capiendis relictis defuncti conſenſit iudicio, teneri, tibique fideicommiſſariam deberi libertatem, non ambigitur.

In ventre exiſtenti directò & per fideicommiſſum poteſt libertas relinqui: & ſi plures naſcantur, ſunt liberi. Salyc.

XIIII. Imperator Iuſtinianus A. Iuliano præfecto prætorio.

[a] Ex 50. deciſionibus. Cót.

CVm [a] inter veteres dubitabatur, ſi fideicommiſſariam libertatem poßibile eſſet relinqui ſeruo qui adhuc in ventre portaretur, & homo fieri ſperaretur: nos vetus iurgium decidentes, libertatis fauore cenſemus & fideicommiſſariam necnon directam libertatem

ſuam

ſuam firmitatem habere ſiue in maſculo, ſiue in fœmina, [a] *qui quæve adhuc in ventre vehitur: vt cum libertate ſolē reſpiciat, & ſi eam mater ſua adhuc in ſeruitute conſtans eum vel eā ediderit. Sin autem plures creati vel creatæ ſint: ſiue vnius fecit mentionem, ſiue pluraliter nuncupauit: nihilo minus omnes ad libertatem à primis veniant cunabulis: cum in ambiguis ſenſibus melius ſit (& maximè in libertate, fauore eius) humaniorem amplecti ſententiam. Datum Kal. Octob. Lampadio & Oreſte VV. CC. Conſſ.*

[a] Al. quæ adhuc in vētre portaretur materno, vt cū &c. Contius.

Poſt moram in manumittendo ſeruus per iudicem ad libertatem eſt deducendus. Salyc.

XV. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

ANcillam ſiue ſeruum, cum fideicommiſſaria libertas ei relicta ſit, ſancimus, ſi mora libertatis à debitore facta fuerit, ſententia præſidis eripi in libertatem, & nullo facto, aut voluntate ab herede expectanda: ſed talem habere eos libertatem, quaſi ab ipſo teſtatore directis verbis fuerint libertatem conſecuti: cum ſatis impium atque abſurdum ſit, heredes teſtatoris differre voluntatem, maximè cum ad libertatem reſpiciat.

Si libertas fideicommiſſaria eſt relicta vni ex liberis ancillæ, quem heres elegerit: illo moriente nulla facta electione, omnes ad libertatem perducuntur. Salyc.

XVI. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

SI

SI quis in teſiamẽto ſuo rogauerit ſuum heredem, ex liberis ancillæ ſuæ quam nominauerit, vnum quem elegerit, ad libertatẽ perducere: & cùm ancilla vnum vel plures enixa eſt, heres neque dum ſupereſt, in libertatem aliquem adduxerit, vel cum deliberat quis ad libertatem perducendus eſt, ab hac luce fuerit ſubtractus: dubitabatur ab antiquis vtrûmne omnes, an quidam, an nemo ex his ad libertatem perueniat. ſed veteris quidem iuris altercatio multa ſane ſuper huiuſmodi caſibus reſonuit.[a] *Nos autem heredis coercentes malignitatem, ſi non voluntatem teſtatoris adimpleuerit, & mox cum potuerit, non elegerit vnum ex liberis ancillæ, & eum libertate donauerit: ſancimus compelli non ſolum eum, ſed etiam heredes vel ſucceſſores eius, omnes ancillæ liberos in libertatem perducere*[a]. *neque enim hoc contrarium eſt ſententiæ teſtatoris. Cum enim omnimodo quendam ex his liberum eſſe diſpoſuerit, & non ad certum corpus, ſed ad omnes reſpexerit: ſi non pareatur eius voluntati, ſine dubio ex ſententia teſtatoris omnes ad libertatem perueniunt. Similémque eſſe definitionem cenſemus & ſi non ab herede, ſed à legatario vel fideicommiſſario teſtator rogauerit libertatem imponi. ſic etenim iuſto timore heredes & legatarij vel fideicommiſſarij perterriti & voluntatem teſtatoris adimplere procurent*

[a] Multa ſibi ſuper his caſib. reſonauit. Sic in manuſcr. Contius.

[a] producere.

curent, & ſibi non ex omniū libertate quandam afferri patiantur iacturam. Quod ſi reclamauerint: ſibi tale diſpendium imputent, non ex noſtra lege, ſed ex ſua lugentes inſtantia. Dat. XV. Kalen. Decemb. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte Conſſ.

Vbi ſeruus legatur manumittendus, & heres patitur ſecum litem conteſtari, tranſacto ſpatio duorum menſium liber efficitur, iure patronatus legatario ſeruato. Salyc.

XVII. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm quidam ſeruum ſuum ita legauerit, vt legatarius libertatem ei imponat, & heres ad huiuſmodi legatum improbe verſatus ſeruum dare legatario dedignatus eſt, vt etiam lite pulſetur, & iudex non in ipſum ſeruum, ſed in æſtimationem litis cōdemnationem proferat: veteris iuris interpretes dubitabant, ne quod obſtaculum libertati ex hac cauſa procedat. Et ſi placuerit eandem deberi libertatem, à quo danda ſit, vtrûmne ab herede, an à legatario. Et ſi heres imponat libertatem, an legatarius quod ex pecuniaria condemnatione accepit, firmiter detineat, ſiue in totum, ſiue ex parte, ſiue etiam nihil. Talem itaque altercationem reſecantes, miramur quare iudex qui præpoſitus eſt in prædicta cauſa, nō omnimodo condemnationem in ſeruum, ſed in æſtimationem eius fecerit: cum ipſius vitium etiam

huiuſm

huiuſmodi præbuit altercationi occaſionem. Vnde ſi talis quæſtio emerſerit: nullum quidem iudicem ita eſſe ſtultum putamus, vt huiuſmodi proferat condemnationem. ſed ſi legatarius immineat quatenus ei ſeruus reſtituatur, & poſt litem conteſtatam duorum menſium ſpatium effluxerit, cenſemus illico ad libertatem eripi ſeruum: & illum quidem liberum eſſe: heredem autem pro ſua indeuotione in omnes expenſas quas legatarius in lite fecit, in quadruplum ei condemnari: iure patronatus integro legatario ſeruando.

DE DEDITITIA LIBERTATE[a] TOLLENDA.

[a] al. libertinitate.

TIT. V.

Dedititij libertini erant, qui per manumiſſionem minorem libertatem conſequebantur. Salyc.

1. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

Dedititia conditio nullo modo in poſterum noſtram rempublicam moleſtare concedatur, ſed ſit penitus deleta: quia nec in vſu eſſe reperimus, ſed vanum nomen huiuſmodi libertatis circunducitur. Nos enim qui veritatem colimus, ea tantummodo volumus in noſtris eſſe legibus, quæ re ipſa obtinent.[b]

[b] Data Lãpad. & Oreſt. Cõſſ.

DE

DE LATINA LIBERTATE TOLLENDA, ET PER CERTOS MODOS IN CIUITATEM ROMANAM TRANSFUSA.

TIT. VI.

1. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

Cum dedititij liberti iam ſublati ſint: eapropter imperfecta Latinorum libertas incertis veſtigiis titubat, & quaſi per ſatyram[a] *inducta adhuc remanet: & non inutilis quidem pars eius deminuitur: quod autem ex ipſa rationabile eſt, hoc in ius perfectum deducitur. Cum enim Latini liberti ad ſimilitudinem antiquæ Latinitatis quæ in coloniis miſſa eſt, videntur eſſe introducti, ex qua nihil aliud reipublicæ niſi bellum acceßit ciuile: ſatis abſurdum eſt ipſa origine rei ſublata, eius imaginem derelinqui. Cum igitur multis modis & penè innumerabilibus Latinorum introducta eſt conditio, & léges diuerſæ, & ſenatuſconſulta introducta ſunt, & ex his difficultates maximæ emergebant, tam ex lege Iunia, quàm ex Largiano*[b] *ſenatuſconſulto, necnon ex edicto diui Traiani, quorum quidem plenæ fuerant noſtræ leges, non autem*

[a] Satyra, al. Satura, eſt genus lancis in qua varia ciborũ genera reponũtur. Iſid. lib 5. etymol. Contius.

[b] De his vi de Vlpia. in frag.

in rebus eorum fuerat experimentum: ſtudioſiſſimum nobis viſum eſt hac quidē omnia & Latinam libertatem reſecare: certos autem modos eligere, ex quibus antea quidem Latina competebat libertas, in præſenti autem Romana defertur cōditio: vt his præſenti lege enumeratis, & ciuibus Romanis naſcentibus, cæteri omnes modi per quos Latinorum nomen inducebatur, penitus conquieſcant, & non Latinos pariant, ſed pro nullis habeantur. Quis enim patiatur talem eſſe libertatē ex qua ipſo tempore mortis in eandem perſonam ſimul & libertas & ſeruitus concurrant: & qui quaſi liber moratus eſt, eripiatur non ſolùm in mortem, ſed etiam in ſeruitutem?

Per ſcripturam ſeu epiſtolam à quinque teſtibus ſubſcriptam, & ab ipſo patrono ſcriptam, vel ſubſcriptam, conſequi poteſt ſeruus etiā abſens libertatem à domino, quaſi ex vltima voluntate. Salyc.

¶ *Sancimus itaque, ſi quis per epiſtolam ſeruum ſuum in libertatem perducere maluerit: licere ei hoc facere quinque teſtibus adhibitis, qui poſt eius literas, ſiue in ſubſcriptione poſitas, ſiue per totum textum effuſas, ſuas literas ſupponentes, fidem perpetuam poßint chartulæ præbere: & ſi hoc fecerit, ſiue per ſe ſcribendo, ſiue per tabularium: libertas ſeruo competat quaſi ex imitatione codicilli delata: ita tamen vt ipſo patrono viuente & libertatem* 1

& ciuit

& ciuitatem Romanam habeat.

Etiam inter amicos ſeruo præſenti poteſt libertas in præſentia quinque teſtium dari, tam in iudicio apud acta quàm extra: dummodo fiat ſcriptura. Salyc.

2 ¶ *Sed & ſi quis inter amicos libertatem dare ſeruo ſuo maluerit: licebit ei ſimiliter quinque teſtibus adhibitis ſuam explanare voluntatem, & quòd liberum eum eſſe voluerit, dicere: & hoc ſiue inter acta fuerit teſtificatus, ſiue teſtium voces atteſtationem ſunt amplexæ, & literas tam publicarum perſonarum quàm teſtium habeant: ſimili modo ſerui ad ciuitatem Romanam perducantur, quaſi ex codicillis ſimiliter libertatem adipiſcentes.*

Seruus languidus à domino de domo eiectus, & nemini in curam datus, conſequitur hodie libertatem, nullo iure patronatus domino reſeruato. Salyc.

3 ¶ *Sed ſcimus hoc etiam eſſe in antiqua Latinitate ex edicto diui Claudij introductum, quòd ſi quis ſeruum ſuum ægritudine periclitantem à ſua domo publicè eiecerit, neque ipſe eum procurans, neque alij eum commendans, cum erat ei libera facultas, ſi non ipſe ad eius curam ſufficeret, in Zenonem eum mittere, vel quo poterat modo eum adiuuare: huiuſmodi ſeruus in libertate Latina antea morabatur: & quem ille morientem antea dereliquit*[a], *eius bona iterum cum moreretur, ac-*

[a] moriēdo derel.

*cipiebat. Talis itaque ſeruus libertate neceſſaria domino etiam nolente re ipſa donatus, fiat illico ciuis Romanus, nec aditus in iura patronatus quondã domino reſeruetur.ˇ Quem enim à ſua domo ſuáque familia publicè repulit, neque ipſe eum procurans, neque alij commendans, neque eum in venerabilem xenonem mittens, neque conſueta ei præbens ſalaria: maneat ab eo eiúſque ſubſtantia penitus ſegregatus, tam in omni tempore vitæ liberti, quàm cum moriatur, necnon poſtquam iam in fata ſua conceſſerit.*ˇ

ˇIam fuerit fato ſuo conceſſus.

Ancilla vendita ſub pacto ne proſtituatur, proſtituta libera efficitur. & idem ſi vendens ſibi reſeruauit manus iniectionem, & ipſe poſtea eam proſtituit. Salyc.

¶ *Similíque modo ſi quis ancillam ſuam ſub hac conditione alienauerit, ne proſtituatur, nouus autem dominus impia mercatione eam proſtituendam eſſe tentauerit: vel ſi priſtinus dominus iniectionem manus in tali alienatione ſibi reſeruauerit, & cum ad eum fuerit reuerſa, [ipſe] ancillam proſtituerit, illico in libertatem Romanam eripiatur: & qui eam proſtituerit, ab omni iure patronatus repellatur. Qui enim ita demum degener & impius conſtitutus eſt, vt talem exerceat mercationem: quomodo dignus eſt vel ancillam vel libertam eam habere?* 4

Serui

Serui pileati cadauer domini antecedentes, vel in lecto cadaueris ſtantes, liberi efficiuntur. Salyc.

5 *Sed & qui domini funus pileati antecedũt, vel in ipſo lectulo ſtantes cadauer ventilare videntur: ſi hoc ex voluntate fiat vel teſtatoris, vel heredis: fiant illico ciues Romani. Et ne quis vana liberalitate iactare ſe concedatur, vt populus quidem eum quaſi humanum reſpiciat, multos pileatos in funus procedentes adſpiciens, omnibus autem deceptis maneant illi in priſtina ſeruitute publico teſtimonio defraudati: fiant itaque & hi ciues Romani, iure tamen patronatus patronis integro reſeruato.*

Non attenditur voluntas manumittentis in ea parte, qua dicit ſe velle illum Latinum libertum eſſe. Salyc.

6 *Illo proculdubio obſeruando, vt ſi quis ſiue in teſtamento, ſiue vindicta quendam manumiſerit, licet hoc dixerit vel ſcripſerit, quòd voluerit eum eſſe Latinum: ſuperuacua adiectio Latinitatis aboleatur, & ita fiat ciuis Romanus: ne modi qui ab antiqua obſeruatione in ciuitatem Romanã homines perducebãt, per priuatorum voluntates deminui videãtur.*

Si heres manumittit ſeruum: pendente conditione libertatis ſibi relictæ, tenet libertas. ſed cuius ſit libertus, demonſtrabit conditionis euentus. Salyc.

¶ Sed & ſi ſub cõditione quidem libertatem ſeruo ſuo reliquerit, & adhuc pendente conditione extraneus heres libertatem ei impoſuerit: non vt antea Latinus, ſed ciuis fiat Romanus. Et ſi quidem conditio defecerit: ipſius heredis qui libertatem impoſuerit, maneat libertus. Sin autem fuerit adimpleta conditio, ne eripiatur liberis forſitan & cognatis ius patronatus, Orcinus libertus videatur: & ad eum iura patronatus perueniant, cui leges concedunt. 7

Si precium recipit dominus vt ſeruus in libertate moretur, vel eum manumittat: hodie libertus Latinus non erit, ſed ſimplex libertus. Salyc.

¶ Illud etiam ſatis acerbum nobis viſum eſt, quod putabat antiquitas, ſi in liberali iudicio ſuperatus fuerat ſeruus à domino, deinde ſerui pretium ab aliquo ei ſolutum eſt, in Latinitate eum remorari. quemadmodum enim rationabile eſt, & precio eum perſrui, & mortis liberti tempore denuo eum in ſeruitutem deducere, cum non ſint ambo caſus ſibi conſentanei? Et in præſenti igitur caſu libertas Romana ei accedat, iure patronatus minimè ei ſubnixo: quia ipſe quodammodo ſibi libertus inuenitur. 8

Si dominus iungat ancillam libero, libera efficitur. Salyc.

¶ Sed & ſi quis homini libero ſuam ancillam 9

lam in matrimonium collocauerit, & dotem pro ea conſcripſerit (quod ſolitum eſt in liberis [a] *perſonis ſolùm procedere) ancilla non Latina , ſed ciuis efficiatur Romana. Si enim hoc quod frequentiſſimè in ciues Romanas, & maximè in nobiles perſonas fieri ſolet , id eſt dotalis inſtrumenti conſcriptio, & in hac perſona adhibita eſt : neceſſarium eſt conſentaneum effectum huius ſcripturæ obſeruari.*

[a] Dos eſt̃ conſtitui nõ poteſt niſi liberis perſonis.& cõcord.c.illud.cũ gl. ſuper verbo,donationé.extra de præſumpt.

IN AVTH. *de nupt.* §.*ſi vero ab initio.* & §.*adſcriptitio.collat.iiij.conſtit.j.*

AD hoc qui ſuam ancillam credenti tradidit in matrimonium tanquam liberam : ſiue confecerit dotalia inſtrumenta, ſiue non , aut ſciens eam duci , tacuit ex ſtudio: dominium eius amittit , eáque ad ingenuitatem rapitur. Idem dicitur de ſeruo. Si verò nec domini voluntas , nec taciturnitas ſtudioſa interueniat , & quis credidit liberæ ſe iungi perſonæ, illa verò famula exiſtere declaretur: ipſo iure matrimonium non tenet. Adſcriptitio autem alieno nubere liberam nõ licet ignorante vel ſciente nec cõſentiente domino:immo datur licentia domino per ſe vel per præſidem abſtrahere adſcriptitium ſuum, & plagis mediocribus eum caſtigare.

Finis Authenticæ.

Adfirmans apud acta ſeruum ſuum eſſe ſuum filium, facit eum liberum, & non Latinum: licet eum non faciat ſibi filium. Salyc.

10 *¶ Similíque modo ſi dominus inter acta quendam ſeruum filium ſuum nominauerit: voci eius quantum ad liberam conditionem credendum eſt. ſi enim ipſe tali affectione fuerit accenſus, vt etiam filium ſuum ſeruum nominare non indignetur[a], & hoc non ſecretò, neque inter ſolos amicos, ſed etiam actis interuenientibus, & quaſi in iudicij figura nominauerit: quomodo poteſt eum ſeruum iterum ſaltem morientem habere? ſed perducatur & ipſe in ciuitatem Romanam, vera libertate, & non falſo ſermone domini ſui ſuſtentatus.*

[a] dedignetur.

Si dominus inſtrumenta ſeruitutis tradat ſeruo, vel corrumpat in præſentia quinque teſtium, ſeruus liber efficitur. Salyc.

11 *¶ Ille autem nouiſſimus antiquæ Latinitatis modus in ciuitatem Romanam tranſlatus eligendus eſt, ſi quis inſtrumenta ex quibus ſeruus oſtendebatur, vel dederit ſeruo, vel corruperit. Sed ne furandi occaſio ſeruis forſitan detur, & ſua malignitate in libertatem perueniant: talis modus certa & indubitata probatione manifeſtetur, vt teſtibus præſentibus non minus quinque dominus inſtrumenta vel det famulo ſuo, vel deleat, aut alio modo corrumpat. Et ex eo igitur modo ciuitatem Romanam*

manam ei competere cenſemus, ſaluo iure patronatus tam in hac ſpecie, quàm in cæteris: niſi vbi ſpecialiter hoc patronus denegauimus.

Hæc lex habet locum in libertis futuris, non autem præſentibus, vel iam mortuis. Sal.

12 ❡ *His tantummodo caſibus ex omni iure Latinitatis antiquæ electis, cæteri omnes modi qui in libris prudentium, vel conſtitutionibus enumerati ſunt, penitus conquieſcant: nec Latini ab eis procedant, ſed maneant (vt dictum eſt) ſerui in ſua conditione, nec tali remedio abuti concedantur. & ne in poſterum aliquod ius Latinæ libertatis noſtris legibus incurrat, lex Iunia taceat. Largiano ſenatuſconſulto ceſſante, ſileat edictum diui Traiani, quod ex ea ſequebatur. & ſi qua alia lex, vel ſenatuſconſultum, vel etiam conſtitutio loquitur de Latinis, ea inefficax quantum ad eam partem remaneat: & triplex antea via libertatis, quæ multiplices introducebat ambages, vno directo tramite diſcat ambulare. Quòd ſi aliqua lex vel conſtitutio libertatis faciat mentionem, non autem Latinitatis: ea pro ciuitate Romana loqui intelligatur. Sed ſi quidam liberti iam mortui ſunt, & bona eorum qua ſi Latinorum his quorum intererat, aggregata ſunt, vel adhuc viuunt, nihil ex hac lege in-*

nouetur, ſed maneant apud eos iure antiquo firmiter detenta & vindicanda. In futuris autem libertis præſens conſtitutio locum ſibi vindicet. Datum Kal. Nouemb. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis IIII. *Conſſ.*

DE COMMVNI SERVO MANVMISSO.

TIT. VII.

1. Imperator IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

* Ex 50. deciſion. confer cũ ſ. vlt. Inſtit. de do.

IN* *communes ſeruos, eorúmque libertates, & quando cuidam domino pars libertatem imponentis accreſcit, necne, & maximè inter milites, qui huiuſmodi imponunt libertates, ambiguitas multa exorta eſt apud veteres iuris authores: & inuenta eſt conſtitutio apud Martianum in conſtitutionibus diui Seueri, per quam idem Imperator diſpoſuit neceßitatem imponi heredibus militis comparare partẽ ſocij, & ſeruum libertate donare. Sed & alia conſtitutio diuorum Seueri & Antonini principum reperta eſt, ex qua generaliter neceßitas imponebatur ſocio partem ſuam ſocio vendere, quatenus libertas ſeruo imponatur: licet nihil lucri ex ſubſtantia ſocij moriẽtis alij ſocio accedat: precio videlicet arbitrio prætoris*

conſtit

conſtituendo, ſecundum ea quæ & Vlpianus libro ſexto fideicommiſſorum, & Paulus libro tertio fideicommiſſorum refert: vbi & hoc relatum eſt, quod & Sextus Aelius[a] iuris antiqui conditor definiuit, ſocium per prætorem compelli ſuam partem vendere, quatenus liber ſeruus efficiatur: quod & Marcellus apud Iulianum in eius Digeſtis notat: hócque Marcellum, cum Iulianū notaret, retuliſſe palam eſt. [a]Cecilius.

His itaque apud veteres iuris auctores inuentis, decidentes tales altercationes, generaliter ſancimus, vt nulla inducatur differentia militis ſeu priuati in ſeruis communibus: ſed in omnibus communibus famulis ſiue inter viuos, ſiue in vltima diſpoſitione libertatem quis legitimam imponere communi ſeruo voluerit, hoc faciat: neceſſitatem habente ſocio vendere partem ſuam quantam in ſeruo poſſidet, ſiue dimidiam, ſiue tertiam, ſiue quantamcunque. Et ſi plures ſint ſocij: vno ex his libertatem imponere cupiente, alios omnes neceſſitatem habere partes ſuas quas in ſeruo poſſident, vendere ipſi qui libertatem ſeruo imponere deſiderat, vel heredi eius: licet & ipſe communis ſeruus heres inſtitutus ſit, & hoc moriturus dixerit: ita tamen, vt omnimodo ipſe, qui partes alias comparauerit, vel heredes eius libertatem imponant. Sin autem ſocius vel ſocij recuſauerint precium

accipere: licentiam ei damus offerre hoc per publicas perſonas, & ſigillo impreſſo in ædem ſacram deponere, & ſic habere facultatem ſeruum libertate donare, & eum habere pleniſſimam libertatẽ, & ciuitate Romana perfrui, & nullum timere ex ſociis. ſibimet enim imputent, ſi cum liceret eis lucrari precium, hoc accipere diſtulerunt. Sed ne circa peculium ſerui aliqua fiat dubitatio: peculium eius in omnes ſocios peruenire iubemus ex partibus pro quibus quiſque dominium ſerui poſſidet: Licentia concedenda ei, qui libertatem moriens imponit, etiam eius peculium quod ei attingit, liberto concedere.

Iura autem patronatus proculdubio pro ſuo ordine ad eum venire, qui libertatem donauit. Sin autem ſeruus ratiociniis ſuppoſitus eſt: ne ratiocinia pereant, vel libertas impediatur, præſidem prouinciæ, vel competentem iudicem tempus ſtatuere oportet, intra quod debeat ratiociniis antea factis, & debitis quæ ex his apparuerint, redditis, ita ad libertatem venire. Ne autem quantitas ſeruilis precij ſit incerta, ſed manifeſta: ſancimus ſerui precium, ſiue ancillæ, ſi nulla arte ſunt imbuti, viginti ſolidis[a] taxari: his videlicet qui vſque ad decimum annum ſuæ venerint ætatis, in decem tantummodo ſolidis[b] ponendis. Sin autem aliqua arte præditi ſunt

[a] aliàs in viinti ſolidos.

[b] ſolidos.

ſunt: exceptis notariis & medicis, vſque ad triginta ſolidos precium eorum redigi, ſiue in maſculis, ſiue in fœminis. Sin autem notarius ſit, vel medicus, ſiue maſculus, ſiue fœmina: notarius quidem vſque ad quinquaginta, medicus autem vſque ad ſexaginta taxetur. Sin vero eunuchi ſint ſerui communes, maiores decem annis: ſi quidem ſine arte ſint, in quinquaginta ſolidos computentur: ſi autem artifices, vſque ad ſeptuaginta. Minores etenim decem annis eunuchos non amplius triginta ſolidis æſtimari volumus, & eorum partem competentem ſocij accipient, & libertatem eis per competentes iudices imponere compellentur.

Vbi vnus ex ſociis primo petiit ſeruum manumittere, poſtea alius idem poſtulat: potior eſt primus. Sal.

1 ¶ *Sin autem vno ex ſociis libertatem ſiue imponere ſiue relinquere ſeruo cupiente, & precium dante, alter vel alteri ex his ipſi ſe velle dixerint libertatem imponere, & precium dare: melior quidem cauſa erit eius qui primus ad hanc rationem pietatis peruenit. Si tamen ſub obtentu libertatis & ipſi ad hoc proſiluerint: tunc iudicem competentem omnes compellere ſine precio ei libertatem imponere: peculio quidem in omnes ſecundum partem dominij diſtribuendo. Iura autem patron*

patronatus ſecundum ſui naturam omnibus qui libertatem impoſuerint, æqualiter habentibus.

Vbi vnus ex dominis communi ſeruo libertatem legabat, partem ſuam amittebat, & ſocio accreſcebat: quod hodie eſt correctum. Salyc.

¶ *Ius autem accreſcendi, quod antiqua iura in communibus ſeruis manumittendis introducebant, nullius eſſe momenti, nec in poſterum frequentari penitus concedimus. Dat. Kal. Aprilis Lampadio & Oreſte IIII. Conſſ.* 2

Si alter ex dominis partem quam habet in ſeruo, ipſi legauit, dicitur ex benigna interpretatione libertatem relinquere. Salyc.

II. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm apud omnes iuriſperitos hoc placitum eſt, vt ſeruus communis apud vnumquemque dominum partim ſit proprius, partim alienus, vt ex hac cauſa poſsit & ipſe legato honorari, & ipſe legari: huiuſmodi incidit quæſtio: Duo vel plures domini cõmunem ſeruum habebant, ſed vnus ex his ipſi ſeruo ſuam partem quam in eo habebat, legauit. Et ſemel accepta dubitationis occaſione, hoc vetuſtas in magnum extulit certamen. Nos igitur ſenſum huius legati crebra indagatione aggredientes, duplicem eum eſſe opinamur. Aut enim putauit teſtator liberũ fieri poſſe ex parte ſeruũ, qui huiuſmodi legatum ei reliquit: aut ſi hoc

minimè

minimè cogitauit, affectu ſocij fecit, vt ei acquiratur: heredes autem ſuos eundem ſeruum poſſidere minimè voluit: vt ſit manifeſtum à ſuo patrimonio penitus eſſe eum alienatum. In tali itaque comparatione nos qui fautores libertatis ſumus, ſic ambiguam teſtatoris interpretamur voluntatem, tanquam ſi voluerit eum libertate in ſua parte donare. Et cum iam de communibus ſeruis manumittendis ſtatuimus quid in huiuſmodi caſibus fieri oporteat: ex illius ſanctionis tenore & huiuſmodi ſpecies ſit definita. Fiat itaque liber ex parte quidem teſtatoris, ſecundum eius voluntatem: ex altera autem parte, ex noſtra definitione, precio ſecundum prædictæ conſtitutionis tenorem, [vel ſocio] vel ſociis ab herede præſtando, vel ſi accipere noluerint, tam eam offerendo, quàm conſignando, & periculo eorum deponendo: cum ſatis abundéque imperiale eſt, humaniorem ſententiam pro durioribus ſequi.

DE SERVO PIGNORI DATO MANVMISSO.

TITVLVS VIII.

Maritus dotis dominus, ſeruum dotalem manumittit, ſed non inuita vxore cui ſpecialiter pignori dedit. Salyc.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Proculo.

Licet

LIcet dotale mancipium vir qui ſoluẽdo eſt, poßit manumittere: tamen ſi te pignori quoque datum mulieri apparuerit, inuita ea non poſſe libertatem adſequi, non ambigitur.

Tacita bonorum obligatio, etiam fiſci, non impedit libertatem ſerui, niſi fraus & euentus interuenerit. Salyc.

II. Iidem AA. Abaſcanto.

LIbertas à debitore fiſci ſeruo data qui pignori non ex conuentione ſpeciali, ſed tan tum priuilegio fiſci obligatus, non aliter infirmatur, quàm ſi hoc fraudis conſilio effectum detegatur.

Etiam expreſſa generalis obligatio bonorum, non impedit ſeruum manumitti. Salyc.

III. Iidem AA. Antonio.

AB eo qui bona ſua pignori obligauit quæ habet, quæq; habiturus eſſet, poſſe ſeruis libertatem dari, certum eſt. Non idem iuris eſt in his ſeruis qui pignoris iure ſpecialiter traditi vel obligati ſunt.

Conſentiente creditore, debitor iure manumittit ſeruum quem ſpecialiter pignori dedit. Salyc.

IIII. Imp. ALEXANDER A. Sabiniano.

SI (vt proponis) conſentiente creditore, cui pignoris iure cum aliis mancipiis obligatus fuiſti, à debitore manumiſſus es: potuiſti ad libertatem

bertatem peruenire. PP. VI. *Id. Maij Alexandro* A. *Conſ.*

Satisfactio creditorum confirmat libertates manumiſſorum: nec fraus propria à debitore allegata, ei patrocinatur. Salyc.

V. Idem A. Extritatiano.* *Extricatiano.

SI creditoribus ſatisfactum fuerit: ancillæ quæ pignori obligatæ à debitore manumiſſæ erant, liberæ ſunt. nam ipſe manumiſſor ſi fraudem ſe feciſſe creditoribus vt reuocet libertates, audeat dicere: audiri non debet, nec heredes eius.

Serui empti à tutore de pecunia pupilli, intelliguntur ei ſpecialiter obligati. Bald.

VI. Idem A. Auctioni.* *Auctori rectè.

SI tutor tuus de pecunia tua ſeruos emptos manumiſit: quoniam huiuſmodi ſerui, ſicut cæteræ res pupillaribus pecuniis emptæ, iure pignoris ex conſtitutione diuorum parētum meorum obligati ſunt, fauore pupillorum liberi facti non ſunt.

Serui dotales, ſiue empti de pecunia dotali, poſſunt à marito iure manumitti. Salyc.

VII. Imp. GORDIANVS A. Iulianę.* *Idem A. Iulianę.

SIue cùm nupſiſſes, mancipia in dotem dediſti, ſiue poſt datam dotem de pecunia dotis maritus tuus quędam comparauit: iuſtis ratio*nibus dominia eorū ad eum peruenerunt: ideóq; fruſtra quæſtionē ſuper ſtatu manumiſſorum conaris* *Iuris, rectè. ſic in omnibus.

conaris inferre: qui eius facti qui comparauit, vel in dotem accepit, ab eo iure potuerunt manumitti.

DE SERVIS REIPVBLICAE MANVMITTENDIS.

TIT. IX.

Seruus ciuitatis poteſt manumitti ab ordine, decreto præſidis interuenienté. Salyc.

I. Imp. GORDIANVS A. Epigono.

SI ita vt lege municipali, conſtitutionibúſque principum comprehenditur, cum ſeruus publicus eſſes, ab ordine (conſentiente etiam præſide prouinciæ) manumiſſus es: non ex eo quòd is quem dederas vicarium, in fugam ſe conuertit, iugo ſeruitutis quod manumiſſione euaſiſti, iteratò cogeris ſuccedere.

Manumiſſus ſolenniter à ciuitate, poteſt matrimonium contrahere. Salyc.

II. Idem A. Hadrianæ.

SI decretum ordinis auctoritas rectoris prouinciæ comprobauit quo is libertatem acceperat, cui poſtea fueras (vt proponis) matrimonio copulata: nam ex huiuſmodi matrimonio, & ciuem Romanam eſſe, & in patris poteſtate, non eſt opinionis incertæ.

Sine

Sine cauſa iuſta libertus etiã municipum non reuocatur in ſeruitutẽ,& non eſt iuſta cauſa tabellionatus officiũ,licet tabellio ſeruus publicus appelletur. Salyc.

III. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & cc. Philadelpho.

Titulis non præcedẽtibus[a] *quibus dominia ſeruorum quæri ſolent,municipum libertus ſeruus non efficitur. Si itaque ſecundum legem Vectibulici*[b] *(cuius legis poteſtatem ſenatuſconſulto Iubentio Celſo iterum, & Neratio Marcello conſulibus facto, ad prouincias porrectam conſtitit) manumiſſus, ciuitatem Romanam conſecutus es: poſt verò vt libertus tabulariam adminiſtrando, libertatem quam fueras conſecutus, non amiſiſti: nec actus tuus filio ex liberis*[c] *ingenuo ſuſcepto, quo minus decurio eſſe poſſit, obfuit.*

[a] Titulo non præcedente.

[b] In manu ſcript. Vectij libici. Cont.

[c] aliàs ex liberto ingenuo ſuſce.

DE HIS QVI A NON DOMINIS MANVMISSI SVNT.

TIT. X.

Scienter manumittens ſeruum alienũ vt proprium, tenetur domino hoc eligenti ad precium. Salyc.

I. Imp. ANTONINVS A. Cornelio.[a]

Evm qui ſeruos alienos ac ſi ſuos manumittit: vt preciũ eorum dominis, ſi hoc elegerint, depẽdat, [vel] quanti ſua intereſt, ſæpe reſcriptum eſt teneri. PP. *Kal. Mart. Anto.* A. *& Balbi. Conſſ.*

[a] Corneliano.

Si procurator emit ſibi ſeruos, antequam tradat domino, poteſt manumittere illos. Salyc.

II. Imp. ALEXANDER A. Mercuriali.

Feliciſſima, quam mandante te ſeruum emiſſe dicis, ſi dominium ſerui quem manumiſit, nondum ad te tranſtulerat: fruſtra petis vt denegata libertate eius quem manumiſſum dicis, poſſeſſio tibi tradatur.

Non venditione hereditatis, ſed traditione rerum, transfertur dominium. Salyc. & Bald.

III. Idem A. Pompeio.*

Qui tibi hereditatem vẽdidit, antequam res hereditarias traderet, dominus earum perſeuerauit: & ideo manumittendo libertatẽ ſeruo hereditario præſtitit. PP. VI. *Kal. Aug. Agricola & Clemẽte Coſſ.*

*Pompeiano.

Tenens ſeruum precariò, non manumittit. Salyc.

IIII. Impp. VALERIANVS & GALLIEN. AA. Zoilo.

Si non proprietatem donaueras, ſed miniſterium ancillæ dederas: libertatem mancipio dando, ea quæ precarium vſum habebat, dominio tuo nihil præiudicauit. Nemo enim alienũ ſeruum quamuis vt proprium manumittat, ad libertatem perducere poteſt.

V. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Marcellinæ.

Si tradita ſunt ex donatione mancipia: ius manumittendi donatrix non habuit.

Filius

Filius qui per ſe non poteſt manumittere, nec patri poteſt conſentire. Salyc.

VI. Iidem AA. & CC. Milio,[a] & aliis. [a] Mido.

SI pater ſeruum veſtrum, licet vobis minoribus viginti annis conſentientibus manumiſit: ei libertatem præſtare non potuit.

Libertas præſtita ſeruo alieno cum iudicis vel principis decreto, non præiudicat domino vero. Salyc.

VII. Imp. CONSTANTIN. A. ad Baſſum præf. præto.

SI à non dominis[a] libertas detur mancipio alieno: ſi quidem ab his iudicibus impetrabitur, quibus dandi ius eſt: ſine vlla trepidatione pœnæ facilis diſſolutio eſt. Si vero iubentibus nobis quicquam lege actum eſſe doceatur, & non dominus vt alienum mãcipium manumitteretur, petiſſe probetur: tunc eodem qui in conſpectu noſtro libertatem monſtrabitur à non domino conſecutus, ei protinus ad cuius proprietatem pertinet, reſtituto: is qui mancipium alienum fallendo principis conſcientiam manumiſit, mancipia duo cogatur domino eius dare, eiuſdem ſexus, ætatis, atque artis, cuius conſtiterit eſſe manumiſſum, & alia tria fiſco eadem ratione ſimilia: Quæ mulcta non ſemper imponitur, ſed potius conquieſcit, ſi fortè manumiſſus inferentem ſibi quæſtionem ſtatus, obiecta legitima præſcriptione potuerit excludere: cum ſibi amiſſi mancipij damna debeat imputare.

[a] Ex Cod. Theodoſia. lib. 4. tit. 9. l. j.

a deeſt. [is a] *qui in perniciem ſuam geſta taciturnitate firmauit.* PP. *Idib. Iul. Conſtantinop.* A. V. & *Licinio Cæſ. Conſſ.*

QVI MANVMITTERE NON POSSVNT: ET NE IN FRAVdem creditorum manumittatur.

TITVLVS XI.

Creditor intelligitur etiam cui ex vltima voluntate ad libertatem præſtandam debetur. Salyc.

I. Imp. ALEXANDER A. Antiocho.

Ertum ius eſt, nõ aliàs directas libertates per legem Aeliam Sentiam b *quæ ſunt in fraudem creditorum manumiſſorum datæ, reuocari, niſi & conſilium fraudis, hoc eſt animus manumittentis, & euentus damni ſuum recipere volentium ſequatur. Inter creditores autem etiam eos numerandos eſſe, quibus fideicõmiſſum debetur, olim placuit* PP. III. *Id. Nouẽb. Max.* V. & *Aeliano Conſſ.*

b Ælioſan ctiam.

Seruus etiam per interpoſitam perſonam ſeruum peculiarem non manumittit. Salyc.

II. Idem A. Nataliano.

S*r Euos meos nec per interpoſitam perſonam ad libertatem perducere homines peculij ſui poſſe, mandatis principum comprehenditur.*

III.

III. Idem A. Iuſtinæ.

DIuo Marco auctore ampliſsimus ordo cenſuit, ne quis in ſpectaculo quod edatur, actorem ſuum alienúmve ſeruum manumitteret: & ſi factum eſſet, pro infecto haberetur.

Minor annis viginti, non poteſt tradere ſeruum ad manumittendum. Salyc.

IIII. Idem A Feliciſſimo.

SI minor annis viginti ad libertatem præſtandam homines tradidiſti: ſenatuſconſulto, quod geſtum eſt, irritum conſtituitur.

IN AVTHENT. *vt ſpon. larg. §. & hoc quoque. colla. ix. conſt. ij.*

SEd hodie ex quo teſtari poſſunt, & libertates poſſunt relinquere, antiqua lege ceſſante.

In fraudem fiſci non poteſt libertas pręſtari: nec dicitur fraudari, vbi precium fuit ſolutum redemptori manumittenti. Salyc.

v. Idem A. Priſco.

SI in fraudem eorum quæ fiſco debebantur, probari poteſt libertas data: non valet. Sed ſi pecuniam is quem patrem tuum appellas, emptori dedit, & ab eo redemptus, ad libertatem perductus eſt: nihil videtur bonis defuiſſe eius qui fiſci debitor dicitur.

Solus tutor non præſtat libertatem à pupillo debitam. Salyc.

VI. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIA. AA. & CC. Olympio.

NEc fideicommiſſariam libertatem à pupilla ſua ſeruis debitam tutorem poſſe præſtare, certi iuris eſt. vnde ſi hos quos tu rogata fueras manumittere tempore certo ætatis tuæ, ad libertatem non perduxiſti, ſed tutor manumiſit, remanſerunt in ſeruitute.

In fideicommiſſariis libertatibus fraus conſideratur ex euentu tantum. Salyc.

VII. Iidem AA. & cc. Zotico.

SI debitor ex adminiſtratione curæ dominus tuus non ſoluendo conſtitutus, fideicommiſſariam tibi reliquit libertatem: cum in fideicommiſſariis libertatibus euentum inſpici tantùm obtinuerit, nihil eius voluntas tibi prodeſſe poteſt.

QVI NON POSSVNT AD LIBERTATEM PERVENIRE. TITVLVS XII.

Serui damnati ad perpetua vincula, non poſſunt ad libertatem perduci. Salyc.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Torquato.

CVm diuus Claudius * *pater meus conſtituerit, à præſidibus prouinciarum, vel qui coërcendorum maleficiorum poteſtatem habent, in perpetua*

*Verbum Claudius delédum eſt, cũ nec ſit in vllo manuſcr. nec Claudius centũ annis ſenior fuerit horũ imperatorum pater.

petua vincula damnatos ad libertatem perduci non poſſe: hi qui intra tempora pœnæ liberi & heredes eſſe iuſſi ſunt, aut legatum fideicommiſſumve acceperunt: neque libertatem adipiſci, neque quicquam eorum quæ his data ſunt, capere poſſunt. Quòd ſi pœnæ tempus complecuerint: iam omni vinculo exoluti, & quaſi ad priſtinam vel ſimplicem ſeruitutis conditionem redacti,* & libertatem, & ſi qua teſtamentis dominorum illo tempore defunctorum acceperunt, ſine vlla quæſtione pœnæ præteritæ conſequantur. *retracti.

Prohibitus in pœnam à teſtatore manumitti, non poteſt etiam per emptorem ad libertatem perduci. Salyc.

II. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. Theodoro.

IS quidem qui [in] teſtamento vetitus eſt manumitti, ad libertatem non poteſt peruenire: ſed in propoſito intereſt vtrùmne eos quos cum filio educatos eſſe teſtator expreſſit, propter familiare miniſterium, & vſum filiorum neceſſarium, & venire, & manumitti vetuerit, an quaſi malè meritis pœnam irrogauerit. Nam priore caſu, morte eius cui conſulebatur, obſequij neceſſitate finita, libertas poteſt peruenire: poſteriore [autem caſu] id quod pœnæ cauſa in ſeruos ſtatutum eſt, neceſſe eſt vires ſuas obtinere: quando* diuis parentibus meis* placuerit huiuſmodi teſtamẽtorũ leges perpetuam ſerui- *al. quam *al. noſtris.

tutem malè meritis ſeruis irrogare, vt nec per ſuppoſitum emptorem ad libertatem perduci poſsint.

PRO QVIBVS CAVSIS SERVI PRO PRAEMIO libertatem accipiunt.

TIT. XIII.

Seruus qui vindicauit necem domini, pro prę mio conſequitur libertatem ſententia contra occiſores lata, & non ante. Salyc.

Firmo. al. Firminæ. I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIAN. AA. Firmino.

QVONIAM *religioſa ſolicitudo ad augendam prouocandámque fidei obſeruationem, iuris præmio adfici debet: ſi ad vlciſcẽdam cædem domini, incorruptis probationibus, ac ſtrenuo niſu conſtiteris: libertatem, quam his qui dominorum cædem vindicant, iampridem ſenatuſconſultis & ſtatutis principum præſtari ſancitum eſt, etiam tu pro tam ingentibus meritis non ex ipſo facto, ſed aditione & ſententia præſidis reportabis.* PP. VII. *Id. Decemb.* & Max. Coſſ.*

II. Imp. CONSTANTINVS A. ad Ianuarium.

°C.T.9.21.2. S*Erui* qui monetarios adulterinam monetam clandeſtinis ſceleribus exercentes, in publicum detulerint: ciuitate Romana donentur,*

tur,vt eorum domini precium à fiſco percipiãt. Datum XV. *Kalend. Decemb. Romæ Criſpo* II.*& Conſtantino* II.*Cæſſ.Conſſ.*

III. Idem A. ad Populum.

*SI quis*ſeruus raptus virginis facinus diſſimulatione præteritum aut pactione tranſmiſſum,detulerit in publicum : libertate donetur.Dat.prid.Kalen.April.Aquil.Conſtantino* A. VI.*& Conſtantio* C. *Conſſ.* *C.T.9. 24.1.

IIII. Imppp. GRATIAN. VALENT. & THEODO. AAA. ad Syagrium præfectum prætor.

*SI deſertorem militiæ ſeruus prodiderit, libertate donetur.*Id.Iul. Romæ.*

DE INGENVIS MANVMISSIS.

TIT. XIIII.

Ingenuus teſtamento manumiſſus non efficitur libertinus : & tamen tenetur manumittenti reſtituere quicquid de eius domo, vel eius contemplatione meruit.Bald.

I. Imp. ALEXANDER A. Phileto.

SI ingenuum te ex teſtamento manumiſſum eſſe dicas: apud ſuos iudices cauſam agere debes, ſi tamen iuſtum contradictorem habes,id eſt eum qui ſe patronum tuum eſſe dicit : memor ſenatum cenſuiſſe,vt qui poſt manumiſſionem originem

°recepe-runt. *repetierint:*° *ea quæ de domo manumiſſoris habent, ibi relinquant. In qua cauſa etiam legata vt liberto data eſſe iuris prudẽtibus placuit.*

Obſequia ſeruitutis non faciunt ingenuum ſeruum. Sal.

II. Imp. GORDIANVS A. Pompeię.

INgenuam natam, neque nutrimentorum ſumptus, neque ſeruitutis obſequium faciunt ancillam, neq; manumiſsio libertinã. PP. V. *Id. Maij Sabino* II. *& Venuſto Conſſ.*

Si manumiſſa eſt poſtea ex antiqua cauſa pronũciata ingenua, liberi ante nati probantur ingenui. Sal.

III. Imp. PHILIPPVS A. Feliciſſimo.

SI auiam tuam vti ancillam manumiſſam, poſtea ingenuam eſſe ſolenniter conſtiterit, ſtatúmque eius iuſtæ ſententiæ tuetur auctoritas: filios eius, quãuis ante ſententiam ſuſceptos, ingenuam libertatem non immeritò flagitare, ſi cum peritioribus tractatum habuiſſes, facilè cognoſceres.

In hoſtilitate inter duas ciuitates conſiſtente captus, non efficitur ſeruus.

IIII. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIA. AA. & cc. Agrippę.

°factum, ſic vet. *CVM cognatum tuum ingenuũ natum*° *ex Palmyrenæ factionis dominatione redemptum, velut captiuum diſtractum eſſe dicas: præſes prouinciæ ingenuitati ſuæ reddi eum efficiet.*

Contra

Contra diffamantem aliquem de ſeruitute, poteſt iudex ad inſtantiam diffamati tẽpus illi præfigere, intra quod debeat agere. Sal.

v. Iidem AA. & cc. Creſcenti.

DIffamari ſtatim ingenuorum ſeu errore, ſeu malignitate quorũdam, periniquum eſt: præſertim cum affirmes diu præſidem vnum atque alterum interpellatum à te, vocitaſſe diuerſam partem, vt contradictionem faceret, ſi defenſionibus ſuis confideret. vnde conſtat meritò rectorem prouinciæ commotum allegationibus tuis ſententiam dediſſe, ne de cætero inquietudinem ſuſtineres. Si igitur adhuc diuerſa pars perſeuerat in eadem obſtinatione: aditus præſes prouinciæ ab iniuria temperari præcipiet. Datum pridie Non.**

*aduerſa

Famulatus liberi hominis etiam per tempus longum, non facit eum ſeruum. Sal.

vi. Iidem AA. & cc. Dionyſio.

SCientis conditionem liberum non poſſe fieri ſeruum, euidentiſſimi iuris eſt. Cum igitur proponas patrem pupillorum quorum precibus feciſti mentionem, velut liberum te penes ſe habuiſſe in miniſterium, licet in actu longi temporis: non præcedente vero titulo quo dominia quæri ſolent, mutare tuam conditionem minimè potuit. S. vii. Kal. Maij, AA. Conſſ.

Non renunciatio cauſæ, ſed natalium veritas probat quem ingenuum. Sal.

vii. Iidem AA. & cc. Matronę.* *Patronę.

Si te

SI te & filios tuos ingenuos eſſe conſtat: natalium veritas vos tuetur. nam qui ſeruitutis mouerat quæſtionem, apud acta cauſæ renunciando, ad ingenuitatis probationem nec nocere quicquam, nec prodeſſe poteſt.

Serui vel liberi, ex pacto non efficiuntur ingenui. Salyc.

VIII. Iidem AA. & cc. Callimorpho.

INgenui naſcuntur, libertini manumiſſione tantùm conſtituuntur. pactum autem nec ſeruis nec libertinis ingenuitatem adſignat: nec his qui tranſactioni non conſenſerunt, quicquam præiudicare poteſt.

Ex libertina matre natus eſt ingenuus: nec ei reuerſo obeſt, quòd in captiuitate hoſtium fuit. Salyc.

IX. Iidem AA. & cc. Potamoni.

LIbertina matre procreatam, ingenuam [a] *naſci natalibus, euidentis ac manifeſti iuris eſt. Cum igitur te matre libertina editam, deinde ab hoſtibus captam, poſtliminio reuerſam proponas, & nunc tibi ſeruitutis moueri quæſtionem: conſequens eſt adiri* [b] *præſidem prouinciæ, qui de cauſa liberali cognoſcet, iure laturus ſententiam, ſciens neque huiuſmodi matris conditionem, neque captiuitatem, reuerſis de ſtatu priſtino quicquam poſſe detrahere.*

[a] ingenuis. ſic in omnibus.

[b] adire.

Nomina ſunt inuenta ad recognoſcendum, non ad faciendum quem ſeruum, vel ingenuum. Salyc.

x. Iidem

x. Iidem AA. & cc. Athenodoræ.

AD recognoſcendos ſingulos nomina comparata publico conſenſu, ob celandos natales ingenuis, ſi mutentur, minime nocet: natóſque (licet in miniſterio ſeruitutis) liberæ conditionis, non ſeruos poſſeßio, ſed ſtatus ingenuos edi perficit.

Locatio operarum nec facit, nec probat quem ſeruum. Salyc.

xi. Iidem AA. & cc. Maximæ.* *Maximo Edauio.

SI veſtram poſſeßionem nullus præceßit titulus, ſed ingenui conſtituti operas mercede placita locaſtis: nec ſtatui veſtro quicquam derogatum eſt, nec ad conuentionis implendam fidem ſolenniter agere prohibemini. S. Non. Mart. cc. *Conſſ.*

Plagio abducta ingenuitatem non perdit. Salyc.

xii. Iidem AA. & cc. Quietæ.

AD mutãdum liberæ ſtatum, commiſſum plagij nihil promouet: ſed abductam natales quibus nata eſt, poſt hunc etiam caſum obtinere cõuenit. S. III. *Kal. Decemb.* AA. CC.

xiii. Iidem AA. & cc. Melandro.* *Menandro

INgenuum ſe contendendo, nec probando, non amittit libertinitatẽ. S.* VII. *Idib. Decembris.* *libertatẽ

Ignoranter deſponſata vt ancilla, ſuæ ingenuitati non præiudicat. Sal.

xiiii. Iidem AA. & cc. Ariſtoteli.

Statui

ᵃStatus. *STatu[a] ingenuæ ex eo ſolo quòd velut ancilla ſponſaliorum nomine data proponitur, præiudicari nulla ratione poteſt. S. VII. Kalendas Ianuar.*

COMMVNIA DE MANVMISSIONIBVS.

TIT. XV.

Si proprietarius & vſufructuarius ſimul libertatem ſeruo imponant, pleno iure liber efficitur. Sal.

1. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

SANCIMVS, *ſi proprietarius ſeruo cuius vſusfructus ad alium pertinebat, libertatem impoſuerit: non ſecũdum antiquam obſeruationem & libertate carere, & eum ſine domino eſſe intelligi: ſed nec inueniri perſonam cui res ad ſe venientes acquirat. Sed ſi tam proprietarius quàm vſufructuarius libertatem ei conſentientes impoſuerint, pleno iure liberum eum effici: & ſi quid poſtea ſibi acquiſierit, hoc in bonis ſuis habere. Sin autem proprietarius ſolus libertatem impoſuerit, vſufructuario minimè conſentiente: ſit quidem ille qui libertatem à proprietario accepit, inter libertos proprietarij connumeratus: & ſi quid in medio poßidet, hoc ſibi acquirat, ſibiq; habeat, & ſuæ*

poſte

poſteritati relinquat, ſaluo patronatus iure per omnia cuſtodiendo, niſi & hoc ei legibus fuerit remiſſum. Ipſe tamē libertus quaſi ſeruus apud vſuſructuarium permaneat donec vſufructuarius viuit, vel vſusfructus legitimo[a] *modo peremptus eſt. Etenim ſi finē vſusfructus quocunq; modo accipiat: tunc facultas ei tribuatur quo maluerit degere modo. Si verò adhuc ſuperſtite vſufructuario ab hac luce fuerit libertus exemptus: hereditas eius legitimum tramitem ſequatur. Sin autem vſufructuarius tantummodo libertatem impoſuerit: ſi quidem hoc modo, vt cedat vſumfructum proprietario: pleniſſimum ius habeat in ſeruo proprietarius: vt omnia ei ſeruus acquirat ſecundum ea quæ generaliter in ſeruos & dominos conſtituta ſunt. Sin verò gratias agendo vſufructuarius eum ab vſufructu liberauerit, & libertate donauerit: tunc maneat quidem ſeruus proprietario ſuo annexus: ſed non neceſſitas ei imponatur, donec viuit vſufructuarius, vel vſusfructus cōſtare poteſt, obſeruare proprietarium, & quædam miniſteria ei adimplere, ſed iudices noſtri eum in quiete tueantur. Poſt vſufructuarij autem mortem, vel vſusfructus quocunque modo interemptionem: tunc ſeruiat quidem domino, & omnia quæ in medio ad eum peruenerint, hæc ſuo domino acquirat. Et ſit ex noſtra conſtitutione hæc ſeparatio inter ſeruos & liberos:*

[a] al. alio legitimo modo. al. non legitimo.

& non.

& non ſecundum ius antiquum idem ſeruus remaneat, & nullum reſpiciat dominum.

Parentes poſſunt manumittere per filios cuiuſcunque ſexus, etiam ſi non ſint in poteſtate. Salyc.

¶ *Illud quoque huic legi adiicimus, vt exploſa ¹ antiqua* ^a *perſonarum differentia, liceat parentibus tam maſculis quàm fœminis, filiis filiabúſve ſuis in ſacris conſtitutis ſiue emancipatis, cuiuſcunq; gradus, mandatum imponere, quatenus ſeruos in libertatem perducant, ſiue apud iudicem, ſiue in ſacris eccleſiis, ſiue ſecundum alium quem mandator voluerit legitimum modũ. cũ enim & in ſucceſſionibus & in aliis penè omnibus nulla eſt inter liberos diſcretio: oportet hoc obſeruari & in præſenti caſu,* ^b *maximè pro libertate, quam & fouere & tueri Romanis legibus, & præcipuè noſtro numini peculiare eſt. Datum* XV. *Kalend. April. Lampadio & Oreſte Coſſ.*

^a quam refert Paulus lib. 1. Sentent. tit. 13. his verbis, Filiusfamilias iuſſu patris manumittere poteſt, matris nõ poteſt. Contius.

^b cauſa.

Poteſt manumitti tam in eccleſia, quàm apud iudicem, vel in teſtamento etiam infans & ignorans, vt ſit ciuis Romanus. Bald.

11. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

SI quis ſeruo ſuo libertatem imponat, ſiue in eccleſia, ſiue in æde ſacra, ſiue ad qualecunque tribunal, vel apud eum [iudicem] qui libertatem imponere legibus habet licentiam, ſiue in teſtamento, vel alio vltimo elogio, directam vel fideicommiſſariam: nullo coërceatur

tur" *modo eorum qui ad libertatem veniunt, ætatem requirere. neque enim eum tantummodo ciuitatem Romanam adipiſci volumus, qui maior triginta annis exiſtit:*" *ſed quemadmodum in eccleſiaſticis libertatibus non eſt huius ætatis differentia, ita in omnibus libertatibus quæ à dominis imponuntur, ſiue extremis diſpoſitionibus, ſiue per iudices, vel alio legitimo modo: hoc obſeruari ſancimus, vt ſint omnes ciues Romani conſtituti. ampliandam enim magis ciuitatem noſtram, quàm minuendam eſſe cenſemus.*

"coartetur. al. coarceatur

"cum antea hęc eſſet legitima ætas Romanæ ciuitatis adipiſcédæ, & ſeruus ante hāc ætaté manumiſſus nō fieret ciuis Romanus, ſed tātū Latinus, vt docet Theophil. Inſti. de liber. & Vlpia. Frag. Contius.

Si exiſtens ſine vxore ancillam propriam in concubinam habeat, & de eius vel ſobolis libertate vel ſeruitute nihil diſpoſuerit, ad libertaté poſt eius morté perducuntur. Sal.

III. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis ſine vxore conſtitutus, ancillam ſuam ſub nomine habeat concubinæ, & in eadem vſque ad mortem ſuam conſuetudine permanſerit, & forſitan liberos ex ea ſuſtulerit: ſancimus omnimodo non concedi heredibus defuncti eandem, vel liberos eius, ſi etiam liberos habuerit, in ſeruitutem deducere: ſed poſt mortem domini ſub certo modo eripiatur in libertatem vnà cum ſobole ſua, ſi etiam eam forſitan habuerit. Ipſi etenim domino, dum ſupereſt, damus licentiam quomodo voluerit vti tam ancilla ſua, quàm etiam ex ea progenita

ſobole, [&] in ſuo vltimo elogio quicquid voluerit contra eos diſponere, id eſt quaſi ſeruos eos aliis legare, ſiue in ſeruitutem heredum nominatim relinquere. Sin autem taciturnitate eos præterierit, tunc poſt mortem eius ad libertatem eripiantur: vt ſit mors domini, libertatis eorũ exordium. Hominibus etenim vxores habentibus, cõcubinas vel liberas vel ancillas habere, nec antiqua iura, nec noſtra concedunt. Datum Kalend. Nouembr. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis IIII.

DE LIBERALI CAVSA.

TITVLVS XVI.

Pater poteſt venire contra factum ſuum illicitum & inhoneſtum, in fauorem filiorum, qui non potuerũt per patrem affici iniuria. Bald.

I. Imp. ANTONINVS A. Saturnino.

REM *quidem illicitam & inhoneſtam admiſiſſe te confiteris, quia proponis filios ingenuos à te venũdatos. Sed quia factum tuum filiis obeſſe non debet, adi competentem iudicem (ſi vis) vt cauſa agatur ſecundum ordinem iuris.* PP. V. *Id. Februa.* *

Sententia inter duos ſuper proprietate ſeruorum lata, non præiudicat ſeruis in libertatem proclamantibus. Salyc.

II. Idem A. Veroniano.

SI hi quos ſeruos tuos eſſe dicis liberi eſſe à diuerſa parte dicantur: de ſtatu eorum more ſolito quæri oportet. nec enim res iudicata, qua de proprietate eorum pronunciatum eſt, opponi cauſæ liberali poteſt. Datum Non. Feb. Romæ, Meſſalla & Sabino Conſulibus.

Ex contubernio ancillæ alienæ liber homo non tranſit in alterius dominium. Salyc.

III. Imp. ALEXANDER A. Quirino.

SI liber homo alienæ ancillæ contubernium ſequatur: licet ei fuerit denunciatum vt ſe abſtineret, ſeruus domini[a] mulieris non fit.[b] PP. *Non. Febr. Fuſco & Dextro Conſſ.*

[a] domino. [b] fiet. aliàs fuit.

Si ſententia pro libertate datà tranſit in rem iudicatam, amplius de ea non quæritur: ſecus ſi ab ea fuerit appellatum. Salyc.

IIII. Idem A. Iocundo.

SI is quem in ſeruitutem petebas, liber (quãuis abſente te) cauſa cognita pronunciatus eſt: ſecunda in ſeruitutem petitio eius dari tibi non debet. Sed ſi poſtea quàm cognouiſti, de ſententia iudicis appellaſti: an iure lata ſit, in auditorio quæretur.

Venditio fiſci non præiudicat cauſæ liberali.

V. Idem A. Sabino.

NON ideo minus in libertatem proclamare poteſt ea quam ancillã tuam eſſe dicis, quòd eam vendente fiſco comparaſti. Sed nec hodie ad præſcriptionem operatur, quòd venditionis tempore maior viginti annis fuerit:

cum ætatis allegatio non aliàs poßit præſcriptionem aduerſus ciuem Romanum accommodare, quàm ſi participandi precij gratia conſenſum ſeruituti dediſſe probetur. Probationis ſanè onus, cum ex ſeruitute in libertatem adſeritur, ad ſe recipit: quæ ſi affirmationem ſuam non impleat, inconcuſſum poſſeßionis ius obtinebis.

Si ſpontanea confeſſio non valet, multo minus facta coacte vel in tormentis. Bald.

VI. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. & VALERIA. Nobiliſſimus Cæſ. Verſimeno.*

*al. Simerio.

NEC *ſi volens ſcripſiſſes ſeruum te eſſe, non liberum: præiudicium iuri tuo aliquod comparaſſes: quanto nunc magis, cum eam ſcripturã dare compulſum te eſſe teſtaris?*

Contra libertatem præſtitam à defuncto heres non poteſt venire, etiam ſi ſeruus fuerit heredis. Salyc.

VII. Imperator AVRELIANVS* A. Secundo.

*Aurelius. aliàs Anton.

S*I ab eo cuius ſeruus fuiſti, manumiſſus es: fruſtra libertatis controuerſiam ſuſtines, maximè ab herede eius qui [te] manumiſit: cum etſi iure libertas non proceſſerit, reſpectu tamen aditæ hereditatis voluntatem defuncti ſuo conſenſu firmare debuit.*

Ex pacto facto cum ſeruo proprio de ſe vel filio manumittendo,& dato nummo,dominus non adſtringitur.Salyc.

VIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & cc. Verinæ.[a]

*CVM adfirmes placuiſſe quondam domino tuo, vt pro te & pro filia tua dato nummo certæ quantitatis vos manumitteret, & te tantummodo liberauit: aditus rector prouinciæ hortabitur eum, ſalua reuerentia quam patrono liberti ſolent exhibere, placito ſuo ſtare. Datum prid. * Maximo, II. & Aquilino Conſſ.*

[a] Veneriæ. aliàs Veroinæ.

Confeſſioni ſupplicantis ſtatur in eius præiudicium,non fauorem.Salyc.

IX. Iidem AA. & cc. Proculo.

CVM precum tuarum conceptio,licet eum contra quem ſupplicas, ex ancilla natum eſſe expreſſerit,tamen nomini cognomen quo liberi dumtaxat nuncupantur, addiderit, & non ſeruum eſſe,ſed ſeruili macula adſperſum comprehenderit: contra eum qui ſeruus non eſt,ſupplicaſſe te intelligis.[a]

[a] Intelligitur.Super hanc l.vide Alcia.Paradoxo.lib.5.cap.5. & Anto. Aug.lib.3 emend.c. 8.& Vigilium in Inſtitut. Contius.

X. Iidem AA. & cc. Stratonico.

LIberos priuatis pactis, vel actu quocunq; adminiſtrationis, non poſſe mutata conditione ſeruos fieri,certi iuris eſt.

Illicita adſpiratio ad honores publicos, non facit ſeruum libertum.Salyc.

XI. Iidem AA. & cc. Fauſtino.

NON mutant ſerui ſtatum, ſi ad ciuiles honores illicite atque improbe adſpirauerint. vnde ſi ſtatus moueatur quæſtio, intelligere vobis licet, nihil prodeſſe poſſe quòd pater veſter ciuiles honores geſſit. Solennibus itaque ordinatis, apud præſidem prouinciæ de ſtatu veſtro cognoſcetur.

Venditio non facit ingenuum ſeruum: nec precium à ſeruo emptori ſuo traditum, facit eum liberum. Salyc.

XII. Iidem AA. & CC. Proculo.[a]

[a] Secūdo. [b] al. libera. al. Si liberum te nat.

SI [ex] liberta[b]te natum aliquis comparauerit: ſtatum retines quem antea habuiſti. Si vero ex ancilla editum naturalis pater idémq; dominus diſtraxit, ac pòſt emptori precium ſoluiſti: non idcirco libertatem conſecutus es. PP. XVIII. *Kalend. Maij.*

De ſtatu defuncti non poteſt principaliter quæri: ſed in conſequētiam, ſi res eius vindicetur. Sal.

XIII. Iidem AA. & CC. Paulo.[b]

[b] Antiſtię.

PRincipaliter de ſtatu defuncti agi non poteſt. Si vero ex peculio quōdam eius quem tu bona reliquiſſe commemoras, res vindicentur, vel eius filius moueatur ſtatus quæſtio: hæc omnia ſolenniter præſidali notione decidi debent. Datum V. *Kalend. Maij.*

XIIII. Iidem AA. & CC. Quintiano.[c]

[c] Quintianæ.

LIte ordinata, in poſſeſſione libertatis, is de cuius libertate quæritur, conſtituitur, & interim pro libero habetur. Datum IIII. *Kalend.*

Kalend. Maij Heracleæ, AA. *Conſſ.*

Ingenuitas probatur non tantum per ſcripturam factam de natiuitate, ſed etiam per teſtes, & alias legitimas probationes. Salyc.

XV. Iidem AA. & CC. Palladio.* *Palladiç

*NEC omiſſa profeßio probationem generis excludit, nec falſa ſimulatio veritatem minuit. Cum itaq; ad examinationem veri, omnis iure prodita debeat admitti probatio: aditus præſes prouinciæ, ſolennibus ordinatis prout iuris ratio patitur, cauſam liberalem inter vos decidi prouidebit.** *iubebit.

Si inſtrumentum dotale de libera ſit ſcriptum vt de ancilla, non præiudicat ei ignoranti, cuiuſcunque ſit ętatis: nec ſcienti, ſi ſit minor annis viginti. Salyc.

XVI. Iidem AA. & CC. Diogeniæ.

SI miniſterium tuum quaſi libera exhibuiſti, ac te neſciente quaſi ancilla in dotem data, conſcriptum inſtrumentum eſt: nihil hæc libertati tuæ nocere potuerunt: maximè cum te minorem ætate fuiſſe commemores, & placuerit minores viginti annis nulla ratione mutare ſtatum poſſe, ac pro liberis ſeruos fieri: ne antè libertatē inconſultè amittant, quā alij propter ætatis rationem ſine conſilio præſtare non poſſunt. PP. VI. *Idus Maij Hadriano* A. *Conſ.*+

XVII. Iidem AA. & CC. Reſino.* *Regino.

MVltis rationbus natalibus ingenuis fratribus natis, pòſt delictis vel caſibus interuenientibus, ſingulorum cauſæ ſtatus ſepa-

rantur. Nil itaq; prohibet eundem & tibi non mouere quæſtionem [ſtatus] & eos quos fratres tuos adſeueras, in ſeruitutem vindicare, ſiue retinere. Igitur ad demonſtrandam fratrum tuorum libertatem, aliæ ſunt probationes neceſſariæ. nam quòd tibi non mouetur quæſtio libertatis, eorum non idoneam conſtat habere probationem.

Licet ſeruus conducat rem à domino, per hoc non probatur libertas: nec per locationem operarum probantur ſeruitutes. Bald.

XVIII. Iidem AA. & CC. Zotico.

AD probationem ingenuitatis ab eo contra cuius ſucceſſores poſtulas, facta tibi locatio non ſufficit: nec tamen hoc ſolum ad ſeruitutis vinculum argumentum eſt idoneum. S. Id. Iulii, Philippo A. Conſ.

Cauſa dicitur principaliter pertinere ad illum cuius magis intereſt. Bal.

XIX. Iidem AA. & CC. Paulo.

PRincipaliter cauſam eius de quo ſupplicas, eſſe, quàm tuam perſpicimus. nam cum te eum ad libertatem perduxiſſe profitearis, illius intereſt magis, ſolenniter ſuum tueri ſtatum: & conſequenter tua etiam agetur cauſa. nam ſi ab eo contra quem fundis preces, ſeruus dicatur, eíque libertas ex manumiſſione tua vindicetur: probatio ſeruitutis originis, & beneficium manumiſſionis libertatem illi adſignans, tuum etiam ius patronatus tuetur. Si vero conſentiat

ſeruitu

ſeruituti:tunc iure conceſſo, adito præſide prouinciæ, eum inuitum etiam defendere poteris.

Actus pręſtandę libertatis iocoſus, libertatem non tribuit. Salyc.

XX. Iidem AA. & cc. Æternali.

SIcut ſemel præſtitam libertatem reuocari non licet: ſic per ea quæ non manumittendi cauſa domini cum ſeruis [proprijs] agunt, nihil ſibi detrahunt. S. VI. Kalend. Septemb. AA. Conſſ.

Vbi eſt quęſtio de poſſeſſione vel libertate inter eum qui dicit ſe dominum, & eum qui dicit ſe liberum: ad tormenta eius qui dicitur ſeruus, eſt recurrendum. Salyc.

XXI. Iidem AA. & cc. Thraſyllę.[a]

EAM quæ in poſſeſſione libertatis non ſine dolo malo reperitur, in ſeruitute conſtitutæ ſimile habere præiudicium, edicto perpetuo cauetur. ſed ſi controuerſia erit, vtrum ex ſeruitute in libertatem petatur, an ex libertate in ſeruitutem: ſui conceptione manifeſtè probatur: nec quicquam iuris ancillæ dolus proprijs dominis aufert. S. No. Octo. Sirmij, AA. Conſſ.

[a] Thaluſcę: al. Baluſiæ.

Nemo ſibi poteſt patrem adſignare, ſed natura adſignat. vnde qui ſe vocat ex alio parente natum, non officit veritati. Bald.

XXII. Iidem AA. & cc. Pardalæ.[a]

PArentes, natales, non confeſſio adſignat. Quapropter ſi ex ancilla nata, pòſt ad li-

[a] Pardalię. al. Pardaleæ.

bertatem manumiſſa perueniſti: [a] *te ſeruam profeſſa velut ex ancilla altera natam, huiuſmodi ſimulatione vel errore quæſitam manumißione libertatem amittere minime potuiſti: cum ſerui naſcantur ratione certa, non confeſſione conſtituantur. Dat. v. Kalend. Decemb.* AA. *Conſſ.*

Ex ſeruitio vni ex heredibus prꝑſtito à ſeruo libertate donato, non fit prꝑiudicium libertati. Saly.

XXIII. Iidem AA. & cc. Muſciꝑ.

SI [b] *tibi teſtamento directa libertas à domino relicta eſt, & ex eo ſucceſſerunt ſcriptæ* [c] *non idcirco quòd ſecundum eius voluntatem, vel contrà de filiis* [d] *vni præſtas obſequium, cæteræ filiæ tuam reſcindere poſſunt libertatem.*

XXIIII. Iidem AA. & cc. Sebaſtiano.

INterrogatam & profeſſam apud acta ſe eſſe ancillam, huiuſmodi factum defenſionem libertatis non excludit.

XXV. Iidem AA. & cc. Licentiano.

SIcut inſtrumenta prætermiſſa manumiſſionis rectè factæ nullum adferunt præſtitæ libertati præiudicium: [e] *ita ſi ſeruum ad libertatem perduxiſti, inſtrumentorũ amißio nihil ei nocere poteſt. S. v. Id. Februá.* CC. *Conſſ.*

XXVI. Iidem AA. & cc. Modeſto.

SIcut datam libertatem manumißis adimere patronus non poteſt, ita manumißionis inſtrumentum præſtare cogitur.

Senten

[a] Te velut ex altera natã ancillã, ſeruam profeſſa, quæſitã manumiſſione libertatẽ huiuſmodi ſimulatione, vel errore amitt. &c.
[b] Hꝑc conſtitutio ſuperiorẽ præcedit in codice manuſcr.
[c] ſcripti, legẽdum ex libro Baſilicõ.
[d] Filiis, legunt Grꝑci libro 48. Baſilicõ. rectè, cùm vulgo legatur filiabus.
[e] [vitium]

Sententia pro libertate lata, obſtat victo, qui vincentem in ſeruitutem repetit. Salyc.

XXVII. Iidem AA. & cc. Auſterio.* *Aſterio.

ARianus mota ſibi quæſtione à Leonide, liber fuit pronunciatus. in ſeruitutem à victo iterum nõ rectè petitus eſt. Coheres etiam tibi ab Ariano datus, colludens cum eo, ſiue heredibus ipſius, qui ſtatus ei mouerat quæſtionem, nihil tibi obſuit: nec ea quæ in confeßione inter eos venerunt, ſtatum veritatis, vel nomen ſubſtantiæ defuncti mutare potuerunt.

In cauſa liberali conditio matris non patris debet ſpectari: nec dignitas aui coadiuuat. Salyc.

XXVIII. Iidem AA. & cc. Eurymedonti.* *Ariſteno. al Euromedonti.

AVI paterni magiſtratu functi dignitas, ad libertatis probationem nihil nepoti prodeſt. ſiquidem in liberali cauſa matris non patris inſpicitur conditio. Sed nec materni aui ſola ſufficit: cum licet auia quoque libera probari poßit, multis tamen ex cauſis ſtatus mutari conſueuit. Sirmij, IIII. Id. Apr. AA. Coſſ.

XXIX. Iidem AA. & cc. Troillæ.

DE ancilla matre natam, & ab eo redemptam* in cuius fuit contubernio, ſi non manumittitur, in ſeruitute permanere non ambigitur.* *nata. *redépta.

XXX. Iidem AA. & cc. Eutychiæ.* *Eutychio.

SOlo obſequij non præſtiti velamento, data libertas reſcindi non poteſt.

XXXI.

*al. Corſinç. al. Corſianæ.

XXXI. Iidem AA. & cc. Caſſianæ.*

SI tibi ſeruitutis improbè moueatur, quæſtio: ſolennibus ordinatis, de calumnia vel iniuria (prout vindictæ viam elegeris) habita conteſtatione, poſteaquam ſeruus non eſſe fueris pronunciatus, aduerſus eam ſententiam poſtulare potes: tunc demum etiam de his quæ direpta probaueris, reſtitutionem (cum pro libertate fuerit pronunciatum) petiturus. S. v. *Id. Octob.* cc. *Conſſ.*

Libertati nil addere vel detrahere poteſt ſubſcriptio filiorum manumittentis. Bald.

XXXII. Iidem AA. & cc. Athenaidi.

SVbſcriptio filij domini manumittentis, nec addere ſecuta, nec omiſſa detrahere libertati quicquam poteſt.

Etiam per pecuniam poteſt fieri manumiſſio. Bald.

*Melitinæ. *tuus.

XXXIII. Iidem AA. & cc. Melitianæ.*

LIcet accepta pecunia dominus te manumiſit: tamen tributa libertas reſcindi non potuit. S.* IIII. *Id. Nouemb.* cc. *Conſſ.*

*Hermionæ.

XXXIIII. Iidem AA. & cc. Eremoniæ.*

LIbera, concubinatus ratione non conſtituitur ancilla. Dat. Id. Nouemb. cc. *Conſſ.*

*Attilio. al. Attellio.

XXXV. Iidem AA. & cc. Attalo.*

NOn idcirco minus quòd pupilli res velut tutor adminiſtraſſe dicitur, ex eius perſona ſeruitutis pati quæſtionem poteſt.

*Theodoræ.

XXXVI. Iidem AA. & cc. Theodoro.*

Poſt

Poſt certi temporis miniſterium ancillæ, liberā eam eſſe cum ea paciſcendo, conuentionis obtemperandi legi domina nullam habet neceſsitatem. vtque hoc verum eſt, ita econtrario ſi filios ſuos, conſtituta cum his libera, in miniſterium tibi tradere promiſiſſe probetur, parêre placitis non compellitur.

Scienter emens vel vendens liberum, committit plagium. Salyc.

XXXVII. Iidem AA. & CC. Olympio.

Si filium tuum liberum genero vendidiſti, qui tam proxima neceſsitudine cōiunctus, conditionis ignorantiam ſimulare non poteſt: vtriſque ſociis criminis accuſator deeſt.

Limenarchæ officium non facit ſeruum liberum. Salyc.

XXXVIII. Iidem AA. & CC. Phileſarphi.

Non idcirco minus, quòd te limenarcha creato nemo contradixit reipublicæ nomine, moueri tibi ſtatus quæſtio poteſt. D. XVI. *Kalen. Ian. Nicomed.* CC. *Conſſ.*

XXXIX. Iidem AA. & CC. Poteſentico.* *Eutychio, al. Eutychiæ.

Liberos velut ſeruos ſe profitentes, ſtatum eorum mutare non poſſe conſtat. S. VII. *Kal. Ian. Sirmij,* CC. *Coſſ.*

In cauſa libertinitatis & ingenuitatis, etiam altera parte abſente poteſt procedi, & definitiuè pronunciari. Salyc.

XL. Exemplum ſacrarum literarum AA. & CC. ad Verutum.* *Verinū.

Iuxta

IVxta edicti noſtri continentiam, in liberalibus quoque negotiis, ſiue de libertinitate, ſiue de ingenuitate quæſtio moueatur: abſente nihilo minus vna parte cauſam diſcuti, & pro iuſtitiæ ratione ſententiã proferri, nihil prohibet.

Dominus poteſt eum qui fuit decurio, & cui ſcripſit vt decurioni, vindicare vt ſeruum. Salyc.

XLI. Imp. CONSTANTI. & LICINIVS AA. ad Eutychium[b] præſidem Cappadociæ.

[b] Titianũ.

IVbemus omnes epiſtolas actricis, quas ad Aelium tanquam principalem fecerat, inanes ac vacuas eſſe, atque in irritum deuocari, ac de ingenuitate eiuſdẽ Aelij requiri: nec mulieri id obeſſe, quòd ad eum tanquam decurionem ac principalem ſcripſerit, vel id, quòd idem ſe finxerit decurionem, vel principalem: maxime cum non ſolum teſtium profeſſione, & cognationis eius iugum ſeruile cognoſcitur, verum etiã voce propria eiuſdem Aelij apud aliud iudicium patuerat quòd conditionis ſeruilis videretur.

Sententia matris præiudicat filiis pendente lite natis, non antea. Saly.

XLII. Imp. CONSTANTI. A. ad Maximum præfectum præto.

PLacuit, eos qui naſcuntur, matrum conditionibus vti, quarum mox viſceribus exponuntur. Ante vero litem nati, ſuo nomine

omnes

omnes in quæſtionem vocentur: quoniam hos ſolos qui in lite nati erunt, omnem fortunam matrum complecti oportet, aut iuſtis tradi dominis, aut libertate cum lucis auctoribus frui. Dat.prid.Id.Iulij.

DE ADSERTIONE TOLLENDA.[a]

TITVLVS XVII.

Qui de poſſeſſione libertatis in ſeruitutem prouocatur, per procuratorem poteſt reſpondere. Salyc.

I. Imp. IVSTINIANVS[b] A. Mennæ præfecto prætorio.

Lites ſuper ſeruili conditione mouendas, ad clementiorẽ tam examinationẽ quàm terminum trãsferimus: iubentes, ſi quis vel adhuc ſeruiens liberum ſe eſſe dixerit, vel in libertate commorans, ad ſeruitutem vocatus fuerit: adſertoris difficultatem in vtroque caſu ceſſare, ipſúmque per ſe [&] ad intentionem eius qui dominum ſeſe adſerit, reſpondere: & ſi ex poſſeſſione libertatis ad ſeruitutem ducitur, etiam procuratorem dare minime prohiberi. quod his qui ex ſeruitute ad libertatem proſiluerint, penitus interdicimus: illis legibus quæ dudum & ſecunda & tertia vice adſertorias lites examinari præcipiebant, in poſterũ conquieſcentibus: cum ſit

[a] Vt plenius intelligas quid eſſet aſſertio, lege quatuor leges in Codice Theodoſiano ſub tit. de liberali cauſa li.4. quas hîc abrogat Iuſti. Cont.

[b] Gallienus.

ſit iuſtum primam definitionem in ſuis manere viribus, cum prouocatio nulla oblata fuerit: qua porrecta, ad ſimilitudinem aliorum negotiorum iudex ad quem res ex prouocatione deducitur, eam examinabit: cuius & ipſius iudicium ad ſecundam exquiſitionem minime deducetur occaſione legum quæ ſuper adſertoriis litibus poſitæ ſunt.

Res prouocantis ſe de poſſeſſione ſeruitutis in libertatem, debent in tuto collocari pro diſpoſitione iudicis. Salyc.

1 ¶ *Super peculio etiam eorum, vel aliis rebus aut cauſis veterem defenſionis obſeruationem tollimus: præcipientes illorum tantummodo peculia, qui ex poſſeßione ſeruitutis ſuper libera conditione litigant, aliáſque res quæ vindicantur, in tuto pro diſpoſitione iudicis collocari.*

Omnes vero qui pro libertate periclitantur, ſi quidem poſſunt fideiuſſorem dare, eum exigi. Sin vero reuera datio eius impoßibilis eis ſit, hócque iudici manifeſte oſtendatur: iuratoriæ cautioni committi.*

*aliàs ſatiſdatio.

Si adſertus ſeruus legitime citatus, per annum contumax fuerit, dominio aduerſarij ſubiugabitur. Salyc.

2 ¶ *Scientes quòd ſi poſt huiuſmodi expoſitionẽ abſuerint, & edictis citati, in abſentia nihilo minus per vnum annum durauerint, omnimodo ſeruituti obnoxij erunt & eius dominio qui litem eis intulit, ſine vlla dubitatione adſignabuntur*

buntur. Scire vero eos volumus, qui aliquem ad ſeruitutem vocant, quòd ſi poſt primam accuſationem in quocunque iudicio vel ex diuali iuſſione factam, & [poſt] admonitionem ei oblatam, qui ſeruus eſſe dicitur, in alio iudicio eum accuſauerint: præterquam ſi eius occaſionem ipſe qui ſeruus eſſe dicitur, præſtiterit: etſi domini ſint, ſuo iure priuabuntur. Dat. III. Idus Decemb. Dom.

Si is qui de ſeruitute proclamat in libertatem, moriatur lite pendente, finitur cauſa. Salyc.

II. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Expeditam antea quæſtionē, in præſenti autem ex noſtra lege quam de adſertione tollenda poſuimus, in quandam difficultatem incidere periclitantem, compendioſo remedio fulciendam eſſe cenſemus. [a] *Cum etenim per adſertores ſuper libertate iudicium agitabatur, ſi in medio, adſertore litem agente, adſertus ab hac luce fuerat ſubtractus, neceßitas imponebatur nihilo minus adſertori litem implere: vt emptor ſi victus erat, & pro libertate fuerat pronunciatum, habeat regreſſum aduerſus venditorem: vt ei quaſi liberæ perſonæ venditor reddat id quod emptionali inſtrumento continebatur, vel natura contractus exigebat. In præſenti autem, quia adſertorum vana nomina reiecta ſunt: ſi perſona pro cuius conditione*

[a] ſancimus.

lis agitur, mortua fuerit: quemadmodum iudicium poteſt adimpleri, vna tantum perſona in iudicium veniente? Sancimus itaque in præſenti caſu licentiam eſſe emptori aduerſus ſuum auctorem venire, quatenus vel oſtendat venditor ſeruum ſe vendidiſſe: vel ſi non potuerit, quaſi libera perſona vendita, euictionis periculum ad eum reuertatur.

QVIBVS AD LIBERTATEM PROCLAMARE NON LICET: & de rebus eorum qui ad libertatem proclamare non prohibentur.

TIT. XVIII.

Si venditus non eſt precium participatus, in libertatem ſe proclamat: aliàs ſecus. Salyc.

1. Imp. GORDIANVS A. Proculo.

Diſpar cauſa eſt eius qui diſſimulata conditione ſua diſtrahi ſe paſſus eſt, & eius qui precium participatus eſt. nam ſuperiori quidem non denegatur libertatis defenſio: poſteriori autem, & ſi ciuis Romanus ſit, & participatus eſt precium, libertas denegatur. Eandémque & in eo diſtinctionem adhibendam, cui fideicommiſſaria libertas debetur, meritiſſimi iuris auctores reſpond

reſponderunt. P P. *Kalen. Maij Gordiano* A. & *Auiola Conſſ.*

Serui effecti propter delictũ inſigne, non poſſunt in libertatem proclamare. Salyc.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN.[a] AA. & cc. Melanæ.[b]

[a] Gordianus.
[b] Mellianæ.

DE latronum familia deſcendentibus, ex largitione principali vel auctoritate fiſcali ſeruis factis, retro principes libertatem denegari decreuerunt.

III.[a] Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum præfec. præto.[b]

[a] Ex Cod. Theod. lib. 4. ti. 8. l. 2.
[b] In Cod. Theod. & meo manuſc. eſt. P. V.
[c] auferri.

SI quis in libertatem proclamauerit: id quod apud ſe eſſe eius qui ſe dominum dicit, profitebitur, quoniam non de eo dubitatur, reddi ac referri[c] *iudex protinus pronunciabit. Quod verò petitur, ſi fuerit negatione dubium: per cautionem conſeruabitur ac petitio differetur: vt ſi fuerit approbata libertas (quoniam & ipſis qui his rem commiſerunt, medendum eſt) geſtarum rerum ab eodem ratio, atque omne quod debetur, repoſcatur: vt ſeruitute depulſa, qui pro domino quondam fuerat, habeat quod vt ſeruo dominij iure largitus eſt, & quæ ex earum rerum quæſtu ac fructibus congregata ſunt, & quæ de furtiuis compendiis obſcurè capta ac parata ſunt: cum liberum eſſe non oporteat, quod apud ſeruum dominus peculij nomine collocauerat. Ea vero quæ teſtamento vel*

donatione quæſita ſunt, aut quæ ex earum rerum emolumentis empta confectáque ſunt, eidem ingenuo deputentur. quæ tamen vniuerſa •dilato. *exacto* ° *libertatis iudicio, quatenus à ſupradictis rebus diſcernuntur, in ſequeſtro eſſe oportet: vt his ab vtroque deductis, atque in medio* ° •medio iure col. *collocatis, ad eorum proprietatem vterque contendat. Data* XV. *Kalen. Mart. Theſſalonicæ, Seuero & Rufino Conſſ.*

DE ORDINE COGNITIONVM.

TITVL. XIX.

Pendente lite ſuper ſtatu, non poteſt ſeruus de crimine ſuum accuſare aduerſarium. Salyc.

•al. Vitanio. 1. Imp. ALEXAN. A. Vitalio.°

C*Vm & ipſe confeſſus es, ſtatus te controuerſiam pati: qua ratione poſtulas priuſquã de conditione conſtaret tua, accuſandi tibi tribui poteſtatem contra eum qui te ſeruum eſſe contendit? Cum igitur (ſicut allegas) ſtatu tui generis fretus es: iuxta ius ordinarium præſidem pete, qui cognita prius liberali cauſa, ex euentu iudicij, quid de crimine ſtatuere debeat, non dubitabit.* PP. *Id. * Maximo* XI. *& Aeliano Conſſ.*

De

De libertate prius quàm de hereditate cognoſcitur, ſi de ea principaliter quæratur: ſecus ſi incidenter, & de hereditate principaliter. Salyc.

II. Iidem A. Gallo.* *al. Iuliæ. al. Iulianæ.

SI de hereditate & libertate controuerſia eſt: prius agi cauſa libertatis debet. ſed ſi de hereditate agetur: ordinanda prius quidem eſt cauſa libertatis. ſed ſufficit ei qui libertate vtitur, ad victoriam, de hereditate ſecundum eum eſſe pronunciatū. PP. V. *Id. Augu. Max.* II. *Coſ.*

Quando pœna delicti dependet à ſtatu, quæſtio ſtatus eſt prius determinanda. Bald.

III. Idem A. Valerio.* *Valeriano.

SI crimen aliquod inferatur ei quam ingenuam eſſe dicis: antè liberalis cauſa ſuo ordine agi debet, cognitionem ſuam præſide præbente: quoniam neceſſe eſt antè ſciri, ſi delictum probatum fuerit, vtrum vt in liberam & ingenuam, an vt in ancillam conſtitui oporteat.

Si ſit quęſtio de ſtatu accuſati, prius de ſtatu debet cognoſci quàm ſuper crimine pronunciari. Salyc.

IIII. Imp. GORDIANVS A. Menedemo.

SI ſtatus controuerſiam pateris: lite prius liberali terminata, ſi pro te fuerit pronunciatum, agere etiam aduerſus eum qui ſe dominum tuum eſſe contendit, non prohiberis. quòd ſi ideo te ab accuſatione elidat, quaſi ſeruum non proprium, ſed alienum: liberale quidem iu-

dicium ceſſat: cauſæ autem examinatio apud eum qui iudicat, oſtendet vtrúmne accuſatio induci debeat propter ſtatum perſonæ, an euaneſcat. Dat. x. Kalend. Decembr. Gord. A. & Auiola Conſſ.

Quæſtio vel exceptio ſtatus impedit eum de cuius ſtatu quæritur, actiones mouere vel exercere, prius quàm de ſtatu fuerit cognitum. Salyc.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. [& cc.] Alpheno.[a]

[a]Alphæo.

CVm ſtatus quæſtionem tibi moueri, & te debita velle petere commemores: ordinarium eſt, prius ſolennibus interpoſitis (ſi hoc iuris admiſerit ratio) cauſam liberalem apud præſidem prouinciæ decidi: vt ſi liber fueris, vel ſeruus non eſſe pronunciatus: tunc tibi iure debita reſtitui iubeat: cum hoc incerto, vtrúmne tibi libero conſtituto, an domino tuo (ſi ſeruum te ſententia declarauerit) debeatur, ad ſolutionem debitorem tuum vrgeri non oporteat. S. prid. Kalen. Maij, Beraci, AA. Conſſ.

De rebus raptis ab his quos ſeruos tuos contendis, non prius quæritur, quàm cauſa ſeruitutis & libertatis deciſa fuerit. Salyc.

VI. Iidem AA. & cc. Alexandriæ.

SI res tuas raptas vel amotas eſſe dicis ab his quos ſeruos tuos eſſe contendis, hique in libertatem proclamauerint: cauſa liberalis prius aduerſus eos, & tunc damni dati, rerúmq; amotarum lis apud præſidem prouinciæ conteſt

conteſtanda eſt: vt ſi quidem liberi vel ſerui non eſſe pronuncientur, tunc demum damni dati, & amotarum rerum procedere poßit adhibita probatione condemnatio. Si verò ſecus, quæſtio rerum amotarum euaneſcat. Dat. iij. Idus Ianuar. Sirmij, A A. *Conſſ.*

Si poſſeſſorium rei recuperandæ, & petitorium ſuper libertate ſimul intententur ab eodem, petitorium prius deciditur, & ex eius euentu ad poſſeſſorium reuertitur.

VII. Imp. CONSTANTINVS A. ad Baſſum præfectum prætorio.

SI quando negotium ſtatus fuerit exortum: ſi quidem ab eius parte qui dicitur ſeruus, aliquid dicatur dominus abripuiſſe: prius conſiderari placet, vtrum de poſſeßione ſeruitutis in libertatem reclamandum putet, an verò ex poſſeßione libertatis in ſeruitutem vocetur. At ſi eum de obſequiis ſeruilibus libertatem conſtiterit flagitare: antè decidi ſtatus conuenit cauſam, atque ita præberi direptorum negotiorum (ſi res exegerit) audientiam. Quòd ſi ei qui ad ſeruitutem vocatur, quicquam direptum eſſe memoretur: vniuerſa quæ conſtiterit ablata, ita demum reddi conuenit ei qui ſeruus eſſe contenditur, ſi modò ſaluam rem futuram per idoneos fideiuſſores promiſerit. Nam ſi tales dare non potuerit: tunc ea conuenit, de quibus in iudicio tractabitur, ſequeſtrari in eum diem, in quo controuerſia ſopia-

tur: ita vt ex iiſdem (ſi aliqua alia facultas eſſe non poterit) tantum litis ſumptus & alimoniæ homini ſubminiſtretur, quantum moderato iudicis arbitrio fuerit æſtimatum. Cum autẽ necdum lite de ſtatu mota, res ab aliquo direptæ ſint, & ſententia de reſtituenda poſſeſſione rerum lata, ille ne huic ſententiæ ſatiſfieret, de ſtatu controuerſiam mouit: neceſſitatem habebit & ſine ſatiſdatione eaſdẽ res reddere, & tunc cauſam liberalem ſecundum iuris ordinem exercere.

DE COLLVSIONE DETEGENDA.

TIT. XX.

Seruus colludendo cum domino, non efficietur ingenuus, nec ex reſcripto ex falſa cauſa impetrato. Salyc.

I. Imp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. [& CC.] Theodoro.[a]

[a] Theodo rx.

CVm ſeruum matris tuæ & ſtupro violaſſe dominam ſuam, & turpis coniunctionis maculam, excogitandæ ingenuitatis colluſione, ac falſæ captiuitatis velamento, apud competentem iudicem obtegere voluiſſe proponas, nec libertatẽ ei matrẽ tuam dediſſe, ſed in ſolam ingenuitatẽ eum nudæ voluntatis mendacio perducere niſam adſeueres:

ſeruum

ſeruum eſſe palam eſt: quando etiam diui Pij reſcriptum ſuper captiuitate emiſſum, quam non interceßiſſe ſignificas, ingenuū feciſſe non videatur, nec aſſeueratio conſenſus tui, ingenuitatis ius tribuere potuerit. PP. XIIII. *Kal. Iul. Dio.* IIII. *&* *Maximiano* III. *Coſſ.*

Per pactum libertinus non efficitur ingenuus: & detegens colluſionem efficitur eius patronus. Salyc.

II. Iidem AA. & CC. Mileſio.

Libertinæ conditionis conſtitutis, priuatis pactis immutare ſtatum ſuum nō licere, Numiano [a] *ſenatuſconſulto, contra colluſorem pœna ſtatuta, præmióque detegendi promiſſo, manifeſtè declaratur. Datum* V. *Kal. Decem.* CC. *Conſſ.*

[a] al. Noniano. al. Iuniano.

NE DE STATV DEFVNCTORVM POST QVINQVENNIVM QVAERATVR.[a]

TIT. XXI.

[a] Hoc ſe. cautū erat. l. vlt. j. eod.

Si de ſtatu manumiſſoris defuncti non poteſt quæri, nec etiam de ſtatu ab eo manumiſſi. Salyc.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS A A. Niconi.

Aditus cōpetens iudex cauſam præſcriptionis examinabit: & ſi Domitiæ patronum, qui [vt] ciuis Romanus vſque in diem mortis vi-

tur: ita vt ex iiſdem (ſi aliqua alia facultas eſſe non poterit) tantum litis ſumptus & alimoniæ homini ſubminiſtretur, quantum moderato iudicis arbitrio fuerit æſtimatum. Cum autẽ necdum lite de ſtatu mota, res ab aliquo direptæ ſint, & ſententia de reſtituenda poſſeſſione rerum lata, ille ne huic ſententiæ ſatiſfieret, de ſtatu controuerſiam mouit: neceſſitatem habebit & ſine ſatiſdatione eaſdẽ res reddere, & tunc cauſam liberalem ſecundum iuris ordinem exercere.

DE COLLVSIONE DETEGENDA.

TIT. XX.

Seruus colludendo cum domino, non efficietur ingenuus, nec ex reſcripto ex falſa cauſa impetrato. Salyc.

1. Imp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. [& C C.] Theodoro.[a]

[a] Theodoro.

CVm ſeruum matris tuæ & ſtupro violaſſe dominam ſuam, & turpis coniunctionis maculam, excogitandæ ingenuitatis colluſione, ac falſæ captiuitatis velamento, apud competentem iudicem obtegere voluiſſe proponas, nec libertatẽ ei matrẽ tuam dediſſe, ſed in ſolam ingenuitatẽ eum nudæ voluntatis mendacio perducere niſam adſeueres:

ſeruum

ſeruum eſſe palam eſt: quando etiam diui Pij reſcriptum ſuper captiuitate emiſſum, quam non interceßiſſe ſignificas, ingenuũ feciſſe non videatur, nec aſſeueratio conſenſus tui, ingenuitatis ius tribuere potuerit. PP. XIIII. *Kal. Iul. Dio.* IIII. *& Maximiano* III. *Coſſ.*

Per pactum libertinus non efficitur ingenuus: & detegens colluſionem efficitur eius patronus. Salyc.

II. Iidem A A. & C C. Mileſio.

L*ibertinæ conditionis conſtitutis, priuatis pactis immutare ſtatum ſuum nõ licere, Numiano* * *ſenatuſconſulto, contra colluſorem pœna ſtatuta, præmióque detegendi promiſſo, manifeſtè declaratur. Datum* V. *Kal. Decem.* C C. *Conſſ.* * al. Noniano. al. Iuniano.

NE DE STATV DEFVNCTORVM POST QVINQVENNIVM QVAERATVR.*

*Hoc sc. cautũ erat. l. vlt. j. cod.

TIT. XXI.

Si de ſtatu manumiſſoris defuncti non poteſt quæri, nec etiam de ſtatu ab eo manumiſſi. Salyc.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS A A. Niconi.

A*Ditus cõpetens iudex cauſam præſcriptionis examinabit: & ſi Domitiæ patronum, qui [vt] ciuis Romanus vſque in diem mortis vi-*

xit, annos quinque antequam lis bonorum mulieris inchoaretur, vita deceſſiſſe conſtiterit: libertæ ſtatus ex perſona manumiſſoris non retractabitur.

Si de ſtatu matris defunctæ non poteſt quæri poſt lapſum quinquennium, nec etiam filij. Salyc.

[a] Maxim. II. Iidem A A. & C C. Maximo.[a]

SI is qui te heredem fecit, propter matris cõditionem ſeruus dicitur, & mater ante quinque annos litis motæ vita deceſſit, præſciptioni locus erit: cum quæri de ſtatu non poſſit, niſi de conditione matris tractetur.[b] *hoc ita, ſi quamdiu vixit, ſine interpellatione vt ciuis Romana egit.* P.D.S. *Antonino* A. II. *& Geta Cæſare* II. *Coſſ.*

[b] tractaretur. al. retractetur.

Quæſtio ſtatus mota in vita alicuius, durat poſt eius mortem, vt ſciatur quem habeat ſucceſſorem. Salyc.

III. Imp. ALEXANDER Auguſtus Olympiadi.

QVamuis defunctus ſit maritus quondam tuus, cui ſtatus quæſtio inferebatur: cauſa tamen etiam poſt obitum eius propter emolumentum ſucceſſionis durat, eámque apud eum qui de hereditate vel ſingulis rebus iudicaturus eſt, decidi oportet.

Qui vt ciuis Romanus vixit per quinquennium, eius ſucceſſio non poteſt in dubium reuocari.

IIII. Idem Auguſt. Martiano.

Si

SI is quem ſeruum tuum fuiſſe, & à fratre tuo manumiſſum, atque heredẽ ſcriptum eſſe proponis, vt ciuis Romanus vixit, nec intra quinquennium poſt mortẽ eius ſtatus quæſtionem mouere cœpiſti: intelligis, neque heredibus ab eo ſcriptis, neque his quos liberos eſſe voluit, controuerſiam te contra formam ſenatuſcõſulti facere poſſe. Quòd ſi prius quàm id temporis ſpatium excederet, agere cœpiſti: & peculium eius more iudiciorum perſequi, & cum manumiſſis ordinata lite, ſecundum formam edicti experiri non prohiberis. PP. V. * *Iun. Modeſto & Probo Coſſ.*

De emancipatione ingenui defuncti etiam poſt quinquennium poteſt quæri. Salyc.

V. Imp. GORDIANVS A. Seuero.

QVod eſt conſtitutum, poſt quinquennium de ſtatu defunctorum quæſtionem incipere non poſſe, ad ſpeciem emancipationis, iure necne perfecta ſit, minimè pertinet.

An defunctus vixerit vt ingenuus, inſpicitur tempus mortis eius. Salyc.

VI. Imperatores VALERIANVS & GALLIENVS A A. Pollæ.

SI mater tua quaſi ingenua communi opinione vixit, & quinquennium à die mortis eius exceſſit: potes rempublicam & pupillos, ſi tibi ſtatus quæſtionem mouere tentauerint, nota preſcriptione repellere. An autem pro

ingen

Sin autē vt ingenua in diē mort. *ingenua in die* [a] *mortis egerit, in iudicio requiretur. Quòd ſi varietas interueniat: poſteriora tempora ſpectari conuenit.* PP. VI. *Idus Iun. Seculare & Donato Coſſ.*

Etiam contra fiſcum currit hæc præſcriptio quinquennalis.

VII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS A A. [& C C.] Heliodoro.

SI pater tuus velut ingenuus vixit, nec ſtatus controuerſiam, quaſi fiſci ſeruus eſſet, apud præſidem prouinciæ, qui ſuper huiuſmodi quæſtionibus iudicare ſolet, ſed apud procuratorem [a] *reipublicæ non competentem iudicem paſſus eſt, póſtque eius mortem quinquennium effluxerit: ſtatus tuus ex præſcriptione, quæ ex ſenatuſconſulto emanat, protectus eſt.*

[a] al. curatorem. recte.

Hæc præſcriptio quinquennij non habet locum in repetitione peculij ipſius ſerui, qui deceſſit in fuga conſtitutus. Salyc.

VIII. Iidem A A. Theodoræ.

REpetitio peculij rerum ſerui tui, ſi nullo iuſto titulo intercedente corpora poſſideantur ab aliquo, nulla temporis præſcriptione mutilabitur. nec enim ſenatuſconſultum quod ſuper non retractandis defunctorum ſtatibus ſancitum eſt, interuenit, ſi defunctus in fugam conuerſus atque latitans deceſſit. Dat. X. Kalend. Decemb. Mediol. Dioclet. & Maximia. A A. *Coſſ.*

DE

DE LONGI TEMPORIS PRAESCRIPTIONE, QVAE pro libertate, & nõ aduerſus libertatem opponitur.

TIT. XXII.

Moratus in libertate mala fide, non iuuatur longi temporis præſcriptione. Sal.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. & C C. Mutiano.

MAla fide morato in libertate diu, prodeſſe non poteſt longi temporis præſcriptio. vnde cum confitearis fuga te ab eo cuius meminiſti, receßiſſe: intelligis ex hoc ſolo ſine dolo malo in poſſeßione te libertatis non eſſe.

Si bona fide per annos viginti ſine interpellatione ſeruus ſit moratus in libertate, liber efficitur. Salyc.

II. Iidem A A. & C C. Carcino.* *Carterio al. Galterio.

PReſtat firmam defenſionem libertatis ex iuſto initio longo tempore obtẽta poſſeßio. fauor enim libertati debitus, & ſalubris iampridem ratio ſuaſit, vt his qui bona fide in poſſeßione libertatis per viginti annorum ſpatium ſine interpellatione morati eſſent, præſcriptio aduerſus inquietudinem ſtatus eorum prodeſſe debeat, vt & liberi & ciues Romani fiant. Dat. Kalen. Iul. Antiochiæ, Conſtãtino IIII. *& Max.* II. C C. *Coſſ.*

Cont

Contra libertatem hominis non præſcribitur etiam ſexaginta annis. Salyc.

Exemplum ſacrarum literarũ CONSTANTINI & LICINII A A. ad Dionyſium vicariam præfecturam[a] agentem.

[a] vice prę fectorũ, legitur in meo manuſcript. Contius.

Sola temporis longinquitate, etiam ſi ſexaginta annorum curricula exceſſerit, libertatis iura minimè mutilari oportere, congruit æquitati. Dat. IIII. *Kalen. Maij, Voluſiano & Anniano Coſſ.*

DE PECVLIO EIVS QVI LIBERTATEM MERVIT.

TIT. XXIII.

Peculium ſi non ſit ademptum, ſequitur manumiſſum inter viuos, non in vltima voluntate. Salyc.

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS A A. Rufino.

Longè diuerſam cauſam eorum qui à ſuperſtitibus manumittũtur, item illorum quibus teſtamento libertas relinquitur, eſſe, diſsimulare non debueras: cum ſuperiore quidem caſu conceſſum tacitè peculium, ſi non adimatur: poſteriore verò, niſi ſpecialiter fuerit datum, penes ſucceſſores remanere, iuris ſit euidentiſsimi.

DE SENATVSCONSVLTO CLAVDIANO TOLLENDO.

TIT. XXIIII.

Mulier libera ſeruili amore capta, nec bona perdit, nec amoris feruore libera eſſe deſinit. Bald.

1. Imp. IVSTINIANVS A. Hermogeni magiſtro officiorum.

Cum in noſtris temporibus, in quibus multos labores pro libertate ſubiectorum ſuſtinuimus, ſatis eſſe impium credimus, quaſdam mulieres libertate ſua fraudari, & quod ab hoſtium ferocitate contra naturalem libertatem inductum eſt, hoc ad libidinem nequiſſimorum hominum inferri: Claudianum ſenatuſconſultum, & omnem eius obſeruationem circa denunciationes & iudicum ſententias conquieſcere in poſterum volumus: ne ea quæ libera conſtituta eſt, ſemel decepta, vel infelici cupidine capta, vel alio quocunque modo contra natalium ſuorum ingenuitatem deducatur in ſeruitutem, & ſit peſſimum dedecus cognationis ſuæ fulgori: vt quæ forſitan decoratos dignitatibus habeat cognatos, hæc in alienum cadat dominium, & dominum pertimeſcat forſitã cognatis ſuis inferiorem. Quod & in libertis obſeruari oportet. ſemel etenim libertate

bertate potitam, per tale dedecus in ſeruitutem deduci, religio temporum meorum nullo patitur modo. Sed ne ſerui vel adſcriptitij putent ſibi impunitum eſſe tale conamen (quod maximè in adſcriptitio adſerendum eſt,[a] ne liberarum mulierum nuptiis ab his excogitatis, paulatim huiuſmodi hominum conditio decreſcat) ſancimus, ſi quid tale fuerit vel à ſeruo vel ab adſcriptitio perpetratum, habere liberam poteſtatem dominum eius, ſiue per ſe, ſiue per præſidem prouinciæ talem ſeruum vel adſcriptitium caſtigatione competenti corrigere, & abſtrahere à muliere tali. Quod ſi neglexerit: ſciat in ſuum damnum huiuſmodi deſidiam reuerſuram.

[a] verẽdũ: vt l. vlt. j. de agric. & cẽſ. vbi repetũtur hæc verba.

DE NVDO[a] IVRE QVIRITIVM TOLLENDO.

TIT. XXV.

[a] al. nudo dominio ex iure Qui. toll.

Nudum nomen quod quis in ſeruis habebat, per hanc legem tollitur, & plenum dominium in ſeruis conceditur. Salyc.

1. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

Antiquæ ſubtilitatis ludibrium per hanc deciſionem expellentes, nullam eſſe differentiam patimur inter dominos, apud quos vel nudũ[a] ex iure Quiritium *nomen vel tantũ in bonis reperitur:* quia

[a] al. nudũ dominiũ ex iure Quiritiũ, vel.

quia nec huiuſmodi volumus eſſe diſtinctionẽ, nec ex iure Quiritium *nomen, quod nihil ab ænigmate diſcrepat, nec vnquam videtur, nec in rebus apparet, ſed vacuum eſt & ſuperfluum verbum, per quod animi iuuenũm qui ad primam legum veniunt audientiam, perterriti, ex primis eorum cunabulis inutiles legis antiquæ diſpoſitiones accipiunt: ſed ſit pleniſſimus & legitimus quiſque dominus, ſiue ſerui, ſiue aliarum rerum ad ſe pertinentium.*

DE VSVCAPIONE PRO EMPTORE, VEL TRANSACTIONE.

TIT. XXVI.

Traditio rei alienæ licet ex vẽditione furtum inducit, vſucapionem impedit, & dominij vindicationem non tollit. Saly.

I. Imp. ANTONINVS A. Flauiano.

MANCIPIA *tua ſi ab eis diſtracta ſunt qui ius vendendi nõ habuerunt, vindicare ea potes. Nec enim vſucapi ab emptoribus potuerunt, cũ illicita venditione furtũ contractũ ſit. Pri. Id. Aug. An.* A. IIII. *& Balbino Coſſ.*

Prohibitio alienationis per defunctum facta cum rationabili cauſa, impedit rei ſic prohibitæ vſucapionem. Salyc.

II. Imp. ALEXAN. A. Marcellino.* *Marcell.

S*I contra defuncti voluntatem ſeruos quos lo. propter perfectæ artis peritiam heredibus*

ſuis defunctus ſeruari teſtamento præcepit, tutores vendiderunt: vſucapi non potuerunt. Da. v. Non. Mart. Iuliano II. & Criſpino Coſſ.

Partus ancillæ furtiuæ apud bonæ fidei emptorem conceptus & editus, eſt vſucapibilis. Salyc.

III. Idem A. Nepotillæ.

SI matrem eius cuius nomine te quæſtionẽ pati dicis, bona fide emptam poſſidere cœpiſti: etiam ſi ipſa in cauſam furtiuam inciderit, tamen poſtea conceptum apud te partum vſucapere potuiſti.

Conſenſus domini, vel vſucapio ementis bona fide, præiudicat ei. Saly.

IIII. Idem A. Achilleo.

VEnditioni ancillæ ſi conſenſum dediſſe diuerſam partem probaueris: retractando contractum quem ipſa ratum habuit, non audietur. ſed & hac probatione ceſſante, ſi bona fide emptam ancillam à venditore bona fide diſtrahente, longi temporis ſpacio vſuceperis, intentio proprietatem vindicantis tenere non poteſt.

Malæ fidei poſſeſſor partem quam poſſidet, non præſcribit: bonæ fidei autem poſſeſſor præſcribit, niſi res eſſet vi poſſeſſa. Bald.

V. Imp. GORDIANVS A. Marino.* (*al. Maximo.)

SI partem poſſeſſionis malæ fidei poſſeſſor vendidit: id quidem quod ab ipſo tenetur, omnino cum fructibus recipi poteſt: portio autem quæ diſtracta eſt, ita demum rectè petitur

à poſſi

à poßidente, ſi ſciens alienam comparauit, vel bona fide emptor nondum impleuit vſucapionem. Violenter enim poſſeßione amiſſa, priuſquam in domini poteſtatem perueniat, vſucapio emptori (etſi bona fide mercatus eſt) non competit.

Vitium furti non purgatum, impedit rem vſucapi etiam ab emptore bonæ fidei. Salyc.

VI. Imp. PHILIPPVS A. cum Cælio* collocutus dixit.

*legendū, cum concilio.

C*Vm ſit probatum rem pignori fuiſſe obligatam, & poſtea à debitore diſtractam: palam eſt non potuiſſe eam quaſi furtiuam vſucapi. Sine die & Conſule.*

Vitium furtiuitatis officit poſſidenti, non ratione malæ fidei, ſed ratione vitij quod non eſt purgatum. Bald.

VII. Idem A. & c. Compedi.*

*Pecudio. al. Peculio. al. Pecudi.

S*Ciens ſeruum alienum contra domini voluntatem** venundans, furtum committit. quod rei vitium priuſquam ad dominum eius reuertatur poſſeßio, non permittit vſucapionem fieri, licet bona fide poßideatur.* Datum *V. Idus Februar.* CC. *Coſſ.*

*citra domini mandatum.

VIII. Idem A. & c. Seuero.

E*X cauſa tranſactionis habentes iuſtam cauſam poſſeßionis, vſucapere poſſunt.*

Emens à pupillo ſine tutore, non vſucapit rem. Salyc.

IX. Idem A. & c. Caio.

EVm qui à pupillo ſine tutoris auctoritate diſtrahente comparauit, nullum temporis longi ſpacium defendit. Sed ſi locupletior emptoris pecunia factus, poſt pubertatem occaſionem iuris ad iniquum trahat compendiū: doli mali ſubmouetur exceptione. cc. Conſſ.

DE VSVCAPIONE PRO DONATO.

TIT. XXVII.

Traditione & vſucapione pro donato dominium quæritur. Bald.

I. Imp. ALEXAND. A. Macedonio.

SIVE fuerit dominus qui tibi loca de quibus ſupplicaſti, donauit: ſiue à non domino bona fide donata ſuſcepiſti, eáque vſucepiſti: auferri tibi quod iure quæſitum eſt, non poteſt. P. v. Id. Mart.

Res affecta vitio furti, non vſucapitur titulo pro donato. Salyc.

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. A A. Capitonio.*

*Capitoni. *DOnantem ancillam alienam nihil domino deminuere, non eſt ambigui iuris: furtum etiam contrahere citra voluntatem domini contrectantem, vt eius rei nec vſucapio poſſit procedere.* S. v. Id. April. AA. Conſſ.

Ex donatione putatiua ſiue erronea non procedit vſucapio. Salyc.

Rhodiano. II. Iidem AA. & cc. Rhodano.

Irri

IRritam facere donationem perfectã nemini licet. Vtique hoc verum eſt, ſi error falſæ cauſæ ratione bonæ fidei non defenditur. quod & in dominio pro vſucapione quærẽdo ſeruatur.

DE VSVCAPIONE PRO DOTE.

TIT. XXVIII.

Res mobilis in dotem data, ſi vitium vſucapionem non impedit, vſucapitur. Bal.

I. Imp. ALEXAN. A. Taurino.

RES *mobiles in dotem datæ, quanuis alienæ, ſi ſine vitio tamen fuerint à bonæ fidei accipiente pro dote acceptæ,* * *vſucapiuntur.*

*al. fuerint bonæ fide acceptæ, pro dote vſucapiũtur.

DE VSVCAPIONE PRO HEREDE.

TIT. XXIX.

Sicut ſuus heres non vſucapi titulo pro herede: ita nec heres heredis etiam extraneus ex perſona defuncti. Bald.

I. Imp. ANTONINVS A. Theophilo.

CVM * *pro herede vſucapio locũ non habeat: intelligis, neq; matrem tuam cui heres extitiſti, neque te vſu mancipia ex ea cauſa capere poſſe.* PP. VII. *Kalend. Iul. Romæ Læto & Cereale Coſſ.*

*7. quib. ex cauſ. lõgi tẽp. præſc. l. pen.

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIA. AA. & cc. Maurinæ.[a]

NIhil pro herede poſſe vſucapi, ſuis heredibus exiſtentibus, magis[b] obtinuit.

III. Iidem AA. & cc. Diodoro.[c]

OPinione falſa mortis pro herede poſſeſſio rerum abſentis procedere non poteſt.

Vſucapio requirit titulum præcedentem. Bald.

IIII. Iidem AA. & cc. Serapioni.

VSucapio non præcedẽte vero titulo procedere non poteſt: nec prodeſſe neque tenenti, neque heredi eius poteſt: nec obtentu velut ex hereditate eſſet, quod alienum fuit, domini intentio vllo temporis longi ſpacio abſumitur. Datum VII. Kalend. Ian. cc. Coſſ.

[a] Marinæ.
[b] al. deeſt vox magis.
[c] Diocletiano.

COMMVNIA DE VSVCAPIONIBVS.

TIT. XXX.

Colonus corporaliter tenet: ſed non poſſidet ſibi, ſed domino: & ideo non præſcribit. Bal.

I. Imp. ALEXAND. A. Sauino.

QVI ex conducto poſſidet, quamuis corporaliter teneat, non tamen ſibi, ſed domino rei creditur poſſidere. neque enim colono vel conductori prædiorum longæ poſſeſſionis præſcriptio acquiritur. PP. VII. Kalend. April. Alexandro A. V. & Marcello Conſſ.

II. Idem A. Oneſimæ.

IAm pridem quidem mancipium de quo ſupplicas, comparaſſe te dicis. ſed ſi cogitaueris rem fiſci mei vſucapi non poſſe, reſpondere te actionibus fiſci mei intelligis: nec aliàs poſſe rei proprietatem obtinere, quàm ſi non ex ancilla fiſcali natum fuiſſe conſtiterit.

Mala fides auctoris nocet ſucceſſori ſingulari, volenti vti actione ſingulari. Bald.

III. Imp. PHILIPPVS A. & Cæſ. Pantino.[a]

[a] Pantherio.

SI mala fide ſeruum tuum ſciens Antiochus tenuit: intentionem tuam contra ſucceſſorem eius, licet bona fide poſſidet, propter initij vitium vſucapio non abſumpſit.

DE VSVCAPIONE transformanda, & de ſublata differentia rerum mancipi & nec mancipi.

TIT. XXXI.

Hodie res prouinciales & Italicæ quantum ad vſucapionem ſunt exæquatæ, & immobiles præſcribuntur vbique ſpacio longi temporis: mobiles verò ſpacio triennij continui, interuenientibus à principio bona fide & titulo. Saly.

I. Imp. IVSTIN. A. Ioanni P.P.

CVM *noſtri animi vigilantia* ex iure Quiritium *nomen & ſubſtãtiam ſuſtulerit, &* [a]*communes ex-*

[a] al. ſuſtulit vt communes.

ceptiones in omni loco valeant: decem vel viginti vel triginta annorum, vel ſi quæ ſunt aliæ maioris æui, continentes prolixitatem: *ſatis inutile* *eſt vſucapionem in Italicis quidẽ ſoli rebus admittere, in prouincialibus autem recludere. Sed & ſi quis res alienas, Italicas tamen, bona fide poſſidebat per biennium, miſeri rerum domini exludebantur: & nullus eis ad eas reſeruabatur regreſſus. quæ & neſciẽtibus dominis procedebant. quo nihil inhumanius erat, ſi homo abſens & neſciens tam anguſto tempore ſuis cadebat poſſeſſionibus. Ideo per præſentem legem & in Italicis ſoli rebus quæ immobiles ſunt, vel eſſe intelliguntur, ſicut annalem exceptionem, ita & vſucapionẽ transformandam eſſe cenſemus: vt tãtummodo &* *his decem vel viginti vel triginta annorũ & aliarum exceptionum tempora currant, huiuſmodi anguſtiis penitus ſemotis. Cum autem antiqui & in rebus mobilibus, vel ſe mouentibus, quæ fuerant alienatæ, vel quocũque modo (bona fide tamen) detentæ, vſucapionẽ extendebant non tantum in Italico ſolo nexu, ſed in omni orbe terrarum, & hanc annali tempore concludebant: & eam duximus eſſe corrigendam: vt ſi quis alienam rem mobilem ſeu ſe mouentem in quacunque terra, ſiue in Italica, ſiue prouinciali bona fide per continuum triennium detinuerit: is firmo iure eam*

poſſi

[Margin notes: *cũ ſatis. *inciuile. *& in his. rectè.]

poſſideat, quaſi per vſucapionem[a] *eam acquiſitam,* [*hoc*] *tantummodo obſeruando, vt in his omnibus caſibus ab initio eam bona fide capiat, ſecundum quod exigit longi tẽporis præſcriptio: & vt continuetur ei poſſeßio etiã anterioris iuſti poſſeſſoris, & cõnumeretur in decennium, vel viginti annorum ſpaciũ, vel tricennium. quod & in rebus mobilibus obſeruandum eſſe cenſemus, vt in omnibus iuſto titulo poſſeßionis anteceſſoris iuſta detentio quã in re habuit, non interrumpatur ex poſteriore forſitan alienæ rei ſcientia, licet ex titulo lucratiuo ea cœpta eſt. Ita etenim ampliatur quidem longi temporis materia, quæ ei ſubdita eſt: minuitur autem vſucapionum compendioſa dominis iactura, & eius iura nocentia:*[b] *cũ etiam res diuidi mancipi & nec mancipi ſanè antiquum eſt: & meritò antiquari oportet, vt ſit rebus & locis omnibus ſimilis ordo, inutilibus ambiguitatibus & differentiis ſublatis.* *Da.* XV. *Kalen. Nou. Conſtantinop. poſt conſulat. Lampadij & Oreſtis* VV. CC.

[a] ei quæſitam.

[b] cõfer' ſ. per traditioné. Inſti. de rer. diuiſ.

DE ACQVIRENDA ET retinenda poſſeſſione.

TIT. XXXII.

Per liberam perſonam ignoranti poſſeſſio acquiritur: ſed ſolum ſcienti vſucapiendi conditio. Bald.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. & cc. Attico.

PER *liberam perſonam ignoranti quoq; acquiri poſſeſſionem, & poſtquam ſcientia interuenerit, vſucapionis conditionem inchoari poſſe, tam ratione vtilitatis, quàm iuris prudentia receptum eſt.* P.P. VI. *Kalendas Decemb. Fuſco & Dextro Conſſ.*

Patientia obligati tradere, pro traditione habetur. Saly.

°al. Gauro. II. Imp. ALEXAN. A. Mauro.°

M*Inus inſtructus eſt, qui te ſolicitū reddidit quaſi in vacuam poſſeſſionem eius quod per procuratorem emiſti, non ſis inductus: cum ipſe proponas te diu in poſſeſſione [eius] fuiſſe, omniáque vt dominum geßiſſe. Licet enim inſtrumento non ſit comprehenſum, quòd tibi tradita ſit poſſeßio: ipſa tamen rei veritate id conſecutus es, ſi ſciente venditore in poſſeßione fuiſti.*

Sicut per tutorem quæritur poſſeſſio infanti, ita per traditionem ei factam. Sal.°

°Rufo. III. Imp. DECIVS A. Rufino.

D*Onatarum rerum à quacunq; perſona infanti vacua poſſeßio tradita, corpore quæritur. Quamuis enim ſint auctorum ſententiæ diſſentientes: tamen conſultius videtur interim (licet animi plenus nō fuiſſet adfectus) poſſeßionem per traditionem eſſe quæſitam: alioquin (ſicuti cōſultiſsimi viri Papiniani° reſpon-*

°l. j. §. adipiſcimur. ff. eo.

ſponſo continetur) nec quidem per tutorem poſſeßio infanti poterit acquiri. PP. V. *Kalend. Ap. Decio* A. V. *& Grato Conſſ.*

In acquiſitione poſſeſſionis requiritur animus & corpus: in retentione ſufficit ſolus animus. Bal.

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Nepotiano. [a]

LIcet poſſeßio nudo animo acquiri nō poſſit, tamē ſolo animo retineri poteſt. Si ergo prædiorum deſertam poſſeßionem non derelinquendi affectione tranſacto tempore non coluiſti, ſed metus neceßitate culturam eorum diſtuliſti: præiudicium tibi ex tranſmiſſi temporis iniuria generari non poteſt. PP. *Kalend. Auguſt. Ipſis* IIII. *&* III. AA. *Conſſ.*

[a] Nepotianæ.

V. Iidem AA. & cc. Mennoni.

CVm nemo cauſam ſibi poſſeßionis mutare poßit, proponáſq; colonum nulla extrinſecus accedente cauſa ex colendi occaſione ad iniquæ venditionis vitium [a] *eſſe prolapſum: præſes prouinciæ inquiſita fide veri, dominij tui ius conuelli non ſinet.*

[a] al. pretium.

Ingreſſus ſine cauſa agrum alienum, tenetur reſtituere illum non præſcriptum, cum omni ſua cauſa. Salyc.

VI. Iidem AA. & cc. Valerio.

SI nulla iuſta ex cauſa ingreſſum agrum tuum ſiue vineas, eū cuius meminiſti, præſes repererit, nec vlla præſcriptione tua interpellatur petitio: reſtituere tibi poſſeßionem

nem cum omni cauſa non dubitabit. S. *Idibus Aprilis* A A. *Coſſ.*

Ius vſucapiendi non tribuit improba poſſeſſio. Bald.

VII. Iidem A A. & cc. Aſyncrito.

IMproba poſſeſſio firmum titulum poſſidenti præſtare nullum poteſt. vnde ingredietem in vacuam poſſeſſionem alieni fundi non conſentiente domino, vel actore [a] *qui eius rei concedendæ poteſtatem habuit, cauſam iuſtam poſſeſſionis adipiſci non potuiſſe certum eſt.* PP. V. *Idus Decembris* A A. *Conſſ.*

[a] al. auctore.

Poſſeſſio & dominium quæri poteſt per procuratorem. Salyc.

VIII. Iidem AA. & cc. Cyrillo.

PEr procuratorem vtilitatis cauſa poſſeſſionem, etſi proprietas ab hac ſeparari non poßit, dominium etiam quæri placuit. PP. XVIII. *Kalend. Mart. Sirmij* cc. *Conſſ.*

Ingrediens poſſeſsionem rei emptæ ſine venditorum voluntate, non poſsidet iuſte, & ideo tenetur reſtituere. Saly.

IX. Iidem AA. & cc. Sergio.

NEc ex vera venditione poſſeßionē quam non fuerat emptor adeptus, improbè retinere poteſt: ac multo minus is qui adſeueratione falſa velut emptor cum ſine obligatione pignoris pecuniam mutuo dediſſet, fundum irrumpens alienum, retinendi iuſtam cauſam habet. PP. III. *Non. April. Sirmij,* cc. *Coſſ.*

Si

Si concurrat poſſeſſio naturalis & ciuilis ad vſucapionem, non tamen ſufficit ſi eſt ſolùm poſſeſſio ciuiliter interpellata. Bald.

x. Imp. CONSTANTINVS A. ad Maternum.

NEmo ambigit poſſeßionis duplicem eſſe rationem: aliam quæ iure cõſiſtit, aliam quæ corpore: vtranque autem ita demum eſſe legitimam, cum omnium aduerſariorum ſilentio & taciturnitate firmatur: interpellatione verò & controuerſia progreſſa, non poſſe eum intelligi poſſeſſorem, qui licet poſſeßionem corpore teneat, tamen ex interpoſita cõteſtatione, & cauſa in iudicium deducta, ſuper iure poſſeßionis vacillet ac dubitet. PP. XI. *Kal. Feb. Tribon. Voluſiano & Anniano Coſſ.*

Vitium reale in perſonam auctoris contractum, deſcendit in omnem ſucceſſorem. Bald.

XI. [a] Impp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Petronio vicario Hiſpaniarum.

VItia [b] *poſſeßionum à maioribus contracta perdurant, & ſucceſſorem auctoris ſui culpa comitatur.* Dat. v. [c] *Kal. Ian.* [d] *Ceſario & Attico Conſſ.*

Si poſſidens alteri poſſeſſionem deſerat, vel alij tradat, domino in poſſeſſione præiudicium non generat, & nihilo minus omnem iacturam ex hoc contingentem ei reſarcire tenetur. Salyc.

[a] Ex Cod. Theo. li. 4. ti. 20. l. 5.
[b] Hæc lex eſt pars poſtrema l. 2. ǰ. ſi per vim vel &c.
[c] 15
[d] Mediolani.

XII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

*EX libris Sabinianis quæſtionem in diuinas noſtri numinis aures relatã tollentes, definimus vt ſiue ſeruus, ſiue procurator, vel colonus, vel inquilinus, vel quiſpiam alius, per quem licentia eſt nobis poſſidere, corporalitar nactam poſſeſſionem cuiuſcumque rei dereliquerit, vel alij prodiderit, deſidia fortè vel dolo, vt locus aperiatur alij eandem poſſeſſionem detinere: nihil penitus domino præiudicij generetur, ne ex aliena malignitate alienum damnũ emergat, ſed & ipſe, ſi liberæ conditionis eſt, competentibus actionibus ſubiugetur: omni iactura ab eo reſtituenda domino rei, vel ei circa quem negligenter vel doloſe verſatus eſt. Sin autem necdum ſub manibus procuratoris vel coloni, vel inquilini, vel ſerui poſſeſſio facta eſt, ſed ipſe eam accipere deſidia vel dolo ſuperſedit: tunc & ipſe qui eum tranſmiſit, ex mala ſua electione præiudicium circa eam poſſeſſionem patiatur, ex memoratarum perſonarum vel machinatione vel negligentia accedens. Hoc etenim tantum ſancimus, vt dominus nullo modo aliquod * diſcrimen ſuſtineat ab his quos tranſmiſerit: non vt etiam lucrum ſibi per eos aliquod acquirat: cum & antiqua regula [iuris,] quæ definiuit deteriorem conditionem per ſeruum domino nullo modo fieri,*

* ſic in meis manuſc.

tunc

tunc locum habeat, cum dominus de damno periclitetur, non cum ſibi lucrum per ſeruũ acquiri deſiderat. Salua videlicet in hoc caſu domino rei, vel ei qui ad eam detinendam præfatas tranſmiſerit perſonas, aduerſus eas omni actione (ſiqua ex legibus ei cõpetit) ſeruata.[a]

[a] obſeruata.

DE PRÆSCRIPTIONE LONGI TEMPORIS[b] DEcem vel viginti annorum.

TIT. XXXIII.

[b] In Codice manu ſcripto, id eſt, decem, legebatur.

Ciuilis interruptio præſcriptionis non operatur, niſi contra eum contra quem interruptio facta eſt: & in hypothecaria non contrahitur vitium litigioſi. Bald.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Iuliano prefecto prætorio.

C*VM poſt motam & omiſſam queſtionem res ad noua dominia bona fide trãſierint, & exinde noui viginti anni interceſſerint ſine interpellatione: non eſt inquietãda quæ nũc poßidet perſona: quæ ſicut acceßione prioris domini non vtitur, qui eſt inquietatus: ita nec impedienda eſt quòd ei mota controuerſia ſit. Quòd ſi prior poſſeſſor inquietatus eſt: etſi poſtea per longum tẽpus ſine aliqua interpellatione in poſſeßione remanſit, tamen non poteſt vti longi temporis præſc*

præſcriptione. quod etiam in republica ſeruari oportet.

IN AVTHENTIC. *vt ſpon. lar. §. rurſus. colla. ix. conſtitu. ij.*

MAlæ fidei poſſeſſore alienãte, ceſſat longi tẽporis præſcriptio. ſi verus dominus ignoret ſuum ius, & alienationem factam. ſpectatur ergo triginta annorum defenſio. Si vero is qui putabat eaſdem res ſibi competere, hoc cognoſcens, intra decem annos inter præſentes, & viginti inter abſentes litem non fuerit conteſtatus: poſſeſſor præſcriptione munitus, firmiter eas habebit.

IN AVTHEN. *vt ſpon. larg. §. de præſcriptione. colla. ix. conſti. ij.*

* Hęc auth. locãda eſt vl. loco poſt l. vlt. j. e. vt in vet. li.

QVod ſi quis quibuſdam annis præſens ſit, quibuſdam abſens: adiiciũtur ei ſuper decennium tot anni, quot annis ex decennio fuit abſens.*

Præſcriptio ſortitur effectum re poſſeſſa bona fide cum titulo per longum tempus non interruptum. Bald.

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC.

LOngi temporis præſcriptio his qui bona fide acceptam poſſeſsionem, & continuatam, nec interruptam inquietudine litis tenuerunt, ſolet patrocinari. PP. V. *Kalend. Decemb. Maximo* II. *& Aquilino Conſſ.*

III. Iidem AA. & cc. Antonio.

Si

SI vineæ quas mater tua vitrico tuo in dotem dedit, tuæ proprietatis ſunt, nec vlla præſcriptio ex tranſacti temporis prolixitate adoleuit: præſes prouinciæ reſtitui tibi eas efficiet.

Sine titulo non procedit vſucapio longi temporis. Bal.

IIII. Iidem AA. & cc. Hermogeni.* *Hermodæ.

DIutina poſſeſsio tãtùm iure ſucceſsionis ſine iuſto titulo obtẽta, prodeſſe ad præſcriptionem hac ſola ratione nõ poteſt. PP. *Sirmij*, IIII. *Id. Ap.* AA. *Conſſ.*

Error domini præſtans patrocinium alteri in re propria, vel etiam affectus non tribuit poſſeſſori titulum. Bal.

V. Iidem AA. & cc. Soterico.

NEc petẽtem dominium ab eo cui petentis ſolus error cauſam poſſeſsionis ſine vero titulo præſtitit, ſilẽtij longi temporis præſcriptioné repelli, * *iuris euidentiſsimi eſt. S. Sirmij*, XI. *Kal. Maij* AA. *Coſſ.* *depelli.

Dolus dans cauſam contractui bonæ fidei, inualidat titulum ad præſcriptionem temporis longi. Salyc.

VI. Pars ex epiſtola* eorundem AA. & cc. ad Primoſum præſidem Syriæ. *al. pars epiſtolæ.

SI fraude et dolo (licet inter maiores vigintiquinque annis) facta venditio eſt, hanc confirmare non potuit conſequens tempus: cum longi temporis præſcriptio in malæ fidei cõtractibus locum non habeat.

Inſtrumentorum amiſſio vel ſubtractio, non præiudicat præſcriptione munito. Salyc.

VII. Iidem AA. & cc. Antheę.

L*Ongi temporis poſſeſſione munitis, inſtrumentorum amiſsio nihil iuris aufert: nec diuturnitate poſſeſsionis partam ſecuritatem, maleficium alterius turbare poteſt. Dat. prid. Kal. Ian. AA. Conſſ.*

Adoptio inualida, vel error iuris non eſt ſufficiens ad præſcriptionem longi temporis. Salyc.

VIII. Iidem AA. & cc. Celſo.

S*I is contra quē ſupplicas, matris tuæ quondam mancipia quaſi filius ex cauſa tantùm adoptionis defendit: affectio deſtinatæ ac illicitæ adoptionis ad horũ dominium ei quærendum ſola non ſufficit. quapropter mancipia petere non prohiberis, nullam timens temporis præſcriptionem: ſi hoc tantum initio præcedente, is cõtra quem ſupplicas, horum poſſeſsionem adeptus eſt.*

Exceptio præſcriptionis non poteſt opponi in initio, ſed probanda venit fundata intentione actoris. Bald.

IX. Iidem AA. & cc. Demoſtheni.

E*Mptor bona fide contra præſentē decennij præſcriptione [in°] cuius initio conteſtationem haberi ſufficit poſteaquam ſuam impleuerit intentionem petitor, adhibita probatione iuſtæ poſſeſsionis defenſus, abſolui rectè poſtulat.*

° in vet. deeſt in, recte.

Vſucap

Vſucapio longi temporis, litis conteſtatione interrumpitur. Bald.

X. Iidem AA. & cc. Rhegino.

Nec bona fide poſſeſſionem adeptis longi temporis præſcriptio poſt morā litis conteſtatæ completa proficit: cum poſt motam controuerſiam in præteritum æſtimetur. Dat. Id. Decemb. Cæſar. Conſſ.

XI. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

Super longi temporis præſcriptione, quæ ex decem vel viginti annis introducitur, perſpicuo iure ſancimus, vt ſiue ex donatione, ſiue ex alia lucratiua cauſa bona fide quis per decem vel viginti annos rē detinuiſſe probetur, adiecto ſcilicet tempore etiam prioris poſſeſſoris: memorata longi temporis exceptio ſine dubio ei competat, nec occaſione lucratiuæ cauſæ repellatur. Dat. Kal. Iun. Domino Iuſtiniano PP. A. Conſſ.

Præſcriptio longi temporis inter præſentes completur decennio, inter abſentes vicennio: & præſentes dicuntur quando vterque habet domicilium in eadem prouincia, licet non in eadem ciuitate. Sal.

XII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Cum in longi temporis præſcriptione tres emergebant veteribus ambiguitates: prima propter res, vbi poſitæ ſunt, ſecunda pro- Ex quinquaginta deciſio.

pter perſonas, ſiue vtriuſque, ſiue alterutrius præſentiam exigimus: & tertia, ſi in eadē prouincia, vel in eadem ciuitate debent eſſe perſonæ tam petentis, quàm poſſidētis, & res pro quibus certatur: omnes [eas] præſentis legis amplectimur definitione, vt nihil citra eam relinquatur. Sancimus itaque debere in huiuſmodi ſpecie vtriuſque perſonæ, tam petentis, quàm poſſidentis ſpectari domicilium: vt tam is qui dominij vel hypothecæ quæſtionem inducit, quàm is qui res poſſidet, domicilium habeat in vno loco, id eſt in vna prouincia. hoc etenim magis nobis eligendum videtur, vt nō in ciuitate cōcludatur domicilium, ſed magis prouincia. & ſi vterque domicilium in eadem habeat prouincia, cauſam inter præſentes eſſe videri, & decennij magis præſcriptione agentem excludi. De rebus autem de quibus dubitatio eſt, nulla erit differentia, ſiue in eadem prouincia ſint, ſiue in vicina, vel trans mare poſitæ, vel longo ſpacio ſeparatæ. Sin autem non in eadem prouincia vterq; domicilium habeat, ſed alter in alia, alius in altera: tunc vt inter abſentes cauſam diſceptari, & locum eſſe viginti annorum exceptioni. Nihil enim prohibet, ſiue in eadem prouincia res cōſtitutæ ſint, ſiue in alia, ſuper his controuerſiam in iudicio prouinciali moueri, & multo magis in hac florētiſſima ciuitate. Quid enim prodeſt in ipſa prouincia eſ-

ſe poſſeſſ

ſe poſſeſsionem, an in alia, cum ius vindicationis incorporale eſt, & vbicunque res poſitæ ſint, & dominium earum & vinculum ad dominum vel creditorem poßit reuerti? Ideo enim noſtri maiores ſubtiliſsimo animo, & diuino quodam motu ad actiones & earum iura peruenerunt, vt incorporales conſtitutæ poſſint vbicunque ius ſuum & effectum corporalem extendere. Sit igitur ſecundum hanc definitionem cauſa perfectißimè compoſita: & nemo poſthac dubitet, neque inter præſentes, neque inter abſentes, quid ſtatuendum ſit: vt bono initio poſſeſsionem tenentis, & vtriuſque partis domicilio requiſito, ſit expedita quæſtio pro rebus vbicunque poſitis: nulla ſcientia vel ignorantia expectanda, ne altera dubitationis inextricabilis oriatur occaſio. Eodem obſeruando & ſi res non ſoli ſint, ſed incorporales, quæ in iure conſiſtunt, veluti vſusfructus, & cæteræ ſeruitutes.*

*ex poſſeſſione.

IN QVIBVS CAVSIS CESSAT LONGI TEMPORIS præſcriptio.

TIT. XXXIIII.

Colonus ſubtrahendo inſtrumenta cõductionis, non per hoc mutat cauſam poſſidẽdi, & ideo non præſcribit. Bald.

1. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & cc. Marcellinæ.

SI is cui colendum fundum dediſti, poſt inſtrumenta quibus dominium ad te pertinere probari poſſet, per nouercam tuam ſubtraxit: hoc ſolo præſcriptione longi temporis defendi non poteſt.

II. Iidem A A. & C C. Dionyſio.

IN ſeruorum proprietatis negotio cum vſucapio locum habeat, ad quæſtionem longi temporis præſcriptionis ſuperfluo peruenitur.

Actio familiæ erciſcundæ, vel communi diuidundo, non tollitur tempore. Salyc.

III. Iidem A A. & C C. Apollinari.

VNus indiuiduum cõmune pro ſolido poſſidẽs, interuallo longi temporis, quo minus ſocius portionẽ vindicare, vel eũ communi diuidũdo iudicio prouocare poßit, non defenditur: cũ neq; familiæ erciſcundæ iudicium, neque cõmuni diuidũdo actio excludatur longi tẽporis præſcriptione. III. *K. Aprilis Sirmij*, CC. *Conſſ.*

Petitioni hereditatis non præſcribitur longo tempore, ſaluo niſi poſſeſſor cum titulo & bona fide dominium vſuceperit. Bald.

IIII. Iidem A A. & C C. Libroæ.*

* Halibechæ. al. Libræ.

HEreditatem quidem petentibus longi temporis præſcriptio nocere non poteſt: verũ his qui nec pro herede, nec pro poſſeſſore, ſed pro empto vel donato ſeu alio titulo res quæ ex hereditate * *ſunt, vel fuerũt, poßident, cum*

* hereditariæ.

ab

ab his ſucceßio vindicari non poßit, nihil hæc iuris definitio nocet. III. *Id Septemb.*

Sine titulo non procedit longi temporis præſcriptio: & pro expenſis iuſtis datur retentio. Salyc.

V. Iidem A A. & C C. Hoſimo.

SI puerum nō pro derelicto habitum, ſed ab hoſtibus vulneratum, ſumptibus tuis (ſicut adſeueras) liberū exiſtimans curaſti: longi temporis præſcriptione quo minus dominus eius offerens erogata rectè vindicet, defendi non potes.

QVIBVS NON OBIICITVR LONGI TEMporis præſcriptio.

TIT. XXXV.

Militi in expeditione exiſtenti, in effectu non currit præſcriptio. Salyc.

I. Imp. ALEXANDER A. Venuleio.[a]

T EMPVS *expeditionis aduerſus petitiones ſi quæ competiſſe iuſtè probari poſſunt, præſcriptionem non parit.* VI. *Non. Iul. Iuliano & Criſpo*[b] *Conſſ.*

[a] Veterano. In vet. Venulegio.

[b] al. Criſpino.

Fruſtra precibus impetratur, quod per reſtitutionem in integrum conceditur.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. A A. & C C. Aurelio Archiatro.

CVm per abſentiam tuam eos de quibus quereris, in res iuris tui irruiſſe adſeue-

res, téq; ob medendi curam à comitatu noſtro diſcedere nõ poſſe palam ſit: præfectus prætorio noſter accerſitis his quos cauſa contingit, inter vos cognoſcet. Non neceſſario autem petis ex longi temporis diuturnitate præſcriptionẽ tibi non opponi, quandò iuſtæ abſentiæ ratio, & neceſſitatis publicæ obſequium, ab huiuſmodi præiudicio te defendat. P P. X V. *Kalen. Mar. Nic. Max. V. & Aquil. Conſſ.*

Præſcriptio longi temporis non currit minori. Salyc.

III. Iidem A A. & C C. Numidio correctori Italiæ.

N*On eſt incognitum, id temporis quod in minore ætate tranſmiſſum eſt, lõgi tẽporis præſcriptioni nõ imputari. ea enim tũc currere incipit, quãdo ad maiorem ætatem dominus rei peruenerit.* P P. IIII. *Id. Septemb. Ipſis IIII. & III. A A. Conſſ.*

Abſenti reipublicæ cauſa, vel fortuitò, non obſtat præſcriptio. Salyc.

IIII. Iidem A A. & C C. Criſpino.*

* Criſpinio. ver.

S*I poſſeſſio inconcuſſa ſine cõtrouerſia perſeuerauit: firmitatem ſuam teneat obiecta præſcriptio, quam contra abſentes vel reipublicæ cauſa vel maxime fortuito caſu, nequaquam valere decernimus.* P P. VI. *Kal. Mar. Anibaliano & Aſclepiodoto Conſſ.*

Perſonales actiones regulariter non tolluntur longi temporis præſcriptione. Salyc.

V. Iidem A A. & C C. Ianuario.

Neque

NEque mutui, neq; commodati, aut depoſiti, ſeu legati, vel fideicōmiſſi, vel tutelæ, ſeu alij cuilibet perſonali actioni longi temporis præſcriptionem obijci poſſe, certi iuris eſt. S. Kalen. Feb. AA. *Conſſ.*

Reuerſus de captiuitate, rem non præſcriptam vindicat actione directa: præſcriptam vero, vtili reſciſſoria reſtitutione præhabita. Salyc.

VI. Iidem AA. & cc. Dulcio.* *al. Deleo.

AB hoſtibus captus, ac poſtliminio reuerſus, actione in rem directa, vel qualibet alia dominium vindicando, temporis aduerſarij poſſeſſionem fruſtra times: cum aduerſus eos qui reſtitutionis auxilio quacumque ratione iuuantur, huiuſmodi factum non opituletur.

Præſcriptio longi temporis contra præſentem, finitur annis decem: contra abſentem, annis viginti.

VII. Iidem AA. & cc. Caſſandro.

PRæſcriptione bona fide poſſidentes aduerſus præſentes annorum decem, abſentes autem viginti muniūtur. quod * *ſi ex alicuius perſona de petitorum parte reſtitutionis prætendatur auxilium: deducto eo, quo ſi quid fuerit geſtum, ſuccurri ſolet, reſiduum computari, rationis eſt.* * quod tempus.

Militibus in expeditione degentibus aduerſus præſcriptionem contra eos inchoatam ſuccurritur, nō delicatis in domo ſua manentibus. Bald.

VIII. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

[a] Pars l. vlti. ſ. de teſtit. mil.

SAncimus [a] his ſolis militibus qui expeditionibus occupati ſunt, ea tantummodo tempora quæ in eadẽ expeditione percurrũt, in exceptionibus declinandis opitulari, illis temporibus per quæ citra expeditionum neceſſitatem in aliis locis vel in ſuis ædibus [b] degunt, minime eos ad vindicãdum hoc priuilegiũ adiuuantibus. Dat. Kal. April. Cõſt. Decio Coſ.

[b] ſedibus, ex Theophi. Inſti. de milit. teſt.

SI ADVERSVS CREDITOREM PRAESCRIPTIO OPPONATVR.

TIT. XXXVI.

Extraneus pignorum poſſeſſor titulo & bona fide præſcribit hypothecariæ actioni ſpacio temporis longi, perſonali contra debitorem ſalua manente. Salyc.

I. Imp. GORDIANVS A. Veneriæ. [c]

[c] Valeriæ.

DIVTVRNVM *ſilentiũ longi temporis præſcriptione corroboratum, creditoribus pignus perſequentibus inefficacem actionem conſtituit: præterquam ſi debitores, vel qui in eorum iura ſucceſſerũt, obligatæ rei poſſeſſioni incumbant. Vbi autem creditori à poſſeſſore longi temporis præſcriptio obijcitur, perſonalis actio aduerſus debitorem ſalua ei competit.*

Actio

Actio perſonalis contra ſolum obligatum dirigitur,& eius heredes: hypothecaria contra poſſeſſorem, qui longo tempore aduerſus creditorem præſcribit. Bald.

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. A A. [& cc:] Marcellæ.

SI debitori heres non extitiſti, ſed iuſta viginti annorum poſſeßione collata in te donatio corroborata eſt: neq; perſonali actione, quia debitori nō ſucceßiſti, conueniri te iuris ratio permittit: neque data pignori prædia poſt interuallum lōgi temporis tibi auferenda ſunt: quandò etiam præſentibus creditoribus decem annorum præſcriptionem opponi poſſe, tam reſcriptis noſtris, quàm priorum princi-pum ſtatutis probatum ſit.

DE QVADRIENNII PRAESCRIPTIONE.

TIT. XXXVII.

Contra fiſcum præſcribitur quadriennio continuo. Bald.

I. Imp. CONSTANTINVS A. ad Orphitum P. V.

NOTVM *eſt, à fiſco quæſtionem poſt quadriennium [continuum] ſuper bonis vacantibus inchoandam non eſſe. Additum eſt & eos qui noſtra largitate nitūtur, nulla inquietudine laceſſendos: nec his à fiſco noſtro controuerſiam commouendam,*

qui

qui quoquo modo aut titulo eaſdem res poſſederint.

Qui rem alienam emit à fiſco illam vendente vt propriam, vel qui eam conſecutus eſt à principe vt fiſcalem, non poteſt à dominis, nec ab aliis ius in re prætendentibus inquietari. Salyc.

II. Imp. ZENO A. Aeneæ comiti rerum priuatarum.

OMnes qui quaſcunque res mobiles, vel immobiles, ſeu ſe mouentes, vel in actionibus, aut quocunq; iure conſtitutas, à ſacratiſſimo ærario comparauerint: eos quin etiam quibuſcunque res mobiles, ſeu immobiles, ſeu ſe mouentes, aut in actionibus, vel quocunque iure conſtitutæ, munificētiæ principalis nomine datæ fuerint: omnibus pariter priuilegiis quæ ex diuinis ſanctionibus inclytæ recordationis Leonis & noſtræ pietatis ſuper certis patrimoniis antea emptores conſecuti ſunt, perpotiri ſancimus: & ita cunctos huiuſmodi beneficiis ſeu priuilegiis perfrui, tanquam ſi ſuper ſingulis ſubſtātiis ſeu patrimoniis etiā nūc vel poſtēa data fuiſſet huiuſmodi diſpoſitio: nec poſſe contra emptores prædictarum rerū factos iam, vel futuros, vel contra eos quibus ſuper huiuſmodi rebus largitas noſtra delata eſt vel fuerit, aliquas actiones in rem dominij vel hypothecæ gratia, vel in perſonam ciuiles, ſeu prætorias

toriaſ, vel ex legibus ſeu ſacratiſſimis conſtitutionibus deſcendentes, vel quaſlibet alias (licet nominatim præſenti ſanctione nō ſint comprehenſæ) moueri: data volentibus licentia intra quadriennium contra ſacratiſſimum ærarium ſi quas ſibi competere actiones exiſtimant, exercere: ita tamen, vt poſt elapſum quadriennium, nec ſacratiſſimum fiſcum licere ſibimet quibuſlibet actionibus pulſare cognoſcant.

Si officialis fiſci vendens confiteatur ſibi precium eſſe numeratum, perpetuo eſt ſecurus emptor.

1 ¶ *Ad hæc, fiſcalium rerum emptoribus cum ratione iuſtitiæ conſulentes, iubemus quoties competens ſcrinium geſtis interuenientibus, diſtractarum rerum precia ſeſe depoſuerit ſuſcepiſſe: minime poſt huiuſmodi ſolutæ pecuniæ depoſitionem emptores quaſi non numeratis pecuniis moleſtari, vel neceſſitatem iiſdem emptoribus imponi (licet non ſolennem conſecuti fuerint ſecuritatem) ſoluta fuiſſe precia probare. Sed cum ſit in arbitrio precia ſuſcipientis, minime deponere, ſeſe, quod non acceperit, ſuſcepiſſe: ita conuenit nec emptores pleniſſimam ex huiuſmodi depoſitione ſuper precij ſolutione ſecuritatem conſecutos, vllum (ſicut dictum eſt) vlterius probationis grauamen penitus formidare.*

Fiſcus

Fiſcus vel procurator Cæſaris non teneatur de euictione promittere. Salyc.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Floro comiti rerum priuatarum, & curatori dominicæ domus, & Petro viro illuſtri curatori diuinæ domus ſereniſſimę Auguſtæ, & Macedonio viro illuſtri curatori & ipſi dominicæ domus [ſereniſſimæ Auguſtæ.] *

* Incluſa deſunt in vet. Contius.

Bene à Zenone diuæ memoriæ fiſcalibus alienationibus proſpectum eſt, ne homines qui ex noſtro ærario donationis vel emptionis vel cuiuſlibet alienationis titulo quicquam accipiunt, ſi quid circa contractum contrarium emerſerit vel euictionis vel alterius inquietudinis gratia, ad dominium vel hypothecam reſpiciens, aliquod ſuſtineăt detrimentum: ſed aduerſus emptores quidem, vel donationem accipientes, vel per alios titulos alienationis quicquam detinentes, minime quæcunque actiones moueantur, ſed tantummodo contra ærarium vſque ad quadriennium tantum: quo tranſlapſo neque aduerſus fiſcum aliqua remaneat actio. Sed ſcimus hoc quidem in fiſcalibus alienationibus gnauiter obſeruari: ſed non ſimili modo rem fuiſſe obſeruatam circa eas res quæ à ſacratiſſimis imperatoribus, non à fiſcalibus rebus, ſed ex priuata eorum ſubſtantia procedunt. quod ſatis irrationabile eſt. Quæ enim differentia introducitur, cũ omnia*

* nouiter. al. gnariter. al. vtrumque deeſt.

principis eſſe intelligantur ſiue ex ſua ſubſtantia, ſiue ex fiſcali fuerit aliquid alienatū? Eodémque modo & ſi à sereniſſima Augusta [a] *aliquid alienetur, quare nō eadem vtatur prærogatiua: ſed curatores noſtri, per quos ſolemus ſubſtantiam noſtram gubernare, neceſſe habeant in venditionibus rerum, & euictionē, & alia quæ ſunt priuatæ vtilitatis pacta, emptionalibus inſtrumentis addere, vel quaſdam tales obligationes in alienationum inſtrumentis agnoſcere, vel in permutationibus vel in tranſactionibus, ſi & hoc fuerit celebratum? hoc enim eſt eorum qui nec maieſtatem imperialem agnoſcūt, nec quantū inter priuatā fortunam & regale culmen mediū eſt, & qui noſtros curatores per quos res diuinarū domuum aguntur, aliquibus iniuriis vel damnis afficere conātur. Quæ omnia reſecantes, per hāc generalem & in perpetuum valituram legem ſancimus omnes alienationes de aula procedentes, ſiue à noſtra clemētia, ſiue à sereniſſima Augusta coniuge noſtra, ſiue ab his qui poſtea digni fuerint nomine imperiali, ſiue iam alienatum quiddam eſt, ſiue poſtea fuerit: ſine omni inquietudine permanere, ſiue res eis per noſmetipſos, ſiue per procuratores (ex epiſtalmate tamen noſtro) fuerint adſignatæ. Et nemo audeat eos qui res accipiunt per quemcunq; titulum alienationis, ſiue mobiles, ſiue immobiles,*

[a] Theodora.

les, ſeu ſe mouentes, vel iura incorporalia vel
* iniuriis. *panes ciuiles, iudiciis* * *adſicere, vel ſperare aliquam contra eos eſſe ſibi viam apertam, ſed*
* excludatur. *omnis aditus præcludatur,* * *omnis motus & ſpes huius petulantiæ. Sed aduerſus domos noſtras habeant intra quadriennium tantùm ſecundum imitationem fiſci, quas exiſtimant poſſe ſibi competere actiones in rem, vel hypothecariam: vt ex noſtra iuſsione cauſa moueatur, & competentem mereatur effectũ. Quòd ſi quadriennium fuerit emenſum: nec aduerſus domum noſtram habeat quis quamcunque actionem. Quia igitur multa ſcimus tam noſmetipſos, quàm ſereniſsimam Auguſtam coniugem noſtram variis perſonis iam donaſſe, & vendidiſſe, & per alios titulos adſignaſſe, & maxime ſacroſanctis eccleſiis, & xenonibus & ptochotrophiis, & epiſcopis, & monachis, & aliis innumerabilibus perſonis, & eandem liberalitatem ex noſtra ſubſtantia ſiue ſereniſsimæ coniugis noſtræ eſſe confectam: ſancimus etiam eos firmo iure habere quod conſecuti ſunt: ita vt contra illos quidem nulla moueatur actio: intra quadriennium autem ex præſenti die numerandum pateat omnibus aditus contra noſtras diuinas domos ſuas actiones ſuper eiſdem rebus mouere: ſciturus quòd præfato quadriennio finito, neque aduerſus domos noſtras aliquis eis reſeruetur regreſſus.*

Cum

Cum enim multa priuilegia auguſta fortuna meruit, & in donationibus ſine inſinuatione geſtorũ omnem firmitatem habentibus, & ſuper rebus quas pro tempore ſereniſſimus princeps diuinæ Auguſtæ conſtante matrimonio donauerit, vel ipſe à ſereniſſima Auguſta per donationis titulũ conſequatur, vt maneat ilico donatio plena, nullo alio confirmationis ª *tempore* ª *expectando: ita & hoc videatur imperiale eſſe priuilegium. Qui enim ſuis conſiliis ſuiſque laboribus pro toto orbe terrarum die noctúque laborant, quare non habeant dignam ſua prærogatiua fortunã?* ª *Quæ ergo pro Auguſto honore, & cautela res accipientium, noſtra ſtatuit æternitas, hæc tam ſublimitas tua quàm cæteri omnes iudices noſtri obſeruare feſtinent, ex eo tempore valitura, quo nutu diuino imperiales ſuſcepimus infulas. Datum* V. *Kalend. Dec. Conſtantinop. poſt Conſulatum Lampadij & Oreſtis* VV.CC.

ª affirmationis. ª tenore.

ª dignam ſua prerogatiuam fortuna.

NE REI DOMINICAE VEL templorum vindicatio, temporis præſcriptione ª ſubmoueatur.

ª al. exceptione.

TITVL. XXXVIII.

Serui, liberti, vel coloni principis, & eorum ſoboles indebitè ad aliquam dignitatem obrepentes, ad ſtatum priſtinum debent retrahi omni præſcriptione remota. Salÿ.

I. Impp. VALENS & VALENTIN. AA. ad Probum præfectum prætorio Galliæ.[a]

*Galliarũ Contius.

SAEPENVMERO *præceptum eſt, vt ſerui atque liberti, colonique præterea rei noſtræ, necnon etiam eorum ſoboles, ac nepotes, quicunque de noſtris poſſeſsionibus receſsiſſent, ac ſe ad diuerſa militiæ genera contuliſſent: cingulo in quod obrepſerant fraudulẽter, exuti, ſi ad aliquas fortaſſe tranſcenderint dignitates, omni temporis definitione ſubmota, noſtro patrimonio reddantur.*

Res emphyteuticariæ Cæſaris, reipublicæ, vel templorum, nullo titulo oneroſo vel lucratiuo alienari poſſunt vt præſcribantur. Bald.

II. Imppp. VALEN. THEOD. & ARCAD. AAA. Dextro Comiti rerum priuatarum.

V*Niuerſas terras quæ à colonis ſiue emphyteuticariis dominici iuris, reipublicæ, vel iuris ſacrorum templorum, in qualibet prouincia venditæ vel vllo alio pacto alienatæ ſunt, ab his qui perperam atque contra leges eas detinent, nulla longi temporis præſcriptione officiente iubemus reſtitui: ita vt nec precium quidem iniquis comparatoribus repoſcere liceat. Dat. v. Nonas Iul. Conſtantinop. Valentin.* A. IIII. *& Eutropio Conſſ.*

De

Deminutio cenſus ſolitiad modum conſuetum reducitur, reſcripto obtento illicito non obſtante. Iaco. But.

III. * Impp. ARCAD. & HONOR. AA. ad Paulinum * com. dominicæ rei. *

SI qua[vnquam] loca ad ſacrum dominium pertinentia cuiuſlibet temeritas occupauerit: ſecundum veteris cenſus fidem in ſua iura retrahantur. Reſcripta igitur obreptionibus impetrata, cum præſcriptione longi temporis, & noui cenſus præiudicio ſubmouebit auctoritas tua: atque ita omnia ſuo corpori, quæ ſunt auulſa, reſtituet. neque enim incubatio diuturna, aut nouella profeſſio, proprietatis noſtræ priuilegium abolere poterit. Datum V. Kalendas Aprilis Arcadio V. & Honor. III. AA. Coſſ.

*Ex C. T. li. 10. tit. 1. l. 15. *Paulũ C. Th. & in manuſ. & eſt pars l. vltim ʒ. de fun rei Tamiacæ. *al. domerũ. quod videtur rectius.

DE PRAESCRIPTIONE XXX. vel XL. annorum.

TIT. XXXIX.

Fundus ob tributa non ſoluta venditus, ſi in venditione non fuerint ſeruata, vel non interuenerint à iure requiſita, vindicatur, niſi triginta annis ſit præſcriptus. Sal.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. Arianæ.

CVM adſeueres te abſente eos qui oculos prædiis tuis impoſuerant, operam dediſſe, vt annonariæ collatio-

nis prætextu, vili precio ab officio præſidali prædia tua diſtraherentur: ſi legitimi temporis ſpacium ex venditionis die fluxit: qui prouinciam regit, inter vos cognoſcet, & quod publico iure præſcriptum eſt, ſtatuet. Sin autem nondum ex die publicæ venditionis legitimum tempus tranſmiſſum ſit: iudex examinatis allegationibus tuis, quod rei qualitas dictauerit, ſequetur: non ignarus ſi iniuſtam eſſe emptionem perſpexerit, precium quod pro vitioſo contractu datum eſt, ſecundum principalium ſtatutorum tenorem malæ fidei emptoribus reſtitui non oportere.

•al. p.v.

11. Impp. VALENS & VALENT. AA. ad Voluſianum P. P.•

MAlè agitur cum dominis prædiorum, ſi tanta precario poßidentibus prærogatiua defertur, vt eos poſt quadraginta annorum ſpacia qualibet ratione decurſa inquietare non liceat: cum lex Conſtantiniana iubeat ab his poſſeſſoribus initium non requiri, qui ſibi potius quàm alteri poſſederunt. Eos autem poſſeſſores non conuenit appellari, qui ita tenent vt ob hoc ipſum ſolitam debeant præſtare mercedem. Nemo igitur qui ad poſſeßionem conductor• accedit, diu alienas res tenendo, ius ſibi proprietatis vſurpet: ne cogantur domini aut amittere quæ locauerunt,

•al. vt conductor.

aut

aut conductores vtiles ſibi fortaſsis excludere: aut annis omnibus ſuper dominio ſuo publicè proteſtari. Dat. VIII. *Kalend. Auguſt. Valenti. & Valent.* AA. *Coſſ.*

Omnes actiones quę minori tempore non ſunt limitatæ, triginta annorum prę-ſcriptione tolluntur. Saly.

III. Impp. HONOR.* & THEODO. AA. Aſclepiodoto P. P. *Reſtitue da eſt hęc inſcriptio vt in C. T. li. 4. tit. 12. l. 1. Imp. Theod. A. Aſclepiodoto P. P. Cont.

*Sicut in rem ſpeciales, ita de vniuerſitate, ac perſonales actiones vltra triginta annorum ſpacium minimè protendantur: ſed ſi qua res, vel ius aliquod poſtuletur, vel perſona qualicunque actione vel perſecutione pulſetur: nihilominus erit agenti triginta annorum præſcriptio metuenda. Eodem etiam iure in eius perſona valente, qui pignus vel hypothecam non à ſuo debitore, ſed ab alio per longum tempus poſsidente nititur vindicare.** *Quæ ergo antea non motæ ſunt actiones, triginta annorum iugi ſilentio, ex quo iure competere cœperunt, viuendi** *vlterius non habeant facultatē: nec ſufficiat precibus oblatis ſpeciale quoddam (licet per annotationem) promeruiſſe reſponſum, vel etiam in iudiciis allegaſſe: niſi allegato ſacro reſcripto, aut in iudicio poſtulatione depoſita, fuerit ſubſecuta per executorem conuentio: non ſexus fragilitate, non abſentia, non militia contra hanc legem defenden-*

*additur in C. Th. Nam petitio finium regũdorũ in eo ſcilicet quo nunc eſt iure durabit. Cont.

*al. mouēdi.

da, ſed pupillari ætate duntaxat (quamuis[b] ſub tutoris defenſione cõſiſtat) huic eximenda ſanctioni. Nam cum ad eos annos peruenerint, qui ad ſolicitudinem pertinent curatoris, neceſſariò eis ſimiliter vt aliis annorum triginta interualla ſeruanda ſunt. Hæ autem actiones annis triginta continuis extinguantur, quæ perpetuæ videbantur, non illæ quæ antiquis temporibus limitabantur. Poſt hanc verò temporis definitionem nulli mouendi vlterius facultatem patere cenſemus, etiam ſi ſe legis ignorantia excuſare tentauerit. Datum VIII. *Kalendas Decembris Conſtantinop. Victore & Symmacho[c] Coſſ.*

[b] In Codi. Theodo. quandiu.

[c] Sic in C. T. ſed nõ reperiuntur hi ſimul cõſules fuiſſe. Itaque videtur legendũ, Victore et Caſtino. vt hæc lex ſit Theodoſij Iunioris. quod malo. aut ſecũdum alios Tatiano et Symmacho, vt ſit Theodoſij Magni. quod nõ probo.

Omnes actiones, etiamſi ius publicum concernant, quæ triginta annis vel paucioribus non tolluntur, quadraginta annis excluduntur Saly.

IIII. Imp. ANASTASIVS A. Matroniano P. P.

Omnes nocendi quibuſlibet modis artes omnibus amputantes, cunctas quidem temporales exceptiones quæ ex vetere iure, vel ex principalibus decretis deſcendunt, tanquam ſi per hanc legem ſpecialiter ac nominatim fuiſſent enumeratæ, cum ſuo robore durare, & ſuum cunctis quibus competunt, vel in poſterum competere valuerint, pro ſuo videlicet tenore præſidium in perpetuum deferre decernimus.

nimus. Quicquid autem præteritarum præſcriptionum vel verbis vel ſenſibus minus continetur, implentes, per hanc in perpetuum valituram legem ſancimus, vt ſi quis contractus, ſi qua ſit actio quæ cum non eſſet expreſſim ſupradictis temporalibus præſcriptionibus concepta, quorundam tamen vel fortuita vel excogitata interpretatione ſæpe dictarum exceptionum laqueos euadere poſſe videatur: huic ſaluberrimæ noſtræ ſanctioni ſuccumbat, & quadraginta annorum curriculis proculdubio ſopiatur, nullúmque ius priuatum vel publicum in quacunque cauſa, vel quacunque perſona, quod prædictorũ quadraginta annorum extinctum eſt iugi ſilentio, moueatur: ſed quicunque ſuper quolibet iure quod per memoratum tempus inconcuſſum, & ſine vlla re ipſa illata iudiciaria contentione poſſedit, ſupérque ſua conditione, qua per idem tempus abſque vlla iudiciali ſententia ſimili munitione potitus eſt, ſit liber, & præſentis ſaluberrimæ legis pleniſſima munitione ſecurus. Dat. IIII. Kalend. Conſtant. Olyb. v. c. Coſ.*

Præſcriptio xl. annorum non prodeſt curialibus, quo minus ad curiam retrahantur. Saly.

V. Idem A. ad Thomam[a] præfectum prætorio per Illyricum.

[a] Thomaſium. vet. Contius.

P*Ræſcriptionem quadraginta annorum ab his qui ad curialem conditionem vocãtur,*

opponi non patimur, ſed genitalem ſtatū ſemper eos agnoſcere compelli ſancimus. Sacra etenim noſtræ pietatis lex de aliis loquitur conditionibus, nec anterioribus conſtitutionibus per eandem nouellam legem derogatur, quæ manifeſtiſſimè curiales & liberos eorum, exploſis temporalibus præſcriptionibus, patriis ſuis reddi præcipiunt.

Prædium tributarium poteſt præſcribi quo ad dominium, ſed non quo ad canonem debitum ex eo perſoluendum. Sal.

[a]In vet. Leontio. rectè. Cō.

VI. Idem A. Leoni[a] P. P.

Comperit noſtra ſerenitas quoſdam ſacratiſſimam noſtræ pietatis conſtitutionem quæ de annorum quadraginta loquitur præſcriptione, ad præiudicium etiam publicarum functionum ſolutionis trahere conari, & ſi quid per tanti vel amplioris temporis lapſum minimè, vel minus quàm oportuerat, tributorum nomine ſolutum eſt, non poſſe requiri, ſeu profligari contendere: cum huiuſmodi conamen manifeſtiſſimè ſenſui propoſitóque noſtræ legis obuiare noſcatur: ideóque iubemus eos qui rem aliquam per continuum annorum quadraginta curriculum ſine quadam legitima interpellatione poſſederint, de poſſeſſione quidem rei ſeu dominio nequaquam remoueri: functiones autem, ſeu ciuilem ca-

nonem, vel aliam quampiam publicam collationem eis impoſitam dependere compelli, nec huic parti cuiuſcunque temporis præſcriptionem oppoſitam admitti.

Actioni hypothecariæ ab extraneo poſſeſſore triginta annis pręſcribitur. Barto.

VII. Imp. IVSTINVS A. Archelao præfecto prætorio.

Cum notiſſimi iuris ſit, actionem hypothecariam in extraneos quidem ſuppoſitæ rei detentatores annorum triginta finiri ſpaciis, ſi non interruptum erit ſilentium, vt lege cautum eſt, id eſt etiam per ſolam conuentionem, aut ſi ætas impubes excipienda monſtretur, in ipſos verò debitores, aut heredes eorum primos vel vlteriores nullis expirare luſtrorum curſibus: noſtræ prouiſionis eſſe perſpeximus hoc quoque emẽdare, ne poſſeſſores eiuſmodi propè immortali timore teneãtur.* *proſpexi mus.

1 ¶ *Quamobrem iubemus hypothecarum** perſecutionem quæ rerum mouetur gratia vel apud debitores conſiſtentium, vel apud debitorum heredes, non vltra quadraginta annos ex quo competere cœpit, prorogari, niſi conuentio, aut ætas (ſicut dictum eſt) interceſſerit: vt diuerſitas vtriuſque rerum perſecutionis quæ in debitorem, aut heredes eius, quæq; mouetur in extraneos, in ſolo ſit annorum nu-* **hypothecariam.

mero: verùm in aliis omnibus ambæ ſimiles ſint: in actione ſcilicet perſonali his cuſtodiendis, quæ priſca conſtitutionum ſanxit iuſtitia.

Creditor ſecundus præſcribit hypothecariæ actioni contra primũ, ſi debitor cuius perſonam ſecundus repræſentat, tanto tempore vixit: aliàs præſcribit triginta annis, non computato tempore ſui auctoris. Sal.

¶ *Sed cùm illud etiam in forenſibus controuerſiis ventilabatur, an creditor anteriora iura prætendens poteſt poſteriorem creditorem hypothecam tenentem etiam vltra triginta annos inquietare, vtpote imaginem debitoris obtinentem, eíque poſsidentem: neceſſarium duximus & hoc dirimere. Et ſancimus, donec communis debitor viuit, non poſſe creditori anteriori triginta annorum exceptionem opponi, ſed locum eſſe quadraginta annorum præſcriptioni: quia dum ille viuit: merito anterior creditor confidit, vtpote apud debitorem eius poſſeſsione per poſteriorem creditorem conſtituta. Ex quo autem in fata ſua debitor deceſſerit, ex eo quaſi ſuo nomine poſsidentem poſteriorem creditorem meritò poſſe triginta annorum opponere præſcriptionem: & ſecundum hanc diſtinctionem computationem temporum adhibẽdam, vt ex perſona quidem ſua poſterior creditor triginta annos, per quos ipſe poſt mortem debitoris poſſedit, opponat.* 2

Sin

Sin autem coniungere voluerit ſuæ poſſeſſioni quam poſt mortem debitoris habuit, etiam tempus quo viuente debitore vel ipſe creditor, vel communis debitor detinuit : tunc quadraginta annorum exceptionis iura tractari, & quantum deeſt ad quadraginta annorum poſſeſſionem, per quam & ipſe debitor creditorem repellere poterat, hoc ſo poſſediſſe oſtendat.

In præſcriptione iuris offerendi, opponenda per poſſeſſorem primum creditorem ſecundo creditori, ſeruatur tempus dictum in §. præcedenti. Saly.

3 ¶ *Eodem iure pro temporum computatione obſeruando & ſi poſterior creditor anteriori creditori offerre debitum paratus eſt, & is creditor longæuam poſſeſſionis præſcriptionem ei opponere conatur.*

In obligationibus conditionalibus, vel in diem, incipit currere præſcriptio in diei vel conditionis euentum tam in perſonalibus quàm in hypothecariis actionibus. Saly.

4 ¶ *Illud autem plus quàm manifeſtum eſt, quòd in omnibus contractibus in quibus ſub aliqua conditione vel ſub die certa vel incerta ſtipulationes & promiſſiones vel pacta ponuntur, poſt conditionis exitũ vel poſt inſtitutæ diei certæ vel incertæ lapſum, præſcriptiones triginta vel quadraginta annorũ, quæ perſona*

ſonalibus vel hypothecariis actionibus opponuntur, initium accipiunt. Vnde euenit, vt in matrimoniis, in quibus redhibitio dotis, vel ante nuptias donationis in diem incertam mortis vel repudij differri ſolet, poſt coniugij diſſolutionem earundem curricula præſcriptionum perſonalibus itidem actionibus vel hypothecariis opponendarum initium accipiant.

Per poſſeſſionem rei obligatæ, & per ſecundã cautionem, & debiti agnitionem, fit interruptio præſcriptionis. Bald.

¶ Immo & illud procul dubio eſt, quod ſi 5
quis eorum quibus aliquid debetur, res ſibi ſuppoſitas ſine violentia tenuerit: per hanc detentionem interruptio fit præteriti temporis, ſi minus effluxit triginta vel quadraginta annis: & multo magis quàm ſi eſſet interruptio per conuentionem introducta: cum litis conteſtationem imitetur ea detentio. Sed & ſi quis debitorum ad agnoſcendum ſuum debitum ſecundam cautionem in creditorem expoſuerit: tempora memoratarum præſcriptionum interrupta eſſe videbuntur, quãtum ad priorem cautionem pertinet, quæ ſcilicet innouata permanſit tam in perſonalibus quàm in hypothecariis actionibus. Namque improbum eſt, debitorem hunc contradicere, qui ne ſub accuſatione creditoris mere debitoris fiat, ſecundam

in eum ſuper eodem debito [a] *cautionem expo-ſuit.* [a] aliàs, ſu-per prio-re debito.

In annuis debitis præſcribitur ex tẽpore ceſſante ſolutionis, non integræ obligationis. Et res emphyteutica vel conducta non præſcribitur, niſi poſſeſſio domino ſit reuerſa. Salyc.

6 ¶ *In his etiam promiſſionibus, vel legatis, vel aliis obligationibus, quæ dationem per ſingulos annos, vel menſes, aut aliquod ſingulare tempus continent, tempora memoratarum præſcriptionum non ab exordio talis obligationis, ſed ab initio cuiuſque anni, vel mẽſis, vel alterius ſingularis temporis computari manifeſtum eſt: nulla ſcilicet danda licẽtia vel ei qui iure emphyteutico rem aliquam per quadraginta, vel quoſcunque alios annos detinuerit, dicendi ex tranſacto tempore dominium ſibi in iiſdẽ rebus quæſitum eſſe: cum in eodem ſtatu ſemper manere datas iure emphyteutico res oporteat: vel conductori ſeu procuratori rerum alienarũ dicendi ex quocunque temporum curriculo nõ debere ſe domino volenti poſt completa conductionis tempora poſſeſſionem recipere, eandem reddere. Datum Kal. Decemb. Philoxeno & Probo Coſſ.*

Præſcriptione longi temporis quæritur præſcriptori ius rem vindicandi à quocunque poſſeſſore. Salyc.

VIII. Imp. IVSTINIA. A. Mennæ præfecto prætorio.

Si

SI quis emptionis, vel donationis, vel alterius cuiuſcunque contractus titulo rē aliquam bona fide per decem vel viginti annos poſſederit, & longi temporis exceptionem contra dominos eius, vel creditores hypothecam eius prætendentes ſibi acquiſierit, poſteáque fortuito caſu poſſeſſionem eius rei perdiderit: poſſe eum etiam actionem ad vindicandam rem eandem habere ſancimus. hoc enim & veteres leges (ſi quis eas rectè inſpexerit) ſanciebant.

Præſcriptione longiſſimi temporis quæritur præſcriptori, ſi malam fidem habuit ab initio, ſola retinendi exceptio. Sal.

¶ *Quòd ſi quis eam rem deſierit poſsidere, cuius dominus, vel is qui ſuppoſitam eam habebat, exceptione triginta vel quadraginta annorum expulſus eſt: prædictum auxilium non indiſcretè, ſed cum moderata diuiſione ei præſtari cenſemus: vt ſi quidem bona fide ab initio eam rem tenuerit, ſimili poſsit vti præſidio: ſin vero mala fide eam adeptus eſt, indignus eo videatur: ita tamen, vt nouus poſſeſſor, ſi quidem ipſe rei dominus ab initio fuit, vel ſuppoſitam eam habebat, & memoratæ exceptionis neceſsitate expulſus eſt: commodum detentionis ſibi acquirat. Sin verò nullum ius in eadem re quocunque tempore habuit: tunc licentia ſit priori domino, vel creditori qui nomine* 1

hypothecæ

hypothecæ rem obligatam habuit, & heredibus eorum ab iniuſto detentatore eam vindicare:non obſtante ei quòd prior poſſeſſor triginta vel quadraginta annorum exceptione eum remouerat: niſi ipſe iniuſtus poſſeſſor triginta vel quadraginta annorum ex eo tempore computandorum, ex quo prior poſſeſſor qui euicit,ea poſſeſſione cecidit, exceptione munitus eſt.* *obſiſtente.

Agenti petitorio nomine non obſtat exceptio dominij,quando agens agit contra ſpoliantem. Bald.

2 ¶ *Sed hæc ſuper illis detentatoribus cenſemus, qui ſine violentia eandẽ rem nacti ſunt. Nam ſi quis violenter eam abſtulerit, omnimodo licebit priori poſſeſſori ſine vlla diſtinctione eam vindicare.*

In reali ille contra quem eſt facta miſſio ex primo decreto, eam recuperat intra annum:poſt annum non auditur, niſi de proprietate.Bart.

3 ¶ *Sed & ſi quis non per vim, ſed per ſententiam iudicis eam obtinuerit,ea tãtùm occaſione quòd abſens prior poſſeſſor ad litem vocatus minimè reſponderit:licebit ei & ad ſimilitudinem cæterorum qui rei dominium habent, intra annum ſe offerenti,cautionémque ſuſcipiendæ litis danti,eandem rem recipere, ſupérque ea cognitionalia ſubire certamina.*

Præſcriptio

Præſcriptio in vſuris incipit currere à tempore quo inceperunt deberi, & non ſunt ſolutæ. Salyc.

¶ *Exceptionem etiã triginta vel quadraginta annorum in illis cõtractibus in quibus vſuræ promiſſæ ſunt, ex illo tempore initium capere ſancimus, ex quo debitor vſuras minimè perſoluit. Dat. III. Id. Decemb. Conſtantinopoli* DN. *Iuſt.* 4

Actio etiam temporalis perpetua efficitur, & in annos quadraginta perpetuatur. Bald.

IX. Idem A. Demoſtheni præfecto prætorio.

[a] Sub. creditores. Contius. [b] producebant.

S Aepe quidam [a] ſuos obnoxios in iudicium vocãtes, & iudiciariis certaminibus ventilatis, nõ ad certum finem lites perducebant, [b] ſed taciturnitate in medio tempore adhibita, propter potentiam fortè fugientium, vel ſuam imbecillitatem, vel alios quoſcũque caſus (cum ſortes humanæ multæ ſint) qui nec dici nec numerari poſſunt, deinde iure ſuo lapſi eſſe videbantur, eo quòd poſt cognitionem nouiſſimam triginta annorum ſpacium effluxerit, & huiuſmodi exceptione oppoſitas ſuas fortunas ad alios tranſlatas videntes, meritò quidem ſine remedio ante lugebant. Quod nos corrigentes, eandem exceptionem quæ ex triginta annis oritur, in huiuſmodi caſu opponi minimè patimur. Sed licet perſonalis actio ab initio fuerit inſtituta, eam tamẽ in quadrageſimum annum

annum extendimus:cum nõ ſimilis ſit qui penitus ab initio tacuit,ei qui & poſtulationem depoſuit,& in iudicium venit,& ſubiit certamina,litem autem implere per quoſdam caſus præpeditus eſt.Sed licet ipſe actor defecerit,tamen ſuæ poſteritati huius cauſæ curſum eum relinquere poſſe definimus, vt eius heredibus vel ſucceſſoribus liceat eam adimplere, nullo modo triginta annorum exceptione ſublata. Quod tempus (id eſt quadraginta annorum ſpacium) ex eo numerari decernimus, ex quo nouiſſima proceſſit cognitio poſtquam vtraque pars ceſſauit.

DE ANNALI EXCEPTIONE Italici contractus tollenda,& de diuerſis temporibus & exceptionibus & præſcriptionibus & interruptionibus earum.

TIT. XL.

Exceptione annali ſublata omnes perſonales actiones triginta annorum ſpatio tolluntur. Bart.

1. Imp. IVSTINIA. A. Iuliano præf.præt.

S*VPER annali exceptione quæ ex Italicis cõtractibus oritur, tantæ moles altercationum in omnibus iudiciis exortæ ſunt, quantas & enumerari diffi-*

cile,& explanari impoßibile eſt. Primum etenim natura eius obſeruationis cũ omni ſcrupuloſitate & difficultate compoſita eſt, cum multa cõcurrere debeant vt ea naſcatur. Deinde illud ſpatium annale alij quidem ita effuſè interpretabantur, vt poßit vſque ad decennium extendi. Alij iudicantes vſque ad quinquennium ſtandum eſſe putauerunt. Et in noſtris temporibus ſæpius ſuper huiuſmodi calculo à iudicibus variatum eſt: vnde nec facile ſuum effectum in litigiis oſtendere huiuſmodi exceptio valuit. Cum itaque nobis aliæ temporales exceptiones vel præſcriptiones ſufficiãt: huiuſmodi difficultatibus illigari noſtro ſubiectos imperio minimè patimur. Ideóq; memorata annali exceptione penitus quieſcente, aliæ omnes legitimæ exceptiones & præſcriptiones in iudiciis ſuum vigorem oſtendant: ſiue quæ ſuper decennio, vel viginti vel triginta vel quadraginta annis introductæ ſunt, ſiue quæ minoribus ſpaciis concluduntur.

Actiones perſonales & mixtæ tolluntur triginta annorum tempore, niſi præſcriptio ſit interrupta. Sal.

¶ *Ad hæc cum nihil prohibet etiam ea quæ aliquam dubitationem acceperunt, clarioribus & compendioſis ſanctionibus renouari: iubemus omnes perſonales actiones quas verboſa quorundam interpretatio extẽdere*ᵃ *extra me-* ᵃ iactare.

tas

tas triginta annorum conabatur, triginta annorum ſpaciis concludi: niſi legitimus modus, qui & veteribus & noſtris legibus enumeratus eſt, interruptionem temporis introduxerit, ſola hypothecaria actione quadraginta annorum vtēte curriculis. Nemo itaque audeat, neque actionis familiæ erciſcundæ, neque communi diuidundo, neque finium regundorum, neque pro ſocio, neque furti, neque vi bonorum raptorum, neque alterius cuiuſcunque perſonalis actionis vitam longiorem eſſe triginta annis interpretari: ſed ex quo ab initio competit, & ſemel nata eſt, & non iteratis fabulis ſæpe recreata, quemadmodum in furti actione dicebatur, poſt memoratum tempus finiri: exceptis omnibus actionibus, licet perſonales ſint, quæ in iudicium deductæ ſunt, & cognitionalia acceperunt certamina, & poſtea ſilentio traditæ ſunt: in quibus non triginta, ſed quadraginta annos eſſe expectandos: ex quo nouiſsimùm litigatores tacuerunt, lex noſtra antea promulgauit.

In rebus quæ quæruntur filiisfamilias, eis non currit præſcriptio. Salyc.

2 ¶ *Ne autem imperfecta ſanctio videatur, cum in maternis quidem rebus filiiſfamilias tēpora exceptionum currere diſpoſitum erat, ex quo ſacris paternis abſoluti ſunt, in aliis autē*

quæ minimè acquiri poſſunt, hoc non fuerat ſpecialiter conſtitutum: apertiſſima definitione ſancimus, filiusfamilias in omnibus his caſibus in quibus habẽt res minimè patribus ſuis acquiſitas, nullam temporalem exceptionem opponi, niſi ex quo actionem mouere potuerint, id eſt poſtquam manu paterna, vel eius in cuius poteſtate erant conſtituti, fuerint liberati. Quis enim incuſare eos poterit ſi hoc non fecerint, quod etſi maluerint, minimè adimplere lege obuiante valebant? Dat. xv. Kal. April. Conſtatinop. Lampad. & Oreſte cc. Conſſ.

Si poſſeſſor præſcribens conueniri non poteſt propter abſentiam, potentiam, infantiã, vel furorem, poteſt fieri interruptio præſcriptionis per denunciationẽ factam præſidi, vel epiſcopo, vel defenſori loci. Bald.

11. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

VT perfectius omnibus conſulamus, & nemini abſentia vel potentia vel infantia penitus aduerſarij ſui noceat, ſed ſit aliqua inter deſides & vigilantes differẽtia: ſancimus, ſi quando abſuerit is qui res alienas, vel creditori obnoxias detinet, & deſiderat dominus rei vel creditor ſuam intentionem proponere, & non ei licentia ſit abſente ſuo aduerſario qui rem detinet, vel infantia vel furore laborante, & neminem tutorem vel curatorem habente, vel in magna poteſtate conſtituto, ſua aucto-

al. aduerſariis ſuis.

auctoritate eius res vſurpare: licentia ei detur adire præſidem prouinciæ, vel libellum ei porrigere, & hoc in querimoniam deducere intra conſtituta tempora, & interruptionem temporis facere, & ſufficere hoc ad pleniſſimam interruptionem. Sin autem nullo potuerit modo præſidem adire, ſaltem ad locorum epiſcopum eat, vel defenſorem ciuitatis, & ſuam manifeſtare voluntatem in ſcriptis deproperet. Sin autem abſuerit vel præſes, vel epiſcopus, vel defenſor ciuitatis: liceat ei proponere publicè vbi domicilium habet poſſeſſor, ſeu cum tabulariorum ſubſcriptione, vel ſi ciuitas tabularios non habeat, cum trium teſtium ſubſcriptione: & hoc ſufficere ad omnem temporalem interruptionem, ſiue triennij, ſiue longi temporis, ſiue triginta vel quadraginta annorum ſit. Omnibus aliis quæ de longi temporis præſcriptione, vel triginta vel quadraginta annorum curriculis conſtituta ſunt ſiue ab antiquis legum conditoribus, ſiue à noſtra maieſtate, in ſuo robore duraturis.

Generalis petitio re, quantitate, vel cauſa, citatione ſecuta ſufficit ad interrumpendum præſcriptionem in omnibus quæ ſub illa petitione poſſunt includi. Sal.

III. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI ex multis cauſis quidam obnoxium habẽs, et maximè ex ſimilibus quãtitatibus, in vnius quidem cauſæ ſumma libellum con-

uentionis compoſuerit, cauſam tamen non expreſſerit: apud veteres agitabatur, an videatur omnes cauſas in iudicium deduxiſſe, an vetuſtiſsimam earum, aut [omnino] nihil feciſſe, cum eius ſenſus incertus eſſe apparebat. Sed & in iudiciis in multis caſibus tales altercationes ventilatas inuenimus, & maximè propter longi temporis interruptionem. Si enim perſonalis fortè fuerat mota actio, hypothecariæ autem actionis nulla mentio procedebat: quidam putabant perſonalem quidem eſſe temporis interruptione perpetuatam, hypothecariam autem euaneſcere taciturnitate ſopitam. Et ſi quis generaliter dixerat obnoxium ſibi aliquem conſtitutum: aliæ dubitationes emergebant, ſi omnes ei cõpetentes actiones huiuſmodi narratione cõtineri credantur, an vero quaſi ſilentio circa eas habito, tempore expirare, nullo ex incerta libelli confectione adminiculo ei acquiſito. Sancimus itaque nullam in iudiciis in poſterum locum habere talem confuſionem: ſed qui obnoxium ſuum in iudicium clamauerit, & libellum conuentionis ei tranſmiſerit, licet generaliter nullius cauſæ mentionem habentem, vel vnius quidem ſpecialiter, tantummodo autem perſonales actiones vel hypothecarias continentem, nihilo minus videri ius ſuum omne eum in iudicium deduxiſſe, & eſſe interrupta temporum curricula:

la: cum contra deſides homines, & ſui iuris contemptores, odioſæ exceptiones oppoſitæ ſunt. Datum Cōſtantinop. poſt conſul. Lampadij & Oreſtis* v v. c c.

DE ALLVVIONIBVS, ET PALVDIBVS, ET PAſcuis ad alium ſtatum tranſlatis.

TIT. XLI.

Flumen aliò auertere eſt prohibitum: ripam autem præmunire eſt permiſſum. Salyc.

1. Imp. GORDIANVS A. Marco.

QVAMVIS *fluminis naturalem curſum opere manu facto alio*[a] *non liceat auertere, tamen ripam ſuã aduerſus rapidi amnis impetũ munire prohibitum non eſt. Et cum fluuius priore alueo derelicto, alium ſibi facit: ager quẽ circumit, prioris domini manet. Quòd ſi paulatim ita auferat, vt alteri parti applicet: id alluuionis iure ei quæritur, cuius fundo accreſcit.*[b]

[a] alij.

[b] Fundus creſcit, in omnibus manuſ.

Propter decrementum per alluuionem proueniens, debent tributa minui pro rata decreſcenti: & econtra propter crementum debent augeri. Salyc.

II. Impp. ARCADIVS, HONORIVS & THEOD. A A A. Cæſario præfecto præt.

H*I quos inundatio Nili fluminis reddidit ditiores, pro terris quas poſſident, tribu-*

torum præſtationem agnoſcant. Et qui ſuum deplorant patrimonium deminutum, alieno ſaltem functionis onere liberentur, & noſtræ ſerenitatis largitate defenſi, locorum etiam poſſeſsione contenti pro agitandi cenſus examine reſpondeant deuotioni.

Latentia incrementa ad fiſcum non pertinent, nec ſeparatim pro his cenſus exigitur. Bald.

III. Impp. THEODOS. & VALENTINIANVS AA. Cyro præfecto prætorio.

Ea[a] quæ per alluuionem, ſiue in Aegypto per Nilũ, ſiue in aliis prouinciis per diuerſa flumina poſſeſſoribus acquirũtur, neq; ab ærario vendi, neque à quolibet peti, nec ſeparatim cenſeri, vel functiones exigi, hac perpetuò valitura lege ſancimus: ne vel alluuionũ ignorare vitia, vel rem noxiã poſſeſſoribus videamur inducere. Similiter nec ea quidem quæ paludibus antea vel paſcuis videbantur adſcripta, ſi ſumptibus poſſeſſorum nunc ad frugum fertilitatem tranſlata ſunt, vel vendi, vel peti, vel quaſi fertilia ſeparatim cenſeri, vel functiones exigi concedimus: ne doleant diligentes operã ſuam agri dediſſe culturæ, nec diligentiam ſuam ſibi damnoſam iudicantes intelligãt. Cuius legis temeratores quinquaginta librarum auri condemnatione coërceri decreuimus: inter quos habendũ eſt officium quoque tuo

[a] Hæc lex extat integra apud Aggenũ Vrbicum de limitib. agrorum, citatúrque ab eo ex Codice Theodo. integra.

tuæ ſedis excelſæ, ſi aliquid huiuſmodi ſuggeſſerit diſponendum, vel ſi preces introduxerit petitoris. Dat. XI. *Kal. Octob. Conſtantinopol. Valen.* A. V. & *Anath.* V. C. *Coſſ.*

DE SENTENTIIS PRAEFECTORVM PRAETORIO.

TIT. XLII.

Non appellatur à ſententia præfecti prętorio, ſed ſupplicatur principi: & ſi ſententia lata ſit pro republica, durat biennio hæc potentia ſupplicandi. Bald.

I. Impp. [a] DIOCLETIANVS & MAXIMIA. AA. Thalaſſio præfect. prætorio Illyrici.

LITIGANTIBVS *in ampliſſimo prætorianæ præfecturæ iudicio, ſi contra ius ſe læſos affirment, non prouocandi, ſed ſupplicandi licentiam miniſtramus: licet pro curia, vel qualibet publica vtilitate, ſeu alia cauſa dicatur prolata ſententia. nec enim publicè prodeſt ſingulis legum adminicula denegari: ita videlicet, vt intra biennium tantùm noſtro numini contra cognitionales ſedis prætorianæ præfecturæ ſententias poſt ſucceſſionem iudicis numerandum, ſupplicandi eis tribuatur facultas. Dat.* III. *Id. Aug. Conſtantinop. Theo.* A. XVII. & *Feſto* V. C. *Coſſ.*

[a] In omnibus exemplaribus manuſcrip. eſt inſcriptio Theodoſ. & Valentin. &c. Extat enim & hæc lex inter Nouellas Theodoſij impreſſas cum breuiario Alarici. Contius.

QVOMODO ET QVANDO IVDEX SENTENTIAM PROferre debeat præſentibus partibus, vel vna parte abſente.

TIT. XLIII.

Iudex poteſt ferre ſententiam contra abſentem ſeruatis ſeruandis, non tamen ſemper compellitur.

I. Imp.[a] M. AELIVS ANTONINVS A. Publicio.

[a] al. Titus, (i. Diuus Pius) in omnibus manuſ.

NON *ſemper compelleris vt aduerſus abſentem pronuncies, propter ſubſcriptionem patris mei, qua ſignificauit etiam contra abſentes ſententiam dari ſolere. Id enim eò pertinet, vt etiam abſentem damnare poſſis, non vt omnimodo neceſſe habeas.*

Vbi eſt præſentia perſonarum, ibi non requiritur peremptorium. Bald.

II. Imp. GORDIANVS A. Seuero.

C*Eſſante quoque cauſa peremptorij edicti, aduerſus eos qui admoniti iudicio adeſſe noluerũt, ſententiã à iudice poſſe proferri certũ eſt.* IIII. *Kal. April.* A. *&* *Pont. Conſſ.*

Non poteſt impugnare ſententiam qui congruo tempore non appellauit, quia videtur ei acquieuiſſe. Pau. de Caſt.

III. Idem A. Antiſtio.

A*B eo iudicato recedi non poteſt, quod vobis abſentibus & ignorantibus atque indefenſis*

defenſis dicitis eſſe prolatum, ſi vbi primum cognouiſtis, non illico de ſtatutis querelam detuliſtis. Ita enim firmitatem ſententia quæ ita prolata eſt, non habebit, ſi ei non ſit commodatus adſenſus. P P. I I I I. *Id. Iun. Gord.* A. *& Auiola Conſſ.*

Sententia lata die feriato, vel contra nullo modo contumacem, eſt ipſo iure nulla. Salyc.

IIII. Imp. PHILIPPVS A. Domitiano.[a]

SI (*vt proponis*) *pars diuerſa die feriato abſente vel ignoráte te à iudice dato ferri*[b] *ſententiam pro partibus ſuis quaſi contumaciter deeſſes, impetrauit: non immerito præſes denuo negotium alterius iudicis notioni terminandum commiſit.* P P. V. *Id. Octob. Peregrino & Aeliano Conſſ.*

[a] Domitio. vete. Contius.

[b] In nõnullis codicib. deeſt hoc verbũ, ferri. rectè.

Sententia lata in alio loco quàm debuerit ferri, eſt ipſo iure nulla. Pau. de Caſt.

V. Idem A. & PHILIPPVS Cæſ. Longino.

SI (*vt proponis*) *præſes prouinciæ cum certum locum cauſæ cognoſcendæ dediſſet, alibi per obreptionem aditus, ſententiam aduerſus te abſentem protulit: quod ita geſtum eſt, ad effectum iuris ſpectare minime oportet.*

Sententia vel alius actus contra minores indefenſos factus, eſt ipſo iure nullus. Salyc.

VI. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Domitio.

SI præſes quaſi deſertam ab adultis tuis cauſam appellationis, quæ ab adiutore ſuo facta fuerat, circũduxit eo tempore quo adulti curatores non habebant: repetitus notionem ſuam exhibebit. Neq; enim debet adultis nocere, quicquid eo tempore ſtatutum eſt, quo deſenſione iuſta, & curatoris auxilio fuerant[a] deſtituti.

[a] fuerint.

Vbi ceſſat vera & ficta contumacia, ibi contra abſentem non poteſt ferri ſententia. Bald.

VII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Marino.

EA quæ ſtatuuntur aduerſus abſentes non per contumaciam, ſcilicet denunciationibus nequaquam ex more conuentos, iudicatæ rei firmitatem non obtinere, certum eſt. PP. III. Kal. April. Ipſis V. & IIII. AA. Coſſ.

Reus poſt litem conteſtatam ſe abſentans, debet citari tribus edictis, vel vno peremptorio pro omnibus.

VIII. Iidem AA. Claudiæ.

COnſentaneum iuri fuit, temporibus ad præſentiam partis aduerſæ præſcriptis, præſidem prouinciæ, impleta iuris ſolennitate, & aduerſario tuo ternis literis, vel vno pro omnibus peremptorio edicto, vt præſentiam ſui faceret, commone facto, ſi in eadem contumacia perſeuerauerit, præſentis allegationes audire.

dire.quod vel ſucceſſor eius facere curabit. A quo ter citatus,ſi contumaciter præſentiam ſui facere neglexerit:non abs re erit,vel ad cogendum eum vt ſeſe repræſentet,vel * *poſſeßionem bonorum cui incumbit,ad te trãſferre, & aduerſarium petitorem cõſtituere: vel auditis defenſionibus tuis, id quod iuris ratio exegerit, iudicare.*PP.III. *Kalen.Octob.*

* Dictio vel, abeſt ab omnibus lib. manuſcriptis. rectè quidem.

IN AVTHEN. *de litigioſis.§. omnem. col.viij.conſtit.vij.*

QVi ſemel actionem proponit, ſiue conuentione iudiciaria,ſiue precibus principi oblatis, iudicíq; inſinuatis, & per eũ aduerſario cognitis: neceſſe habet vſque ad finem litem exercere. Qui ſi cauſam perſequi differat: reo poſtulante, tribus edictis citetur per interualla triginta dierum, quia vox præconia paucis innoteſcit. Quæ citatio & per principem delegatis permittitur: quod locum habet & ſi lis cœpta non ſit. Quòd ſi vocatus litem detrectet: ei aliud anni ſpacium indulgetur, intra quod ſi ceſſat,iudex auditis allegationibus præſentis, & perquiſita veritate, pronunciet. Sed nec intra annum veniens auditur, niſi prius reo litis expenſas quas ſuſtinuerit,inferat.His quoque præſtitis,ſi interrupto duntaxat anno denuo litem deſerit, poſt trium edictorum & anni vnius ſpacij obſeruationem ab omni cadat actione.

Tres

Tres denunciationes habent vim peremptorij, etiam ſi non dicantur peremptoriæ: & ſufficiunt vt valeat ſententia. Pau. de Caſtro.

IX. Iidem A A. Leontio.

TRes denunciationes ad peremptorij edicti vicem aduerſus contumaces conualeſcere, ſalubriter ſtatutum eſt. PP. XI. *Kal. Nouemb. Ipſis* IIII. *&* III. A A. *Conſſ.*

Sententia lata contra abſentem ex cauſa probabili & neceſſaria, non debet ei nocere. Bart.

X. Iidem A A. Bleſio.

CVm non voluntatis tuæ arbitrio, ſed neceſsitate profectus ſis: quicquid contra te abſentem ſtatutũ fuerit, quando abſentia cauſa neceſſaria fuit, officere tibi iuris ratio non permittit. P P. III. *Id Maij, Tiberano & Dione Conſſ.*

Non poteſt venire contra ſententiam, qui de procuratore legitimo tempore non conqueritur. Bart.

XI. Iidem A A. & C C. Valerio.

CVm præſentibus partibus litem inchoatam proponas: ſi poſtea quàm contra te (licet abſentem) pronunciatum eſt, intra præfinitum diem non appellaſti: latam ſententiam reſcindi poſtulanti, multæ ſacræ conſtitutiones refragantur.

DE SENTENTIIS EX PERICVLO RECITANDIS.

TIT. XLIIII.

Non ſufficit ſententiam latam eſſe in ſcriptis, ſi non fuit recitata. Paul. Caſt.

I. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Quinto.

ARBITRI *nulla ſententia eſt, quam ſcriptam edidit litigatoribus, ſi non ipſe recitauit. Si igitur nihil fallis: omiſſa prouocationis mora, ex integro iudicari impetrabis à rectore prouinciæ.*

Sententia primo ſcripta, & poſtea recitata, non poteſt corrigi vel mutari. Bald.

II. Imppp. VALENS, VALENT. & GRAT. AAA. ad Probum præfectum præto.

H*Ac lege perpetuo credimus ordinandum, vt iudices quos cognoſcēdi & pronunciandi neceſſitas tenet, non ſubitas, ſed deliberatione habita poſt negotiū ſententias ponderatas ſibi antè forment, & emendatas ſtatim in libellum ſecuta fidelitate conferāt, ſcriptáſque ex libello partibus legant. Sed nec ſit eis poſthac copia corrigendi, vel mutandi: exceptis tam viris eminentiſſimis præfectis prætorio, quàm aliis illuſtrem adminiſtrationem gerentibus, cæteriſq; illuſtribus iudicibus, quibus licentia conceditur etiā per officium ſuum,*[a] *&*

[a] Caſſiod. in form. codicil. quæ dabatur P P. ſcribit præfectū prætorio potuiſſe verbo ſententiam dicere. Cont.

eos

eos qui miniſterium ſuum eis accommodant, ſententias definitiuas recitare. Dat. XII. Kal. Feb. Grat. A. II. & Probo Coſſ.

Non ſufficit ſententiam ſcribi, niſi legatur, & verbis proferatur. Bald.

III. Iidem AAA. ad Probum præfectum prætorio.

STatutis generalibus iuſſimus, vt vniuerſi iudices quibus reddendi iuris in prouinciis permiſimus facultatem, cognitis cauſis, vltimas definitiones de ſcripti recitatione proferãt. Huic adiicimus ſanctioni, vt ſententia quæ dicta fuerit, cum ſcripta non eſſet, nec nomẽ quidem ſententiæ habere mereatur, nec ad reſciſsionem perperam decretorum, appellationis ſolennitas requiratur. Dat. III. Non. Decemb. Tribus, Gratio. A. IIII. & Equitio Conſſ.

IN AVTHEN. *de man. prin. §. ſit tibi. collat. iij. conſtit. iiij. & col. vj. conſtit. xj. vt clerici apud. §. j.*

NIſi breues ſint lites, & maximè vilium perſonarum vel cauſarum (tunc enim ſine ſcriptis & ſine aliqua expenſa cognoſcere præſidem oportet) & niſi epiſcopus cognoſcat inter ſuos ſubditos.

DE SENTENTIIS ET INTERLOCVTIONIBVS omnium iudicum.

TIT. XLV.

Sen

Sententia lata contra dominum abſentem, qui nunquam fuit in iudicio, omiſſo procuratore, qui totam cauſam agitauit, eſt ipſo iure nulla. Pau. de Caſt.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Quintiliano.

NON videtur nobis rationem habere ſententia deceſſoris [a] *tui: qui cum cognouiſſet inter petitorem & procuratorem, non procuratorem, ſed ipſam dominam litis condemnauit, cuius perſona in iudicio non fuit. Potes igitur vt re integra de cauſa cognoſcere. Dat.* IIII. *Kalen. Iu. An. A.* III. *& Geta Caeſ. Coſſ.*

[a] recte. per perã auté in quibuſdam impreſſis legitur, præ deceſſoris.

Exiſtens in poſſeſſione libertatis poteſt eſſe iudex delegatus: nec vitiatur iudicium, licet poſtea ſtatus ſeruilis detegatur. Bald.

II. Imp. ANTONINVS A. Sextilio.

SI arbiter datus à magiſtratibus, cum ſentẽtiam dixit, in libertate morabatur: quãuis poſtea in ſeruitutẽ depulſus ſit, ſententia tamẽ ab eo dicta habet rei iudicatæ auctoritatẽ.

Sententia non continens condemnationem vel abſolutionem rei, vel æquipollens, eſt ipſo iure nulla Bart.

III. Imp. ALEXAN. A. Vectio.

PRæſes prouinciæ non ignorat definitiuam ſententiam quæ condemnationem vel abſolutionem non continet, pro iuſta non haberi. PP. *Kalend. Oct. Maximo & Aeliano Coſſ.*

Sententia lata contra ordinem iudiciorum, eſt nulla. Bar. & Pau. de Caſt.

IIII. Idem A. Seuero.

PRolatam à præſide ſententiam contra ſolitum iudiciorum ordinem, auctoritatem rei iudicatæ non obtinere, certum eſt. PP. XV. *Kalend. Ian. Alexan.* A. *& Dione Coſſ.*

Si ſententia lata eſt ſub modo, valet, & ſeruandus eſt modus, ſi non eſt appellatum. Paul. de Caſt.

V. Imp. PHILIPPVS A. & Philipp. Cæſ. Montano.

CVm eorum qui principaliter fiſco tenebantur, bona ea lege fideiuſſoribus procurator tradi iuſſerit, vt ipſi indemnitatem fiſco præſtarent, nec à ſententia eius interceſſerit prouocatio: conſequens eſt datæ formæ obtemperari.

Sententia quæ non eſt lata in loco maiorum, nec præſentibus officialibus, eſt ipſo iure nulla. Bart.

VI. Imppp. CARVS, CARINVS & NVMERIANVS AAA. Zoilo.

CVm ſententiam præſidis irritam eſſe dicis, quòd non publicè, ſed in ſecreto loco, officio eius non præſente, ſententiam ſuam dixit: nullum tibi ex his quæ ab eo decreta ſunt, præiudicium generandum eſſe conſtat. P P. V. *Kalend. Decemb. Caro & Carino Coſſ.*

Verba iudicis ſuadentis vel pronunciãtis partes debere inuicem cõcordare, non habent vim ſententiæ deſinitiuæ. Pau. de Caſt.

VII. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. A A. & cc. Iſidoræ.

EX *ſtipulatione parta actione, paciſci proximis perſonis ſuadendo præſes prouinciæ, verborum obligationem, quam certo iure tolli tantùm licet, extinguere non poteſt: nec vox omnis iudicis, iudicati continet auctoritatem: cum poteſtatem ſententiæ certis finibus concludi, ſæpe conſtitutum ſit. Quapropter ſi nihil cauſa cognita ſecundum iuris rationem tuam pronunciatum eſt: vox paciſci ſuadentis præſidis actionem perimere (ſi quam habuiſti) minime potuit.*

Sententia per quam res euincitur, non reſcinditur niſi per appellationẽ, licet auctor non fuit ad eam citatus. Pau. de Caſt.

VIII. Iidem A A. & cc. Licinio.

L*ibera quidem Theodora*, *quam ex emptionis cauſa, vel in ſolutũ creditori traditam proponis, pronunciata: citra prouocationis auxilium ſententia reſcindi non poteſt. Verum ſi mota quæſtione, præmiſſa denunciatione ei qui auctor huiuſmodi mulieris fuit, iudicatum proceſſit: quanti tua intereſt, empti, ſi emiſti: vel ob debitum reddẽdum, ſi in ſolutum data eſt, repetere non prohiberis.* *al. Theodota.

Sententia definitiua ſuper negotio ſemel deciſo, non valet. Saly.

IX. Iidem A A. & cc. Domno.* *Domitio.

P*Oſt ſententiam quæ finibus certis concluditur, ab eo qui pronunciauerat, vel eius*

ſucceſſore, de quæſtione quæ iam deciſa eſt, ſtatuta rei iudicatæ non obtinent auctoritatem. nam nec de poſſeſſione pronunciata, proprietati vllum præiudicium afferunt: nec cauſam vllam interlocutiones plerumque perimunt. S. Non. Aprilis CC. *Coſſ.*

Qui non poteſt ſtatuere, non poteſt relegare. Saly.

X. Iidem AA. & CC. Menodoro.

NVlli qui ſtatuendi non habet facultatem, interdicere patria cuiquam permittitur. III. *Non.**

Iuſſus de iurando non definit cauſam. Bal.

* Titiano.

XI. Iidem AA. & CC. Luciano.*

CVm iudex in definitiua ſententia iuſiurandum ſolummodo præſtari præcipiat, non tamē addat quid ex recuſatione vel præſtatione ſacramenti fieri oportet: huiuſmodi ſententiam nullam vim obtinere palam eſt.

XII. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Iuliano proconſ. Aſiæ.

IVdices tam Latina quàm Græca lingua ſententias proferre poſſunt. Dat. V. *Id. Ian. Cæſario & Attico Coſſ.*

Non exemplis, ſed legibus eſt iudicandum. Bart.

XIII. Imp. IVSTINIANVS A. Demoſtheni præfecto prætorio.

NEmo iudex vel arbiter exiſtimet neque conſultationes, quas non rite iudicatas eſſe

eſſe putauerit, ſequẽdum, & multo magis ſententias eminentiſſimorum præfectorum, vel aliorum procerum (non enim ſi quid non bene dirimatur, hoc & in aliorum iudicum vitium extendi oportet, cum non exemplis, ſed legibus iudicãdum ſit) neque ſi cognitionales ſint ampliſſimæ præfecturæ, vel alicuius maximi magiſtratus prolatæ ſententiæ: ſed omnes iudices noſtros veritatem, & legum & iuſtitiæ ſequi veſtigia ſancimus. Dat. III. *Kal. Nouembris.*

Si reus conuenit actorem, non poteſt actor opponere exceptionem iudicis incompetentis. Pau. de Caſt.

XIIII. Idem A. Demoſtheni præfecto prætorio.

C*Vm Papinianus ſummi ingenij vir, in quæſtionibus ſuis rite diſpoſuerit, non ſolum iudicem de abſolutione rei indicatæ, ſed & ipſum actorem, ſi econtrario obnoxius fuerit inuentus, condemnare: huiuſmodi ſententiam non ſolum roborandam, ſed etiam augendam eſſe ſancimus: vt liceat iudici vel contra actorem ferre ſententiam: & aliquid eum daturum vel facturum pronunciare, nulla ei opponenda exceptione, quòd non competens iudex agentis eſſe cognoſcatur. Cuius enim in agendo obſeruat arbitrium, eum habere & contra ſe iudicem in eodem negotio non dedignetur. Datum* XV. *Kalendas Decembris Lampad. & Oreſte* VV. CC. *Conſſ.*

IN AVTHENT. *De executoribus.§. ſi.colla.vij.conſti.vij.*

ET conſequẽter ego ab aliquo conuentus, ſi viciſsim ipſum pulſare velim: ſtatim quidem hoc non licet niſi apud eundem iudicem. qui ſi diſpliceat, intra viginti dies recuſari poteſt, aliúſq; mereri, apud quẽ rurſus vtrumque negotium ventiletur. Alioqui lite contra me mota prius ventilata & terminata, tunc demum & ego admittar.

Quando vna determinatio decernit plura determinabilia, debet ea pariter determinare, etiam ſi ſubeſt ratio in contrarium. Pau. de Caſt.

XV. Idem A. IVLIANO P. P.

CVm ſolitum eſt in ſententiis iudicum ſic interlocutionem proferri, vt non liceat partibus ante definitiuam ſententiam ad appellationis vel recuſationis venire auxilium: quidam putabant non licere ante litem conteſtatam nec iudicem recuſare, quemadmodum nec ab eo appellare. Cum enim ſimul vtrumque vocabulum ponitur tam appellationis, quàm recuſationis, prouocatio autem ante litem conteſtatam non poteſt porrigi: putabant quòd nec recuſare quidem iudicem cuiquam concedatur ante litem conteſtatam: quod minime vetitum eſt. Caueant itaque iudices huiuſmodi ſermonem ſimul & ſine certa diſtinctione proferre.

DE SENTENTIA QVAE ſine certa quantitate profertur.*

*prolata eſt.

TIT. XLVI.

Valet ſententia de futuro, ſi dependeat à iure quod eſt de præſenti. Bart.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Aelianæ.*

*Aeliano.

C*VM iudicem quoad pecunia condemnationis ſoluta fuiſſet, de* pendendis vſuris legem dixiſſe profitearis: non contra iuris formam ſententiam datam, palam eſt.*

*deeſt de, in manu ſcrip.

Sententia qua pronunciatur indemnitatem eſſe præſtandam, valet. Saly.

II. Imp. ALEXAND. A. Marcellino.

Q*Vanquam pecuniæ quantitas ſententia curatoris reipublicæ non continetur: ſententia tamen eius rata eſt, quoniam indemnitatem reipublicæ præſtari iuſsit.*

Sententia & mens iudicantis talis eſſe præſumitur, qualis & quanta ex allegatis & probatis concipitur. Bald.

III. Imp. GORDIANVS A. Aemilio.

H*Aec ſententia*, Omnem debiti quantitatem cum vſuris competentibus ſolue: *iudicati actionem præſtare* non poteſt: cum apud iudices ita demum ſine certa quantitate facta condemnatio, auctoritate rei iudicatæ cenſeatur, ſi parte aliqua actorum certa ſit quantitas cõprehenſa.*

*al. parere.

Vbi ſententia incerta eſt ipſo iure nulla, non prohibetur iudex aliam certam proferre, etiam contrariam primæ. Saly.

IIII. Idem Auguſtus Saturninæ.

Hæc ſententia, Quæ bona fide accepiſti, ſolue: *cum incertum eſſet quid accepiſſet, quantúmque ab eo peteretur, præſertim cum ipſe qui extra ordinem iudicabat, interlocutus ſit dotẽ datam, quæ repeteretur, non liquidam eſſe: iudicati auctoritate non nititur. Cum igitur is qui poſtea iudicabat, contra te certam ſententiam protulerit, neque à ſtatutis prouocaueris: ipſa tuo facto confirmaſti iudicatum.*

DE SENTENTIIS QVAE PRO EO QVOD INTEREſt, proferuntur.

TIT. XLVII.

Prolixitates antiquæ circa intereſſe, ceſſant per hanc legem: & in caſibus certis venit totum quod intereſt, & habetur ratio lucri & damni. Bart.

I. Imp. IVSTIN. A. Ioanni P.P.

CVM *pro eo quod intereſt, dubitationes antiquæ in infinitum productæ ſint: melius nobis viſum eſt huiuſmodi prolixitatem, prout poſſibile eſt, in an-*

guſtum

guſtum coartare. Sancimus itaque in omnibus caſibus, qui certam habent quantitatem, vel naturam, veluti in venditionibus, & locationibus, & omnibus contractibus, hoc quod intereſt, dupli quantitatem minimè excedere. In aliis autem caſibus, qui incerti eſſe videntur, iudices qui cauſas dirimendas ſuſcipiunt, per ſuam ſubtilitatem requirere, vt hoc quod re vera inducitur damnum, hoc reddatur, & non ex quibuſdam machinationibus, & immodicis peruerſionibus in circuitus inextricabiles redigatur: ne dum in infinitum cõputatio reducitur, pro ſua impoßibilitate cadat: cũ ſciamus eſſe naturæ congruum, eas tantummodo pœnas exigi, quæ vel cùm competenti moderamine proferuntur, vel à legibus certo fine concluſæ ſtatuuntur. Et hoc non ſolũ in damno, ſed etiã in lucro noſtra amplectitur conſtitutio: quia & ex eo veteres id quod intereſt, ſtatuerũt. Et ſit omnibus, ſecundum quod dictum eſt, finis antiquæ prolixitatis, huius conſtitutionis recitatio. Dat. Kalend. Septemb. Conſtantinop. poſt Conſulat. Lampad. & Oreſt. Conſſ.

SI A NON COMPETENTE IVDICE IVDICATVM eſſe dicatur.

TIT. XLVIII.

*al. Sabino.

I. Imp. ALEXAN. A. Sabiniano.*

IVDEX *ad certam rem datus, ſi de aliis pronunciauit quàm quod ad eã rẽ pertinet, nihil egit.* IIII. *No.* *Maxi.* II. *& Aeliano Coſſ.*

Magiſter militum non poteſt pronunciare contra non-militem, ſi non habet commiſſionem ab eo ſub cuius iuriſdictione ille eſt. Pau. de Caſt.

II. Imp. GORD. A. Licinniæ.

SI militaris iudex ſuper ea cauſa de qua ciuilibus actionibus diſceptandum fuit, non datus à quo dari poterat, cognouit: etiam remota appellatione, id quod ab eo ſtatutum eſt, firmitatem iudicati non habet.

Delegatus ad cauſam proprietatis, non poteſt cognoſcere de cauſa poſſeſſionis ſuper qua non fuit delegatus. Bald.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & cc. Philetæ.

SI de proprietate datus iudex aduerſus te nihil ſuper hac, ſtatuit: rector prouinciæ aditus hanc cauſam cognoſcere, ſuáque decidere ſententia curabit: cum & ſi quid de poſſeſſione pronunciatum probetur, hoc cauſæ proprietatis minimè noceat. S. *No. Nouemb. Hercul. & Cæſar. Coſſ.*

Et in publicis & priuatis cauſis ſententia à non ſuo iudice lata non valet. Saly.

*Ex C. T. li. 4. titul. 14. l. 1.

IIII.* Imppp. GRATIA. VALEN. & THEO. AAA. ad Potitum Vicarium poſt alia.

Et

ET in priuatorum cauſis huiuſmodi forma ſeruetur, ne quenquam litigatorum ſententia non à ſuo iudice dicta conſtringat. Dat. x. Kalend. Octob. Romæ, Auxonio & Olybrio Conſſ.

DE POENA IVDICIS QVI MALE IVDICAVIT, VEL EIVS qui iudicem vel aduerſarium corrumpere curauit.

TIT. XLIX.

Qui diffidentia iuſtæ ſentẽtiæ in pecuniæ corruptelam prorumpit, litem perdit: ſiue priuata ſit lis, ſiue publica, ſiue fiſcalis. Bald.

1. Imp. ANTONINVS A. ad Gaudium.

COnſtitit in quacunque cauſa, ſiue priuata, ſiue publica, ſiue fiſcali, vt cuicunque data fuerit pecunia, vel iudici, vel aduerſario: amittat actionem is qui diffidentia iuſtæ ſententiæ in pecuniæ corruptelam ſpem negotij repoſuerit. Dat. XIIII. Kal. Ian. Duobus Aſpris Coſſ.

IN AVTHENT. *vt litigantes in exordio litis iurent. §. ſi quis autem ex litigatoribus. coll. ix. conſt. v.*

NOuo iure, qui dicit ſe dediſſe alicui, vel promiſiſſe, et perſonam declarauerit, & hoc probauerit; veniam meretur. Sed qui accepit

pit, vel promiſsionem ſuſcepit, ſi cauſa pecuniaria ſit: dati triplum, promiſsi duplum à comite priuatarum rerũ exigatur, dignitate ſeu cingulo amiſſo. Si verò criminalis cauſa fuerit: confiſcatis omnibus bonis, in exilium mittatur. Sed ſi datum vel promiſſum probare litigator nequiuerit: perſona quæ dicitur ſuſcepiſſe, iuret quòd neque per ſe neque per aliam perſonam accepit, aut promiſsionem habuit. & ſic libera ſit. Sed litigator qui oſtendere non potuit, in cauſa pecuniaria æſtimationem litis à comite rerum priuatarum exigatur, lite ſuſtinente proprium euentum: in criminali bonis omnibus confiſcatis: cauſis apud competentem iudicem legitimè terminandis. Sed ſi perſona à litigatore manifeſtata prædictum iuſiurandum refutauerit, memoratis ſubiaceat pœnis. Sed ſi quis litigantium iurauerit ſe non dediſſe, vel promiſiſſe: ſi intra decem menſes poſt ſententiam memoratam oſtendatur dediſſe, vel promiſiſſe, memoratis pœnis dantes & accipientes ſubiacebunt.

Iudex corruptus famam perdit, & damna reſarcit. Bald.

II. Imp. CONSTANTINVS A. ad Felicem.

DE eo qui precio deprauatus aut gratia, perperam iudicauerit, ei vindicta quem læſerit, non ſolum æſtimationis diſpendij, ſed etiam litis diſcriminis præbeatur. Dat. VIII. *Kal.*

Kal. Nouembris Conſtantinopoli, A.V. *&* *Licinio* CC. *Coſſ.*

SENTENTIAM RESCINDI NON POSSE.

TIT. L.

Nemo poteſt ſuam,vel anteceſſoris ſui ſententiam reuocare:& ſi reuocat,non eſt appellare neceſſe.Bald.

I. Imp. GORDIANVS A. Secundo.

N E QVE *ſuam,neque deceſſoris ſui ſententiam quenquam poſſe retractare in dubium non venit:nec neceſſe eſſe ab huiuſmodi decreto interponere prouocationẽ, explorati iuris eſt.* PP. *Kal.Mart.* *

Exceptio peremptoria poteſt opponi ante ſententiam, non poſtea,niſi ope reſtitutionis in integrum ratione ætatis. Salyc.

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Alexandro.* — *Alexandræ.

P*Eremptorias exceptiones omiſſas in initio, antequam ſententia feratur, opponi poſſe perpetuum edictum manifeſtè declarat.Quòd ſi aliter actum fuerit, in integrũ reſtitutio permittitur. Nam iudicatum cõtra maiores annis vigintiquinque nõ oppoſitæ præſcriptionis velamento,citra remedium appellationis*

tionis reſcindi non poteſt. VII. *Kalend. Ian. Nic.* CC. *Coſſ.*

Virtute reſcripti principis non retractatur ſententia legitimè lata. Paul. de Caſt.

III. Imp. CONSTANTIN. A. ad Proculum.

IMpetrata reſcripta non placet admitti, ſi deciſæ ſemel cauſæ fuerint iudiciali ſententia quam prouocatio nulla ſuſpendit: ſed eos qui talia reſcripta meruerũt, etiam limine iudiciorum expelli. Dat. VI. *Kalend. Ian. Conſtant. & Licinio* AA. *Coſſ.*

DE FRVCTIBVS ET LITIVM EXPENSIS.

TIT. LI.

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Alexandro.[a]

[a] Alexandræ. vet. al. Actelio.

HOC *fructuum nomine continetur, quod iuſtis ſumptibus deductis ſupereſt.* III. *Non. April.* CC. *Conſſ.*

Factus malæ fidei poſſeſſor, per litem conteſtatam tenetur de perceptis, & de percipiendis: & vitium eius tranſit in heredem. Saly.

II. Impp. VALENS & VALENTIN. AA. Olybrio præfecto prætorio.

LItigator victus qui poſt cõuentionem rei incumbit alienæ, non in ſola rei redhibitione teneatur, nec tantũ fructuum præſtationem eorum quos ipſe percepit, agnoſcat: ſed etiam eos quos percipere potuiſſet, non quos eũ

red

redegiſſe cõſtat, exoluat ex eo tempore ex quo re in iudicium deducta, ſcientiam malæ fidei poſſeſſionis accepit. Heredis quoque ſuccedentis in vitium par habenda fortuna eſt. Dat. VII. Kal. Maij Treueris Valentinia. N. P. & Victore Conſulibus.

possessor.

III. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. Aſclepiodoto præfecto prætorio.

Ex Cod. Theod. lib. 4. tit. 16. l. 2.

TErminato tranſactóque negotio, poſthac nulli actio, neque ex reſcripto ſuper ſumptuum petitione præſtetur, niſi iudex qui de principali negocio ſententiam promulgauit, comminus partibus conſtitutis, iuridica pronunciatione ſignificauerit victori cauſæ reſtitui debere expenſas, aut ſuper his querelam iure cõpetere. Poſt abſolutum enim dimiſſúmque iudicium nefas eſt litem alteram conſurgere ex litis primæ materia. Dat. III. Kalend. April. Conſtantinop. Aſclepiodoto & Maximiano Coſſ.

vet. repetitione.

ſic reſtituo ex Cod. T. Contius.

Contra actorem non proſequẽtem, vel defendentem litem, vel perdentem, profertur ſentẽtia calumnæ, damnorum, & expenſarum. Bart.

IIII. Imppp. VALENTINIANI [THEODOSII & ARCADII] AAA. edictum ad populum.

NOn ignoret is cuius ex interpellatione aliquis ſecundum datam formã in longinqua

ginqua protractus fuerit examina, quòd ſi culpa ſua fuerit dilata cognitio, vel minimè actioni ſuæ adfuerit, vel delata [nõ] probauerit: pro calumnia quidẽ pœnam luat legibus conſtitutam: pro pecuniaria vero cauſa, poſt ſumptus, conſiderata quantitate poſtulatorum, vel medij itineris interuallo, condemnationem pro æſtimatione iudicis ſuſtinebit.* Dat. v. Id. Nouemb. Conſtantinopoli, Valentiniano A. VII. & Auieno Conſſ.*

*ſoluat.

*Græca conſtitutio.

Priuilegium conceſſum ſuper litis expenſis in totum vel in parte non agnoſcendis, extenditur ad aduerſarium propter æqualitatem ſeruandam in iudiciis.

V. Imp. ANASTASIVS A. Stephano magiſtro militum.

CVm quidam per leges ſacráſque conſtitutiones, alij per ſpeciales largitates ſibi præſtita priuilegia prætendunt tam ſuper ſportulis pro conuentionibus vſque ad certam quantitatem præbendis, quàm ſuper expenſis litium vel minuendis, vel penitus non agnoſcendis: per hanc legem decernimus, vt quicunque huiuſmodi priuilegio munitus eſt, vel poſtea talem prærogatiuam quolibet modo meruerit, ſciat & ſi quos ipſe, vtpote obnoxios ſibi pro quacunque criminali vel ciuili cauſa conſtitutos, in accuſationem deduxerit, hos nihilo

hilo minus hiſdem priuilegiis potituros: quoniam non eſt ferendum, eos qui præfatas prærogatiuas (vt iam antè latum eſt) pretendũt, aliquid plus ab aduerſariis ſuis quærere concedi, quàm ipſi ab aliis pulſati facere patiantur: ita ſcilicet, vt hæc quidem forma modis omnibus obſeruetur ſuper priuilegiis per liberalitates vel generaliter quibuſdam officiis, aut ſcholis ſeu dignitatibus, vel ſpecialiter certis perſonis præſtitis, vel poſtea præbendis: ſiue hoc ipſum expreſsim principalibus diſpoſitionibus, vel affatibus inſertum, ſiue prætermiſſum ſit vel fuerit.

DE RE IVDICATA.

TIT. LII.

Rebus iudicatis paretur, niſi petatur quod iam habetur. Salyc.

I. Imp. ANTONINVS A. Stellatori.* *al. Stelrio.

REBVS *quidem iudicatis ſtandum eſt. Sed ſi probare poteris eũ cui condemnatus es id quod furto amiſiſſe videbatur, recepiſſe: aduerſus iudicati agẽtem, doli exceptione oppoſita tueri te poteris.* XII. *Kalend. Mart. Ant.* A. IV. *& Balbino Conſſ.*

Propter calculum malè ſummatum, non debet ſententia reſcindi quæ tranſiuit in rem iudicatã. Paul. de Caſt.

II. Idem A. Pacaciano.

RES iudicatæ ſi ſub prætextu computationis inſtaurentur, nullus erit litium finis PP. Prid. Non.* Romæ, Læto & Cereale Conſſ.

III. Idem A. Demetrio & aliis.

SI pecuniam quã mala ratione intercepiſſe vos apparuerit, iuſſi ſitis inferre cum pœna, & comperto præcepto præſidis non prouocaueritis: vniuerſam qũtitatẽ debetis inferre.

Propter inſtrumenta de nouo reperta, non retractatur ſententia iam lata. Bald.

IIII. Imp. GORDIANVS A. Antonino.

SVb ſpecie nouorum inſtrumentorum poſtea repertorũ, res iudicatas reſtaurari, exemplo graue eſt. Dat. VIII Id. Mart.

Qui petit dilationem ad ſoluendum, dicitur ſententiam approbare, & appellationi renunciare. Salyc.

V. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Valentino.

AD ſolutionem dilationem petentem, acquieuiſſe ſententiæ manifeſtè probatur: ſicut eum, qui quolibet modo ſententiæ acquieuerit. Nec enim inſtaurari finita, rerum iudicatarum patitur auctoritas.

Acta iudicij ſemel publicata, faciunt perpetuã fidem etiam mortuo vel remoto iudice qui de cauſa cognouit. Paul. de Caſt.

VI. Impp. HONORIVS & THEODOSIVS AA. Iuliano proconſuli Aphricæ.

Gesta

G*Eſta*[a] *quæ ſunt tranſlata in publica monumenta, habere volumus perpetuam firmitatem. neq; enim morte cognitoris perire debet publica fides.* Dat. III. *Kalen. Septemb. Romæ, Conſtantio & Conſtante Coſſ.*

[a] c. T. 16. 4. 45.

DE EXECVTIONE REI IVDICATAE. TIT. LIII.

Ab executione non eſt inchoandum: ſed primo debet de cauſa cognoſci, & per definitiuam ſententiam terminari.

I. Impp. SEVERVS & ANTONI. AA. Iuſtino.

NIMIS *propere*[a] *iudex pignora Marcellæ capi ac diſtrahi iuſſit ante rem iudicatam. Prius eſt ergo, vt ſeruato ordine, actionem aduerſus eam dirigas, & cauſa cognita ſententiam accipias.* PP. III. *Kal. Feb. Albino & Aemiliano Conſſ.*

[a] perperã.

Sententia tunc habet executionem paratam, quando nõ fuit per ſtipulationem nouata: aliàs non petitur executio ſententiæ quæ ſublata eſt per nouationem: ſed agitur ex ſtipulatione nouantis ordinaria via.

II. Iidem AA. Agrippæ.

S*I cauſam iudicati nõ nouaſti, rem iudicatã præſes prouinciæ etiã pignoribus captis ac diſtractis ad emolumẽtũ ꝑduci iubebit. Quòd ſi nouata cauſa eſt, ex ſtipulatu tibi actio cõpetit: & iudice accepto*[a] *ſecũdũ iuris formã experire.*

[a] à præſide prouinciæ ſubaudi. Cont.

Si pignora capta in cauſam iudicati nõ reperiunt emptorem, factis ſubhaſtationibus dantur creditori inſolutum. Paul. de Caſt.

III. Iidem AA. [a]Agrippæ.

[a] al. Idem A. rectè.

ORdo rei geſtæ, & mora ſolutionis quæ interceßit, conſtantius deſiderat remedium. Si itaque præſidem prouinciæ, qui rem iudicatam exequi debet, adieris; & allegaueris res ſoli quæ pignori datæ ſunt, diu ſubhaſtatas, ex cõpacto ſiue ambitione diuerſæ partis emptorem non inuenire [potuiſſe,] in poſſeſſionem earum te mittet, vt vel hoc remedio res tandiu protracta ad effectum perducatur. Dat. XI. *Kalend. Iul. Meſſala & Sabino Coſſ.*

Publica ſtipendia non venduntur, nec in ſolutum adiudicantur, niſi in ſubſidium. Bald.

IIII. Idem A. Marcello militi.

STipendia retineri propterea, quòd cõdemnatus es, non patietur præſes prouinciæ, cum rem iudicatam poßit aliis rationibus exequi. PP. III. *Non.* *

Nomen debitoris poteſt capi pignori in cauſam iudicati. Bald.

V. Imp. GORDIANVS A. Amando.

ETiam nomen debitoris in cauſa iudicati capi poſſe, ignotum non eſt. PP. III. *Idus Octo. Attico & Prætexto Coſſ.*

Merus executor non poteſt aſſumere partes iudicis, & de iuſtitia ſententiæ cognoſcere vel pronunciare. Paul. Caſt.

VI. Impp. PHILIPPVS A. & c. Titiano.

SI (vt proponis) rerum iudicatarum executor datus partes ſibi iudicis vindicauit, & cõtra ea quæ pridem pro partibus tuis fuerunt ſtatuta, aliquid pronunciandum putauit: ſententia ab eo dicta vim rei iudicatæ obtinere nequaquam poteſt.

Condemnatus ſi moram committat, tenetur de interitu & acceſſionibus. Salyc.

VII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Theodoro.

SI longis apertiſque fruſtrationibus partis aduerſæ, reſtitutio remorata[a] eſt, etiam ſeruis rebus humanis exemptis: à fruſtratore æſtimatio eorum reſtituenda eſt. Animalia quoque cum fœtibus tibi interceſſu præſidis repræſentabuntur.

[a] remota.

Executor eſt ille, qui ſententiam rite latam ad effectum perducit. Paul. de Caſt.

VIII. Iidem AA. & cc. Nicomacho.[*]

[*] Agrippæ, in omnib. meis exemplarib. al. Agrippinę. Contius.

EXecutorem eum ſolum eſſe manifeſtum eſt, qui poſt ſententiam inter partes audita omni & diſcuſſa lite prolatam, rei iudicatæ vigorem ad effectum videtur adducere. Sine die & Conſule.

Tunc eſt petenda executio, quando reus confeſſus eſt: vel ſi negauit, cum eſt conuictus & condemnatus. Pau. de Caſt.

IX. Iidem AA. & cc. Glyconi.

EOs quos debitores tuos eſſe cõtendis, apud rectorem conueni prouinciæ: qui ſiue de-

bitum confeſſi, ſiue negantes & conuicti fuerint condemnati, nec intra ſtatutum ſpacium ſolutioni ſatisfecerint: cum latæ ſententiæ, pignoribus etiam captis ac diſtractis, ſecundum ea quæ ſæpe conſtituta ſunt, meruerint executionem, iuris formam tibi cuſtodiet. S. Non. Nouemb. CC. Coſſ.

DE VSVRIS REI IVDICATAE.

TIT. LIIII.

Mora ſolutionis poſt ſententiam & quadrimeſtre tempus, parit effectum vſuræ centeſimæ. Bald.

I. Imp. ANTONINVS A. procuratoribus hereditatum.[a]

S qui bona ſecundũ dictam ſententiam proſequitur:[b] *eas quoque rationes habiturus eſt, vt qui poſt legitimum tempus placitis non obtemperauerit, vſuram centeſimam temporis quod poſtea fluxerit, ſoluat.*

[a] In meo manuſcripto eſt: procuratoribus hereditatiũ fiſci. recte. Cont.

[b] perſequitur.

II. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

EOs qui condonati ſolutionem pecuniarum quas dependere iuſſi ſunt, vltra quatuor menſes à die cõdemnationis, vel ſi prouocatio fuerit porrecta, à die confirmationis ſententiæ cõnumerandos diſtulerint: cẽteſimas vſuras exigi præcipimus: nec priſcis legibus, quæ

quæ duas centeſimas eis inferebant, nec noſtra ſanctione, quæ dimidiam centeſimæ ſtatuit, locum in eorum perſonam habentibus. Dat. VII. Id. April. Conſtantinop. Decio Coſ.

Vſura centeſima debetur ex ſorte tantum & non ex priore vſura, licet in condemnatione cum ſorte ſit deducta.

III. Idem A. Ioanni P P.

Sancimus, ſi quis condemnatus fuerit poſt datas à nobis quadrimeſtres inducias," *centeſimas quidem vſuras ſecundum naturã iudicati eum compelli ſoluere, ſed tantummodo ſortis, & non vſurarum quæ ex priſtino contractu in condemnationem deductæ ſunt. Cùm enim iam conſtituimus vſurarum vſuras penitus eſſe delendas: nullum caſum relinquimus ex quo huiuſmodi machinatio poſſit induci. Si enim ſine emendatione relinquatur: aliquid abſurdum atque inelegans neceſſe eſt euenire: cùm [vſuræ*" *] vtiliter ex contractibus deſcendentes, plerumque minores centeſimæ ex noſtra lege factæ ſunt: & neceſſe eſt minoribus vſuris grauiores ſupponi. Si enim ex iudicati actione centeſimæ omnimodo currunt vſuræ, ex contractibus autem hoc rarò contingit: in capitulis lege noſtra tantummodo exceptis, huiuſmodi iniquitatem ipſa rerum neceſſitas introducebat. Et ideo pio remedio cauſam corrigentes, ſancimus ſortis tantummodo vſuras*

"Hæ induciç nunquam in Francorũ regno vſitatæ fuerũt, quod etiã prudenter à Carolo Molinæo adnotatũ legiſſe aliquando memini.

" deeſt in manuſcrip.

vſque ad centeſimam currentes, ex iudicati actione profligari, non autem vſurarum quantaſcumq; vſuras. Si enim nouatur iudicati actione prior contractus: neceſſe eſt vſurarum quidem quæ anterioris cõtractus ſunt, curſum poſt ſententiam inhiberi: alias autem vſuras ex iudicati actione tantummodo ſortis procedere: & non ideo, quòd forſitan conſummata eſt quantitas ſortis & vſurarum,[a] totius ſummæ vſuras poſtea colligi, ſed ſortis tantummodo.

[a] Hoc enim ſolo caſu licebat vſurariũ vſuras exigere, quãdo ſorté vſuræ æquauerant.

Tempus quadrimeſtre quod datur reis principalibus, datur & eorum fideiuſſoribus. Salyc.

¶ *Et cùm antiquitas[a] peſſimo exemplo reis[2] quidem condemnatis laxamentum duorũ menſium præſtabat, fideiuſſores autem eorum eodem vti beneficio non cõcedebat, vt liceret victoribus, relictis propter legem cõdemnatis perſonis, à fideiuſſoribus eorum vel mandatoribus ſtatim pecunias vel res in condemnatione poſitas exigere: huiuſmodi acerbitatem reſecantes, ſancimus quadrimeſtres inducias, quas dedimus condemnatis, etiam ad fideiuſſores eorum & mandatores extẽdi, ne legi fiat derogatum. Cum enim interuentor ſoluere compellebatur, & ipſe reum coërcebat ad inuitam ſolutionem, nullum condemnatus habebat ſenſum noſtræ humanitatis: quia per medium fideiuſſorem*

[a] Lex.xij. tabularum duodecim dies iuſtos dabat. Gel. lib. x. c. I.

iuſſorem ſtatim pecunias perſoluere compellebatur.

SI PLVRES VNA SENTENTIA CONDEMNATI ſunt.[*]

TIT. LV.

[*]vt ſinguli pro virilib. teneantur. Hæc eſt enim totius tituli ſumma. Contius.

Si plures condemnantur ad vnam ſummam ſimpliciter debitam ex vna cauſa, quilibet cenſetur condemnatus pro parte virili, vel æquali. Pau. de Caſt.

I. Imp. ALEXANDER A. Victori.

SI non ſinguli in ſolidum, ſed generaliter tu & collega tuus vna & certa quātitate condēnati eſtis, nec additum eſt, vt quod ab altero ſeruari nō poſſet, id alter ſuppleret: effectus ſententiæ pro virilibus portionibus diſcretus eſt. Ideóque parens pro tua portione ſententiæ, ob ceſſationem alterius ex cauſa iudicati conueniri non potes.

Sententia contra plures tutores lata, in viriles intelligitur diuiſa. Salyc.

II. Imp. GORDIANVS A. Anniano.[*]

QVoties à tutoribus ſingulis procuratoribus datis, ſequitur[a] in omnium perſona condemnatio: periculum ſententiæ videtur eſſe diuiſum: ideoq; quod ab vno ſeruari non poterit, à cæteris exigi non poſſe, explorati iuris eſt.

[*] al. Hanniano.
[a] inſequitur.

QVIBVS RES IVDICATA NON NOCET.

TIT. LVI.

Licet ſententia ſit lata contra coniunctam perſonam, non propterea præiudicat non mandanti, neque ratum habenti. Salyc.

I. Imp. ALEXANDER A. Maſculino.

SI neque mandaſti fratri tuo defenſionem rei tuæ, neque quod geſtum eſt, ratum habuiſti: præſcriptio rei iudicatæ tibi non oberit. Et ideo non probiberis cauſam tuam agere ſine præiudicio rerum iudicatarum. P P. *Non. Maij, Alexand.* A. *Coſ.*

Sententia ſuper iure tertij lata, non patrocinatur neque nocet alteri. Bald.

* Athemio. rectè. II. Imp. GORDIANVS A. Athemio.*

RES inter alios iudicatæ, neq; emolumentum afferre his qui iudicio non interfuerunt, neq; præiudicium ſolent irrogare: ideóque nepti tuæ præiudicare non poteſt quod aduerſus coheredes eius iudicatum eſt, ſi nihil aduerſus ipſam ſtatutum eſt.

Sententia in criminali cum vno lata, non præiudicat alij. Bald.

III. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Honorato.

Flagreſſi. *IVris manifeſtiſsimi eſt, & in accuſationibus, his qui congreſſi* * *in iudicio non ſunt,* offi-

officere non poſſe, ſi quid forte præiudicij videatur oblatum.

Non exemplis, ſed legibus eſt iudicandum. Salyc.

IIII. Idem A A. & c c. Soteriano.

N*Ec in ſimili negotio r.s inter alios actas, abſenti præiudicare, ſæpe conſtitutum eſt. D. Sirmij, VI. Kal. Dec. Cæſ. Coſ.*

COMMINATIONES, EPISTOLAS, PROGRAMMATA, ſubſcriptiones, auctoritatem rei iudicatæ non habere.

TIT. LVII.

Comminatio pœnalis facta à iudice, non habet vim ſtipulationis interpoſitæ à parte, nec rei iudicatæ. Salyc.

I. Imp. ANTONINVS A. Rogatiano.

N*EC vim ſtipulationis obtinere poteſt comminatio iudicis qui certas vſuras præſtituros eos dixit qui intra certum diem debitum non exoluiſſent. Prid. Id. Ian. Anto. A. IIII. & Balbino Coſſ.*

Per epiſtolam non poteſt ferri ſententia, etiam in fauorem reipub. Salyc.

II. Imp. ALEXANDER A. Maximo.*

R*Ei iudicatæ effectum non habet, quòd per epiſtolã rector prouinciæ ſoluere vos* *al. Maximiano.

pecu-

pecuniam reipublicæ iuſsit. IIII. *Id. Mart. Maxi.* II. *& Æliano Coſſ.*

Sententia definitiua non reuocatur iudicis ſubſcriptione. Bald.

III. Idem A. Zotico.

EA quæ cauſa cognita ſtatuuntur, ſubſcriptionibus reuocari non poſſe, ſæpe reſcriptum eſt. P P. VI. *Id. Septemb. Albino & Maximo Coſſ.*

Verbum iudicis indiſtinctè prolatum, neceſſitatem non importat, etiam ſcriptum in actis. Bald.

IIII. Imp. GORDIANVS A. Aſclepiodoto.

INterlocutio præſidis apud acta ſignata, vt niſi ſolutioni debiti is qui cõuenitur, obſequium præſtitiſſet, duplum ſeu quadruplũ inferat: voluntas potius comminantis quàm ſententia iudicantis eſt: cùm placitum huiuſmodi, ne rei iudicatæ auctoritatem obtineat, iuris ratio declaret.

Fulminatio iudicis ſtatim libellum exequentis, non habet auctoritatem rei iudicatæ. Salyc.

V. Idem A. Iucundo.

IVdex qui diſceptationi locum dederat, partium allegationes audire & examinare debuit. nam ſubſcriptionem ad libellum datam talem quæ diuerſam partem in poſſeſsionem fundi mitteret, vicem rei iudicatæ nõ obtinere,

non

non ambigitur. P P. XII. *Kal. Feb. Gord.* A. *V. & Pompeiano Coſſ.*

VI. Impp. PHILIPPVS A. & PHILIP. C. Caſſiano.

PRogramma ſi quod à præſide prouinciæ propoſitum eſt, vim rei iudicatæ nequaquam obtinere poteſt: nec comminationem vim rei iudicatæ obtinere manifeſtum eſt.

VII. Imp. CONSTANTIN. A. ad Baſſum præfectum prætorio.*

* al. P. V.

QVod magno conflictu ſententia decerni ſolet, id paucis literis temere deſcriptis definiri fas non eſt. Dat.* XV. *Kal. April. Conſtant.* A. VI. *& Maxi. Coſſ.*

* Oſtenſa mihi eſt vetus quædam lex Conſtantini, quæ iudicem ad plenũ recenſere iubet quicquid negocij fuerit illatũ. Contius.

SI EX FALSIS INSTRVMENTIS VEL TESTIMONIIS iudicatum ſit.

TIT. LVIII.

Sententia lata ex falſis inſtrumentis vel teſtimoniis, reuocatur falſo probato, & quòd iudex motus fuerit ex illis, etiam præter appellationem. Salyc.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. ad Baſſianum.*

* Biſſanæ. al. Vipſaniæ. al. Baſſaniæ. al. Hypſaniæ.

SI tabulas teſtamenti quas ſecutus proconſul vir clariſſimus ſententiam dixit, falſas dicere vis: præbebit notionem ſuã non obſtante præſcriptione rei iudicatæ: quia nondum de falſo quæſitum eſt.

Appel

Appellatione non interpoſita, ſubuenitur victo ex falſis inſtrumentis per reſtitutionem in integrum. Bald.

II. Imp. ALEXANDER A. Optato.

ET qui non prouocauerunt, ſi inſtrumentis falſis ſe victos eſſe probare poſſunt: cũ de crimine docuerint, ex integro de cauſa audiuntur. P P. XVI. *Kal. Octob. Iuliano* II. *& Criſpino Coſſ.*

Sententia lata prætextu falſarum atteſtationum reſcinditur, dum probabitur iudex vſus fuiſſe illis. Bald.

III. Idem A. Clementi.

*FAlſam quidem teſtationem qua diuerſa pars in iudicio aduerſus te vſa eſt, vt proponis, ſolito more arguere nõ prohiberis: ſed cauſa iudicati in irritum non deuocatur,** *niſi probare poteris, eum qui iudicauerat, ſecutum eius inſtrumenti fidem, quod falſum eſſe conſtiterit, aduerſus te pronunciaſſe.* P P. VII. *Kalen. Septemb.*

* deducatur.

Pendente cauſa reſtitutionis in integrum, in qua crimen falſi allegatur, cum ſit præiudicialis ſententia, non poteſt executioni mandari. Bald.

IIII. Imp. GORDIANVS A. Herennio.

IVdicati executio ſolet ſuſpendi, & ſoluti dari repetitio, ſi falſis inſtrumentis circumuentam eſſe religionem iudicãtis, crimine poſtea falſi illato, manifeſtis probationibus fuerit oſtenſum. P P. V. *Id. Septemb.*

DE CONFESSIS.

TIT. LIX.

Confeſſus pro iudicato habetur. Bal.

I. Imp. ANTONINVS A. Iuliano.

CONFESSOS *in iure pro iudicatis haberi placet: quare ſine cauſa deſideras recedi à confeßione tua, cum & ſoluere cogeris. Accepta* III. *Kalendas Octo. Gentiano & Baſſo Coſſ.*

INTER ALIOS ACTA VEL IVDICATA, aliis non nocere.

TIT. LX.

Geſta per vnum alteri non nocent, etiam ſi ſint geſta extra iudicium. Paul. de Caſt.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. A A. & C C. Epicrati.[a]

INTER *alios res geſtas, aliis non poſſe præiudicium facere, ſæpe conſtitutum eſt. vnde licet quoſdā de heredibus eius, quem debitorem tuum fuiſſe ſignificas, ſoluiſſe commemores: tamen cæteri non aliàs ad ſolutionem vrgentur, niſi debitum probatum fuerit.* V. *Kalend. April. Byzantio* A A. *Conſſ.*

[a] al. Pagato. & al. Epigato. al. Epagato.

Tranſ

Tranſactio cum vno facta, alteri non præiudicat. Salyc.

* Seuero. al. Seueræ.

II. Iidem AA. & CC. Epicrati.*

INter alios factam tráſactionem abſenti non poſſe facere præiudicium, notiſſimi iuris eſt. Quapropter adito præſide prouinciæ, auiam tuam mancipium tibi donaſſe proba: ac ſi hoc iure ad te pertinere perſpexerit, reſtitui tibi prouidebit. Neq; enim ſi te abſente diuiſionem eius fecerunt, aliquid iuri tuo derogari potuit. S. Idibus Aprilis.

Frater non præiudicat fratri paciſcendo vel agendo ſine mandato. Salyc.

* al. Portunæ. al. Fortunæ.

III. Iidem AA. & CC. Fortunatæ.*

SI cum fratre tuo matri ſucceſſiſti: frater pro portione tua cum debitoribus hereditariis paciſcendo vel agendo non ex tua voluntate, pro hæreditaria parte tibi quæſitam obligationem extinguere non potuit. V. Id. Octob. Retriæ, AA. Conſſ.

DE RELATIONIBVS.

TIT. LXI.

Habens referre, pronunciare non poteſt. Bald.

* Ex Codice Theodoſiano lib. 11. tit. 29. l. 2.

I.* Imp. CONSTANTINVS A. Profuturo PF. Annonæ.

SI quis iudicum duxerit eſſe referendum, nihil inter partes pronunciet: ſed magis ſuper quo hæſitandum putauerit,

putauerit, noſtram conſulat ſcien tiam: aut ſi tulerit ſententiam, minimè poſtea, ne à ſe prouocetur, relatione præmiſſa terreat litigantes: ſciens quòd ſi hoc fecerit, nihilo minus iure appellationis res agitabitur. Sed nec ad nos mittatur aliquid quod plena inſtructione indigeat. Quoties autem[a] *ad noſtram ſcientiam iudex ſe polliceatur relaturum, conſultationis exemplum litigatoribus ilico edi apud acta iubeat: vt ſi cui fortè relatio minus plena, vel contraria videatur, is refutatorias preces ſimiliter apud acta ſine aliqua fruſtratoria dilatione offerat. Datum* IIII. K*alend. Febr. Sirmij, Conſtant.* A. V. *& Licinio Coſſ.*

[a] hæc poſterior pars ſumpta eſt ex. l.5. Cod. Theod. eod. ti.

IN AVTHENT. *Vt iudices non expect. ſacras iuſſio. §. j. colla. ix. conſtitutio. iiij.*

NOuo iure cauſa perfectè examinata, ſententia terminetur: quæ executioni legitimæ demandatur, niſi ab ea fuerit appellatum.

In cauſa criminali relatio eſt permiſſa.

II.[a] Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Viuentium præfectum prætorio.

[a] Ex Cod. Theodo. lib. II. tit. 29. l. 3. Cōtius.

SVper delictis prouincialium nunquam rectores prouinciarum ad ſcientiam principum putent eſſe referēdum, niſi ediderint prius conſultationis exemplum: quippe tunc demum relationibus plena veritas[b] *eſt, cum vel allegationibus repelluntur,*[c] *vel probantur aſſenſu. Dat.* III. K*alend. Ianua. Treu. Valentiniano & Valente* AA. *Coſſ.*

[b] C. T. maturitas. Contius.

[c] C. T. refellūtur

Pendente relatione, iudicis officium conquieſcit. Bald.

III. "Iidem AA. & GRATIANVS A. ad Apodemium.

"Ex Cod. Theodo. lib. 11. tit. 29. l. 4.

SI quādo ratio aut neceſsitas eſt in negotiis noſtra iudicia requirendi, expectandíque reſponſa: omnes omnino cauſas, relationis ſeries comprehendat: vt recitata conſultatione, quæ ita eſt dirigenda, propemodum actorum recenſione non ſit opus: actis etiam neceſſario ſociandis. Datum VI. *Id. Maij Treu. Valentiniano* N B. P." *& Victore Coſſ.*

"i. Nobili puero. ſic enim filius Imperatorū ſolebat vocari: hodie Hiſpani vocāt infantem &c.

DE APPELLATIONIBVS," ET CONSVLTATIONIBVS.

TIT. LXII.

Prius debet terminari quæſtio poſſeſſionis, quàm criminalis.

I. Sententia diui SEVERI A. data in perſona Marci Priſci, idibus Ian. Pompeiano & Auito Coſſ.

PRIVS *de poſſeſsione pronunciare, & ita crimen violentiæ excutere præſes prouinciæ debuit: quod cum non fecerit, [iuſtè ab eo]* "*prouocatum eſt.*

"In C. T. additur, & pœnis earum.

"pro incluſ. legitur in vet. manuſcri. iure. Contius.

A ſententia lata ſecundum reſponſionem principis factam relationi ſeu conſultationi iudicantis: poteſt appellari. Salyc.

II. Imp. ALEXANDER A. Plautiano.

NOuum, quod poſtulas, non eſt, quòd etſi reſcripti mei auctoritas interceſſerit, prouocandi tamen facultas tibi non denegetur.

In præiudicium appellationis interponendæ, vel etiam interpoſitæ, etiam ſi ſit reiecta, nihil debet innouari. Bald.

III. Imperator GORDIANVS A. Victori.

APpellatione interpoſita, licet à iudice repudiata ſit, in præiudicium deliberationis nihil fieri debere, & in eo ſtatu omnia eſſe, quo tempore pronunciationis fuerunt, ſæpiſſime conſtitutum eſt. PP. IIII.[a]

IIII. Imp. PHILIPPVS A. & Philipp. Cæſ. Probo.

SI ad ſcribatum nominatus non prouocaſti, conuelli ſtatuta non poſſunt.

Qui apoſtolos non præſentauit in tempore iniuncto propter caſum fortuitum, excuſatur à pœna deſertionis. Salyc.

V. Imperatores DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Valenti & aliis.

PRæſes prouinciæ ad quem appellaſti, ſi non vitio negligentiæ veſtræ tempus[b] quod ad reddendos apoſtolos præſcriptum eſt, exemptum eſſe animaduerterit, ſed ex fatalis caſus neceſſitate diem functo eo qui eos perferebat[c] id accidiſſe cognouerit: iuxta perpetui iuris formam deſiderio veſtro medebitur.

[a] olim qn quę dierũ à die appellationis interpoſitę: vt docet Paul. lib. 5. ſent. tit. 35. Contius.

[b] hic appellatur gerulus in C. T. eo. ti. l. 29 & 31. & hoc verbo vtitur Sidonius Apollinaris ſæpe.

VI. Iidem AA. & CC. dicunt:

EOS qui de appellationibus cognoſcent ac iudicabunt, ita iudicium ſuum præbere conueniet, vt intelligant quòd cum appellatio poſt deciſam ſententia litem interpoſita fuerit, non ex occaſione aliqua remittere negotium ad iudicem ſuum f.us ſit, ſed omnem cauſam propria ſententia determinare conueniat: cum ſalubritas legis conſtitutæ ad id ſpectare videatur, vt poſt ſententiam ab eo qui de appellatione cognoſcit, recurſus fieri non poßit ad iudicem à quo fuerit prouocatum. Quapropter remittendi [a] *litigatores ad prouincias, remotam occaſionem atque excluſam penitus intelligant: cum ſuper omni cauſa interpoſitam prouocationem vel iniuſtam tãtùm liceat pronuntiare, vel iuſtam.*

[a] remittere.

Non allegatum vel non probatum in cauſa principali, poteſt allegari & probari in cauſa appellationis. Sal.

1 ¶ *Si quid autem in agendo negotio minus ſe allegaſſe litigator crediderit, quod in iudicio acto fuerit omiſſum: apud eum qui de appellatione cognoſcit, perſequatur: cum votum gerentibus nobis aliud nihil in iudiciis, quàm iuſtitiam locum habere debere, neceſſaria res forte tranſmiſſa* [b] *non excludenda videatur. Si quis autem poſt interpoſitam appellationem neceſſarias ſibi putauerit eſſe perſonas, per*

[b] al. omiſſa.

quas

quas apud iudicem qui ſuper appellatione cognoſcet, veritatem poßit oſtendere, quam exiſtimauit occultam, hócque fieri iudex perſpexerit: ſumptus iiſdem ad faciendi itineris expeditionem præbere debebit, cum id ipſa iuſtitia perſuadeat ab eo hoc recognoſci, qui euocãdi[a] perſonas ſua intereſſe crediderit. [a] ſic in omnibus.

Iudex à quo, ſi in cauſa criminali appellatur, debet tranſmittere reum ad iudicem ad quem. Sal.

2 ¶ *Super his verò qui in capitalibus cauſis conſtituti appellauerint: quos tamen & ipſos, vel qui pro his prouocabunt, non niſi audita omni cauſa atque diſcuſſa, poſt ſententiam dictam appellare conueniet: id obſeruandum eſſe ſancimus, vt inopia idonei fideiuſſoris retentis in cuſtodia reis, opiniones ſuas iudices, & exempla appellatoribus edita, ac refutatorias eorum, ad ſcrinia quorum intereſt tranſmittant: quibus geſtarum rerum fides manifeſta relatione pandatur, vt meritis eorum conſideratis, pro fortuna ſingulorum ſententia proferatur.*

3 ¶ *Ne temere autem ac paßim prouocandi omnibus facultas præbeatur, arbitramur eum qui malam litem fuerit perſecutus, mediocriter pœnam à competenti iudice ſuſtinere.*

Iure iſto in cauſa propria debet appellari intra biduum, in aliena intra triduum, & in ſcriptis, ſi non illico appellauerit. Bald.

¶ Sin autem in iudicio propriam quis fuerit cauſam perſecutus, atque ſuperatus voluerit prouocare: eodem die vel altero libellos appellatorios offerre debebit. Is verò qui negotium tuetur alienum, ſupradicta conditione etiam tertio die prouocabit. 4

IN AVTHENT. *De appel. & intra quæ tempora.§.j.coll.iiij.conſti.ij.*

HOdie autem cuilibet tribuitur ſpacium decem dierum à ſententiæ reuocatione numerandum.

Finis authent. Sequitur text.l.C.

Iudex debet dare apoſtolos etiam non petenti. Bart.

¶ Apoſtolos poſt interpoſitam prouocationem, etiam non petente appellatore, ſine aliqua dilatione iudicem dare oportet, cautione [a] *videlicet de exercenda prouocatione in poſterum minimè præbenda. Sine die & conſule.* 5

Valet ſententia lata contra priuilegiatum: & ſi appellat, tenetur de priuilegio ſuo docere. Bald.

VII. Iidem AA. & cc. Neroni.[b]

HI qui ad ciuilia munera, vel ad decurionatum vel honores euocantur: licet vacationem à principibus acceperint, ſi appellationis

[a] quæ ſic concipiebatur: Ni iuſtè appellaueris, tantũ dare ſpõdes? quæ cautio intra diẽ quintum ab apoſtolis impetratis erat reddẽda. Paul. lib.5. ſen. titu.35.

[b] Neoni.

lationis[a] *auxilio non vtantur, conſenſu ſuo nominationem confirmant. Cum igitur ad munus vocatus appellaueris: apud præſidem prouinciæ iuſtè te appellaſſe oſtende.*

Si conſtat appellationem non proſecutam: elapſis temporibus proſequendi, ſententia mandatur executioni, niſi interim ſit tranſactum. Bald.

VIII. Iidem AA. & cc. Opimiano.[b]

SI *contra maiorem vigintiquinque annis ſentētia prolata,*[c] *prouocationis ſecutæ tempore præfinito cauſas non eſſe repræſentatas, nec appellatione pendente tranſactione finitum negotium rector*[d] *animaduerterit: res iudicatas exequi curabit.*

IX. Iidem AA. & cc. Habe[e]rad. chariſſ. nobis.

D*Ominus litis cauſam appellationis quā procurator ſuus litigando interpoſuit, etiam abſente procuratore exequi poteſt.*

Actor ſpecialis ad certam cauſam, poteſt appellare à ſententia contra eum lata: proſequi verò poteſt curator, vel adultus maior. Salyc.

X. Iidem AA. & cc. Titiano.

SI *actor à curatore ordinatus, deteriorem calculum reportauerit: tam ipſe, quàm curator ad prouocationis auxilium poſſunt peruenire: curator verò ſolus prouocationis litem exercebit. Sin autem interim adoleſcens ve-*

[a] In Cod. Theod. l. 12. querelā, nō autē appellationem hoc caſu competere dicitur. Contius.

[b] al. Oppiano.

[c] al. lata.

[d] al. præſes.

[e] legendū ex vet. li. Habe Eraclida kariſſime nobis. nā Habe hîc idē ſignificat quod Aue. ſic enim veteres ſcribebāt, vt ait Quintilian9 lib. 1. Contius.

niam ætatis impetrauerit, vel ad legitimam ætatem peruenerit: poteſt ſuo nomine appellationem exercere. S. prid. Kalend. Octob. Viminacij CC. *Conſſ.*

XI. Iidem AA. & CC. Antonino.[a]

[a] leg. Aurelio.

CIues & incolæ manifeſtas etiam excuſationes habentes, ſi ſub iuſta nominatione non appellauerint, ad earum probationem non admittuntur.

Appellatori nulla debet iniuria fieri, nec ſub fida cuſtodia detineri, niſi cauſa ſit criminalis, & idoneum non præbeat fideiuſſorem. Salyc.

XII. [b]Imp. CONSTANTINVS A. ad Catulinum, poſt alia.

[b] Ex Cod. Theodo. lib. 11. tit. 30. l. 2. Cótius.

MInimè fas eſt, vt in ciuili negotio libellis appellatoriis oblatis, aut carceris cruciatus, aut cuiuſlibet iniuriæ genus, ſeu tormenta, vel etiam contumelias perferat appellator abſque his criminalibus cauſis, in quibus etiamſi prouocare poſſit, eum tamen ſtatum debet obtinere, vt poſt prouocationem in cuſtodia (ſi [c]fideiuſſoris idonei copiam non habeat) perſeueret. Dat. III. *Non. Nouemb. Treu. Acc.* XV. *Kalend. Maij, Hadrumeti, Voluſiano & Anniano Conſſ.*

[c] hanc interpoſitioné addidit Tribonian.

Pendente lite principali vel appellationis, non licet alicui partium ſupplicare. Sal.

XIII. [d] Idem A. Petronio Probiano ſuo ſalutem dicit.

[d] Ex Cod. Theodoſia. eo. tit. l. 5.

Ex illo

EX illo tempore ex quo in ciuilibus cauſis, quæ inter priuatos mouentur, conſultaturum vel relaturum te eſſe promiſeris, vel appellationis à te interpoſitæ ſolennia completa fuerint: nihil poſthac tibi quodlibet ſpeciale ac requiſitum, vel quibuſcunque modis fauoris gratiam præferens, audiendum eſt: ſed obſeruandum, vt iuxta priora ſtatuta, ſolennitatis more expleto, geſta ad comitatum omnia dirigantur, &c. Dat. Idib. Auguſt. Arelato.* PP. *Idib Octob. Thebeſte, Sabino & Rufino Conſſ.* *Intra 30. dies. Cód.

Si appellatio fiat, illico fieri poteſt viua voce ſine libello. Bald.

XIIII. *Idem A. ad Baſſum P. V. *Ex Cod. Theodo. eo. tit. l. 7.

LItigatoribus copia eſt etiam non ſcriptis libellis illico appellare voce, cum res popoſcerit iudicata, tam in ciuilibus quàm in criminalibus cauſis. Datum VIII. *Id. Iun. Sirmij, Gallicano & Baſſo Conſſ.*

Iudex qui cauſam remittit ad principem terminandam, debet omnia acta mittere. Paul. de Caſt.

XV. *Idem A. ad Seuerum Vicarium. *Ex Cod. Theodo. e. tit. l. 9.

NE cauſas quæ in noſtram venerint ſcientiam, rurſus transferri ad iudicia neceſſe ſit: inſtructiones neceſſarias plene actis inſeri præcipimus. nam cogimur à proferenda ſententia temperare: quoniam verendum eſt, ne lis incognito negotio dirimatur, adempta copia conquerendi. Quare perennibus inuretur in-

terpoſito prouocationis auxilio vim executionis eludunt: nec iam opinionis exemplum, nec refutatorias preces curant petere vel offerre: placuit, vt ſi intra dies ſolennitatibus præſtitutos ad facienda hæc appellatoris cura defuerit, deſerta ab eo prouocatio exiſtimetur, móxque debitum exigatur. Dat. Prid. Kalend. Aug. Conſtantio & Maximo Conſſ.

A maioribus & minoribus iudicibus appellatur, præterquam à præfecto prætorio. Salyc.

XIX.[a] Idem A. ad vniuerſos prouinciales.

A Proconſulibus, & comitibus, & his qui vice præfectorum cognoſcunt, ſiue ex appellatione, ſiue ex delegatione, ſiue ex ordine iudicauerint, prouocari permittimus: ita vt appellanti iudex præbeat opinionis exemplum, & acta cum refutatoriis partium ſuíſque literis ad nos dirigat. A præfectis autem prætorio[b] prouocare non ſinimus. Quòd ſi victus oblatam, nec receptam à iudice appellationem affirmet, præfectos adeat, vt apud eos deintegro litiget, tanquam appellatione ſuſcepta. Superatus enim ſi iniuſte appellare videbitur: lite perdita notatus abſcedet. At ſi vicerit: cõtra eum iudicem qui appellationem non receperit, ad nos referri neceſſe eſt, vt digno ſupplicio puniatur. Dat. Kalend. Auguſt. PP. Kal. Septembr. Conſtantinop. Baſſo & Ablauio Conſſ.

[a] Ex Cod. Theod. e. ti. l. 16.

[b] Additur in C. Theodo. qui ſoli vice ſacra cognoſcere vere dicẽdi ſunt.

Etiam

Etiam in paruis grauaminibus appellatur: nec propterea iudici infertur iniuria. Salyc.

XX.[a] Idem A. Albino.[b]

ET in maioribus & in minoribus negotiis appellandi facultas eſt. Nec enim iudicem oportet iniuriam ſibi fieri exiſtimare eo quòd litigator ad prouocationis auxilium conuolauit. Dat. VIII. Id. April. Marcellino & Probino Conſſ. * *Dat. Kal. Aug. PP. Kal. Septem. Conſtantinop. Baſſo & Balbino Conſſ.*

[a] Ex Cod. Theo. eo. tit. l. 20.
[b] al. Imp. Conſtant. A, Philippo.

Iudex appellationem non recipiens, punitur in triginta libris auri. Salyc.

XXI.[a] Impp. CONSTANTIVS & CONSTANS AA. ad Lollianum PP.

QVoniam iudices ordinarij prouocationes exiſtimant reſpuendas: placet,[b] *vt ſi quis appellationem ſuſcipere recuſauerit, quæ non contra executionem, ſed aduerſus ſententiam intentionem iurgiúmque terminantem fuerit interpoſita: triginta auri pondo cogatur largitionibus noſtris inferre: triginta alia officio eius itidem ſoluturo, niſi ei pertinaciter reſtiterit, atque actis contradixerit, & quid iure ſit conſtitutū, oſtenderit. Dat. VIII. Kalend. Aug. Meſſadenſi. PP. Capuæ Arbitione & Lolliano Conſſ.*

[a] Ex Cod. Theo. eo. tit. l. 25.
[b] Idem cauetur in nouella 134. §. appellationes.

Siue fiſcus petat bona tanquam vacantia, ſiue tanquam ab indignis, licitum eſt à ſententia appellare. Bald.

XXII.[a] Iidem AA. ad Voluſianum PP. poſt alia.

[a] Ex Cod. Theo. eo. tit. l. 26. vide Symmachum li. 1. epiſt.

Lata

LAta ſententia quæ pertinet ad bona vacantia, & ad ea quæ vt indignis legibus cogentibus auferuntur, ſi quis putauerit prouocandum, vox eius debebit admitti. Dat. III. Kal. Aug. Arbitione & Lolliano Conſſ.

XXIII. Iidem AA. ad Senatum.

CVm appellatio interpoſita fuerit per Bithyniam, Paphlagoniam, Lydiam, Helleſpontum, inſulas etiã, ac Phrygiam ſalutarem, Europam, ac Rhodopen, & Hemum montem, præfecturæ huius vrbis iudicium ſacrum appellator obſeruet.

Iudices debent appellationes recipere, & apoſtolos intra triginta dies à die latæ ſententiæ numerandos appellantibus dare. Salyc.

XXIIII.[a] Impp. VALENTINIANVS & VALENS AA. ſalutem dicunt ordini ciuitatis Carthaginienſis. [a] Ex Cod. The.eod. tit.l.32.

IVdicibus non ſolum appellationis ſuſcipiendæ neceſſitas videtur impoſita, verumetiam triginta dierum ſpacia[b] ex die ſententiæ definita ſunt, intra quæ geſta vnà cum relatione litigatoribus conuenit præſtari: iudice & officio eius, ſi ſtatuta fuerint aliqua parte mutilata, multæ ſubiacentibus. Dat. Prid. Non. Feb. Mediola. Diuo Iouiano & Varroniano Conſſ. [b] Idem in Nouell. 126. §. vlt.

Ab iniuſta iudicis multa poteſt appellari. Bald.

XXV.[a] Imppp. GRATIANVS, VALENTINIAN. & THEODOS. AAA. ad Syagrium præfectum pretorio poſt alia. [a] Ex. C.T. eo ti.l.38.

Et

ET in multis à iudicibus inferendis appellationes iubemus admitti. Dat. XIIII. Kal.Iul.Gratiano V. & Theodo.I.AA.Conſſ.

Breuitas cauſæ, & itineris longinquitas, facit vt iudex appellationis cauſam in patriam litigantium delegare cogatur. Bar.

*Ex Cod. Th.eo.ti. l.45. & libro II.ti. 36. l.29. huius legis pars eſt l. 7.§. quorũ appell.nõ recip.Cont.

XXVI.* Iidem AAA. ad Pelagium Com. R. P. poſt alia.

CVm poſt ſententiam diſcuſſoris vel rationalis fuerit prouocatum, ad ſynceritatem tuam negotium transferatur: vt ſi mediocritas negotij, aut longinquitas regionis ad iudicium tuum litigatores venire non patiantur, iudicio rectoris prouinciæ, quem ipſe probaueris, negotium deleges. Dat. XV. Kalend.Mart.Mediol. Arcad.A.I.& Bautone Conſſ.

*Cod.Th. eo.ti.l.53.

XXVII.* Impp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Ennoio proconſuli Aphricæ, poſt alia.

NOminationes libellis vel edictis factæ citra concilium publicum non valent: de quibus nec appellare neceſſe eſt, ſi ſolennitas deeſt. Dat. XVII. Kal.Iun. Med.Olybrio & Probino Conſſ.

Appellationem interpoſitam licet reuocare, & ab ea in totum recedere, vel etiam ad alium iudicem appellare. Salyc.

*Cod.Th. eo.ti.l 56.

XXVIII.* Iidem AA. Nebridio proconſuli Aſiæ.

SI quis libellos appellatorios ingeſſerit, ſciat ſe habere licentiam arbitrium commutandi, &

di, & ſuos libellos recuperandi, ne iuſtæ pœnitudinis humanitas amputetur. Dat. XI. *Kalend. Aug. Conſt. Arcad.* IIII. *& Honorio* III. AA. *Conſſ.*

Damnati ad ſupplicium non ſunt vi eximendi. Bald.

XXIX.[a] Iidem AA. Cæſario[b] præfecto prætorio.

Addictos ſupplicio, & pro criminũ immanitate dãnatos, nulli per vim atque vſurpationem vindicare liceat ac tenere: quibus in cauſa criminali humanitatis conſideratione, ſi tempora ſuffragantur, interponendæ prouocationis copiam non negamus: vt ibi diligentius examinetur, vbi cõtra hominis ſalutem per errorem vel gratiam cognitoris oppreſſa putatur eſſe iuſtitia: ea conditione, vt ſi proconſul, vel comes Orientis, vel præfectus Auguſtalis, vel vicarij fuerint cognitores: non tam ad clementiam noſtram, quàm ad ampliſſimas poteſtates ſciant eſſe referendum. Eorum enim de his plenum volumus eſſe iudicium, qui (ſi ita res eſt, & crimen exegerit) rectius poſſint punire damnatos. Dat. VI. *Kal. Aug. Mnizo, Honorio* A. IIII. *& Eutychiano Conſſ.*

[a] Ex Cod. The. cod. tit. l. 57. & lib. 9 tit. 40. l. 16. extat ad verbum. 7. de epiſco. audi. l. addictos.

[b] In C. T. eſt Eutychiano. pp.

In qualibet cauſa etiam criminali à ſententia cuiuſlibet iudicis (præterquam præfecti) poteſt appellari. Salyc.

XXX.[a] Iidem AA. Theodoro præfecto prætorio.

[a] Ex Cod. The. cod. tit. l. 58.

Si

SI quis prouocatione interpoſita ſuſpecti iudicis velit prolatam euitare ſententiam:in hac voce liberam habeat poteſtatem, nec timeat contumeliam iudiciorum: cum & ab ipſa iniuria poſsit facilè prouocare, & maximè cùm à ſolo tantum præfecto prætorio non ſine diſpendio cauſæ prouocare permiſſum ſit. Sciãt igitur cuncti, ſibi ab iniuriis, & ſuſpectis iudicibus, & in capitali ſupplicio ac fortunarum diſpendio prouocationem eſſe conceſſam. Dat. VII.*Id.Iun.Med.Theodoro* V.C.*Conſ.*

Tempus querimoniæ exponendæ de iudice qui appellationem noluit recipere, vel qui apoſtolorum copiam denegauit, eſt quandoque annus, quandoque ſex menſes, quandoque quatuor ſecundum diuerſitatem iudicum ad quos eſt appellatum. Salyc.

XXXI. Impp. THEOD. & HONOR. AA. ad Aſclepiodotum præfec.præt.poſt alia.

• al.vrbanæ.

SI appellationem oblatam, in qua vel tuæ amplitudinis, vel vrbicariæ• *præfecturæ ſacrum auditorium poſtulatur, iudex non ſuſceperit, vel ſuſcepta appellatione apoſtolorum copiam denegauerit: ad deponendam ſuper hac iniquitate querimoniam, necnon etiam conueniendum aduerſarium ex ſententia prolata, iuxta antiquum ius anni metas habeat litigator: vel ſi huiuſmodi appellatio ſuſcepta non fuerit, in qua inferiorum iudicum ſacra deſideratur auditio: ad hæc eadem facienda ſex menſes*

habeat

habeat litigator. Si vero arbiter appellationem ſuſcipere, aut relationem dare contempſerit: quatuor menſium tempora obſeruentur: vt his quæ ſtatuimus actitatis, pareat appellator temporibus quæ de appellationibus definita noſcuntur. Dat. III. Kal. April. Conſtantinop. Aſclepiodóto & Mariniano Conſſ.

Si appelletur ad principem à ſententia ſpectabilium, cognoſcit præfectus & quæſtor: & ſi à ſententia clariſſimorum, præfectus tantum. Salyc.

XXXII. Impp. THEODO. & VALENT. AA. Cyro præfecto prætorio.*

*Ex nouella Theodoſ. quæ nō extat. Cont.

PRæcipimus ex appellationibus ſpectabiliū iudicum quæ per conſultationes noſtri numinis diſceptationem implorant, non noſtram vlterius audientiam expectari: ne noſtris occupationibus, quibus pro vtilitate mundi à ſingulorum nonnunquam negociis auocamur, aliena defraudari commoda videantur. Sed ſi à proconſulibus, vel Auguſtali, vel comite Orientis, vel vicariis fuerit appellatum: virum illuſtrem præfectum prætorio qui in noſtro eſt comitatu, virum etiam illuſtrem quæſtorem noſtri palatij, ſacris iudiciis præſidentes diſceptationem iubemus arripere eo ordine, ea obſeruatione, iiſdémque temporibus quibus cæteræ quoque lites fatali die poſt appellationem in ſacris auditoriis terminantur: & hoc, licet quidam præ-

dictorum ſpectabilium iudicum iure conceſſo, vt ſacri iudices, appellationes acceperint. Quòd ſi à duce fuerit appellatum, ſi idem & præſes ſit, præfectura neceſſario tantum iure ordinario in ſacro auditorio iudicabit. In his autem omnibus iudiciis quæ conſultationum introduximus loco, vel apoſtolos, vel ea quæ apud eum geſta ſunt contra cuius ſententiam dicitur appellatum, ſuſcipere ab appellatoribus, & cognitiones inducere apud viros illuſtres prædictos iudices, & ea quæ geruntur, excipere, ſcribere, ſcriptáque litigatoribus edere noſtros epiſtolares præcipimus: officiis videlicet eorum cum quibus vir illuſtris quæſtor iudicat, exequentibus iudicata. Hæc, ſi appellatio fuerit oblata iudici qui non ex delegatione cognoſcit. eorum enim ſententiis appellatione ſuſpenſis, qui ex delegatione cognoſcunt: neceſſe eſt eos æſtimare, iuſtè nécne fuerit appellatum, qui cauſas delegauerint iudicãdas. Huic ſaluberrimæ legi illud etiã conſultiſſime credidimus inſerendum, vt ſi priuato non illuſtri vni pluribúſve (vt aſſolet) noſtra ſerenitas adita delegauerit cauſam, & eius eorúmve definitio fuerit appellatione ſuſpenſa: vir quidem magnificus præfectus prætorio, qui in noſtro eſt comitatu, cum viro illuſtri quæſtore temporali iudicet die.[a] *Noſtri vero libellenſes, quæ apud arbitros geſta ſunt, ſuſcipiant, cognitiones inducant, & ea quæ geruntur,*

[a] aliàs tẽporali videlicet die cognoſcat.

runtur, excipiant. ſcribant, ſcriptáque litigatoribus edant: qui etiam apud arbitros (licet illuſtres ſint) ex delegatione noſtra cognoſcentes excipiunt, ſi in ſacratiſſimo noſtri numinis comitatu cauſæ dicantur. Sanè ſi illuſtrium ac magnificorum iudicum ſententiæ fuerint appellatione ſuſpenſæ, eorum videlicet, quorum ſententias licet appellatione ſuſpendi: per conſultationem noſtram volumus audientiam expectari, licet antea priuato homini, (id eſt non illuſtri) lite à nobis delegata, is poſtea tempore definitionis illuſtri decoratus dignitate reperiatur. Eodem obſeruando & ſi alter ei coniunctus ſit arbiter, qui non illuſtrem meruit dignitatem. Quicquid autem hac lege ſpecialiter non videtur expreſſum, id veterum legum conſtitutionúmque regulis omnes relictum intelligant.

De appellatione interpoſita à præſidis ſententia ſuper ſtatu apparitoris magiſtri militum lata, cognoſcit præfectus vnà cum magiſtro militum, etiam ſi magiſter ipſi præſidi delegaſſet. Salyc.

XXXIII. Iidem AA. Cyro præfecto prætorio.

EO caſu quo apparitor magiſteriæ poteſtatis de curia vel officio cohortali, de ſtatu in prouincia patitur controuerſiam, vel vt tributa vel functiones debens in prouincia detinetur: ſi ſententia rectoris prouinciæ fuerit ap-

*pellatione ſuſpenſa: cum tua ſublimitate viro quoque magnifico magiſtro militum cognoſcente, cauſæ iubemus merita ponderari: licet magiſter militum rectori prouinciæ cauſam delegauerit perorandam.*ᵃ

alias perarandam, non recte.

Quando princeps ſuper aliqua cauſa conſulitur, ab eius conſiliariis partibus præſentibus vel abſentibus cauſa examinatur: & ab eorum conſultationibus non appellatur. Bart.

XXXIIII. Imp. IVSTINIANVS A. Demoſtheni præfecto prætorio.

*IVbemus, ſi qua ſuggeſtio maioris vel minoris iudicis ad noſtram referatur clementiam de negocio quod iudicandum ei tradidimus, vel de quo pro ſua iuriſdictione iudicauerit, petentis à noſtro numine*ᵃ *finem eidem imponi negocio quod ab eo diſceptatum eſt: ſiue additum ſit eidem ſuggeſtioni, quid referenti placeat (dum id partibus per ſententiæ ſuæ recitationem manifeſtum non fecit) ſiue nihil huiuſmodi adiectum ſit, ſed ſimpliciter noſtri numinis reſponſum expectat: non prius cauſam*ᵃ *diſcerni, quàm per ſacram pragmaticam noſtri numinis iuſſionem duo magnifici viri, vel patricij, vel conſulares, vel præfectorij, quos pro tempore nos elegerimus, iubeantur adiungi viro illuſtri pro tempore quæſtori noſtri palatij, & vnà cum eo in ſcriptis relationem diſcernere (ſiue*

ᵃ nomine.

ᵃ eam.

re (ſiue præſentibus partibus hoc perſpexerint, ſiue abſentibus) & reſponſum relationi dandum ſua ſententia manifeſtare: vt tamen diſpoſitio huiuſmodi excellentiſſimorum iudicum omnimodo rata ſit, nulli danda licentia contra prouocationem eorum proferre[a] *ſententiam, vel aliam quancumque dubitationem introducere. Quam obſeruationem non ſolum ſi vnus iudex ſuggeſtione vel relatione vſus fuerit, tenere cenſemus: ſed etiam ſi duobus, vel amplioribus datis iudicibus, in vnam ſententiam minime omnes conuenerint, ſed diuerſas ſuas ſententias vnuſquiſque noſtræ manſuetudini retulerit, vel omnes nos conſuluerint quid diſcernendum ſit.* Græca Conſtit.*

[a] offerre.

Ad appellationem introducendam eſt biennium conſtitutum, & nouæ probationes recipiuntur. Bart.

XXXV. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

IN offerendis prouocationibus, ex quibus conſultationum more negocium in ſacrum noſtrum palatium introduci ſolebat, hoc addendum eſſe cenſemus: vt ſi quidem non excedat litis æſtimatio decem librarum auri quantitatem, ex ipſa ſcilicet ſententia iudicis decernendam: non duobus (ſicut antea) magnificis iudicibus, ſed vni tantummodo diſceptatio

negotij deputetur. Sin verò memoratam excedens quantitatem, viginti libris auri terminetur: duobus tradatur [diſceptatio] [a] *magnificis iudicibus, viris ſcilicet deuotis epiſtolaribus cognitionalia certamina excipientibus: ita tamen, vt ſi diſſentiant, virum illuſtrem pro tempore quæſtorem adhibeant, vt eo dubietatem dirimente finiatur negotium. His videlicet litibus, quarum æſtimatio viginti librarum auri quantitatem excedit, in commune auditorium florentiſſimorum ſacri noſtri palatij procerum introducendis: vt tamen ſecundum iam ſtatuta* [b] *liceat quidem non ſolum victo, ſed etiam victori conſultationẽ ad vnum vel duos iudices mittendam, intra biennij tempus* [c] *ei vel eis intimare. Poſt exceſſum enim memorati temporis huiuſmodi licentiam amputamus. Quæ verò fuerint ab eo vel eis decreta, nulla prouocatione ſuſpendãtur. Nouas etiam adſertiones à partibus apud eundem vel eoſdem indices addi, ad exemplum conſultationis ad ſacrum noſtrum palatium introducendæ permittimus. Dat.* VIII. *Id. April. Conſtantinop. Decio Conſ.*

[a] deeſt.

[b] l. j. ꝯ. de ſenté. PP. In qua bienniũ datur ad ſupplicandũ principi.

[c] hodie anni. in l. vl. § his. ꝯ. e.

Si appellatur à duce, ſiue ſit illuſtris, ſiue ſpectabilis, ſolum magiſter officiorum cognoſcit.

XXXVI. Idem A. Demoſtheni præfecto prætorio.

Si

SI quando [a] *duciano iudicio appellatio fuerit oblata: ſiue ab ipſa qualitate iudicis, ſiue ex diuina delegatione viro ſpectabili duci deſtinata, ſiue inter ſpectabiles idem dux connumeretur, ſiue illuſtri dignitate decoretur, ſiue etiam maiore (cum etiam magiſteriæ poteſtatis homines, necnon conſulares ſæpe vtilitate publica poſcente ad huiuſmodi curam perueniant) nullo diſcrimine habito, non dignitatem, ſed ducatus magiſtratum ſpectari: & appellationem ex quocunque duce peruenientem, non vt antea erat diſpoſitum, ſed apud virum ſublimiſſimum magiſtrum officiorum, necnon virum excellentiſſimum noſtri palatij quæſtorem, communi audientia propoſita, in ſacro auditorio more conſultationum, viris deuotis epiſtolaribus excipientibus ventilari ſancimus: nulla veteris legis in hac cauſa obſeruatione cuſtodienda, ſed apud eoſdem tantummodo excellentiſſimos iudices cauſa trutinanda.*

[a] corrigitur in Nouel. 23. c. 3

Appellatus poteſt appellationem exercere, ſicut appellans, & petere ſententiam in melius reformari in ſui fauorem. Bart.

XXXVII. Idem A. Iuliano. [b] P. P.

[b] Iuſtiniano.

AMpliorem prouidentiam ſubiectis conferentes, quàm forſitan ipſi vigilãtes inueniunt, antiquam obſeruationem emendamus: cum in appellationum auditoriis is ſolus poſt ſententiam iudicis emendationem merue-

rat, qui ad prouocationis conuolaſſet auxilium: altera parte, quæ hoc non feciſſet, ſententiam ſequi (qualiſcunque fuiſſet) compellenda. Sancimus itaque, ſi appellator ſemel in iudicium venerit, & cauſas appellationis ſuæ propoſuerit: habere licentiam & aduerſarium eius, ſi quid iudicatis opponere maluerit, ſi præſto fuerit, hoc facere, & iudiciale mereri præſidium. Sin autem abſens fuerit: nihilo minus iudicem per ſuum vigorem eius parteis adimplere.

Libelli appellatorij non debent eſſe verboſi: nec ſuperflua, ſed neceſſaria tantum continere: quibus omiſſis puniuntur offendentes arbitrio iudicis. Salyc.

¶ *In refutatoriis autem libellis qui ſolent maxime in ſacro auditorio prudentiſſimorum noſtrorum procerum recitari, caueant tam litigatores, quàm libellorum dictatores, verboſis vti adſertionibus,* [a] *& ea quæ iam perorata ſunt, iterum reſuſcitare: ſed hæc ſola eis inſcribere, quæ compendioſa narratione cauſas prouocationis poſſunt explanare, vel aliquid noui continent, vel addere quod derelictum eſt: ſcituri quòd ſi hoc fuerit prætermiſſum, non deerit aduerſus libellorum conditores ampliſſimi iudicij competens indignatio, quòd ſufficiant geſtorum volumina introducta, & virorum ſpectabilium magiſtrorum ſcriniorum breues omnia* 1

[a] adſcriptionibus. ſic in omnibus.

apert

apertiſſime oſtendere.

Si tempore ſententiæ ſumma reperiatur maior quàm prima facie videbatur, non impeditur iudex ſuper toto pronuntiare. Bartolus.

2 ¶ *Sed enim ſcimus legem noſtram eſſe promulgatam, per quam more conſultationum in cauſis quidem quæ vſque ad decem libras auri extenduntur, vnum iudicem ſancimus ſupponi, viginti autem duos ſublimiſſimos iudices. Sed cum prima quidem facie videbatur non tantam ſummam excedere, in definitiua autem ſententia apparebat iudici vel iudicibus etiam maiorem quantitatem debere imponere: non erat eis poſſibile formam qua erant concluſi, excedere. Sed nos definimus, & omnẽ eis damus facultatem, ſi hoc ita fuerit ſubſecutum, licere eis & ampliorem ſummam præfata quantitate in qua dati ſunt iudices, excedere: & non ad modum ſuæ rationis, ſed ad veritatis indaginem ferre ſententiam: ne tanti iudices quaſi vinculis præpediti non poſſint legum veritati & iudiciali vigori per omnia ſatisfacere. Dat. VI. Kal. Apr. Conſtan. Lamp. & Oreſte Coſſ.*

DE TEMPORIBVS ET REPARATIONIBVS APpellationum ſeu conſultationum.

TIT. LXIII.

Tempus exercendæ appellationis interpoſitæ à nominatione ad munera, eſt duorum menſium à tempore ſcientiæ. Bart.

[c] C.T.11.30 10.& 19. — I. Imp. CONSTANTIN. A. ad Criſpinum.[c]

SI quis per abſentiam nominatus, vel ad duumuiratus, aliorúmque honorum infulas, vel munus aliquod euocatus, ad prouocationis auxilium cucurrerit: ex eo die interponendæ appellationis,[a] duorum menſium ſpacia ei computanda ſunt, ex quo contra ſe celebratam nominationem didiciſſe monſtrauerit. Nam præſenti, qui factam nominationem cognouerit, & appellare voluerit: ſtatim debent duorum menſium ſpacia computari. Dat. VIII. Id. Iul. Conſtantino A. VI. & Conſtantio CC. Coſſ.

[a] ſic interpũgendũ, ne quis cũ Accurſio fallatur.

Si appellatur ab ordinario, ad appellationis proſecutionem inchoandam primum fatale eſt ſex menſium: & dantur alia tria vnius menſis pro quolibet. Paul. de Caſtr.

II. Impp. THEODO. & VALEN. AA. Cyro præfecto prætorio.

[a] Ex Nouel. Theo. quæ non extat. Contius.

TEmpora[a] fatalium dierum pro ſeculi noſtri beatitudine credimus emendanda, vbique dilationum materias amputantes. Et primi quidem fatalis diei tempora poſt appellationem, ſiue à viro clariſſimo rectore prouinciæ ſiue à ſpectabili iudice fuerit appellatum, ſex menſium eſſe iubemus. Quòd ſi primo fatali die

die lapſus eſt appellator, triceſimum primum diem alterum volumus eſſe fatalem. Quòd ſi eo quoque appellator exciderit: tertium ſimiliter totidem diebus intermiſſis fatalem obſeruari decernimus. Quòd ſi tertius quoque lapſus fuerit temporalis: quartum etiam fatalem poſt triceſimum primum diem ſimiliter obſeruari decernimus. Quòd ſi ita contigerit, vt quatuor fatalibus diebus, qui appellauit, exciderit: tunc intra trium aliorum menſium ſpacium à noſtro numine reparationem peti præcipimus: qua petita nec aduerſarium decernimus admoneri, nec temporalem diem ad petitionem reparationis numerari, ſed triũ menſium ſpacio ex quarto fatali numerando cauſam induci præcipimus, licet ante vnum diem reparatio fuerit impetrata: licet allegata in iudicio virorum illuſtrium præfectorum non fuerit. Nec hoc parti nocebit aduerſæ: cum non dubius, ſed notus omnibus dies fatalis appareat. Et hoc ſi aduerſus viri clariſſimi rectoris prouinciæ vel ſpectabilium iudicum ſententias fuerit appellatum. Quòd ſi ab arbitro in prouincia ex delegatione ſacra diſceptante appellatio ſubſequatur: poſt priorem fatalem lapſum tres alij tantùm fatales dies ſimiliter (vt ſupra dictum eſt) ſeruabuntur, nulla reparatione à noſtro numine poſtulanda: ita, vt nonaginta tribus diebus elapſis, iudicata congruæ executioni mandentur.

Sin

Sin autem ex ſententia prætorianæ præfecturæ, vel magiſtri officiorum, vel ab alio illuſtri dignitate decorato arbiter in hac ſacratiſſima ciuitate fuerit delegatus, & appellatio contra definitionem vel ſententiam eius ſubſecuta fuerit: primus quidem fatalis dies duorum menſium, alij vero tres ad ſimilitudinem ſupradictorum fatalium numerentur. Qui vero delegatum vel à ſpectabili iudice ſeu præſide prouinciæ arbitrum appellauerit: primum quidem fatalem diem duorum menſium, tres vero alios ad ſimilitudinem prædictorum fatalium dierum habeat. Illud etiam circa obſeruationem fatalium dierum cuſtodiri decernimus, vt ſi forte temporales in feriatos dies quoquo modo inciderint: præcedentes eos dies vt temporales à litigantibus obſeruentur. Quòd ſi quis ſecus ac iura præcipiunt, lapſus dies fuerit temporalis, & hoc primo loco vel à præſente aduerſario vel etiam à iudice ſi ſolus litigat appellator, fuerit oppoſitum, probatúmque: pro eo habebitur appellator, ac ſi ſententiam quoquo modo non coactus ſuſceperit. Dat. XII. Kalend. Maij, Valent. A. V. *& Anatolio Coſſ.*

IN AVTHENT. *de his qui ingred. ad appell. §. j. collat. v. conſtit. xj.*

EI qui appellat, impertitur annus, intra quem ſecundùm ſe communitérve cum aduerſario litem exequatur: aut ſi iuſta cauſa interc

interceſſerit, alius annus indulgeatur: quo trãſacto lite non completa, rata manet ſententia. Appellatore ceſſante, cum vnus menſis ſupereſt ex biennio: licet victori ingredi, vt reus quæratur: quo ſiue inuento, ſiue non, ſuas afferat allegationes: & vel confirmetur, vel reſcindatur ſententia, in omni caſu abſente in expenſis condemnando ſecundum tempora fatalium dierum. Neutro vero occurrente, poſt ſecundum fatalem permanet ſententia rata.

IN AVTH. de appell. §. j. coll. viij. conſt. ij.

SI tamen in medio cauſæ apud iudicem appellationis vel motæ vel non motæ aliqui eligantur arbitri, & propterea biennium tranſeat, intra quod oporteat appellationem finiri, & per quamlibet occaſionem ad iudicem appellationis cauſa reuertatur: non lædatur ex curſu temporis ſed exerceatur, & terminum legitimum ſuſcipiat, etſi decies milies plus quàm biennij tempus tranſierit, niſi biennium ceſſerit poſtquam arbitrium fuerit deſertum.

IN AVTH. de appell. & intra quæ temp. §. ad hæc ſancimus. coll. iiij. conſtitut. ij.

SEd & lis quæ ſperatur in conſiſtorium principis inferri, abſque damno moræ maneat intacta, donec ipſe faciat eam introduci, & à proceribus ſecundum morem dirimi.

IN AVTHENT. vt ſponſa. largi. §. hoc quoque. collat. ix. conſtit. ij.

SI appellatione ſecuta, nouiſſimo induciarum die aut pars vtraque, aut ſolus qui appellatione vſus eſt, occurrerit, & ſuam præſentiam manifeſtauerit iudici futuro appellationis examinanti negotium, vel eius conſiliariis, aut his qui lites intromittunt, & iudex in definitis diebus eum ſuſcipere differat: nullum præiudicium partibus, aut vni earum ex hoc penitus volumus fieri, ſed poſt hoc examinari appellationes huiuſmodi, & legitima ſententia terminari.

Ad appellationem exercendam poſt tempora ſtatuta, non conceduntur alia. Salyc.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Appioni præfect. præ.

NEmo arbitretur in poſterum licentiam futuram conſultationibus vltra ſtatuti temporis viuendi ſpacia, neque per oblationem precum, neque per ſacrum reſcriptum ſuper reparatione temporum indulgendum, neque ſub prætextu quodam altero, ſed omnibus incumbendum eſſe vigilanti diligentia quò prouocationes eorum intra ſtatutum tempus introducantur: Ita vt etiam geſta in iudicio contra quod prouocatum eſt, non prope finem temporis tradantur ſcrinio ſacrarum epiſtolarum, ne præpediatur per aſtutias fatalis rei terminus: ſed aut ſtatim poſtquam appellatum ſit, aut non minus quàm ante dimidiam partem temporis

poris

poris præbeantur ſcrinio, ne (quod per anguſtias contingit temporum) tardus appellationis fautor ſuo diſpendio refutetur.

In cauſa appellationis poteſt vtraque pars non allegatum in cauſa principali allegare, & non probatum probare. Cyn.

IIII. Idem A. Tatiano magiſtro officiorum.

PEr hanc diuinam ſanctionem decernimus, vt licentia quidem pateat in exercendis conſultationibus, tam appellatori, quàm aduerſæ parti, nouis etiam adſertionibus vtendi, vel exceptionibus, quæ non ad nouum capitulum pertinent, ſed ex illis oriuntur, & illis coniunctæ ſunt quæ apud anteriorem iudicem noſcuntur propoſitæ. Sed & ſi qua dicta quidem allegatio monſtrabitur, vel inſtrumentum aliquod prolatum, probationes tamen illo quidem defuerint tempore, verum apud ſacros cognitores ſine procraſtinatione præberi poterunt: id quoque eos admittere, quò exercitatis iam negociis pleniore ſubueniatur veritatis lumine.

Tempus appellationis intimandæ quod per l. ij ſ. eo. erat varium ex diuerſitate iudicum, hic variatur ex diuerſitate locorum. Salyc.

V. Idem A. Triboniano [a] quæſtori ſacri palatij.

CVm anterioribus legibus ex omni prouincia ad hunc noſtrum ſacratiſſimum comitatum

[a] huius inſcriptiõis meminit idẽ Imp. in Nouel. 20. & ait ad Tribonianum Quæſtorẽ fuiſſe ſcriptam.

mitatum ſimilis curſus ad appellationes exercendas impertitus eſt, neceſſarium nobis viſum eſt huiuſmodi ſpaciis iuſtum imponere libramentum. Sancimus itaque, ſi quidem ab Aegyptiaco, vel Libyco limite, vel Orientali tractu vſque ad vtraſque Cilicias numerando, vel [Armeniis gentibus,][a] *& omni Illyrico cauſa fuerit more appellationum tranſmiſſa: primum ſemeſtre ſpacium in antiqua definitione permanere, & nihil penitus neque deminui, neque accreſcere. Sin autem ex aliis noſtri imperij partibus, ſiue Aſianæ, ſiue Ponticæ, ſiue Thraciæ diœceſeos lis prouocatione ſuſpenſa in hanc regiam vrbem perueniat: pro ſemeſtri ſpacio trium tantummodo menſium ſpacium eis indulgeri, aliis trium menſium ſpaciis, id eſt, nonaginta & tribus diebus, ſimili modo ſequentibus: ſiue ſemeſtre tempus, ſiue tres priores menſes, ſecundum locorum definitionem, quam deſignauimus: Sed & aliis tribus menſibus qui ex reparatione ab aula concedi ſolent, in ſuo robore duraturis, & prioribus accedentibus: vt partim annale numeretur, partim nouem menſium ſpacium conſequatur. Et cum antea in fine cuiuſcumque temporis vnus fatalis dies ex antiquis legibus conſtitutus eſſet, & ſæpe eueniebat, cum multæ ſint occaſiones mortales appellationum, vel ægritudine, vel ſpacij prolixitate, vel per alias cauſas (quas nec dici, nec enumerari facile*

[a] Pro incluſ. legédum eſt Armeniis vel gentibus, &c.

facile ſit:) eundem diem fatalem non obſeruari, & lites expirare, & huiuſmodi luctuoſis infelicitatibus patrimonia hominum titubare: propter hoc fortunæ releuantes inſidias, ſancimus non in vnum diem fatalem ſtandum eſſe in poſterum, ſed ſiue ante quartum diem fatalis luminis, & ipſum fatalem, ſiue poſt quinque dies ex quo ortus fatalis effluxerit, appellator venerit, & litem inſtituendam curauerit, & eam in competens iudicium deduxerit: legi videri ſatisfactum: nec ingemiſcat mortuæ cauſæ diſpendio, ſed noſtro gaudeat beneficio: cùm nobis cognitum ſit, etiam ex errore calculi dierum quem officium habuit, ſæpe eſſe cauſas periclitatas: quod in poſterum non fieri ex remedio legis præſentis ſperandum eſt. Eodem beneficio & in omnibus fatalibus aliis qui vel à pedaneis iudicibus, vel ab aliis dantur, quos leges ſuis ſanctionibus enumerauerunt, cuſtodiendo, vel obſeruando: vt decem fatales dies pro vno vbique inſtituantur.

Vbi olim biennium dabatur ad introducendum appellationem in conſiſtorio principis, per hanc l. datur annus tam appellatori quàm appellato, ſi voluerint cauſam introducere. Salyc.

2 ¶ *In his autem caſibus, in quibus biennium conſtitutum eſt, quatenus more conſultationum in regia vrbe ſub communi audientia florentiſſimorum ſacri noſtri palatij procerũ ven-*

tilentur: bienny metas, vnius anni termino coartamus: vt intra eum & geſta colligere, & ea viris deuotis epiſtolaribus tradere, & refutatorios libellos (ſi voluerint) offerre, & litem in ſacrum noſtrum conſiſtorium introducere cogantur. Nulli licentia deneganda victrici parti, ſi voluerit, ſecundum quod iam conſtitutum eſt, etiam prematurè cauſam inducere: neque annali ſpacio expectato.[a]

[a]annalis ratio expectatur.

Si in cõſiſtorio principis cauſa appellationis eſt inchoata, tempora quibus ius non redditur, ipſo iure non currunt. Salyc.

3 ¶ *Si tamen in ſacro noſtro conſiſtorio lis exordium ceperit: etiam ſi non fuerit in eodem die completa, tamen perpetuari eam concedimus: cùm iniquum ſit propter occupationes florentiſſimi ordinis quas circa noſtræ pietatis miniſteria habere noſcitur, cauſas hominum deperire.*

Exordium imponitur cauſæ appellationis vna tantum parte præſente, dummodo interueniat citatio. Bald.

4 ¶ *Illud etiam*[b] *merito addendum huic legi cenſemus, vt ſi quis fatali die apud appellationis iudicem introductus, ſiue ex parte vna, ſiue cognitionaliter cauſæ appellationis imponat exordium: deinde relicta ea diſcedat, & in deſidia reliquum tempus permaneat, & annale tempus poſt inchoatam litem præterierit: victore neque ſententiam ad effectum perducere valen*

[b]Huic §. derogat Nouel. 126. ex qua tamẽ nullũ fragmẽtum hîc à cõpilatoribus additum eſt. Contius.

valente, propter litem iam inchoatam, neque iam terminum accipere inueniente, cum appellatoris abſentia eam finiri non facile concedat: huiuſmodi iniquitatem amputantes, cùm aduerſarius poteſt etiam minimè præſente appellatore litem exercere, quia hoc ſpeciale priuilegium eius eſt qui appellationi examinandæ præſidet, poſſe & ex vna parte cauſam dirimere: iubemus eundem appellatorem, niſi obſeruauerit iudicium, & cauſam vſque ad finem peregerit, ſed & ſi per eum ſteterit quo minus omnia litis certamina impleantur: appellatione defraudari, & ſententiam contra eum latam in ſuo robore durare, & ad effectum perduci, tanquam ſi ab initio minimè fuerit prouocatum: niſi ipſe appellator euidentiſsimis probationibus poſsit oſtendere ſe quidem ſumma ope niſum voluiſſe litem exercere, per iudicem autem ſtetiſſe, vel aliam inexorabilem cauſam ſubſecutam, propter quam hoc facere minimè valuit. Tunc etenim aliud ei annale tempus indulgemus: quo effluente, & lite minimè finem accipiente, cadere eum de appellatorio iuuamine diſponimus: cùm ei ſit apertiſsima facultas & noſtram adire maieſtatem, & tarditatem iudicis in querelam deducere, & noſtro beneficio perpotiri.

Statuta in cauſa appellationis, habent locum in cauſa ſupplicationis interpoſitæ à præfecto prætorio. Salyc.

¶ Cui conſentaneum eſt, vt & in ſententiis 5
omnium ampliſſimorum præfectorum prætorio ex diuino oraculo retractandis, eadem obſeruatio quæ ſuprà dicta eſt, poſt ingreſſum vnius vel vtriuſq; partis, tam propter abſentiam perſonarum quàm propter ſtatuta tẽpora teneat.

Iuri appellandi poteſt per pactum renunciari, ac etiam conueniri ne vllum fatale ſeruetur. Sal.

*¶ Sin autem partes inter ſe ſcriptura interueniente paciſcendũ eſſe crediderint nemini parti licere ad prouocationis auxilium peruenire, vel vllum fatale obſeruare: eorum pactionem firmam eſſe cenſemus. Legum etenim auſteritatem** *in hoc caſu volumus pactis litigantium mitigari. Datum* XV. *Kalen. Decemb. Chalcedone, Decio* V. C. *Coſ.* 6

*al. autoritatem.

QVANDO PROVOCARE NON EST NECESSE.

TIT. LXIIII.

Contra ſententiam quæ tranſiuit in rem iudicatam, pronunciari non poteſt: ideo à pronunciato appellari opus non eſt. Salyc.

1. Imp. ALEXANDER. A. Apollinari, & aliis.

Latam

LATAM ſententiã dicitis, quã ideo vires non habere contenditis, quòd contra res prius iudicatas, à quibus prouocatum non eſt, lata ſit. Cuius rei probationem ſi promptam habetis, etiam citra prouocationis adminiculum, quod ita pronunciatum eſt, ſententiæ auctoritatem non obtinebit. PP. VIII. Kal April. Alex. A. Coſ.

Sententia quæ continet expreſſum iuris errorem, eſt ipſo iure nulla: & ſic non eſt neceſſaria appellatio: ſecus ſi non exprimitur error, licet ſit lata contra ius: quia tunc valet, ſed eſt iniqua: ideo niſi prouocetur, tranſit in rem iudicatam. Pau. de Caſt.

II. Idem A. Capitaneis.[a] [a]al. Caplo ni. al. Capriuio. Contius.

SI cum inter te & auiam defuncti quæſtio de ſucceſſione eſſet, iudex datus à præſide prouinciæ pronuntiauit potuiſſe defunctũ etiam minorem quatuordecim annis teſtamentum facere, ac per hoc auiam potiorem eſſe: ſententiam eius contra tam manifeſti iuris formam datam, nullas habere vires palam eſt: & ideo in hac ſpecie nec prouocationis auxilium neceſſarium fuit. Quòd ſi cum de ætate quæreretur, impleſſe defunctum quartumdecimum annum, & per hoc iure factum teſtamẽtum pronunciauit, nec prouocaſti, aut poſt appellationis impletam cauſam deſtitiſti: rem iudicatam retractare non debes.

Appellans à munere decurionatus, licet interim duumuir electus non appellat, ſibi non præiudicat.

III. Imp. GORDIANVS A. Ingenuo.

SI (vt proponis) ſuſpenſa apud ampliſsimos iudices cognitione prouocationis, quam te ob id interpoſuiſſe dicis, quòd decurio nominatus eſſes, ad duumuiratum vocatus es: manifeſtum eſt præiudicium futuræ notioni memoratorum iudicum fieri non potuiſſe.

IIII. Impp. VALERIAN. & GALLIENVS AA. & VALERIANVS *C. Iuliano.

*nobiliſſimus. add. in vete. Contius.

CVM magiſtratus datos iudices, & vnũ ex his pronunciaſſe proponas: non videtur appellandi neceſsitas fuiſſe, cùm ſententia iure non teneat.

Vbi iudex excedit terminos & fines iuriſdictionis, ſententia eſt ipſo iure nulla. Iac. Butr.

V. Imppp. CARVS, CARINVS & NVMERIANVS AAA. Domitiano.

CErta ratione & fine multare præſides poſſunt. Quòd ſi aliter & contra legu ſtatutum modum prouinciæ præſes multam vobis irrogauerit: dubium non eſt, id quod contra ius geſtum videtur, firmitatem non tenere, & ſine appellatione poſſe reſcindi. PP. *Id Ian. Caro & Carino Coſs.*

Non valet ſententia lata per iudicem delegatũ extra tẽpus cõmiſſionis. Pau. de Caſt.

VI. Iidem AA. Germano.

Cum

CVM non eo die quo præſes prouinciæ præcepit, iudex ab eodem datus pronunciauerit, ſed ductis diebus alieniore tēpore ſententiam dediſſe proponatur: ne ambages fruſtra interpoſitæ prouocationis vlterius negocium protrahant: præſes prouinciæ ſuperſtitioſa appellatione ſubmota, ex integro inter vos cognoſcet.

Sententia lata à corrupto per pecuniam, eſt ipſo iure nulla, nec appellatio eſt neceſſaria. Pau. de Caſt.

VII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Nicagoræ.*

VEnales ſententias quæ in mercedem à corruptis iudicibus proferuntur, etiam citra interpoſitæ prouocationis auxilium iampridem à diuis principibus infirmas eſſe decretum eſt.

*al. Nicanori.

Minor ætate vocatus ad decurionatum, eſt ſine appellatione tutus mero iure, maximè ſi pater non conſentit. Bald.

VIII. Iidem AA. Conſtantino.*

SI pater tuus cùm decurio crearis, non conſenſit, & decimūquintum annum ætatis agis: aditus præſes prouinciæ ſi inhabilem te ad eundem decurionatus honorem eſſe perſpexerit: quandò huiuſmodi ætati etiam prætermiſſa appellatione ſubueniatur, iniquam nominationem remouebit.

*Conſtātio. al. Rufino.

Si veteranus habens immunitatem, vocetur ad munera perſonalia, non tenetur appellare: quia vocatio vel electio eſt nulla. Salv.

IX. Iidem AA. & cc. Rufinæ.

VEteranis qui in legione vel vexillatione militantes, poſt viceſima ſtipendia honeſtam vel cauſariam miſsionem cōſecuti ſunt: onerum & munerum perſonalium vacationem conceſsimus. Huiuſmodi autem indulgentiæ noſtræ tenore remunerantes fidam deuotionem militum noſtrorum, etiam prouocandi neceſsitatem remiſimus.

Si victus appellat & proſequitur, victor non poteſt appellare propter condemnationem expenſarum omiſſam. Bart.

X. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

OMnem honorem ſaluum iudicibus reſeruantes, ſi quando vna pars quaſi læſa per definitiuam eorum ſentētiam, prouocatione vſa fuerit, interdicimus alteri parti quæ vicit, pro hoc tantummodo quòd nihil capere pro ſumptibus litis vel detrimētis, vel minus quàm oportuerat, iuſſa eſt, prouocationem offerre: cum & ᵃ*ipſa deciſionem litis rectè factam eſſe confiteatur: iudicibus ſcilicet ſiue florentiſsimis proceribus ſacri noſtri palatij, ſiue his quibus pro minore litium æſtimatione conſultationes delegantur, (ſi perſpexerint adiuuandum eſſe victorem ſumptuum* ᵇ*perceptione) etiam ſine*

ᵃ cū ipſe.

ᵇ ſuper ſumptuū.

prouo

prouocatione eius hoc ſtatuentibus, & iuſtam eorundem ſumptuum quantitatem definientibus. Sed nec occaſione conſultationis introducendæ victori prouocare concedimus: cum & priſcis legibus liceat ei & ſine prouocationis auxilio eandem conſultationem differente ſuo aduerſario introducere: & nos ei nihilo minus hoc permittimus, iniuriam ex ſuperuacua prouocatione iudicibus fieri prohibentes. Datum VII. Id. Aprilis, Conſtantinop. Decio V. C. Coſ.

QVORVM APPELLATIONES NON RECIPIVNTVR. TIT. LXV.

Verus contumax non appellat. Bart.

1. Imp. ANTONIN. A. Sabino.

EIVS qui per contumaciam abſens, cùm ad agendam cauſam vocatus eſſet, condemnatus eſt: negocio prius ſummatim perſcrutato appellatio recipi non poteſt. PP. Non. Iul. Antonino A. IIII. & Balbino Coſſ.

Ad hoc vt quis non poſſit appellare, requiritur quòd ſit conuictus, & ſponte confeſſus. Bart.

II. Impp. CONSTANTIVS & CONSTANS AA. ad Hieroclem Conſ. Syriæ Cœles.[a]

[a] Ex Cod. Theodoſia.li.11. tit.36.l.7.

OBſeruare curabis, ne quis homicidarum, veneficorum, maleficorum, adulterorum, itémque eorum qui manifeſtam violentiam commiſerunt, argumentis conuictus, teſtibus ſuperatus, voce etiam propria vitium ſcelúſque confeſſus, audiatur appellãs. Sicut enim hoc obſeruari[a] diſpoſuimus: ita æquum eſt teſtibus productis, inſtrumentíſque prolatis, aliiſque argumentis præſtitis, ſi ſententia contra eum lata ſit, & ipſe qui condemnatus eſt, aut minimè voce ſua confeſſus ſit, aut formidine tormentorum territus, contra ſe aliquid dixerit: prouocandi licentiam ei non denegari.[a] Datum v. Idib. Decembr. Leontio & Salluſtio Coſſ.

[a] ita obſeruari.

[a] denegamus.

Officialis alicuius iudicis ſi condemnatur ab illo iudice de delicto commiſſo in officio, non poteſt appellare. Pau. de Caſt.

III. Impp. VALENTINIA. & VALENS AA. ad Modeſtum præfect. præt.[a]

[a] Ex Cod. Theodo. ibidem. l.17.

NVlli officialium à ſententia proprij iudicis prouocatio tribuatur, niſi in eo tantum negocio quod ratione ciuili ſuper patrimonio forte apud proprium iudicem inchoauerit: ſcilicet vt in eo tantùm negocio à ſententia eius cui paret, iudicis, quiſquis velit officialis appellet: quod per procuratorem etiam perſequi

qui iure tribuitur. Dat. IIII. *Id. Iun. Cyzici, Valentiniano & Valente* AA. *Coſſ.*

In cauſa fiſcali, vel in cauſa principis condemnatus non appellat. Bald.

IIII. Imppp. VALENTINIA. VALENS & GRATIANVS AAA. ad Olymbrium P.V.*

A*Bſtinendum prorſus ab appellatione ſancimus, quoties fiſcalis calculi ſatisfactio poſtulatur, aut tributariæ functionis ſolenne munus expoſcitur, aut publici vel etiam priuati (dummodo euidentis atque conuicti) redhibitio debiti flagitatur: vt neceſſario in contumacem vigor iudiciarius excitetur.* PP. *Romæ* XV. *Kalend. Septemb. Valentiniano & Valente* II. AA. *Conſſ.*

*Ex Cod. Theodoſia. ibid. l. 19.

Ab executione ſententiæ definitiuæ non appellatur, niſi executor excedat modum. Pau. de Caſt.

V. Imppp. VALENS GRATIAN. & VALENTI. AAA. ad Thalaſſium proconſulem Africæ.*

A*B executione appellari nō poſſe, ſatis & iure & conſtitutionibus cautum eſt, niſi fortè executor ſententiæ modum iudicationis excedat. A quo ſi fuerit appellatū, executione ſuſpenſa decernendum putamus, vt ſi res mobilis eſt, ad quam reſtituendam executoris opera fuerit indulta: appellatione ſuſcepta, poſſeſſori res eadem detrahatur, & ſequeſtro idoneo collocetur, reddenda ei parti pro qua ſacer*

*Ex Cod. Theo. ibi. l. 23.

cognitor

cognitor iudicauerit. Quòd ſi de poſſeſſione, vel de fundis executio [ceſſauerit,][a] *& eam ſuſpenderit prouocatio: fructus omnes qui tempore interpoſitæ prouocationis capti, vel poſtea nati erunt, in depoſito collocentur, iure fundi penes eum qui appellauerit, conſtituto. Sciant autem prouocatores, ſe vel ab executione appellantes, vel ab articulo, ſi eos perperam intentionem cognitoris ſuſpendiſſe claruerit, quinquaginta librarum argenti animaduerſione multandos. Dat.* XII. *Kal. Febr. Treu. Valente* VI. *& Valentiniano* II. AA. *Conſſ.*

[a] In Cod. Theod. pro incl. legitur cō ceſſa erit. Contius.

Ne teſtamentum aperiatur, vel ne ſcriptus heres in poſſeſſionem mittatur, non appellatur. Barr.

VI. Imppp. GRAT. VALENTIN. & THEOD. AAA. ad Hypatium P.V.[a]

Quiſquis ne voluntas defuncti[b] *teſtamento ſcripta reſeretur, vel ne hi quos ſcriptos patuerit heredes, [in poſſeſſionē mittantur,]*[c] *auſus fuerit prouocare, interpoſitámque appellationem is cuius de ea re notio erit, recipiendam eſſe crediderit, viginti librarum argenti multa, & litigatorem, qui tam importune appellauerit, & iudicem qui tam ignauam conniuentiam adhibuerit, inuoluat. Dat. Non. April. Treu. Auſonio* X. *& Olybrio Conſſ.*

[a] Ex Cod. Theo. ibi. l. 26.

[b] In Codi. Theo. dic̄ functi.

[c] pro incl. in Codi. The legitur, edicti Hadriani beneficiū cōſequantur. quod eodem recidit.

VII. Iidem AA. & ARCAD. ad Pelagium comitem rerum priuatarum.

Ante

ANte" ſententiæ tempus, & ordinem euentus, nec à diſcuſſore, nec à rationali appellare liceat. Dat. xv. Kalend. Mart. Med. Arcad. A. I. & Bautone Coſſ.

"pars l. 26. ſ. de appellatio. Ex C. Th. ibid. l. 22.

Publicus debitor manifeſtè conuictus non appellat. Bart.

VIII." Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Apollodoro comiti rerum priuatarum.

"Ex Cod. Theo. ibi. l. 32.

ET publicarum neceſſitatum, & priuati ærarij depoſcit vtilitas, ne commoda quæ domui noſtræ debentur, callidis debitorum artibus differantur. Quamobrem appellatione eorum reiecta, qui apertè manifeſtéque conuicti ſunt: hoc obſeruari præcepti huius auctoritate cenſemus, vt ei quem conſtiterit eſſe publicum debitorem, appellationis beneficium denegetur. Dat. III. Id. Aug. Med. Arcadio IIII. & Honorio III. AA. Coſ.

SI PENDENTE APPELLATIONE MORS INTERVENERIT.

TITVLVS LXVI.

Inſtantia cauſæ appellationis tranſit ad heredem. Bart.

I. Imp. ALEXANDER A. Iuliano.

Etiam

Etiam poſt mortem eius qui appellauit, neceſſe eſt heredibus eius vel reddere cauſam prouocationis, vel ſtatutis acquieſcere. PP. III. Non. Decembr. Alex. Conſ.

II. Idem A. Marcellinæ.

Eius qui requirendus annotatus appellauit, & ante actam cauſam mortuus eſt, bona ad ſucceſſorem pertinere, parentibus meis placuit. PP. III. Non. Decemb. Alex. Coſ.

Expreſſa ademptio bonorum, morte appellantis non perimitur: ſecus in tacita. Bart.

III. Idem A. Vlpio.

Si is qui ademptis bonis in exiliũ datus eſt, appellauerit, ac pendente prouocatione defunctus eſt: quamuis crimen in perſona eius euanuerit, tamen cauſam bonorum agi oportet. Nam multum intereſt, vtrum capitalis pœna irrogata bona reo quoque adimat (quo caſu morte eius extincto crimine, nulla quæſtio ſupereſſe poteſt) an verò non ex damnatione capitis, ſed ſpeciali præſidis ſententia bona auferantur. tunc etenim ſubducto reo, ſola capitis cauſa perimitur, bonorum remanente quæſtione. PP. VI. Id. Mart. Modeſto & Probo Coſſ.

Cauſa appellationis interpoſitæ à muneris nominatione, morte appellantis expirat. Paul. de Caſt.

IIII. Imp. GORDIANVS A. Alexandro.

SI pater tuus ad decurionatum euocatus[a] appellationem interpoſuit, eáque pendente conceßit in fatum: honoris eius quæſtio morte finita eſt.

[a] deuocatus. al. vocatus.

Licet moriatur ancilla petita cum peculio: durat tamen cauſa appellationis propter peculium. Pau. de Caſt.

v. Idem A. Felici.

QVamuis ancilla de cuius dominio diſceptabatur, & à rectore prouinciæ cõtra te ius dictatum[b] fuerat, in fatum conceſſerit: tamen cum appellationem ſuper ea re interpoſitam fuiſſe, & in numero cognitionum pendêre proponas, ea prouocatio ſuo ordine propter peculium ancillæ audiri debet.

[b] iudicatũ.

Vltra tempus quod datur ad proſequendam appellationem, dantur heredi appellantis quatuor menſes. Paul. de Caſt.

VI.[c] Imp. CONSTANTI. A. ad Baſſum præfectum[d] vrbi poſt alia.

[c] Ex Cod. The. li. 11. tit. 35. l. 1.

[d] al. pp.

SI vnus ex litigatoribus adhuc pẽdente appellatione defunctus ſit: non reſiduum tantùm temporis heredes eius habeant, ſed etiam alios quatuor menſes. Sin autem ad deliberationem hereditatis certum tempus indulgetur, poſt lapſum eius temporis quatuor menſium numerabitur ſpacium: ne ignorantes negotium, vel etiam ſuper adeunda hereditate dubitantes, priuſquam aliquod commodum ſentiant, damnis affici compellantur. P P. XIII. Kal. Iun. Sirmij, Criſpo II. & Conſtantino II. CC. Coſſ.

DE

ªal. propter.

DE HIS QVI PERª METVM IVDICIS NON APPELLAVERVNT.

TITVL. LXVII.

ªDiophani.

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Dorophani.ª

SI contra te iure pronunciatum eſt, nec appellationis auxilium imploratum eſt, intelligis acquieſcere te ſtatutis oportere. In ſacro enim comitatu noſtro timere nihil potuiſti. S. XV. Kal. Iun. Philippopoli AA. Coſſ.

ª Ex Cod. The. li. 11. ti. 30. l. 30.

Qui propter timorem vanum omittit appellare, videtur ſententiæ acquieſcere. Paul. de Caſt.

ªad Germanianũ. PP. ſic in manuſcr. & C. The.

II.ª Imp. IVLIANVS A. Geminiano.ª

ªal. præfectos. Incluſa autẽ deſunt in Co. The.

ªadd. in Co. The. Nobis. n. regnãtib. non audebit iudex vllus denegare refugiũ appellat.

HIs qui tempore competẽti non appellant, redintegrandæ audientiæ facultas denegetur. Omnes igitur qui contra præfectos vrbi, magiſtros officiorum, vel magiſtros militum, ſeu proconſules, ſeu comites, ſeu præfectos Orientis,ª [ſeu vicarios Auguſtales,] vel alium iudicem ſub ſpecie formidinis prouocationem non arbitrantur interponendam: à reuocanda lite repellantur.ª Qui vero vim ſuſtinuerũt, conteſtatione publicè propoſita, intra dies videlicet legitimos quibus appellari licet, cauſas appellationis euidenti adfirmatione diſtinguãt: vt hoc

facti

facto tanquam interpoſita appellatione iiſdem æquitatis adminicula tribuantur. Emiſſa XV. *Kalend. Iul. Mamertino & Neuita Coſſ.*

SI VNVS EX PLVRIBVS APPELLAVERIT.

TITVLVS LXVIII.

Vbi eſt defenſio cōmunis, & eadem ratio vincendi, appellatio vnius omnibus prodeſt. ſed reſtitutio minoris non ſuffragatur maiori. Bald.

I. Imp. ALEXANDER A. Licinio.

SI iudici probatum fuerit, vnam eandémque condēnationem eorum quoq; quorum appellatio iuſta pronunciata eſt, fuiſſe, nec diuerſitate factorum ſeparationem accipere: emolumētum victoriæ ſecundum ea quæ [ſæpe] conſtituta ſunt, ad te quoque, [qui nec prouocaſti,] [a] *pertinere non ignorabit.* PP. XIIII. *Kalend. Septemb.* II. ✱

[a] Incluſa deſunt.

II. Idem A. Sereno.

SI in vna eadémque cauſa vnus appellauerit, eiúſque iuſta appellatio pronūciata eſt: ei quoque prodeſt, qui non appellauerit. Quòd ſi ætatis auxilio vnus contra ſententiam reſtitutionem impetrauerit: maiori, qui ſuo iure non appellauerit, hoc reſcriptum non prodeſt.

* vet. momẽtaria. in Co. aũt The. legitur, Si de momento fuerit appellatum. lib. 11. t. t. 37. quid ſit momẽtum, vide Iſidorum lib. 5. c. 25.

SI DE MOMENTANEA* POSSESSIONE FVERIT APPELLATVM.

TITVLVS LXIX.

Sententia lata in poſſeſſorio etiam appellatione interpoſita, ſtatim ſortitur effectum: ita tamen poſſeſſio reformatur, vt quęſtio proprietatis integra ſeruetur. Bald.

I. Imppp. VALEN. THEOD. & ARC. AAA. ad Euſignium P. P.

Cum de poſſeßione, & eius momento cauſa dicitur: etſi appellatio interpoſita fuerit, tamen lata ſententia ſortitur * *effectum. Ita tamen poſſeßionis reformationem fieri oportet, vt integra omnis proprietatis cauſa ſeruetur. Datum* XIIII. *Kalend. Decemb. Med. Honor.* N. P. & *Euodio Conſſ.*

* ſortiatur vet. & Co. Theod.

NE LICEAT IN VNA EADEMQVE CAVSA TERTIO prouocare, vel poſt duas ſententias iudicum, quas definitio præfectorum roborauerit, eas retractare.

TITVL. XX.

Qui ſuccubuit in duplici appellatione, nõ poteſt tertio appellare ſuper eiſdem articulis, & etiam ſupplicare. Bart.

I. *Imp.*

1. Imp.[a] IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio. [a]C.Th.11. 38.1.

SI quis in quacunq; lite iterum prouocauerit, non liceat ei tertio in eadem lite ſuper iiſdem capitulis prouocatione vti, vel ſententias excellentiſſimorum præfectorum prætorio retractare: licentia danda[b] litigatoribus, arbitro dato, ipſius audientiã qui eum dedit, ante litem conteſtatam inuocare: & huiuſmodi petitione minime prouocationis vim obtinente. [b]data ver.

QVI BONIS CEDERE POSSVNT.[a]

[a]Ex lege Iulia, add. in Codic. The. Contius.

TITVLVS LXXI.

Ceſſio bonorum non liberat debitorem, ſed facit ne poſſit detrudi in carcerem. Bart.

1. Imp. ALEXANDER A. Irenæo.

QVi bonis ceſſerint, niſi ſolidum creditor receperit, non ſunt liberati. In eo enim tantummodo hoc beneficium eis prodeſt, ne iudicati detrahãtur in carcerem.

PP. XII. *Kalend. Decemb. Maxi.* II. *& Aeliano Coſſ.*

Qui ceſſit bonis, poteſt pœnitere, & ea recuperare re integra, quando non erant vendita, ſi offert ſe ſoluturum quod debetur creditoribus. Paul. de Caſt.

II. Impp. PHILIPPVS A. & PHILIP. Cæſ. Abaſcanto.

SI quantitatem, quam licet reipublicæ condemnatus debebas, inferre paratus es: fruſtra vereris, ne verbum bonorum ceſſionis temere à te prolatum, priuare te, necdum diſtractis facultatibus, iuris rationibus poſſit. PP. XIII. *Kalend. Febru. Philippo* A. *&* *Retiano*[*] *Coſſ.*

*Titiano.

Debitor publicus poteſt cedere bonis. Et ſi pater cedit bonis, non debent inquietari bona filij. Salyc.

III. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS & Valerianus nobiliſſimus Cæſar AA. Iuliano Leniſſæ. al. Lentillæ.

SI pater tuus bonis ceſſit propter onera ciuilia, ipſius facultates oportet inquiri: non patrimonium quod tibi emancipato quæſitum dicis, inquietari. Quod vt fiat, implorare æquitatem præſidis debes.

Facta ceſſione bonorum, non poſſunt creditores bona propria auctoritate tenere iure dominij: ſecus ſi data fuerint in ſolutum. Bart.

IIII. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & cc. Chiloni.

LEgis Iuliæ de bonis cedendis beneficium, conſtitutionibus diuorum noſtrorum parentum ad prouincias porrectum eſſe, vt ceſſio bonorum admittatur, notum eſt: non tamẽ creditoribus

ditoribus ſua auctoritate diuidere hæc bona, & iure dominij detinere, ſed venditionis remedio, quatenus ſubſtantia patitur, indemnitati ſuæ conſulere permiſſum eſt. Cum itaque contra iuris rationem res iure dominij teneas eius qui bonis ceßit, te creditorem dicens: longi temporis præſcriptione petitorẽ ſubmoueri non poſſe manifeſtum eſt. Quòd ſi non bonis eum ceßiſſe, ſed res ſuas in ſolutum tibi dediſſe monſtretur, præſes prouinciæ poterit de proprietate tibi accommodare notionem.

Vt quis euitet onera, vel munus publicum, non poteſt cedere bonis.
Paul. de Caſt.

V. Iidem AA. & cc. Myroni.

P*Ropter honorẽ municipalem, vel munus, bonis cedentium inuidioſam admitti ceßionem minime conuenit: ſed his obnoxios pro modo ſubſtantiæ fungi.*

Ceſſio bonorum poteſt fieri ſolo verbo, & ſine aliqua ſolennitate. Pau. de Caſt.

VI.[a] Imp. THEODOSIVS A. [apud acta] dixit.

[a] Ex Cod. The. li. 4. tit. 18. l. 1.

I*N omni ceßione bonorum ex qualibet cauſa facienda, ſcrupuloſitate priorum legum exploſa, profeßio ſola quærenda eſt. Idem dixit, In omni ceßione ſufficit voluntatis ſola profeßio. Dat. Kal. Maij. Hono. N. P. & Euodio Coſſ.*

Filiifamilias vtriuſque ſexus poſſunt cedere bonis, ſiue habeant patrimoniũ proprium, ſiue non. Paul. de Caſt.

VII. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

Cum & filiifamilias poſſint habere ſubſtãtias, quæ patribus acquiri vetitæ ſunt, necnon peculium vel caſtrenſe, vel quod patre volente poſſident: quare ceſſio bonorum eis deneganda ſit? cum etſi nihil in ſuo cenſu, hi qui in poteſtate parentum ſunt, habeant: tamen ne patiantur iniuriam, debet bonorum ceſſio admitti. Si enim & paterfamilias admittendus eſt propter iniuriarum timorem ad ceſſionis flebile veniens adiutorium: quare filiiſfamilias vtriuſque ſexus hoc ius denegamus? cum apertiſſimi iuris eſt, & inter patresfamilias, & inter alieno iuri ſubiectos, ſi quid poſtea eis pinguius acceſſerit, hoc iterum vſque ad modum debiti poſſe à creditoribus legitimo modo auelli. Dat. x. Kalend. Mart. Conſtantinop. poſt conſul. Lampad. & Oreſt. vv. cc.

An detur dilatio vel admittatur ceſſio, ſtatur maiori parti creditorum inſpecto cumulo debiti, vel numero perſonarum. Bart.

VIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Cum ſolito more à noſtra maieſtate petitur, vt ad miſerabile ceſſionis bonorum homines veniant auxilium, & electio detur creditoribus vel quinquennale ſpacium eis indulgere, vel bonorum accipere ceſſionem, ſalua eorum videlicet exiſtimatione, & omni corporali cruciatu ſemoto: cotidie dubitabatur, ſi quidam

ex

ex creditoribus voluerint quinquennales dare inducias; alij autem iam nunc ceſsionem accipere velint, qui audiendi ſint. In tali itaque dubitatione nemini putamus eſſe ambiguum quòd ſentimus, & quòd humaniorem ſententiam pro duriore eligimus, & ſancimus, vt vel ex cumulo debiti, vel ex numero creditorum cauſa iudicetur. Et ſi quidem vnus creditor aliis omnibus grauior in ſumma debiti inueniatur, vt omnibus in vnum coadunatis, & debitis eorum computatis, ipſe alios antecellat: ipſius ſententia obtineat, ſiue indulgere tempus, ſiue ceſsionem accipere deſiderat. Si vero plures quidem ſint creditores, ex diuerſis autem quantitatibus: etiam nunc amplior debiti cumulus minori ſummæ præferatur, ſiue par, ſiue diſcrepans numerus eſt creditorum: cum non ex frequentiſsimo ordine fœneratorum, ſed ex quantitate debiti cauſa trutinetur. Pari autem quantitate debiti inuenta, diſpari verò creditorum numero: tunc amplior pars creditorum obtineat: ita vt quod pluribus placeat, hoc ſtatuatur. Sin vero vndique æqualitas emergat tam debiti quàm numeri creditorum: tunc eos anteponi, qui ad humaniorem declinant ſententiam, non ceſsionem exigentes, ſed inducias: nulla quidem differentia inter hypothecarios, & alios creditores, quantum ad hanc electionem obſeruanda. In rebus autem officio iudicis partiendis, ſuam vim

ſingulis creditoribus habentibus, quam eis legum præſtabit regula: nullo præiudicio creditorum cuiquam ex quinquennij dilatione circa temporalem præſcriptionem generando.

DE BONIS AVCTORITATE IVDICIS POSSIDENdis, ſeu venundandis, & de ſeparationibus bonorum.

TIT. LXXII.

I. Imp. ANTONINVS A. Atticæ.

IN bonis mortui potiorem eſſe cauſam legatariorum, qui eum (vtpote heredem) conuenire potuerunt: quàm eorum quibus ipſe heres legauit, manifeſtum eſt: cum prius legatum quaſi æs alienum exigatur: legatum autem à mortuo relictum, poſt debiti detractionem inducatur.

Creditores defuncti impetrant ſeparationem à bonis, ſi fidem heredis non ſunt ſecuti. Paul. de Caſtr.

II. Imp. GORDIA. A. Ariſtoni.

EST iuriſdictionis tenor promptiſſimus, indemnitatiſque remedium edicto prætoris creditoribus hereditariis demonſtratum, vt quoties ſeparationem bonorum poſtulant, cauſa cognita impetrent. Reportabis * *igitur conuenientem deſiderij tui fructum, ſi te non heredum*

*al. Præoptabis.

dum fidem ſecutum, ſed ex neceſsitate ad iudicium eos prouocare demonſtraueris.

Qui ceſſit bonis, ex præcedenti contractu non poteſt conueniri, quia habet exceptionem, niſi venerit ad pinguiorem fortunam. Paulus de Caſtro.

III. Idem A. Claudianæ.

EX contractu qui ceſsionem rerum anteceſsit, debitorem contra iuris rationem conuenies, cum eum æquitas auxilio exceptionis muniat. At tunc demum iteratò poſsis deſiderare conuentionem, cum tantum poſtea quæſiuit, quod præſidem ad eius rei licentiam debeat promouere.

Non eſt cogendus vnus ex pluribus creditoribus debitoris bona ſuſcipere, & cæteris creditoribus reſpondere. Bald.

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Clarianæ.[a]

INciuile eſt quod poſtulas, vt vnus ex chirographariis creditoribus debitoris bona compellatur ſuſcipere, ſatis cæteris eius creditoribus facturus.

[a] Clearcinæ.

Si debitor moritur ſine herede, & bona non agnoſcantur à fiſco, creditores in poſſeſſionem eorum mittuntur. Salyc.

V. Iidem AA. & CC. Acyndino.[a]

[a] Abydino

SI bona debitoris tui vacare conſtet, & hæc à fiſco non agnoſcantur: in poſſeſsionem eorum

mitti te à competenti iudice rectè poſtulabis. XVII. *Kal. Ianuar.* * *Conſſ.*

Creditores hypothecarij chirographariis præferuntur. Bald.

VI. Iidem A A. & c c. Agathomaro.[a]

[a] Agithemero. al. Agathemero.

PRo debito creditores addici ſibi bona ſui debitoris non iure poſtulant. Vnde ſi quidem debitoris tui cæteri creditores pignori res acceperunt: potiores eos, quàm te chirographarium creditorem haberi non ambigitur. Quòd ſi ſpecialiter vel generaliter nemini probentur obligatæ, ac ſine ſucceſſore communis debitor vel eius heres deceßit: non dominij rerum vindicatione, ſed poſſeßione bonorum, itémque venditione, æquali portione pro rata debiti quantitate omnibus creditoribus conſuli poteſt.

Vbi creditor ſuccedit debitori pro parte: pro ea parte debitum confunditur, & non vltra, niſi eſſet relictum animo compenſandi. Bald.

VII. Iidem A A. & c c. Domno.

SI vxor tua pro triente patruo ſuo heres extitit, nec ab eo quicquam exigere prohibita eſt: debitum à coheredibus pro beſſe petere non prohibetur: cum vltra eam portionem qua ſucceßit, actio non confundatur. Sin autem coheredes ſoluendo non ſint, ſeparatione poſtulata, nullum ei damnum fieri patiatur. Dat. Kalen. Decemb. A A. *Coſſ.*

VIII. Iidem A A. & c c. Aelidæ.

In

IN poſſeßionem rei ſeruandæ vxor defuncti, vel alij creditores mißi, dominium ex ea cauſa tenentes adipiſci minimè poſſunt.

Si citatus debitor comparet, ordinarie proceditur contra eum ad ſententiam ferendam & exequendam. ſi non comparet, proceditur ad miſſionem & venditionem. Bal.

IX. Iidem A A. & C C. Teruncio.[a] [a]Gerōtio.

CVm proponas eum contra quem ſupplicas, ex adminiſtratione negotiorum tibi obligatum: hunc ſecundum iuris rationem adito rectore prouinciæ potes conuenire. Nam ſi ad circumſcriptionem tui iuris latitat, nec defenditur, & eum tuum eſſe debitorem conſtat: ad exemplum edicti, bonorum eius poſſeßionem poteris impetrare. Tempore autem tranſacto, etiam venditionem eorum à competenti iudice poſtulare non prohiberis. Dat. XIIII. *Kalend. Septembr. Dioclet.*[*] *& Maximia.*[*] A A. *Conſſ.*

IN AVTHENT. *de exhiben. & introducen. reis. §. ſi verò ſemel. coll. v. conſtit. vj.*

ET qui iurat ſe venturum ad iudicem, ſi ſe ſubtraxerit, iudex ipſe ſi adminiſtrator ſit, vel is qui iudicem dedit, iubeat eum exhiberi. Si vero omnino abſit, examinet iudex vbi ſit, induciis datis: intra quas ſi non occurrat, ſecundum vnam partem examinato negotio, mittet actorem in poſſeßionem rerum eius iuxta menſuram

ſuram declarati debiti. Quòd ſi redeat ante-quam proſequatur cauſam, reſarciat actori omne damnum: præſtabítque fideiuſſorem de lite proſequenda, & res ſuas ſuſcipiet.

Miſſo vno ex creditoribus in poſſeſſionem ex primo decreto, cæteri venientes debito modo, & congruo tempore, videntur in poſſeſſionem miſ. li. Bald.

x. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm apud veteres quæſtionem ortam inuenimus ſuper pecuniis debitis, pro quibus hypothecæ non ſunt conſtitutæ, propter res ad debitorem pertinentes, dum is ſeueriores * *creditores formidans, ſeſe celauerit, & illi de rebus ad eum pertinentibus competentia ingrediantur iudicia, poſtuléntque in poſſeſſionem rerum ſeſe tranſmitti: ſi etiam alij creditores quibus obnoxius eſſe videtur, poſſint quandam habere communionem in rerum poſſeſſione: huiuſmodi dubitationem amputantes, cenſemus per præſentem diuinam generalem conſtitutionem, vt ſi non omnes huiuſmodi debita prætendentes, ſed ex his certi ab iudiciali ſententia in poſſeſſionem rerum mittantur: non ſolùm hi, ſed etiam alij omnes talia debita prætendentes, eadem commoditate potiantur, vt poſſint cum prioribus rerum detentatoribus communionem habere in rebus de quibus (ſicut ſuperius*

*ſçuiores.

perius declaratur) prolata fuerit ſententia. Quid enim iuſtius eſt, quàm omnes qui ad res debitoris mitti debent, eſſe participes huiuſmodi commoditatis? Vt autem non in perpetuum aliorum neglig ētia illi qui pro ſuis debitis alacriores creditoribus aliis oſtēduntur fuiſſe, prægrauentur: rectius nobis eſſe videtur, tunc communionem habere in poſſeßione rerum alios creditores, qui non hoc peregiſſe noſcuntur, cum præſentes quidem in vna eadémque degentes prouincia, in qua & poſſeſſores rerum commorantur, intra duorum annorum ſpatia, abſentes autem intra quadriennium creditoribus poſſeßionem antelato modo detinentibus ſuum debitum certum faciant, & expenſas ſecundum quantitatem debitorum perſoluant eis qui ſententias conſecuti ſunt, per ſacramentum eorum manifeſtandas, qui eas adipiſcendæ gratia poſſeßionis rerum ſuſtinuerunt: quia & ſecundum debita ſatis eis fieri, explorati iuris eſt. Poſt cōpletum autem memoratū tempus nullam eis eſſe licentiā, eos qui poſſeßionem adepti ſunt, moleſtare, vel aliquibus damnis afficere: actiones autem quas ex legibus ſibi competere putauerint, contra ſuos exercere debitores.

Si miſſus ex primo decreto veniat ad venditionem, debet primo ex pretio ſibi ſatisfieri: & reſiduum (ſi quod eſt) debet deponi in æde ſacra, vt creditoribus venientibus, & debitum oſtendentibus poſtea ſatisfiat.

¶ Sin

¶ *Sin autem hi qui detinent poſſeſsiones, vel ex ſententia iudicis res vendiderunt, vel alio quocunque legitimo modo omne ius quod in iiſdem rebus habere noſcuntur, in alias perſonas poſt definitum*[a] *à nobis tempus tranſtulerint, & certas pecunias acceperint: quicquid ſuperfluum inuentum fuerit, & amplius quàm eis debetur, hoc modis omnibus neceſſe eſt eos præſentibus tabulariis ſignare, & in cimeliarchio ſanctæ eccleſiæ illius ciuitatis in qua huiuſmodi contractus celebratur, deponere: atteſtatione videlicet prius per memoratos tabularios conſcribenda: præſente etiam eo qui res eas vendiderit, vel in alias perſonas tranſtulerit, vt per eam manifeſtetur tam quantitas pecuniarum quæ pro venditione rerum, vel tranſlatione præſtitæ ſunt: quàm earum quæ ſuperfluæ poſt diſſolutum debitum inueniantur: vt ſi quis poſtea creditor apparuerit, & debiti cautionem oſtenderit, poſsit ex his ſatis ſibi facere: prius ſcilicet rectore prouinciæ ſine aliquo damno cauſæ faciente examinationem, & non concedente nec viros reuerendiſsimos œconomos, vel cimeliarchas ſanctæ eccleſiæ in qua pecuniæ deponuntur, aliquod detrimentum vel diſpendium ſuſtinere: per ſuam autem interlocutionem creditorem præcipiente ſecundum modum debiti ex depoſitis pecuniis ſuum accipere debitum. Vt autem non liceat creditor*

[a] Alc. lib. diſpunct. 1. c. 19. dicit hæc verba, à nobis, in veteribus exẽplaribus non eſſe, & omitti debere.

creditoribus in venditione vel tranſlatione rerum, dolum vel aliquam machinationem vel circunſcriptionem facere: iubemus atteſtationem ſuper hoc celebrandam apud defenſorem locorum, geſtis interuenientibus, inſinuari, ſiue tantum ex pretio quantum debetur, ſiue plus, ſiue minus colligitur: & præſentibus non tantùm (ſicut dictum eſt) tabulariis, ſed etiam viro reuerendiſſimo cimeliarcha:" *Apud quem (ſi ita contigerit) ſuperfluæ pecuniæ ſignatæ deponendæ ſunt: iuſiurandum ſacroſanctis euangeliis propoſitis venditore*" *vel tranſlatore rerum præſtante, quòd neque per gratiam emptoris, vel eius ad quem res iure ceſſionis transferuntur, nec aliquo dolo interueniente minorem iuſto pretio rerũ quantitatem acceperit, ſed eam quam re vera cum omni ſtudio potuerit inuenire. Dat.* XV. *Kal. Nouembr. Conſtantinopoli, poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis virorum clariſſimorum anno ſecundo.*

"vet. cimeliarcho. & ſuperadditur gloſſula interlinearis. i. theſaurario. rectè. "venditorẽ vel trãſlatorẽ rerum præſtare. & tũc ſupplendũ & ſubaudiẽdũ eſt, iubemus,

---

DE PRIVILEGIO FISCI.

TIT. LXXIII.

Res paraphernales vxoris, nõ obligantur fiſco ex mariti primipilaris officio. Salyc.

1. Imperator ANTONINVS A. Eutropiæ.

Bona

Bona mariti tui ſi ob reliqua adminiſtrationis primipilariæ à fiſco occupata ſunt: res quas tuas eſſe liquidò probaueris, ab aliis ſeparatæ tibi reſtituantur.

Mulier & fiſcus in tacita hypotheca paribus paſſibus ambulant. Bart.

II. Idem A. Valerianæ.

Quamuis ex cauſa dotis vir quondam tuus tibi ſit condemnatus: tamen ſi priuſquàm res eius tibi obligarentur, cum fiſco contraxit: ius fiſci cauſam tuam præuenit. Quòd ſi poſt bonorum eius obligationem rationibus meis cœpit eſſe obligatus: in eius bona ceſſat priuilegium fiſci. PP. XIIII. *Kal. Nouemb. Antonino* A. IIII. *& Balbino Conſſ.*

Vxor ſoluens fiſco pro marito, non ſuccedit in hypotheca fiſci, niſi ceſſa ſit actio. Bald.

III. Idem A. Iulianæ.

Si cum pecuniam pro marito ſolueres, neque ius fiſci in te transferri inpetraſti, neq; pignoris cauſa domum vel aliud quid ab eo accepiſti: habes perſonalem actionem: nec poteſt præferri fiſci rationibus, à quo dicis ei vectigal denuo locatum eſſe: cum eo pacto vniuerſa quæ habet, habuítve eo tempore quo ad conductionem acceßit, pignoris iure fiſco teneantur. Salua igitur indemnitate fiſci, debitorem tuũ pro pecunia quam pro eo fiſco ſolniſti, more ſolito conuenire non prohiberis.

PP.

PP. III. *Kalend. Ianuar. Antonino* A. IIII. *& Balbino Conſſ.*

Obligatio & priuilegium fiſci, non extenditur ad bona debitoris ante vendita.

IIII. Idem A. Quinto.

SI debitor cuius fuiſſe fundum ipſe confiteris prius eum diſtraxit, quàm fiſco aliquid debuit: inquietandum te non eſſe procurator meus cognoſcet. nam etſi poſtea debitor extiterit: non ideo tamen ea quæ de dominio eius excesſerunt, pignoris iure fiſco potuerunt obligari. PP. III. *Kalend. Iul. Læto* II. *& Cereale Conſſ.*

Fiſcus poteſt reuocare pecuniam alij creditori ſolutam ſine vſuris. Bart.

V. Imp. ALEXANDER A. Mennæ.

PEcunia quam creditor à debitore ſuo recepit, ſi poſtea ex iuſta cauſa fiſco reſtituenda erit, ſine vſuris debetur: quia nõ fœnus contractum, ſed ſuum recuperatum extraordinario iure aufertur. PP. XV. *Kalend. Iun. Fuſco & Dextro Conſſ.*

VI. Imp. GORDIANVS A. Seuerianæ.

CVm patrem tuum fiſci debitorem fuiſſe demonſtres, eúmque nubenti tibi poſſeſſionem dediſſe alleges: procuratorem ius fiſci exequentem, eam iure pignoris reuocare potuiſſe intelligis. PP. *Non. Iun. Sabino & Venuſto Conſſ.*

Si ſoluens fiſco pro debitore fiſcali, facit ſibi cedi iura fiſcalia, præfertur aliis creditoribus, quibus etiam fiſcus pręferebatur. Pau. de Caſt.

VII. Impp. VALERIAN. & GALLIE. AA. & Valerian Cæſ. Diodoro.

*Deeſt in quibuſdã

SI in te ius fiſci, cum reliqua [ſolueres] debitoris pro quo ſatisfaciebas, tibi competens iudex adſcripſit, & tranſtulit ab his creditoribus quibus fiſcus potior habetur: res quas eo nomine tenes, non poſſunt inquietari.* PP. XV. *Kalend. Iun. Aemiliano & Baſſo Coſſ.*

DE PRIVILEGIO DOTIS.

TITVLVS LXXIIII.

Priuilegium quod datur ratione perſonæ, ad heredes non tranſit. Bart.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Firmo.

SCIRE *debes, priuilegiũ dotis quo mulieres vtuntur in actione de dote, ad heredem non tranſire.* PP. *Kalend. Maii. Pompeiano & Auito Conſſ.*

DE REVOCANDIS HIS QVAE IN FRAVDEM CREDITORUM ALIENATA ſunt.

TIT. LXXV.

Alie

Alienatis bonis à debitore in fraudem creditorum, ſupereſt poſtea creditori actio perſonalis cõtra debitorẽ, & reuocatoria contra eum in quem facta eſt alienatio. Bald.

I. Imp.* Antoninus Auguſtus Caſſiæ.

HERES* *qui poſt aditam hereditatem ad eum cui res ceßit, corpora hereditaria tranſtulit: creditoribus permanſit obligatus. Si igitur in fraudem tuam id fecerit: bonis eius excußis, vſitatis actionibus (ſi tibi*negotium geſtum fuerit) ea quæ in fraudem alienata probabuntur, reuocabis.* PP. II. *Id. Octob. Antonino* A. IIII. *& Balbino Conſſ.*

Pater non poteſt dotare filiam in præiudicium creditorum.

II. Imp. ALEXAN. A. Symphorianæ.*

SI *ſucceßione patris abſtenta fuiſti: ob ea quæ in dotem data ſunt, conuenire te creditores nequeunt, quibus pignora in dotem data non docentur: niſi bonis defuncti non ſufficientibus, in fraudem creditorum dotem conſtitutam probabitur.* PP. X. *Kalend. Iulij, Probo & Maximo Conſſ.*

Filius qui nihil poſſidet de bonis paternis, nec titulo donationis, nec alio, non poteſt à creditoribus paternis conueniri. Bald.

III. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIA. AA & CC. Acindyno.

SI *paterna heredtate abſtinuiſti, nec quicquam in fraudem crediterum ex bonis eius*

*al. Impp. Diocletia. & Maximi. AA. Magnefiæ.

*al. ſi heres.

*hic leg. in omnibus manuſcript. quos inſpexi. ſũt tamẽ qui dicũt legi in vetuſtioribus, ſicut negociũ geſtum fuerit remota parentheſi.

*al. Symphronianæ.

in te donationis iure tranſcriptum eſt:à priuatis creditoribus præſes prouinciæ conueniri te non patietur. PP. X. *Kalend. Iul. ipſis* IIII. *&* III. AA. *Conſſ.*

Heres non reuocat alienata in fraudem à defuncto. Salyc.

IIII. Iidem AA. & CC. Epagatho.

Filios debitoris ei ſuccedentes, veluti in creditorum fraudem alienatorum facultatem reuocandi non habere, notiſſimi iuris eſt. Subſcripta X. *Kalend. Maij,* AA. *Conſſ.*

*Creſcentino.

V. Iidem AVGVSTI & CC. Creſcentio.*

Ignoti iuris non eſt, aduerſus eum qui ſententia condemnatus, intra ſtatutum tempus ſatis non fecit, nec defenditur, bonis poſſeßis itémque diſtractis: per actionē in factum cōtra emptorē, qui ſciens fraudē comparauit, & eum qui ex lucratiuo titulo poßidet, ſcientiæ mentione detracta, creditoribus ſuis eſſe conſultum. S. X. *Kalend. Nouemb.* AA. *Conſſ.*

Contra debitorē liberatū in fraudē creditorum, datur reuocatoria, illius naturę & vitę cuius erat actio qua primo tenebatur. Bart.

VI. Iidem AA. & CC. Menandræ.

SI actu ſolenni præcedentem obligationem peremiſti: perſpicis aduerſus fraudatorem intra annum inquantum facere poteſt, vel dolo malo fecit quo minus poßit, edicto perpetuo tantùm actionem permitti.

COD

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATIS. PRINCIP. PP. A. repetitæ prælectionis Liber VIII.

DE INTERDICTIS. TITVLVS I.

Interdicta ne rami arborum noceant, per identitatem rationis extenduntur ne earum radices officiant. Bart.

1. Imp. ALEXANDER A. Euocato.

CVM *propona, radicibus arborum in vicina Agathangeli*[a] *area poſitis creſcentibus,*[b] *fundamentis domus tuæ periculum afferri: præſes, ad exemplum interdictorum quæ in albo propoſita habet* [*prætor*[c]] Si arbor in alienas ædes impendebit: *item*, Si in alienum agrum impendebit: *quibus oſtenditur, nec per arboris quidem occaſionem vicino nocere oportere: rem ad ſuam æquitatem rediget.* PP. VI. *Kalen. April. Iuliano* II. *& Criſpino Conſſ.*

[a] Agathāgli.

[b] ſic interpūge poſt creſcentibus, nō poſt poſitis.

[c] perperā hoc verbū irrepſit. Cont.

II. Impp. VALERIANVS & GALLIEN. AA. Meſſiæ.*

*al. Meſię.

PRaſes prouinciæ in eum qui eiuſdem prouinciæ non eſt, nec ex interdicto poteſt cognoſcere. PP. VII. *Kalend. Maij, Seculare & Donato Conſſ.*

Poſſeſſorium præfertur petitorio cũ de vtroque ſimul eſt quæſtio Et ſuccumbens in eo, debet probare in petitorio: & agitur interdictorum exemplo. Salyc.

III. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIA. AA. & CC. Pompeiano præfecto prætorio.

INcerti iuris non eſt, orta proprietatis & poſſeßionis lite, prius poſſeßionis decidi oportere quæſtionem competentibus actionibus, vt ex hoc, ordine facto, de dominij diſceptatione probationes ab eo qui de poſſeßione victus eſt, exigantur. Interdicta autem licet in extraordinariis iudiciis proprie locum non habent, tamen ad exemplum eorum res agitur. Subſcripta Kalen. Ianuar. Sirmij, ipſis AA. *Coſſ.*

*Sumpta eſt ex C. T. 2. 4. 6. quod primus in ſchola monui ad Titu. De edendo.

Ille qui proponit interdictum in limine iudicij, tenetur actionem exprimere Bald.

IIII. Impp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Æmiliano præfe. præt.

*SI quis quodlibet interdictum efflagitet: ruptis veteribus ambagibus, inter ipſa cognitionũ auſpicia actionẽ *exprimere, ac ſuas allegationes iubeatur proponere.* *Dat. XIII. kal. Aug. Conſtp. Arcadio* A. VI. *& Probo Coſſ.*

*al. rationem. perperam.

Quor

QVORVM BONORVM.

TITVLVS II.

Qui habet bonorum poſſeſſionem, non poſſidet: ideo pro adipiſcenda poſſeſſione debet iſtud interdictum proponere, & de ſuo iure docere.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Iuſto.

HEREDITATEM *eius quẽ patrem tuum fuiſſe dicis petiturus, iudicibus qui ſuper ea re cogniturì erunt, de fide intentionis allega. Quamuis enim bonorum poſſeſſionem vt præteritus agnouiſti, tamen interdicto* Quorum bonorum, *nõ aliter poſſeſſor conſtitui poteris, quàm ſi te defuncti filium eſſe, & ad hereditatem vel bonorum poſſeſsionem admiſſum probaueris.* PP. VIII. *Kalend. Ianuar. Laterano & Rufino Coſſ.*

Succedẽs ab inteſtato ſorori patrueli per bonorum poſſeſſionem vnde agnati, bona hereditatis auocat ab iniuſtis poſſeſſoribus per interdictum Quorum bonorum. Bald.

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIA. AA. & CC. Marco.

S*I ex edicto ſororis patruelis inteſtatæ ſine liberis defunctæ, rectè petita bonorum poſſeſsione quæſiſti ſucceſsionem, ac negocium integrum eſt: quæ cum moreretur, eius fuerunt, ſecundum interdicti,* Quorum bonorum,

tenorem, ab his qui pro herede vel pro poſſeſſore poßident, dolóve malo fecerint quo magis deſierint poßidere, tibi rector prouinciæ reſtitui efficiet. PP. VI. *Kalend. April.* CC. *Coſſ.*

Conſanguinei defunctæ in ſucceſſione præferuntur eius viro, & exceptio dominij requirens altiorem indaginem, in hoc interdicto cõtra negantẽ non debet admitti. Sal.

III. Impp. ARCAD. & HONORIVS AA. Petronio vicario Hiſpan.

*Ex Cod. Theo. li. 4. tit. 29. l. 1.

*In C. Theodo. ſecundaria.

CONſtat * *virum à bonis inteſtatæ vxoris ſuperſtitibus conſanguineis eſſe extraneũ: cum prudentium omnia reſponſa, & lex ipſa naturæ ſucceſſores eos faciant. Ergo iubemus, vt omnibus fruſtrationibus amputatis, per interdictum* Quorum bonorum *in petitorem corpora transferantur: ſecunda* * *actione proprietatis non excluſa. Dat.* VI. KAL. *Aug. Mediolani, Olybrio & Probino Coſſ.*

QVORVM LEGATORVM.

TITVLVS III.

Heres contra legatarium poſſidentem habet hoc interdictum, vt ſibi poſſeſſionem reſtituat, vt poſſit Falcidiam retinere. Bart.

I. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Latinæ.

Heredi

H*AEREDI* *ſcripto ſatis idoneè lege Falcidia, ſi exhauſta legatis ſucceſsio probetur, per quartæ retẽtionem proſpectum eſt. vnde ſi legatarius vel fideicommiſſarius non conſentiente patre tuo quem aſſeueras teſtatori ſucceſsiſſe, & bonorum poſſeſsionem accepiſſe, relicta ſibi legata vel fideicommiſſa detinuit: ſecundum ſententiam interdicti quod aduerſus legatarios ſcriptis heredibus propoſitum eſt, oblata ſatiſdatione, quam præſtari oportet, in poſſeſsionem** *te conſtitui, vt ita retentione competenti vtaris, experiri potes.* *Datum* XVI. *Kalend. Ianuar.* AA. *Coſſ.*

*poſſeſſione.

VNDE VI.

TIT. IIII.

Iuſtus poſſeſſor poteſt ſe tueri auctoritate propria contra iniuſtitiam inuaſoris, ſeruando modum inculpatæ tutelæ. Bald.

1. Impp. DIOCLET. ET MAXIMIAN. AA. & CC. Theodoro.*

*Theodoſiæ.

R*ECTE* *poſsidenti, ad defendendam poſſeſsionem quam ſine vitio tenebat, inculpatæ tutelæ moderatione illatam vim propulſare licet.*

PP. XV. K*al. Decẽb. ipſis* IIII. & III. AA. *Coſſ.*

Hoc interdictum eſt annale, & nõ datur cõtra heredes niſi quatenus ad eos peruenit. Bart

II. Iidem AA. & cc. Alexandro.

VI pulſos reſtituendos eſſe interdicti exẽplo, ſi necdum vtilis annus exceſsit, certiſsimi iuris eſt: & heredes teneri in tantum, quantum ad eos peruenit. S. AA. *Coſſ.*

Per reſcriptum principis violenta poſſeſsio non confirmatur. Bar.

III. Iidem AA. & cc Vlpiæ, & Proculinæ.

AVctoritatem vobis reſcripti noſtri tenendæ poſſeſsionis, quam vos per violentiam ademptam profitemini, accommodari nimis improbè poſtulatis. S. VIII. *Id. Apr.* CC. *Coſſ.*

Contra violentum poſſeſſorem competit criminale iudicium legis Iuliç, & ciuile remedium interdicti. Bald.

IIII. Iidem AA. & cc. Hygino.

*SI de poſſeſsione vi deiectus es: eum & lege** *Iulia vis priuatæ reum poſtulare, & ad inſtar interdicti* Vnde vi, *conuenire potes, quo reum cauſam omnem præſtare oportet: in qua fructus etiam quos vetus poſſeſſor percipere potuit, non tantum quos prædo percepit, venire non ambigitur. S.* VI. *Id. April. Sirmij,* CC. *Coſſ.*

*In vet. legis Iuliæ rectè.

Inuadens dolo, tenetur ad pœnam: inuadens verò per errorem, tenetur ſolum ad relaxationem. Sal.

V. Imp. CONSTANTINVS A. ad Tertullianum.

INuaſor locorum pœna teneatur legitima: ſi tamen vi loca eadẽ inuaſiſſe conſtiterit. nam

ſi per

ſi per errorem aut incuriam domini loca ab aliis poſſeſſa ſunt : ſine pœna poſſeſſio reſtitui debet. Datum VI. Kalend. *Maij, Gallicano & Symmacho Coſſ.*

Nec auctoritate reſcripti principis, nec alicuius interlocutoriæ iudicis, debet quis ingredi poſſeſſionem alterius iuris ordine prætermiſſo, ſed eo ſeruato, & poſſeſſore legitimè citato. Salyc.

VI. [a] Imppp. GRATIANVS, VALENTINIA. & THEODOSIVS AAA. Potito P. V.

[a] Ex Cod. Th. lib. 4. tit. 20. l. 2. Contius.

MEminerint cuncti, ſiue vulgato reſcripto manſuetudinis noſtræ, ſiue ſententia cuiuſlibet iudicis vtantur in cauſis, conueniendos dominos locorum eſſe : aut ſi fortè defuerint, eorum actores ad inſinuandas ſententias, procuratoréſque eſſe quærendos : ne inde iniuriarum naſcatur occaſio, vnde iura naſcuntur. Quòd ſi præcepta noſtra implere neglexerint : omni negotio de quo iurgare cœperant, priuabuntur. Sin autem habito plerumque colludio, curatores vel tutores minorum his rem debitam ea occaſione peruadant, vt pupillis vel adultis iurgandi copia & fructus adimatur : his eatenus ſubuenimus, vt eoſdem non atterat damno culpa temeritatis alienæ : ſed illico quidem poſſeſſio ei à quo eſt ablata, reddatur : curatores autem vel tutores æterna deportatione punitos, bonorum quoque publicatio perſequatur. Datum

tum II. *Nonas Aprilis. Antonino & Syagrio Coſſ.*[a]

[a] al. Dat. Pri. Id. Octobr. Syagrio & Eucherio Coſſ. Contius.

Inuadens poſſeſſionem violenter, eam reſtituere tenetur: & ſi dominus erat, priuatur dominio: ſi non erat dominus, tenetur poſſeſſionem reſtituere: & condénatur in æſtimationem rei. Bald.

VII.[b] Imppp. VALENTIANIANVS THEOD. & ARCAD. AAA. ad Meſſianum com. rerum priuatarum.

[b] Ex Cod. The. li. 4. tit. 20. l. 3.

SI quis in tantam furoris peruenerit audaciam, vt poſſeſsionem rerum apud fiſcum, vel apud homines quoſlibet conſtitutarum ante aduentum iudicialis arbitrij violenter inuaſerit: dominus quidem conſtitutus poſſeſsionem quam abſtulit, reſtituat poſſeſſori, & dominium eiuſdem rei amittat. Si verò alienarum rerum poſſeſsionem inuaſit: non ſolùm eam poſsidentibus reddat, verumetiam æſtimationem earundem rerum reſtituere compellatur. Data XVII. *Kal. Iun. Treueris, Timaſio & Promoto Coſſ.*

Pro momentanea poſſeſſione recuperanda proponens interdictum, ſe inſcribere non tenetur. Bald.

VIII. Impp. ARCAD. & HONOR. AA. Paſiphilo.

[c] Ex Cod. The. 2. l. 8. eſt autē hæc lex pars l. 16. ĩ de accuſatio. & l. 5. infra de abigeis. Contius.

MOmentariæ[c] *poſſeſsionis interdictum, quod non ſemper ad vim publicam pertinet, vel priuatā: mox audiri, interdum etiam*

ſine

ſine inſcriptione, meretur. Da. VI. Id. Iun. * *Mediolani, Olybrio & Probino Coſſ.* * Legendum. viij. Id. Ia. Cõtius.

Si damnum illatum tempore inuaſionis non poteſt liquido probari, iudex inſpecta perſona, & negotij qualitate, debet illud taxare. Salyc.

IX. Imp. ZENO. A. Sebaſtiano præfecto prætorio.

SI *quando vis in iudicio fuerit patefacta, deinde ſuper rebus abreptis, vel inuaſis, vel damno dato tempore impetus quæſtio proponatur: ſi non potuerit qui vim ſuſtinuit, quæ perdidit ſingula comprobare: taxatione à iudice facta pro perſonarum atque negocij qualitate, ſacramento æſtimationem rerum quas perdidit, manifeſtet: nec liceat ei vltra taxationem à iudice factã iurare: &, quod huiuſmodi iureiurando dato fuerit declaratum, iudicem condemnare oportet. Da. Idi. Decembr. Conſtantinop. poſt conſulat. Baſilij* II. *& Armatij* V. C.

Alieno nomine tenens, ad reſtitutionem conuenitur vſque ad ſententiam: ſine cauſa non reſtituens, damnatur ad reſtitutionem, & inſuper ad rei æſtimationem. Bald.

X. Idem A. Sebaſtiano præfecto prætorio.

NOn *ab re eſt, quemadmodum poſſeßionis alienæ inuaſores, tam vetus quàm præſens ſacra conſtitutio cenſuit eſſe puniendos, ita nec conductoribus, & poſſeßionis alienæ detentoribus impunè procedere, ſi locatoribus*

fortè

fortè vel poſſeſsionē rerum ſuarum quam apud alios precario modo eſſe conceſſerant, recuperare ſecundum leges volentibus, cùm nulla ſibimet cognita legibus allegatio competeret, duxerint reſiſtendum: & non protinus, id eſt non expectato iudiciorum ordine, alienam poſſeſsionem recte eam recuperantibus cedere patiantur. Eos nanque iubemus pro tanta ſuæ iniquitatis impudentia, ſi cognitionis iudiciariæ euentu fuerint. condemnati: rei cuius poſſeſsionem ſponte reſtituere vſque ad definitiuam ſententiam minimè paſsi ſunt, æſtimationem victrici parti vnà cum ipſa re præbere compelli. Dat. v. Kal. April. Conſtantinop. Theoderico & Venantio Coſſ.

Occupans poſſeſſionem vacantem, tenetur eam reſtituere domino, quemadmodum tenetur inuaſor, vel fur. Bald.

XI. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

[a] Ex 50. deciſ. Iuſtin.

CVm[a] *quærebatur inter Illyricianam aduocationem, quid fieri oporteret propter eos qui vacuam poſſeſsionem abſentium ſine iudiciali ſententia detinuerunt, quia veteres leges nec* vnde vi *interdictum, nec* quod vi aut clam, *vel aliam quandam actionem ad recipiendam talem poſſeſsionē definiebant, violentia in ablatam poſſeſsionem minime præcedente, niſi domino tantummodo in rem actionem exercere permittentes: nos non conceden-*

tes

tes aliquē alienas res vel poſſeßiones per ſuam auctoritatem vſurpare, ſancimus talem poſſeſſorem vt prædonem intelligi, & generali iuriſdictione ea teneri quæ pro reſtituēda poſſeßione contra huiuſmodi perſonas veteribus declarata ſunt legibus. Ridiculum etenim eſt dicere vel audire quòd per ignorantiam alienam rem aliquis quaſi propriam occupauerit. Omnes autem ſcire debent, quod ſuum non eſt, hoc ad alios modis omnibus pertinere: cum talis depoſitio in furti actione iandudum veteribus legibus definita eſt, dicentibus, ſi quis alienam rem aduerſus domini voluntatem attigerit, furti actione teneatur: his videlicet quæ ſuper recipienda poſſeßione à nobis diſpoſita ſunt. locum habentibus, ſi non ex die ex quo poſſeßio detenta eſt, triginta annorum exceſſerint curricula. Dat. XIII. *Kal. Nouemb. Conſtantinop. poſt Conſulat. Lampadij & Oreſtis* VV. CC. *anno ſecundo.*

SI PER VIM VEL ALIO MODO ABSENTIS PERTVRBATA SIT POSSESSIO.

TIT. V.

Ad recuperandam poſſeſſionem abſentis, admittuntur carentes mandato, ſuplle, cauentes de rato. Bald.

1. Imp. CONSTANTIN. A. Seuero.

IVdices, abſentium qui cuiuſlibet rei poſſeßione priuati ſunt ſuſcipiant in iure perſonas, & auctoritatis ſuæ formidabile miniſterium obiiciant: atque ita tueantur abſentes, vt id ſolum diligenter inquirant, an eius qui quolibet modo peregrinatur, poſſeßio ablata ſit, quam propinquus vel parens vel proximus vel amicus vel colonus vel libertus ſeu ſeruus quolibet titulo retinebat: nec eos qui deiecti ſunt abſentium nomine poßidentes, quia minimè ipſis deciſio * cauſæ mandata ſit, ab experiunda re ſecludant: nec ſi ſerui ſint, eorum reiiciant in iure perſonas, quia huiuſmodi conditionis hominibus cauſas perorare fas non ſit. Sed poſt elapſa quoque ſpacia recuperandæ poſſeßionis legibus præſtituta, litigium eis inferentibus largiri conuenit: vt eos momentariæ perinde poſſeßioni ſine vlla cunctatione reſtituant, ac ſi reuerſus dominus litigaſſet. Cui tamen domino quolibet tempore reuerſo, actionem poſſeßionis recuperandæ indulgemus: quia fieri poteſt, vt reſtitutio propter ſeruos infideles, vel negligentes propinquos, vel parentes, vel proximos, vel amicos, vel colonos, vel libertos interea differatur. Abſentibus enim officere non debet tempus emenſum, quod recuperandæ poſſeßioni legibus præſtitutum eſt: ſed reformato

* dictio.

reformato ſtatu qui per iniuriam ſublatus eſt, omnia quæ ſupererunt ad diſceptationem litigij, immutilata permaneant: iudicio ſeruato iuſtis legitimiſque abſentibus perſonis: cum valde ſufficiat poſſeſsionem tenentibus abſentium nomine contra præſentium violentiam ſubueniri. Dat. x. Kal. Nouemb. Conſtantinop." *Conſtantio* VII. A. *&* *Conſtante Cæſ.* III. *Coſſ.* ᵃMediolani.

Nec auctoritate reſcripti, nec auctoritate interlocutoriæ iudicis poteſt non citatus de poſſeſſione repelli. Bald.

II.ᵃ Impp. ARCAD. & HONORIVS AA. Petronio vicario Hiſpaniarum. ᵃEx Cod. Th. lib. 4. tit. 10. l. 5.

N*Ec imperiale reſponſum*ᵃ *quod ſupplicatio litigatoris obtinuit, nec interlocutio cognitoris ex quacunque parte innouare poſſeſsionis ſtatum, eo qui rem tenet abſente, permittit: quia negotiorum merita, partium adſertione panduntur.*ᵃ *Dat.* XV. *Kal. Ianua. Mediolani, Cæſario & Attico Coſſ.*

ᵃreſcriptum.
ᵃreliqua pars huius legis extat ſupra de adqui. poſſ. l. vitia. Contius.

VTI POSSIDETIS.

TITVLVS VI.

Interdicto vti poſſidetis ille eſt in poſſeſſione tuendus, qui poſſidet non vi, non clam, non precario ab aduerſario. Bald.

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC CYRILLO.ᵃ

ᵃal. Quintillio al. Quirillo.

VTi poßidetis fundum de quo agitur, cũ ab altero nec vi nec clam, nec precario poßidetis, rector prouinciæ vim fieri prohibebit: ac ſatiſdationis vel transferendæ poſſeßionis edicti perpetui forma ſeruata, de proprietate cognoſcet. Subſcripta III. *Idus Octob. Nicomediæ,* CC. *Coſſ.*

DE TABVLIS EXHIBENDIS.

TITVL. VII.

Pupillari ſubſtituto, ſi pupillus in pupillari ætate deceſſit, datur interdictum de tabulis teſtamenti exhibendis. Bald.

I. Impp. VALERIAN. & GALLIEN. AA. Germano.

SI in poteſtate patris fuerunt impuberes filij, & vos eis eſtis ſubſtituti, atque ita ad vos intra pubertatem illis decedẽtibus cœpit hereditas pertinere: de exhibendis teſtamenti tabulis interdicto vti poteſtis. PP. VII. *Kal. Maij, Seculari & Donato Coſſ.*

DE LIBERIS EXHIBENDIS SEV DEDVCENDIS, ET DE LIBERO HOMINE EXHIBENDO.

TITVL. VIII.

Filio

Filio cui non infertur quæſtio ſtatus, competit hereditatis petitio contra poſsidentem bona materna. Bald.

I. Imp. ANTONINVS A. Iuſtino.

SI (vt proponis) cum tuæ poteſtatis eſſes, ſuper rebus maternis[a] obtinuiſti: potes eos qui tibi condemnati ſunt, conuenire. Quòd ſi extiterit qui te filium, & in ſua poteſtate eſſe contendit: interdicto in eam rem propoſito, de fide intentionis eius quæretur. PP. VI. *Id. April. Duobus & Aſpris Conſſ.*

[a] matris.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & cc. Cyrillæ.[b]

ADi præſidem prouinciæ, ac poſtula filios tuos exhiberi. S. v. Id. April. Byzantij AA. *Conſſ.*

[b] al. eſt Cyrillo: ſed non male eſt Cyrillæ: cũ fœmina hoc iure vtatur. l. 3. §. ſed ſi mulier. ff. de libero homi. exhi.

Interdictum de vxore exhibenda, competit contra patrem puellæ qui habet eam in ſua poteſtate. Bald.

III. Idem AA. & cc. Euodiæ.[c]

SI ad inſtar interdicti de exhibenda filia Philippi eum conueniendum putaueris: rector prouinciæ aditus ſuam vobis accommodabit notionem. S. XII. Kal. Decemb. Nicomediæ AA. *Conſſ.*

[c] In manuſcr legitur Euodio. ſ. marito.

DE PRECARIO ET SALVIANO INTERDICTO.

TITVL. IX.

Pro pignore vendito, contra emptorem non competit interdictum Saluianũ directum, ſed ad hypothecariam actionem eſt recurrendum. Bart.

I. Imp. GORDIANVS A. Ariſtoni.

SIte non remittente pignus, debitor tuus ea quæ tibi obnoxia ſunt, venundedit: integrum tibi ius eſt ea perſequi, non interdicto Saluiano (id enim tantummodo aduerſus conductorem debitorémve competit) ſed Seruiana actione, vel quæ ad exemplum eius inſtituitur, vtilis aduerſus emptorem exercenda eſt. PP. VI. *Id. Septemb. Pio & Pontiano Conſſ.*

Heres precario rogantis poſſeſſionem non reſtituens, tenetur interdicto de precario. Bart.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Fabricio.

HAbitantis precario heredes ad reſtituendum habitaculum teneri, contra eos interdicto propoſito, manifeſte declaratur. S. Kalendis Decemb. Sirmij, AA. *Conſſ.*

[a] Ex lege Auguſti non licebat 70. pedib. altius tollere. Strabo. li. 5. Ex lege Traiani non licebat altius tollere pedibus 60. Sex. Aurel. Victor in Traiano.

DE ÆDIFICIIS PRIVATIS.[a]

TITVL. X.

Conſtructio balneorum, & ædificiorum ſuperimpoſitio eſt permiſſa, dummodo viſitatum modum non excedat. Salyc.

I. Impp.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Tauro.

ET balneum (vt deſideras) extruere, & ædificium ei ſuperponere potes: obſeruata tamen forma qua cæteris ſuper balneum ædificare permittitur: id eſt, vt concameratis ſuperinſtruas, & ipſum concameres, nec modum vſitatum altitudinis excedas. PP. *ſine die & conſule.*

Ædificia non poſſunt demoliri gratia negotiandi, nec ſic vt publicus deformetur aſpectus. Salyc.

II. Imp. ALEXANDER A. Diogeni.

NEgotiandi cauſa ædificia demoliri, & marmora detrahere, edicto diui Veſpaſiani & ſenatuſconſulto[a] *vetitum eſt. Cæterum de alia domo in aliam transferre quædam licere, exceptum eſt: ſed nec dominis ita transferre licet, vt integris ædificiis depoſitis, publicus deformetur aſpectus.* PP. XI. *Kalen. Ianuar. Alexandro* A. *Conſ.*

[a] facto anno quinto Imperij Hadriani. l. 41. de lega. 1. Cōr.

III. Idem A. Euocato.

AN in totum ex ruina domus licuerit non eandem faciem in ciuitate reſtituere, ſed in hortum conuertere, & an hoc conſenſu tunc magiſtratuū non prohibentium, item vicinorum factum ſit: præſes probatis his quæ in

oppido frequenter in eodem genere controuerſiarum ſeruata ſunt, cauſa cognita ſtatuet. PP. VII. *Kalend. April. Iuliano* II. *& Criſpino Conſſ.*

Si ſocius nomine communi domum refecerit, ad ſumptus pro rata agere poteſt, vel per quatuor menſes expectare. Salyc.

IIII. Imp. PHILIPPVS A. & Philipp. Cæſ. Victori.

SI (vt proponis) ſocius ædificij ad refectionem eius ſumptus conferre detractat: non neceſſario extra ordinem tibi ſubueniri deſideras. Etenim ſi ſolus ædificaueris, nec intra quatuor menſium tempora cum centeſimis nummus pro portione ſocij erogatus reſtitutus fuerit: vel quo minus id fieret, per ſocium ſtetiſſe conſtiterit: ius dominij pro ſolido vindicare vel obtinere iuxta placitum antiquitus poteris. PP. IIII. *Kalend. April. Philippo* A. *& Titiano Coſſ.*

Qui reædificat ſcienter ædificium commune nomine proprio, ſumptus non repetit: & ædificatum ſolo cedit Salyc.

V. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & cc. Octauio.

SI is contra quem preces fundis, ſciens prudénſque ſoli partem ad te pertinere, non quaſi ſocius vel collega communis operis ſolicitudine, ſolidam balneorum extructionem ea

•deeſt *mente, vt ſumptus pro portione tua [non]*•

reciperet,

reciperet, aggreſſus eſt, ſed vt totius loci dominium vſurparet, & collapſum balneum refabricare enſus eſt: cum ædificia quæ alieno loco imponuntur, ſolo cedant: nec impenſæ his qui improbè id fecerint, reſtitui debeant: antiquato diui Hadriani edicto, præſes prouinciæ memor iuris publici, in dirimēda diſceptatione legū placita cuſtodiet. P P. VI. *Non. Octob. ipſis* IIII. & III. AA. *Coſſ.*

De ciuitate ad villam non licet transferre ædificiorum ornamenta.

VI. Imp. CONSTANTINVS A. Elpidio agenti v cem præfecti prætorio.

SI quis poſt hanc legem ciuitate ſpoliata, ornatum, hoc eſt marmora, vel colūnas, ad rura tranſtulerit: priuetur ea poſſeſſione quam ita ornauerit. Si quis autem ex alia in aliam ciuitatem labentium parietum marmora vel columnas de propriis domibus in proprias trāſferre voluerit: quoniam vtrobique hæc eſſe, publicum decus eſt: licenter hoc faciat. data ſimiliter facultate etiam de poſſeſſione ornatum huiuſmodi ad poſſeſſionem aliam transferendi, quamuis per muros, vel etiam per mediam ciuitatem ea transferri neceſſe ſit: ita vt ea ſolummodo quæ illata fuerint ciuitatibus, exportentur. Datum V I. *Kalend. Iun. Viminacij, Criſpo* II. & *Conſtantio* II. *Coſſ.*

VII. Imp. IVLIANVS A. ad Vitianum* vicarium Africæ.

* Viuianū

NEmini columnas vel ſtatuas cuiuſcunq; materiæ ex alia eadémque prouincia vel auferre liceat, vel mouere. Dat. VI. Kalend. Nouemb. Iuliano A. IIII. *& Salluſtio Coſſ.*

Curiales vrbium tenentur in eis domos proprias habere. Salyc.

VIII. Imppp. VALENS, GRAT. & VALEN. AAA. Modeſto præfecto prætorio.

SIngularum vrbium curiales etiam inuiti vel reparare intra ciuitates quas olim habuerunt domos, vel de nouo ædificare cogantur: illic ſemper muniis inſeruituri, & aucturi propriarum frequentiã ciuitatum. Poſſeſſores verò qui non erunt curiales, in vrbibus in quibus domos poſsident, eaſdem domos dirutas neglectáſque reparent: iudiciaria ad conſeruandum hoc præceptum auctoritate retinendi.[a] *Datum* XIII. *Kalend. Nouemb. Gratiano* A. IIII. *& Merobaude Coſſ.*

[a] al. retinenda.

Inter ædes ſacras vel publicas, & ædificium priuatum, debet eſſe ſpacium quindecim pedum. Salyc.

IX.[a] Imppp. ARCAD. HONOR. & THEODOS. AAA. Aemiliano præfecto vrbi.

[a] Ex Cod. Theo. li. 15. tit. 1. l. 46.

SI cui loci proprietas ædificandi iuxta publicas ædes, animum dederit: is quindecim pedum ſpacio interiecto inter publica ac priuata ædificia, ita ſibi nouerit fabricandum, vt tali interuallo & publicæ ædes à periculo vindicentur,

dicentur, & priuatus ædificator velut perperam fabricato loco, deſtructionis quandoque futuræ non timeat detrimentum. Dat. x. Kal. Nouemb. Arcadio A. VI. *& Probo Conſſ.*

Quilibet poteſt locum proprium circundare muris. Salyc.

x. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. Monaxio præfecto prætorio.

PEr prouincias Meſopotamiã, Oſdroenam, Euphratenſem, Syriam ſecundam, Phœniciam, Libanẽſem, Ciliciam ſecundam, vtramq; [a] *Armeniam, vtramque Cappadociam, Pontum Polemoniacum, atque Helleſpontum, vbi magis hoc deſideratur, cæteráſque prouincias cunctis volentibus permittatur murali ambitu fundos proprios ſeu loca ſui dominij conſtituta vallare. Datum* III. *Non. Maij Conſtantinop. Theod.* A. IX. *& Conſtantio* III. *Conſſ.*

[a] pro incl. legitur in meis manuſcr. ογτας. ſed mendosè. legẽdum enim eſt ἐξώστας. ſic enim Harmenopolus vocat Menianum li. 2. Prochiri. c. 4. vbi etiam alio nomine ait vocari ἡλιακά, id eſt ſolaria.

Inter menianum & menianum debet eſſe ſpacium x. pedum, quando ambo ſunt priuatorum: ſed vbi alterum ſit publicum, cui appropinquatur priuatum, debet eſſe ſpacium quindecim pedum. Salyc.

XI. Iidem AA. Seuerino præfecto prætorio.

MEniana quæ Græco vocabulo [τεχιτὰς] [a] *appellant, ſiue olim conſtructa, ſiue in poſterum in prouinciis conſtruenda: niſi ſpacium inter ſe per decem pedes liberi aëris ha*

buerint, modis omnibus detruncentur. In his verò locis, in quibus ædificia priuatorum hereis publicis videntur obiecta obſtructione menianorum, quindecim pedum interualla ſeruentur. Quem intercapedinis modum ædificaturis quoque proponimus: ita vt ſi quis intra definitum ſpacium, id eſt, decem pedum menſuram ædificare, vel intra quindecim pedū menianum poſſidere tentauerit: ſciat non ſolum fabricata demolienda, ſed etiam ipſam domum fiſco noſtro adſcribendam. Datum III. *Kalend. Octob. Aſclepiodoto & Mariniano Conſſ.*

Conſtitutio Græca Zenonis A. ad Adamantium prefectum vrbi.

Lex Zenonis de ſeruitutibus loquens, eſt generalis: licet ſit miſſa ad præfectum vrbi. Salyc.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ[b] ΖΗΝΩΝ ΑΔΑ-μαντίῳ ἐπάρχῳ πόλεως.

[b] Simplicē inſcriptionem adſcripſi, quæ.ſ.adhuc remāſer.t in codicibus noſtris manuſcrip.

Καὶ δικῶν εἰρήνης ἀπολαύοντες, καὶ τῶν ἔξωθεν πολέμων ἀπαλλάττεσθαι τοὺς ὑπηκόους βουλόμενοι, νουθετεῖν ἑκάστοτε προθυμούμεθα, διὸ καὶ τὸν παρόντα φέρομεν νόμον, ἱκανῶς ἀποδεικνύντα ὡς καὶ ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια δικαίως ἐδίδαξεν, καὶ ἡμᾶς προνοητικῶς τὰ τὴν δυσχέρειαν λύοντα διορίζομεν, καὶ μικρὸν ἀποστάντες τῶν περιπωλιστέρων τῇ πολι-

τεία

τέρα ῥημάτων, τοῖς τῷ πλήθει γνωριμωτέροις χρησόμεθα. ὅπως ἂν ἕκαστος αὐτῶν ἐντυγχάνων τῷ νόμῳ, μὴ δέοιτο ἑτέρου βοηθοῦ. ἐγνώσθη τοίνυν ἐκ τῶν ἐνεχθέντων παρὰ τοῦ σοῦ μεγέθους, ὡς ὁ θεῖος νόμος τοῦ τῆς ἀθανάτου μνήμης. πατρὸς ἡμετέρου Λέοντος, ὃν ἔθετο περὶ τῶν ἐν τῇδε τῇ ἐνδόξῳ πόλει κτίζειν βουλομένων, ἀμφίβολος. καὶ ἡμᾶς προστάττομεν, τοὺς τὰς ἰδίας οἰκίας ἀνανεοῦντας, τὸ ἀρχαῖον σχῆμα μηδαμῶς παρεξιέναι, ὥς τε μὴ τοὺς οἰκοδομοῦντας ἀφαιρεῖσθαι φῶτα ἢ ἄποψιν τῶν γειτόνων, παρὰ τὸ πάλαι κατεστηκός. οὐ μὴν προσθήσω ὅτι δήποτε δεῖ καρτερεῖν οἷον ὁ τῇ οἰκοδομίᾳ χρώμενος δίκαιον ἔχοι, ἰδίᾳ προσῆκον αὐτῷ ἐκ συμφώνου ἢ ἐπερωτήσεως, ἐπιτρέπομεν ἀμείβειν, εἰ βουληθείη, τὸ παλαιὸν σχῆμα. τότε γὰρ θεσπίζομεν, εἰ σύμφωνον ἢ ἐπερώτησις βοηθοῖ τῷ κτίζοντι, ἐξεῖναι αὐτῷ, κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ συμφώνου ἢ τῆς ἐπερωτήσεως οἰκοδομεῖν. εἰ καὶ τοὺς γείτονας, οἷς ἐναντιοῦται τὸ σύμφωνον, ἐντεῦθεν βλάπτεσθαι δοκοίη. τῆς δὲ μοῦ τῆς διατάξεως εἰπούσης καὶ ιβ. ποδῶν χρῆναι καταλιμπάνεσθαι μέσον τῆς τε ἰδίας καὶ τῆς τοῦ γείτονος οἰκίας τὸν οἰκοδομεῖν μέλλοντα, καὶ τὸ πλέον ἢ ἔλαττον προσθείσης. ὃ μεγίστην ἀσφάλειαν εἰκότως ποιεῖ. (τὸ γὰρ ἐνδοιάζειν οὐκ ἐπιτήδειον εἰς ἀμφιβολίας ἀναίρεσιν) περιφανῶς κελευόμενον δυοκαίδεκα πόδας εἶναι μέσους ἑκατέρας οἰκίας, ἀρχομένους μὲν ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου τοῖς θεμελίοις οἰκοδομήματος,

παραφ

παραφυλαττομένους δὲ μέχρι πέρατος τοῦ ὕψους. καὶ τῷ τοῦτο τὸ λοιπὸν παραφυλάττοντι ἐξεῖναι τὴν οἰκίαν ἐγείρειν ἐφ' ὅσον θελήσειεν ὕψος, καὶ θυρίδας κατασκευάζειν τὰς καλουμένας παρακυπτικὰς, καὶ φωταγωγοὺς, κατὰ τὴν θείαν νομοθεσίαν. εἴτε νέαν οἰκίαν βούλοιτο κτίζειν, εἴτε παλαιὰν ἀνανεοῦν, εἴτε διαφθαρεῖσαν ἐκ πυρὸς οἰκοδομεῖν. Μηδαμῶς ἐκ τούτου τοῦ διαστήματος συγχωρεῖσθαι τὸν γείτονα ἄποψιν θαλάσσης ἐνθεῖαν καὶ οὐ βεβιασμένην ἐξ οἱουδήποτε πλευροῦ τῆς οἰκίας, ἣν ὁ γείτων ἑστὼς ἔνδον ἐν τοῖς ἰδίοις ἢ καὶ καθήμενος ἔχει, μηδὲ παρατρέπων ἑαυτὸν ἐν τῷ παρακύπτειν εἰς τὸ πλάγιον, καὶ βιαζόμενος ὥσπερ ἰδεῖν θάλασσαν. τὸ γὰρ τῶν κήπων τε καὶ τῶν δένδρων οὔτε παρελήπται τῇ προτέρᾳ νομοθεσίᾳ, οὔτε τῇ παρούσῃ προστεθήσεται. οὔτε γὰρ προσήκει. Μηδενὶ δὲ ἐξέστω κτίζοντι οἰκίαν ἐν μέσῳ ὄντος στενωποῦ, ἢ πλατείας, ὑπὲρ τοὺς δώδεκα πόδας διὰ τοῦτο παραιρεῖσθαι μέρος τῆς πλατείας ἢ τοῦ στενωποῦ, καὶ τῷ οἰκείῳ προσνέμειν οἰκοδομήματι. οὐ γὰρ τὰ τῷ δημοσίῳ προσήκοντα βλάπτειν βουλόμενοι, καὶ τοῖς κτίζουσιν ἀπονέμειν, δώδεκα καὶ δύο ποδῶν εἶναι διάστημα ἐν μέσῳ τῶν οἰκιῶν διωρίσαμεν. Ἀλλ' ὥστε μὴ στενότερα εἶναι τὰ μεταξὺ τῶν οἰκιῶν διαστήματα, καὶ πλέον, εἴπερ πλέον ὄντος, ἔχειν ὡς ἔχει, καὶ τοῦτο μειοῦσθαι μὴ συγχωροῦντες, ἵνα τῇ πόλει τὰ οἰκεῖα περισώζηται δίκαια.

δίκαια. εἰ δὲ τὸ παλαιὸν οἰκοδόμημα κατὰ τὸ ἀρχαῖον σχῆμα τοιοῦτον ἦν ὥστε ἔλαττον εἶναι τοῦ ιβ. ποδῶν μεταξὺ ἑκατέρας οἰκίας διάστημα, μὴ ἐξέστω παρὰ τὸ παλαιὸν σχῆμα ἢ ὑψοῦν τὸ οἰκοδόμημα, ἢ θυρίδας ποιεῖν, εἰ μὴ ι. πόδες εἶεν ἐν μέσῳ. Τὰς τοιαύτας γὰρ παρακυπτικὰς μὲν ὁ κτίζων οὐ δυνήσεται ποιεῖν, οὐκ οὔσας πάλαι, ὡς εἴρηται. φωταγωγοὺς δὲ ποιήσει ἀπὸ ἓξ ποδῶν τοῦ πάτου εἰς ὕψος, μηδαμῶς τὸ καλούμενον ψευδόπατον ποιεῖν ἐν τῷ αὐτοῦ οἰκήματι τολμῶντος, φωταγωγοῦ θυρίδος κατασκευασθείσης, κατὰ τὸ εἰρημένον τῶν ἓξ ποδῶν τὸ ὕψος, καὶ σοφίζεσθαι τὸν νόμον. εἰ γὰρ τοῦτο ἐξείη, πάλιν αἱ φωταγωγοὶ διὰ τοῦ ψευδοπάτου παρακυπτικὴν πληρώσουσι χρείαν, καὶ τὸν γείτονα βλάψουσιν, ὅπερ γίνεσθαι κωλύομεν, οὐδαμοῦ τὴν ἐκ τῶν συμφώνων ἤτοι ἐπερωτημάτων ἁρμόζουσαν τοῖς κτίζουσι βοήθειαν (εἴπερ ὅλως ὑπάρχει τοιαύτη τις) ἀναιροῦντες. Ἔτι δὲ τοῦ προτέρου νόμου κελεύοντος ρ. πόδας ἐξεῖναι τὰς οἰκίας εἰς ὕψος ἐγείρειν τὰς ἀπὸ τοῦ πυρὸς πρώην διαφθαρείσας, εἰ καὶ παρὰ θαλάσσης ἄποψιν ἕτερος βλάπτοιτο. καὶ ταύτην ἀναιροῦντες τὴν ἀμφιβολίαν, θεσπίζομεν, τοῦτο αὐτὸ κρατεῖν ἐπὶ τῶν ἐμπρησθεισῶν οἰκιῶν, εἴτε τῶν ἀνανεουμένων καὶ ἐπὶ τῶν οὐκ οὐσῶν μὲν πρότερον, κτιζομένων δὲ νῦν. μετὰ ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν πυρὸς μὲν βλάβην μὴ δεξαμένων, διὰ παλαιότητα δὲ ἢ καίτινα οὖν ἄλλην αἰτίαν σαθρῶν γενομένων. καὶ ἐπὶ

πάσης

πάσης οἰκίας οἰκοδομουμένης, ρ. ποδῶν εἴη διάστημα ἐν μέσῳ τῶν ἀμφιβαλλομένων τόπων, κωλύματος χωρίς. γίνεσθαί τε οἰκοδομήματα, εἰ καὶ διὰ ἄλλοις διαφερούσης οἰκίας τὴν ἐπὶ θάλασσαν ἄποψιν λυμαίνεται. τὰς δὲ ἀπὸ μόνων μαγειρίων, ἢ τῶν καλουμένων ἀποπάτων, ἢ ἀφεδρώνων, ἢ κλίμακος, ἢ διαβάσεων, πρὸς πάροδον μόνην χρησίμων, ἢ καὶ τούτων ἃ καλοῦσιν οἱ πολλοὶ βαστέρνια, ἄποψιν εἰς θάλασσαν βλάπτειν ἐξέστω, κἂν ἐντὸς ρ. ποδῶν βούλοιτό τις οἰκοδομεῖν, εἰ καὶ δυοκαίδεκα πόδες ἐν μέσῳ τυγχάνοιεν. ταῦτα δὲ παραφυλαχθῆναι θεσπίζομεν ὅτε μὴ ὑπάρχει τινὶ σύμφωνον, ἐπιτρέπον οἰκοδομεῖν. τοὺς δὲ κτίζοντας ἀπὸ συμφώνου τοῦ γείτονος ἐμμένειν τοῖς στοιχηθεῖσι. τηνικαῦτα γὰρ καὶ μὴ παραφυλαχθέντος διαστήματος, κατὰ τὸ σύμφωνον ἐπιτρέπομεν ἐγείρεσθαι τὰς οἰκοδομὰς, εἰ καὶ βλάπτοιεν παρὰ θαλάσσης ἄποψιν τοὺς συμφωνήσαντας, ἢ τοὺς τὰς ἐκείνων οἰκίας διαδεξαμένους. ἐπειδὴ τὰ ἤδη τισὶν ὑπάρχοντα ἐκ συμφώνων δίκαια οὐ προσήκει διὰ τῶν γενικῶν ἀναιρεῖσθαι νόμων. ἔτι δὲ θεσπίζομεν, τὰ καλούμενα σολάρια, μετὰ τὸν παρόντα νόμον, μὴ ἐκ μόνων ξύλων τε καὶ σανίδων γίνεσθαι, ἀλλὰ τῷ τῶν λεγομένων ῥωμανησίων οἰκοδομεῖσθαι σχήματι. δέκα δὲ ποδῶν εἶναι διάστημα μεταξὺ δύο σολαρίων ἀντικρυόντων ἀλλήλοις. εἰ δὲ τοῦτο μὴ δυνατὸν εἴη, διὰ στενοχωρίαν τοῦ τόπου ἐκ

παραλλαγῆς γίνεσθαι τὰ σολάρια. εἰ δὲ αὐτὸς ὁ στενωπὸς μὴ περαιτέρω δέκα ποδῶν εἴη, μηδ' ἐπιχειρεῖν ἐκ μηδ' ἑτέρου μέρους σολάρια ἤτοι ἐξώστας κατασκευάζειν. καὶ τὰ γινόμενα δὲ ὃν τρόπον εἴρηται, κελεύομεν ἀφιστάναι τοῦ ἐδάφους εἰς ὕψος ποδῶν δεκαπέντε διάστημα, καὶ μηδαμῶς κατὰ κάθετον αὐτῶν κίονας λιθίνους ἢ ξυλίνους ἐπὶ τῷ ἐδάφει ἵστασθαι, ἢ τοίχους κατασκευάζεσθαι. ὥς τε μήτε τὸν ἀέρα τὸν ὑπὸ τοῖς ἐν τῷ ὕψει γινομένοις, ὡς εἴρηται, σολαρίοις ἀποφράττεσθαι, μήτε ἐντεῦθεν στενότερον γίνεσθαι τὸν στενωπὸν, καὶ τὴν δημοσίαν πάροδον. Κωλύομεν δὲ καὶ κλίμακας ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἀρχομένας τοῦ στενωποῦ γίνεσθαι, ἀναγούσας ἐπὶ τὰ σολάρια. ὥστε ἐκ τε ἀσφαλεστέρας κατασκευῆς, καὶ ἐκ τοῦ μὴ σφόδρα πλησιάζειν ἀλλήλοις τὰ σολάρια, κουφοτέρους καὶ σπανιωτέρους συμβαίνῃ ποτὲ καὶ εὐκολώτερον δὲ παύεσθαι τοὺς ἐκ τοῦ πυρὸς κινδύνους τῇ πόλει, καὶ τοῖς ἔχουσι τὰς οἰκίας. Εἰ δὲ παρὰ τὸν ἡμέτερον νόμον γένηται σολάριον, ἢ κλίμαξ, οὐ τὸ γεγονὸς ἐκκοπήσεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς οἰκίας κύριος δέκα χρυσίου λιτρῶν ζημίαν ὑπομενεῖ. καὶ ὁ διατυπώσας ἀρχιτέκτων, ἢ ἐργολάβος, ἑτέρας δέκα χρυσίου λίτρας καταθήσει· καὶ ὁ ἐργασάμενος τεχνίτης οὐχ οἷός τε ὢν διὰ πενίαν ζημιοῦσθαι, τὸ σῶμα αἰκισθεὶς, τῆς πόλεως ἐξελαθήσεται. Πρὸς τούτοις παρακελευόμεθα, μηδενὶ ἐξεῖναι πολλοὺς ἐφεξῆς κίονας ἐν ταῖς δημοσίαις στοαῖς,

ἀπὸ

ἀπὸ τοῦ καλουμένου μιλίου ἄχρι τοῦ καλουμένου καπιτωλίου, ἢ φράττειν οἰκήμασιν ἐκ σανίδων μόνων, ἢ καὶ ἄλλοις ἐν μέσῳ τῶν κιόνων κατασκευαζομένοις. ἀλλὰ μὲν τὰ τοιαῦτα οἰκήματα μὴ ὑπερβαίνειν πλάτους μὲν ποδῶν ἓξ σὺν τοῖς τοίχοις, ἐπὶ τὴν πλατεῖαν, ὕψους δὲ ποδῶν ζ. ἐκ παντὸς δὲ τρόπου διὰ τεσσάρων κιόνων τὰς παρόδους ἐλευθέρας καταλείπεσθαι, τὰς ἀπὸ τῶν στοῶν ἐπὶ τὰς πλατείας. καλλωπίζεσθαι δὲ τὰ τοιαῦτα οἰκήματα, ἤτοι ἐργαστήρια, μαρμάροις ἔξωθεν, ὥστε κάλλος μὲν διδόναι τῇ πόλει, ψυχαγωγὴν δὲ τοῖς βαδίζουσι. Τὰ δὲ ἐν τοῖς ἄλλοις μέρεσι τῆς πόλεως, ἐν τοῖς μέσοις τῶν κιόνων τόποις κατασκευαζόμενα ἐργαστήρια, καθάπερ ἂν δοκιμάσειε τῇ πόλει συμφέρειν ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια, καὶ τοῦ μέτρου ἕνεκα καὶ τοῦ τρόπου, κατασκευάζεσθαι θεσπίζομεν, τῆς ἰσότητος δηλαδὴ πάσης φυλαττομένης. ὥστε μὴ τοῦτο ἐπὶ τινῶν ἐπιτραπὲν, ἐφ' ἑτέρων κωλύεσθαι. Κἀκεῖνο δὲ νομοθετοῦμεν, ὥστε μὴ τὰς τῶν συκοφαντῶν κακοτεχνίας τοῖς ἐπιεικέσι λυμαίνεσθαι. πολλοὶ γὰρ φθόνῳ δίκας οὐκ ἀδικήματός τινος τοῖς οἰκοδομεῖν βουλομένοις ὑφαίνοντες, ἀναβολῶν αὐτοῖς αἴτιοι γίνονται. ὥστε τὸν οἰκοδομεῖν ἀρξάμενον, ἅτε κωλυθέντα, καὶ τὸ ἔργον ἀτελὲς καταλιπεῖν ἠναγκασμένον, καὶ πρὸς τὸ δικαστήριον ἀφελκόμενον, τὸ χρῆμα ἐξ οὗ τὴν οἰκίαν ἐγείρειν ἤλπισεν, ἀναλίσκειν περὶ τὴν δίκην.

καὶ

καὶ τὸ πάντων ἀτοπώτατον, μετὰ τὸ ψήφου νικώσης ἐπιτυχεῖν, ἔτι καθάπερ ἀλύτοις τισὶ συμπεπλέχθαι δεσμοῖς, τοῦ κωλύσαντος τὸ ἔργον, προσχήματι μὲν ἐφέσεως τὰς κυρίας ἀναμένοντος, τῷ δὲ ἐμποδὼν γίνεσθαι τῇ οἰκοδομίᾳ ἤδη ταῖς τοῦ γείτονος συμφοραῖς εὐφραινομένου. Προστάττομεν τοίνυν ἤδη τῶν τοιούτων ὑποθέσεων, εἰ ἔφεσις ἐπιδοθείη κατὰ τῶν τυπωθέντων παρὰ τοῦ διαγνώμονος, ἅμα τῷ δοθῆναι παρὰ τοῦ δικαστοῦ τὴν ἀναφορὰν, ἤτοι τύπον ἔγγραφον, καὶ μὴ παραφυλαχθείσης κυρίας, ἐξεῖναι τῷ νενικηκότι καὶ τῷ ἡττηθέντι ἅμα ἢ κατὰ μόνας εἰς τὸ δικαστήριον τῆς σῆς εἰσιέναι μεγαλοπρεπείας, καὶ τοῦ ἀντιδίκου κληθέντος, κατὰ τὸ σύνηθες, εἰ ἄπεστι, τὸ ἔργον τοῦ διαιτητοῦ φανερὸν ποιεῖν, ἵνα πάσης ἀναβολῆς ἐκκοπείσης, νόμιμον ἐπιτεθείη πέρας τῇ ὑποθέσει. καὶ μὴ χειμῶνος, εἰ τύχοι, παρόντος, ἢ πλησιάζοντος, ἕως περιμένουσι τοὺς μακροὺς τῶν ἐμπροθέσμων χρόνους, τὸ οἰκοδομεῖν βουληθέντα, καὶ μὴ δικαίως κωλυθέντα, ζημίας ἀφορήτους ὑπομένειν. παραπλήσιον δὲ εἰ καί τις ὑπόθεσις τοιαύτη ἐφεῖναι βουληθείη, μεμφόμενος τοῖς παρὰ τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας ἐψηφισμένοις, παραχρῆμα τὴν καλουμένην conſultationα γίνεσθαι, καὶ δίδοσθαι καὶ αὐτῷ, καὶ τῷ νενικηκότι σκοπεῖσθαι κατὰ τὸ εἰωθὸς τὴν ψῆφον, ἐν τῷ θείῳ ἡμῶν παλατίῳ, μηδεμιᾶς ἀναβολῆς γινομένης. Γινωσκέτωσαν δὲ πάντες ὅσοι κωλύειν ἐπιχειροῦσι τοὺς οἰκο-

δομοῦντας, ὡς ἡττηθέντες καὶ τὰς ζημίας αὐτοῖς πάσας τὰς συμβάσας καταθήσουσι, καὶ τὴν τῶν ὑλῶν τιμὴν, ἃς εἰκὸς διαφθαρῆναι, ἢ χείρους γίνεσθαι ἐν τῷ τῆς δίκης χρόνῳ, καὶ τῶν οὐ δικαίως ἐπιχειρησάντων οἰκοδομεῖν, ἢ ἡττηθεῖεν, καὶ τὰς ζημίας τῷ κεκωλυκότι τὸ οἰκοδόμημα καὶ δίκην εἰπεῖν περὶ τούτου ἠναγκασμένῳ, κατατιθέντων. πᾶσαν μέντοι τοιαύτην δίκην διὰ ἀποφάσεως μόνου τοῦ δικαστηρίου τοῦ σοῦ μεγέθους κρίνεσθαι κελεύομεν, καὶ μήτε ἄλλον τινὰ τῶν ἐνδόξων ἀρχόντων ἀκροάσασθαι τοιαύτης ὑποθέσεως. μήτε τινὰς τῶν ἀγωνιζομένων τοιαύτην ὑπόθεσιν, στρατείας ἢ φόρου χρῆσθαι παραγραφῇ, ἕνεκα τοῦ μὴ δικάσασθαι, ἢ μὴ καταθεῖναι τὰς ζημίας ὅσας δοῦναι τῇ ψήφῳ τοῦ ἐνδοξοτάτου ἐπάρχου τῆς πόλεως, τοῦ παρ' αὐτοῦ δοθέντος διαιτητοῦ, προσαχθείη, ἀλλὰ τὴν ἀπαίτησιν ὑπομένειν τὸν ἡττηθέντα, διὰ τῆς τάξεως τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας. μηδενὸς ἐπὶ τούτῳ χρωμένου φόρου παραγραφῇ. Προνοείτω δὲ ἡ σὴ μεγαλοπρέπεια, τοῦ μὴ τινὰς τῶν ἐργολάβων ἢ τεχνιτῶν, ἀρξαμένους ἔργου, τοῦτο καταλιμπάνειν ἀτελές. ἀλλ' αὐτὸν μὲν τὸν ἀρξάμενον λαμβάνοντα τὸν μισθὸν, ἀναγκαζέτω πληροῦν τὸ ἔργον, ἢ δοῦναι τὴν ἐντεῦθεν συμβαίνουσαν ζημίαν τῷ οἰκοδομοῦντι, καὶ πᾶσαν τὴν ἐκ τοῦ μὴ τὸ ἔργον * γινομένην βλάβην. εἰ δὲ πένης τὲ εἴη τυχὼν ὁ τοῦτο ἁμαρτάνων, πληγάς τε λαμβανέτω, καὶ ἐκβαλλέσθω τῆς πόλεως. μὴ κωλυέσθω δὲ ἕτερος

τῆς αὐτ

δι' αὐτοῦ τέχνης τὸ παρ' ἑτέρου ἀρχθὲν ἐκπληροῦν. ὅπερ ἔγνωμεν τολμᾶσθαι κατὰ τῶν οἰκοδομούντων οἰκίας παρὰ τῶν ἐργολάβων τεχνιτῶν. οὔτε αὐτῶν τὸ τέλειον ἐπιτιθέντων οἷς ἤρξαντο ἐργάζεσθαι, οὐδὲ ἑτέροις τὰ αὐτὰ ἔργα ἀναπληροῦν συγχωρούντων, ἀλλὰ ἐνεγκεῖν ἀφόρητον ζημίαν ἐντεῦθεν τοῖς τὰς οἰκίας κατασκευάζουσι μηχανωμένων. ὁ δὲ παραιτούμενος τὸ παρ' ἑτέρου ἀρχθὲν ἐκπληρῶσαι δι' αὐτὸ τοῦτο ὅ,τι ἕτερος ἤρξατο, καὶ αὐτὸς παραπλησίαν τῷ καταλιπόντι τὸ ἔργον ὑπεχέτω δίκην.

ANTONIVS CONTIVS
IVRIS STVDIOSIS.

Quid in hac lege reſtituenda, vel in Latinum ſermonem transferenda præſtitirimus, experiemini, ſi hanc noſtrã operam cum editione Portana & Scrimgeriana contuleritis. nam in vtraq; ſequẽs conſtitutio erat acephala, & in altera ita corrupta & trãſlata, vt magna ex parte aieret quæ hæc negat, negaret quæ hæc aſſerit. En quanta in legibus vel edendis vel transferendis cautio. vtraque etiam editio, prima ipſius conſtitutionis verba in inſcriptionem ipſius tranſtulit. altera ſic,

Ἀδαμαντίῳ ἐπάρχῳ πόλεως καὶ δικῶν. Εἰρήνης ἀπολαύοντες &c. Altera vero ſic, Ἀδαμαντίῳ ἐπάρχῳ πόλεως καὶ δικῶν εἰρήνης ἀπολαύοντι. Τὸν παρόντα & cætera.

Qui error ei contrarius eſt qui ante Haloandrum obtinuerat in principio conſtitutionis de Iuſtinianeo codice confirmando: vt illa

verba inſcriptionis, Ex præfecto huius almæ vrbis, in textum ipſius conſtitutionis irreperent, hoc modo: Ex præcepto huius almę vrbis &c. Quis autem vnquam appellari audiit præfectum vrbis, præfectum iudiciorum, aut iudiciorum pacis? Itaque quamuis ſola coniectura adiutus ſim in huius legis principio reſtituendo, omnibus tamen vobis probatum iri iudicium meum ſpero. Eſt autem elegantiſſima lex, & ad multos iuris articulos controuerſos, ſi qua alia, apprimè vtilis.

Sequitur eadem Zenonis conſtitutio è Græco in Latinum ſermonem conuerſa, quatenus per Græcas editiones (quæ deprauatiſſimæ ſunt) licuit, per Antonium Contium.

XII. Imp. ZENO A. Adamantio Præfecto vrbis.

*Cōferāt ſtudioſi cū hac l. Nouell. Iuſtinia. 63. & 165. & Harmeno. lib. 2. titu. 4. de nouis operibus, vbi magnam huius legis partē recitat.

EX quo *pace frui cœpimus, & litibus & externis bellis populos noſtros eximere ſtudentes, variis legibus condendis animum applicuimus: inter quas & hanc quoque referri volumus, dilucidè demonſtrātem & quę tua magnificentia ſuggeſſit, & cautiſſime omne ambiguum definientem. Non multum autem à ciuilibus verbis receſſimus, ſed vulgo notioribus vti maluimus: vt ita quicunque in eam inciderint, alterius interpretis non egeant auxilio. Ex relatione igitur magnitudinis

nis tuę cognouimus diuinam legẽ immortalis memoriæ patris noſtri Leonis, quam ſuper his poſuit qui in hac glorioſa ciuitate ædificare voluerint, quibuſdam ſui partibus propter prauas interpretantiũ opiniones ambiguã eſſe. Et nos itaq; pręcipimus, vt qui proprias domos renouare cupiunt, non ſolùm veterem formã non excedãt (ſicut nec hi qui nouas ædificant) aut lumen vel proſpectum vicinis auferant, aduerſus ea quæ pridem conſtituta ſunt: verùm etiã addimus, quale ius is qui ędificat, habere debeat, cum facultatẽ habet ex pacto vel ſtipulatione mutandę, ſi velit, veteris formæ. Tunc enim ſancimus, vt ſi pactũ vel ſtipulatio ædificanti ſuffragetur, liceat ipſi ſecũdũ vim pacti & ſtipulationis ędificare, etiã ſi officere vicinis quibus pactũ aduerſatur, ita ædificando videatur. Sed cũ noſtra cõſtitutio dicat duodecim pedes oportere relinqui ab eo q ædificaturus eſt, inter propriã & vicini domum, & PLVS VEL MINVS adiiciat, quod magnã ſanè ædificantibus ſecuritatẽ* præſtat (nihil autem dubium aptũ eſt ad tollendã ambiguitatem) diſertè ac perſpicuè iubemus duodecim pedes relinqui inter-

* ἀσφάλειαν. forte legendum ἀμφιβολίαν: vt infra, eadẽ lege §. ἐπεὶ δὲ.

medios inter vtranq; domũ, incipiẽtes à ſuperpoſita fundamentis ædificij parte, eadẽq; obſeruatione perſeuerãte ad ſummũ vſq; altitudinis culmen. Et ei qui hoc in poſterũ obſeruauerit, licere domũ in quantã voluerit altitudinem excitare & attollere, & feneſtras fabricare tã quæ proſpectiuæ dicũtur, q̃ quę luciferæ, ſecundum diuinã cõſtitutionem, ſiue nouã domũ velit extruere, ſiue veterem inſtaurare, ſiue ex incẽdio collapſam exædificare: Nulla licẽtia ex hoc ſpacio conceſſa tollendi vicino directũ & omni ex latere domus inuiolatum in mare proſpectum, quẽ domi ſtans vel ſedẽs habet, non autẽ detorquẽdi hunc ipſum proſpectũ, ita vt cogatur vicinus ex obliquo mare aſpicere. Quod autẽ ad hortos* atq; arbores attinet: nec aliquid in ſuperioribus cõſtitutionibus comprehẽſum eſt, nec de his hîc aliquid addetur. neq; enim conuenit. Nulli autẽ liceat ædificãti domũ iuxta cõpitum forte aut angiportũ vel plateã, duodecim pedibus latiorẽ auferre partẽ plateę vel cõpiti, & proprio ſuperaddere ædificio. Nõ enim quæ ad rempublicã pertinẽt, minuere, & ædificantibus diuidere volẽtes, duodecim pedum

* Apud Harmenopulum permittitur horũ proſpectũ impedire, interpoſitis 50. pedibus. Contius.

pedum interuallũ in medio domorum definiuimus,ſed ne anguſtiora ſint domorum interualla. ſi autem maius ſit ſpatiũ,maneat vetus diſtantia.nõ enim eam minui cõcedimus,ſed ſeruari vrbi propria iura. Si autẽ vetus ædificiũ ſecundũ veterẽ formã tale erat,vt minus eſſet domorum abs ſe inuicem ſpacio duodecim pedũ interuallum, ne liceat prçter veterẽ formã in altitudinẽ ædificium erigere, vel feneſtras facere, niſi decẽ pedes in medio intercedant. tunc enim proſpectiuas * is qui ædificabit, non poterit facere, niſi antea quoque fuerint,vt dictũ eſt. Luciferas vero faciet vtiq; ſex pedũ ſeruato ab imo pauimento in altũ interuallo: eo tamẽ non audẽte vllo modo facere id quod vocatur pſeudopatũ(.i.falſum aut fictitiũ tabulatũ aut pauimentũ in ipſo ædificio) & ita ab hoc pſeudopato ad ſex pedũ altitudinem luciferas feneſtras excitare,& ſophiſticè legẽ interpretari & cauillari. Si enim hoc liceat, eueniet iterum vt luciferç æquẽt proſpectiuarum vtilitatem,& nihil diſtẽt à proſpectiuis & vicino noceãt.quod quidẽ fieri prohibemus, nullatenus cõpetẽs ædificantibus vel ex pacto vel ex ſtipulatione

*conſpicilia vocat Harmenopuli interpres.

ius tollentes, ſi quod tale prorſus com petat. Inſuper cũ priore lege cautũ ſit, centũ pedes altas domos combuſtas in ſtaurare licere, etiã ſi alteri proſpectũ in mare prohibeant: hanc etiã tollẽtes ambiguitatẽ, cõſtituimus hoc obtinere tã in his quæ poſt cõflagrationẽ renouatę ſunt, q̃ quæ nunquã antea fuerunt, & nũc primùm extruuntur. Sed & in his quæ nullã ignis iniuriã ſenſerũt, vetuſtate autẽ aut alia quacunq; cauſa defecerunt, & in omnibus omnino domibus quæ ædificãtur, ſi centũ pedum ſpatium relinquatur inter circumiacẽtia loca, omni impedimento ceſſante fiãt ædificia, etiã ſi aliis domibus proſpectũ in mare adimãt. Proſpectũ autẽ hunc liceat auferre à ſolis culinis vel latrinis, vel ſeceſſibus, vel ſcalis, vel traiectibus ad ſola diuerticula vicorum pertinentibus, vel baſterniis, quamuis & intra centum pedes velit quis ædificare, ſi modò tamẽ duodecim pedes in medio intercedãt. Hæc autẽ obſeruari volumus quando nullum adeſt pactum quod ædificare volentem adiuuet. Qui autẽ ex pacto vicini ædificãt, intra definitũ ab eis modũ ædificẽt. tũc enim & eo non cuſtodito ſpacio permittimus attol

attollere ædificia,etiã ſi proſpectũ adimant iis qui conſenſerũt & pacti ſunt, aut qui in eorum domos ſucceſſerunt: quãdoquidẽ cõpetentia iã quibuſdam ex conuẽtione iura,per generalem auferri legẽ non oportet.Itẽ illud etiã ſtatuimus,ne ea quæ vocãtur ſolaria,poſt hanc legẽ ex ſolis lignis & tabulis conſtruãtur, ſed ad eorũ quę Romanenſia dicũtur,modũ & figurã ædificentur,& inter duo ſolaria ex aduerſo ſeſe ſpectãtia, decẽ pedes relinquãtur. ſin hoc præ loci anguſtia fieri nõ poſſit,tũc ſolaria fiant ἐκ παραλλαγῆς,hoc eſt vt ſe inuicem non ex aduerſo vel ἐκ παραλλήλου reſpiciãt,ſed alternis,& ex obliquo atque trãſuerſo.Si verò ſpaciũ mediũ decẽ pedes non excedat,tũc nulla ex parte nec aduerſa nec tranſuerſa liceat ſolaria aut meniana[a] fabricare.Quę verò ſecundũ ſupraſcriptã formã ędificabũtur, iubemus alta eſſe ab imo ſolo pedes quindecim, & eorũ quidẽ colũnas lapideas aut ligneas ita ſolo imponi iubemus, vt nõ ad cathetũ ſiue perpẽdiculũ ſtẽt,ſicuti nec muros,vt nec aër qui eſt ſub illis in ſuperiore parte, vt dictum eſt,conſtitutis ſolariis,obturetur,nec ex hoc anguſtior fiat angipor-

[a] ἐξώστας verti meniana. ſic enim appellari ſcribit Honorius imp. l.Meniana. C.eo. titu.& ita hoc etiã docet Harmenop.lib.2 c.4.

tur,& publicũ iter. Prohibemus autẽ & ſcalas à ſolo angiportus inchoare,& ad ſolaria ducere, ita vt tam ex impẽſa & præparatione firmiore,q̃ ꝙ nõ ita proxima ſint inter ſe ſolaria, breuiora & rariora & extinctu faciliora ex igne pericula ciuitati,& his qui domos habent,immineãt. Si autẽ cõtra noſtram hanc legẽ fiat ſolarium vel ſcala,nõ id ſolum quod factũ fuerit,detrũcabitur, ſed etiã ædificij dominus decẽ auri librarũ pœnã expectabit:& qui deſignauit architectus, aut qui opus recepit, alias decẽ auri libras perſoluet, & qui fabricauerit artifex,ſi per inopiã nõ potuerit pęnã ſoluere,corpore luẽs à ciuitate fiat extorris. Præterea iubemus nemini licere multas ex ordine collocatas colũnas in publicis porticibus & ſtationibus ab eo quod vocatur Miliũ[a],vſq; ad Capitoliũ obſtruere ædificiis,vel ſolis etiã tabulis,vel aliis quibuſuis rebus in medio colũnarum extructis:ſed ipſa quidẽ ædificia nõ excedãt in latitudine pedes ſex,cõpꝛehẽſis etiã parietib. plateã verſus:in altitudine verò pedes ſeptẽ. Omnimodo autẽ volumus ꝑ quatuor colũnarũ ordines relinqui à porticibus ad plateas liberũ iter: decorari quoq; huiuſmodi taber-

[a] Videtur legẽdum Miliariũ, pro colũna, vt ex Plin. lib. 3 c. 5. Suet. in Ottho ne, Tacito lib. 15. conſtat. Co ntius.

nacula ſiue officinas exterius ſaltē marmore, vt & ciuitati ſint decori, & trāſeūtibus voluptati. In reliquis autē ciuitatis regionibus extructas in mediis columnis officinas, prout vrbi eſſe vtile, & quatenus & quomodo exiſtimaueris, extrui ſancimus, omni æqualitate ſeruata, ne quod vni permittitur, cęteris prohibeatur. Et hoc quidē cōſtituimus, vt ne calumniantiū dolis & machinationibus, æquis & bonis viris periculū ſtruatur. Multi enim ædificaturis, lites, nō ex iniuria aliqua accepta, ſed per inuidiā ſubſtruētes, intermiſſionū illis cauſam prębent: vt eū qui iā cœperat ędificare, prohibitum, & opus imperfectū relinquere coactū, & in ius tractū, pecuniā ad ædificationē repoſitā, litigādo conſumere cogāt: & (quod omnium incōmodiſſimū eſt) poſtquam victricē ſentētiam retulit, adhuc quaſi indiſſolubilibus vinculis obligari contingit, dū appellationis prætextu fatales dies expectare cogitur, & ex hac fruſtratione, & ædificationis interruptione voluptatem capit eius aduerſarius. Adiicimus itaq; in eiuſmodi caſibus, vt ſi appellatio ab his quę ab arbitro definita ſunt, intercesſerit, ſimul atq; miſſa fuerit ad iudicē relatio vel forma ſcri-

ptis redacta, licere victori & victo, non obſeruato legitimo appellationis introducendæ tẽpore, vnà cũ aduerſario vel ſoli ad tuæ magnificentiæ tribunal accedere, & aduerſario ex more vocato, ſi abſit, terminũ rei controuerſæ facere: vt omni mora abſciſſa, legitimus liti finis imponatur, ne hyeme, ſi ita acciderit, præſente vel imminente, dum longos appellationum dies ſtatos expectare cogitur is qui iniuſtè ab incepto ædificio prohibitus eſt, damna intolerabilia ſuſtineat. Quod autem eſt proximum, ſi etiam quis in huiuſmodi controuerſiis appellare[a] voluerit, conquerens de magnitudinis tuæ ſententia, illico eam quam dicunt conſultationẽ fieri iubemus: & dari tam victo quàm victori, vt de more ſententiam ipſam accuratius expendant in ſacro noſtro palatio, omni mora ceſſante.

[a] Hinc clarè liquet licuiſſe à præfecto vrbi appellare: quod tamen aliquando prohibitũ fuit.

Nouerint autem quicunque ædificanteis impedire præſumpſerint, quòd ſi victi fuerint, & omne quodcunque contigerit damnum reſarcient, & materiæ precia quam probabile erit corruptam aut deterioratam eſſe inter litium moras, repẽdent. Quod autem ad eos qui iniuſte ædificare tẽtauerint, attinet: & hiſi

hi ſi victi fuerint,dãna ei qui ędificium prohibuerit, & cauſæ ideo adeſſe coactus fuerit,refundẽt.Omnẽ autem huiuſmodi controuerſiam in ſolo magnitudinis tuę iudicio decidi pręcipimus: & neq; vlli cuiquã illuſtrium magiſtratuum audire huiuſmodi cauſas, neque ex hac cauſa litigãtes, militiæ vel fori præſcriptione ad detrectãdum iudiciũ vel ſumptuũ & damnorum quę ſententia glorioſiſsimi præfecti vrbis, aut ab ipſo dati cognitoris continebuntur, ſolutionem detrectandam permittimus: ſed exactioni eos ſubiici volumus,qui ex decreto magnificentiæ tuæ victi fuerint, nemine ad hoc fori præſcriptione vtente. Prouideat autem magnificẽtia tua, ne quis redemptorum aut fabrorũ aut artificum opus à ſe inchoatum relinquat imperfectũ,ſed vt accepta mercede opus quod incepit perficere cogatur:vel omne dãnum quod inde ædificare volens acceperit,& quicquid omnino diſpẽdij ſenſit ex eo quòd opus perfectum non fuerit,ſarciat. Si autem penuria laboret qui ita deliquerit, fuſtibus cæſus ciuitate eiiciatur.Nullus autem id perficere prohibeatur quod ab altero cœptũ opus fuerit:quod præſumi

mi cognouimus à quibuſdã artificibus vel redemptoribus, nec iis quæ ipſi cœperint, finem imponentibus, nec alios id perficere ſinentibus, atq; inde damnum intolerabile inferentibus iis qui domos ſuas fabricari cupiũt. Qui itaque hoc ſolo recuſat opus perficere, quòd ab alio antea inchoatum ſit, is eandem pœnam excipiat, quam is excepit qui opus reliquit.

XIII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni PP.

Cum dubitabatur vtrum conſtitutio Zenonis[a] *diuæ memoriæ ad Amantiũ*[b] *præfectum vrbi ſcripta, quæ de ſeruitutibus loquitur, localis eſſet, & huic florentiſſimæ vrbi dedicata, & deberent*[c] *illius quidem iura in hac obſeruari, antiqua vero, quæ contraria ſunt, locũ habere in prouinciis: indignum eſſe noſtro tempore putãtes aliud ius in hac regia ciuitate de huiuſmodi obſeruari, aliud apud noſtros eſſe prouinciales: ſancimus eãdem conſtitutionẽ in omnibus vrbibus Romani imperij obtinere, & ſecundum eius definitionem omnia procedere: & ſi quod ius ex ea lege innouatum eſt à vetere diſpoſitione, hoc & in prouinciis à præſidibus earum obſeruari: cæteris videlicet omnibus, quæ nõ per Zenonianam legem innouata ſunt, ſed veteribus legibus comprehenſa, in ſua firmitate in omni loco manentibus. Dat. Kal. Septẽ. Conſt*

[a] quę ſuperius inſerta eſt. Cõtius.
[b] Legend. Adamantium. Cõtius.
[c] debentibus quidem.

Conſtantinopo. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC.

DE NOVI OPERIS NVNCIATIONE.

TIT. XI.

SI nunciator noui operis ſit paratus ſtatim de iure ſuo docere, debet audiri & de cauſa cognoſci, & intra tres méſes terminari. Sal.

1. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni P.P.

DE operis noui nunciatione quãdam antiquis ortam fuiſſe dubitationem noſtra cognouit tranquillitas: dicentibus, ſi quis denunciationem ad inhibendum opus miſerit, non poſſe eum poſt annum elapſum ex quo denunciatio miſſa eſt, iterum ædificationem prohibere. Quod dupliciter iniquum nobis eſſe videtur. ſiue etenim non rectè opus prohibuerit, decet non per totum annum hoc impediri: ſiue rectè denunciationem emiſerit, etiam poſt annum licentiam habere ædificationem prohibere. Talem igitur iniquitatem inhibentes, ſancimus, ſi quis denunciationem emiſerit, in hac quidem regia vrbe præfectum vrbi feſtinare: in prouincia vero rectorem eius intra trium menſium ſpacium cauſam dirimere. ſin vero aliquod fuerit quocumque modo ad deciſionem ambiguitatis impedimẽtum, licentiam habere eum qui ædificationem deproperat,

properat, opus de quo agitur efficere, prius fideiuſſore ab eo dato officio vrbicariæ præfecturæ, vel prouinciali, vt ſi non rectè ædificauerit, omne opus quod poſt denunciationem fecerit, ſuis ſumptibus deſtruet. Sic enim & opera non per inanes denunciationes prohibebuntur, & rectè denunciantibus conſuletur. Dat. XII. *Kal. Nouemb. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* VV. CC. *anno ſecundo.*

DE OPERIBVS PVBLICIS.[a]

TITVLVS XII.

[a] Ex Cod. Th. lib. 15. tit. 1. l. 5.

Iudex non poteſt immunitatem concedere ab opere publico. Saly.

I. Imp. CONSTANTIVS & CONSTANS AA. ad Catulinum.[a]

Plurimi immunitates operum publicorum cõceßione iudicum adepti ſunt: & ideo iubemus in poſterum elicitas immunitates nullius eſſe momenti. Dat. VI. *Kalend. Aug. Sirmij, Vrſo [Lupulo][a] & Polemio Coſſ.*

[a] In Codi. Th. legitur, Haue Catuline Kariſſime nobis. Cõtius.

[a] Deeſt in C. Th. recte Cont.

II. Iidem AA. ad Marcellinum com. Oriẽtis.[a]

Quæ operibus publicis impenſa conſtiterit, accepto ferri oportere cognoſcas. D. V. *Non. Octobr. Conſtantinop. Limenio & Catulino Coſſ.*

[a] Cod. Th. ibid. l. 6.

III. Græcę conſtitutionis epitome.

Μήτε μοναχὸς μήτε ἕτερος τὶς ἐν δημοσίῳ τόπῳ ἢ ἐν ᾧ θέα ἐπιτελεῖται σταυρὸν ἐπιβαλλέτω, ἢ λείψανον ἅγιον.

Eadem Latinè.

Neque monachus neq; alius quiuis in loco publico vel vbi ſpectacula fiūt, crucem imponat aut reliquias ſanctas.

Prætoria & domus publicę, non debent in vſus priuatos conuerti. Saly.

IIII. Iidem AA. Ecdicio præfecto Ægypti.[a]

Prætoria iudicum & domus publicas oportet publico iuri atque vſui ſemper vindicari. PP. IIII. *Non. Decemb. Antiochiæ, Mamertino & Neuita Coſſ.*

[a] Ex Cod. The. ibi. l. 8.

Sumptu publico non poteſt iudex nouū opus inchoare, ſine principis licentia, ſed antiqua reſtaurare ſic. Salyc.

V. Impp. VALENTIN. & VALENS AA. ad Symmachum præf. vr.[a]

Intra vrbem Romam veterem & nouam nullus iudicum nouum opus informet, quoties ſerenitatis noſtræ arbitria ceſſabunt: niſi ex ſuis pecuniis huiuſmodi opus conſtruere voluerit. Ea tamen inſtaurandi, quæ iam deformibus ruinis intercidiſſe dicuntur, vniuerſis licentiam damus. Dat. VIII. *Kal. Iun. Philippis, diuo Iouiano & Varroniano Coſſ.*

[a] Ex Cod. The. ibid. l. 11.

Etiam per principis reſcriptum non licet occupare locum publicum, ædificando contra decoram faciem ciuitatis. Saly.

VI. Imppp. GRATIA. VALENTIN. & THEOD. AAA. ad Proculum.[a]

[a] Ex Cod. Th. ibid. l.22. vbi legitur Haue Procule Kariſſime nobis. erat autē is Proculus Præf. vrbis Cōſtantinopolitanæ: vt Cod. Th. 15. 1. 25 liquet. Cont.

PRæſcriptio temporis iuri publico non debet obſiſtere, ſed nec reſcripta quidem. atque ideo diruenda ſunt omnia quæ per diuerſas vrbes vel in foro vel in publico quocunque loco contra ornatum & commodum ac decoram faciem ciuitatis extructa noſcuntur. Dat. III. *Id. Iun. Conſtantinop. Merobaude ij. & Saturnino Coſſ.*

Ad conſtructionem aquæductus vel portus, ſeu murorum refectionem quilibet conferre tenetur. Salyc.

VII. Iidem AAA. Cynegio PP.

AD portus & aquæductus & murorum inſtaurationem ſiue exſtructionē, omnes certatim facta operarum collatione inſtare debent, neque aliquis ab huiuſmodi conſortio dignitatis priuilegiis excuſari. Dat. XV. *Kal. Fe. Conſtantinop. Richomere & Clearcho Conſſ.*

Ille qui præeſt operi publico conſtruendo, tenetur de operis vitio intra quindecim annos in futurum apparituro. Salyc.

VIII. Iidem AAA. Cynegio præfecto prætorio.[a]

[a] Cod. Th. ibid. l. 24.

OMnes quibus vel cura mandata fuerit operum publicorum, vel pecunia ad exſtructionem ſolito more credita,[a] *vſque ad annos*

[a] al decreta. Cont.

nos quindecim ab opere perfecto cum ſuis heredibus teneantur obnoxij: ita vt ſi quid vitij in ædificatione intra præſtitutum tempus peruenerit, de eorum patrimonio (exceptis tamen his caſibus qui ſunt fortuiti) reformetur. Dat. III. *Non. Febr. Conſtantinop. Arcadio* A. I. *&* *Bautone Conſſ.*

Licentia diruendi domos alienas pro fabricatione operis publici, non extenditur ad domos excedentes quinquaginta libras argenti. Salyc.

VIIII. Imppp. THEOD. ARCAD. & HONOR. AAA. Aureliano præf. vrbi.* — * Ex Cod. Theo. ibi. l. 30.

SIquando conceſſa à nobis licētia fuerit extruendi: id ſublimis magnificentia tua ſciat eſſe ſeruandum, vt nulla domus inchoandæ publicæ fabricæ gratia diruatur: niſi vſque ad L. *libras argenti precij æſtimatione taxabitur. De ædificiis vero maioris precij* * *ad noſtram ſcientiam referatur: vt vbi amplior poſcitur quantitas, imperialis extet auctoritas. Dat.* III. *Kalend. Mart. Conſtantinop. Theodoſio* A. III. *&* *Abundantio. Conſſ.* — * Cod. Th. meriti.

Maieſtatem principis lædit, qui nomen ſuum in opere publico inſcribi facit. Salyc.

X. Iidem AAA. Rufino præfecto prætorio.* — * Ex Cod. The. ibi. l. 31.

SI qui iudices præfecto publicis pecuniis operi ſuum nomen ſine noſtri numinis mētione inſcripſerint, maieſtatis teneantur obnoxij.

Dat. III. *Non. Iul. Conſtantinop. Arcadio* III. *& Honorio* II. AA. *Conſſ.*

Ad refectionem publicorum mœniũ & thermarum, princeps deputat tertiam partẽ redituum feudorum reipublicæ illius ciuitatis. Salyc.

XI. Impp. ARCADIVS & HONORIVS AA. Euſebio comiti ſacrarum largitionum.

*Ex Cod. Theodoſ. ibid. l. 32.

NE ſplendidiſſimæ [*] vrbes vel oppida vetuſtate labãtur, de reditibus fundorum iuris reipublicæ tertiam partem reparationi publicorum mœnium, & thermarum ſubſtitutioni [*] deputamus. Dat. XI. Kal. Iul. Mediolani, Olybrio & Probino Conſſ.

*aliàs reſtitutioni

Incolæ ciuitatis debent pro rata ſui æſtimi, conferre ad conſtructionem operis publici. Salyc.

XII. Iidem AA. Cæſario præfecto prætorio. [*]

*Ex Cod. Theodoſ. ibid. l. 34.

OMnes prouinciarum rectores literis moneantur, vt ſciant ordines atque incolas vrbium ſingularum muros vel nouos debere facere, vel veteres firmius renouare, ſcilicet hoc pacto impendiis ordinandis, vt adſcriptio currat pro viribus ſingulorum, deinde adſcribantur pro æſtimatione operis futuri territoria ciuium: ne plus poſcatur aliquid quàm neceſſitas imperauerit, néve minus: ne inſtans impediatur effectus. Oportet nanque per ſingula non ſterilia iuga certa quoque [*] diſtribui, vt par

*quæque.

cunctis

cunctis præbẽdorum ſumptuum neceſſitas imponatur: nemini excuſatione vel alia præſumptione ab huiuſmodi immunitate præbenda. Dat. VIIII. *Kalen. April. Arcadio* IIII. & *Honorio* III. AA. *Conſſ.*

Iudices nõ poſſunt ſua auctoritate opus nouũ inchoare: nec ornamenta ædium de ſuo loco transferre ſub pœna hic poſita. Salyc.

XIII. Iidem AA. Theodoro præfecto prætorio.*

NEmo iudicum in id temeritatis erumpat, vt incõſulta pietate noſtra, noui aliquid operis exiſtimet inchoandum: vel ex diuerſis operibus ornamenta, aut marmora, vel quamlibet ſpeciem quæ fuiſſe in vſu & ornatu probabitur ciuitatis, eripere, vel aliò transferre ſine iuſſu ſublimitatis tuæ audeat. Etenim ſi quis contra fecerit, ſex libris auri multabitur. Similis etiã condemnatio ordines ciuitatũ manebit, niſi ornamentum genitalis patriæ decreti huiuſmodi auctoritate defenderint. Horreorum autem vel ſtabulorum fabricas, arbitratu proprio prouinciarum iudices ſtudio laudandæ deuotionis arripiant. Datum III. *Kalend. Ian. Mediolani, Honorio* IIII. & *Eutychiano Conſſ.*

* Ex Cod. Theodoſ. ibid. l. 37.

Ædificia cohærentia operibus publicis, propter quæ formidari poſſunt incendia vel inſidiæ, vel per quæ anguſtentur ſpacia platearum, debent proſterni & dirui. Salyc.

XIII. Iidem AA. Seuero P.V.*

*Ex Cod. Theodoſia. ibib.l. 39.

*ſic in Codi. Theodo & vno meo manuſc.at in aliis codicibus Iuſtinia. manuſcr. eſt parareſſia

AEdificia quæ vulgo paraſtetaſia nuncupantur, vel ſi qua alia opera mœnibus vel publicis operibus ita ſociata cohærent, vt ex his incẽdium vel inſidias vicinitas reformidet, aut anguſtentur ſpacia platearum, vel minuatur porticibus latitudo: dirui ac proſterni præcipimus, Dat. VI. Id. Octob. Conſtantinop. Honorio A. IIII. & Eutychiano Conſſ.*

Conceſſio generalis facta à principe de opere publico, intelligitur de deſtructo & diruto, quod tamen non ſit in vſu publico. Salyc.

XV. Iidem AA. Eutychiano præfecto prætorio.*

*Ex Cod. Theodoſ. ibid.l.40.

SI aliquando homines emergant qui à noſtra clementia opus publicum ſibi præberi poſtulauerint: non niſi diruta penitúſque deſtructa, & quæ parum ſunt in vſu ciuitatum, percipiant: intimandis huiuſmodi reſcriptis iudicio ampliſſimæ tuæ ſedis. Dat. Idib. Decemb. Honorio A. IIII. & Eutychiano Conſſ.

Quando opus publicum indiget reparatione, licitum eſt imaginem principis eo inconſulto deponere: debet tamen poſtea in ſuum locum reponi. Salyc.

XVI. Iidem AA. Aemiliano præfecto* prætorio.

*al. P. V.

*Ex Cod. Theodoſ. eo.l.44.

SI quando vſus exegerit vel porticus vel quaſlibet ædes ætatis ſenio ſeu fortuitis concuſſas caſibus reparari; liceat etiam inconſulta clemen*

clementia noſtra cum reuerentia ſui, imaginem deponere vel noſtram, vel retro principum: reportatámque poſt refecta ædificia loco proprio denuo collocare. Dat. V. Kal. Iul. Conſtantinop. Arcadio A. VI. *&* *Probo Conſſ.*

Locus ad vſum priuatorum in palatio publico fabricatus, dirui mandatur, & in poſterum fieri prohibetur. Salyc.

XVII. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. Monaxio P. P.[a] *Ex Cod. Theodoſ. ibi. l. 47.

QVicunque locus in palatio huius vrbis priuatis ædificiis incommode occupatus eſt: is quamprimum ſubrutis omnibus quæ in eo ſunt ædificiis, palatio reformetur: quod priuatorum nõ eſt parietibus coarctandum. Nam imperio magna ab vniuerſis ſecreta debentur: vt hi tantùm locum habeant habitandi, quos legitimus maieſtatis noſtræ vſus, & reipublicæ diſciplina delegit: in futurum etiam vniuerſis ab huiuſmodi vſurpatione prohibendis. Datum VIIII. *Kalend. Mart. Conſtantinop. Honorio* VIII. *&* *Theodoſio* III. AA. *Conſſ.*

Turres & muri pro munitione ciuitatum in terris priuatorum fabricati, illorum vſui debent deſeruire: & eorum cura & ſumptu debent reparari. Salyc.

XVIII. Iidem AA. Anthemio præfecto prætorio.[a] *Ex c. T. ibid. l. 51.

TVrres noui muri qui ad munitionẽ ſplendidiſſimæ vrbis extructus eſt, completo

opere præcipimus eorum vſui deputari, per quorum terras idẽ murus ſtudio ac prouiſione tuæ magnitudinis ex noſtræ ſerenitatis arbitrio celebratur: eadem lege in perpetuum & conditione ſeruanda, vt annis ſingulis hi ad quorum iura terrulæ demigrauerint, proprio ſumptu eorum inſtaurationem ſibimet intelligant procurandam, eorúmque vſu publico beneficio potientes, curam reparationis ac ſolicitudinem ad ſe non ambigant pertinere. Ita enim & ſplendor operis, & ciuitatis munitio, cum priuatorũ vſu & vtilitate ſeruabitur. Dat. Prid. Non. April. Lucio V.C. *Coſſ.*

Per hanc legem reditus certarum domorum in publica porticu conſtructarum, deputantur ad lumina præſtanda, ſeu ædificia reparanda. Salyc.

ª Exc. T. ibid. l. 52.
ᵇ P.V.

XVIII. Iidem AA. ª Seuerino præfecto prætorio.ᵇ

Quia plurimæ domus cum officinis ſuis in porticibus Zeuxippi eſſe memorantur: reditus memoratorum locorum pro quantitate, quæ placuit, ad prebenda luminaria, & ædificia ac tecta reparanda, regiæ huius vrbis ſacro ſine aliqua iubemus excuſatione conferri. Datum V. *Id. Ian. Victore* V.C. *Coſ.*

ª Ex Nouel. Theodoſ.
ᵇ P P.

Quis non poteſt ſibi vſurpare portum vel porticum publicam ſine principis licentia. Sal.

XIX. Impp. THEOD. & VALENTIN. AA.ª Cyro præf. vrb.ᵇ

Qui

QVi ſine auctoritate diuini reſcripti ad iudicium tuæ celſitudinis deſtinādi, angiportus integros, vel partes ſuis domibus incluſerunt, ſeu porticus vſurparunt: proculdubio iura priſtina ſacratiſſimæ reddere ciuitati iubemus: multa auri quinquaginta librarum non defutura, ſi quis poſthac in ſimilem audaciam prodire tentauerit. Dat. Kalen. Nouemb. Theodoſio A. XVII. *& Feſto Conſſ.*

In domo Regia vel in ſacra eccleſia non poſſunt alicuius imagines pingi, nec ſtationes fieri, nec equi introduci, nec conuiuia nuptiarum fieri. Salyc.

XX. Iidem AA. Cyro.[a] P. V.

BAſilicam inauratam, & marmoribus decoratam, liberam in perpetuum manere, neque alicuius imaginis, aut pictarum cuiuſlibet honoris tabularum obumbratione[a] *fuſcari iubemus, neque in aliqua parte eiuſdem baſilicæ tabulato quicquā opere ſtationes*[a] *ergaſteriáve conſtitui ſancimus. Illud quoq; decernimus, ne in eam equos liceat intromitti, vel nuptias celebrari. Dat. XI. Kal. Feb. Conſtantinop. Valent.* A. V. *& Anatolio Conſſ.*

[a] al. Cyrino. PP.

[a] adūbratione.

[a] Sic in l. Fulcinius D. ex qui. cauſis in poſſ. eat.

Iudex non debet prius opera noua inchoare, quàm inchoata perficere. Salyc.

XXI. Imp. LEO A. Erythrio.

NEmini iudicum liceat in hac inclyta vrbe, vel in prouinciis noua opera inchoare priuſquam ea quæ incepta inuenerit, à deceſ-

ſore, vel prædeceſſoribus ſuis, vetuſtate diruta, aut deſidia derelicta, diligenti ſtudio inſtantiáque compleuerit: cum ex hoc plurimum laudis acquirat, ſi ea culta & perfecta reddiderit, quæ vetuſta ſunt, & inſtaurationem requirunt, quæq; ab aliis initiata & imperfecta reſederant. Datum II. *Kalendas Martij, Conſtantinopoli Martiano & Zenone Conſſ.*

Deſideratur Græca conſtitutio id continens quod primo.ca.l.26.§.de epiſcop.aud. cauetur, quod miror Ant. Aug. non aduertiſſe. Illius ergo conſtitutionis prior pars hîc videatur.

DE RATIOCINIIS OPERVM PVBLICORVM, ET de partibus ciuitatum.

TIT. XIII.

Prouinciarum rectores & cæteri viri ſpectabiles prohibentur diſcuſſores eſſe operum publicorum: & etiam ſiliquam pro ſolido recipere, vt olim faciebant: huius rei cura defenſoribus ciuitatum imminente. Salyc.

1. Imp. ZENO A. Arcadio præfecto prætorio.

IVbemus prouinciarum quidem rectores, & ſingulæ diœceſeos viros ſpectabiles iudices, id eſt præfectũ Auguſtalem, & comitem Orientis, &

tis, & vtroſque proconſules, & vicarios, vnà cum ſuis apparitoribus pro tenore generalium magnificæ tuæ ſedis diſpoſitionum, diſcutiendis publicis operibus, vel aquæductibus qui ex ciuilibus reditibus, vel à quolibet ſpontanea munificentia facti ſunt vel fuerint, modis omnibus abſtinere: nec aliquid quolibet modo, vel quolibet tempore in diſcutiendo ciuiles reditus, vel facta opera, vel quæ fieri adſolent, vnam ſiliquam ſibi ex ſingulis erogandis ſolidis vindicando, aut quodcunq; lucrum captando, cum huiuſmodi rebus habere commune, vtpote patribus ciuitatum, & curæ eorum deputatis. Qui verò opus aliquod pro ſua liberalitate ſe facturos promiſerint, licet certum ſit eos ex ſola pollicitatione vel pactione ad implendum ſuæ munificentiæ opus neceſſitate iuris teneri: nullum tamen eos vel heredes eorum ſuper facto opere ratiocinium, vel diſcuſſionem aliquam, vtpote non integram promiſſam quantitatem ad id opus erogatam, vel inutiliter facto opere, aut alia quacunque ratione, quocunque modo, quocunque tempore inquietudinem ſuſtinere concedimus. Quòd ſi vir clariſſimus prouinciæ moderator, vel eius officium, reditus publicos vel opera publica contra vetitum diſcutiendo, vel vnam ſiliquam, aut quodlibet ex iiſdem reditibus vel operibus vindicando, ſacratiſſima noſtra legis præcepta tranſierit: quinque

quidem

quidem officij primates exilio damnati perpetuo,bona ſua ciuitati quam læſerint,non dubitent vindicanda: rector verò prouinciæ quinquaginta librarum auri ferietur diſpendio:hac eadem pœna ſpectabilibus quoque iudicibus (licet illuſtri dignitate fuerint decorati) & eorum officiis (ſicut ſuperius dictum eſt) imminente. Dat. *

DE PIGNORIBVS ET HYPOTHECIS.

TIT. XIIII.

Per ſolam pignoris ceſſionem debitor non liberatur. Salyc.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Timotheo.

D*Ebitor qui pignoribus profitetur ſe creditoribus cedere,nihilo magis liberabitur.* PP. *V. Kalend. Mart. Seuero* A. II. & *Albino Coſſ.*

Primus creditor habens ſpecialem hypothecam in quibuſdam, & in aliis generalem, ſi ad debitum ſufficiũt bona ſpecialiter obligata, contra ſecundum creditorem habentem in aliis ſpecialem hypothecam nõ agit. Bald.

II. Iidem AA. Lucio.

Q*Vamuis conſtet ſpecialiter quædam & vniuerſa bona generaliter aduerſarium tuum pignori accepiſſe, & æquale ius in om-*

nibus

nibus habere: iuriſdictio tamen temperanda eſt. Ideóque ſi certum eſt poſſe eum ex his quæ nominatim ei pignori obligata ſunt, vniuerſum redigere debitum: ea quæ poſtea ex iiſdem bonis pignori accepiſti, interim tibi non auferri præſes prouinciæ iubebit. PP. II. *Kalend. Iun. Chilone & Libone Coſſ.*

Ex pacto concedi poteſt, quòd creditor ſua auctoritate rei obligatę poſſeſſionem accipiat.

III. Iidem AA. Maximo.

CReditores qui non reddita ſibi pecunia, conuentionis legem ingreſſi poſſeſſionem exercent, vim quidem facere non videntur: attamẽ auctoritate præſidis poſſeſſionem adipiſci debent. PP. *Kal. Maij, Antonino* A. II. & *Geta* II. *Coſſ.*

Qui pignus dedit creditori aliter mutuare nolenti, non dicitur vim pati. Salyc.

IIII. Iidem AA. Bellio.

CVm te pecuniam accepiſſe, & agros tuos obligaſſe fatearis: non habet rationem quòd quereris vi te coactum pignori dare. Si igitur recipere vis rem tuam, ſolue creditori tuo pecuniam debitam. Datum III. *Kalendas Iunij, Antonino* A. III. & *Geta* III. *Conſſ.*

Sententia lata contra debitorem ſciente creditore, in duobus caſibus non præiudicat creditori, ſcilicet quando debitor colluſit:

& quan

& quādo ſuccumbit ex cauſa quæ non præiudicat creditori. Bald.

v. Imp. ANTONINVS A. Domitio.

PRæſes prouinciæ vir clariſſimus ius pignoris tui exequentem te audiet, nec tibi oberit ſentētia aduerſus debitorem tuum dicta, ſuo. *ſi eum colluſiſſe cum aduerſario tuo," aut (vt dicis) non cauſa cognita, ſed præſcriptione ſuperatum eſſe conſtiterit.* PP. *Id. Maii, Romæ, Duobus & Aſpris Coſſ.*

Creditor poteſt pignus retinere non tantum pro debito, ſed etiam pro eo quod ſoluit pignoris occaſione. Salyc.

VI. Idem A. Quinto.

IN ſumma debiti computabitur etiā id quod propter poſſeſſiones pignori datas ad collationem viarum muniendarum, vel quodlibet aliud neceſſarium obſequium præſtitiſſe creditorem conſtiterit. PP. III. *Kal. Aug. Antonino* A. IIII. *& Balbino Coſſ.*

Vſucapio dominij non reſoluit hypothecam.

VII. Imp. GORDIANVS A. Martiano.

VSucapio pignoris cōuentionem non extinguit. PP. *Non. Septembr. Pio & Pontiano Coſſ.*

Per ſententiam latam in perſonali, non intelligitur creditori ſatisfactum: & ideo poteſt agere hypothecaria. Bald.

VIII. Idem A. Feſto.

Quamuis

QVamuis perſonali actione expertus aduerſus reum vel fideiuſſores ſeu mandatores eius feceris condemnationem: pignoris tamen adhuc habes perſecutionem. P P. *Idib. Martiis, Gordiano* A. *&* *Auiola Coſſ.*

Creditor computatis fructibus in debito, & ſoluto reſiduo: tenetur pignus reſtituere ei in quem debitor tranſtulit. Salyc.

IX. Idem A. Attico.

SI dominium eius poſſeſſionis quæ pignori data eſſet, à debitrice domina ad te tranſlatum eſt, eámque poſtea creditor, vel eius heredes detinere cœperunt: vindica eam rem,[a] *præſide prouinciæ curante, vt fructuum deducta ratione, reſiduóque à te oblato, ſi fuerit ſatisfactum, ea poſſeſſio tibi reddatur.* PP. III. *Kal. Octob. Gordiano* A. *&* *Auiola Coſſ.*

[a] Vindicare eam potes.

De vrbanitate ante ingreſſum iudicij, debet conueniendus requiri extra iudicium.

X. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Alexandro.

DEbitores præſentes prius denunciationibus conueniendi ſunt. igitur ſi conuenti debito ſatis non fecerint, perſequenti tibi pignora ſeu hypothecas quas inſtrumento ſpecialiter comprehenſas eſſe dicis, competentibus actionibus, rector prouinciæ auctoritatis ſuæ auxilium impartiri non dubitabit. Dat. XIIII. *Kalend. Feb. ipſis* IIII. *&* III. AA. *Coſſ.*

XI. Iidem AA. & cc. Euphroſyno.

Nominatori pignori capere ſine præſidis auctoritate res nominati nō licet. S. III. Id. Mart. AA. & Coſſ.

Vir ſuccedens vxori, res quas vxor obligauerat, ſoluto debito recuperat. Bald.

XII. Iidem AA. & cc. Euſebio.

SI vxor tua pro pecunia quam accepit mutuo, res proprias obligauit pignori, eíque tu ſucceßiſti: licet inſtrumento eius facti teſtimonium collatum non ſit: ſoluto tamen debito creditorem de his tibi reddendis ſolenni iure conuenies. S. V. Kal. April. AA. Coſſ.

Si pignus eſt datum creditori in ſolutum: incommutabiliter tenet datio. Bald.

XIII. Iidem AA. & cc. Matronæ.

CVm dominam non minorem vigintiquinque annis ea quæ obligauerat tibi, iure dominij poßidere permiſiſſe, & in ſolutum dediſſe precibus ſignifices: dominæ contractus & volūtas ad firmitatem tibi ſufficit. S. III. Kal. Maij, Heracliæ AA. Coſſ.

In electione creditoris eſt agere actione perſonali contra debitorem, vel hypothecaria contra poſſeſſorem pignoris. Bart.

XIIII. Iidem AA. & cc. Apiano.

DIſtractis à debitore pignoribus, creditores poteſtatem * *habere vtrúmne perſonali obligatos ſibi, an pignora poßidentes, in rem actione conuenire velint, non eſt incerti iuris. S. Kal. Maij Heracliæ, AA. Coſſ.*

* in poteſtate.

IN

IN AVTHENT. *De litigioſis. §. ab hoc autem.colla.viij.conſtit.vij.*

HOc ita, ſi debitor ei non ſatisfaciat ex precio rei venditæ: quod vt fiat, permittitur ei vendere.

Non poteſt debitor contrahendo, vel teſtando, hypothecæ creditoris derogare. Bald.

XV. Iidem AA. & CC. Baſilidæ.

DEbitorem neque vendentem, neque donantem, neque legantem, vel fideicommiſſum[a] relinquentem, poſſe deteriorem facere creditoris conditionem certiſſimum eſt. Vnde ſi tibi obligatam rem probare poſſe confidis, pignora perſequi debes. S. V. Non. Maij Heracliæ, AA. Coſſ.

[a] per fidei commiſſum.

Mutuans alienam pecuniam ſuo nomine, quærit ſibi ius pignoris, & non domino pecuniæ. Bart.

XVI. Iidem AA. & CC. Heroidi.

ETſi frater tuus non ſuam, ſed ad te pertinentem pecuniam mutuam ſuo nomine dedit, ac pignus accepit: tamen tibi pignoris obligationem quærere non potuit. Subſcripta iij. Idus Maij Hadrianopoli, AA. Coſſ.

Res empta ex pecunia mutuata, non eſt obligata mutuanti, niſi de hoc ſpecialiter vel generaliter conuenerit. Bart.

XVII. Iidem AA. & CC. Pontiæ.

QVamuis ea pecunia quam à te mutuo frater tuus accepit, comparauerit prædiũ: tamẽ niſi ſpecialiter vel genera:

liter hoc tibi obligauerit, tuæ pecuniæ numeratio in cauſam pignoris non deduxit. ſane perſonali actione debitum apud præſidem petere nõ prohiberis. S. XII. Kal. Iun. AA. Coſſ.

Actio hypothecaria eſt in rem. Bald.

XVIII. Iidem AA. & cc. Euodio.

PIgnoris vel hypothecæ perſecutio in rem eſt. S. Kalend. Decemb. Sirmij, AA. Coſſ.

Creditor non tenetur de caſu fortuito pignorum, ſed de dolo & culpa. Bald.

XIX. Iidem AA. & cc. Maximo.

SIcut vim maiorem pignorum creditor præſtare non habet neceſſe, ita dolum & culpam, ſed & cuſtodiam exhibere cogitur. Dat. XVII. Kalend. Ianuar. AA. Coſſ.

Obligatio & conſignatio, & depoſitio debiti, ſufficiunt ad hoc vt poſſit agi pignoratitia. Bart.

XX. Iidem AA. & cc. Alexandro.

CReditor ad petitionem debiti vrgeri iure minime poteſt. Quapropter eo quod vos heredibus Euodiani debere confiditis, oblato, & ſi non velint accipere, conſignato atque depoſito: de reddendo pignore hos præſidali notione conuenite. PP. XVII. Kalend. Februar. AA. Coſſ.

Extraneus luendo pignora, non acquirit dominium pignorum. Bald.

XXI. Iidem AA. & cc. Vieto.[a]

[a] Antio. al. Vito.

RES obligatas exterus debito ſoluto liberando, datum petere, non earum do-

minium

minium adipiſci poteſt. Datum III. *Kalend. Nouemb. Retiariæ*, cc. *Coſſ.*

Creditor ſecundus ſoluendo priori, confirmat ſibi pignus. Sal.

XXII. Iidem AA. & cc. Antiochiano.

SEcundus creditor offerẽdo priori debitum, confirmat ſibi pignus, & à debitore ſortem: eiúſque tantùm vſuras quæ fuiſſent præſtandæ, non etiam vſurarum vſuras accipere poteſt. PP. III. *Id. Decemb. Nicomediæ*, cc. *Coſſ.*

Sicuti pignus nuda conuentione contrahitur, ita nuda conuentione remittitur. Bart.

XXIII. Iidem AA. & cc. Macedoniano.* *Macedonio.

MAior annis vigintiquinque pignoris conuentionem remiſſam, cum hoc ſolum pactum, vel iuriſdictio ſecundum ipſius voluntatem tueatur, perſequi non poteſt. S. XVIII. *Kalend. Ianuar. Nicomediæ*, cc. *Coſſ.*

Poteſt creditor eligere hypothecariam, omiſſa perſonali. Bald.

XXIIII. Iidem AA. & cc. Marco.

PErſecutione pignoris omiſſa, debitores actione perſonali conuenire creditor vrgeri non poteſt. S. XV. *Kalend. Ianuar. Nicomediæ*, cc. *Coſſ.*

IN AVTHENT. *De fideiuſſ.* §. *ſed neque ad res. coll.* j. *conſtitu.* iiij.

HOC ſi debitor poſſideat: alio vero poſſidente inhibetur hypothecaria, donec perſonaliter actum ſit cum reo & interceſſore. Et ſi nec ex hypothecis debitoris ſatisfiat, tunc demum interceſſoris hypothecæ, ſi quæ ſunt, petantur; quod ius & in heredibus locum habet.

Interitu pignorum non liberatur debitor. Bald.

XXV. Iidem AA. & CC. Dracontio.

SEruo qui fuerat pignori obligatus, defuncto: debiti permanet integra petitio. Dat. VI. Kalend. Ianua. Nicomediæ, CC. *Coſſ.*

XXVI. Iidem AA. & CC. Mauricio.

SI tibi notariũ pignoris titulo debitor tuus obligauit: eum à quo mãcipium abreptum proponis, apud rectorem prouinciæ conueni. S. IIII. Kalen. Ianuar. Sirmij, CC. *Coſſ.*

Pro pecunia mutuata in emptionẽ militiæ, ſub hypotheca bonorum comprehenditur ipſa militia. Salyc.

XXVII. Imp. IVSTINIAN. A. Mennæ præfecto prætorio.

SVper hypothecis quas argenti diſtractores vel metaxarij, vel alij quarumcunque ſpecierum negociatores pecunias ſibi credentibus dare ſolent, hoc ſpecialiter ſuper amputanda omni machinatione ſancimus, vt ſi poſt huiuſmodi contractum liberis ſuis, vel alio modo cognatis,

cognatis, quamcumque militiam iidem negociatores acquiſierint (eam tamen quæ vendi vel ad heredes ſub certa definitione tranſmitti poteſt) liceat creditoribus eorum etiam nō probantibus ex pecuniis eorundem negotiatorum liberos eorum vel cognatos militaſſe (dum tamen contrarium non probetur, alios ex ſuo patrimonio dediſſe pecunias) creditum ab his qui militarint, exigere: vel tantum eos efflagitare, quanti vendi eadem militia poßit. Quod ita obtinere ſancimus & ſi extraneis quibuſdam iidem negociatores de ſuis pecuniis huiuſmodi militiam acquiſiſſe probentur: vt quod generaliter in ipſis debitoribus militantibus talem militiam, quæ vendi vel ad heredes tranſmitti poteſt, permiſſum eſt, vt liceat creditoribus & adhuc viuentium debitorum iure hypothecæ vindicare militias, niſi ſibi ſatiſfiat: & poſt mortem eorum exigere quod pro hiſdem militiis pro tenore communis militantium placiti, vel diuinæ ſanctionis tale præſtantis beneficium, dari ſolet: hoc in negociatorum perſonis, licet ipſi militantes minimè debito obnoxij ſint, integrum creditoribus eorum ſeruetur. Quod ſcilicet in futuris militiis, non etiam in his quas liberi vel cognati eorundem negociatorum vel extranei pecuniis eorum meruerunt, tenere ſancimus. Dat. Kalend. Iun.* D N. *Iuſtiniano* A. PP. II. *Coſ.*

* Id eſt ſcholæ placiti, aut ſuffragij aut militiæ caſus.

IN AVTHENT. *De exhiben. & introducen. reis. §. optimum quoque. col. v. conſtit.* VI. *Eſt etiam ex titulo de æqualitate dotis & propter nuptias do. coll.* VII. *conſtit.* VIII. §. *quia verò & huiuſmodi.*

QVod obtinet ſi ad hoc mutuauerit pecuniam, vt militia emeretur. alioquin filij aut vxor defuncti omnibus præponentur. Sed & ſi nullus prædictorum fuerit, tunc aliis creditoribus hoc damus.

IN QVIBVS CAVSIS PIGNVS VEL HYPOTHECA TACITE CONTRAHITVR.

TITVLVS XV.

Pro cenſibus & tributis ſunt obligata omnia bona debitoris. Bald.

I. Imp. ANTONIN. A. Sperato.

VNIVERSA *bona eorũ qui cenſentur, vice pignorum tributis obligata ſunt.* PP. *Kalen. Iun. Antonino* A. IIII. *& Balbino Coſſ.*

Bona contrahentis cum fiſco, ſunt tacitè obligata. Bald.

II. Idem A. Proculo.

CErtum eſt, eius qui cum fiſco contrahit, bona veluti pignoris titulo obligari, quanuis ſpecialiter id non exprimatur. Datum VI. *Kalend. Mart. Meſſala & Sabino Coſſ.*

Fructus

Fructus extantes rei pignoratæ, ſunt tacitè obligati pro debito: tamen res empta ex ipſis fructibus, efficitur propria ipſius emptoris. Bald.

III. Pars ex reſcripto ALEXANDRI A. ad Demoſthenem.

Qvamuis fructus pignori datorum prædiorum, etſi id apertè non ſit expreſſum, & ipſi pignori credantur tacita pactione ineſſe: prædia tamen quæ emuntur ex fructuum precio, ad eandem cauſam venire, * nulli prudentium placuit.* P P. *Idib. Octob. Maximo* II. & *Æliano Coſſ.* *ex ipſis pignoribus. *eſſe.

Pro debito primipili, bona dotalia ſunt tacitè obligata, tamen in vltimum ſubſidium deuenitur ad ea. Bal.

IIII. Imppp. CARVS, CARINVS & NVMERIANVS AAA. Africano.

Satis notum eſt, & ratione conſtitutum, bona earum in dotem data, quæ nuptæ ſunt his qui primipili ſarcinam ſubeunt, obnoxia neceſſitati eius teneri, verum certo ordine, vt ſcilicet tunc demum ad hoc periculum mulieris patrimonium reſpiciat, ſi vniuerſis viri ac nominatorum facultatibus exhauſtis, nihil reſiduum inueniatur. Datum V. *Idus Auguſti, Caro & Carino* AA. *Coſſ.*

Pro penſione non ſunt tacitè obligata bona quę non ſunt in fundo, ſed inuecta & illata vt ibi ſunt. Bald.

V. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIANVS AA. & CC. Corinthiæ.

SI non inducta & illata in fundum quæ pignoris teneri cauſa placuerat, mãcipia fuiſſent, nec hæc ſpecialiter obligata monſtrentur: rector prouinciæ ea reſtitui iubebit. Nec enim prætextu debiti penſionum, reſtitutionem eorum morari poteſt, cùm ſi quid ſibi deberi domina fundi ex penſionibus vel quacunque ratione probare poßit, huius ſolutionem ſolenniter fieri conueniat. Subſcripta XII. *Kalend. Februar.* CC. *Coſſ.*

Si tutrix ſecundo nubit non reddita ratione, bona ſecũdi viri ſunt tacitè obligata pupillo pro ipſa adminiſtratione reddenda. Bald.

VI. Impp. THEODO. & VALENT. AA. ad Florentium præfectum prætorio.

SI mater[a] *legitimè liberorum tutela ſuſcepta, ad ſecundas contra ſacramentum præſtitum adſpirauerit nuptias, antequam eis tutorem alium fecerit ordinari, eíſque quod debetur ex ratione tutelæ geſtæ perſoluerit: mariti quoque eius præteritæ tutelæ ratiociniis bona iure pignoris tenebuntur obnoxia. Datum* VI. *Id.** *Theodo.* A. XVII. *& Feſto Coſſ.*

[a] Ex Nou. Th. de tutoribus. §. vltim. pars. l. vltim. ꝫ. ad Tertyll. & l. 10. ꝫ. de legit. hered.

Non ſolum in Italia, ſed & in prouincia, & vbique locorum inuecta & illata ſunt iuris præſumptione tacitè obligata. Bald.

VII.

VII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

Sancimus de inuectis à conductore rebus & illatis, quæ domino pro penſionibus tacitè obligantur, non ſolum in vtraque Roma & territorio earum hoc ius locū habere, ſed etiam in noſtris prouinciis. Tali enim iuſta præſumptione etiam omnes noſtros prouinciales perpotiri deſideramus. Datum XV. *Kalen. Nouemb. poſt conſulat. Lampadij & Oreſtis* VV. CC. *anno ſecundo.*

SI ALIENA RES PIGNORI DATA SIT. TIT. XVI.

Procurator citra mandatum rem domini obligare non poteſt. Bald.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Carpo.

PROCVRATOR *citra domini voluntatem domum pignori fruſtra dedit: ſi tamen pecuniam creditoris in rem domini verſam conſtabit, non inutilis erit exceptio, duntaxat quod numeratum eſt, exolui deſideranti.* P P. XI. *Kal. Nouemb. Seuero* A. II. & *Albino Coſſ.*

Res aliena non poteſt pignori obligari, niſi domino in fraudem diſſimulante. Bald.

II. Iidem AA. Latinæ.

SI probaueris præſidi [prædia vel] hortos de quibus agebatur, tuos eſſe: intelligis obligari eos creditori ab alio non potuiſſe, ſi non ſciens hoc agi, in fraudem creditoris ignorantis diſsimulaſti. PP. *Idib. Octobr. Antonino* A. II. *& Geta* II. *Coſſ.*

Ex obligatione tutoris vel curatoris non tenentur pignora minoris, niſi in eius vtilitatem ſit pecunia recepta. Salyc.

III. Imp. ANTONINVS A. Martiæ.

CVrator adulti[a] vel tutor pupilli, propriam rem mobilem eius cuius negocia tuetur, pignoris iure obligare non poteſt: niſi in rem eius pecuniam mutuam accipiat. PP. VI. *Kal. Feb. Duobus & Aſpris Coſſ.*

[a] adultę. in omnibus.

Filius non poteſt obligare rem patris. Bald.

IIII. Imp. ALEXANDER A. Secundo.

NEC ſi maior annis vigintiquinque fuiſſet filius tuus qui in poteſtate tua erat, te inuito rem tuam obligare potuit. PP. V. *Kal. Nouemb. Maximo* II. *& Aeliano Coſſ.*

SI res quæ non erat in bonis tempore obligationis, poſtea de bonis fiat, hypotheca conualeſcit. Bald.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIANVS AA. Eutychio.

CVM res quæ necdum in bonis debitoris eſt, pignori data ab eo, poſtea in bonis eius eſſe incipiat: ordinariam quidem actionem ſuper pignore non competere manifeſtum eſt: ſed tamen

tamen æquitatem facere, vt facilè vtilis perſecutio exemplo pignoratitiæ detur. P P. XIII. *Kalend.Iun.Maximo* II. *&* *Aquilino Coſſ.*

VI. Iidem AA. & cc. Zoſimo.

QVæ prædium in filios à ſe titulo donationis tranſlatum, creditori ſuo dat pignori: ſe magis contrario pignoratitio obligat iudicio, quàm quicquam dominis noceat: cùm Seruiana etiam actio declaret euidenter, iure pignoris teneri non poſſe, niſi quæ obligantis in bonis fuerint: & per alium rem alienã inuito domino pignori obligari non poſſe, certiſsimum eſt. S. V. *Idib. Iul. Philippop.* AA. *Coſſ.*

Tutor pro facto proprio non poteſt rem pupilli obligare: niſi pupillus legitimæ ætatis effectus talem obligationem approbet. Bal.

VII. Iidem AA. & cc. Corneliæ.

SI in rem ſuam accepta pecunia mutua tutor mancipium tuum pignori dedit, nec huic poſt perfectam ætatem conſenſum accommodaſti: pignori res obligari non potuit. S. VI. *Ka lend.Ianua.* AA. *Coſſ.*

Seruus, procurator, colonus, conductor vel actor rem domini inuiti non obligant. Sal.

VIII. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. Ioanni P. P.*

NExum non facit prædiorum, niſi perſona quæ iure potuit obligare. Per ſeruum autem, aut per procuratorem, colonúmve, actorem ſeu conductorem, vllum præiudicium

*Ex Cod. Theodo. lib.2.ti.30 Contius.

poſſeſſi

poſſeßioni inuito vel inſcio domino imponi non poſſe, & iure & legum auctoritatibus declaratur. Dat. Idib. Iul. Rauennæ, Honorio XIII. & *Theodoſio* X. AA. *Coſſ.*

QVÆ RES PIGNORI OBLIGARI POSSVNT VEL NON, & qualiter pignus contrahatur.

TITVL. XVII.

In generali obligatione non venit, quod nemo ſani capitis ſpecialiter obligaret. Bald.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Optato.

ALumnos tuos, & cæteras res quas neminem credibile eſt pignori ſpecialiter daturum fuiſſe, generali pacti conuentione quæ de bonis tuis facta eſt, in cauſa pignoris non fuiſſe rationis eſt. PP. XII. *Kalend. April. Laterano & Rufino Coſſ.*

Obligato inſtrumento, intelligitur obligatum ius in eo contentum. Bart.

II. Iidem AA. Rogato.

CVm conſtet pignus conſenſu contrahi, non dubitamus eum qui emptiones agrorũ ſuorum pignori poſuit, de ipſis agris obligandis cogitaſſe. PP. V. *Kalen. Iul. Apro & Maximo Coſſ.*

Locus

Locus religioſus non poteſt pignori obligari. Salyc.

III. Imp. ANTONINVS A. Reſtituto.

SI monumento corpus filiæ tuæ intuliſti, religioſum id feciſti; quo facto obligari à quoquam, prohibente iuris religione, non poſſe, in dubium non venit. PP. III. *Kalen. April. Læto* II. *& Cereale Coſſ.*

Debitor ante denunciationem factam ſibi à creditore ſui creditoris, poteſt ſoluere ſuo creditori. Bart.

IIII. Imp. ALEXANDER A. Euocato.

NOmen quoque debitoris pignorari & generaliter & ſpecialiter poſſe, iampridem placuit. Quare ſi debitor is ſatis non fecerit cui tu crediditi: ille cuius nomen tibi pignori datum eſt, niſi ei cui debuit, ſoluit, nondum certior à te de obligatione tua factus, vtilibus actionibus ſatis tibi facere vſque ad id quod tibi deberi à creditore eius probaueris, compelletur: quatenus tamen ipſe debet. PP. *pridie Kal. Martij, Fuſco* II. *& Dextro Coſſ.*

Stipendiũ ſeu pręmiũ futuræ victoriæ, non poteſt ſpecialiter vel generaliter obligari. Sal.

V. Idem A. Septimio.

SPem eorum præmiorum quæ pro coronis athletis penſitanda ſunt, priuata pactione pignorari minimè admittendũ eſt. & ideo nec ſi generale pactum de omnibus bonis pignori obligandis interuenerit, tenet.* PP. III. *Kalend. Maij, Maximo* II. *& Paterno Coſſ.*

* De quibus vide Taurellum in ll bello de militiis. Cont.

Pater.

Pater filium vel alium liberum hominem hypothecare non poteſt. Bald.

VI. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & cc. Rufo.

QVi filios veſtros vel liberos homines pro pecunia quam vobis credebat, pignoris titulo accepit, diſſimulatione ſe iuris circumuenit: cum ſit manifeſtum obligationem pignoris non conſiſtere, niſi in his quæ quis de bonis ſuis facit obnoxia. S. Kal. Maiis Heracliæ, AA. Coſſ.

Pro executione ſententiæ non poſſunt capi boues aratorij, & alia quæ ſunt neceſſaria ad agriculturam. Bald.

VII. Imp. CONSTANTIN. A. ad vniuerſos prouinciales.

° C. T. 2. 30. 1. *EXecutores à quocumque iudice dati ad exigenda debita ea quæ ciuiliter poſcuntur, ſeruos aratores, aut boues aratorios, aut inſtrumentum aratorium pignoris cauſa de poſſeſſionibus non abſtrahant, ex quo tributorum illatio retardatur. Si quis igitur interceſſor, aut creditor, vel præfectus pagi, vel vici, vel decurio in hac re fuerit detectus: æſtimando à iudice ſupplicio ſubiugetur. Data III. Non. Iun. Sirmij, Conſtantino A. & Licinio Coſſ.*

VIII. Impp. HONORIVS & THEODOSIVS AA. Probo com. ſacr. largit.

PIgnorum gratia aliquid quod ad culturam agri pertinet, auferri non conuenit.

Data

Data VI. Id. Iun. Conſtante & Cōſtantio Coſſ.

IN AVTHENT. *colla.x.de ſtatutis & conſuetudi.cōtra eccleſiæ libertatem editis.§.agricultores.& eſt conſtitutio Friderichi.*

AGricultores circa rem ruſticam occupati, dum villis inſident, dum agros colunt, ſecuri ſint in quacunque parte terrarum: ita vt nullus inueniatur tam audax, vt perſonas, boues, & agrorum inſtrumenta, aut ſi quid aliud ſit quod ad agrorum operam ruſticam pertineat, inuadere, aut capere, aut violenter auferre præſumat. Si quis autem huiuſmodi ſtatutum auſu temerario violare præſumpſerit, in quadruplum ablata reſtituat: & infamiæ notam ipſo iure incurrat: imperiali animaduerſione nihilominus puniendus.

Quibuſcunque verbis conſtet de voluntate, hypotheca contrahitur: & in hypotheca generali veniunt præſentia & futura. Bald.

IX. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

S*I* * *quis in cuiuſcunque contractus inſtrumento ea verba poſuerit,* fide & periculo rerum ad me pertinentium, *vel,* per earum exactionem ſatisfieri tibi promitto: *ſufficere ea verba ad rerũ tam earum quas in præſenti debitor habet, quàm futurarum hypothecam ſancimus: nec ex prioribus ſanctionibus minus habere ſpecialis hypothecæ memoriam videri: cùm ſit iuſtum voluntates*

*Ex 50. deciſionib. Iuſtin.

contrah

contrahentium magis quàm verborum conceptionem inſpicere. Super qua generali hypotheca illud quoque ad conſeruandam contrahentium voluntatem ſancimus, vt ſi res ſuas ſupponere debitor dixerit, non adiecto, tam præſentes quàm futuras: *ius tamen generalis hypothecæ etiam ad futuras res producatur. Data* III. *Id Decembr. Conſtantinop.* DN. *Iuſtiniano* A. PP. II. *Coſ.*

QVI POTIORES IN PIGNORE HABEANTVR. TIT. XVIII.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Secundo.

Q*Vi pignus ſecundo loco accepit, ita ius ſuum confirmare poteſt, ſi priori creditori debitam pecuniam ſoluerit: aut cùm obtuliſſet, iſq; accipere noluiſſet, eam obſignauit, & depoſuit, nec in vſus ſuos conuertit.* PP. *Kalend. Februar. Laterano & Rufino Coſſ.*

Si plures creditores ad pignus prętorium concurrentes ſunt diuerſorum titulorum: qui prior eſt tempore, potior eſt iure. Salyc.

II. Imp. ANTONINVS A. Chreſto & aliis.

S*I decreto prætoris qui de fideicommiſſo ius dixit, in poſſeſſionem fundi hereditarij fideicom.*

deicommiſſi conditionalis ſeruandi gratia prius inducti eſtis, quàm aduerſarius veſter in cauſam iudicati eiuſdem fundi pignus occupauerit: iuſſu eius qui iure ſententiam exequebatur, tempore potiores eſtis. Nam cùm de pignore vtraque pars contendit, præualet iure, qui præuenit tempore. PP. V. *Idus Maij, Duobus & Aſpris Coſſ.*

Creditor qui iudiciale pignus ob ſententiam eſt conſecutus, præfertur priori ſolum perſonalem actionem habenti. Salyc.

III. Idem A. Syluano.

C*Vm*[a] *rempublicam Heliopolitanorū propter emolumentum ſententiæ in rerum tam heredis quàm hereditariarum poſſeſſionem miſſam eſſe proponas: intelligis, quanuis pater tuus cum Soſiano contraxerit: tamen ſi perſonali actione eum habuit obligatum, præponi rempublicam iure pignoris in his quæ ex auctoritate eius qui iubere potuit, ſeruandi iudicati cauſa occupauit.* PP. II. *Id. Decemb. Læto* II. *& Cereale Coſſ.*

[a] In nōnullis exēplaribus. l. ſi fundum. tertia eſt: lex verò, Cum rem publ. eſt quarta.

Priuatus prior tempore, præfertur reipublicæ quæ eſt poſterior tempore. Bald.

IIII. Idem A. Varo.

S*I fundum pignori accepiſti antequam reipublicæ obligaretur: ſicut prior es tempore, ita potior es iure.* PP. V. *Id. Octob. Antonino* A. IIII. *& Balbino Coſſ.*

Prior creditor non habet neceſſe offerre ſecundo, ſed ſecundus offerens primo, confirmat ſibi pignus. Bart.

v. Imp. ALEXANDER A. Septimio.

PRior quidem creditor compelli non poteſt tibi qui poſteriore loco pignus accepiſti, debitum offerre: ſed ſi tu illi id omne quod debetur, ſolueris: pignoris tui cauſa firmabitur. PP. III. *Kal. Maij, Maximo* II. *& Paterno Coſſ.*

Generalis hypotheca prioris creditoris, præfertur ſpeciali poſterioris: & idem de eo qui cauſam habet à priore. Salyc.

VI. Impp. VALERIANVS & GALIEN. AA. Philoxeno.

SI generaliter bona ſint obligata, & poſtea res alij ſpecialiter pignori dentur: quoniam ex generali obligatione potior habetur creditor [a] deeſt. *qui antea contraxit: ſi ab illo priore [tempore][a] tu comparaſti: non oportet te ab eo qui poſtea credidit, inquietari.* PP. II. *Id. Maij, Seculare* II. *& Donato Coſſ.*

Mutuans in emptionem prædiorum cum pacto vt illa ſint ei obligata, præfertur cęteris etiam priorem hypothecam habentibus. Salyc.

VII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Iuliano.

LIcet iiſdem pignoribus multis creditoribus diuerſis temporibus datis, priores habeantur potiores: tamen eum cuius pecunia prædium

prædium comparatum probatur, quod ei pignori eſſe ſpecialiter obligatum ſtatim conuenit, omnibus anteferri iuris auctoritate declaratur. Subſcripta XVI. *Kalendas Februarias* AA. *Coſſ.*

IN AVTHENT. *De trien. & ſemi. §. illud quoque in iudiciis. col. iij. conſtit. v.*

Item poſſeſſor pignoris negans rem eius cuius actor eam eſſe adſeuerat: ſi probata ea intentione nitatur rem retinere, dicens ex hypotheca vel alia cauſa in eandem perſonam delata, ſe propinquiorem eſſe, quàm qui mouet cauſam: prius transferat poſſeſſionem, quàm ius ſuum proponat.

Donec prior debitor habet hypothecam, ſecundus creditor non habet ius diſtrahendi, niſi priori creditori ſatisfaciat. Bald.

VIII. Iidem AA. & CC. Fabricio.

Diuerſis temporibus eadem re duobus iure pignoris obligata, eum qui prior data mutua pecunia pignus accepit, potiorem haberi, certi ac manifeſti iuris eſt: nec aliàs ſecundum creditorem diſtrahẽdi poteſtatem huius pignoris conſequi, niſi priori creditori debita fuerit ſoluta quantitas. S. Prid. Kalen. Maij, Heracliæ AA. *Coſſ.*

Habens ius reale, præfertur habenti priuilegium perſonale Bart.

IX. Iidem AA. & cc. Aſclepiodoto.

EOs qui acceperunt pignora, cum in rem actionem habeāt: priuilegiis omnibus quæ perſonalibus actionibus competunt, præferri cōſtat. D. III. Non. Dec. cc. Coſſ.

Creditores viri hypothecam poſteriorem habentes, ab vxore ita demū bona ei pro dote obligata auocant, ſi ei dotem offerāt. Sal.

ᵃPolydoræ. al. Polydencæ.

x. Iidem AA. & cc. Pollipeucæ.ᵃ

CVm tibi pro dote quam acceperat maritus, res obligauit: eo mortuo hi quibus eaſdē pignori dederat, non offerentes debitum, nulla poſſunt perſequi ratione. Nam chirographarios creditores, nec in rem, nec in perſonam eos qui debitori non probantur ſucceſſiſſe, vlla ratione conuenire poſſe manifeſtum eſt. PP. No. Decemb. cc. Coſſ.

Scriptura priuata cum cauſa, cum de ipſa conſtat, vim probationis obtinet. Bald.

XI. Imp. LEO A. Erythrio præfecto prætorio.

SCripturas quæ ſæpe aſſolent à quibuſdam ſecretè fieri, interuenientibus amicis nécne, tranſigendi, vel paciſcendi, ſeu fœnerandi, vel ſocietatis coëundæ gratia, ſeu de aliis quibuſcunque cauſis vel contractibus conficiuntur, quæ ἰδιόχειρα Græcè appellantur: ſiue tota ſeries earum manu contrahentium, vel notariȷ̈, vel alterius cuiuſlibet ſcripta fuerit, ipſorum tamen habeant

beant ſubſcriptiones: ſiue teſtibus adhibitis, ſiue non licet conditionales[a] ſint, quos vulgo tabularios appellant, ſiue non, quaſi publicè conſcriptas, ſi perſonalis actio exerceatur, ſuum robur habere decernimus. Sin autem ius pignoris vel hypothecæ ex huiuſmodi inſtrumentis vindicare quis ſibi contenderit: eum qui inſtrumentis publicè confectis nititur, præponi [decernimus] etiam ſi poſterior is contineatur: niſi fortè probatæ atque integræ opinionis trium vel amplius virorum ſubſcriptiones eiſdem idiochiris contineantur. tunc enim quaſi publicè confecta accipiuntur. Dat. Kal. Iul. Conſtantinop. Martiano & Zenone Coſſ.

[a] id eſt ſerui publici. ſic enim tabularios interpretatur Iuſtinianus inſtit. de adoptio.

IN AVTHEN. *De inſtrumentorum cautela & fide. §. ſi quis igitur. & §. ſed & ſi quis. colla. vj. conſti. iij. quam poſuit hîc Albertus.*

SI quis vult caute deponere, non ſoli credat accipientis ſcripturæ, ſed aduocet etiam teſtes idoneos & fide dignos nõ pauciores tribus. Sed & ſi quis aut mutui inſtrumentum, aut alterius cuiuſpiam contractus fecerit, & noluerit hoc ſpecialiter in publico confiteri: non ex ipſo videatur credibile, quòd ſcribatur ſuper mutuo documentum, niſi etiam trium teſtium adhibeatur præſentia fide dignorum, vt ſiue veniant, & ſubſcriptionibus propriis atteſtentur, ſiue alij quidem teſtificentur, quia eis præſen-

tibus confectum eſt documētum:fidem eandem ex vtraq; cauſa percipiat. Si tamen quiſquam aut deponens,aut mutuans, aut aliàs contrahens contentus ſit ſola ſcriptura eius cum quo contrahit:ſciat ſcripturam non ſufficere ad probationem.

Mulier priuilegiatur tam in perſonali quàm in hypothecaria actione, vt præferatur omnibus creditoribus prioribus tacitam hypothecam habentibus. Salyc.

XII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

ASſiduis aditionibus mulierum inquietati ſumus, per quas ſuas dotes deperditas eſſe lugebant, & ab anterioribus creditoribus ſubſtantias maritorum detentas. Nos itaque ad antiquas leges reſpeximus, in perſonalibus actionibus rei vxoriæ actioni (quam in præſenti ſuſtulimus) magnam prærogatiuam præſtantes, vt contra omnes penè perſonales actiones habeant priuilegia, & creditores alios antecedant, licet fuerint anteriores. Et hoc cum in perſonalibus ſtatuerant actionibus, ſi hypotheſam reſpiciebant, illico iuſtitiæ vigorem relaxabant: & ſenioribus hypothecis nouas mulierum hypothecas, ſi habebant actiones, expellebant: nec ad fragilitatem muliebrē reſpicientes, nec quòd & corpore, & ſubſtantia, & omni vita ſua maritus fungitur: cum penè mulieribus" tota ſubſtan

" mulieris.

ſubſtantia in dote conſtituta eſt. Oportebat enim diſponi maritos creditoribus ſuis ex ſua ſubſtantia ſatisfacere, non de dote mulieris, quam ad ſuos victus, ſuáſque alimonias mulier poßidet, vel à ſemetipſa datam, vel pro ea ab alio. Ad [*hæc*] *omnia reſpicientes, & reminiſcentes quòd & alias duas conſtitutiones fecimus pro dotibus, mulieribus ſubuenientes, & hæc omnia in vnum colligentes: ſancimus ex ſtipulatu actionem, quam mulieribus iam pro dote inſtituenda*[a] *dedimus, cuíque etiam tacitam donauimus ineſſe hypothecam, potiora iura contra omnes habere mariti creditores, licet anterioris ſint temporis priuilegio vallati. Cum enim in perſonalibus actionibus (ſecundum quod diximus) tali priuilegio vtebatur res vxoria: quapropter non in hypotheca*[a] *hoc mulieri etiam nunc indulgemus beneficium, licet res dotales, vel ex his aliæ comparatæ non extent: ſed quocunque modo vel dißipatæ vel conſumptæ ſint: ſi tamen reipſa fuerint parti mariti datæ? Quis enim earum non miſereatur propter obſequia quæ maritis præſtant, propter partus periculum, & ipſam liberorum procreationem, pro quibus*[a] *multa noſtris legibus inuenta ſunt priuilegia? Et ideo quod antiquitas quidem dare incepit, ad effectum autem non pertulit, nos pleno legis articulo conſummauimus: & ſiue liberos habeat mu-*

[a] Inſtituẽdã. rectè.

[a] hypothecam.

[a] pro qua. rectè.

lier, ſiue ab initio non habuit, ſiue progenitos amiſit, hoc ei priuilegium indulgemus. Exceptis videlicet contra nouercas anterioris matrimonij filiis, quibus pro dote matris ſuæ iam quidem dedimus hypothecam contra paternas res, vel eius creditores: In præſenti autem ſimilem prærogatiuam ſeruamus, ne ius quod poſteriori datum eſt vxori, hoc anteriori denegetur: ſed ſic maneat eis ius incorruptum, quaſi adhuc viuente matre eorum. Duabus enim dotibus ab eadem ſubſtantia debitis, ex tempore prærogatiuam manere volumus. Hæc autem tantùm ad dotem ſancimus, non ad ante nuptias donationem, quam ſuo tempori ſeruire diſponimus, & habere inter creditores ſui temporis ordinem. Non enim pro lucro fouemus mulieres, ſed ne damnum patiantur, ſuíſque rebus defraudentur, curamus. Quam legem ex præſenti tempore locum habere ſancimus: & non retrorſum referimus. Datum v. Kal. Decemb. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis v v. c c.

IN AVTH. *De æquali. do. & propter nupt. dona.* §. *his conſequens.* & §. *ſequenti, collat.* VII. *conſtit.* VIII.

QVo iure vtatur & aduerſus eos qui perſonali priuilegio muniũtur, veluti quorum pecunia res emptæ ſunt, ſiue refectæ: niſi

qui noua conſtitutione ſunt excepti, ſicut qui emendæ militiæ cauſa marito in ſcriptis mutuarunt.

IN AVTHENT. *vt exact.inſtan.do.§. his igitur.collat.vij.conſtit.v.*

SI quid ex rebus ipſius dotis appareat, mulieri, cui & in rem actio competit, vel filiis eius ſeruetur: alioqui ſiue ſuperſint ambæ mulieres, ſiue defecerint, ſiue altera duntaxat extet: prior omnino ſeu qualibet ſoboles eius ſuperior habeatur: quod noua conſtitutione factum eſt apertius.

DE HIS QVI IN PRIORVM CREDITORVM LOCVM SVCCEDVNT.

TIT. XXIX.

Secundus creditor cuius pecunia peruenit ad priorem, non ſuccedit in hypotheca prioris creditoris, niſi actum ſit quòd ſuccedat in ipſa. Bald.

1. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Marcellinæ.

NOn omnimodo ſuccedunt in locum hypothecarij creditoris hi, quorũ pecunia ad creditorem tranſit. Hoc enim tunc obſeruatur, cum is qui pecuniã poſtea dat, ſub hoc pacto credat, vt idem pignus ei

obligetur, & in locum eius ſuccedat. Quod cum in perſona tua factum non ſit (iudicatum eſt enim te pignora non accepiſſe) fruſtra putas tibi auxilio opus eſſe conſtitutionis noſtræ ad eam rem pertinentis. PP. *Idib. Iul. Pompeiano & Auito Coſſ.*

Filius emancipatus ſoluens pro patre eo pacto, vt ſuccedat in hypotheca prioris creditoris, idem ius conſequitur, quod ille habebat. Bald.

II. Imperator ANTONINVS A. Felici.

*CVm pro patre in cuius poteſtate non eras, pecuniam fiſco intuleris: & iure priuilegio eius ſucceßiſti: & eius locum cui pecuniam numeraſti, conſecutus es; nec hi creditores patris tui, qui perſonalem habuerunt actionem, vel cum eo poſtea ſub pignoribus contraxerunt, pignora tua te ignorante diſtrahendo, iuri tuo aliquid derogauerunt. Vnde intelligis, ſi quid tuo nomine te abſente ab actoribus tuis ſolutum eſt: vt indebitum numeratum reſtitui, pignoráque tibi nexa** *perſequi te poſſe.* PP. *Kalend. Octobr. Romæ, Sabino* II. *& Anulino Coſſ.*

*innexa.

Emens à debitore rem alteri obligatam cum pacto, vt ex precio ſoluatur creditori, precio illi ſoluto, ſuccedit in locum illius. Sal.

III. Imp. ALEXANDER A. Valenti.

SI potiores creditores pecunia tua dimißi ſunt, quibus obligata fuit poßeßio quam emiſſe te dicis, ita vt precium perueniret ad

eoſdem

eoſdem priores creditores: in ius eorum ſucceſſiſti: & contra eos qui inferiores [a] *illis fuerunt, iuſta defenſione te tueri potes.* PP. *Kalend. Febr. Iuliano* II. & *Criſpino Coſſ.*

[a] infirmiores.

Poteſt ſecundus creditor offerre etiam fiſco priori: & hoc ipſo ſuccedit in locum eius. Bald.

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. A A. Carpophoro.

SI prior reſpublica contraxit, fundúſque ei eſt obligatus: tibi ſecundo creditori offerenti [a] *pecuniam poteſtas eſt, vt ſuccedas etiam in ius reipublicæ.* PP. XV. *Kalend. Iun. Maximo* II. & *Aquilino Conſſ.*

[a] offerendi.

SI ANTIQVIOR CREDITOR PIGNVS VENDIDERIT.

TIT. XX.

Emens à priore creditore, à ſecundo inquietari non poteſt: ſed ſi primus creditor emit à debitore, conueniri poteſt hypothecaria per creditorem ſecundum, oblato debito.

I. Imp. ALEXAND. A. Athenioni. [a]

[a] Athenio

SI vendidiſſet qui ante pignus accepit: perſecutio tibi hypothecaria ſupereſſe non poſſet. Cum autem debitor ipſi priori creditori eadem pignora in ſolutum dederit, vel vendiderit: non magis tibi perſecutio

cutio

cutio adempta eſt, quàm ſi aliis eaſdem res debitor vendidiſſet. ſed ita perſequens res obligatas audieris, ſi quod eidem poſſeſſori propter præcedentis contractus auctoritatem debitum eſt, obtuleris. PP. *Id. Maij, Agricola & Clementino Coſſ.*

Venditione pignoris à creditore legitimè facta, non poteſt debitor reuocare precium vel debitum offerendo. Salyc.

II. Impp. DIOCLET. & MAX. AA. & CC. Eudemiæ.

OBligata pignoris iure creditore rectè diſtrahente, poſt debitor emptori precium offerens, vel creditori quod debuit, euincere non poteſt. S. XVI. *Kal. Ian.* AA. *Conſſ.*

Sine oblatione non poteſt creditor ſecundus pignoris venditionem impedire. Salyc.

III. Iidem AA. & CC. Theophilo.

QVo minus creditor qui antea pignus accepit, diſtrahat: non offerendo ſecundus priori debitum, interpellare non poteſt. Dat. VI. *Kal. April.* CC. *Conſſ.*

SI COMMVNIS RES PIGNORI DATA SIT. TIT. XXI.

Frater vnius non poteſt obligare alterius fratris portionem, ſed ſuam propriam ſic. Bald.

I. *Imp.*

1. Imp. ANTONIN. A. Venuſto.

FRater veſter ſicut vobis inuitis portionem vobis competentem obligare non potuit, ita ſuam dando, obligationem creditori quæſiuit. vnde intelligitis contractum eius nullum præiudicium dominio veſtro facere potuiſſe. Accepta XII. Kalen. *Dec. Meſſala & Sabino Conſſ.*

DE PRAETORIO PIGNORE: ET VT IN ACTIONIbus debitorum miſſio prætorij pignoris procedat.

TIT. XXII.

Pignus prætorium poteſt à iudice conſtitui nedum in corporalibus, ſed etiam in iuribus & actionibus. Salyc.

1. Imp IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

SI prætorium pignus quicunque iudices dandum alicui perſpexerint: non ſolùm ſuper mobilibus rebus, & immobilibus, & ſe mouentibus, ſed etiam ſuper actionibus quæ debitori competunt, præcipimus hoc eis licere decernere. Dat. Kal. *Apr. Conſtantinop. Decio* V. *Coſ.*

Sicut pignus conuentionale recuperatur per

hyp

hypothecariam, ſi creditor cadat à poſſeſſione: ita & pignus prætorium. Salyc.

11. Idem A. Iuliano P. P.

VEteris iuris dubitationem decidentes, ad duplum genus hypothecarũ reſpeximus: vnum quidem quod ex conuentionibus & pactis hominum naſcitur: aliud quod à iudicibus datur, & prætorium nuncupatur. Et cum inuenimus in conuentionalibus pignoribus vel hypothecis non ſolùm tenentem creditorem adiuuari, ſed etiã ſi ab ea poſſeſſione cadat, ſiue ſua culpa, ſiue non, ſiue fortuito caſu: humanius eſſe perſpeximus, & in prætorio pignore dare recuperationem creditori, quocunq; modo poſſeſſionem amittat, ſiue culpa ſua, ſiue non, ſiue fortuito caſu. Licet enim debuerat incumbere ſuo pignori, ne aliquã patiatur inde iacturam: tamen ne quid amarum in creditoribus cõſequatur, benignius cauſam interpretamur, & ei [rei] *recuperationem donamus.* Datum Kalend. *Auguſti Conſtãtinopoli, Lampadio & Oreſte* V.V. CC. *Conſſ.*

SI IN CAVSA IVDICATI PIGNVS CAPTVM SIT.

TIT. XXIII.

Bona condemnati debent per iudicem capi, & diſtrahi alij quàm victori, niſi in ſubſidium, ſi alium non reperit emptorem iuſtum. Sal.

I. *Imp.*

I. Imp. ANTONIN. A. Gabinio.

RES ob cauſam iudicati datas eius iuſſu, cui ius iubendi fuit, pignoris iure teneri, ac diſtrahi poſſe, ſæpe reſcriptum eſt. Nam in vicem iuſtæ obligationis ſuccedit ex cauſa contractus auctoritas iubentis. PP. V. Kalen. *Aug. Romæ, Antonino* A. IIII. *& Balbino Conſſ.*

Pignus prætorium debet vendi cum iudicis auctoritate, non cum auctoritate creditoris in poſſeſſionem miſſi. Bald.

II. Imp. ALEXAND. A. Valeriano.

CVm in cauſa iudicati aliqua res pignori capitur: per officium eius qui ita decreuit, venundari ſolet, non per eum qui iudicatum fieri poſtulauit. Et ſi alio emptore nō exiſtente, vel exiſtente quidem, ſed non dignum precium offerente, is cui iudicatus ſatis non ſecit, ad licitationem ſecundum conſtituta fuerit admiſſus: cuiuſlibet alterius vice ex officio emere debet. PP. VI. Kalend. *Maij, Maximo* II. *& Æliano Conſſ.*

III. Imp. GORDIAN. A. Antigono.[a] [a]Anticoro

IN cauſa iudicati pignora ex auctoritate præſidis capta, potius diſtrahi, quàm iure dominij poſſideri conſueuerūt. ſi tamē per calliditatē condēnati emptor inueniri non poteſt, tunc auctoritate principis dominiū creditori addici ſolet. PP. *Id. Au. Gordiano* A. *& Auiola. Cōſſ.*

Si

SI PIGNVS PIGNORI DATVM SIT.

TIT. XXIIII.

Pignus pignori dari poteſt.

Zāponi. I. Imp. GORDIANVS A. Lamponi, & aliis.

Etiam id quod pignori obligatum eſt, à creditore pignori obſtringi poſſe iamdudum placuit: ſcilicet vt ſequēti creditori vtilis actio detur, tandiúque eum is qui ius repræſentat, tueatur, quandiu in cauſa pignoris manet eius qui dedit. Sed ſi vos vſumfructum poſſeſsionis tantummodo pignori dediſtis: iſq; qui accepit, alij eam poſſeſsionem cuius vſumfructum nexum habebat, ſine veſtra voluntate pignorauerit: creditor eius, id[b] *in quo pignoris vinculum non conſtitit, diſtrahens, dominio vos priuare nequiuit. Quòd ſi non fuit veſtro creditori vſusfructus, ſed ipſa poſſeſsio pignorata, & ante exolutā à domino pecuniam creditor ſecundus pignus acceptum vendidit: non poſſe venditionem poſt ſolutam pecuniam reſcindi, diuorum principum placitis continetur.* PP. *Idib. Septemb. Pio & Pontiano Conſſ.*

b id quod

Heres debitoris rem recuperat à ſecundo creditore, debito ſoluto vel oblato. Salyc.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. Gemello.

Si

SI creditor poſſeſsionem quæ à parentibus tuis pignoris iure fuerat obligata, non vendidit, ſed alij creditori pignori dedit: examinata fide veri, poteris eam ſoluto eo quod ex hac cauſa creditori debetur, interceſſu præſidis prouinciæ recuperare. PP. XIII. *Kalend. Ianuar. ipſis IIII. & III. AA. Conſ. *XVI.

DE PARTV PIGNORIS, ET OMNI CAVSA. TIT. XXV.

Partus ancillæ pignoratæ, pignoratus intelligitur. Bald.

I. Imp. ALEXAND. A. Meſtriano.

PARTVS pignoratæ ancillæ in pari cauſa eſſe, qua mater eſt, olim placuit. PP. Idib. Maij, Agricola & Clementino Conſſ.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Annoſo *& Antonino. *Nemoro

CVM pignoris titulo mancipia vos obligaſſe pro mutua quam accepiſtis pecunia proponatis: horum mancipiorum operis quas creditor accepit, vel quas percipere potuit, in vſuras computatis, & poſt in ſortem: extenuato debito, reſiduum offerentibus, vel ſi non accipiat, conſignatum deponentibus, mancipia vobis præſes prouinciæ reſtitui iubebit. S. V. Kalen. Ianuar. AA. Coſſ.

DE REMISSIONE PIGNORIS.

TITVLVS XXVI.

Præſentia creditoris non contradicentis tempore manumiſſionis,inducit remiſſionem pignoris. Bart.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Proculo.

SI TE *manumiſſum, & in libertate moratum, ſciente ea cui pignoris nomine obligatus diceris, præſidi probaueris: ex conſenſu creditricis*[a] *remiſſam pignoris obligationem apparebit: & per hoc iure manumiſſum, nec ab herede creditricis in ſeruitutem peti poſſe, certum eſt.* PP. XII. *Kalen. Maij, Antonino* A. II. *& Geta* II. *Coſſ.*

[a] debitricis.

Præſentia tempore venditionis pignoris, remiſſionem inducit. ſecus ſi ignorauit. Bart.

II. Iidem AA. Materno.

SI probaueris te fundum mercatum, poſſeſſionémque eius tibi traditam, ſciente & conſentiente ea quæ ſibi eum à venditore obligatum dicit: exceptione eam remouebis. Nam obligatio pignoris, conſenſu & contrahitur & diſſoluitur. PP. II. *Id. Februar. Antonino* A. III. *& Geta* III. *Coſſ.*

Prior

Prior creditor habens hypothecam etiam generale, præfertur fiſco poſtea cōtrahēti. But.

III. Imp. ALEXANDER A. Tauro.

SI ignorante vel inuito te debitor tuus qui vniuerſa bona ſua ob pecuniam debitam tibi obligauerat, cum republica poſtea contraxit, ius tuum non læſit. PP. III. *Idus April. Albino & Maximo Coſſ.*

Sciens & conſentiens alienationi rei pignoratæ, ius pignoris perdit, niſi denuo ſit obligatam. Bal.

IIII. Imp. GORDIANVS A. Aquilino.

CVM te à debitore mercatum proponas eam rem quæ alij pignorata erat: ſi ſciente eo, ac pignus ſuum remittente, eam mercatus es: cum eius conſenſu nexus pignoris euanuerit, ſi non noua voluntas interceſſerit, quæ denuo obligationem pignoris conſtitueret, ea res velut obſtricta non poteſt vindicari. PP. XI. *Kalen. Maij, Gordiano* A. *& Auiola Conſſ.*

Inutilis remiſſio pignoris, ius pignoris non extinguit. But.

V. Idem A. Aſclepiadi.

DEbitum cuius meminiſti, quod per pacti conuentionem inutiliter factam remiſiſti: etiam nunc petere non vetaris, & vſitato more pignora vindicare. PP. VI. *Id. Septemb. Gordiano* A. II. *& Pompeiano Coſſ.*

Creditor negligens intra tempus ſtatutum à iudice, videtur iuri hypothecarum renunciaſſe. Salyc.

tibus confectum eſt documẽtum:fidem eandem ex vtràq; cauſa percipiat. Si tamen quiſquam aut deponens,aut mutuans, aut aliàs contrahens contentus ſit ſola ſcriptura eius cum quo contrahit:ſciat ſcripturam non ſufficere ad probationem.

Mulier priuilegiatur tam in perſonali quàm in hypothecaria actione,vt præferatur omnibus creditoribus prioribus tacitam hypothecam habentibus.Salyc.

XII. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

ASſiduis aditionibus mulierum inquietati ſumus, per quas ſuas dotes deperditas eſſe lugebant, & ab anterioribus creditoribus ſubſtantias maritorum detentas. Nos itaque ad antiquas leges reſpeximus, in perſonalibus actionibus rei vxoriæ actioni (quam in præſenti ſuſtulimus) magnam prærogatiuam præſtantes, vt contra omnes penè perſonales actiones habeant priuilegia, & creditores alios antecedant,licet fuerint anteriores. Et hoc cum in perſonalibus ſtatuerant actionibus, ſi hypothecam reſpiciebant,illico iuſtitiæ vigorem relaxabant: & ſenioribus hypothecis nouas mulierum hypothecas,ſi habebant actiones, expellebant:nec ad fragilitatem muliebrẽ reſpicientes,nec quòd & corpore, & ſubſtantia, & omni vita ſua maritus fungitur: cum penè mulieribus" tota ſubſtan

"mulieris.

ſubſtantia in dote conſtituta eſt. Oportebat enim diſponi maritos creditoribus ſuis ex ſua ſubſtantia ſatisfacere, non de dote mulieris, quam ad ſuos victus, ſuáſque alimonias mulier poßidet, vel à ſemetipſa datam, vel pro ea ab alio. Ad [hæc] omnia reſpicientes, & reminiſcentes quòd & alias duas conſtitutiones fecimus pro dotibus, mulieribus ſubuenientes, & hæc omnia in vnum colligentes: ſancimus ex ſtipulatu actionem, quam mulieribus iam pro dote inſtituenda[a] dedimus, cuíque etiam tacitam donauimus ineſſe hypothecam, potiora iura contra omnes habere mariti creditores, licet anterioris ſint temporis priuilegio vallati. Cum enim in perſonalibus actionibus (ſecundum quod diximus) tali priuilegio vtebatur res vxoria: quapropter non in hypotheca[a] hoc mulieri etiam nunc indulgemus beneficium, licet res dotales, vel ex his aliæ comparatæ non extent: ſed quocunque modo vel diſsipatæ vel conſumptæ ſint: ſi tamen reipſa fuerint parti mariti datæ? Quis enim earum non miſereatur propter obſequia quæ maritis præſtant, propter partus periculum, & ipſam liberorum procreationem, pro quibus[a] multa noſtris legibus inuenta ſunt priuilegia? Et ideo quod antiquitas quidem dare incepit, ad effectum autem non pertulit, nos pleno legis articulo conſummauimus: & ſiue liberos habeat ma-

[a] Inſtituẽdã. rectè.

[a] hypothecam.

[a] pro qua. rectè.

lier, ſiue ab initio non habuit, ſiue progenitos amiſit, hoc ei priuilegium indulgemus. Exceptis videlicet contra nouercas anterioris matrimonij filiis, quibus pro dote matris ſuæ iam quidem dedimus hypothecam contra paternas res, vel eius creditores: In præſenti autem ſimilem prærogatiuam ſeruamus, ne ius quod poſteriori datum eſt vxori, hoc anteriori denegetur: ſed ſic maneat eis ius incorruptum, quaſi adhuc viuente matre eorum. Duabus enim dotibus ab eadem ſubſtantia debitis, ex tempore prærogatiuam manere volumus. Hæc autem tantùm ad dotem ſancimus, non ad ante nuptias donationem, quam ſuo tempori ſeruire diſponimus, & habere inter creditores ſui temporis ordinem. Non enim pro lucro fouemus mulieres, ſed ne damnum patiantur, ſuíſque rebus defraudentur, curamus. Quam legem ex præſenti tempore locum habere ſancimus: & non retrorſum referimus. Datum v. *Kal. Decemb. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* v v. c c.

IN AVTH. *De æquali. do. & propter nupt. dona. §. his conſequens. & §. ſequenti, collat.* VII. *conſtit.* VIII.

Q*Vo iure vtatur & aduerſus eos qui perſonali priuilegio muniũtur, veluti quorum pecunia res emptæ ſunt, ſiue refectæ: niſi qui*

qui noua conſtitutione ſunt excepti, ſicut qui emendæ militiæ cauſa marito in ſcriptis mutuarunt.

IN AVTHENT. *vt exact.inſtan.do.§. his igitur.collat.vij.conſtit.v.*

SI quid ex rebus ipſius dotis appareat, mulieri, cui & in rem actio competit, vel filiis eius ſeruetur: alioqui ſiue ſuperſint ambæ mulieres, ſiue defecerint, ſiue altera duntaxat extet: prior omnino ſeu qualibet ſoboles eius ſuperior habeatur: quod noua conſtitutione factum eſt apertius.

DE HIS QVI IN PRIORVM CREDITORVM LOCVM SVCCEDVNT.

TIT. XXIX.

Secundus creditor cuius pecunia peruenit ad priorem, non ſuccedit in hypotheca prioris creditoris, niſi actum ſit quòd ſuccedat in ipſa. Bald.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Marcellinæ.

NOn omnimodo ſuccedunt in locum hypothecarij creditoris hi, quorũ pecunia ad creditorem tranſit. Hoc enim tunc obſeruatur, cum is qui pecuniã poſtea dat, ſub hoc pacto credat, vt idem pignus ei

obligetur,& in locum eius ſuccedat. Quod cum in perſona tua factum non ſit (iudicatum eſt enim te pignora non accepiſſe) fruſtra putas tibi auxilio opus eſſe conſtitutionis noſtræ ad eam rem pertinentis. pp. *Idib. Iul. Pompeiano & Auito Coſſ.*

Filius emancipatus ſoluens pro patre eo pacto, vt ſuccedat in hypotheca prioris creditoris, idem ius conſequitur, quod ille habebat. Bald.

II. Imperator ANTONINVS A. Felici.

CVm pro patre in cuius poteſtate non eras, pecuniam fiſco intuleris: & iure priuilegio eius ſucceßiſti: & eius locum cui pecuniam numeraſti, conſecutus es, nec hi creditores patris tui, qui perſonalem habuerunt actionem, vel cum eo poſtea ſub pignoribus contraxerunt, pignora tua te ignorante diſtrahendo, iuri tuo aliquid derogauerunt. Vnde intelligis, ſi quid tuo nomine te abſente ab actoribus tuis ſolutum eſt: vt indebitum numeratum reſtitui, pignoráque tibi nexa" *perſequi te poſſe.* pp. *Kalend. Octobr. Romæ, Sabino* II. *& Anulino Coſſ.*

"innexa.

Emens à debitore rem alteri obligatam cum pacto, vt ex precio ſoluatur creditori, precio illi ſoluto, ſuccedit in locum illius. Sal.

III. Imp. ALEXANDER A. Valenti.

SI potiores creditores pecunia tua dimißi ſunt, quibus obligata fuit poſſeßio quam emiſſe te dicis, ita vt precium perueniret ad

eoſdem

eoſdem priores creditores: in ius eorum ſucceſſiſti: & contra eos qui inferiores [a] *illis fuerunt, iuſta defenſione te tueri potes.* PP. *Kalend. Febr. Iuliano* II. *& Criſpino Coſſ.*

[a] infirmiores.

Poteſt ſecundus creditor offerre etiam fiſco priori: & hoc ipſo ſuccedit in locum eius. Bald.

IIII. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. A A. Carpophoro.

SI prior reſpublica contraxit, fundúſque ei eſt obligatus: tibi ſecundo creditori offerenti [a] *pecuniam poteſtas eſt, vt ſuccedas etiam in ius reipublicæ.* PP. XV. *Kalend. Iun. Maximo* II. *& Aquilino Coſſ.*

[a] offerendi.

SI ANTIQVIOR CREDITOR PIGNVS VENDIDERIT.

TIT. XX.

Emens à priore creditore, à ſecundo inquietari non poteſt: ſed ſi primus creditor emit à debitore, conueniri poteſt hypothecaria per creditorem ſecundum, oblato debito.

I. Imp. ALEXAND. A. Athenioni. [a]

[a] Athenio

SI vendidiſſet qui ante pignus accepit: perſecutio tibi hypothecaria ſupereſſe non poſſet. Cum autem debitor ipſi priori creditori eadem pignora in ſolutum dederit, vel vendiderit: non magis tibi perſecutio

1. Imp. ANTONIN. A. Venuſto.

FRater veſter ſicut vobis inuitis portionem vobis competentem obligare non potuit, ita ſuam dando, obligationem creditori quæſiuit. vnde intelligitis contractum eius nullum præiudicium dominio veſtro facere potuiſſe. Accepta III. Kalen. Dec. Meſſala & Sabino Conſſ.

DE PRAETORIO PIGNORE: ET VT IN ACTIONIBUS debitorum miſſio prætorij pignoris procedat.

TIT. XXII.

Pignus prætorium poteſt à iudice conſtitui nedum in corporalibus, ſed etiam in iuribus & actionibus. Salyc.

1. Imp IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

SI prætorium pignus quicunque iudices dandum alicui perſpexerint: non ſolùm ſuper mobilibus rebus, & immobilibus, & ſe mouentibus, ſed etiam ſuper actionibus quæ debitori competunt, præcipimus hoc eis licere decernere. Dat. Kal. Apr. Conſtantinop. Decio v. Coſ.

Sicut pignus conuentionale recuperatur per

hypothecariam, ſi creditor cadat à poſſeſſione: ita & pignus prætorium. Salyc.

11. Idem A. Iuliano P. P.

Veteris iuris dubitationem decidentes, ad duplum genus hypothecarũ reſpeximus: vnum quidem quod ex conuentionibus & pactis hominum naſcitur: aliud quod à iudicibus datur, & prætorium nuncupatur. Et cum inuenimus in conuentionalibus pignoribus vel hypothecis non ſolùm tenentem creditorem adiuuari, ſed etiã ſi ab ea poſſeſſione cadat, ſiue ſua culpa, ſiue non, ſiue fortuito caſu: humanius eſſe perſpeximus, & in prætorio pignore dare recuperationem creditori, quocunq; modo poſſeſſionem amittat, ſiue culpa ſua, ſiue non, ſiue fortuito caſu. Licet enim debuerat incumbere ſuo pignori, ne aliquã patiatur inde iacturam: tamen ne quid amarum in creditoribus cõſequatur, benignius cauſam interpretamur, & ei rei *recuperationem donamus. Datum Kalend. Auguſti Conſtãtinopoli, Lampadio & Oreſte* VV. CC. *Conſſ.*

SI IN CAVSA IVDICATI PIGNVS CAPTVM SIT.

TIT. XXIII.

Bona condemnati debent per iudicem capi, & diſtrahi alij quàm victori, niſi in ſubſidium, ſi alium non reperit emptorem iuſtum. Sal.

I. *Imp.*

I. Imp. ANTONIN. A. Gabinio.

Res ob cauſam iudicati datas eius iuſſu, cui ius iubendi fuit, pignoris iure teneri, ac diſtrahi poſſe, ſæpe reſcriptum eſt. Nam in vicem iuſtæ obligationis ſuccedit ex cauſa contractus auctoritas iubentis. PP. V. Kalen. *Aug. Romæ, Antonino* A. IIII. *& Balbino Conſſ.*

Pignus prætorium debet vendi cum iudicis auctoritate, non cum auctoritate creditoris in poſſeſſionem miſſi. Bald.

II. Imp. ALEXAND. A. Valeriano.

Cum in cauſa iudicati aliqua res pignori capitur: per officium eius qui ita decreuit, venundari ſolet, non per eum qui iudicatum fieri poſtulauit. Et ſi alio emptore nō exiſtente, vel exiſtente quidem, ſed non dignum precium offerente, is cui iudicatus ſatis non fecit, ad licitationem ſecundum conſtituta fuerit admiſſus: cuiuſlibet alterius vice ex officio emere debet. PP. VI. Kalend. *Maij, Maximo* II. *& Æliano Conſſ.*

III. Imp. GORDIAN. A. Antigono.[a] [a]Anticoro

In cauſa iudicati pignora ex auctoritate præſidis capta, potius diſtrahi, quàm iure dominij poßideri conſueuerūt. ſi tamē per calliditatē condēnati emptor inueniri non poteſt, tunc auctoritate principis dominiū creditori addici ſolet. PP. Id. *Au. Gordiano* A. *& Auiola. Cōſſ.*

SI PIGNVS PIGNORI DATVM SIT.

TIT. XXIIII.

Pignus pignori dari poteſt.

ªZāponi. I. Imp. GORDIANVS A. Lamponi,ª & aliis.

*Etiam id quod pignori obligatum eſt, à creditore pignori obſtringi poſſe iamdudum placuit: ſcilicet vt ſequēti creditori vtilis actio detur, tandiúque eum is qui ius repræſentat, tueatur, quandiu in cauſa pignoris manet eius qui dedit. Sed ſi vos vſumfructum poſſeßionis tantummodo pignori dediſtis: iſq; qui accepit, alij eam poſſeßionem cuius vſumfructum nexum habebat, ſine veſtra voluntate pignorauerit: creditor eius, id*ᵇ *in quo pignoris vinculum non conſtitit, diſtrahens, dominio vos priuare nequiuit. Quòd ſi non fuit veſtro creditori vſusfructus, ſed ipſa poſſeßio pignorata, & ante exolutā à domino pecuniam creditor ſecundus pignus acceptum vendidit: non poſſe venditionem poſt ſolutam pecuniam reſcindi, diuorum principum placitis continetur.* PP. *Idib. Septemb. Pio & Pontiano Conſſ.*

ᵇ id quod

Heres debitoris rem recuperat à ſecundo creditore, debito ſoluto vel oblato. Salyc.

II. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. A A. Gemello.

Si

SI creditor poſſeſſionem quæ à parentibus tuis pignoris iure fuerat obligata, non vendidit, ſed alij creditori pignori dedit: examinata fide veri, poteris eam ſoluto eo quod ex hac cauſa creditori debetur, interceſſu præſidis prouinciæ recuperare. PP. XIII. [a] *Kalend. Ianuar.* [a] XVI.
ipſis IIII. & III. AA. *Conſ.*

DE PARTV PIGNORIS, ET OMNI CAVSA.

TIT. XXV.

Partus ancillæ pignoratæ, pignoratus intelligitur. Bald.

I. Imp. ALEXAND. A. Meſtriano.

PARTVS *pignoratæ ancillæ in pari cauſa eſſe, qua mater eſt, olim placuit.* PP. *Idib. Maij, Agricola & Clementino Conſſ.*

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Annoſo [a] & Antonino. [a] Nemore

CVM pignoris titulo mancipia vos obligaſſe pro mutua quam accepiſtis pecunia proponatis: horum mancipiorum operis quas creditor accepit, vel quas percipere potuit, in vſuras computatis, & poſt in ſortem: extenuato debito, reſiduum offerentibus, vel ſi non accipiat, conſignatum deponentibus, mancipia vobis præſes prouinciæ reſtitui iubebit. S. V. Kalen. *Ianuar.* AA. *Coſſ.*

DE REMISSIONE PIGNORIS.

TITVLVS XXVI.

Præſentia creditoris non contradicentis tempore manumiſſionis, inducit remiſſionem pignoris. Bart.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Proculo.

SI TE *manumiſſum, & in libertate moratum, ſciente ea cui pignoris nomine obligatus diceris, præſidi probaueris: ex conſenſu creditricis*[a] *remiſſam pignoris obligationem apparebit: & per hoc iure manumiſſum, nec ab herede creditricis in ſeruitutem peti poſſe, certum eſt.* PP. XII. *Kalen. Maij, Antonino* A. II. *& Geta* II. *Coſſ.*

[a] debitricis.

Præſentia tempore venditionis pignoris, remiſſionem inducit. ſecus ſi ignorauit. Bart.

II. Iidem AA. Materno.

SI probaueris te fundum mercatum, poſſeſſionémque eius tibi traditam, ſciente & conſentiente ea quæ ſibi eum à venditore obligatum dicit: exceptione eam remouebis. Nam obligatio pignoris, conſenſu & contrahitur & diſſoluitur. PP. II. *Id. Februar. Antonino* A. III. *& Geta* III. *Coſſ.*

Prior

Prior creditor habens hypothecam etiam generale, prꝑfertur fiſco poſtea cõtrahẽti. But.

III. Imp. ALEXANDER A. Tauro.

SI ignorante vel inuito te debitor tuus qui vniuerſa bona ſua ob pecuniam debitam tibi obligauerat, cum republica poſtea contraxit, ius tuum non læſit. PP. III. *Idus April. Albino & Maximo Coſſ.*

Sciens & conſentiens alienationi rei pignoratæ, ius pignoris perdit, niſi denuo ſit obligatam. Bal.

IIII. Imp. GORDIANVS A. Aquilino.

CVM te à debitore mercatum proponas eam rem quæ alij pignorata erat: ſi ſciente eo, ac pignus ſuum remittente, eam mercatus es: cum eius conſenſu nexus pignoris euanuerit, ſi non noua voluntas interceſſerit, quæ denuo obligationem pignoris conſtitueret, ea res velut obſtricta non poteſt vindicari. PP. XI. Kalen. *Maij, Gordiano* A. *& Auiola Conſſ.*

Inutilis remiſſio pignoris, ius pignoris non extinguit. But.

V. Idem A. Aſclepiadi.

DEbitum cuius meminiſti, quod per pacti conuentionem inutiliter factam remiſiſti: etiam nunc petere non vetaris, & vſitato more pignora vindicare. PP. VI. *Id. Septemb. Gordiano* A. II. *& Pompeiano Coſſ.*

Creditor negligens intra tempus ſtatutum à iudice, videtur iuri hypothecarum renunciaſſe. Salyc.

VI. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. Argio.

SI eo tẽpore quo prædiũ diſtrahebatur, programmate admoniti creditores, cum præſentes eſſent, ius ſuum executi non ſunt: poſſunt videri obligationem pignoris amiſiſſe.[a] PP. III. Id. Febru. Maximo II. & Aquilino Conſſ.

[a] remiſiſſe.

Qui reddit chirographum creditori, ius pignoris amittit. Bald.

VII. Iidem AA. Paulino.[b]

[b] Paulo.

CReditricem patrui tui ſub obligatione fundi qui per chirographum nexus pignori fuerat, iubentem eandem cautionem reddi: pignoris etiam ius remiſiſſe videri, manifeſtum eſt. PP. V. Id. Septemb. Diocletiano III. & Maximiano AA. Coſſ.

Fiſco diſtrahente ſi ſciunt creditores ius ſuum, ipſum perdunt. Bald.

VIII. Iidem AA. & CC. Apollonio.

SI hypothecas fiſco diſtrahente, creditores ſilentio tradiderunt negocium: palam eſt [etiam] actionem ſuam amiſiſſe[c] eos, quam in rem habebant. nam fiſcalis haſtæ fides facilè conuelli non debet. PP. XIII. Kalend. Septem. ipſis IIII. & III. AA. Coſſ.

[c] remiſiſſe.

Soluens creditori de mandato debitoris, ab eo repetit: ſed pignus ei traditum non reuocat. Salyc.

IX. Iidem AA. & CC. Hermiano.

CVM ex cauſa mandati pro ſocero tuo te fœnebrem pecuniam exoluiſſe proponas, curabit

curabit præſes prouinciæ in reſtituenda pecunia quam pro eo exoluiſti, necnon etiam in vſuris eius indemnitati tuæ proſpicere. Nam ſi recepta à creditore mancipia, quæ pignori fuerant data, hac mente ſocero tuo tradidiſti, vt pignoris vinculum tuum diſſoluatur: obligatio ſemel extincta inſtaurari non poteſt. P P. X. Kalen. *Octob. ipſis* IIII. *&* III. AA. *Coſſ.*

Debitor citra conſenſum creditoris alienando, ius pignoris non diſſoluit. Bald.

X. Iidem AA. & cc. Quintilæ.

R*ES pignoris hypothecæue iure creditoribus obnoxias, citra conſenſum eorum debitores alienantes, præcedentem non diſſoluunt obligationem. Datum* Kalend. *Decembr.* AA. *Coſſ.*

Res hypothecata à debitore alienata creditore conſentiente, & poſtmodum reacquiſita, non recidit in generalem obligationem etiam futurorum. Salyc.

XI. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

S*Olita prouidentia vtimur etiam de pignoribus vel hypothecis rerum quæ quibuſdam creditoribus ſuppoſitæ, poſtea à debitoribus venduntur, vel alio modo transferuntur, creditore ſuum conſenſum contractui præbente: & quodam legitimo poſtea modo res ad priorem dominum reuertuntur. In hoc etenim caſu diuer-*

ſæ ſententiæ à legum prudentibus habitæ ſunt, quibuſdam dicentibus ius pignoris creditori renouari propter verbum futurarum rerum, *quod in generalibus hypothecis poni ſolitum eſt: aliis penitus extingui. Nobis autem viſum eſt, eum qui ſemel conſenſit alienationi hypothecæ, & hoc modo ſuum ius reſpuit: indignum eſſe eandem rem, vtpote ab initio ei ſuppoſitam, vindicare, vel tenentem inquietare. Dat.* Conſtantinopo. poſt conſulat. Lampadij & Oreſtis* VV. CC. *anno ſecundo.*

ETIAM OB CHIROGRAPHARIAM PECVNIAM PIGNVS TENERI POSSE.

TITVL. XXVII.

Per nouationem voluntariam debiti principalis, pignus extinguitur: niſi fuerit repetitum. Sal.

I. Imp. GORDIANVS A. Feſto.

PIGNVS *intercidit, ſi nouatione facta, in alium ius obligationis tranſtuliſti, nec vt ea res pignoris nomine teneretur, tibi cautum eſt. Quòd ſi pactum inter te eumq́; qui poſtea dominus fundi conſtitutus nouam obligationem ſuſceperat, interceſſit, vt idem fundus tibi pignoris nomine*

teneretur:

teneretur: quamuis perſonali actione expertus feceris condemnationem, pignoris tamen habes perſecutionem. At ſi in poſſeſſione fueris conſtitutus: niſi ea [quoq;]* pecunia tibi à debitore reddatur, vel offeratur, quæ ſine pignore debetur: eam reſtituere propter exceptionem doli mali non cogeris. Iure enim contendis debitores eam ſolam pecuniam cuius nomine ea pignora obligauerunt, offerentes, audiri non oportere, niſi pro illa etiam ſatisfecerint, quam mutuam ſimpliciter acceperunt: quod in ſecundo creditore locum non habet. nec enim neceſſitas ei imponitur chirographarium etiam debitũ priori creditori offerre.* PP. *Idib. Martiis, Gordiano* A. *& Auiola Conſſ.*

*al. poſſeſſionem.
*deeſt.

DE DISTRACTIONE PIGNORVM.

TITVLVS XXVIII.

Si fructus pignoris à creditore percepti coæquentur vſuris & ſorti, pignus non poteſt diſtrahi. Sal.

I. Imp. ALEXANDER A. Pacatæ.

F VNDVM *pignori obligatum ſi creditor ex fructibus debitum conſecutus* eſt, cum ipſo iure pignus ab obligatione liberatum ſit, diſtrahere minime poteſt.* PP. *Idibus Ianuariis, Maximo* II. *& Aeliano Conſſ.*

*perſecutus.

Creditor qui pignus precario concedit debitori, non amittit ius pignoris vendẽdi. Bal.

*Maximo. aliàs Maximiano.

II. Idem A. Maximæ.*

CReditor qui hypothecæ ſeu pignori rem ſibi nexam vendidit, litigioſam rem non videtur vendere: quia precario debitor poßidet. PP. XII. *Kalend. Octobr. Maximo* II. *& Aeliano Conſſ.*

Venditio pignoris non idonei, reſidui petitionem non adimit creditori. Saly.

III. Idem A. Luciano.

HYpothecis vel pignoribus à creditoribus venundatis, in id quod deeſt, aduerſus reum vel fideiuſſorem eius actio competit. PP. III. *Non. Nouemb. Maximo* II. *& Aeliano Conſſ.*

Creditor venditionem pignoris quam facere intendit, debitori debet denuntiare, & omnia bona fide gerere. Sal.

IIII. Idem A. Creſcenti.

CReditor hypothecas ſiue pignus cum proſcribit, notum debitori facere, & ſibi bona fide rem gerere, & quando licet, teſtato dicere debet. Si quid itaque per fraudem in pignore villæ venditæ commiſſum probare potes: vt inferatur actio quæ eo nomine competit, adi eum cuius de ea re notio eſt. PP. Kalend. *Iun. Fuſco & dextro Conſſ.*

Quantum ſit debiti reſiduum, per iudicem eſt declarandum: & eius oblatio impedit pignoris venditionem. Salyc.

V. *Idem*

v. Idem A. Soſſiano.

SI reſiduum debiti paratus es ſoluere, præſes prouinciæ dabit [tibi] arbitrum: apud quem quantum ſit quod ſupereſt ex debito, examinabitur: & ſiue ad iudicem venire aduerſa[a] pars ceſſauerit, ſiue oblato ſuperfluo ad venditionem proſiluerit, improba alienatio proprietatis tuæ ius non aufert. PP. XII.[b] *Kalend. Auguſt. Pompeiano & Peligno Coſſ.*

[a] diuerſi in omn. vet.
[b] XV.

Etiam pro reſidua promiſſæ quantitatis poteſt totum ius pignoris vendi. But.

VI. Imp. GORDIANVS A. Rogato.

QVandiu non eſt integra pecunia creditori numerata: etiam ſi pro parte maiore eam conſecutus ſit, diſtrahendi rem obligatam non amittit facultatem. PP. XIII. *Kalend. Septemb. Pio & Pontiano Coſſ.*

Licet creditor vendit mala fide, ſi emptor non participat fraudem venditio reſcindi non poteſt. Bald.

VII. Idem A. Caro.

SI ceſſante ſolutione, creditor non reluctante lege contractus, ea quæ ſibi pignori nexa erant, diſtraxit: reuocari venditionem iniquum eſt: cum ſi quid in ea re fraudulenter fecerit: non emptor à te, ſed creditor conueniendus ſit. PP. V. *Kal. Nouemb. Pio & Pontiano Coſſ.*

Oblatio debiti venditionem præcedens, impedit venditionem pignoris futuram. Bald.

VIII. Idem A. Maximo.

SI priuſquam diſtraheretur pignorata poſſeſſio pecuniam creditori obtuliſti, eóque non accipiente, facta conteſtatione eam depoſuiſti, & hodie quoque in eadem cauſa permanet: pignoris diſtractio non valet. Quod ſi prius quàm offerres, legem venditionis exercuit: quod iure ſubſiſtit, reuocari non debet. PP. III. Non. April. Gordiano A. & Auiola Coſſ.

Pignora ſpecialiter obligata prius vendi debent: & ſi quid deeſt, ad venditionem hypothecæ generalis perueniri poteſt. Salyc.

IX. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIA. AA. Cillo.*

*Cyrillo. al. Gallo.

QVæ ſpecialiter vobis obligata ſunt, debitoribus detrectãtibus ſolutionem, bona fide debetis & ſolenniter vendere. Ita enim apparebit, an ex precio pignoris debito ſatisfieri poßit. Quod ſi quid deerit: non prohibemini cætera etiam bona iure conuentionis conſequi. PP. XIII. Kalen. Iun. Diocletiano III. & Maximiano AA. Coſſ.

Creditor non poteſt vendere pignus ſibi ipſi, nec interpoſitæ à ſe perſonæ ſimulatæ. Salyc.

X. Iidem AA. & CC. Rufino.

ET qui ſub imagine alterius perſonæ, quam ſuppoſuerat, iugiter tenet: cum ſibi negotium gerat, alienaſſe non videtur. Iure enim pignoris obligatum prædium, neque ſi per ſubiectam perſonam creditor comparauerit, neque

neque ſi ſibi addixerit, debitori affert præiudicium : ſed in eadem cauſa permanet, in qua fuit ante huiuſmodi colluſionem. Sane ſi debitore diſtrahente comparauerit, conſenſu emptionem perfectam (ſi neque dolus aduerſarij, neque metus cauſa geſta arguentur) reuocari, exemplo graue eſt. Si igitur poteris euidentibus probationibus monſtrare creditorem per ſuppoſitam imaginarij emptoris perſonam ſemper poſſeſſionem tenuiſſe, nec vendita bona fide prædia poſtea ſinceriter comparaſſe : potes oblata pecunia cum vſuris, ad reſtitutionem creditorem compellere. PP. III. *Non. Octobr. ipſis* IIII. *&* III. AA. *Coſ.*

Mulier propria bona obligans pro marito, vel quocunque alio, ſibi non præiudicat. Secus ſi alius obliget ea vt propria, & ipſa in fraudem tacet. Salyc.

XI. Iidem AA. & cc. Rufinæ.

M*Vlier licet ſpecialiter res pignori dederit pro alio, creditor eas diſtrahendi non habet facultatem : niſi diſsimulatione, marito obligante velut proprias, creditoris ignorantiam circunſcripſerit.* PP. V. *Kalen. Maij, Heracliæ,* A A. *Coſſ.*

Debitor inuito creditore vendere poteſt, ſaluo iure creditoris. Bald.

XII. Iidem AA. & cc. Zotico.

S*I debitor rem tibi iure pignoris obligatam, te non conſentiente diſtraxit : dominium*

nium cum ſua cauſa tranſtulit ad emptorem. S. Prid. Kalen. Maij Heracliæ, AA. *Coſſ.*

Qui non eſt inductus in poſſeſſionem, rei dominium non habet. Bald.

XIII. Iidem AA. & CC. Theodotæ.

QVi prædium obligatum à creditore cõparauit, ſi in vacuam poſſeßionem inductus non eſt: nullam in rem actionem habet.

Debitor non ſoluens tenetur facultatem pignorum diſtrahendi cauſa facere creditori. Salyc.

XIIII. Iidem AA. & CC. Modeſto.

SI in hoc quod iure tibi debetur, ſatisfactum non fuerit, debitoribus res obligatas tenentibus: aditus præſes prouinciæ, tibi diſtrahendi facultatem iubebit fieri. PP. XVI. *Kalend. Decembr. Sirmij,* AA. *Coſſ.*

Si creditor pignus quod iure vendidit, emptori tradidit, ipſi emptori etiam contra debitorem rei vindicatio competit. Salyc.

XV. Iidem AA. & CC. Auianæ.

OBligatis pignori mãcipiis à creditore diſtractis ac traditis, ſi poſt debitor quondã hæc ſolicitauerit, non venditori, * *ſed emptori contra poßidentem in rem competit actio. Dat. Kalen. Mart. Sirmij,* CC. *Coſſ.*

* aliàs creditori.

Licet vnus ex heredibus debitoris totam partem ſuam ipſius debiti ſoluat, venditionem pignoris etiam pro parte ſua non impedit. Bald.

XVI. Iidem AA. & CC. Syluano.*

* Saluiano.

Vnus

VNus ex multis debitoris qui pignora tradiderat, heredibus, quod ab eo perſonali actione peti potuit, ſoluendo: res obligatas diſtrahendi creditori facultatem non adimit. S. III. *Nonas April.* CC. *Coſſ.*

Chirographarius debitor non poteſt vendere res debitoris, in præiudicium hypothecarij creditoris. Salyc.

XVII. Iidem AA. & CC. Agapæ.

REi creditor obligatæ generali ſiue ſpeciali conuentione, per creditorem alium, cui non fuerat nexa, venundatæ, non amittit perſecutionem. Dat. Prid. Non. April. CC. *Coſſ.*

Creditor proprietatem transfert in emptorem. Bald.

XVIII. Iidem AA. & CC. Caiano.

QVi à creditore pignori obligatum prædium[a] *iure emit, de proprietate vinci non poteſt. S.* VI. *Kalend. Maij,* CC. *Coſſ.* [a]fundum.

Licet pecunia mutuata ſit vxoris, tamen nomen debitoris non eſt vxoris. Bald.

XIX. Iidem AA. & CC. Libyæ.

SI maritus tuus mutuam (licet tuam) dedit pecuniam: eorum quæ pignoris titulo accepit, ſi ei non ſucceſsiſti, diſtrahendi nomine tuo nullam habes facultatem. S. VI. *Id. Nouem. Heracliæ,* AA. *Coſſ.*

Res empta ex ſuperfluo precij pignoris à creditore venditi, non quæritur debitori, ſed ad reſiduum habet pignoratitiam actionem. Saly.

xx. Iidem AA. & cc. Sabino.

SEcundũ placiti fidẽ, ſi nihil cõuenit ſpecialiter, pignoribus à creditore maiore quàm ei debebatur precio diſtractis: licet ex eo fundus comparatus ſit, non ſuper hoc in rem, ſed in perſonam, id eſt pignoratitia de ſuperfluo competit actio. S. VI. *Id. Nouemb. Byzantij,* CC. *Coſſ.*

DEBITOREM VENDITIONEM PIGNORIS IMPEDIRE NON POSSE.

TITVL. XXIX.

Debitor in ſua voluntate nõ poteſt impedire, quo minus creditor iure poſſit vendere prædia ſibi obligata. Salyc.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Marcello.

SI ſunt qui emere prædia tibi obligata velint, non impediuntur ſcriptura teſtamenti, qua complexus eſt debitor nulla à ſe prædia venundari, & pœnã addidit, vt fiſci fierent. Nec enim potuiſſe eum huiuſmodi lege ius creditoris facere deterius, manifeſtum eſt. Dat. VI. *Kal. Maij, Apro & Maximo Coſſ.*

Niſi debitor vniuerſum debitum offerat, non habet poteſtatem denunciandi creditori ne pignora vendat, nec emptori ne emat. Saly.

II. Imp. GORDIANVS A. Nepoti.

Debitor

DEbitoris denunciatio, qui creditori ſuo, ne ſibi rem pignori obligatã diſtrahat, vel his qui ab eo volunt comparare, denunciat: ita demum efficax eſt, ſi vniuerſum tam ſortis quàm vſurarum offerat debitum creditori: eóq; non accipiente, idonea fide probationis (ita vt oportet) depoſitum oſtendat. Nam ſi vel modicum de ſorte vel vſuris in debito perſeueret: diſtractio rei obligatæ non poteſt impediri: neque ea ratione emptor, tametſi ſciat interpoſitam à debitore creditori denunciationem, malæ fidei ſit poſſeſſor. PP. III. Non. Aug. Gordiano A. & Auiola Coſſ.

SI VENDITO PIGNORE AGATVR.

TITVLVS XXX.

Si creditor per fraudem minori precio pignus vendidit, ad intereſſe debitoris tenetur. Salyc.

I. Imp. ALEXANDER A. Agrippæ.

PRæſes prouinciæ aditus, ſi fuerit probatum, tuum creditorem cui ius diſtrahendi pignora fuit, dolo malo fundum vendiſſe: quanti tua intereſt, reſtituere tibi eundem creditorem iubebit. Quòd ſi de bonis creditoris condemnati ſolui pecunia non potuerit, & probatum fuerit, emptorem mala fide emiſſe: offerente te pecuniam

niam cum vſuris, quãti fundus venit, reſtituere tibi fundum cum fructibus malè fidei emptorem iubebit. PP. *Kal. Septem. Alexan.* A. *Coſ.*

Debitor vel eius heres pignus non iure diſtractum poteſt vindicare, niſi ſit vſucaptum. Salyc.

II. Idem A. Æmilio.[a]

[a] Aemiliano.

SEruos quos nullo iure à creditore veniſſe dicis, pater tuus, vel tu, ſi hereditas eius ad te pertinet, à poſſeſſoribus petere potes. Quòd ſi vſucapti ſunt, petat pater tuus precium eorum à creditore, qui non iure eos[b] *vendidit.* PP. III. *Kal. Ianua. Alexan.* A. *Coſ.*

[b] eos ſeruos.

Emptor qui participat fraudem, tenetur in ſubſidiũ, ſi creditor non eſt ſoluendo. Saly.

III. Idem A. Claudio.

SI vxor tua præſidi prouinciæ probauerit, cum aureos triginta deberet, ſeruos ſuos amplioris precij per gratiam aureis viginti creditorem vendidiſſe, eúmque ſoluendo non fuiſſe: iubebit emptores recepto precio reſtituere ſeruos. PP. XVI. *Kalend. Octob. Maximo* II. *& Aeliano Coſſ.*

Debitor pignus iure non diſtractum poteſt à poſſeſſoribus vindicare, vel pignoratitia cum creditore agere. Salyc.

IIII. Imp. GORDIANVS A. Eudemo.

CVm contra bonam fidem venditionem obligatæ poſſeſſionis à creditore factam alleges, non obſeruatis quæ in diſtrahendis pignoribus

gnoribus celebrari conſueuerunt, adito præſide prouinciæ experire actione competenti non tantùm aduerſus creditorem, verumetiam aduerſus poſſeſſorem, ſi fraudem eum participaſſe cum creditore docere potueris: *vt reuocatis quæ mala fide geſta conſtiterit, & fructuum ratio, & damni quod irrogatum apparuerit, haberi poſſit.* P P. *Kalen. April. Sabino* II. *& Venuſto Conſſ.* edocere.

Iuſtus emptor non debet pati controuerſiam: ſed debet conueniri creditor, vel eius heres. Bald.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Noniæ. Nonnæ.

SI creditore pignus priuſquam ei ſatisfieret diſtrahente, non per colluſionem emptor comparauerit: ſucceſſor eius de ſuperfluo, non emptoris heres, qui rem poſſidet, conueniendus eſt. S. XVI. *Kalen. Ian. Nicomediæ*, CC. *Conſſ.*

DE LVITIONE PIGNORIS.

TITVL. XXXI.

Niſi debitum integraliter ſoluatur, pignus non recuperatur. Bal.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Anthiochiæ.

Qui pro parte heres extitit: niſi totum debitum exoluat, ſuam portionem ex pignoribus recipere non poteſt. PP. III. *Kalend. April. Albino & Aemiliano Conſſ.*

Actione perſonali ſublata tempore, poteſt durare hypothecaria. Salyc.

II. Imp. GORDIANVS A. Domitio.

INtelligere debes vincula pignoris durare perſonali actione ſubmota. PP. XII. *Kalen. Iun. Sabino & Venuſto Conſſ.*

Soluto debito, vel aliter ſatisfacto, poteſt creditor pignoratitia conueniri. Bald.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Floro.

SI reddita debita quantitate, vel rebus in ſolutum datis ſiue diſtractis, & compenſato precio, ſatis ei contra quem ſupplicas, factum eſſe adito præſide prouinciæ probaueris: vel ſi quod reſiduum debetur, obtuleris, ac, ſi non acceperit, depoſueris cõſignatum: reſtitui tibi res pacto pignoris obligatas prouidebit: cum etiam edicto perpetuo actione propoſita, pecunia ſoluta creditori, vel ſi per eum factum ſit quo minus ſolueretur: ad reddenda ea quæ pignori acceperat, iure eum ſatis euidenter vrgeri, manifeſtum eſt. S. VI. *Id. Octobr.* AA. *Conſſ.*

SI VNVS EX PLVRIBVS HEREDIBVS CREDITORIS VEL debitoris partem ſuam debiti ſoluerit, vel acceperit.

TITVLVS XXXII.

Inter heredes creditoris, perſonalis actio diuiditur pro rata, non realis hypothecaria. Salycetus.

I. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS AA. Tauro.

Manifeſti & indubitati iuris eſt, defuncto creditore multis relictis heredibus, actionem quidem perſonalem inter eos ex lege xij. tabularum diuidi: pignus vero in ſolidum vnicuique teneri. Dat. XII. *Kalen. Maij, ipſis* AA. III. *&* IIII. *Conſſ.* XV.

Licet actio perſonalis diuidatur pro rata inter heredes debitoris, non tamen hypothecaria, ſed vnuſquiſque conuenitur pro rebus à ſe poſſeſſis. Salyc.

II. Imp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Claudiæ.

Actio quidem perſonalis inter heredes pro ſingulis portionibus quæſita, ſcinditur: pignoris autem iure multis obligatis rebus, quas diuerſi poſſident: cum eius vindicatio non perſonam obliget, ſed rem ſequatur: qui poſſident, tenentes non pro modo ſingularum

rerum ſubſtantiæ cõueniuntur, ſed in ſolidum: vt vel totum debitum reddant, vel eo quod detinent, cedant.[a] *Subſcrip. v. Non.*[*] *Anthiochiæ.*

[a] cadant.

SI PIGNORIS CONVENTIONEM NVMERATIO PECVNIÆ ſecuta non fuerit.

TITVLVS XXXIII.

Debitor poteſt creditorem qui pecuniam non numerauit, ad reſtitutionem pignoris conuenire. Salyc.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Illaro.[a]

SI pecuniam[b] *tibi non eſſe numeratam, atque ideo fruſtra cautionem emiſſam adſeris, & pignus datum probaturus es, in rem experiri potes. nam intentio dati pignoris, neque redditæ pecuniæ, non aliter tenebit, quàm ſi de fide debiti conſtiterit. Eadémque ratione veritas ſeruetur, ſi te poſſidente pignus, aduerſarius tuus agere cœperit.* PP. *Kalend. Septembr. Laterano & Rufino Conſſ.*

[a] al. Hiliro. al. Hilaræ.
[b] l. j. ſupra de nõ numerat. pe. cõiungenda eſt cũ hac l.

Hypotheca & cautio eſt inanis, ſi pecunia numerata non fuit. Salyc.

II. Imp. ALEXAN. A. Peregrino.

SI (vt nunc adſeueras) nihil creditor numerauit vxori tuæ, quæ pignus dedit, ſed inanem extorſit cautionem: mendaci ſcriptura contra fidem veritatis obligari eius res non poteſt. Sine die & conſule.

DE

DE IVRE DOMINII IMPETRANDO.

TITVLVS XXXIIII.

Impetrans poſſidere pignus iure dominij, debet exprimere nomina debitorum ceſſantium,& ſolennia peregiſſe.

I. Imp. ALEXANDER A. Nicolæ.

Dominij iure pignora poſſidere deſiderans, nomina debitorum, quos in ſolutione ceſſare dicis, exprimere, & an ſolennia peregiſti, ſignificare debuiſti: dummodo ſcias omnia bona debitoris, quæ pignori dedit, vt vniuerſa dominio tuo generaliter addicantur, impetrare te non poſſe. PP. XIIII. *Kalend. Decemb. Alex.* A. III. & *Dione Conſſ.*

II. Imp. GORDIANVS A. Iuſtæ.

SI creditor pignus iure dominij à noſtra ſerenitate poſſidere petiit, & poſt formam reſcripti alio anno vſuras à vobis accepit, à beneficio impetrato receßiſſe videtur. PP. *Prid. Non. Decembr. Pio & Pontiano Conſſ.*

Antiqua obſeruatione ſublata, debitor moneatur vt certo tempore ſoluat: quo elapſo, à principe dominium impetratur. Bart.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Demoſtheni præfecto prætorio.

VEtuſtißimam obſeruationem, quæ nullatenus in ipſis rerũ claruit documentis,

penitus eſſe duximus amputandam, immo magis clarioribus remediis corrigendam. Igitur in pignoribus quæ iure dominij poſsidere aliquis cupiebat, proſcriptio publica, & annus luitionis antiquitus introducti ſunt: pignus autem publicè proſcriptum neque vidimus, neque (niſi tantummodo ex librorum recitatione) audiuimus. ¶ Sancimus itaque, ſi quis rem 1 *creditori ſuo pignerauerit, ſi quidem in pactione cautum eſt quemadmodum debet pignus diſtrahi, ſiue in tempore, ſiue in aliis conuentionibus, ea obſeruari, de quibus inter creditorem & debitorem conuentum eſt. Sin autem nulla pactio interceſſerit, licentia dabitur fœneratori ex denunciatione vel ex ſententia iudiciali poſt biennium ex quo atteſtatio miſſa, "vel ſententia prolata eſt, numerandum, eam vendere ¶ Sin verò nemo eſt qui* 2 *comparare eam maluerit, & neceſſarium fiat creditori ſaltem ſibi eam iure dominij poſsidere: in huiuſmodi caſibus hanc cauſam eſſe obſeruandam cenſemus, vt ſiue præſens ſit debitor, denunciatio ei ſcilicet poſt biennium mittatur: ſiue abſuerit, prouinciale tribunal creditor petat, & iudicem certiorare feſtinet, quatenus ille eum requiſierit, certo tempore ſuper hoc ab eo ſtatuendo: vt fiat debitori manifeſtum per apparitionem iudicis, quod à creditore petitum eſt: & certum tempus ſtatuatur:*

" al. omiſſa. ſed per peram.

tur: intra quod ſi fuerit inuentus debitor, debet is qui pecunias creditas accepit, debitum
3 *offerre, & pignus recuperare.* ¶ *Sin autem nullatenus fuerit inuentus, iudex certum tempus definiat, intra quod ei licentia dabitur ſeſe manifeſtare, & offerre pecuniam, & pignus à pignoratione liberare. Sin autem tempore ſtatuto vel minimè fuerit inuentus, vel creditam pecuniam totam offerre noluerit: tunc creditor adeat culmen principale, & precibus porrectis, iure dominij à noſtra ſerenitate habere eandem rem expetat, habeátque ex diuino oraculo eam in ſuo dominio. Et poſtquam hoc fuerit ſubſecutum, pietatis intuitu habeat debitor intra biennij tempus in ſuam rem humanum regreſſum, ex die ſacri oraculi numerandum: & liceat ei creditori qui iam dominus factus eſt, offerre debitum cum vſuris & damnis vitio eius creditori illatis: quorum quantitatem creditor debet ſuo iuramento manifeſtare, & ſuum pignus recuperare. Sin autem biennium fuerit elapſum, pleniſſimè habeat rem creditor idémque dominus iam irreuocabilem factam.*
4 ¶ *Sed ſi quidem minus in pignore, plus in debito inueniatur: in hoc quod noſcitur abundare, ſit creditori omnis ratio integra. Sin autem ex vtraque parte quantitas æqua inueniatur: ſine omni dubitatione totam rem antea pignoratam re-*

pignoris obtineat. Datum xv. Kalend. Aprilis, Conſtantinopoli, Lampadio & Oreſte vv. cc. Coſſ.

DE PACTIS PIGNORVM, ET DE LEGE COMMISSORIA in pignoribus reſcindenda.

TIT. XXXV.

Pactum ſimile pacto legis commiſſoriæ, in pignoribus nihil operatur.

I. Imp. ALEXANDER A. Victorino.

QVi pactus eſt, niſi intra certum tempus pecuniam quam mutuam accepit, ſolueret, ceſſurum ſe creditoribus, hypothecæ venditionem non cõtraxit: ſed id comprehendit, quod iure ſuo creditor in adipiſcendo pignore habiturus erat. Cõmuni itaque iure creditor hypothecam vendere debet. PP. *Idib. Octobr. Alexandro* A. *Coſ.*

Pactum quòd ſi res vendita non euincatur, alia res pro ea obligata debitori reddatur, eſt validum & ſeruandum. Bald.

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Dionyſio.

SI fundi nomine quem vendideras, emptori ab alio mota proprietatis quæſtione, alterum fundum pro eius euictione pignoris hypothecæue titulo emptionis inſtrumentis ea lege

dediſti, vt quem ſecundò tradideras, ſi is quem vendideras, euictus non fuerit, obtineas: de hoc contra eum qui mouerat quæſtionem lata ſententia: emptori parata ſecuritate circa eum quem obligaueras, reſtituendum: conuentionis fidem impleri (ſi negocium integrum eſt) præſes iubebit. S. Kalend. Decembr. Sirmij, A A. *Coſſ.*

III. Imp. CONSTANTIN. A. ad populum.[a]

[a] Sumpta ex Cod. Theod. li. 3. tit. 2.

QVoniam inter alias captiones præcipuè commiſſoriæ pignorum legis creſcit aſperitas, placet infirmari eam, & in poſterum omnem eius memoriam aboleri. Si quis igitur tali contractu laborat, hac ſanctione reſpiret, quæ cum præteritis præſentia quoque repellit, & futura prohibet. Creditores enim re amiſſa iubemus recuperare quod dederunt. Data II. *Kalend. Febr. Serdicæ, Conſtantino* A. VII. *& Conſtantio Cæſare Coſſ.*

DE EXCEPTIONIBVS, SEV PRAESCRIPTIONIBVS.

TIT. XXXVI.

Licet obligatio diuidatur ipſo iure inter heredes, tamen ſi debitor ſoluit vni ex heredibus, cui creditor nomen prælegauit, aduerſus alios ſe tuetur exceptione doli. Salyc.

I. *Imp.*

I. Imp. ANTONINVS A. Claudio.

Debitores quidem hereditarij vnicuique heredum pro portione hereditaria antiqua lege obligati ſunt. Sed ſi eis heredibus omnem pecuniam exoluiſti, quibus nomen patris tui teſtator in diuiſione adſcripſerat, doli mali exceptione aduerſus alios agentes tueri te potes. PP. X. *Kalend. Aug. Duobus & Aſpris Coſſ.*

Exceptio rei iudicatæ non obſtat ei, contra quem non eſt pronunciatum.

II. Idem A. Iulio.

PRo portione tua qua domum ad te pertinere dicis, ſi iudicatum non eſt, actionem dirigere potes. Nam exceptio rei iudicatæ ei demum obſtat, vel ſucceſſoribus eius, inter quos cognitum ſuper ea re & pronunciatum eſt. PP. XV. *Kalend. Martij, Antonino* A. IIII. *& Balbino Coſſ.*

Aduerſus exceptionem pacti, poteſt agens dolo inductus vti replicatione doli. Saly.

III. Idem A. Vitali.

ADuerſus fratrem tuum quondam tutorem legitimum tutelæ iudicio ſi expertus non es, propoſita actione conſiſte, nec timueris exceptionem pacti, ſi in ea fraudem dolúmque admiſſum probare potes. nam replicatio doli oppoſita, bonæ fidei iudicium facit, & commentum fraudis repellit.

Cauſa

Cauſa nondum finita, poteſt opponi exceptio peremptoria. Salyc.

IIII. Imp. ALEXANDER A. Iuliano & aliis.

CVm nondum finitam ſententia cauſam, ſed dilatam allegetis: non eſt dubium omnes integras defenſiones vobis eſſe. PP. II. *No. Octob. Maximo* II. *&* ᵃ*Aeliano Coſſ.*

Quæ annua ſunt ad agendum, ſunt perpetua ad excipiendum. Bart.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Baſilio.

LIcet Vnde vi *interdictum intra annum locum habeat, tamẽ exceptione perpetua ſuccurri ei qui per vim expulſus poſt retinuit poſſeßionem, auctoritate iuris manifeſtatur. S. Kal. Maiis, Trallis,* AA. *Coſſ.*

Exceptio vel replicatio doli, poteſt perpetuò contra pactum opponi. Sal.

ᵃ Aelianę.

VI. Iidem AA. & CC. Helenæ.

ᵃ definitione. al. præſcriptione.

*SI pactum interceßit, in exceptione ſine temporis præfinitione*ᵃ *de dolo replicare potes. S. Kal. Septemb. Viminacij,* AA. *Coſſ.*

Pactum de non petendo ſimpliciter factum, reſtringitur ad quantitatem iam ſolutam. Salyc.

VII. Iidem AA. & CC. Menandro.

SI ex maiore debiti quantitate minor tibi ſoluta eſt, nec liberationem debitori tuo præſtitiſti: petere quod non probatur redditum, contra exceptionem pacti replicatione tuam

adiuuans

adiuuans intentionem, minimè prohiberis. S. II. Kalend. Mart. cc. Coſſ.

Exceptio peremptoria poteſt opponi quandocunque, priuſquam feratur ſententia definitiua. Bald.

VII. Iidem A. & cc. Aurelio.

PRæſcriptionem peremptoriam, quam antè conteſtari ſufficit, omiſſam, priuſquam ſententia feratur, obiicere quandoque licet. S. XV. Kal. Nouemb. cc. Coſſ.

Si reus eſt certus quòd actor non poteſt probare, debet denegare, non excipere: ſed ſi dubitatur, poteſt vtrumque cumulare, ſcilicet negando, & ſi probetur excipiendo.

IX. Iidem AA. & cc. Mutiano.

SI quidem intentionem actoris probatione deficere confidis, nulla tibi defenſio neceſſaria eſt. Si verò de hac confitendo, exceptione te munitum aſſeueras, de hac tantùm agi conuenit. Nam ſi etiam de intentione dubitas: habita exceptionis conteſtatione, tunc demum cum intentionem ſuam ſecundum aſſeuerationem ſuam petitor probauerit, huic eſſe locum monſtrari conuenit. S. III. Non. Nouemb. Burtadizi, cc. Coſſ.

Sicut reus iuuatur exceptionibus, ita actor replicationibus. Baldus.

X. Iidem AA. & cc. Aquilinæ.

NOn exceptionibus actores, quibus reis auxilium tribuitur certis ex cauſis, ſed replicationibus ſuam intentionem, ſi quam habeant,

beant, muniant. S. Kalend. Decemb. Nicomediæ, CC. *Coſſ.*

Defenſio rei competit fideiuſſori, niſi reus redimatur ab obligatione per mutationem ſtatus. Bald.

XI. Iidem AA. & CC. Neoni.

DEfenſiones ſiue exceptiones ad interceſſores extendi, quibus reus principalis integro manente ſtatu munitus eſt, conſtat.

Punitur temerarius aduocatus, qui patrocinium præſtat de exceptione præpoſtera.

XII. Imp. IVLIANVS A. ad Iulianum comitem Orientis.

SI quis aduocatus inter exordia litis prætermiſſam dilatoriam præſcriptionem poſtea voluerit exercere, & ab huiuſmodi opitulatione ſubmotus, nihilo minus perſeueret, atque præpoſteræ defenſioni inſtiterit: vnius libræ auri condemnatione multetur. Dat. VII. *Idus Mart. Antiochiæ, Iuliano* A. IIII. *& Salluſtio Coſſ.*

Declinatoria iuriſdictionis debet ante litem conteſtatam opponi & terminari. Bald.

*Ex c.T. lib. 11 ti. 30. l. 65.

XIII. *Impp. HONORIVS & THEODOSIVS AA. Symmacho proconſuli Africæ.

PRæſcriptiones fori in principio litis à litigatoribus opponendas eſſe, legum decreuit auctoritas. Datum V. *Kalend. Septembris Rauennæ, Honorio* X. *& Theodoſio* VI. AA. *Coſſ.*

DE

DE LITIGIOSIS.

TIT. XXXVII.

Venditio pignoris facta per creditorē, etiam ſi debitor contradicat, non facit rem litigioſam. Salyc.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS A.A. Paulinæ.

CVm creditor pignus vendit, non poteſt videri litigioſæ rei emptio contrahi, etſi debitor interdicat ne venditio perficiatur. PP. *Kalen. Maij, Apro & Maximo Coſſ.*

IN AVTHENT. *de litigioſis. §. j. coll. viij. conſtit. viij.*

LItigioſa res eſt de cuius dominio cauſa mouetur inter poſſeſſorem & petitorem, iudiciaria conuentione, vel precibus principi oblatis, & iudici inſinuatis, & per eum futuro reo cognitis

Actio mota in iudicio, lite pendente in alium non poteſt transferri.

II. [a] Imp. CONSTANTINVS A. ad prouinciales.

LIte pendente actiones quæ in iudicium deductæ ſunt, vel res pro quibus actor à reo detentis intendit, in coniunctam perſonam vel extraneam, donationibus, vel emptionibus, vel quibuſlibet aliis contractibus minimè transferri ab eodem actore liceat: tanquam ſi nihil factum

[a] Ex Cod. Th. lib. 4. tit. eod. l. vnica.

ctum ſit, lite nihilo minus peragenda. Datum Kal. Martij, Baſſo & Ablabio Coſſ.

Vbi legatur res quæ alienari non poteſt propter iudicium præcedens, debetur æſtimatio. Bald.

III. Imppp. GRATIANVS VALENTINIANVS & THEODOSIVS AAA. Tatiano præfecto prætorio.

Quicunque rem litigioſam, vel ambiguum chirographum, quodlibet deniq; mobile vel immobile fiſco noſtro, vel potentiori, ſeu aliis perſonis in teſtamento ſiue codicillo legauerit, fideíve commiſerit, aut per hereditatem reliquerit: nullam fiſcus noſter vel alia perſona licentiam habeat iurgiorum, nec iudicium ſubeat: ſed æſtimatio eius litis ineatur, præſtanda his quibus actiones vel res litigioſæ relictæ ſunt. Eandem litem ipſi heredes peragant; ſuarum actionum periculo ea quæ litigioſa fuerant relicta, vindicantes. Quod & de chirographis placet, vt heredes relictorum fiſco vel aliis perſonis præſentem pecuniam numerent, & iudicio eos quos obnoxios exiſtimant perſequantur. Dat. XV. Kalen. Iul. Theſſalonicæ. Item rurſus Conſtantinop. XIII. Kalendas Ianuarias, Gratiano V. & Theodoſio AA. Coſſ.

Emens ſcienter rem litigioſam, tenetur illam reſtituere, nec precium repetit, ſed illud & tantundem véditor fiſco ſoluit: emens verò

ignor

ignoranter, precium repetit, & vltra illud tertiam partem, alienatione irrita remanente. Salvc.

IIII. Imp. IVSTINIANVS A.
Ioanni præfecto prætorio.

CEnſemus, vt ſi quis lite pẽdẽte vel actiones vel res quas poßidet, ad alium quendam tranſtulerit, ſiue ſcientem, ſiue ignorãtem, vitio litigioſi contractus ſubiacere: diſtinctione quadam inter contrahentes obſeruanda, vt ſi quis ſciens vel ad venditiones, vel ad donationes, ſeu ad alios contractus acceſſerit, cognoſcat ſe compellendum non tantum rem redhibere, ſed etiam precio eius priuari, non vt lucro cedat ei qui rem alienauit, ſed vt etiam alia tanta quantitas ab eo fiſci iuribus inferatur.

1. ¶ *Si autem ignorans rem litigioſam emerit, vel per aliam ſpeciem contractus eam acceperit: tunc irrita rei alienatione facta, precium cum alia tertia parte recipiat. Iuſtũ eſt etenim propter doloſam mentem, & abſconditam machinationem, cum non emptori manifeſtauerit rem in iudicium deductam fuiſſe, [in]* tertia parte precij (ſicut iam etiam diſpoſuimus) eum puniri: Tali videlicet pœna non ſolùm in alijs contractibus, verumetiam in donationibus porrigenda: vt vera æſtimatione facta, cum precij datio non eſt, rem ad alium transferens, multetur: omnibus inſtrumentis quæ ſuper hoc conficiuntur, nullam vim obtinentibus::*

*deeſt.

exceptis videlicet huius ſanctionis diſpoſitione his, qui vel dotis nomine, vel ante nuptias donationis, vel tranſactionis, aut diuiſionis rerum hereditariarum facta, vel per legati, vel per fideicommiſſi cauſam tales res vel actiones dederint, vel acceperint. Datum XV. *Kal. Nouembr. Conſtantinopoli poſt conſulat. Lampadij & Oreſtis* VV. CC. *anno ſecundo.*

IN AVTHENT. *De litigioſis. §. & hoc autem præſenti. colla. vij. conſtitu. vij.*

Nunc ſi heres in lite victor extiterit, rem ipſam cuius dominus eſſe apparet, legatario præſtet: qui nihil conſequitur, ſi victus fuerit heres, cum litis euentus ei videatur relictus. Igitur liti adeſſe poteſt, ne colludatur.

DE CONTRAHENDA ET COMMITTENDA STIPULATIONE.

TITVLVS XXXVIII.

Per epiſtolam probatur actus qui in ea commemoratur, qui etiam præſumitur ſolenniter celebratus. Bald.

1. Imp. SEVERVS & ANTONIN. AA. Secundo.

LICET *epiſtolæ quam libello inſeruiſti, additum non ſit ſtipulatum eſſe eum cui cauebatur: tamen ſi res inter præſentes geſta eſt, credẽdum eſt præcedentem ſtipulationem vocem ſpondentis ſubſecutam*

ſecutam eſſe. Accepta XVII. *Kalend. Maij, Seuero* III. *& Victorino Coſſ.*

Pater ſtipulando filio, videtur ſtipulari ſibiipſi. Bald.

II. Iidem AA. Petronio.* *Diocli.

SI filiæ tuæ, quam in poteſtate habebas, pecuniam dari ſtipulatus es: paratam obligationem exercere non prohiberis. PP. *Non. Nouemb. Fauſtino & Rufino Coſſ.*

Stipulatio directa in perſonam abſentis, nihil valet, ſed quæritur obligatio ſtipulanti. Bart.

III. Imp. ANTONINVS A. Hadriano.

SI cum pecuniam tuam crederes accommodato nomine Iuliani, ſtipulatio in perſonā *a *eius abſentis directa eſt: cum nihil ſit actum ea verborum conceptione, intelligis ſuperfuiſſe tibi rei contractæ* *b *obligationem. ac propterea ſi pecuniam à debitore tuo Iulianus exegerit, eámque ſolutionem ratam habuiſti: habes aduerſus eum negociorū geſtorum actionem.* PP. VI. *Kalen. Mart. Præſente & Extricato Coſſ.*

*a al. perſona.

*b al. re contractam.

Qui ſtipulatur cum morietur ei cui velit dari, ſibi & heredi ſuo intelligitur ſtipulari. Bald.

IIII. Imp. ALEXANDER Auguſtus Sabinæ.

SEcundum reſpōſum Domitij Vlpiani præfecti annonæ iuriſconſulti amici mei, ea quæ ſtipulata eſt cum moreretur, partem dimi-

diam dotis cui velit relinquere: reddi ſibi cum moreretur, eam partem dotis ſtipulata videtur. PP. II. *Kalen. April. Alexandro.* A. *Coſ.*

Ex nuda conuentione non datur actio, ſed lite ſuper ea mota, licet de facto, committitur ſequens pœnalis ſtipulatio. Salyc.

V. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIAN. AA. & CC. Iſidoræ.

NVda pollicitatione, ſecundum ea quæ ſæpe conſtituta ſunt, ad præſtanda ea quæ promiſerat, vrgeri quenquam non ſemper iura permittunt. Verùm quoniam præterea ſi contra pactum fecerit, quanti ea res eſt dari tibi ſtipulanti aduerſarium tuum promiſiſſe proponas: huiuſmodi etiam obligationis poſt motam litem extitiſſe conditionem, & eius ſummæ quæ in hac quoque ſtipulatione continetur, petitioni locum factum eſſe conuenit. S. V. Kal. Decemb. AA. *Coſſ.*

Promiſſum ſolenniter ex cauſa tranſactionis, ſi eſt certum, petitur per certi condictionem. Bald.

VI. Iidem AA. & CC. Erotio.

SCire debuiſti, quæ ſub tranſactione dari placita ſunt, certi vel incerti ſtipulatione ſubſecuta peti poſſe. S. X VI. *Kalend. Ianuar. Sirmij,* A A. *Coſſ.*

Abſentia tutoris commodum pupilli non impedit. Bald.

VII. Iidem AA. & CC. Antonio.

Neque:

NEque tutoris neque curatoris abſentia quicquam ſtipulationi nocet: cum & fœminam minorem vigintiquinque annis abſente curatore ſtipulari poſſe non ambigatur. S. XVI. Kalend. Febr. CC. Coſſ.

Impoſſibile ſecundum naturam non poteſt promitti: ſed æſtimatio hominis mortui poteſt promitti. Bald.

VIII. Iidem AA. & CC. Poſidonio.

NON moriturum præſtari ſeruum, impoßibilis promißio eſt. Poſt mortem autem eius ſtipulatus, rectè ſolutionem poſtulat. S. XII. Kalend. Mart. CC. Coſſ.

Metus mortis vel cruciatus corporis ſtipulationem vitiat. Bart.

IX. Iidem AA. & CC. Capitoni.

SI quidem Zenoni ſtipulanti, mortis vel cruciatus corporis territus timore ſpopondiſti: aduerſus experientem exceptione propoſita defendi potes. Sin verò nihil tale probetur, accuſationis inſtitutæ vel futuræ prætextu, non ob turpem, ſed probabilem cauſam habita ſtipulatione, promißio non infirmatur. Sin autem ob non inſtituendam accuſationem criminis pecunia promiſſa ſit, cum de huiuſmodi cauſis paciſci non liceat, petitio denegatur. S. V. Id. Octobr. Varuariæ, Cæſaribus Coſſ.

Stipulatio per quæcunque verba concepta valet. Sal.

X. Imp. LEO A. Erythrio præfect. præt.

OMnes ſtipulationes, etiam ſi non ſolennibus vel directis, ſed quibuſcunq; verbis conſenſu cõtrahentium compoſitæ ſunt, vel legibus cognitæ, ſuam habeant firmitatem. Datum Kalend. Ianuar. Conſtantinopo. Martiano & Zenone Coſſ.

Stipulatio concepta per mortem, vel in morte, vel in mortis articulo, eſt valida de iure. Bald.

XI. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

SCrupuloſam [veterum] inquiſitionẽ, vtrum poſt mortem, an cum moreretur, vel pridie quàm moreretur ſtipulatus ſit aliquis, vel in teſtamẽto legati vel fideicommiſſi nomine aliquid dereliquerit, penitus amputantes: omnia quæ vel quocunque contractu vel ſtipulati vel pacti ſunt contrahentes, vel teſtator in ſuo teſtamento diſpoſuit, etiam ſi poſt mortem vel pridie quàm moreretur, ſcripta eſſe noſcuntur: nihilo minus pro tenore contractus vel teſtamenti valere præcipimus. Datum III. Idus Decembr. Conſtantinop. D N. Iuſtiniano A. PP. II. Coſ.

Dies interpellat pro homine, & per lapſum diei pœna impurgabilis committitur.

XII. Idem A. Mennæ præfecto prætorio.

MAgnam legum veterum obſcuritatem, quæ protrahendarũ litium magnam occaſionem

caſionem vſque adhuc præbebat, amputantes: ſancimus, vt ſi quis certo tempore facturum ſe aliquid vel daturum ſtipuletur, vel quæ ſtipulator voluit, promiſerit, & adiecerit, quòd ſi ſtatuto tempore minimè hæc perfecta fuerint, certam pœnam dabit: ſciat minimè ſe poſſe debitor ad euitandam pœnam adiicere, quòd nullus eum admonuit: ſed etiam citra vllam admonitionem eidem pœnæ pro ſtipulationis tenore fiet obnoxius: cum ea quæ promiſit, ipſe in memoria ſua ſeruare, non ab aliis ſibi manifeſtari debeat poſcere. Dat. IX. Id. April. Conſtantinopo. Decio v. c. Coſ.

Stipulationes, ſiue in dando, ſiue in faciendo, ſiue mixtæ, ad heredes & in heredes ſunt tranſitoriæ. Salyc.

XIII. Idem Auguſtus Iuliano præfecto prætorio.

VEteris iuris altercationes decidentes, generaliter ſancimus omnẽ ſtipulationem, ſiue in dando, ſiue in faciẽdo, ſiue mixta ex dando & faciẽdo inueniatur, & ad heredes & cõtra heredes tranſmitti, ſiue ſpecialis heredum fiat mẽtio ſiue nõ. Cur enim quod in principalibus perſonis iuſtum eſt, nõ ad heredes & aduerſus eos tranſmittatur? Et ſic exiſtimẽtur huiuſmodi ſtipulationes, quaſi tãtummodo in dando fuerint cõceptæ, cũ nihilo minus & heredes factum poßint adimplere: illa ſubtili & ſuperuacua ſcrupuloſitate exploſa, per quam putabant

non eſſe poſsibile factum ab alio compleri, quod alij impoſitum eſt. Et quare, cùm penè ſimilis omnium hominum natura eſt, non etiam facta omnes, vel plus, vel paulo minus adimplere poſſint: ne ex huiuſmodi ſubtilitate cadant hominum voluntates? Dat. Kalen. Augu. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte vv. cc. *Coſſ.*

Statur inſtrumento donec contrarium probetur per ſcripturam, vel per teſtes bonæ opinionis & famæ. But.

XIIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Optimam quæſtionem, & frequenter in iudiciis verſatam, ſatis humanum eſt ſaltem in præſenti dirimere, ne diutius noſtram rempublicam moleſtare concedatur. In multis etenim contractibus, & maximè in fœneratitiis cautionibus, ſolitum eſt adſcribi, ſtipulationes per certos ſeruos celebrari: ſed quidam indeuotione tenti, ex hoc materiam altercationis acceperunt: & alij quidem non eſſe ſeruum adhibitum contendebant: alij verò non eius ſeruum eſſe, ad quem pertinere ſcriptura proteſtabatur. Et ſi non per ſeruum, ſed *deeſt. *inter præſentes celebratam eſſe [rem]* fuerat ſcriptum, & hoc iterum dubitabatur debere oſtendi partes eſſe præſentes. Cum itaque ſatis vtile eſt in contractibus & ſeruos adhiberi, & præſentes eſſe perſonas adſcribi, fortè propter perſonas dignitate excelſas, vel mulieres (quas*

naturalis

naturalis pudor non omnibus perperã ſeſe manifeſtare concedit) ſancimus tales ſcripturas omnifariam eſſe credendas: & ſiue adſcriptus fuerit ſeruus, & ad quandam perſonam dicitur pertinere, credi omnimodo & ſeruum adfuiſſe, & feciſſe ſtipulationem, & eam eſſe ſcripto domino adquiſitam: & non dubitari ſi ſeruus ipſe præſto fuerit, vel eius dominus pro quo ſcriptus eſt feciſſe ſtipulationem. Et ſi inter præſentes partes res acta eſſe dicitur, & hoc eſſe credendum: ſi tamen in eadem ciuitate vtraque perſona in eo die commanet[a] *in quo huiuſmodi inſtrumentum conſcriptum eſt: niſi is qui dicit ſeſe vel aduerſarium abfuiſſe, liquidis ac manifeſtiſsimis probationibus, & melius quidem ſi per ſcripturam, vel ſaltem per teſtes vndique idoneos, & omni exceptione maiores oſtenderit ſeſe vel aduerſarium ſuum eo die ciuitate abfuiſſe: ſed huiuſmodi ſcripturas propter vtilitatem contrahentium eſſe credendas. Datum Kalend. Nouemb. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* VV. CC.

[a] commoretur.

Sicut promiſſio dandi facta cum promittens morietur, valet, ita promiſſio facti. Saly.

XV. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis ſpoponderit inſulam cum moriebatur ædificare ſtipulatori, impoſsibilis veteribus videbatur huiuſmodi ſtipulatio: ſed no-

bis ſenſum contrahentium diſcutientibus, veriſimile eſſe videtur hoc inter eos actum, vt incipiat quidem contra morientem obligatio, immineat autẽ heredibus eius, donec ad effectum perducatur. Nemo enim ita ſtultus inuenitur, vt tali animo faceret ſtipulationem, vt putaret poſſe tantum ædificium in vno momento horæ extollere: vel eum qui moritur, talem habere ſenſum, quòd ipſe ſufficeret ad huius operis completionem. ¶ *Sancimus itaque, ſi quid tale* 1 *euenerit, heredes eius teneri, vt factum quod mortis tempore facere promiſit, hoc heredes eius adimpleant, quaſi ſpeciali heredis mẽtione habita, licet hoc minime fuerit expreſſum. Quemadmodum enim ſi in dãdo concepta fuerit ſtipulatio, & contra heredes tranſmittebatur: ita & ſi in faciendo eſt, licet in mortis tempore colligatur, attamen ad ſimilitudinem in dando conceptæ ſtipulationis & heredes obligari: vt non diſcrepet factum à datione, ſed ſit lex noſtra per omnia ſibi conſentanea. Quòd & in legatis ſimili modo relictis obſeruari cenſemus. Datum* XV. *Kalend. Nouemb. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* VV. CC. *anno ſecundo.*

DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS.

TIT. XXXIX.

Pupil

Pupillus ſine tutoris auctoritate promittens, non obligatur. Bald.

I. Imp. ANTONINVS A. Paulino.

EX ſtipulatione in qua impubes ſine tutore auctore ſpopondiſti, non es obligatus. PP. Kalen. Iul. Romæ, Læto II. & Cereale Conſſ.

Stipulatio pœnalis non valet in matrimoniis. Bart.

II. Imp. ALEXAN. A. Menophilo.* *Monophilo.

LIbera matrimonia eſſe antiquitus placuit: ideóq; pacta ne liceret diuertere, non valere, & ſtipulationes quibus pœnæ irrogarentur ei qui[quæ've] diuortium feciſſet, ratas non haberi conſtat. PP. III. Non. Feb. Maximo II. & Æliano Conſſ.

Inter abſentes non poteſt contrahi ſtipulatio, nec alteri ſtipulari. Bart.

III. Impp. DIOCLE. & MAXIMIA. AA. & cc. Iſidoræ.* *Iſidoro.

VT inter abſentes verborum obligatio contrahi nõ poteſt, ita alteri cuius iuri ſubiectus non eſt, aliquid dari vel reſtitui (niſi ſua interſit) nemo ſtipulari poteſt. Cum igitur defuncta in matrimonio filia tua, ſuperſtitis filij nomine partem dimidiam dotis à marito detineri, alteram vero partem nepoti tuo, vel ſi is in rebus humanis non eſſet, Iuliano reſtitui per pactum conueniſſe proponas: præuentóque morte nepote, etiam ſtipulationem ad Iulia-

*num factam,ob abſentiam eius non valuiſſe ſignifices:ac propterea ex perſona ac ſtipulatione tua, qua reſtitui cuncta iuxta pactorum tenorem prouideras, reddi tibi deſideres:ſuper ſtipulatu tuo adi præſidem prouinciæ:vt examinatis partium allegationibus, quanti conſtiterit intereſſe tua iuxta placiti fidem dotis portionem Iuliano fuiſſe reſtitutam,ob incertæ actionis effectum concludat condemnationem taxatæ quantitatis.*PP.*Idib. Decemb. ipſis* IIII. & III. AA. *Conſſ.*

Non valet inſtrumentum contra bonos mores factum. Bald.

IIII. Iidem AA. & CC. Dominæ.

E*X eo inſtrumento nullam vos habere actionem, in quo contra bonos mores de ſucceſſione futura interpoſita fuit ſtipulatio, manifeſtum eſt:cum omnia quæ contra bonos mores vel in pactum*[a] *vel in ſtipulationem deducuntur,nullius momenti ſint.* PP. III. *Kal. Maij,* AA. *Coſſ.*

[a] pacto vel in ſtipulatione.

Stipulatio facta dolo vel metu, reſcinditur. Salyc.

V. Iidem AA. & CC. Aquilinæ.

D*Olo vel metu adhibito,actio quidem naſcitur,ſi ſubdita ſtipulatio ſit:per doli mali tamen vel metus exceptionem ſummoueri petitio debet.* S. XIII. *Kal. Octob.* AA. *Conſſ.*

Non poteſt quis alteri ſtipulari. fallit in poſito in eius poteſtate. Saly.

VI.

VI. Iidem AA. & cc. Septimio.

SI auia veſtra ſibi & "*Euſtolio, quam mutuam dederat pecuniam, dari fuerit ſtipulata: nihil ei cuius ſubiecta iuri non fuerit, quærere potuit. Sanè ſi ipſe, quod ei ſolui placuerat, in ſtipulationem ſuo nomine deduxerit, obligationem in eius etiam perſonam conſtitiſſe non ambigitur. S. v. Kalend. Octob. cc. Conſſ.*

"al. veſtra Septimio & Euſtolio.

DE DVOBVS REIS STIPVLANDI, ET PROMITTENDI.

TITVL. XL.

I. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIA. AA. Paulinæ.

SI duo pluréſve rei cuiuſdã traditione conuentionem in ſolidum inierint: cuicumq; eorum, quãdiu res in eadem cauſa permãſerit, ſi caſus obtulerit, actio in ſolidum competit. PP. III. *Non. Decemb. Maximo* II. *& Aquilino Conſſ.*

Duobus in ſolidum conſtituentibus obligationem, creditor poteſt alterum in ſolidum conuenire, & ſoluenti datur regreſſio contra correum. Bald.

II. Iidem AA. Diogeni.

CReditor prohiberi non poteſt exigere debitum, cum ſint duo rei promittendi eiuſdem pecuniæ, à quo velit. Et ideo ſi probaueris te conuentum in ſolidum exoluiſſe, rector prouinciæ.

uinciæ iuuare te aduerſus eum cum quo communiter mutuam pecuniam accepiſti, non cun ſtabitur. S. v. Kal. Mart. Diocletiano III. & Maximiano AA. Conſſ.

IN AVTHENT. *De duobus reis. in princ. & §. ſequen. collat. vij. conſtitu. ix.*

HOc ita, ſi pactum fuerit ſpeciale, vnumquemq; teneri in ſolidū: & ſi alter inops ſit in ſolidum, vel in partem, vt id ſaltē ab altero petatur: vel ſi abſens ſit. Cum enim ambo adſunt, per iudicem producuntur, negotiúmque communiter examinatur, & ſententia communiter infertur. quod fiet per adminiſtratorem, ſi iudex ſit delegatus. Sin autem non conuenerint ſpecialiter, ex æquo ſuſtinebunt onus. Sed & ſi conuenerint vt vterque eorum ſit obligatus: ſi ambo præſentes ſint, & idonei, ſimul cogendi ſunt ad ſolutionem.

Per reſcriptum non intelligitur princeps derogare contractui, ex quo nata eſt naturalis & ciuilis obligatio.

°Fabritio.

III. Iidem AA. & CC. Fabiano.°

EXprimere debueras tuis precibus vtrúmne in partem, an in ſolidum ſinguli vos obligaueritis, ac duo rei promittendi extiteritis: cum ſi quidem ab initio vnuſquiſque pro parte ſit obligatus, egredi contractus fidem non poſſit. Si vero in ſolidum, electio reſcripto adimi non debeat. S. Idib. April. Byzantij AA. Conſſ.

Licet

Licet pecunia vni numeretur, tamen alij poſſunt ſimul in ſolidum obligari. Saly.

IIII. Iidem AA. & CC. Andronico.

PRopter mutuam vni datam pecuniā aliis reis promittendi factis, ob non numeratam ſibi pecuniam obligationem remitti deſiderio poſtulantium iura refragantur. S. v. Idus Febr. Sirmij, CC. Conſſ.

Interpellatio facta ab vno de correis credendi, interrumpit præſcriptionē etiam quo ad cæteros. Salyc.

V. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm quidam rei ſtipulandi certos habebant reos promittendi, vel vnus forte creditor duos vel plures debitores habebat, vel ecōtrario multi creditores vnum debitorem, & alij ex reis promittēdi ad certos creditores debitum agnouerunt, vel per ſolutionem, vel per alios modos, quos in anterioribus ſanctionibus interruptionis inuenimus poſitos: & nos ampliauimus, vel forte ad vnum creditorem quidam ex debitoribus deuotionem ſuam oſtenderunt: vel cum plures eſſent creditores, debitor qui ſolus exiſteret, ad vnum ex his vel quoſdam debitum agnouit: & quærebatur, ſi eis vel ei daretur licentia aduerſus alios indeuotionem ſuam exercere, & quaſi tempore emenſo exactionem recuſare, vel quibuſdam ex debitoribus debitum agnoſcentibus, vel in

iudicio

iudicio pulſatis, deberent & alij ab omni contradictione repelli: nobis pietate ſuggerente videtur eſſe humanum, ſemel in vno eodémque contractu qualicumque interruptione vel agnitione adbibita, omnes ſimul compelli ad perſoluendum debitum, ſiue plures ſint rei, ſiue vnus: ſiue plures ſint creditores, ſiue non amplius quàm vnus. ſancimúſque in omnibus caſibus quos noſter ſermo complexus eſt, aliorum deuotionem vel agnitionem, vel ex libello admonitionem aliis debitoribus præiudicare, & aliis prodeſſe creditoribus. Sit itaque generalis deuotio, & nemini liceat alienam indeuotionem ſequi, cum ex vna ſtirpe vnóque fonte vnus effluxit cõtractus, vel debiti cauſa ex eadem actione apparuit. Dat. Kal. Septem. Conſtantinop: poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC

DE FIDEIVSSORIBVS. ET MANDATORIBVS.

TITVL. XLI.

Publicatio bonorum debitoris fideiuſſorem non liberat. Bart.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS A A. Lyſiæ.

SI Lyſias adepta parte bonorum exulare iuſſus eſt: non niſi pro parte quam retinuit, creditoribus obligatus eſt. Verum qui pro eo fidem ſuam adſtrinxerunt,

runt, iure priſtino conueniri poſſunt. PP. *Idib. Octob. Seuero* A. III. *& Victorino Conſſ.*

Licitum eſt creditori habenti pignora, agere contra fideiuſſorem. Bald.

II. Iidem AA. Plocio.

CReditori qui pro eodem debito & pignora & fideiuſſorem accepit: licet, ſi malit, fideiuſſorem cõuenire in eam pecuniam in qua ſe obligauerit. quod cum facit, debet ius pignorum in eum transferre. Sed cum in alia quoq; cauſa eadem pignora vel hypothecas habet obligatas, non prius compellendus eſt transferre pignora, quàm omne debitum exoluatur. Dat. V. Kal. Februa. Apro II. & Maximo Conſſ. * aliã quoque cauſam.

Expreſſio eorum quæ tacite inſunt, nihil operatur. Bald.

III. Iidem AA. Maximo.

NOn rectè procuratores noſtri, ſi allegationi tuæ fides adeſſet, audire te noluerunt ex bonis fideiuſſoris quæ ad fiſcum peruenerunt, pecuniam repetentem, ſed reum principalem conuenire iuſſerunt: cum electionis poteſtas permittatur creditori. Sed cum duos fideiuſſores accepiſſe te proponas: ſi alter idoneus eſt, intelligis te diuiſa quantitate partem competentem à procuratore [noſtro] petere debere, & aduerſus alium fideiuſſorem [eius] experiri. Nam licet ſignifices adiectum eſſe in obligatione, vt ſinguli in ſolidum tenerentur: tamen

nihil hæc res mutat conditionem iuris & conſtitutionem. Nam & cum hoc non adiiciatur, ſinguli tamen in ſoldum tenētur: ſed vbi ſunt omnes idonei, in portionem obligatio diuiditur. PP. XVII. *Kal. Septemb. Antonino* A. III. & *Get.* IIII. *Conſſ.*

IN AVTHEN. *De fideiuſſ. & mandat. §. ſi quis igitur. & §. non ſolū. coll. j. conſt. iiij.*

P*Ræſente tamen vtroque non permittitur interceſſorem conueniri prius quàm reus inuentus eſt minus idoneus, ſiue in totum, ſiue in partem. Abſente autem reo, præſens interceſſor iure quidem conuenitur: ipſo tamen deſiderante iudex definiet tempus, intra quod deducat reum primo conueniendum, ipſo in ſubſidium reſeruando Nam tranſacto tempore compellitur interceſſor ſatisfacere, ceſſis ſibi à creditore actionibus, abſque diſtinctione contractus ſiue interceſſionis.*

Obligatione nouata fideiuſſores non ſunt obligati, niſi ipſi ſe de nouo obligauerint. Bal.

IIII. Imp. ANTONINVS A. Ruſæ.

N*Ouatione legitimè perfecta debiti in aliū trāſlati, prioris contractus fideiuſſores vel mādatores liberatos eſſe nō ambigitur: ſi modò in ſequēti ſe nō obligauerūt.* PP. XV. *Kal. Octob. Antonino* A. IIII. & *Balbino Conſſ.*

Per pactum contrarium tollitur poteſtas eligendi fideiuſſorem. Sal.

V. *Idem*

v. Idem A. Potamoni.

IVre noſtro eſt poteſtas creditori, relicto reo, eligendi fideiuſſores, niſi inter contrahentes aliud placitum doceatur. PP. VI. *Non. Maij, Meſſala & Sabino Conſſ.*

Subſcribens ſe vt teſtis, non dicitur fideiubere. Sal.

VI. Idem A. Pollæ.

SI pater tuus pro Cornelio, cum pecuniam mutuam acciperet, ſe non obligauit: fruſtra ex eo quòd tabulas obligationis vt teſtis ſignauit, conueniris. PP. XI. *Kalend. Iul. Meſſala & Sabino Conſſ.*

Mandans vt alicui mutuet pignoribus datis, non poteſt ab illo conueniri ſine pignoribus mutuante. Salyc.

VII. Idem A. Eroti.

SI creditor conditioni mandato adſcriptæ cum pecuniam mutuam daret in accipiendis hypothecis, nõ paruit: fruſtra te iudicio mandati conuenit, quando non aliter [a] *te obligaſſe intelligaris, quàm ſi pignoribus contraheretur obligatio.* PP. *Kalend. Iul. Læto* II. *& Cereale Conſſ.*

[a] aliâs.

Filiusfamilias poteſt pro patre fideiubere. Butr.

VIII. Imp. ALEXAN. A. Longo.

FIliusfamilias qui pro patre, quamuis in venditione fundi, fideiuſſit, tenetur. PP. II. *Idus Octobris, Maximo* II. *& Aeliano Conſſ.*

Perſecutio pignoris non liberat fide-
iuſſores. Salyc.

IX. Idem A.] Ariſtocrati.

ETiam ſi de iure obligationis pignorum actum fuerit, fideiuſſoribus liberatio non contingit. PP. V. *Kalend. Decemb. Maximo* II. *& Aeliano Conſſ.*

Beneficium diuiſionis quod habent fide-
iuſſores, debet opponi ante ſenten-
tiam. Salyc.

X. Idem A. Vitali.

FIdeiuſſor ſeu mandator ſi in vſuras quoq; obligatus eſt, iuſtam cauſam recuſandi eas ſoluere non habet. Vt autem is qui cum altero fideiuſſit, non ſolus conueniatur, ſed diuidatur actio inter eos qui ſoluendo ſunt: ante condemnationem ex ordine poſtulari ſolet. PP. *

Fideiuſſor ſoluens ſolidum, non agit
contra fideiuſſores niſi actiones
ſint ceſſę.

XI. Idem A. Salluſtio.

CVm alter ex fideiuſſoribus in ſolidum debito ſatisfaciat, actio ei aduerſus eum qui vnà fideiuſſit, non competit. Potuiſti ſanè cùm fiſco ſolueres, deſiderare vt ius pignoris quod fiſcus habuit, in te transferretur: & ſi hoc ita factum eſt, ceſſis actionibus vti poteris. Quod & in priuatis debitis obſeruandũ eſt. PP. VII. *Kal. Nouemb. Alexandro* A. III. *& Dione Conſſ.*

Fideiuſſor obligatur per ſtipulationem,
etiam ſi verba ſint Græca. Salyc.

XII. Idem A. Theodoto.

BLanditus tibi eſt, qui non teneri te perſuaſit, quòd cum pro alio interuenires, ὅτι θέλεις, ποιήσω, "dixiſti:" cum & his verbis obligationem verborum poſſe contrahi pridem receptum eſt. PP. VI. Kal. Septemb. Agricola & Clemente Conſſ.

"id eſt, qa igitur vis, faciam.

Qui promittit latronem inuenire, videtur promittere in iudicio ſiſti. Butr.

XIII. Pars ex epiſtola GORDIANI A. ad Auxium.

SI Barſatoram"latronem Lyſanias decurio inuenturum ſe ſpopondiſſet: aut exhibere compellendus eſt, aut tranſmittendus ad præfectum prætorio, vel ad præſidem prouinciæ.

"In vno meo codice & in codice baſilicæ S. Stephani Biturigũ legitur, τι μη; id eſt quid ni? rectè.

"Si Abarſacoram, al. Barſotoram.

Actio mandati competit fideiuſſori ſoluenti, non hypothecaria competens creditori, niſi cedatur. Salyc,

XIIII. Iidem A. Saliuo."

"Saluio.

MAndati actio perſonalis eſt. quæ ſi nomine fideiuſſoris, vel aduerſus debitorẽ, ſeu heredes eius competit: præſes prouinciæ, quæ deberi compererit, reddi iubebit. Pignora etenim quæ reo ſtipulandi nexa fuerunt, ita demum ad vos tranſeunt, ſi facta nominis redemptione, ſolutio celebrata eſt, vobíſque mandatæ ſunt actiones. Quod ſi factum eſt, ea quoque vobis perſequentibus, aduerſus [pignorum] poſſeſſores extraordinariam iuriſdictionem idem vir clariſſimus impertietur. PP.

III. *Nonas. Iulij, Gordiano* A. *&* *Auiola Conſſ.*

Fideiuſſor ſoluens indebitum, agit condictione indebiti. Bal.

XV. Idem A. Claudiano.

SI indebitam pecuniam quaſi ex cauſa fideiuſsionis obſtrictus in cautionem per errorem deduxiſti, tam doli mali exceptione vti, quàm condicere vt obligatio tibi accepto feratur, potes. Non eſt autem dubium, fideiuſſorem rei promittendi, bonis ad fiſcum deuolutis, ſi idem fiſcus ob debitum reſtituendum fuerit conuentus, & ſoluerit, liberari. PP. V. *Kalend. Decemb. Gordiano* A. *&* *Auiola Conſſ.*

Electio non nocet creditori, quo minus aduerſus alium confideiuſſorem habeat regreſſum. Salyc.

XVI. Idem A. Maximo.

LIberum fuit antequam lis aduerſus omnes fideiuſſores conteſtaretur: vnũ eorum eligere creditori, ſi modò cæteros minus idoneos exiſtimaret. At nunc poſt litis conteſtationem, petitionem diuiſam redintegrari, iuris ratio non patitur. PP. II. *Id. Iun. Gordiano* A. II. *&* *Pompeiano Conſſ.*

Creditor qui accepit fideiuſſores & pignora, poteſt fideiuſſores eligere, niſi in ſubſidium pignorum ſint accepti. Salyc.

Braſideo XVII. Idem A. Braſidæ.

OMiſsis quoque pignoribus fideiuſſorem à creditoribus vtiliter conueniri, niſi in id

tantum,

mutum, quod ex his refici non poterit, acceptus ſit: explorati iuris eſt. PP. VI. *Idus Mart. Attico & Prætextato Conſſ.*

Creditor qui vendit rem obligatam minus iuſto precio, totum iuſtum ſibi computare tenetur. Bald.

XVIII. Imp. PHILIPPVS A. Smyrnæ.[a] [a] Saturnæ

SI (vt proponis) fundum ob debitum obligatum non iuſto precio vẽdidiſti: reſiduam quantitatem, quam ex precio eiuſdem ſeruare potuiſſes, refundi tibi à fideiuſſore non iure poſcis. PP. V. *Kalend. Auguſti, Peregrino & Aemiliano Conſſ.*

Suſcipiens obligationem pro alio, poteſt conueniri omiſſo reo principali, qui accipit pecuniam mutuo. Bald.

XIX. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Sabino.[a] [a] Sabiano

SI alienam reo principaliter conſtituto obligationem ſuſcepiſti, vel fideiuſſorio, ſiue mandatario, vel quocunque alio nomine pro debitore interceſſiſti, non poſſe creditorem vrgeri, eum qui mutuam accepit pecuniam, [magis[a]] quàm te conuenire: ſcire debueras: cum ſi hoc in initio contractus ſpecialiter non placuit, habeat liberam electionem. S. II. *Kal. Maij,* AA. *Conſſ.* [a] deeſt in omnibus.

Licet principalis ſit confiſcatus, poteſt conueniri fideiuſſor. Bald.

XX. Iidem AVGVSTI, & CC. Aureliano.

SEntentia bonorum omnium ademptionem continente, rei damnati principalis interceſſores eligendi creditori poteſtas non adimitur.

Sicut ſubuenitur creditori vt eligere poſſit fideiuſſores, ita ſubuenitur fideiuſſori vt fiat pignorum ceſſio. Bald.

XXI. Iidem AVGVSTI & CC. Iuliano.

SIcut eligendi fideiuſſores creditor habet poteſtatem, ita interceſſorem poſtulantem cedi ſibi hypothecæ ſiue pignoris obligata iure, non prius ad ſolutionem (niſi mandata ſuper hac re fuerit perſecutio) conuenit vrgeri. S. XI. *Kal. Nouemb.* AA. *Conſſ.*

Non poteſt teneri mandator vltra quàm principalis teneatur. Bald.

XXII. Iidem AVGVSTI & CAESARES Hermiano.

SI vltra hoc quod accepit ea pro qua te mandatorio nomine interceſſiſſe commemoras, daturum te ſcripſiſti: præſes prouinciæ ex hoc quod vltra mandatum tuum numeratum eſt, à te nihil exigi patietur. S. XII. *Kalendas Maij,* CC. *Conſſ.*

Siue eligatur principalis, ſiue acceſſorius, non prohibetur creditor ad alium eorum accedere, nec ad electum reuerti.

XXIII. Iidem AA. & CC. Antipatro.

REos principales, vel mandatores ſimpliciter acceptos eligere, vel pro parte conuenire, vel ſatis non faciente contra quem egeras primo, poſt [illum][a] *ad aliũ reuerti (cum nullus*

[a] deeſt.

nullus de his electione liberetur) *licet. S. Non. Decemb. Nicomediæ,* cc. *Conſſ.*

Fideiuſſoris obligatio tranſit ad heredē. Bal.

XXIIII. Iidem AA. & cc. Pergamio.

FIdeiuſſoris quidem heres exemplo rei principalis tenetur. Sed ſi idem vtriſque ſuccedát, interceſſionis obligatione finita, velut principalis tantùm debitoris heres cõueniri poteſt. S. XI. *Kalend. Ian.* cc. *Conſſ.*

Si pignora diſtracta ſint vſucapta, fideiuſſor non prohibetur conueniri. Salyc.

XXV. Iidem AA. & cc. Philippo.

PIgnoribus datis à reo principali diſtractis, nec poſt longi temporis interuallum reſiduum à fideiuſſore creditor petere prohibetur. S. VI. *Kalend. Ian.* cc. *Conſſ.*

Qui promittit aliquem iudicio ſiſti, appoſito termino cum pœna, poteſt purgare moram ſiſtendo, vel reum principalem defendendo vſque ad tempus ſemeſtre, niſi contrarium actum ſit. Bald.

XXVI. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

SAncimus, ſi quis pro alio ſpoponderit, quatenus eum intra certum tempus tradat, vel certam quantitatem pecuniarum pro eo inferat, & tempore ſtatuto iam effluente non poterit eum repræſentare, non ſtatim pecunias pro eo ſtipulatas inferre, ſed competere quidem poſt temporis lapſum omnimodo pœ-

nalem actionem: non autem ſtatim ſummam pro qua fideiuſſor admiſſus eſt, profligari. Sed ſi quidem vſque ad ſex menſium ſpacium tempus ſtatutum ſit, aliud tantum ei indulgeri [ſancimus]ª intra quod ſi poſſit perſonam exhibere, & eam tradere, pœna ſit liberatus. Sin autem amplius quàm ſex menſium tempus ab initio conſtitutum eſt: tunc quantacunque temporis curricula data ſunt, tamen poſt lapſum eorum ſemeſtres tantùm habere eum inducias, intra quas ſit ei licentia perſonam & non pecunias reddere. Sin autem & ſecunda adiectio temporis excedat: tunc omnimodo pœnam pecuniariam perſoluat. Sed ſi quidem poſt ſtatutum ab initio tempus completum maluerit reum pro quo conuenitur, defendere: licere ei hoc facere, niſi pacti tenor ad hoc reclamauerit, ſi forſitan ſine defenſione facienda pro eo fideiuſſit. Sed ſi defenſionem ſubierit, eam vſque ad finem implere: nulla ei licentia concedenda in medio perſonam tradere, & pecuniarum dationem effugere. Sin autem & ſecundum tempus effluxerit, nullo modo ei licentia concedatur nec ad defenſionis venire præſidium: ſed omnimodo pœnam conferat,ª niſi intra primum tempus quod ſtatutum eſt, reus principalis ab hac luce fuerit ſubtractus.ª tunc enim penitus ab exactione pœnæ liberum eum cuſtodiri oportet. Quod ſi ſecundo

ª deeſt.

ª ſic in omnibus, qui dã perperã habent inferat.

ª al. abſtractus.

cundo tempore inſtante mortuus fuerit, nihilominus pœna iam commiſſa à fideiuſſore exigatur: omnibus quæ in fideiuſſores, quando tali pœnæ fuerint illigati, ſtatuimus, & in heredes pro vtilitate eorum obtinentibus. Dat. VI. *Kalend. April. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte* VV. CC. *Conſſ.*

Promittens alium exhibere vel ſiſtere in iudicio ſine ſcriptis, liberatur per lapſum duorum menſium quibus actor negligens fuit. Salyc.

XXVII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI fideiuſſor nullam quidem cautionem faciat, oſtẽdens ſe fideiuſſorem extitiſſe, præſentibus autẽ tabulariis hoc confeſſus eſt, quòd in fide ſua eum ſuſcepit: dubitabatur à Palæſtina aduocatione, vtrúmne poſt duos menſes liberetur, quaſi ſine ſcriptis fideiuſsione facta ſecundum generalia edicta ſublimiſsimæ prætorianæ ſedis: an, vtpote ſcriptura interueniente, teneatur. Et diuiſio alia introducebatur, ſi idem iuris eſſe debeat tam in publicis cauſis, quàm in priuatis. Sancimus itaque, niſi confeſsio literis expoſita fuerit à fideiuſſoribus ex repræſentatione perſonarum, licet atteſtatio ſuper hoc proceſſerit, [a] *attamen adhuc ſine ſcriptis eſſe fideiuſsionem, videlicet in cauſis priuatis exiſtimari: & duobus menſibus effluentibus, ab huiuſmodi nexu fideiuſſores liberari: niſi*

[a] præceſſerit.

niſi in tempus certum data eſt fideiuſsio. Tunc enim in tantum eam extendi, in quantū etiam atteſtatio fuerit expreſſa. Si autem in publica cauſa [neceſsitas interueniat] tunc omnimodo atteſtationem pro ſcriptura haberi. Multis etenim priuilegiis propter publicas neceſsitates publico iuri præſtitis, non ab re eſt & nos huiuſmodi prærogatiuam ei condonare. Datum* XII. *Kalendas Martias, Conſtantinopoli, poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* VV. CC.

*deeſt in omnibus. rectè.

Electo vno de fideiuſſoribus vel mandatoribus, non liberatur alter: nec reus principalis ſimiliter. Salyc.

XXVIII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Generaliter ſancimus, quemadmodum in mandatoribus ſtatutum eſt, vt conteſtatione contra vnum ex his facta, alter non liberetur: ita & in fideiuſſoribus obſeruari. Inuenimus etenim & in fideiuſſorum cautionibus plerunque ex pacto huiuſmodi cauſæ eſſe proſpectum: & ideo generali lege ſancimus, nullo modo electione vnius ex fideiuſſoribus vel ipſius rei alterum liberari: vel ipſum reum fideiuſſoribus, vel vno ex his electo, liberationem mereri, niſi ſatisfiat creditori: ſed manere ius integrum, donec in ſolidum ei pecuniæ perſoluantur, vel alio modo ſatis ei fiat. Idémque in duobus reis promittendi conſtituimus,*

* ſatisfactum fiat.

mus, ex vnius rei electione præiudicium creditori aduerſus alium fieri non concedentes: ſed remanere & ipſi creditori actiones integras, & perſonales, & hypothecarias, donec per omnia ei ſatisfiat. Si enim pactis conuentis hoc fieri conceditur, & in vſu cotidiano ſemper hoc verſari aſpicimus: quare non ipſa legis auctoritate hoc permittatur, vt nec ſimplicitas ſuſcipientium contractus ex quacunque cauſa poſſit ius creditoris mutilare? Datum XV. KAL. *Nouemb. Conſtantinopoli poſt conſulatũ Lampadij & Oreſtis* VV. CC.

DE NOVATIONIBVS ET DELEGATIONIBVS.

TIT. XLII.

Delegatio debitoris non poteſt fieri niſi eo conſentiente: venditio verò nominis ſic. Bart.

I. Imp. ALEXANDER A. Timotheo.

DElegatio debiti, niſi conſentiente & ſtipulanti promittente debitore, iure perfici non poteſt. Nominis autem venditio & ignorante vel inuito eo aduerſus quem actiones mandantur, contrahi ſolet. PP. V. *Id. Febr. Maximo* II. & *Aeliano Coſſ.*

Ex delegatione animo nouandi facta, tollitur prior obligatio. Salyc.

II. Imp. GORDIANVS A. Firmino.

Ex

EX contractu pecuniæ creditæ actio inefficax dirigitur, ſi delegatione perſonæ rite facta, iure nouationis vetuſtior contractus euanuit. PP. *Kalend. Septembr. Pio & Pontiano Conſſ.*

Ceſſio actionum non liberat debitorem. Sal.

III. Idem A. Mutiano.

SI delegatio non eſt interpoſita debitoris tui, ac propterea actiones apud te remanſerunt: quamuis creditori tuo aduerſus eum ſolutionis cauſa mandaueris actiones, tamen antequam lis conteſtetur, vel aliquid ex debito accipiat, vel debitori tuo denunciauerit, exigere à debitore tuo debitam quantitatem non vetaris, & eo modo tui creditoris exactionem contra eum inhibere. Quòd ſi delegatione facta, iure nouationis tu liberatus es, fruſtra vereris, ne eo quòd quaſi à cliente ſuo non faciat exactionem, ad te periculum redundet: cum per verborum obligationem voluntate nouationis interpoſita, à debito liberatus ſis. PP. V. *Id. Iun. Gordiano A. & Auiola Coſſ.*

Procurator ſimpliciter factus ad exigendum, habet poteſtatem recipiendi, non nouandi, vel aliter liberandi. Salyc.

IIII. Idem A. Stratonico.[a]

[a] Frantonico.

NOn abſtulit tibi procurator tuus actionem, ſi cum ei mandaſſes exactionem pecu-

pecuniæ quam hi tibi debebant cõtra quos ſupplicas, parte accepta, de reliquo eos liberauit: cum neque contra voluntatem tuam nouationem facere, neque in eo quod non ſoluebatur, eos liberare potuerit. PP. *Idib. Nouembr. Gordiano* A. *& Auiola Conſſ.*

Non debet quis mihi fidem rumpere, licet ſibi rumpatur ab alio. Bald.

V. Impp. DIOCLET. & MAXIMIAN. AA. & CC. Septimiæ.

SI pater tuus cui te ſucceßiſſe propenis, creditori pro Alexandro ſuſcepto nomine certam pecuniam ſtipulanti ſpopondit: licet per improbitatem Alexander ei ſatis non fecit, tamen ſummæ promiſſæ nimis improbè ſolutio negatur. S. II. *Id. April. Sirmij,* CC. *Conſſ.*

Etiam creditori creditoris debitor inuitus non delegatur. Bald.

VI. Iidem AVGVSTI & CAESARES Dertiparo.*

NEc creditoris creditori quiſquam inuitus delegari poteſt. S. XII. *Kal. Nouẽbr. Doroſtoli,* CC. *Coſſ.*

* Dezirbaro.

Perſonalis actio non ſequitur debitorem debitoris. Bald.

VII. Iidem AA. & CC. Zoilo.

SI ſoluere tibi pecuniam delegatus Eucarpus dare ſpopondit, vel debitum conſtituit, ſuo nomine cõueniri poteſt: alioqui aduerſus eũ experiri pro chirographario debitore tuo fruſtra

ſtra conaris.S. VII.*Kalend.Ianuar.* CC.*Coſſ.*

Obligatio per obligationem non nouatur, etiam ſi noua perſona interueniat, vel obligationi aliquid addatur, vel detrahatur.

VIII. Imp. IVSTINIANVS A. ad Senatum.

NOuationum nocentia corrigentes volumina, & veteris iuris ambiguitates reſecantes, ſancimus: ſi quis vel aliam perſonam adhibuerit, vel mutauerit, vel pignus acceperit, vel quantitatem augendam vel minuendam eſſe crediderit, vel conditionem ſeu tẽpus addiderit, vel detraxerit, vel cautionem minorem acceperit, vel aliquid fecerit ex quo veteris iuris conditores introducebant nouationes: nihil penitus prioris cautelæ innouari, ſed anteriora ſtare, & poſteriora incrementum illis accedere: niſi ipſi ſpecialiter remiſerint quidem priorem obligationem, & hoc expreſſerint, quòd ſecundam magis pro anterioribus elegerint. Et generaliter definimus, voluntate ſolùm eſſe, non lege nouandum: & ſi non verbis exprimatur, vt ſine nouatione (quod ſolito vocabulo ἄνευ κοινότητ☉ ** Græci dicunt) cauſa procedat. hoc enim naturalibus ineſſe rebus volumus, & non verbis extrinſecus ſuperuenire. Datum* XI. *Kalend. Auguſti, Conſtantinopoli, Lampadio & Oreſte* V. V. CC. *Coſſ.*

* aliàs ἀνιατίνῖως al. ἀνανᾳῖνῖως. rectè. Cont.

DE

DE SOLVTIONIBVS ET LIBERATIONIBVS.
TIT. XLIII.

Debitor ex pluribus cauſis, poteſt eligere tempore ſolutionis in quam cauſam ſoluat. Bald.

I. Imp. ANTONINVS A. Ariſteneto.[a]

IN poteſtate eius eſt qui ex pluribus contractibus pecuniam debet, tempore ſolutionis exprimere in quam cauſam reddat. Quòd ſi debitor id non fecit, conuertitur electio ad eum qui accepit. Si neuter volũtatem ſuam expreſſit, prius in vſuras id quod ſoluitur, deinde in ſortem accepto feretur. PP. II. *Non. Nouemb. Duobus & Aſpris Coſſ.*

Si fiſcus ſuccedit debitori & creditori etiam diuerſarum ſtationum liberantur fideiuſſores.

II. Imp. ALEXANDER A. Baſſæ.

LIberari fideiuſſores quoties fiſcus tam debitori quàm creditori (licet diuerſis ſtationibus[a]) ſuccedit, ius certum eſt. Quod & in tua perſona procuratores mei cuſtodient. PR. *Kalend. Iul. Lupo & Maximo Coſſ.*

Soluens ſeruo ex contractu peculiari ante ademptum peculium, liberatur ipſo iure: poſt ademptum, ope exceptionis.

III. Imp. GORDIANVS A. Apollonio.

[a] Ariſtenetæ.

[a] ſtationibus. ſic in omnibus vet. manuſcrip. quod & Accurſiũ nõ latuit. ſucceſſerat enim fiſcus debitori & creditori, ſed ex diuerſis ſtationibus. perperam autẽ antea legebatur rationibus. Contius.

SI cùm ſeruus liberam peculij adminiſtrationem haberet, mutuam ab eo accepiſti pecuniam, eique ante ademptum peculium, vel prius quàm ademptum cognoſceres, eam exſoluiſti: ea ſolutione liberatus es. PP. V. *Kalend. Octob. Pio & Pontiano Coſſ.*

Siue ſoluatur creditori, ſiue alij eius mandato, liberatur ſoluens, licet inſtrumenta penes creditorem remaneant non inciſa, nec cancellata. Bald.

IIII. Idem A. Rufinæ.

NIhil intereſt, vtrũ creditori mutuã pecuniam ſolueris, an ex eius voluntate ſeruo numeraueris. Nec enim ex eo quòd creditor cõceſſit in fatum prius quàm inſtrumenta redderet, euacuatæ obligationis vires reparari queũt. PP. II. *Id. Octob. Pio & Pontiano Coſſ.*

Non poteſt quis compellere alienum creditorem, vt ſibi cedat actionem contra eius debitorem. Sal.

V. Idem A. Celſo.

NVlla tibi aduerſus creditorem alienum actio ſupereſt eo quòd ei debitam quantitatem offerens, ius obligationis in te transferri deſideras: cùm ab eo te nomen comparaſſe non ſuggeras: licet ſolutione ab alio facta nomine debitoris, euaneſcere ſoleat obligatio. PP. XV. *Kalend Nouemb. Pio & Pontiano Coſſ.*

Confeſſio totius per errorem facta, non præiudicat niſi in parte recepta. Salyc.

VI.

VI. Idem A. Alexandro.

SI inter patrem tuum, eóſque quos debitores eſſe dicebas, non de dubia lite tranſactio facta eſt, ſed parte tãtummodo recuperata, vniuerſum ſe recepiſſe cauit: nec de ſuperfluo eos quos verbis obligauit, per acceptilationem liberauit, nec donationis cauſa id factum eſt: exuberantis debiti integra ei repetitio competit. PP. III. *Id. Februar. Gordiano* A. & *Auiola Coſſ.*

Pro rata debiti quod poteſt compenſari, non currunt vſuræ. Sal.

VII. Impp. PHILIPPVS A. & PHILIPP. C. Antiocho.

EIus quantitatis cuius petitionẽ ratio compenſationis excludit, vſuras non poſſe repoſci manifeſtum eſt. PP. V. *Kalend. Aug. Peregrino & Aemiliano Coſſ.*

VIII. Iidem A. & C. Rufino.

VSuras, quæ quotannis in vrbe numerandæ ſunt, promittere alio loco dependi, niſi ex iuſta cauſa, exempli ratio minimè ſinit.* PP. V. *Id. Maij, Philippo* A. & *Titiano Coſſ.*

*al. deſerri. ſed in omnibus reperi ſcriptum dependi.

Locus congruus offerendi, eſt locus ſoluendi; & non alius. Bald.

IX. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Caſſio.

OBſignatione totius debitæ pecuniæ ſolenniter facta, liberationem contingere manifeſtum eſt. Sed ita demum oblatio debiti

liberationem parit, ſi eo loco quo debetur, ſolutio fuerit celebrata. PP. V. *Idus Maij, Maximo* II. *& Aquilino Coſſ.*

Heres non poteſt reuocare factum defuncti. Sal.

x. Iidem AA. & cc. Ambroſio.

S*Vcceſſores eius qui maior vigintiquinque annis in ſolutum pro debito iure mancipia dedit, hæc reuocare non poſſe conſtat. S.* V. *Id. April. BiZantij,* AA. *Coſſ.*

Quod debetur vxori, non poteſt ſolui marito ſine voluntate vxoris, etiam ſi vxor ſit minor xxv. annis. Bal.

xi. Iidem AA. & cc. Capitolinæ.

C*VM maritum tuum à debitoribus tuis minoris vigintiquinque annis conſtitutæ, velut ex cauſa tibi debiti aliquas accepiſſe quantitates, nec tamen te conſenſum accommodaſſe ſignifices: nullum tibi præiudicium potuit fieri, niſi factam ſolutionẽ poſt maiorem ætatem ratam feceris. S.* V. *Kalendas Maij, Heracliæ,* AA. *Coſſ.*

Quod mihi debes, alij ſoluere nõ potes, niſi me mandante, vel ratum habente. Bald.

xii. Iidem AA. & cc. Eutythio.

I*Nuito vel ignorante creditore qui ſoluit alij, ſe non liberat obligatione. Quòd ſi hoc, vel mandante vel ratum habente eo fecerit, non minus liberationem conſequitur, quàm ſi eidem creditori ſoluiſſet. S.* III. *Idus Maij,* AA. *&* cc. *Coſſ.*

Simulata

Simulata liberatio non eſt liberatio. Bald.

XIII. Iidem AA. & cc. Philotimo.

SI obligatum hominem ex cauſa mandati, non per ſtipulationem facta nouatione poſt acceptilationem liberaſti, ſed tantùm receptam ex eadem cauſa debitam quantitatem falſo ſcripſiſti: figmento veritatis extingui non potuit obligatio. S. VI. Kalen.Iun. AA.Coſſ.

Plus probat confeſſio debiti recepti, quàm inſtrumenti redditio.

XIIII. Iidem AA. & cc. Cohortæ.

PEcuniæ ſolutæ profeſſio collata inſtrumento, maiorem rei geſtæ probationem continet, quàm ſi chirographum acceptæ pecuniæ mutuæ fuiſſet redditum. S. V. Id.Iul. AA.Coſſ.

Chirographum redditum debitori ſine voluntate creditoris, non liberat debitorem.

XV. Iidem AA. & cc. Quartino.

QVòd debitori tuo chirographum redditum contra voluntatem tuam adſeueras, nihil de iure tuo deminutum eſt. Quibuſcunque itaque argumentis iure proditis hanc obligationem tibi probanti, eum pro huiuſmodi facto liberationem minimè conſecutum, iudex ad ſolutionem debiti iure compellet. S. V. Kalen.Septemb. AA. Conſſ.

Ius pro re inuito creditore cedi non poteſt. Bald.

XVI. Iidem AA. & cc. Charidemo.

cum ſubſcriptione procuratoris, ſignificante, quòd nihil creditoribus debeatur: cũ nihil prohibeat & creditoribus ſatisfactum eſſe, & non veſtræ pecuniæ, ſed ipſius cui negocium gerendum mandaueras, proceßiſſe ſolutionem. S. Id. Februar. CC. *Coſſ.*

Solutum ſeruo recipiendis pecuniis præpoſito, liberat ſoluentem. Bald.

XIX. Iidem AA. & CC. Diogeni.

SI actore [ſeruo] tam mutuis dandis pecuniis, quàm debitis recipiendis præpoſito, in hoc quod ſuſceperas, eius dominæ per ipſum ſatisfeciſti: inſtrumentũ inane ſolutione celebrata nihil tibi nocere poteſt. Aliter enim ſoluentes ſeruo, de actione dominæ liberare ſe minimè poſſunt. S. v. Id. Octob.* CC. *Coſſ.*

*deeſt. & rectius ſubauditur.

Operarum exceptio poteſt cum pecunia compenſari. Bald.

XX. Iidem AA. & CC. Eucrati.

SI operas certi ſerui pro pecunia ſumpta ſibi in debitum compenſare placuit creditoribus ſecundum conuentionis fidem præſtitis, de mancipio reſtituendo pacti tenor ſeruari debet. S. v. Kal. Nouemb. Hadrianop. CC. *Coſſ.*

Si creditor partem recepit, & totum recepiſſe ſcripſit: ſi quidem ex cauſa tranſactionis, vltra non petit: ſin autem ſpe futuræ ſolutionis, tunc reſiduum petere poteſt. Salyc.

XXI. Iidem AA. & CC. Rufo.

INtereſt multum, vtrùmne ſpe futuræ numerationis ſuſcepiſſe te quod inſtrumento

continetur, ſcripſiſti: an accepta minore quantitate, tantum quantum lectio probat, in ſcriptura conferri placuit. Nam ſuperiore quidem caſu reſidui petitio debiti manet integra: poſteriore verò conſenſu tranſactionis finitis ſtare conuenit. S. III. Non. Decemb. CC. *Coſſ.*

Non refert vtrum inſtrumentum ſit inductum necne, dummodo debitum ſit ſolutum. Bald.

XXII. Iidem AA. & CC. Grato.

INductum, id eſt cancellatum, nécne ſit chirographum, veſtram ſolutionem ſemel debiti cauſa factam ei qui exigendi poteſtatem habuit, probantium, nihil intereſt. S. V. Id. Decembr. CC. *Coſſ.*

Si creditor ſcripſit ſe recepiſſe debitum contemplatione literarum miſſarum ad ſoluere debentem: illo non ſoluente, integra manet petitio debiti. Salyc.

XXIII. Iidem AA. & CC. Vacio.[a]

[a] Vatico. al. Bacio.

SI literarum Auxenonis contemplatione, quas ad Ariſtonem de numerãda tibi pecunia dederat, recepiſſe te ſcripſiſti debitum ab Ariſtone: mandato non impleto, cum petitio debiti maneat integra, nihil legitimã exactionem impedire poteſt. S. XV. *Kalend. Ianua. Nicomediæ,* CC. *Coſſ.*

Si fundus in ſolutũ datus, per induſtriam creditoris melior factus eſt, non propterea debet reſtitui debitori, etiam minori. Butri.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Rufino.

Cum

*CVM pro pecunia quam [mutuo]*accepe-ras, ſecundum placitum Euandro te fundum dediſſe profitearis: eius induſtriā, vel euentum meliorem, tibi, non ipſi prodeſſe, contrarium non poſtulaturus ſi minoris diſtraxiſſet, non iuſtè petis. S. VII. Kalend. Ianua. Nicomediæ,* CC. *Coſ.*

*deeſt.

Probata ſolutione, chirographum condicitur, vel vindicatur. Sal.

XXV. Iidem AA. & CC. Aureliano.*

*Antelliano. al. Atelliano.

SOlutionem aſſeueranti, probationis onus incumbit: quo facto, chirographum condicere poteſt. S. III. *Kalend. Ianuarii, Nicomediæ,* CC. *Coſſ.*

DE ACCEPTILATIONIBVS.

TITVLVS XLIIII.

Pupillus cum tutoris auctoritate poteſt per acceptilationem liberare: nec poteſt conueniri, niſi ex cauſa legitima. Salyc.

I. Imp. ANTONINVS A. Apronio.

IAM *tibi ſcripſi*poſſe apud iudicem queri, an ſolennibus verbis tutoris auctoritate interueniente, ſoror tua acceptilatione debitorem ſuum liberauit. quare ſi in repetenda pecunia quam exoluit, diuerſa pars perſeuerauerit: vtêris defenſionibus competentibus.* PP. III. *Id. Febru. Duobus & Aſpris Coſſ.*

*reſcripſi, in pleriſq; manuſcrip.

Acceptilatio facta ex cauſa donationis, omnem viam agendi perimit. Bal.

II. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & cc. Claro.

SI donationis gratia nouatione facta per acceptilationem præſtitiſti liberationem, omnis agendi via perempta eſt. S. VI. Kalen. Ianuar. AA. & cc. Coſſ.

Interueniente Aquiliana ſtipulatione & acceptilatione ſequente, niſi creditor ſit talis ætatis, cui reſtitutio indulgeatur, omnis agendi via præcluditur. Bald.

III. Iidem AA. & cc. Demetriæ.

PER Aquilianam ſtipulationem pacto ſubditam obligatione præcedente ſublata, & acceptilatione quæ fuit inducta, perempta: ei qui ex nulla cauſa reſtitui poteſt, omnis agendi via præcluditur. S. V. Kal. Decēb. cc. Coſſ.

DE EVICTIONIBVS.

TITVLVS XLV.

Emptor vniuerſitatis non agit pro euictione rei ſingularis: nec ad ſumptus litis, niſi hoc ſpecialiter ſit promiſſum & conuentũ. Bal.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Munitio.

EMPTOR *hereditatis rem à poſſeſſoribus ſumptu ac periculo ſuo perſequi debet. Euictio quoque non præſtatur in ſingulis rebus, cum hereditatem*

iure veniſſe conſtet, niſi aliud nominatim inter contrahentes conuênit. PP. VI. *Kalend.Mart. Seuero* A. III. *& Victorino Coſſ.*

Donator tenetur de euictione, ſi per ſtipulationem de euictione promiſit: ſecus ſi nudo pacto. Bald.

II. Iidem AA. Quartæ.

QVoniam auus tuus cum prædia tibi donaret, de euictione eorum cauit: potes aduerſus coheredes tuos ex cauſa ſtipulationis conſiſtere ob euictionem prædiorum, pro portione ſcilicet hereditaria. Nudo autem pacto interueniente minime donatorem hac actione teneri certum eſt. PP. II. *Kal.Mart. Antonino* A. II. *& Geta* II. *Coſſ.*

Antequam res euincatur, de euictione non agitur: etiam ſi res ſit alij obligata. Bald.

III. Iidem AA. Aureliano.

QVI rem emit, & poſt poßidet: quãdiu euicta non eſt, auctorẽ ſuum propterea quòd aliena vel obligata res dicatur, conuenire non poteſt. PP. VIII. *Kalend. Auguſt. Fauſtino & Rufino Coſſ.*

Si res obligata venditur, tranſit cum ſua cauſa: & ideo pignus non extinguitur. Bald.

IIII. Imp. ANTONINVS A. Georgio.

SI prædium tibi pro ſoluto datum eſt, quod aliis creditoribus fuerat obligatum: cauſa pignoris mutata non eſt. Igitur ſi hoc iure

fuerit

fuerit euictum, ratione scilicet hypothecæ. Cont. *vtilis tibi actio contra debitorem competit. Nam huiuſmodi contractus vicem venditionis obtinet.* PP. XI. *Kalen. Auguſt. Duobus & Aſpris Coſſ.*

Emptor cui res non eſt tradita, poteſt agere vt libera tradatur: & ſi conuenitur de precio, poteſt excipere de re non tradita. Bald.

V. Idem A. Petroniæ.

EX his prædiis quæ mercata es, ſi aliqua à venditore obligata, & necdum tibi tradita ſunt: ex empto actione conſequêris vt ea à creditore liberentur. Idem etiam fiet, ſi aduerſus venditorem ex vendito actione precium petentem, doli exceptionem oppoſueris. PP. XV. *Kalend. Octob. Duobus & Aſpris Coſſ.*

Licet venditor non obligauit ſe de euictione, tamen ex natura contractus tenetur de euictione. Bal.

VI. Imp. ALEXANDER A. Octauio.

NON dubitatur, & ſi ſpecialiter venditor euictionem non promiſerit, re euicta ex empto competere actionem. PP. VIII. *Id. Mart. Alexandro A. Coſſ.*

Fideiuſſor euictus poteſt conueniri ſolum denunciatione facta venditori. Sal.

VII. Idem A. Hilariano.

AVctore laudato, ſi euicta res eſt, fideiuſſorem (etiam ſi agi cauſam ignorauerit) conueniri euictionis nomine poſſe nõ ambigitur. PP. III. *Non. April. Alexãdro A. Coſ.*

Tria

Tria faciunt ceſſare periculum euictionis: omiſſa denunciatio emptoris, eius abſentia, & iudicis iniuria. Bald.

VIII. Idem A. Clementino.

Emptor fundi, niſi auctori aut heredi eius denunciauerit: euicto prædio, neque ex ſtipulatu, neque ex dupla, neque ex empto actionem contra venditorem vel fideiuſſorem eius habet. Sed & ſi iudicio emptor non adfuit, aut præſens per iniuriam iudicis victus eſt abſente auctore, vel fideiuſſore, regreſſum aduerſus eum non habet. PP. VIII. *Id. Decembr. Alexandro A. Coſ.*

In cauſa euictionis, poteſt agi etiam pro intereſſe meliorationis. Saly.

IX. Idem A. Terentio.

Si controuerſia tibi poſſeſſionis quam bona fide te emiſſe allegas, ab aliquo mouetur auctori heredíve eius denuncia: & ſi quidem obtinueris, habebis quod emiſti. Sin autem euictum fuerit, à venditore ſucceſſoréve eius conſequêris quanti tua intereſt. In quo continetur etiam eorum perſecutio, quæ in rem emptam, à te, vt melior fieret, erogata ſunt. PP. XI. *Kalen. Januar. Alexandro A. Coſ.*

Quicquid eſt intra fines demonſtratum, videtur venditum: & ſi quid euincatur, debetur euictio. Bald.

X. Idem A. Largo.

Si fines agri venditor demonſtrauit, & legem dixit, intra eos neminẽ ingreſſurum: ſi

quid

quid inde euincatur, periculo ſit auctoris. Quòd ſi finibus ſuis quos demonſtrauit, agrum vendidit: lis finalis ad vẽditorem non pertinet. PP. VII. *Kalen. Decemb. Maximo* II. *& Aeliano Coſſ.*

Quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. Bald.

XI. Idem A. Clementi.

EXceptione doli rectè eum ſubmouebis, quem ab auctore tuo fideiuſſorem accepiſti, ſi eius nomine controuerſiam refert, quaſi per vxorem ſuam antequam tu emeres comparauerit: qui venditioni adeo conſenſum dedit, vt ſe etiam pro euictione obligauerit. PP. *Non. Februar. Pompeiano & Peligno Coſſ.*

Valet pactum, quòd ſtatim re vendita lite mota, reddatur precium emptori. Bald.

XII. Imp. GORDIANVS A. Philippo.

SIue in libertatem euictus eſt ſeruus quem mercatus es: ſiue cum comparares, conuenit vt ſi qua quæſtio nomine eius relata eſſet, & ſi necdum euictus eſſet, tu precium recuperares: præſes prouinciæ, quod tibi præſtandum animaduerterit, reſtitui iubebit. PP. VII. *Id. Mart. Gordiano* A. *& Auiola Coſſ.*

Factum iudicis reputatur factum partis. Bald.

XIII. Idem A. Zoilo.

SI ob cauſam iudicati pignora capta ſunt ex eius auctoritate cui præcipiendi ius fuit: eáque

eáque de quibus complecteris, tu mercatus es: fruſtra ab ea quæ condemnata eſt, vel quæ in eius locum ſucceſſit, eorum refertur quæſtio: quandoquidem & ſi euictio eorum ab alio ſubſecuta fuiſſet, aduerſus eos debuiſſe dari actionem, quibus precij ſolutio proficit, rectiſſimè " *reſponſum eſt.* P P. XVI. *Kalend. Iun. Gordiano* A. *& Auiola Coſſ.* "al. certiſſimè. al. meritiſſimè.

Quem de euictione tenet actio tanquam heredem principalis, eundem agentem repellit exceptio. Bart.

XIIII. Idem A. Secundino.

SIue poſſeſſio venditoris fuit, filius eiuſdémque patris heres fruſtra quæſtionē mouet: ſiue non patris, ſed filij eius poſſeſſio fuit, de qua iure hereditario auctor laudari poteſt: controuerſiam mouere non poteſt. PP. XIIII. *Kalend. Aug. Gordiano* A. *& Auiola Coſſ.*

Re rite euicta, tenetur de euictione venditor, & in pignus data ab eo. Bald.

XV. Imp. PHILIPPVS A. & Philippus Cæſar Menandro.

SI non iniuria iudicantis, ſed iuris ratione ſuperatus es: pignus ob euictionē acceptum ſolenniter perſequi potes. PP. *Kal. Auguſt.*

Re euicta, vel eius parte, venditor tenetur de euictione: in qua veniunt impenſæ factæ ad perpetuam rei vtilitatem, deductis fructibus. ipſe autem euincens non tenetur ad reſtitutionem precij. Bald.

XVI.

XVI. Impp. DIOCLETIAN. & MAXIMIANVS AA. Alexandro & Diogeni.

SVper empti agri quæſtione diſceptabit præſes prouinciæ: & ſi portionem diuerſæ partis eſſe cognoquerit, impenſas quas ad meliorandam rem vos erogaſſe conſtiterit, habita fructuum ratione reſtitui vobis iubebit. Nam ſuper precio euictæ portionis non eum qui dominium euicerit, ſed auctricem conueniri conſequens eſt. PP. X. *Kalend. Iul. ipſis* IIII. *&* III. AA. *Coſſ.*

Si res per ſententiam euincatur, de euictione agitur, non ſi ſponte reſtituatur. Salyc.

XVII. Iidem AA. Mutiano.

SI cum quæſtio tibi ſuper eo quem compraueras, moueretur, auctorē tuum certum feciſti, nec citra iudicis diſceptationē eum quem emeras tradidiſti: præſes prouinciæ in damnis quæ te toleraſſe meminiſti, medelam iuris adhibebit. PP. V. *Idus Nouemb. ipſis* IIII. *&* III. AA. *Coſſ.*

Emptor ſerui eo pronunciato libero, agit de euictione: ſecus ſi eſſet pronūciatus ſeruus. Bald.

XVIII. Iidem AA. & CC. Eutychio.

SI ſtatus tibi ſuper homine venundato mota quæſtio eſt: ſolennibus quæ iuris admittit ratio, interpoſitis: ſi ſecundum libertatem fuerit lata ſententia, poteris euictione [eius quem comparaueras] ᵃ *ſi neſciens eius conditionem comparaſtis*

ᵃ deſunt, & rectè deſunt. Cont.

paraſti, ſine aliqua dubitatione auctorem, vel eius fideiuſſores, heredéſve eorum conuenire. Quòd ſi fuiſſe ſeruum ſententia declarauerit, intelligis ad venditorem te reuerti non poſſe.

Emptor qui præſcripſit, debet ſe tueri exceptione præſcriptionis: & qui eandem omittit, de euictione regreſſum non habet. Bald.

XIX. Iidem AA. & cc. Theodoro.

SI obligata prædia venundediſti, & longi temporis præſcriptione ſolita emptores ſe tueri poſſunt: euictionis periculum timere non potes. S. II. Kalend. Maij, AA. Coſſ.

Re euicta agitur de euictione etiam contra venditoris heredem. Bal.

XX. Iidem AA. & cc. Solidio & aliis.

SI parentes veſtri mancipia venundederũt, & quæſtio dominij mota eſt: emptoribus adeſſe, ac defendere cauſam non prohibemini. Quòd ſi eis hæc etiam euicta ſunt, inſtauratio litis ex perſona veſtra, ſi appellationẽ non interpoſuiſtis, contra ius deſideratur. Empti ſanè iudicio pro euictione ſi conueniri cœperitis, nec vobis negocium vt defendatis, denunciatũ probetur: intelligitis quatenus voſmetipſos tueri debeatis. S. VI. Kal. Iul. AA. Coſſ.

Etiam ſi poſt longum tempus res non præſcripta euincatur, de euictione agitur, ſi legitima denunciatio præceſſit. Salyc.

XXI. Iidem AA. & cc. Heliodoro.

EMpti actio longi temporis præſcriptione non ſubmouetur, licet poſt multa ſpacia rem euictam emptori fuerit comprobatam. Si itaque is quem te comparaſſe cõmemoras, nunc in libertatem proclamet: interpellare venditorem, ſiue ſucceſſorem eius debes, vt tibi aſsiſtãt, cauſámque inſtruant. Quem ſi liberum eſſe, vel ſeruum non eſſe, fuerit pronunciatum: nec te conuentione remiſiſſe periculum euictionis fuerit comprobatum: præſes prouinciæ, ſi res integra eſt, quanti tua intereſt, reſtitui tibi prouidebit. S. XI. Kal. Auguſt. Serdicæ, AA. Coſſ.

Emptor conuentus hypothecaria qui debitum obtulit agenti, non expectata ſententia euincentis, per actionem ex empto indemnitatem conſequitur à venditore. Bald.

XXII. Iidem AA. & cc. Iulio.[a]

[a] al. Tullio.

CVm tibi liberum venundatum fundum ab auctore proponas: ſi ex antecedente obligatione quod debebatur, iure ſoluiſti: ſtipulationem quam ſubiectam emptioni de indemnitate proponis, ipſius conceptio commiſſam manifeſtè declarat. S. VII. Kal. Septemb. Viminacij, AA. Coſſ.

Succeſſoribus venditoris in quocunque gradu, eſt denunciandum. Bal.

XXIII. Iidem AA. & cc. Euſtochiæ.[b]

[b] al. Euſtochio.

CVm ſucceſſores etiam venditoris pro euictione teneri poſsint: ſi velut obligata ſibi reſpublica Theſſalonicẽſium pignoris inſtituat iure

iure perſequi quæ comparaſti: auctoris heredibus quocunque gradu conſtitutis adſiſtere negocio denuncia. Quòd ſiue præſentibus his fundus quem emiſti, fuerit euictus, ſiue abſentibus: poſtea quãti tua intereſt rem euictam non eſſe, teneri, non quantum precij nomine dediſti, ſi aliud non placuit, publicè notum eſt. S. II. Kal. Ianuar. Sirmij, AA. *Coſſ.*

Cum in limine contractus imminet euictio, emptor precium ſoluere non tenetur, vel reſiduum precij: & ſi ſoluit, repetit: niſi ei de euictione ſatiſdatur. Bald.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Euthychio.

SI poſt perfectam venditionem antea precium numeratum rei venundatæ mota fuerit quæſtio, vel mancipia vendita proclament in libertatem: cum in ipſo limine contractus immineat euictio: emptorem, ſi ſatis ei non offeratur, ad totius vel reſidui precij ſolutionem nõ compelli, iuris auctoritate monſtratur. Vnde cum parte precij numerata, domus quam emiſti, tibi velut pignoris iure obligatæ, ne ad emptionem accederes, denũciatum ab aliquo proponas: iudex tibi quæ ex emptione veniunt, præſtari prouidebit. S. VI. *Kalen. Febr. Sirmij,* CC. *Coſſ.*

Fauore libertatis venit quis contra proprium factum: & licet de euictione teneatur, attamen eum non excludit exceptio. Bald.

XXV. Iidem AA. & cc. Saturninæ.

SI tibi liberam Saturninus conditionē eius ignorans diſtraxit, ac nunc eam defendit in libertatem: hac libera pronunciata, venditorem vel ex ſtipulatione duplæ, quātum in hanc deductum eſt, vel empti actione, quanti tua intereſt, conuenire potes. S. Idib. Febr. AA. *Coſſ.*

Homo mortuus non poteſt euinci. Bal.

XXVI. Iidem AA. & cc. Neoni.

SI quis tibi ſeruum vendidit: poſtquam is rebus humanis exemptus eſt, cum euictionis periculum finitum ſit, à te conueniri non poteſt. S. II. *Kal. April. Sirmij,* CC. *Coſſ.*

Qui ſcienter emit rem alienam, vel alij obligatam, ſibi imputet: niſi expreſsè de euictione ſit ſtipulatus. Bald.

XXVII. Iidem AA. & cc. Theophilo.

SI fundum ſciens alienum vel obligatum cōparauit Athenocles, neque quicquam de euictione conuênit: quod eo nomine dedit, contra iuris poſcit rationem. Nam ſi ignorans: deſiderio tuo iuris forma negātis hoc reddi refragatur. S. XV. *Kal. Octobr.* CC. *Coſſ.*

Emptor ex perſona venditoris habet ius defenſionis. Bald.

XXVIII. Iidem AA. & cc. Maximiano & aliis.

EMptori etiam vēditoris iura prodeſſe non ambigitur. Si igitur vobis propter rei proprietatem mota fuerit quæſtio: tam propriis quàm venditoris defenſionibus vti poteritis. S.

III.

III. Non. Octobr. * *Scuppis* CC. *Conſſ.*

In contractu permutationis venit euictio, dum tamen interueniat denunciatio. Bald.

XXIX. Iidem AA. & CC. Rheſo.

SI permutationis gratia prædia curatoribus quondã fratris tui mater tua dedit: his quæ in eorum vicem accepit, poſteaquam ad defenſionem fuerit denũciatum, vel cum eorum non haberet facultatem, euictis, quanti intereſt, eos conueniri poſſe, rationis eſt. S. Idib. Decemb. Nicomediæ, CC. *Conſſ.*

Stipulatio duplæ pro euictione, non facit emptorem præſumi malæ fidei. Salyc.

XXX. Iidem AA. & CC. Haſtio.

NOn ex eo quòd duplum is qui à matre tua mancipium comparauit, euictionis nomine ſtipulatus eſt, alienæ rei ſcientia conuincitur: nec opinio eius ex hoc læditur, vt malæ fidei emptor exiſtimetur. Aliis itaque hoc indiciis, ſi vis, probare debes. S. Idib. Decemb. AA. *Conſſ.*

Heres fideiuſſoris ex perſona ſua poteſt euincere, licet tanquam heres fideiuſſoris teneatur de euictione. Salyc.

XXXI. Iidem AA. & CC. Agathoni.

HEredem fideiuſſoris rerum pro quibus defunctus apud emptorem interceſſerat pro venditore, factum eius cui ſucceßit, ex ſua perſona dominium vindicare non impe-

dit, ſcilicet euictionis cauſa durante actione. S. XVIII. *Kal. Ianuar.* CC. *Conſſ.*

CREDITOREM EVICTIONEM PIGNORIS NON DEBERE.

TIT. XLVI.

Creditor vendens iure creditoris rem quam putabat eſſe debitoris, non tenetur de euictione, niſi expreſſe promiſerit.

I. Imp. ALEXANDER A. Publicio.

CVm iure creditoris propter fiſci debita prædium obligatum procurator meus venundedit, euictio non debetur: quia & priuatus creditor eodem iure vtitur: niſi nominatim hoc repromiſſum à priuato fuerit creditore. Si tamen fiſcus in ius alterius creditoris ſucceſſit, emptori non iuſta nomine fiſci mouetur controuerſia: ſiue quia potior fuerat quando vendebat, ſiue quia infirmior: quoniam hoc vtique præſtare debet, qui pignoris iure vendit, potiorem ſe cæteris eſſe creditoribus. PP. XV. *Kal. Nouemb. Maximo* II. *& Aeliano Conſſ.*

Creditor vendens iure pignoris, tenetur de euictione duobus caſibus, ſcilicet quando expreſſe ſe obligauit de euictione, item quando mala fide contraxit. Bald.

II. Imp. GORDIANVS A. Sabinæ.

SI à creditrice iure pignoris fundos obligatos pater tuus comparauerat: euictis prædiis

diis ita demum petitionem aduerſus creditricem habere iure potes, ſi vel cum vendidit, de euictione rei promiſit: vel etiam dolo malo, cum ſciens prudénſque eſſet rem ſine vitio non eſſe, eam patri tuo cui ſucceſſiſti, venundedit. Nam ſicuti genus huiuſmodi contractus inſcium creditorem vinculo euictionis non adſtringit: ita eum qui fraudem admiſit, vel decepit, non excuſat. PP. VII. *Idus Aprilis, Sabino* II. & & *Venuſto Coſſ.*

DE PATRIA POTESTATE.

TIT. XLVII.

Liberatio à patria poteſtate præſcribitur longo tempore. Saiyc.

I. Imp. ANTONINVS & VERVS A. A. Titio.

SI filium tuum in poteſtate tua eſſe dicis: præſes prouinciæ æſtimabit an audire te debeat: cum diu paſſus ſis vt patrisfamilias res eius agi per eos qui teſtamento matris tutores nominati fuerunt. PP. *ſine die & conſule.*

Quod habet filius, præſumitur ad patrem pertinere, niſi probetur de rebus ad patrem non pertinentibus. Bald.

II. Imp. ANTONINVS A. Maroniæ* *Matronę

EIus quod in poteſtate patris agens habuiſti, dominium ad patrem tuum per-

tinuit, extra ea quæ non acquiruntur. PP. XVI. *Kal. Mart. Læto* II. *& Cereale Coſſ.*

Filius res acquiſitas alienare non poteſt. & ſi patrem offendit, poteſt caſtigari per patrem. Bald.

III. Imp. ALEXANDER A. Artemidoro.

SI filius tuus in poteſtate tua eſt, res acquiſitas tibi alienare non potuit. Quem, ſi pietatem patri debitam non agnoſcit, caſtigare iure patriæ poteſtatis non prohiberis: acriore remedio vſurus, ſi in pari contumacia perſeuerauerit: eúmque præſidi prouinciæ oblaturus, dicturo ſententiam quam tu quoque dici volueris. PP. VI. *Id. Decemb. Albino & Maximo Coſſ.*

Quæſtiones domeſticæ inter matrem & filium debent dirimi: ſed ſi neceſſarium eſt iudicium, in ciuili cauſa ſeruabitur iudiciorum ordo. Bald.

IIII. Impp. VALERIANVS & GALLIENVS A. A. Calæ.[a]

[a] Valox.

COngruentius quidem videtur, intra domum inter te ac filios tuos, ſi quæ controuerſiæ oriuntur, terminari. Sed ſi ita res fuerit, vt pro iniuriis eorum & ad ius experiendum, & ad vindictā proceſſeris: aditus præſes prouinciæ ſuper diſceptationibus quidem pecuniariis conſuetum exerceri iubebit ordinem iuris: reuerentiam autem debitam exhibere matri filios coget. Et ſi prouectam ad inclementiores iniurias

iniurias improbitatem deprehenderit, læſam pietatem ſeuerius vindicabit. PP. XV. *Kalen. Iun. Aemiliano & Baſſo Conſſ.*

Filia tenetur alere matrem pauperem. Bald.

V. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Donato.

Filia tua non ſolùm reuerentiam, ſed etiam ſubſidium vitæ vt exhibeat tibi, rectoris prouinciæ auctoritate cōpelletur. PP. *Ka. Mart. Diocletiano* III. *& Maximiano* AA. *Coſſ.*

Quæ naturalia ſunt, ſeparari non poſſunt.

VI. Iidem AA. Hermogeni.

Abdicatio [a] *quæ Græco more ad alienandos liberos vſurpatur, & ἀποκήρυξις dicebatur, Romanis legibus nō comprobatur.* PP. XVII. *Kalend. Decemb. Maximiano* A. II. *& Ianuario Conſſ.*

[a] Abdicationū cauſas vide apud Alci. diſpunct. li. 2. c. 27.

Licet filius ſit miles, nepos natus ex eo eſt in aui poteſtate: & non in poteſtate patris ſui militis, donec auus viuit. Bald.

VII. Iidem AA. & CC. Duplianæ.

Si maritus tuus, licet militans, in patria poteſtate conſtitutus filium ex legitimis ſuſcepit nuptiis: eam in poteſtate aui perſeueraſſe non ambigitur. S. II. *Non. April.* CC. *Conſſ.*

Natus legitimè ex liberto, eſt in liberti poteſtate. Bald.

VIII. Iidem AA. & CC. Aemilianæ.

Libertos exemplo ingenuorum filios ſuos poſt libertatem ex legitimis nuptiis na-

tos, in poteſtate habere, non eſt prohibitum. S. XVI. Kalen. Maij Sirmij, CC. Conſſ.

Licet quis neget aliquem eſſe filium ſuum, ei non poteſt denegare alimenta, quæ pater filio poſt triennium præſtare debet. Bald.

IX. Iidem AA. & CC. Niconagoræ *

*Nicagoræ.

*NEc filium negare cuiquam eſſe liberum, ſenatuſconſulta de partu agnoſcendo, ac denunciata pœna, item præiudicium edicto perpetuo propoſitum, * & remedium alimentorum apud præſidem maiori trimo petenti, nomine eius monſtratum, iure manifeſto declarant. S. V. Kal. Maij Sirmij, CC. Conſſ.*

*Al. & remediū alimētorū apud præſidē maiori trimo petēti monſtratū iure manifeſto declarat.

Pater filium non poteſt facere ſeruum, niſi ex neceſſitate famis.

X. Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum P. V.

*LIbertati * à maioribus tantum impenſum eſt, vt patribus, quibus ius vitæ in liberos, necíſque poteſtas olim erat permiſſa, libertatem eripere non liceret.* Dat. XV. Kalend. *Iun. Theſſalonicæ, Seuero & Rufino Conſſ.*

*Extat integrior & prolixior hæc lex in Cod. Th. li. 4. tit. 8. l. 40.

DE ADOPTIONIBVS.

TIT. XLVIII.

Magiſtratus auctoritate adoptantur hi, qui in aliena poteſtate ſunt. Salyc.

I. Imp. GORDIANVS A. Martiæ.

Hi

HI qui in aliena poteſtate ſunt, iuxta ius ciuile non niſi apud eum apud quem plena legis actio eſt, adoptari poſſunt. PP. Kalend. Iunij, Gordiano A. & Auiola Conſſ.

Impuberis arrogatio à principe impetrata, præſidi eſt intimanda: qui cum magna inquiſitione habet illam concedere. Salyc.

II. Impp. DIOCLET. ET MAXIMIA. AA. Timotheo.

IMpuberem quem ad vicem naturalis ſobolis arrogare deſideras, ſi hi qui ſanguinis neceſſitudine ſibi iungũtur, id ei expedire apud præſidem prouinciæ confirmauerint, filium habebis: ita vt bonorum tuorum quarta pars tam in poſtremo iudicio tuo, quàm ſi à te emancipatus fuerit, ei præbeatur, & ſuper patrimonio eius idoneis fideiuſſoribus datis ſeruo publico caueatur: ne ſub copulandæ adoptionis obtentu, in facultates eius quæ ei diligenti prouiſione ſeruandæ ſunt, irruas. Arrogatio etenim ex indulgentia principali facta, perinde valet apud prætorem vel præſidem intimata, ac ſi per populum iure antiquo facta eſſet. PP. V. Id. Mart. Maximo II. & Aquilino Conſſ.

In arrogatione liberti debet cauſa inſeri, & maximè defectus liberorum. Salyc.

III. Iidem AA. Martiano.

Cum

CVm eum quem arrogaueris, libertũ tuum eſſe profitearis, nec vllam idoneam cauſam precibus addideris, * *id eſt quòd liberos non habeas: intelligis iuris auctoritatem deſiderio tuo refragari.* PP. XVI. *Kal. Iul. Maximo* II. *& Aquilino Conſſ.*

* indideris.

In adoptione publicum inſtrumentum non ſufficit, niſi auctoritas iudicis interceſſerit. Salyc.

IIII. Iidem AA. & CC. Proculiano.

ADoptio non tabulis, licet per tabellionem conficiendis, ſed ſolenni iuris ordine apud præſidem ſolet copulari. PP. *Kal. Septemb. ipſis* IIII. *&* III. AA. *Conſſ.*

Mulier non poteſt adoptare quem in filium, niſi permiſſu principis in ſolatium liberorum amiſſorum. Salyc.

V. Iidem AA. & CC. Syræ.*

* al. Syriç.
* al. à muliere.

MVlierem * *quidem quæ nec ſuos filios habet in poteſtate, arrogare non poſſe certum eſt. Verùm quoniam in ſolatium amiſſorum tuorum filiorũ, priuignum tuum cupis vicem legitimæ ſobolis obtinere: annuimus votis tuis ſecundum ea quæ annotauimus: & eum perinde atque ex te progenitum, ad vicem naturalis legitimíque filij habere permittimus.* PP. III. *Non. Decemb. Triballis, Tiberiano & Dione Conſſ.*

Arrogatio non poteſt fieri ſine principis auctoritate: nec in vrbe vbi princeps reſidet, nec alibi. Bald.

VI. Iidem AA. & cc. Meliano.

ARrogationes eorum qui ſui iuris ſunt, nec in regia vrbe, nec in prouinciis, niſi ex reſcripto principali fieri poſſunt. PP. VI. *Non. April. ByZantij,* cc. *Conſſ.*

Adoptio non minuit adoptati domicilium originis: ideo & ibi honores & onera ſubire tenetur. Salyc.

VII. Iidem AA. & cc. Attico.

IN adoptionem quidem alienæ ciuitatis ciui rectè dato additur non mutatur patria: ac propterea ius originis in honorum ac munerum obſequio per adoptionem non minui perſpicis. S. XI. K*al. Febr. Sirmij,* cc. *Conſſ.*

Patronus poteſt adoptare & arrogare filiam libertę, ſolénitate debita interueniente. Sal.

VIII. Iidem AA. & cc. Iſioni.

IN adoptionem patre in cuius eſt poteſtate, filiam dante: matris patronus adoptare non prohibetur. Nam ſui iuris arrogatio fœminæ niſi ex noſtro reſcripto nunquam procedit. S. v. *Idus Febr.* cc. *Conſſ.*

Adoptatus auctoritate principis, non impeditur emancipari. Salyc.

IX. Iidem AA. & cc. Marino.

ADoptatum, licet ex beneficio noſtro, emancipatione ſolenni ſeparare à familia ſua pater adoptiuus minimè prohibetur.

Adoptatus ab extraneo, in eius poteſtatem non redigitur, nec habet ius expugnandi te-

ſtam

ſtamentum eius per contra tabulas vel querelam: ſed ab inteſtato ſuccedit, niſi prius fuerit emancipatus.

x. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano[a] præfecto prætorio.

[a] al. Ioãni

Cum in adoptiuis filiis, qui filiifamilias conſtituti, à patribus naturalibus aliis in adoptionem dantur, antiquæ ſapientiæ incidit quædam dubitatio, ſi oporteret talẽ filium, qui[a] præteritus à naturali patre fuerat, habere contra eius teſtamentum de inofficioſo actionem: (quam Papinianus quidem negat, Paulus autem ſine effectu derelinquit, Martianus verò diſtinguit, ne ex hac cauſa vtriuſque patris perderet ſucceſſionem, naturalis quidem voluntate eius circunuentus, adoptiui propter egeſtatem quam fortè habebat) & iterum aliud vitium erat exortum (ſi enim poſt patris naturalis obitũ pater adoptiuus per emancipationis modum ius adoptionis diſſoluiſſet,[a] nulla ſpes ei remanebat: neque [enim][a] contra patris naturalis voluntatem, quia mortis eius tempore in aliena fuerat familia conſtitutus: neque contra adoptiuũ patrem, quia per emancipationem eius familia exemptus eſt) ideo talem dubitationem reſecantes, & tale vitium corrigentes, ſancimus per adoptionem quidem ad extraneam perſonam factam, iura naturalis patris minimè diſſolui, ſed ita eum permanere, quaſi non fuiſſet in alienam familiam tranſlat

[a] ſi.

[a] minime diſſoluiſſet.

[a] deeſt.

tranſlatus. Cum enim tanta fragilitas eſt adoptionis, vt poſsit in ipſo die & filius fieri, & extraneus per emancipationẽ inueniri: quis patiatur iura patris naturalis nexu diuino copulata, ludibrio defraudari? cum in hoc caſu & contradicendi filio ex iure veteri detur licẽtia, & inuitus trãſire ad aliam non cogitur familiam. Omnia igitur (ſecundum quod iam diſpoſuimus, cum ad extraneum patrem filius per adoptionem transfertur) maneant integra iura, ſiue ad[a] inofficioſi querelam, ſiue ad alias omnes ſucceſsiones, ſiue ab inteſtato, ſiue ex teſtamento, quæ liberis deferuntur: vt ipſe poſsit & prodeſſe patri naturali, & ab eo naturalia debita percipere. Si verò pater naturalis auo materno filij ſui, vel ſi ipſe fuerit emancipatus, etiam auo paterno, vel proauo ſimili modo paterno vel materno filium ſuum dederit in adoptionem: in hoc caſu, quia in vnam perſonam concurrunt & naturalia & adoptionis iura, maneat ſtabile ius patris adoptiui, & naturali vinculo copulatum, & legitimo adoptionis nodo conſtrictum: & ad eum ſolum reſpiciat filius, cui eum & natura aggregauit, & lex per adoptionem aſsignauit: & Papiniani ſententia in hac ſpecie procedat, & ad eam tantũmodo filius adoptiuus ſpem totam extendat, & non patris naturalis ſucceſsionem moleſtare concedatur, ſed auita & pro-

[a] de inofficioſo.

& proauita tantummodo reuerentia protegatur: eíque acquirat quæ poſſunt acquiri & prodeſſe. Et is ei ſolus pater intelligatur, quē lex fecit, & natura non dereliquit. Neque enim Martiani diſtinctioni locum eſſe in hoc caſu inuenimus, vbi nullius circumuentionis ſuſpicio poteſt aliquam ſibi vindicare licentiā: auita & proauita affectione hæc omnia reſecante: ſed hæc omnia manere integra, niſi auus & proauus emancipatum fecerint filium adoptiuum. Tunc etenim neceſſe eſt iterum ad patrem naturalem eum reuerti: cum emācipationis interuentu adoptio in quacunque perſona facta ſoluitur.

Datus in adoptionem extraneo, ei poteſt ſuccedere ex teſtamento: ſed contra teſtamentum nullo modo venire poteſt.

¶ Sed ne articulum adoptionis in extraneam perſonam factæ, ſine lege relinquamus: licentiam damus tali adoptiuo patri, id eſt extraneo, ſi voluerit, nihil ei teſtamento ſuo relinquere, ſed quicquid ei reliquerit, hoc liberalitatis ſit, & non legitimo vinculo adſtrictum. Cum enim per omnia naturæ ſuæ filium aggregauerimus: manifeſtiſſimum eſt quòd & acquiſitiones omnium rerum quæ ad filiumfamilias peruenerint ſecundū leges noſtras, non adoptiuo extraneo patri, ſed naturali vſq; ad modum vſusfructus perueniant, & permaneāt in 1

ſacris

*ſacris patris naturalis, quaſi imaginaria quadam & noua affectione ei acquiſita, non priſtinæ cognationis deminutione introducta. Sed ſi quidem remaneat in tali adoptione: nulla interueniente emancipatione, in hoc tantummodo prodeſſe ei volumus adoptionem, vt non ſucceſſione ab inteſtato patris extranei adoptiui defraudetur, ſed habeat acceſſionem fortunæ [ex patris naturalis ſibi voluntate acquiſitam.]*ª *Neque enim ex veteri iure cognationis nexus naturalis patris per adoptionem filio diſſoluebatur, ſed accedebant iura adoptiua, certis reliquiis ex iure naturali remanentibus: & qui legitimus erat familiæ adoptiuæ, is naturali fuerat cognatus. Quis enim materna iura poſſet abolere, cum videbatur & ex antiquo iure patrem quidem habere adoptiuum, matrem autem eam quã natura cognoſcit? Et ideo ſancimus, etſi habeat huiuſmodi filius iura integra naturæ, attamen ſi inteſtatus pater extraneus adoptiuus deceſſerit, habere eum etiam ſui heredis*ᵇ *ius ad eius tantummodo ſucceſſionem: vt non etiam legitima iura ad familiam extranei patris adoptiui habeat, nec ipſa ad eum communionem aliquam habeat, ſed quaſi extraneus ita ad illam familiam inueniatur.*

ª quidam notãt deeſſe. at nõ deſunt in meis.

2 ¶ *Sin autem per emancipationem iura adoptiua fuerint diſſoluta, tunc nullus ei penitus regreſſus ad adoptiuũ extraneum patrem, etſi*

ᵇ Hic eſt caſus quo quis ſuus heres intelligitur, cũ tamẽ in poteſtate non ſit. Contius.

moriatur inteſtatus, relinquatur: ſed maneat tantummodo patrem naturalem cognoſcens, tanquam non fuiſſet ab initio in adoptionem tranſlatus.

Quæ dicta ſunt de adoptatis, locum habent qualitercunque fiant adoptiones. Bald.

¶ Quæ autem de aliis adoptiuis diximus, hæc ſancimus etiam de his qui ex Sabiniano ſenatuſconſulto ex tribus maribus fuerant ab extraneo adoptati, nulla penitus differentia inter alios adoptiuos & eos introducenda. 3

Dicta ſuperius in filio in adoptionem dato extraneo, habent locum in filia, nepote, & nepte, & deinceps. Salyc.

¶ Quæ in filio diximus in adoptionem à patre dato, hæc & in filia, & in nepote, & nepte, & deinceps perſonis vtriuſque ſexus in ſacris patris conſtitutis extendimus, ſi tamen tempore mortis aui ſui parentes eos vel eas non antecedant. ſi enim patres eos antecedant (vbi nec imponitur neceſſitas auo aliquid nepoti vel nepti relinquere) maneant omnia iura adoptiua ei intacta. Hæc enim omnis ſanctio de filio & filia, de nepote & nepte & deinceps perſonis in ſacris conſtitutis introducta eſt, vbi dubitabatur quid ſtatuendũ eſſet, quaſi duobus patribus ei, vno ex natura, & altero ex lege impoſitis. 4

Superius dicta locum habent in adoptato, non in arrogato, in quo iura vetera remanent illibata & firma. Salyc.

Vbi

5 ¶ *Vbi autem homo ſui iuris conſtitutus per arrogationem ex Auguſta liberalitate ſeſe dederit in adoptionem, tunc omnia iura patris adoptiui habeat intacta. Cum enim nullum inter patres inducitur diſcrimen, ſit ſuus heres adoptiuus patri arrogatori, & familiæ eius aggregetur: & omnia quæ ad filium arrogatũ veteres legumlatores introduxerunt, intacta illibatáque in eorum perſonis reſeruentur. Datum* kalend. *Septemb. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte* vv. cc. *Coſſ.*

Solennitas antiqua, quæ requirebat liberorum emancipationé dum dabantur in adoptionem, eſt ſublata: ſed ſufficit eam fieri apud competentem iudicem. Salyc.

xi. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

Veteres circuitus in adoptionibus, quæ per tres emancipationes, & duas manumiſsiones in filiis, aut per vnam emancipationem in cæteris liberis fieri ſolebant, corrigentes ſiue tollentes, cenſemus licere parenti qui liberos in poteſtate ſua conſtitutos in adoptionem dare deſiderat, ſine vetere obſeruatione emancipationum & manumiſsionum, hoc ipſum actis interuenientibus apud competentem iudicem manifeſtare, præſente eo qui adoptatur, & non contradicente, necnon eo qui eum adoptat. Datum* v. kalendas *Nouembr. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte* vv. cc. *Coſſ.*

*Filios. vet. recte.

DE EMANCIPATIONIBVS LIBERORVM.

TIT. XLIX.

Habens iuriſdictionem à lege municipali,poteſt illam exercere etiam inter nõ ſubditos conſentientes:& valet apud omnes. Salyc.

I. Impp. DIOCLETIA. & MAXIMIA. AA. & cc. Herennio.

SI lex municipij in quo te pater emãcipauit, poteſtatẽ duũuiris dedit vt etiam alienigenæ liberos ſuos emancipare poſsint: id quod à patre factũ eſt, ſuam obtinet firmitatem. PP. III. *Non. Decemb. ipſis* IIII. *&* III. AA. *Coſſ.*

II. Iidem AA. & cc. Gennadiæ.

IN emancipationibus liberorum,necnon donationibus,non tam ſcriptura quàm veritas conſiderari ſolet. PP. V. *Idus Mart. Tiberiano & Dione Coſſ.*

In emancipatione non requiritur cauſa, ſed iudicis auctoritas. Sal.

•Nouella Leonis apud Harmenopulum lib. I. tit. 17. in fi. hanc legẽ abrogat.

III. Iidem AA. & cc. Heliodoro.

NON• nudo conſenſu patria liberi poteſtate,ſed actu ſolenni, vel caſu liberantur:nec cauſæ quibus motus pater emancipauit filium, ſed actus ſolennitas quæritur. S. XV. *Kalendas Octobris,* AA. *Coſſ.*

Inuitus quis non liberat filium vel nepotem à ſua poteſtate. Sal.

IIII.

IIII. Iidem AA. & cc. Colonæ.

NEC auus neptem ſuam liberare poteſtate cogitur, nec in cuiuſquam iniuriam beneficia tribuere moris eſt noſtri. Datum Idibus Octobris.

Per reſcriptum principis iudici apud acta intimatum, poſſunt parentes eorum liberos emancipare: accedente antea vel poſtea illorum voluntate, niſi fuerint infantes, quorum conſenſus non requiritur. Saly.

V. Imp. ANASTASIVS A. Conſtantino præfecto prætorio.

IVbemus licere parentibus, id eſt patri, auo paterno, ſeu prouauo, cæteríſque vlterius per maſculini ſexus perſonas continua generis ſerie coniunctis, ſi liberos quos habent in poteſtate propria, id eſt filium, vel filiam, nepotem ſeu neptem ex filio, pronepotem ſeu proneptem, cæteróſque itidem per maſculini ſexus perſonas continua generis linea ſibi coniũctos, per emancipationem, vel abſentes, & peregre degentes, vel in iiſdem locis, ſeu regionibus, vel ciuitatibus commorantes, in iudicio verò non præſentes, iuris ſui conſtituere maluerint: ſupplicationibus porrectis mereri ſuper hoc diuinum oraculum: hócque apud competentem iudicem, ad cuius iuriſdictionem actus emancipationis pertinet, inſinuare, ſupérq; precibus à ſemet oblatis apud eum deponere: vt hoc ſubſecuto, & auctoritate præcedente principali,

pleniſſimum robur emancipatio ſortiatur: & perſonæ in quas talis liberalitas collata ſit, de aliena poteſtate quaſi à parentibus ex emancipatione manumiſſæ liberentur: ſi tamen ipſæ nihilo minus ſub geſtorum teſtificatione, vel apud eundem iudicem, vel apud alium quemlibet propoſito parentum ſuam etiam voluntatem conſonare, vel ante preces oblatas & ſacros apices promulgatos, vel poſtea depoſuerint, niſi infantes ſint, qui & ſine cõſenſu etiam hoc modo ſui iuris efficiuntur. Dat. XI. Kal. Aug. Conſtantinop. Probo & Auieno Iun. Coſſ.

Vana obſeruatione ſublata, emancipationes poſſunt fieri coram iudicibus competentibus, & emancipatis poteſt etiam donari: & per emancipationem non ſoluuntur iura agnationis. Bald.

VI. Imp. IVSTINIANVS A. Ioanni præfecto prætorio.

[a] Ex 50. deciſi. Contius.

CVM [a] inſpeximus in emancipationibus vanam obſeruationem cuſtodiri, & venditiones in liberas perſonas figuratas, & circun ductiones inextricabiles, & iniurioſa rhapiſmata, quorum nullus rationabilis inuenitur exitus: iubemus huiuſmodi circuitu in poſterum quieſcente, licentiam ei eſſe qui emancipare vult, vel ex lege Anaſtaſiana, hoc facere, vel ſine ſacro reſcripto intrare competentis [b] iudicis tribunal, vel eos adire magiſtratus, quibus hoc facere vel legibus vel ex longa conſuetudine

[b] id eſt habentis legis actionem. Contius.

tudine permiſſum eſt: & filios ſuos, vel filias, nepotes vel neptes, vel deinceps progeniem in poteſtate ſua conſtitutam, à ſua manu dimittere, & legitima iura omnimodo habere, etſi non ſpecialiter hoc ſibi ſeruauerit: & peculium donare, vel alias res liberalitatis[*] *titulo in eos transferre: & eas res quæ acquiri indignantur, per vſumfructum ſecundum noſtræ conſtitutionis modum detinere, & omnia facere: vana tantummodo (ſecundum quod iam dictum eſt) obſeruatione ſublata. Datum* Kalend. *Nouembr. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis* VV. CC.

[*] ſic in omnib. ferè manuſcr. in vno reperi perperâ ſcriptum, libertatis.

DE INGRATIS LIBERIS.

TITVLVS L.

Filius emancipatus, propter ingratitudinem reducitur in patriam poteſtatem. Bald.

1. Imppp. VALENT. VALENS GRATIANVS AAA. ad Prætextatum P. P.[*]

FILIOS [*& filias, caeteróſque liberos*][*] *contumaces, qui parentes vel acerbitate conuicij, vel cuiuſcunq; atrocis iniuriæ dolore pulſaſſent: leges*[*] *emancipatione reſciſſa damno libertatis immeritæ multari voluerunt. Dat.* XII. Kalē. *Septēb. Mediolani,*[*] *Lupicino & Iouiano*[*] *Coſſ.*

[*] Ex Cod. The. lib. 8. ti 7. l. 1.
[*] Incluſa addita ſũt à Triboniano. Contius.
[*] al. legis: vt in C. Theodo.
[*] In Codice Th. eſt Ambianis.
[*] al. Iuuino.

DE POSTLIMINIO REVERSIS, ET REDEMPTIS AB HOSTIBVS.

TIT. LI.

Conceptus in captiuitate patris & matris, reuertens cum patre & matre, ſequitur patris originem. Bald.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Ouinio.

*alias, Sarmatina. al. Sarmatiana.

EX duobus captiuis Sarmacia nata, patris originem ita ſecuta videtur, ſi ambo parentes in ciuitatem noſtram rediiſſent. Quanquam enim iure proprio poſtliminium habere non poſſit quæ capta non eſt, tamen parentum reſtitutio reddet patri filiam: qui cum ab hoſtibus interfectus ſit, matris duntaxat conditionem, quæ ſecum filiam duxit, videtur neceſſario ſecuta. nam fictio legis Corneliæ, quæ legitimos apud hoſtes defuncto conſtituit heredes: ad eam quæ illic ſuſcepta eſt, non pertinet: cum eo tempore quo captus eſt, diem ſuum pater obiiſſe exiſtimetur.* PP. *ſine die & conſule.*

Redemptus ab hoſtibus, loco pignoris retinetur donec redimatur. Bald.

II. Imp. GORDIANVS A. Publiciano.

AB hoſtibus redempti, quoad exoluatur precium, magis in cauſam pignoris conſtituti,

ſtituti, quàm in ſeruilem conditionem eſſe detruſi videntur: & ideo ſi nummi eo nomine expenſi donatio intercedat, priſtinæ conditioni eos reddi manifeſtum eſt. Proinde ſi ab hoſtibus redemptam, poſt diſſolutum veluti naturalis pignoris vinculum habere in matrimonio cœpiſti: nihil eſt quod de ſtatu eius, ſeu liberorum communium, debeas pertimeſcere. PP. XI. *Id. Iun. Gordiano* A. II. *& Pompeiano Coſſ.*

Capto ab hoſtibus debet dari curator, ſub idoneo fideiuſſore, ad bona conſeruanda ne diſſipentur. Bald.

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. Varo.

CVM cognatos tuos nondum poſtliminio regreſſos affirmes, ſed adhuc in rebus eſſe humanis, & bona eorum fraudibus diuerſæ partis diſsipari: interpellatus rector prouinciæ prouidebit eum ſub obſeruatione conſueta conſtituere, qui ſtipulante ſeruo publico ſatis idoneè dederit.* PP. V. *Kalend. Septemb. Diocletiano* III. *& Maximiano Coſſ.* *reuerſos

Incertus de morte teſtatoris, vel eius cui ab inteſtato ſuccederet, hereditatem adire non poteſt, nec diſtrahere, nec paciſci ſuper ipſa. Bald.

IIII. Iidem AA. & CC. Hermogeni & aliis.

NEC nos præteriit, hereditatē eius quam incognitum erat ab hoſtibus interfe-

ctam, an captam eſſe, à filio adiri non potuiſſe: quoniam eorum bona, qui in hoſtium poteſtatem rediguntur, eo demum tempore ſucceſsionis iure acquiri poſſunt, cum captos apud hoſtes mortuos eſſe cognoſcitur. Nec ſuper facultatibus eius, cuius incerta vita ac fortuna fuit, tranſigi vel iudicari potuit. vnde poſteaquam apud hoſtes materteram veſtram fati munus impleſſe innotuit, tunc vobis licentia permittitur agnoſcendæ per bonorum[a] *poſſeſsionem ſucceſsionis. non officientibus enim his quæ perperam geſta ſunt, ſi priorem gradum obtinetis, ſucceſsionis compendium ad vos pertinet.* PP. V. *Kal. Iun. ipſis* AA. IIII. *&* III. *Coſſ.*

[a] quæ appellatur QVIBVS EX LEGIBVS, ex lege Cornelia népe, vt Ferretus & ego arbitramur. Contius.

Captiuus ſuis donatus ſine vllo precio, ſtatim habet ius poſtliminij, & nihil ſoluere tenetur. Salyc.

V. Iidem AA. & CC. Vrſæ.

CVM non redemptum ab hoſtibus filium tuum, ſed ſine vllo contractu traditum à Barbaris præfecto legionis dicas, poſtliminij ius locum habuit: & ilico[b] *ingenuitati ſuæ reddi eum præſes prouinciæ iubebit.* PP. XVI. *Kalē. Iun. ipſis* AA. IIII. *&* III. *Coſſ.*

[b] & ideo.

Redemptor compellitur iudicis officio precium redemptionis recipere à captiuo. Salyc.

VI. Iidem AA. & CC. Iuſto.

CVM & poſtliminij ius, & communis vtilitatis ratio exigat, vt ſi qui captos ab hoſtibus

ſtibus redemerint, accepto precio redemptos ſuæ ingenuitati reſtituant: proponáſque redemptorem tuum noluiſſe oblatum precium à te vel ab alio recipere: præſes prouinciæ efficaci inſtantia compellet eum legibus obtemperare, & percepto eo quod precij nomine dependitur, ſtatus ſecuritatem non inquietare.* PP. *Kalend. Febr. Tiberiano & Dione Coſſ.* *recepto. in omnibus.

Mulier quæ redimit puellam ab hoſtibus, & proſtituit, precium perdit: & illa proſtituta ab ea iuſte aufugit. Bald.

VII. Iidem AA. & CC. Claudio.

Foediſſimæ mulieris nequitia permouemur. cum igitur filiam tuam ab hoſtibus captam, ac proſtitutam ab ea quæ eam redemerat, ob retinendæ pudicitiæ cultum, ac ſeruandam natalium honeſtatem ad te cõfugiſſe proponas: præſes prouinciæ ſi filiæ tuæ ſupradictam iniuriam ab ea quæ ſciebat ingenuam eſſe, inflictam cognouerit: cum huiuſcemodi perſona indigna ſit precium recipere, propter odium deteſtabilis quæſtus: etiam ſi pretium compenſatum non eſt, ex neceſſitate miſerabili cuſtodita ingenuitate natæ tuæ, aduerſus flagitioſæ mulieris turpitudinem tutam eam defenſámque præſtabit. PP. III. *Non. Februar. Tiberiano & Dione Coſſ.*

Nati ex redempta, non poſſunt retineri pignori pro redemptionis precio. Salyc.

VIII. Iidem AA. & CC. Matronæ.

Præſes

PRæſes prouinciæ, ne vlterius in ſeruitutis iugo detinearis curæ habebit, qui pro ſolertia ſua parum ignorat filiorum tuorum ſtatum tueri, quos poſteaquam redempta es, enixam te eſſe ſignificas: cum eos qui poſt redẽptionem náſcuntur, ne pignoris quidem vinculo ob precium quod pro his datum non eſt, teneri, nullis[a] *auctoribus viſum eſt.* PP. V. *Id. Febr. Tiberiano & Dione Coſſ.*

[a] vllis.

Filius captus ab hoſtibus inueniens patrem mortuum in ciuitate, ſuccedit ei vt ſuus heres ex duabus fictionibus ſimul iunctis: ſcilicet ex fictione legis Corneliæ, & poſtliminij. Bald.

IX. Iidem AA. & CC. Gregorio.[b]

[b] Georgio.

CAptum ab hoſtibus filium, patre mortuo medio tẽpore, lex Cornelia reuerſum ſi in poteſtate patris tempore quo capiebatur, fuit, ſuum facit heredem. vnde ſiue ex teſtamento ad te, ſiue ab inteſtato ſucceſſionẽ patris tui pertinere apud præſidem prouinciæ probaueris: reſtitui tibi res hereditarias iubebit, ſi non tantum poſtquam reuerſus es tempus effluxit, quantum intentionem tuam temporis prolixitate cõquieſcere faciat. PP. V. *Id. April.* AA. *Coſſ.*

Seruus reuerſus ab hoſtibus reſtituitur domino, ſicut filius patri. Bal.

X. Iidem AA. & CC. Apollodoræ.[c]

[c] Apollodoro.

SIcut liberis captis ab hoſtibus, ac poſtliminio reuerſis ſtatus priſtinus reſtituitur, ſic ſerui

ſerui domino. Vnde ſi hæc cuius meminiſti, ancilla patris tui fuit, nec cõmercio redempta eſt: reuerſa dominum, vel eius ſequitur ſucceſſorem qui per captiuitatem hanc amiſerat. S. III. Kalend. Maij, Hadrianopoli AA. *Coſſ.*

Gratis dimiſſus non efficitur libertus redemptoris, ſed durat ingenuus. Bald.

XI. Iidem AA. & cc. Eutychio.

SI liberum captum te ab hoſtibus commercio redemit Sabinus, & eum vinculum pignoris ſuperſtitem remiſiſſe tibi probetur: non libertus effectus, ſed ingenuitati quam amiſeras reſtitutus, nullum filiis eius obſequium debes. S. XV. *Kal. Ianuar.* AA. *Coſſ.*

Qui virtute militum liberantur, non efficiuntur libertini, ſed ſuam retinent libertatem. Bald.

XII. Iidem AA. & cc. Quintianæ.

AB hoſtibus capti, & non commercio redempti, ſed virtute militum noſtrorum liberati, ilico ſtatum quem captiuitatis caſu amiſerant, recipiunt: ſerui autem dominis ſuis reſtituentur. Receptos enim eos, nõ captos iudicare debemus: & militem noſtrum defenſorem eorum decet eſſe, non dominum. S. VI. *Kalen. Ianua.* AA. *Coſſ.*

Contrahens matrimonium cum ea quam redemit ab hoſtibus, liberat eam à nexu pignoris. Salyc.

XIII. Iidem AA. & cc. Quartinæ.[a] [a]Pamphilæ.

Si

SI is qui te ab hoſtibus ingenuam captam commercio redemit, ſibi matrimonio coniunxit: dignitate nuptiarum, & voto futuræ iuſtæ ſobolis, vinculo pignoris tibi remiſſo, reddi natales priſtinos rationis eſt. S. v. Id. Martij, cc. *Coſſ.*

Filia reuerſa ab hoſtibus ſuccedit matri in ciuitate mortuæ. Salyc.

XIIII. Iidem AA. & cc. Seueræ.

IVs poſtliminij filiam (rebus humanis exempta matre dum in ſeruitutis ipſa neceſſitate per captiuitatis cauſam fuit) euentus purgato vigore, ad eius legitimam inuitat hereditatem: nec tibi medij temporis fortuna, quo minus res maternas ſucceſſione quæſitas perſequi poßis, iniuriam fieri patimur. S. XVI. *Kalen. April.* cc. *Coſſ.*

Redemptus etiam antequam offerat precium redemptionis ſuę, ſuccedit parentibus ſuis. Bald.

XV. Iidem AA. & cc. Macrotraulo.[a]

[a] Legend. ex manuſcrip. Mucatraolo: vt & ſup. l. 7. de reſcin. ven. & l. 4. §. de iur. fiſ. Cōtius.

IS qui liber conſtitutus captus ab hoſtibus commercio redimitur, etiam antequam reſtituatur pro eo data pecunia, ſucceßionis iura ſibi vindicare fauore ingenuitatis poteſt: vt ex ea poßit precium pro ſe datum exoluere.

Filij concepti vel etiam nati ex patre & matre captiuis, patre ibi mortuo, matre verò redempta, reuerſi intelligūtur ingenui. Sal.

XVI. Iidem AA. & cc. Baſilidæ.

Commer

Commercio redemptæ fœminæ filios, licet ex ſeruo medio ſuſceptos tempore, origini ingenuitatis matris, iuxta ea quæ benignè placuerunt, reddi conuenit. S. v. Kal. Septem. Vimi nacij, AA. Coſſ.

Redemptus à captiuitate, debet precium pro redimendo ſolutum reddere redemptori, niſi mater redimeret filium. Bald.

XVII. Iidem AA. & cc. Diogeniæ.* *Diogenæ.

*Liber captus ab hoſtibus, & commercio redemptus, tunc demum cum precium ſoluerit, vel ei hoc qualicumque remittatur iudicio, ſtatum priſtinum recipit. quo genere matre filium redimente, cum huiuſmodi cōtractus non de mercede, ſed de triſtitia repudianda cogitatur, voti recipiendi filiū cogitatio cum optabili conditione filium illico matri reſtituit: ita vt à ciuilium obſequio munerum propter caſum præteritum filius non excuſetur. Pro pietatis itaque ratione ab hoſtibus redempto filio, facti te pœnitere, ac de precio quicquā tractare non conuenit: dotem tamen ab eo debitam iure conceſſo reddi poſtulas. S. III. Kalend. Nouembris, * Deuellio cc. Coſſ.*

Captus ab hoſtibus, ſi rediens inuenit rem non eſſe vſucaptam, vindicat eam Bald.

XVIII. Iidem AA. & cc. Tryplíniano.* *Trithimanó. a' Trophoniano.

Ab hoſtibus captis, ac poſtliminio reuerſis, pro huiuſmodi caſu amiſſa, quæ in eadem

eadem cauſa quidem durant, omnimodo directa: quæ verò per vſucapionẽ vel liberationem ex bonis ſubtracta, vel non vtendo finita eſſe videtur, intra annum vtilem experientibus actione reſciſſoria reſtituuntur. PP. XII. *Kal. Decembris* CC. *Coſ.*

Inuiti ducti ab hoſtibus, habent ius poſtliminij: id eſt, reuerſi recuperant bona. Bald.

XIX. Imppp. GRATIANVS VALENTINIA. & TEODOSIVS AAA. ad Seuerinum ducem.

* Seuerianũ: vt in Co.Th.5.5.1.

S*I quos fortè neceſſitas captiuitatis abduxit: ſciant, ſi non tranſierint, ſed hoſtilis irruptionis neceſſitate trãnſducti ſunt, ad proprias terras feſtinare ſe debere: recepturos iure poſtliminij ea quæ in agris vel mancipiis ſeu aliis rebus antè tenuerunt, etſi à fiſco noſtro poſſideantur. nec timeat quiſquam alicuius contradictionis moram: cùm hoc ſolum requirendum ſit, vtrum forſitan aliquis cum barbaris voluntate fuerit, an coactus. Data* V. *Kal. Iul. Romæ, Gratiano* A. V. *& Dagalaiſo Coſſ.*

Ab hoſtibus capti, liberam habent facultatem remeandi: & eis pro alimonia datum, non repetitur: ad precium tamen redemptionis ipſorum tenentur. Salyc.

XX. Impp. HONORIVS & THEODOSIVS AA. Teodoro præfecto prætorio.

*Cod. Th. 5.5.2.

D*Iuerſarum* homines prouinciarum cuiuſlibet ſexus, conditionis, ætatis, quos barbarica

barbarica feritas captiuitatis neceßitate tranſuexerat, inuitos nemo retineat: ſed ad propria redire cupientibus libera ſit facultas. quibus ſi quicquam in vſum veſtium vel alimoniæ impenſum eſt, humanitati ſit præſtitum, nec maneat victualis ſumptus repetitio: exceptis his quos barbaris vendentibus emptos eſſe docebitur: à quibus ſtatus ſui precium propter vtilitatem publicam emptoribus æquum eſt redhiberi. Nequando enim damni conſideratio in tali neceßitate poſitis negari faciat emptionem, decet redemptos, aut datum pro ſe precium emptoribus reſtituere, aut laboris obſequio, vel opere quinquennij, vicem referre beneficij, habituros incolumẽ (ſi in ea nati ſunt) libertatem. Reddantur igitur ædibus[a] *propriis ſub moderatione quam iußimus: quibus iure poſtliminij etiam veterum reſponſis incolumia cuncta ſeruanda ſunt. Si quis itaque huic præcepto fuerit conatus obſiſtere, actor, conductor, procuratórque dari ſe metallis cum pœna deportationis non ambigat: ſin verò poſſeßionis dominus, rem ſuam à fiſco nouerit vindicandam, ſéque deportandum. & vt facilis executio perueniat, Chriſtianos proximorum locorum volumus huiuſmodi rei ſollicitudinem gerere. Curiales quoque proximarum ciuitatum placuit admoneri, vt emergentibus talibus cauſis, ſciant legis noſtræ auxilium deferen-*

[a] ſedibus. vet. & Co. Th rectè. Cont.

dum: ita vt nouerint rectores vniuerſi decem libras auri à ſe, & tantumdem à ſuis apparitoribus exigendum, ſi præceptum noſtrum neglexerint. Data III. Idus *Decembr. Rauennæ Honorio* VIII. & *Theodoſio* III. AA. *Coſſ.*

DE INFANTIBVS EXPOSITIS LIBERIS ET SERVIS, ET DE his qui ſanguinolentos* nutriendos acceperunt.

*Id eſt recēs natos. ſic enim proprio nomine appellantur: vt Codice The. de expoſitis. l. 1. & l. 2. ſupra de patrib. qui filios diſtra. Cōtius.

TITVLVS LII.

Partus ancillæ domino ignorante expoſitus, repeti poteſt: ad expenſas tamen reſtituendas tenetur, niſi ſint factæ à fure. Salyc.

I. Imp. ALEXANDER A. Claudio.

*SI inuito vel ignorante te partus ancillæ vel adſcriptitiæ tuæ expoſitus ſit, repetere eum non prohiberis. Sed reſtitutio eius (ſi non à fure vindicaueris) ita fiet, vt ſi qua in alendo eo, vel fortè ad diſcendum artificium iuſtè conſumpta fuerint, reſtituas.** PP. XII. *Kalend. Iunij, Iuliano* II. & *Criſpino Coſſ.*

*reſtitueres.

Exponēs ſobolem propriam, quam nutrire tenetur, venit puniendus: nec dominus recuperat ſeruum quem expoſuit. Salyc.

II. Imppp. VALENTINIANVS, VALENS & GRATIANVS AAA. ad Probum præfectum prætorio.

Vnuſq

VNuſquiſq; ſobolẽ ſuam nutriat. quòd ſi exponendam putauerit, animaduerſioni quæ conſtituta eſt, ſubiacebit. "ſed nec dominis vel patronis repetendi aditum relinquimus, ſi ab ipſis expoſitos quodammodo ad mortem, voluntas miſericordiæ amica collegerit. nec enim ſuum quis dicere poterit, quem pereuntem contempſit. Data III. Non. Mart. Gratia. A. III. & Equitio Coſſ. *C.T.5.7.2.

Expoſiti cuiuſcunque conditionis, per exponentes non poſſunt vindicari, nec per colligentes poſſunt vt ſerui vel libertini retineri: ſed ingenui intelliguntur. Salyc.

III. Imp. IVSTINIANVS A. Demoſtheni præfecto prætorio.

SAncimus "nemini licere, ſiue ab ingenuis genitoribus puer paruulus procreatus, ſiue à libertina progenie, ſiue ſeruili conditione maculatus, expoſitus ſit: eum puerum in ſuum dominium vindicare, ſiue nomine dominij, ſiue adſcriptitiæ, ſiue colonariæ conditionis. Sed neque his qui eos nutriendos ſuſtulerunt, licentiam concedimus penitus cum quadam diſtinctione [ita"] eos tollere, & educationem eorum procurare, ſiue maſculi ſint, ſiue fœminæ, vt eos vel loco ſeruorum, aut loco libertorum, vel colonorum, aut ad *Pars.l.18. ſ. de epiſcopa.audien. * deeſt.

ſcriptitiorum habeant:ſed nullo diſcrimine habito, hi qui ab huiuſmodi hominibus educati ſunt, liberi & ingenui appareant, & ſibi acquirant, & in poſteritatem ſuam, vel in extraneos heredes omnia quæ habuerint, quomodo voluerint tranſmittant: nulla macula ſeruitutis, vel adſcriptitiæ aut colonariæ conditionis imbuti, nec quaſi patronatus iura in rebus eorum, his qui eos ſuſceperint, prætendere concedimus: ſed in omnem terram quæ Romanæ ditioni ſuppoſita eſt, hoc obtinere. neque enim oportet eos qui ab initio infantes abiecerunt, & mortis fortè ſpem circa eos habuerunt, incertos conſtitutos ſi qui eos ſuſceperint, hos iterum ad ſe reuocare conari, & ſeruili neceſſitati ſubiugare. Neque hi qui eos pietatis ratione ſuadente ſuſtulerint, ferendi ſunt denuo ſuam mutantes ſententiam, & in ſeruitutem eos retrahentes, licet ab initio huiuſmodi cogitationem habentes ad hoc proſiluerint: ne videantur quaſi mercimonio contracto ita pietatis officium gerere. Hæc obſeruantibus tam viris clariſſimis præſidibus prouinciarum, quàm viris religioſiſſimis epiſcopis, necnon officiis præſidalibus, & patribus & defenſoribus ciuitatum, & omni ciuili auxilio. Data XV. *Kalend. Octob. Chalcedone, Decio* V. *Coſ.*

IN AVTHENT. *conſtitu. quæ ex adſcripti. §. j. colla.* V. *conſti. vij.*

Antiq

ANtiqua lex erat, quæ dicebat ex perſona libera & altera adſcriptitia natos, adſcriptitiam ſequi conditionem. quod per Iuſtinianum ad ius commune liberi ventris redactum eſt.

QVÆ SIT LONGA CONSVETVDO.

TITVL. LIII.

Conſuetudo loci probata debet ſeruari, & ratio conſuetudinis debet attendi. Salyc.

I. Imp. ALEXANDER A. Apro.

PRæſes prouinciæ probatis his quæ in oppido frequenter in eodem controuerſiarum genere ſeruata ſunt, cauſa cognita ſtatuet. Nam & conſuetudo præcedens, & ratio quæ conſuetudinem ſuaſit, cuſtodienda eſt. Et ne quid contra longam conſuetudinem fiat: ad ſolicitudinem ſuam reuocabit præſes prouinciæ. PP. VI. *Kalen. April. Iuliano* II. *& Criſpino Coſſ.*

Conſuetudo non eſt vilis auctoritatis, ideo pro lege ſeruatur. Salyc.

II. Imp. CONSTANTINVS A. ad Proculum.

COnſuetudinis vſúſque longæui non vilis auctoritas eſt, verum non vſque adeò ſui valitura momento, vt aut rationem vincat,

aut legem. Data VII. *Kal. Maij, Conſtãtinop.* PP. A. V. *& Licinio Cæſ. Coſſ.*

Conſuetudo legem imitatur, & pro lege ſeruatur. Salyc.

III. Impp. LEO & ANTHEMIVS AA. Alexandro.

LEges quoq; ipſas antiquitus probata & ſeruata tenaciter cõſuetudo imitatur, & retinet: & quod officiis, curiis, ciuitatibus, principiis, vel collegiis præſtitum fuiſſe cognoſcitur, perpetuæ legis vicem obtinere ſtatuimus. Data VII. *Idus Septemb. Martiano & Zenone Coſſ.*

DE DONATIONIBVS.

TITVL. LIIII.

Qui tradit inſtrumentum, videtur tradere poſſeſſionem rei. Bald.

I. Impp. SEVERVS & ANTONINVS AA. Lucio.

EMptionum mancipiorum inſtrumentis donatis, & traditis, & ipſorum mancipiorum donationem[a] *& traditionem factam intelligis: & ideo potes aduerſus donatorẽ in rem actionem exercere.* PP. V. *Kalend. Iul. Fauſtino & Rufino Coſſ.*

[a] al. donatioñe traditione factã. al. donationem & traditionem. Contius.

Vbi donatur vel ceditur actio, non eſt neceſſarius conſenſus debitoris, contra quem actio ceditur vel donatur. Bald.

II. Imp.

II. Imp. GORDIANVS A. Leonidi.

SI nominis perſecutionem in te emancipatam pater tuus titulo donationis tranſtulit, fruſtra prætẽdit qui debitori tuo heres extitit, conſenſum fuiſſe debitoris neceſſarium: cùm ſatis fuerit actiones eo nomine tibi mandatas fuiſſe. PP. II. Idus Mart. Gordiano A. II. & Pompeiano Coſſ.

Ius conditionale poteſt cedi & donari. Bald.

III. Imp. DECIVS A. Marcellino.

SPem futuræ actionis plena intercedente donatoris voluntate poſſe transferri non immerito placuit. PP. Non. Mart. Decio A. I. & Grato Coſſ.

Solutio functionum, non probat ſoluentem dominum. Salyc.

IIII. Imp. PROBVS A. Marſiæ.

SI functiones, exactiones, vel tributa per eũ cui donata res non erat, vel ab actoribus ipſius nomine celebratæ ſunt: tibi obeſſe non poteſt. PP. V. Kalendas Ianuar. Meſſala & Grato Coſſ.

Verba confeſſionalia donationis in vltima voluntate emiſſa, fideicommiſſum inducunt, ſi aliter de donatione non apparet. Salyc.

V. Impp. CARINVS & NVMERIANVS AA. Flacconillæ. * *Flagonillæ.

SI donatio per epiſtolam facta non apparet, verba tamen teſtamenti, quibus libe-

ralitas teſtatricis confirmata eſt, fideicommiſſum continere non ambigitur. PP. VI. *Kalen. Feb. Romæ, Carino* II. *& Numeriano* AA. *Coſſ.*

Donatio poteſt fieri inter abſentes: & adepta poſſeſſione ex ea cauſa tranſit dominium. Bald.

VI. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. Chriſtianæ.[a]

Nec ambigi oportet donationes etiam inter abſentes (& maximè ſi ex voluntate donantium poſſeßiones hi quibus donatum eſt, nanciſcantur) validas eſſe. PP. III. *Idus Febr. Maximo* II. *& Aquilino Coſſ.*

[a] Ariſtinę. rectè.

Soluens cenſum de re aliena vt ſua, non præiudicat domino non conſentienti. Salyc.

VII. Iidem AA. & cc. Iulio.

Cenſualis quidem profeßio domino præiudicare non ſolet. Sed ſi in cenſum velut ſua mancipia deferenti priuigno tuo conſenſiſti, donationem in eum contuliſſe[b] *videris.* PP. *Id. Iul. ipſis* AA. IIII. *&* III. *C.ſſ.*

[b] tranſtuliſſe.

Pater cenſuarius filios cẽſum debere ſcribens non præiudicat ſibi. Salyc.

VIII. Iidem AA. & cc. Floræ.

Si præſes prouinciæ non donandi voluntate filiorum tuorum nomine prædia in cẽſum detuliſſe te manifeſtis probationibus cognouerit: quod fides veri ſuggeſſerit: id ſtatuet. PP. VIII. *Id. Septemb. ipſis* AA. III. *&* IIII. *Coſſ.*

Vt

Vt pactum donationis impleatur, ex ſtipulatione vel præſcriptis verbis agitur. Bart.

IX. Iidem AA. & cc. Auguſtianæ.* *Auguſtinæ.

LEgem quam rebus tuis donando dixiſti: ſiue ſtipulatione tibi proſpexiſti, ex ſtipulatu: ſiue non, incerto * *iudicio, id eſt præſcriptis verbis apud præſidem prouinciæ debes agere, vt hanc impleri prouideat.* PP. XVI. *Kalend. Maij,* AA. *Coſſ.* *al. incerti.

Inuitus vel ignorans non donat: & conſenſus errantis ei non præiudicat. Salyc.

X. Iidem AA. & cc. Hermoniæ.

NEc ignorans, nec inuitus quiſquam donat. vnde ſi de hoc fundo non cogitaſti, cuius velut donationi te conſenſiſſe continetur inſtrumento: maiores veritate rei quàm ſcriptura vires obtinente, intelligis, de quo non cogitaſti, nec ſpecialiter ſubſcripſiſti, nihil te perdidiſſe. S. V. *Kal. Maij,* cc. *Coſſ.*

Donatio facta filio in poteſtate, eſt potius quædam donandi deſtinatio, quàm perfecta donatio. Bald.

XI. Iidem AA. & cc. Sabino.

CVm de bonis tuis partem quidem penes te retinuiſſe, partem verò in eum, quem in poteſtate habes, donationis titulo contuliſſe commemores: non eſt incerti iuris, in eum qui in ſacris familiæ tuæ remanet, deſtinationem magis paternæ volũtatis factã, quàm perfectã donationem perueniſſe. Delegationes autem nomi-

num in emancipatum collatæ,perfectam donationem *donatione actione. rectè. *actionum efficiunt. S. II. Kalendas Maij, CC. Coſſ.*

Communio non impedit donationem partis pro indiuiſo. Salyc.

XII. Iidem AA. & CC. Aureliano.

P*Ortionem propriam, rebus nondum diuiſis, nemo prohibetur titulo donationis in alium transferre. Da. XVII. Kal. Iun. AA. Coſſ.*

XIII. Iidem AA. & CC. Vraniæ.

S*I aliquid per epiſtolam donatum tibi probetur, breuitas chartulæ, donationi (ſi hæc rectè facta probetur) nihil quicquam derogat. Dat. XV. Kalend. Iun. Sirmij, AA. Coſſ.*

Nemo transfert quod non habet: & ideo ſi filius donat ſponſæ ſuæ rem patris, non præiudicat patri. Bald.

XIIII. Iidem AA. & CC. Idæo.

S*I filius tuus res ad te pertinentes ſponſæ ſuæ te non conſentiente donauit: ad eam quod non habuit, transferre non potuit. S. XV. Kal. Octob. AA. Coſſ.*

Aes alienum non ſequitur fundum, ſed ſucceſſorem vniuerſalem. Bart.

XV. Iidem AA. & CC. Seueræ.

A*Eris alieni quod ex hereditaria cauſa venit, non eius qui donationis titulo poſſidet, ſed totius iuris ſucceſſoris onus eſt. ſi itaq; nemini obligata prædia per donationem conſecuta es, ſuperuacuã geris ſolicitudinem, ne vel*

hered

heredes donatricis vel eius creditores te iure poſsint conuenire. S.XV. Kalendas Decembr. AA. Coſſ.

XVI. Iidem AA. & cc. Theodoro.

SEnectus ad donationem faciẽdam ſola non eſt impedimento. Dat. V. Kalend. Decemb. AA. Coſſ.

Sicut donatio facta emancipato valet, ita facta filio in poteſtate per emancipationem confirmatur, ſi pater tradidit, & nõ ademit. Bal.

XVII. Iidem AA. & cc. Hermiæ.

SIue emancipatis filiis res donaſti, ſiue in poteſtate conſtitutis, & ſui iuris effectis, ac tenentibus non ademiſti: blandiri tibi non debes veluti res donatas ex pœnitentia liceat auferre. Sanè ſi ea quæ in tua poſitis poteſtate donaueras, poſt emancipationẽ contra tuã tenuerint voluntatem: horum penes te dominium remanſit: ſiquidem nec tempore quo voluiſti, propter vinculum poteſtatis ſibi quicquã quærere, nec poſt te inuito de rebus tuis potuerunt. S. VI. Kal. Ianuar. AA. Coſſ.

Furti actio poteſt ex donatione remitti. Salyc.

XVIII. Iidem AA. & cc. Audiano.

SI donationis cauſa furti actionem tibi remiſſam probetur: ſuperuacuam geris ſolicitudinem. S. V. Kalend. Ianua. AA. Coſſ.

Rem fuiſſe progenitorum nihil operatur, ex quo res ad alia dominia tranſiuit. Bald.

XIX. Iidem AA. & cc. Alexandriæ.

SI auia veſtra proprias res quacunque ratione factas titulo liberalitatis in eum contra quem preces funditis, contulit: quo minus hæc rata maneant, quòd ex origine patris vel aui veſtri deſcendunt, nihil prodeſt. S. XVI. Kal. Februa. Sirmij, cc. Coſſ.

Donatio non vitiatur, licet alius pro donante ſubſcribat. Salyc

XX. Iidem AA. & cc. Helinio.*

* Helino. al. Helbio

VIce donatricis alio voluntate eius ſubſcribente, iure facta donatio non habetur irrita. S. VII. Kalend. Febr. cc. Conſſ.

Mulier conſtante matrimonio dotem ſuam donare non poteſt. Bald.

XXI. Iidem AA. & cc. Antoniæ.

COnſtante matrimonio dotem penes maritum ſuum conſtitutam, auia tua tibi donare non potuit. S. V. Idus Mart. cc. Coſſ.

Ex pacto donationis non quæritur actio extraneo: ſed ipſe donator pacto non ſeruato agit ad intereſſe. Bald.

XXII Iidem AA. & cc. Diomedi.

CVm res filio tuo emancipato ea conditione, vt creditoribus tuis ſolueret, te donaſſe proponas: ſi ſtipulatione, vel incontinenti habito pacto huic rei proſpexiſti: creditoribus quidem non contra eum ex placito veſtro, ſed aduerſus te competit actio. Eum autẽ cui certa lege prædia donaſti, incerta * *ciuili actione ad placitorum obſequia vrgeri ſecundum legem*

* al. incerti. ſed in meis omnibus leg. incerta.

donat

donationibus dictam conuenit. S. VII. *Kalend. April. Sirmij,* CC. *Conſ.*

XXIII. Iidem AA. & CC. Olympiadi.

SI ea quæ donaueras, poſteriori placito qui acceperat, dono tibi reddidit: donationis antecedentis inſtrumentum actis ſequentibus nihil obeſſe poteſt. Subſcriptum V. *Kalen. Octob. Cæſarib. Conſſ.*

Filius qui non eſt heres patris, non obligatur ex contractu paterno. Bald.

XXIIII. Iidem AA. & CC. Macario.

SI patri tuo heres non extitiſti, ex facta ab eo liberalitate titulo donationis non poſſe iura tua lædi, manifeſtiſſimi iuris eſt. PP. *Non. Feb. Antiochiæ, Diocletiano* IX. *& Maximiano* VIII. AA. *Coſſ.*

Donatio ſiue inter viuos, ſiue cauſa mortis, ſiue ſub conditione, ſiue in diem, ſiue ex die, ſiue ſit pura, obſeruari debet cum ſuis pactis, ſi pacta ſint talia, quæ leges vel boni mores non reſpuunt. Bald.

XXV. Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum P P.[a]

DOnatio ſiue directa ſit, ſiue mortis cauſa inſtituta, ſiue conditione faciendi aut non faciẽdi ſuſpenſa, ſiue ex aliquo notato tempore promiſſa, ſiue animo dantium accipientiúmve ſententiis (quantum ius ſinit) cognominata: ſub hac fieri debet obſeruatione, vt quas leges indulgent actiones, conditiones, [a] In c.T.8. §. 1. legitur P.F.V.

pactiõ

pactionéſque contineat. Híſque penitus cognitis, vel recipiantur, ſi complacitæ ſunt: vel reiiciantur, ſi ſunt moleſtæ. In conſcribendis autem donationibus, nomen donatoris, ius, ac rem notari oportet: neque id occultè, aut priuatim, ſed aut tabula, aut quodcunque aliud materiæ genus tempus dabit, vel ab ipſo, vel ab eo quem ſors miniſtrauerit, perſcribatur: actis etiam annectendis, quæ apud iudicem vel magiſtratus conficienda ſunt, vbi hoc leges ex-
IIII. *poſtulant. Dat.* III. *Non. Febr. Romæ Seuero & Rufino Coſſ.*

Infanti emancipato poteſt pater donare, adhibito pro infante aliquo, qui pro ipſo recipiat donationem. Bald.

XXVI. Idem A. Catulino proconſuli Africæ.

SI quis in emãcipatum minorẽ priùs quàm fari poßit, aut habere rei quæ ſibi donatur, adfectum, fundum crediderit cõferendum: omne ius compleat inſtrumentis ante præmiſſis. Quod ius per eum ſeruum, quem idoneum eſſe conſtiterit, tranſigi placuit: vt per eum infanti acquiratur. Dat. XII. *Kal. Maij Serdicæ, Sabino & Rufino Coſſ.*

Non ſolum inter extraneos, ſed etiam inter coniunctas perſonas requiritur inſinuatio donationis excedẽtis legitimam ſummam.

XXVII. Idem A. ad Seuerum com. Hiſpaniarum.

Data

D*Ata* [a] *iam pridem lege ſtatuimus, vt donationes interueniente actorum teſtificatione conficiantur: quod vel maximè inter neceſſarias coniunctáſque perſonas conuenit cuſtodiri. Siquidem clandeſtinis ac domeſticis fraudibus facilè quiduis pro negotij opportunitate confingi poteſt: vel id quod verè geſtum eſt, aboleri. Cum igitur nec liberos quidem ac parentes lex noſtra ab actorum confectione ſecernat: id quod neceſſario ſuper donationibus apud acta conficiendis iampridem ſtatuimus, vniuerſos teneat: geſta autem confici ſuper rebus etiam alibi collatis, vbicunque ſufficit. Datum* III. *Nonas Maij, Dalmatio & Zenophilo Coſſ.*

[a] Lata.

Retentio vſusfructus traditionem poſſeſſionis quæ erat penes tradentem inducit. Bald.

XXVIII. Impp. HONOR. & THEOD. AA. Monaxio præfecto prætorio.

Q*Viſquis* [a] *rem aliquam donando, vel in dotem dando, vel vendendo, vſumfructum eius retinuerit: etiam ſi ſtipulatus non fuerit, eam continuo tradidiſſe credatur, nec quid amplius requiratur quo magis videatur facta traditio: ſed omnimodo idem ſit in his cauſis vſumfructũ retinere, quod tradere. Datum* II. *Id. Mart. Honorio* A. XI. *& Conſtantio Cæſ.* II. *Coſſ.*

[a] Sumpta eſt hæc lex ex Co. Th. lib. 8. tit. 2. Cõſt.

Etiam

Datum v. Non. Mart. Conſtantinop. Patricio & Richomere Coſſ.

In donatione quæ fit apud acta, non oportet teſtes adhiberi: & donatio facta extra acta, in ſcripturam ſine teſtibus redacta, ſubſcriptionem donatoris requirit: etiam ſi à tabellione ſcripta fuerit. Saly.

XXXI. Imp. ZENO A. Sebaſtiano præfecto prætorio.

IN donationibus quæ actis inſinuantur, non eſſe neceſſarium iudicamus vicinos vel alios teſtes adhibere. Nam ſuperfluum eſt priuatum teſtimonium, cum publica monumẽta ſufficiãt. Verùm & illas donationes quas geſtis non eſt neceſſarium alligari, ſi fortè per tabellionẽ vel alium ſcribantur, & ſine teſtium ſubnotatione valere præcipimus: ita tamen, ſi ipſe donator vel alius voluntatem eius ſecundum ſolitam obſeruationem ſubſcripſerit: donationibus quæ ſine ſcriptis conficiuntur, ſuam firmitatem habentibus ſecundum conſtitutionem Theodoſij & Valentiniani ad Hierium præfectum prætorio promulgatam. Datum Kal. Mart. Conſtantinop. Ello v. c. *Coſ.*

Inſinuatio facta coram iudice incompetenti, non valet. Bald.

XXXII. Imp. ANASTA. A. Euphemio præfecto prætorio

SEcundum diui Leonis conſtitutionem donationes apud virum clariſſimum magi-

ſtrum cenſus tantūmodo inſinuari præcipimus: huiuſmodi forma in illis inſtrumentis obſeruanda, quæ in hac regia vrbe cōfecta ſeu celebrata fuerint: nec concedi quenquam vel apud defenſores ſeu magiſtratus aliarum ciuitatum, vel in aliis quibuſcunque locis præter memoratum iudicium inſinuare: ſcientibus tam his qui ad huiuſcemodi inſinuationem peruenerint, quàm his qui eam ſuſceperint, necnon tabellionibus quicunque teſtimonium ſuum non in competenti (vt dictum eſt) loco vel iudicio præbuerint, vicenarum librarum auri multa & alia grauiſſima indignatione ſe eſſe feriendos. S. *Datum Prid. Kalend. Maij, Paulo v. c. Coſ.*

Mortuo procuratore facto in rem ſuam re integra, non finitur mandatum, ſed tranſit ius ad heredes. Bald.

XXXIII. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

*pars l. Illud. 7. de ſacroſ. eccleſ.

*Illam*ſubtilem obſeruationem amputamus, per quam donationis titulo ceſſiones actionum accipientes, non aliter ſuis eas tranſmittere heredibus poterant, niſi litem ex his conteſtati eſſent, vel ius conteſtationis diuino reſcripto meruiſſent. Nam ſicut venditionis titulo ceſſas actiones etiā ante litis conteſtationē ad heredes tranſmitti permittitur, ſimili modo & donatas ad eos trāſferri volumus: licet nulla cōteſtatio vel facta vel petita ſit. Quod & in procuratore conſtituendo ad mouēdas eaſdem ceſ-*

ſas

ſas actiones ſimiliter obſeruandum erit, vt minimè quis impediatur procuratorem ceſſarum ſibi ſuper donatione actionum dare, licet nulla litis conteſtatio facta vel petita ſit. Quæ in his tantummodo perſonis locum habere cenſemus, quæ ſuſceptis per donationẽ ceßionibus adhuc ſupereſſe noſcuntur. nam iam mortuis huiuſcemodi perſonis, vetera iura ſuper hiſdem ceßionibus poſita ſeruari concedimus. Dat. Kalen. Iun. Conſtantinop. Iuſtiniano A. PP. II. *Coſ.*

Donatio ſimplex valet hodie vſque ad trecentos aureos non inſinuata: & excedens, non valet. Salyc.

XXXIIII. Idem A. Demoſtheni præfecto prætorio.

S*Ancimus omnem donationem, ſiue communem, ſiue ante nuptias factam, vſque ad trecentos ſolidos cumulatam, non indigere monumentis, ſed communem formam*[a] *habere: vt non vſque ad ducentorum ſolidorum ſummam teneat: ſed in huiuſmodi obſeruatione ſimiles ſint tam communes quàm ante nuptias donationes. Si quid autem ſupra legitimam definitionem fuerit donatum, hoc quod ſuperfluum eſt, tantummodo nòn valere: reliquam vero quantitatem, quæ intra legis terminos conſtituta eſt, in ſuo robore perdurare, quaſi nullo penitus alio adiecto, ſed hoc pro non ſcripto vel non intellecto eſſe credatur: Exceptis donationibus tam imperialibus, quàm his quæ*

[a] fortunã.

in cauſas piiſsimas procedunt: quarum imperiales quidem donationes meritò indignari ſub obſeruatione monumentorum fieri, tam à retro principibus, quàm à nobis ſancitum eſt, ſed firmam habere propriam maieſtatem.

IN AVTHENT. *Vt non fiant pign.§. ij.aliàs.§.illud quoque.colla.v.conſtit.v.*

Item & à priuatis in principem etiam ceſſantibus actis fit donatio.

FINIS AVTHENTICAE.

Sequitur textus l. Codicis.

¶ *Alias verò quæ ad pietatem reſpiciunt, vſque ad quingentorum ſolidorum ſummam & ſine monumentis eſſe validas cẽſemus. His inſuper ante nuptias donationibus, quæ in adultas minores ſui iuris conſtitutas cuiuſcunque ſummæ procedunt, ſecundum veterum legum ſcita etiam niſi actis interuenientibus corroboratæ ſunt, ſuam retinentibus firmitatem. Sin autem non in auro res donationis fuerint datæ, ſed per res mobiles, vel immobiles, vel ſe mouentes: quantitatem earum æſtimari: & ſi quidem vſque ad legitimam ſolidorum ſummam erigatur, validam eam eſſe, & ſine monumentis conſeruari. Sin autem amplioris ſummæ inueniatur, & minimè actis comprobata eſt, ſuperfluum tantum vacuari.*

Si ra

Si ratione donationis incidatur in communioné,quia pari pro indiuiſo eſt donata, datur facultas maiorem partem habenti,offerendi æſtimationé partis ſuæ conſocio. Sal.

2 ¶ *Ne autem communione inducta, donatori, & ei qui liberalitatem ſuſcepit, aliqua oriatur contentio: electionem damus ei qui ampliorem ſummam in re donata habuerit, reliquam æſtimationis quantitatem offerre ei qui minorem cauſam habuit, & totum poßidere. Sinautem hoc minime facere maluerit, tunc omnimodo res diuidi ſecundum quantitatem vtrique parti competentem, ſi res diuidi ſine ſuo periculo poßibilis eſt. Sinautem in huiuſmodi caſibus, in quibus partitio vtiliter celebrari minime poteſt, amplioris ſummæ dominus noluerit offerre æſtimationem: tunc licebit etiam ei qui minoris ſummæ habet poteſtatem, offerre precium, & totum ſibi vindicare.*

Si plures res diuerſis temporibus donantur, plures donationes intelliguntur.Bald.

3 ¶ *Si quis autem per diuerſa tempora in eandem perſonam multas faciat liberalitates,quarum ſingulæ quidem legitimam quantitatem non excedunt, in vnum autem compoſitæ, & prædicto modo exaggeratæ, redundare videntur, & maioris eſſe quantitatis: non videatur eas oportere in vnum coadunare, & introducere modos per quos non valeant, & in irri-*

tum reuocentur: ſed econtrario & plures intelligantur, & ſingulæ ſecundum ſui naturam obtineant, & monumētorum obſeruatione non indigeant. Cum enim à veteribus ſuper hac re variatum eſt, aliis multas, aliis vnam eſſe definientibus: nobis cauſa placuit humanior, vt & multæ intelligantur, & omnes validæ: & hi qui liberalitates accipiunt, ſciant veros non falſos ſuas eſſe donatores.

Donatio facta ad vitam donatoris & donatarij de certa annua quantitate non excedente legitimam ſummam, non indiget inſinuatione. Bald.

¶ Si quis autem talem receperit donationem, in qua ſtipulatus fuerit annuam quandam ſibi præſtari quantitatem tātæ ſummæ, quæ non excedit legitimum donationis modum: variabatur, vtrum eum ex particulari donatione multas feciſſe donationes exiſtimandum ſit, & eas actis non indigere: an ex totius ſtipulationis fundamento, & fonte eius ex quo annuæ donationes profluxerunt, & vnam eſſe eam donationem putandum, & proculdubio monumentorum obſeruatione vallandam: quod veteres quidem ſatis abundéque variauerunt. Nos autem omnia certa diuiſione concludimus, vt ſi huiuſmodi quidem fuerit donatio, vt intra vitam perſonarum ſtetur vel dantis, vel accipientis: & multæ intelligantur donationes, &

liberæ

liberæ à monumentorum obſeruatione. Incertus etenim fortunæ exitus hoc nobis ſuggeßit: vt poßibile ſit vnius anni tantummodo, vel breuioris, vel etiam amplioris temporis metas ſuperuiuere vel donatorem, vel eum qui donationem accepit, & ex hoc inueniri etiam totam ſummam donationis non excedere legitimam quantitatem. Sin autem etiam heredũ ex vtraque parte fuerit mentio, vel* adiiciatur tempus vitæ vel donatoris, vel eius qui donationem accepit: tunc ei quaſi perpetuata donatione, & continuatione eius magnam & opulentiorem eam efficiente: & vna intelligatur donatio, & quaſi denſioribus donationibus cumulata, excedere legitimum modum, & omnimodo acta depoſcere, & aliter minime conualeſcere. Recitata ſeptimò in nouo conſiſtorio palatij Iuſtiniani. Dat. III. Kal. Nouẽb. Decio v. c. Coſ.*

*ſuperueniri.

*Græci legunt, vel non adiiciatur. libro 47. βασιλικ. titulo 1. περὶ δωρεῶν ἐν ζωῇ γινομένων. rectiſſimè. Cõt.

Qui cauſa donationis promiſit certum pondus argenti, poteſt illud dare in maſſis, vel ſcyphis iuſto precio æſtimandis. Salyc.

XXXV. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

SI quis argentum donauerit, certúmque pondus nominauerit, non autem aliàs vel generaliter vel ſpecialiter expreſſerit: neceßitatem ei imponimus omnimodo præfatum pondus argenti dare, ſiue in vaſis quibus voluerit, non tamen peioribus æſtimatione maſſæ: ſiue in ipſa æſtimatione, quæ pro maſſa rudi in illis locis frequentata eſt.*

*impono.

Donans certum annuum reditum ex poſſeſſionibus ſuis, neceſſe habet dare fundos mediocres eiuſdem reditus. Salyc.

¶ Si vero reditum certum ex poſſeßionibus donauerit, non tamen nomina poſſeßionum edixerit: neceſſe habere de ſua ſubſtantia fundos tradere, tantum reditum inferre valentes, quãtum in donatione poſuerit: in talibus tamen agris qui nec omnibus quos habet in poſſeßione, anteponuntur: nec deteriores omnibus ſunt, ſed ſtatus mediocris inueniuntur. 1

Donator certi numeri ſeruorum, tenetur ad mediocres, non ad meliores. Salyc.

¶ Similique modo ſi quis certum numerum ſeruorum donauerit, non tamen & hic nominatim ſeruos inſcripſerit: & hic mediocris figuræ ſeruos tradere, & neque tales quos non habere magis quàm habere prodeſt: nec iterum eos qui omnem ſeruorum familiam donatoris antecellunt, ſed & hic mediocritas ſpectetur.

Si donator non habet argentum, vel annuum reditum, ſeu numerum ſeruorum quem donauit, ad eius æſtimationem hic taxatam recurritur. Sal.

¶ Sin autem donator neq; argẽtum neque ſeruos habens, vel non tantum quantum donauit, fecerit eorum donationem: æſtimationem in his celebrari pro eo quod deeſt: ita tamen, vt argenti quidem (ſecundum quod prædiximus) æſtimatio detur: in ſeruis autẽ non amplius nec 3

min

minus quindecim ſolidis quantitas pro ſingulis detur. In reditibus autem in quindecim annos æſtimationem præſtet. Sed in his omnibus, ſi quidem intra legitimã ſummam donatio fiat, nulla monumenta requirantur. Sinautem amplioris ſummæ, tunc ad acta publica recurratur:[a] *ita vt in his quæ amplioris ſunt æſtimationis, ſecundum noſtram legem non totum, ſed ſolum ſuperfluum euaneſcat.*

[a] decurratur.

Donatio totius vel quotæ bonorum valet, & requirit inſinuationem, ſi excedit legitimum modum. Salyc.

4 ¶ *Sed & ſi quis vniuerſitatis faciat donationem, ſiue beſsis, ſiue dimidiæ partis ſuæ ſubſtantiæ, ſiue tertiæ, ſiue quartæ ſiue quantæcunque, vel etiam totius, ſi non de inofficioſis donationibus ratio in hoc*[a] *reclamauerit, coartari donatorem legis noſtræ auctoritate tantũ quantum donauit, præſtare: obſeruatione & hic monumentorum (ſecundum quod iam ſanximus) omnimodo requirenda.*

[a] ad hoc.

Si donator retinuit ſibi vſumfructum rerum donatarum, intelligitur illas tradidiſſe: & ſi non retinuit, cogitur illas tradere: etiam ſi nudo pacto promiſerit. Salyc.

5 ¶ *Sed ſi quidem in omnibus ſupradictis caſibus vſusfructus fuerit à donatore retentus, & traditionem iure intelligi fieri. Sin autem hoc minime donator expreſſerit, ſi quidem ſtipula-*

tio donationi inſerta ſit, ex eius auctoritate traditionem compelli fieri. Sin vero & hoc prætermiſſum ſit, & vſumfructum minime detinuerit, nihilo minus ex lege noſtra neceſsitatem ei imponi etiam tradere hoc quod donare exiſtimauit: vt non ex hoc mutilis ſit donatio, quòd res non traditæ ſunt: nec confirmetur ex traditione donatio, ſed liberalitatem plenam, & ſecundum legem noſtram perfectiſsimam conſtitutam neceſſarius traditionis effectus ſequatur: & neceſsitatem habeat donator omnimodo, vel res, vel partem ſubſtantiæ quam nominauerit, vel totam ſubſtantiam tradere. Cum enim in arbitrio cuiuſcunque ſit hoc facere quod inſtituit: oportet eum vel minime ad hoc proſilire, vel cum ad hoc venire properauerit, non quibuſdam excogitatis artibus ſuum propoſitum defraudare, tantámque indeuotionem quibuſdam quaſi legitimis velamentis protegere. Tantóque magis hæc firma eſſe, ſi piis actibus, vel religioſis perſonis donatio deputata ſit: monumentorum obſeruatione in his modis ſecundum quod ſpecialiter à nobis in huiuſmodi caſibus prædictum eſt, obſeruanda: ne in præfatis piis cauſis ex quibuſdam machinationibus non ſolū indeuotus, ſed etiam impius donator intelligatur: pœnáſque non ſolum legitimas, ſed etiam cœleſtes expectet: réſque donatas in omnibus ſupradictis caſibus

non

non ſolum eos dum ſuperſunt, ſed etiam eorum ſucceſſores reddere compelli, non tantum his in quos donatio facta eſt, ſed etiam eorum heredibus. Datum xv. Kalend. April. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte, vv. cc. Conſſ.

Datum vel promiſſum in redemptionem captiuorum, inſinuationem non exigit: nec donatum à duce belli, ſeu à magiſtris militum, nec datum vel promiſſum pro refectione domus vel ædificij incendio vel ruina corrupti. Bald.

XXXVI. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis pro redemptione captiuorum pecunias dederit, ſiue per cautionem dare promiſerit, cuiuſcunque quantitatis: cognoſcat ſe neque repetitionem habere, neque exactionem cautionis poſſe declinare, vtpote geſtis (ſicut in donationibus) non ſubſecutis ſuper inſinuatione eiuſdem quantitatis: eo videlicet qui pecunias accepit, vel prima vice, vel poſt cautionem, neceſſitatem habente piiſſimam adminiſtrationem adimplere: nulla ei moleſtia vel inquietudine inferenda vel ab eo qui pecunias præbuit, vel ab aliis ex auctoritate legum permiſſis hoc requirere: ſed tantummodo ſacramentum praſtare quòd re vera omnem quantitatem ſine dolo malo vel aliqua deminutione ad redemptionem dederit

captiuorum. Simili etiam modo à geſtorum abſoluimus ordinatione donationes rerum mobilium, vel ſeſe mouentium, quas viri glorioſiſſimi magiſtri militum fortiſſimis præſtant militibus, tam ex ſua ſubſtantia, quàm ex ſpoliis hoſtium, ſiue in ipſa bellorum occupatione, ſiue in quibuſcunque locis degere noſcuntur. Eandémque liberalitatem noſtræ legis indulgemus etiam his quorum domus incendio vel ruina corruptæ ſunt: quibuſdam forte pecunias cuiuſcunque quantitatis præbentibus, vel cautionem conficientibus, vt & ipſi nec repetitionem timeant, verumetiam exactionem pecuniarum confeſſioni inſertarum facere poſſint, licet geſta non fuerint ſubſecuta: nulla eis licentia danda pecunias ad alias cauſas niſi ad refectionē domorum erogare. Quòd ſi aliqua dubitatio orta fuerit, vtrum tota quantitas, an pars eius in ædificiis expenſa ſit, hæc domini domus ſacramento dirimetur. Cæteris etiam donationibus, quæ geſtis interuenientibus minime ſunt inſinuatæ, ſine aliqua diſtinctione vſque ad quingentos ſolidos valituris. hoc etenim tantummodo ad augendas huuſmodi donationes addendum eſſe ex præſenti lege decernimus, anteriore tempore noſtra lege præcedente moderādo, qua vſque ad trecentos ſolidos factæ donationes, & ſine inſinuatione firmitatē obtinere iuſſæ ſunt. Dat. XV. Kalend. Nouembr. Conſtantinopo.

poſt

poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC.

In contractibus verba non ſunt ponenda, ex quibus nullus reſultat effe- ctus. Salyc.

XXXVII. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

Verba ſuperflua quæ in donationibus poni ſolebant, ſcilicet ſeſtertij, nũmi vnius, aßium quatuor penitus eſſe reiicieda cenſemus. Quid enim verbis opus eſt, quæ rerum effectus nullus ſequitur? Sancimus itaque nullo modo eorum verborum mentionem vel in imperialibus donationibus vel in omnibus aliis decætero fieri. ſed & ſi quiſquam per verboſitatem aliquid tale inſcripſerit, ſiue remiſerit: nulla differentia ſit.

DE DONATIONIBVS QVAE SVB MODO, VEL CONDITIOne, vel certo tempore conficiuntur.

TITVLVS LV.

Si donatarius non præſtat alimenta donatori, quæ ex pacto præſtare tenetur, donatio reuocatur, & poteſt donans rem ſuam vindicare. Bald.

I. Impp. VALERIANVS & GALLIEN. AA. Gamicæ.

Si.

S*I doceas (vt affirmas) nepti tuæ ea lege eſſe donatum à te vt certa tibi alimenta præberet: vindicationem etiam in hoc caſu vtilem, eo quòd legi illa obtemperare noluerit, impetrare potes, id eſt actionem qua dominium priſtinum tibi reſtituatur. Nam non ſolum condictio quidem tibi in hoc caſu, id eſt in perſonam actio, iure procedit, verumetiam vindicationem quoque diui* •cenſuerunt. *principes in hoc caſu dandam eſſe ſanxerunt.*" PP. V I." *Kalend. Decembr. Tuſco & Baſſo Conſſ.* • VII.

Si donatur alicui ad vitam ſuam, poſt mortem eius res redit ad donatorem. Bald.

II. Impp. DIOCLE. & MAXIMIAN. AA. & cc. Zenoni.

•al. prędiorum. S*I rerum " tuarum proprietatem dono dediſti, ita vt poſt mortem eius qui accepit, ad te rediret, donatio valet: cum etiam ad tempus certum vel incertum ea fieri poteſt, lege ſcilicet quæ ei impoſita eſt, conſeruanda.* PP. V. *Id. Mart. Maximo II. & Aquilino Conſſ.*

Ex pacto celebrato inter donantem & donatarium, acquiritur vtilis actio ſequenti ſecundo donatario, ſine aliqua ceſſione. Bald.

III. Iidem AA. & cc. Marcellæ.

Q*Voties donatio ita conficitur, vt poſt tempus id quod donatum eſt, alij reſtituatur: veteris iuris autoritate reſcriptum*

ſcriptum eſt,ſi is in quem liberalitatis compendium conferebatur, ſtipulatus non ſit:placiti fide non impleta,ei qui liberalitatis auctor fuit, vel heredibus eius condictitiæ actionis perſecutionem competere. Sed cum poſtea benigna iuris interpretatione diui principes ei qui ſtipulatus non ſit,vtilem actionem iuxta donatoris voluntatem competere admiſerint:actio quæ ſorori tuæ ſi in rebus humanis ageret,competebat: tibi accommodabitur. PP. XI.*Kalend.Octobr. ipſis* IIII.*&* III.AA.*Conſſ.*

Poſteàquam donatio eſt perfecta, forma ſubſtantialis ipſius non poteſt mutari voluntate vnius.Bald.

IIII. Iidem AA. & cc. Idæ.

P*Erfecta donatio conditiones poſtea non capit.Quare ſi pater tuus donatione facta quaſdam poſt aliquantulum temporis feciſſe cõditiones videatur: officere hoc nepotibus eius fratris tui filiis, minime poſſe non dubium eſt. Dat.Kal.Octobr.Tiberiano & Dione Conſſ.*

Donatio facta ſub conditione emancipationis habet effectum, quomodocunque donatarius efficiatur ſui iuris.Salyc.

V. Iidem AA. & cc. Dexippo.

S*I quid mater filiæ ſuæ in poteſtate patris conſtitutæ ſub hac cõditione, ſi fuerit intra biennium emancipata,donauerit:licet hoc matris voluntate ſui iuris effecta nõ nuit, tamen prius marito defuncto;ſui iuris quocunque mo-*

do effecta, ad ſimilitudinem legati ita relicti, rem donatam firmiter habere vel vindicare poteſt. S. Id. Decemb. Nicomediæ, CC. Coſſ.

DE REVOCANDIS DONATIONIBVS.

TITVL. LVI.

Donatio facta in libertum, ex leui ingratitudine reuocatur per patronum, ſed non per eius heredem. Salyc.

[a] Coſmiano.

1. Imp. PHILIPPVS A. Coſmino.[a]

ETſi perfectis donationibus in poſſeſsionem inductus libertus, quantolibet tempore ea quæ ſibi donata ſunt, pleno iure vt dominus poſſederit: tamen ſi ingratus ſit, omnis donatio mutata patronorum voluntate reuocanda eſt. Quod obſeruabitur & circa ea quæ libertorum nomine, pecunia tamen patronorũ & beneficio comparata ſunt. Nam qui obſequiis ſuis liberalitatem patronorum prouocauerunt, non ſunt digni quò[a] eam retineant, cum cœperint obſequia negligere: cum magis in eos collata liberalitas ad obſequium eos inclinare deberet, quàm ad inſolentiam erigere. Hoc tamen ius ſtabit inter ipſos tantùm qui liberalitatem dederint: cæterum neque filij eorum, neque ſucceſſores ad hoc beneficium pertinebunt. Neque enim fas eſt vllo modo

[a] qui.

modo inquietari* donationes, quas is qui donaderat, in diem vitæ ſuæ non retractauit. Dat. XV. Kal. Iul. Aemiliano & Aquilino Coſſ. * inquietare.

II. Imp. PROBVS A. Felici.

SI apud prouinciæ præſidē auiam filiæ tuæ quaſi pœnitentia ductā ſubtracta inſtrumenta donationū igne exuſsiſſe cōſtiterit: vereri te nō oportet ne id quod iure vires acceperat, ex poſtfacto poſsit in dubium reuocari. PP. III. Non. Maij, Sirmij, Probo A. & Paulino Coſſ.

Sola pœnitentia donationem non reuocat. Bart.

III. Impp. CARINVS & NVMERIANVS AA. Ianuario & Felicio.* *Felici.

POſſeſsionem quam in vos emancipatos per donationem mater contulit, ex pœnitentia ſola alienare non potuit. PP. II. Id. Ian. Carino II. & Numeriano AA. Coſſ.

IIII. Impp. DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS AA. & CC. Proculæ.

CVm profitearis in fraudem te alterius donaſſe, profeſsionem inhoneſtam continere intelligis. Itaque ſi donationem perfeciſti: eam reuocare non potes ex memorata allegatione ſub obtentu pœnitentiæ. P P. Kal. April. Heracliæ, A A. Conſſ.

V. Iidem AA. & CC. Epagatho.

SI donationem rite feciſti, hanc auctoritate reſcripti noſtri reſcindi non oportet. S. V. Kal. Maij, Heracliæ, AA. Conſſ.

Donatio perfecta per matrem vni ex filiis marito & aliis filiis abſentibus, valet. Bald.

VI. Iidem AA. & cc. Herenniæ.*

Velles nécne filio tuo prædia itémq; mancipia donare, fuit in initio tibi liberum. Deſine itaque poſtulare vt donatio quam perfeceras, reuocetur prætextu mariti & liberorum abſentiæ: cum huius firmitas ipſorum præſentia non indigeat. S. v. Kal. Octob. Viminacij, cc. Conſ.

* Herenniano.

VII. Impp. CONSTANTINVS & CONSTANTIUS* AA. ad Philippum P. P.

His ſolis matribus, quæ non in ſecundi matrimonij fœdus nupſerint; ſed vnius tantùm matrimonij ſunt, reuocandarum donationum quas in filios fecerint, ita decernimus facultatem, ſi eos ingratos circa ſe eſſe oſtenderint. Quicquid igitur is qui à matre impietatis arguitur, ex titulo donationis tenet: eo die quo controuerſiæ qualecunque principium iuſſu iudicantis datur, matri cogatur reddere. Cæterum ea quæ adhuc matre pacifica iure perfecta ſunt, & ante inchoatum cœptúmque iurgium vendita, donata, permutata, in dotem data, cæteriſq; cauſis legitimè alienata: minime reuocamus. Actionem vero matris ita perſonalem eſſe volumus, vt vindicationis tantùm habeat effectum: nec in heredem detur, nec tribuatur heredi. de cæteris autem quæ

* Legend. Conſtantius & Cóſtans, ex Cod. The. li. 8. tit. 6. l. 1. Cont.

por

portentoſæ vilitatis abiectaq; pudicitiæ ſunt, ſatis etiam tacite cautum putamus. Quis eſt enim qui his aliquid arbitretur tribuendum eſſe: cum etiam illis quæ iure ſecundas tantùm contraxerunt nuptias, nihil ex his priuilegiis tributum eſſe velimus? Dat. XII. *Kal. Octob. Limenio & Catulino Conſſ.*

IN AVTHENT. *de nupt. §. mater tamen. col. iiij. conſtit. j.*

QVod mater filio donat, ex ingratitudine non reuocatur, poſtquam tranſit ad ſecundas nuptias, niſi ex tribus cauſis. Prima, ſi vitæ eius inſidiatur. Item ſi manus impias in eam intulerit. Tertia, ſi totius ſubſtantiæ molitus eſt iacturam.

VIII. Iidem* AA. ad Orphitum præfectum prætorio.

SI vnquam libertus patronus filios non habens bona omnia vel partem aliquam facultatum fuerit donatione largitus, & poſtea ſuſceperit liberos: totum quicquid largitus fuerat, reuertatur in eiuſdem donatoris arbitrio ac ditione manſurum. Dat. v. Kal. April. Arbitione & Lolliano Coſſ.

IX.* Impp THEOD. & VALENTINIA. AA. ad Senatum. poſt alia.

DOnationes circa filium filiámve, nepotem neptémve, vel pronepotem proneptémve emancipatos celebratas, pater, vel

* Scribendũ Imp. Conſtantius A. ad Orphitũ præf. vrbi. ſic enim eſt in Co. Th. li. 14. ti. 3 l. 2. & li. 8. tit. 6, l. 2. vnde hæc lex ſumpta eſt. Cont. * ex Cod. Th. li. 8. tit. eo. l. 4.

auus, vel proauus reuocare nõ poterit niſi edoctis manifeſtiſsimis cauſis quibus eam perſonam in quam collata donatio eſt, contra ipſam venire pietatem, & ex cauſis quæ legibus continentur, fuiſſe conſtabit ingratam. Dat. v. Id. Nouemb. Rauennæ, Theodoſio XIII. & *Valentiniano* III. AA. *Coſſ.*

Donatio non reuocata per defunctum, non poteſt reuocari per heredem.

X. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

*GEneraliter ſancimus, omnes donationes lege cõfectas, firmas illibatáſq; manere, ſi non donationis acceptor ingratus circa donatorẽ inueniatur, ita vt iniurias atroces in eum effundat, vel manus impias inferat, vel iacturæ molem ex inſidiis** *ſuis ingerat, quæ nõ leuem ſenſum ſubſtantiæ donatoris imponat, vel vitæ periculum aliquod ei intulerit, vel quaſdã conuentiones, ſiue in ſcriptis donationi impoſitas, ſiue ſine ſcriptis habitas, quas donationis acceptor ſpopondit, minime implere voluerit. Ex his enim tantummodo cauſis, ſi fuerint in iudicium dilucidis argumentis cognitionaliter approbatæ, etiam donationes in eos factas euerti concedimus: ne ſit cuiquam licentia, & alienas res capere, & frugalitatem** *irridere donatoris, & ipſum iterum donatorem ſuáſque res perdere, & præfatis malis ab ingrato donationis acceptore affici. Hoc tamen vſque ad primas perſo-*

* aliàs, ex iniuriis.

* aliàs, fragilitaté.

nas

nas tantummodo ſtare cenſemus, nulla licentia concedenda donatoris ſucceſſoribus huiuſmodi querimoniarum primordium inſtituere. Etenim ſi ipſe qui hoc paſſus eſt, tacuerit: ſilentium eius maneat ſemper: & non à poſteritate eius ſuſcitari concedatur vel aduerſus eum qui ingratus eſſe dicitur, vel aduerſus eius ſucceſſores. Dat. x v. Kal. April. Lampadio & Oreſte vv. cc. Coſſ.

DE DONATIONIBVS CAVSA MORTIS.

TITVL. LVII.

In donatione cauſa mortis, poteſt per fideicommiſſum ſubſtitui.

I. Imp. ALEXAN. A. Daphnæ.

SI donatione contineatur, vt altero defuncto, ad alterum portio eorum quæ donabantur, pertineret: exiſtēte conditione, ſi mortis cauſa donatio perficiebatur, fideicommiſſi actio competit. PP. IIII. *Kal. Octob. Maximo* II. *& Aeliano Coſſ.*

II. Imp. GORDIANVS A. Zoilo.

INteſtata mortua quondam nurū tua, neptis tua, quæ ex ea filióque tuo quæſita eſt, quandoque poteſt ad eius venire ſucceſſionem: nec tamē ea poſt mortem filij tui, ex quo quæſierat filiam, alij nuptui ſe collocando, dotem dans prohibeatur quam velit conditionem eidem doti dicere. *Sed ſi mortis cauſa donatio-* *adiicere.

nem in fratrem ſuum conferens, in caſum mortis ſuæ eam dotem eundem fratrem ſuum ſtipulari paſſa eſt: cum diui Seueri conſtitutione etiam in mortis cauſa donationibus, ſi de cætero patrimonio quantum Falcidia iubet, heres non habet, prouiſum ſit: is qui nurui tuæ heres extiterit, eius conſtitutionis beneficium non prohibetur poſtulare. PP. X. *Kal. Febr. Gordiano* A. *& Auiola Coſſ.*

III. Impp. DIOCLET. & MAXIMIA. AA. & CC. Heredi.

NEc fratris ſui mortis cauſa rectè factam donationem ſorori reſcindere licet. S. III. *Kal. Ian. Sirmij,* AA. *Coſſ.*

IIII. Imp. IVSTINIANVS A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm de mortis cauſa donatione dubitabatur, & alij quidē inter vltimas voluntates eam poſuerunt, & legatis aggregandam eſſe cēſuerunt: alij autem inter donationes quæ inter viuos conſiſtunt, eam poſuerunt: dubietate eorū exploſa, ſancimus omnes mortis cauſa donationes, ſiue iuxta mortem facientis fuerint celebratæ, ſiue longiore cogitatione mortis ſubſecutæ ſunt, actis minimè indigere: neq; expectare publicarum perſonarū præſentiam, & ea quæ ſuper huiuſmodi monumētis ſolent adhiberi: ſed ita res procedat, vt ſi quinq; teſtibus præſentibus, vel in ſcriptis, vel ſine literarum

rum ſuppoſitione aliquis voluerit mortis cauſa donationem facere: & ſine monumẽtorum acceſſione res geſta maneat firmitate vallata, & nullam in ea calumniam accipiat: neq; propter hoc quòd geſta nō acceſſerunt: & inefficax eſſe atque inutilis videatur. & omnes effectus ſortiatur, quos vltimæ habent liberalitates: neque ex quacunque parte abſimilis [eis] intelligatur. Dat. Kal. Sept. Conſtant. Lampadio & Oreſte VV. CC. Coſſ.

DE INFIRMANDIS POENIS COELIBATVS, ET ORbitatis, & [de] decimariis * ſublatis.

TITVLVS LVIII.

* De hac antiquitate vide Vlpi. in fragm.

1. Imppp. CONSTANTINVS, CONSTANTIVS & CONSTANS AAA. ad populum.

QVI *iure veteri cœlibes habebantur, imminentibus legum * terroribus liberentur: atq; ita viuant, ac ſi numero maritorum matrimonij fœdere fulcirentur: ſitque omnibus æqua conditio capeſſendi quod quiſque mereatur. Nec verò quiſquam orbus habeatur, & propoſita huic nomini dãna non noceant. Quam rem & circa fœminas exiſtimamus, earúmq; ceruicibus impoſita iuris imperia, velut quædam iuga, ſoluimus promiſcue omnibus. Dat. Kal. April. Romæ, Conſtantio II. & Conſtante* AA. *Coſſ.*

* leges Papias & Poppæas intelligit, quæ magnas cœlibatus pœnas inuexerant.

II. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. Iſidoro præfecto vrbi.

INter virum & vxorem rationem ceſſare ex lege Papia decimarum: & quamuis non interueniant liberi, ex ſuis quoq; eos ſolidum capere teſtamẽtis (niſi fortè lex alia imminuerit derelicta) decernimus. Tantum igitur poſthac maritus vel vxor ſibi inuicem derelinquant, quantum ſuperſtitis amor exegerit. Dat. PP. *Non. Septemb. Varana*[a] *Coſ.*

[a] al. Varari. al. Varano.

DE IVRE LIBERORVM.

TITVLVS LIX.

I. Impp. HONORIVS & THEOD. AA. Iſidoro præfecto. vrbi.

NEMO[b] *poſthac à nobis ius liberorum petat: quod ſimul hac lege omnibus concedimus. Dat.* P P. *Nonis Septem.br. Varana Conſule.*

[b] Pars l. vlt. ſ. titu. proxim. quia idẽ dies & Conſul.

Mater ſuccedit filio per Tertullianum. Bal.

II. Imp. IVSTINIANVS A. Mennæ præfecto prætorio.

ILlam iniuriam quæ contra matrẽ defuncti vel defunctæ præteritis fiebat tẽporibus, pro iuſtitiæ ratione amputamus, & legitima iura quæ ex Tertulliano ſenatuſconſulto ei præſtantur, omnimodo eã habere ſancimus: licet tres liberos ingenua, vel libertina quatuor minimè pepererit. Dat. K. Iun. Conſtãt. ipſo A. II. *Coſ.*

COD.